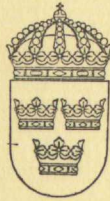

**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2013

SKOLGÅNG
BORTA OCH HEMMA

*Utlandssvenska barns skolgång — skolinackordering —
skolgång för vissa minoritetens barn*

BETÄNKANDE AVGIVET AV

1964 ÅRS UTLANDS- OCH INTERNATSKOLEUTREDNING

Stockholm 1966

STATENS

OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1966

Kronologisk förteckning

1. Svensk ekonomi 1966—1970. Esselte. 294 s. Fi.
2. Export och import 1966—1970. Bilaga 1. Esselte. 92 s. Fi.
3. Yrkesutbildningen. Håkan Ohlssons boktryckeri, Lund. 586 s. E.
4. Ny myntserie. Beckman. 87 s. Fi.
5. Internationellt fredsforskningsinstitut i Sverige. Norstedt & Söner. 61 s. U.
6. Förenklad statsbidragsgivning till hälso- och sjukvården. Håkan Ohlssons boktryckeri, Lund. 157 s. S.
7. Utsökningsrätt IV. Esselte. 147 s. Ju.
8. Tillgången på arbetskraft 1960—1980. Bilaga 2. Esselte. 67 s. Fi.
9. Omsorger om psykiskt utvecklingshämmande. Esselte. 187 s. S.
10. Handelns arbetskrafts- och investeringsbehov fram till 1970. Esselte. 82 s. Fi.
11. Tygförvaltningens centrala organisation. Svenska Reproduktions AB. 164 s. Fö.
12. Renbetesmarkerna. Svenska Reproduktions AB. 273 s. + 1 kartbilaga. Jo.
13. Utvecklingstendenser inom undervisning, hälso- och sjukvård samt socialvård 1966—1970. Bilaga 6. Esselte. 51 s. Fi.
14. Ny hyreslagstiftning. Norstedt & Söner. 473 s. Ju.
15. Undersökning angående hyressplittringen. AB Kopia. 205 s. Ju.
16. Ny folkbokföringsförordning m. m. Esselte. 241 s. Fi.
17. Arbetspromemorior i författningsfrågan. Esselte. 94 s. Ju.
18. Strategi i väst och öst. Esselte. 173 s. Fö.
19. Statliga betänkanden 1961—1965. Kihlström. 170 s. Fi.
20. Decentralisering av naturalisationsärenden m. m. Norstedt & Söner. 50 s. Ju.
21. Oljebranschen. Esselte. 71 s. Fi.
22. Lagstiftning mot radiostörningar. Esselte. 91 s. H.
23. Markfrågan I. Norstedt & Söner. 330 s. Ju.
24. Markfrågan II. Bilagor. Norstedt & Söner. 231 s. Ju.
25. Sällskapsresor. Hæggeström. 229 s. H.
26. Bostadsärenden m. m. Esselte. 247 s. Jo.
27. Skeppholmens framtida användning. Kihlström. 114 s. + 1 utviksblad. Fö.
28. Läkemedelsförmånen. Beckman. 228 s. S.
29. Atomansvarighet III. Norstedt & Söner. 391 s. Ju.
30. Den framtida jordbrukspolitiken. A. Berlingska Boktryckeriet, Lund. 361 s. Jo.
31. Den framtida jordbrukspolitiken. B. Esselte. 411 s. Jo.
32. Kommunerna och ungdomen. Esselte. 214 s. S.
33. Friluftslivet i Sverige. Del III. Anläggningar för det rörliga friluftslivet m. m. Svenska Reproduktions AB. 248 s. K.
34. Luftfartsverkets ekonomi och organisation. Esselte. 134 s. K.
35. Militärsjukvården. Esselte. 196 s. Fö.
36. Vägfraktavtalet I. Norstedt & Söner. 197 s. Ju.
37. De statliga undervisningssjukhusens organisation. Esselte. 132 s. S.
38. Utsökningsrätt V. Esselte. 81 s. Ju.
39. Lagstiftning om elektriska anläggningar. Esselte. 153 s. H.
40. Arbetspsykologisk verksamhet. Hæggeström. 116 s. E.
41. Fordonskombinationer. Esselte. 259 s. K. Utkommer senare.
42. Konsumtionskrediter i Sverige. Esselte 274 s. Fi.
43. Vård utom skola av ungdomsvårdsskoleelever. Kihlström. 85 s. S.
44. Bostadspolitiskt kreditstöd. Esselte. 474 s. I.
45. Aktiv åldringsvård och handikappvård. Esselte. 42 s. S.
46. Jaktstadgan m. m. Svenska Reproduktions AB. 248 s. Jo.
47. Ungdomens förenings- och fritidsliv. Esselte. 302 s. E.
48. Prissamverkan och konkurrens. Esselte. 278 s. H.
49. Lantbruksnämndernas nya organisation m. m. Svenska Reproduktions AB. 405 s. + 1 utviksblad. Jo.
50. Smittskyddslagstiftning. Kihlström. 210 s. S.
51. Framtidsperspektiv för svensk industri 1965—1980. Bilaga 4. Esselte. 184 s. Fi.
52. Skoglig forskning. Svenska Reproduktions AB. 132 s. Jo.
53. Värdesäkring av trafiklivräntor. Esselte. 138 s. Fi.
54. Yrkesskadeförsäkring. Esselte. 343 s. S.
55. Skolgång borta och hemma. Kihlström. 393 s. E.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1966:55

Ecklesiastikdepartementet

SKOLGÅNG BORTA OCH HEMMA

Utlandssvenska barns skolgång — Skolinackordering —

Skolgång för vissa minoriteters barn

BETÄNKANDE AVGIVET AV

1964 ÅRS UTLANDS- OCH INTERNATSKOLEUTREDNING

EMIL KIHLSSTRÖMS TRYCKERI AKTIEBOLAG
STOCKHOLM 1966

Beräkningsdepartementet

SKOLGÅNG BORTA OCH HEMMA

Utbildningsdepartementet - Skolnämndens

Skolning för vissa ministerens barn

BETÄNKANDE AV

1901 ÅRS ULANDS- OCH INTERNATSKOLETTREDNING

Innehåll

	sid.
Skrivelse till Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Ecklesiastikdepartementet	11
Direktiven och utredningsarbetet	13

AVDELNING I

<i>Utlandssvenska barns skolgång, Skolinackordering för olika elevgrupper . .</i>	21
Kap. 1 <i>Utlandssvenskarna</i>	23
1.1 Begreppet utlandssvensk	23
1.2 Utlandssvenskarnas numerär	24
1.2.1 Utvandringen av svenska medborgare från Sverige	24
1.2.2 Uppskattningar av antalet utlandssvenskar	28
1.2.3 Antalet svenskar i utlandstjänst	29
1.2.4 De utlandssvenska föräldrarna	29
1.3 Allmän sammanfattning	30
Kap. 2 <i>Utlandssvenskarnas nuvarande skolförhållanden</i>	31
2.1 Allmän översikt	31
2.2 Svenska utlandsskolor	33
2.2.1 Allmänna villkor och förhållanden	33
2.2.1.1 Huvudmannaskap	35
2.2.1.2 Statsbidrag till utlandsskolor	36
2.2.1.3 Lokaler och inventarier	38
2.2.1.4 Lärare	40
2.2.1.5 Elever i svenska skolor i utlandet	42
2.2.2 Beskrivning av de svenska utlandsskolorna	42
2.3 Skolgång i utländska eller internationella skolor	55
2.3.1 Engelskspråkiga internationella skolor	57
2.3.1.1 Internationella skolan i Hamburg	57
2.3.1.2 The Anglo-American School i Stockholm	58
2.3.2 EEC-skolorna (Europaskolorna)	59
2.3.3 Lamco-skolorna i Liberia	61
2.4 Skolgång i Sverige	63
2.4.1 Skolgång i externatskola i Sverige	64
2.4.2 Skolgång i internatskola i Sverige	64
Kap. 3 <i>Förslag till ny organisation av det svenska utlandsskolväsendet . .</i>	65
3.1 Utlandsskolor	65
3.1.1 Inrättande av utlandsskola	67
3.1.2 Personalen vid utlandsskolorna	70
3.1.2.1 Slag av tjänster, anställningsform, behörighet och kompetens	70
3.1.2.2 Tillsättning av lärartjänster	71

	sid.	
3.1.2.3	Tid för förordnande	72
3.1.2.4	Kontanta löneförmåner	73
3.1.2.5	Reseersättningar och bostadsförmåner	73
3.1.2.6	Tjänsteårsberäkning, meritberäkning, pensionsberäkning, förflyttningsskyldighet	74
3.1.2.7	Arbetsuppgifter	75
3.1.2.8	Ferier, tjänstledighet, vikariat	77
3.1.3	Lokaler och stadigvarande undervisningsmateriel vid ut- landsskolorna	77
3.1.4	Skolsociala anordningar	78
3.1.4.1	Läroböcker och övrig undervisningsmateriel	78
3.1.4.2	Skolskjutsar	79
3.1.4.3	Skolinackordering	80
3.1.4.4	Skolmåltider	81
3.1.4.5	Skolhälsovård	82
3.1.5	Huvudmannaskapet vid utlandsskolor	82
3.1.6	Utlandsskolnämnden	84
3.1.6.1	Utlandsskolnämndens uppgifter	84
3.1.6.2	Utlandsskolnämndens organisation	88
3.1.6.3	Arbetsfördelning och personal vid utlandsskolnämnden	89
3.1.7	Utlandsskolorna och den svenska utrikesförvaltningen	93
3.2	Internationella och internordiska skolor	93
3.2.1	Internationella skolor	93
3.2.2	Internordiska skolor	96
3.3	Svensk undervisning utomlands utanför den egentliga skol- organisationen	97
3.3.1	Kompletterande undervisning	98
3.3.2	Grundskoleundervisning i mindre grupper	99
3.3.3	Korrespondensundervisning	99
Kap. 4	<i>Förslag till åtgärder för utlandssvenska barns skolgång i Sverige</i>	102
4.1	Åtgärder av organisatorisk och ekonomisk art	102
4.1.1	Information	102
4.1.2	Överblick över inackorderingsmöjligheterna	103
4.1.3	Service beträffande inackordering	104
4.1.4	Ekonomiska villkor	105
4.2	Åtgärder av elevvårdande och pedagogisk natur	106
4.2.1	Intagning av utlandssvenska elever i gymnasiala skolor	106
4.2.2	Pedagogiska åtgärder	107
Kap. 5	<i>Olika former av skolinackordering</i>	110
5.1	De olika inackorderingsformerna	110
5.2	Inackordering i familj	110
5.3	Internatskola	112
5.4	Elevhem	113
5.5	Skolhushåll	114
5.6	Kostnader för olika former av skolinackordering	115
Kap. 6	<i>Behovet av skolinackordering och principiella synpunkter på skol- inackordering</i>	117
6.1	Skolinackorderingsverksamhetens omfattning	117
6.2	Behovet av skolinackordering i framtiden	119

	sid.	
6.2.1	Inackorderingsbehovet för glesbygdsbarn och utlandssvenska barn	119
6.2.1.1	Elever på låg- och mellanstadiet	119
6.2.1.2	Elever på högstadiet	120
6.2.1.3	Elever på det gymnasiala stadiet	120
6.2.2	Inackorderingsbehovet för barn och ungdom i behov av miljöbyte	124
6.2.2.1	Definition av den aktuella elevgruppen	124
6.2.2.2	Avgränsningsproblemet	125
6.2.2.2.1	Barnavårdsnämndernas och PBU-centralernas synpunkter	125
6.2.2.2.2	Intensivundersökningen	127
6.2.2.2.3	Rektorernas uppfattning	128
6.2.2.2.4	Undersökning av elever som under läsåret avbrutit studierna	128
6.2.2.3	Åtgärder för att bereda de beskrivna grupperna en lämplig placering	129
6.2.2.4	Placeringsbehovets storlek	129
6.3	Samhällets stöd till skolinackorderingsverksamheten . . .	130
6.4	Huvuddragen av utredningens förslag	131
6.4.1	Kvantitativa förbättringar	131
6.4.2	Kvalitativa förbättringar	133
6.4.3	Förbättringar avseende fördelning av tillgängliga platser . .	134
6.4.4	Förbättringar avseende de inackorderade elevernas valmöjligheter	135
6.4.5	Utjämning av de ekonomiska villkoren för skolinackorderingen	136
Kap. 7	Internatskolor	139
7.1	Översikt över internatskoleväsendet i Sverige	139
7.1.1	Fjellstedtska skolan	140
7.1.2	Lundsbergs skola	140
7.1.3	Sigtunastiftelsens humanistiska läroverk	142
7.1.4	Sigtunaskolan	143
7.1.5	Solbacka läroverk	145
7.1.6	Viggbyholmsskolan	146
7.1.7	Ekebyholmsskolan	148
7.1.8	Grännaskolan	150
7.1.9	Båstad internatskola	151
7.1.10	Osby samskola	152
7.1.11	Mariannelundsskolan	152
7.1.12	Restenässkolan	153
7.1.13	Anundsjöbygdens realskola	155
7.1.14	Solviks kristliga folkhögskola	156
7.2	Utredningens iakttagelser och synpunkter	159
7.2.1	Tidsindelning och internatrutin	159
7.2.2	Hempersonalen	160
7.2.3	Traditioner och hemkänsla i internatet	161
7.2.4	Elevernas självstyrelse	162
7.2.5	Kontakt mellan föräldrar och skola	163
7.2.6	Utlandssvenska barn och deras språksvårigheter	164
7.2.7	Frågan om saminternat	165

	sid.	
7.2.8	Sammanfattning av synpunkterna på internatskolor . . .	166
7.3	Utredningens förslag	167
7.3.1	Krav på anordningar för internatet	167
7.3.1.1	Tillsynspersonal	167
7.3.1.2	Hälsovård	168
7.3.1.3	Lokaler	169
7.3.1.4	Fritidsanordningar	170
7.3.2	Krav på valmöjligheter	171
7.3.2.1	Organisation med hänsyn till valmöjligheterna på högstadiet	171
7.3.2.2	Organisation med hänsyn till valmöjligheterna på det gymnasiala stadiet	172
7.4	Statsstödet till internatskolorna	174
7.4.1	Nuvarande statsbidragsvillkor	174
7.4.2	Utredningens förslag till statsbidragsvillkor för internatskolorna	175
7.4.2.1	Allmänna synpunkter	175
7.4.2.2	Bidragsbestämmelser	176
7.4.2.2.1	Allmänt villkor	176
7.4.2.2.2	Skolverksamheten	177
7.4.2.2.3	Internatverksamheten	177
7.4.2.2.4	Byggnader	177
7.4.2.3	Övergång till de nya statsbidragsbestämmelserna	177
7.5	Fördelning av kostnaderna för internatskologången	178
7.5.1	Elevavgifter	179
7.5.2	Kommunala ersättningar	179
7.5.3	Sammanfattning	180
Kap. 8	Elevhem	181
8.1	Den nuvarande elevhemsorganisationen	181
8.1.1	Elevhem för den obligatoriska skolan	181
8.1.1.1	Lokalisering, elevantal	181
8.1.1.2	Stadga och statsbidragsbestämmelser	184
8.1.1.3	Lokaler, personal och utrustning	185
8.1.2	Elevhem för gymnasiala skolformer	187
8.1.2.1	Lokalisering, elevantal	187
8.1.2.2	Statsbidragsbestämmelser och reglemente	187
8.1.2.3	Lokaler, personal och utrustning	189
8.2	Behovet av elevhem. Möjligheter att tillgodose behovet	190
8.2.1	Behovet av elevhem vid den obligatoriska skolans låg- och mellanstadium	190
8.2.2	Behovet av elevhem för högstadiet	191
8.2.3	Behovet av elevhem vid gymnasiala skolformer	191
8.3	Utredningens förslag rörande den framtida utformningen av elevhemmen och rörande viss utbyggnad	192
8.3.1	Lokalbehov och elevhemmens dimensionering	192
8.3.2	Personal vid elevhem	194
8.3.2.1	Personalbehov vid olika slag av elevhem	194
8.3.2.2	Personalens utbildning och kompetenskrav	195
8.3.3	Lokalisering av elevhemmen	197
8.4	Huvudmannaskapet för elevhemmen	199
8.5	Elevhemmens ekonomi	202

	sid.
8.5.1	Några allmänna synpunkter 203
8.5.2	Utredningens förslag rörande finansiering av elevhemmen 204
8.5.2.1	Allmän princip för kostnadsfördelningen 205
8.5.2.2	Tillämpningsexempel 206
Kap. 9	<i>Intagning i internatskolor och elevhem</i> 208
9.1	Elevkategorier och inackorderingsmöjligheter. Översikt . . 208
9.2	Behovet av viss fördelning av elevkategorierna 208
9.2.1	Utlandssvenska elever 208
9.2.2	Glesbygdselever 209
9.2.3	Elever som behöver byta miljö 210
9.3	Intagningsorganen 210
9.3.1	Intagning i internatskolor 210
9.3.1.1	Nuvarande ordning 210
9.3.1.2	Utredningens förslag 211
9.3.2	Intagning i elevhem 212
9.3.2.1	Nuvarande ordning 212
9.3.2.2	Utredningens förslag 212
9.3.3	Anskaffning av privat inackordering 213
9.3.3.1	Nuvarande ordning 213
9.3.3.2	Utredningens förslag 213
9.4	Intagningsförfarande 214
9.4.1	Intagning av utlandssvenska elever 214
9.4.1.1	Intagning i grundskola i internatskola 214
9.4.1.2	Intagning i gymnasial skola 215
9.4.2	Intagning av elever med dokumenterat behov av miljöbyte och glesbygdselever 216
9.4.2.1	Intagning av hemmasvenska elever i internatskolor . . . 216
9.4.2.2	Intagning av hemmasvenska elever i elevhem 217
Kap. 10	<i>Sammanfattning av förslagen i avd. I</i> 218
10.1	Förslag beträffande de utlandssvenska barnens skolgång . . 218
10.1.1	Svenska utlandsskolor 218
10.1.2	Svensk undervisning 219
10.1.3	Internationella skolor 219
10.1.4	Nordiskt samarbete 219
10.1.5	Svensk kompletterande undervisning 219
10.1.6	Korrespondensundervisning 219
10.1.7	Elevhem vid utlandsskolor 219
10.1.8	Intagning av utlandssvenska elever i gymnasial skola i Sve- rige 220
10.1.9	Preparandkurser och stödundervisning 220
10.1.10	Internatskolgång och elevhemsvistelse för utlandssvenska elever 220
10.1.11	Elevhemsinackordering av utlandssvenska elever 220
10.1.12	Utlandsskolnämnden 220
10.2	Förslag beträffande internatskoleorganisationen i Sverige 221
10.3	Förslag beträffande elevhem 221
10.4	Planering avseende skolinackorderingsmöjligheterna . . . 222

AVDELNING II

	sid.
<i>Skolgång för vissa minoriteters barn</i>	223
Kap. 11 Minoriteter i Sverige	225
11.1 Inledning	225
11.2 Statistiska uppgifter om utlandsfödda och utlänningar i Sverige	226
11.2.1 Utrikes födda och utlänningar enligt 1960 års folkräkning	227
11.2.2 Invandringen till Sverige	230
11.2.3 Återutvandringen från Sverige	232
11.2.4 Den framtida invandringen	233
11.3 Minoriteterna i Sverige	234
11.3.1 Inflyttade språkliga minoriteter	235
11.3.1.1 Finskspråkiga i Sverige	237
11.3.1.2 Estniskspråkiga i Sverige	238
11.3.2 Religiösa minoriteter i Sverige	238
11.3.2.1 Romersk-katolska kyrkan	239
11.3.2.2 Ortodoxa kyrkan	239
11.3.2.3 De mosaiska församlingarna	239
11.3.2.4 Adventistsamfundet i Sverige	239
11.3.2.5 Jehovas vittnen	239
11.3.2.6 Mormonkyrkan	240
Kap. 12 Inflyttade språkliga minoriteters skolgång. Nuvarande förhållanden och önskemål	241
12.1 Nuvarande förhållanden	241
12.1.1 Introduktion i det svenska skolväsendet	241
12.1.1.1 Stödundervisning i svenska	242
12.1.1.2 Andra inskolningsåtgärder	244
12.1.2 Tillval av modersmålet i den allmänna skolan	245
12.1.2.1 Obligatoriska skolan	245
12.1.2.2 Gymnasiet	245
12.1.3 Åtgärder utanför den ordinarie skolundervisningen	246
12.1.3.1 Kompletteringsskolor	246
12.1.3.2 Ferieskolor	247
12.1.4 Särskilda minoritetsskolor	247
12.1.4.1 Den estniska grundskolan i Stockholm	247
12.1.4.2 Estniska skolan i Göteborg	248
12.1.4.3 Estniska gymnasiet	249
12.2 Önskemål om särskild undervisning	249
12.2.1 Önskemål om egna skolor	250
12.2.2 Önskemål om åtgärder inom den normala skolundervisningen	252
12.2.3 Kompletteringsskolor	252
12.2.4 Feriekurser och lägerskolor	252
12.2.5 Övriga önskemål	253
Kap. 13 Inflyttade språkliga minoriteters skolgång. Utredningens överväganden och förslag	254
13.1 Målsättningen för undervisningen av inflyttade minoriteters barn	254
13.2 Psykologiska och pedagogiska synpunkter	255
13.2.1 Tvåspråkighet och dess konsekvenser för undervisningen	255
13.2.2 Sam- och särundervisning av minoriteters barn	256

	sid.	
13.3	Utredningens förslag	258
13.3.1	Nybörjarundervisning av tvåspråkiga eller icke-svenskspråkiga barn	258
13.3.1.1	Förskoleundervisning	258
13.3.1.2	Nybörjarundervisning i skolan	259
13.3.2	Introduktion av inflyttade barn i det svenska skolväsendet	260
13.3.2.1	Stödundervisning	260
13.3.2.2	Introduktionskurser för skolungdom	261
13.3.2.3	Intagning av inflyttade ungdomar i icke-obligatoriska skolor	262
13.3.3	Kompletterande undervisning av språkliga minoriteters barn	262
13.3.3.1	Val av språk på högstadiet och i gymnasial skola	262
13.3.3.2	Kompletterande undervisning och utbyte av ämnen	263
13.3.3.3	Ferieundervisning	264
13.3.4	Särskilda skolor för inflyttade språkliga minoriteters barn	264
13.3.4.1	De estniska grundskolorna i Stockholm och Göteborg	265
13.3.4.2	Estniska gymnasiet	266
13.3.5	Anskaffning av läroböcker och annan undervisningsmateriel	267
13.3.6	Behov av lärare och lärarutbildning	268
Kap. 14	<i>De religiösa minoriteternas skolgång</i>	270
14.1	Nuvarande förhållanden med avseende på religionsundervisning och religionsfrihet i skolor i Sverige	270
14.1.1	Morgonsamling respektive gemensam samling	270
14.1.1.1	I grundskolan	270
14.1.1.2	I gymnasiet och fackskolan	271
14.1.2	Kristendoms- respektive religionskunskapsundervisningen	271
14.1.2.1	Bestämmelserna om kristendomsundervisningen i grundskolan	271
14.1.2.2	Bestämmelserna om religionsundervisningen i gymnasiet och fackskolan	273
14.1.2.3	Omfattningen av den särskilda religionsundervisningen	273
14.1.3	Särskilda skolor för religiösa minoriteters barn	275
14.1.3.1	Hillelskolan	276
14.1.3.2	De katolska skolorna i Stockholm och Göteborg	276
14.2	Utredningens överväganden och förslag	277
14.2.1	Morgonsamling (i grundskolan)	277
14.2.2	Gemensam samling (i gymnasiala skolor)	277
14.2.3	Religionsundervisningen	278
14.2.4	Särskilda skolor för religiösa minoriteters barn	279
Kap. 15	<i>Sammanfattning av förslagen i avd. II</i>	282
15.1	Förslag om inflyttade språkliga minoriteters barns skolgång	282
15.1.1	Förskolor och nybörjarundervisning	282
15.1.2	Introduktion i svenska skolor av inflyttade, icke-svenskspråkiga barn	282
15.1.3	Kompletterande undervisning åt språkliga minoriteters barn m. m.	282
15.1.4	Särskilda skolor för språkliga minoriteters barn	283
15.2	Religiösa minoriteters barns skolgång	283
Reservationer	284

AVDELNING III

sid.

<i>Författningsförslag. Översiktlig sammanfattning och kostnadsberäkningar</i>	287
Förslag till Kungl. Maj:ts kungörelse om undervisning åt utlandssvenskars barn	289
Förslag till Kungl. Maj:ts instruktion för utlandsskolnämnden . . .	301
Förslag till Kungl. Maj:ts kungörelse om elevhem av rikskaraktär . .	304
Specialmotivering till författningsförslagen	309
Översiktlig sammanfattning och kostnadsberäkningar	318

AVDELNING IV

<i>Bilagor</i>	327
Bil. 1 Utlandssvenskars skolgång. Rapport från Statistiska centralbyråns utredningsinstitut	329
Bil. 2 Resultat av utrikesdepartementets enkät till utlandsrepresentationerna beträffande antal svenskar i olika länder och deras intresse för svensk undervisning	356
Bil. 3 Översikt över andra länders utlandsskolsystem	360
Bil. 4 Internatskolornas framtida organisation	373
Bil. 5 Reglemente för Jämtlands läns landstings elevhem för lärjungar vid kommunala gymnasiet i Strömsund	385
Bil. 6 PM om tjänstgöringstid för vårdpersonal vid elevhem	388
Bil. 7 Förteckning över radiosändningar samt utgivning av böcker, tidningar och tidskrifter på främmande språk i Sverige	390

Till

Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Ecklesiastikdepartementet

Genom beslut den 7 februari 1964 bemyndigade Kungl. Maj:t chefen för ecklesiastikdepartementet att tillkalla högst sju sakkunniga för att utreda frågan om de utlandssvenska barnens skolgång, skolinackordering för vissa elevgrupper och frågan om vissa minoriteters skolgång.

Med stöd av detta bemyndigande tillkallade departementschefen samma dag såsom sakkunniga ledamoten av riksdagens andra kammare numera landshövdingen Gunnar Helén, undervisningsrådet Åke Fältheim, redaktören Bengt Gustafsson, studierektorn numera rektorn Rolf Hillman, ledamoten av riksdagens första kammare ambassadören Alva Myrdal samt direktören Per Zethelius. Tillika uppdrogs åt Helén att såsom ordförande leda de sakkunnigas arbete. Den 18 mars 1965 uppdrogs åt professorn Sten Karling att såsom sjunde ledamot ingå i utredningen. De sakkunniga har antagit benämningen *1964 års utlands- och internatskoleutredning*.

Den 1 mars 1964 tillkallades docenten Urban Dahllöf och numera byrådirektören Sven Reinans, den 1 november 1964 undervisningsrådet John Ulne, den 1 december 1964 psykologen i socialstyrelsen Kurt Gordan och den 2 maj 1966 departementssekreteraren Lars Lindén att såsom experter biträda de sakkunniga.

Den 7 februari 1964 tillkallades numera skolinspektören Sven Enander att, räknat från den 1 mars 1964, tjänstgöra som sekreterare hos utredningen. Biträdande sekreterare har sedan den 1 april 1965 varit experten Sven Reinans.

Sedan utredningen numera slutfört sitt uppdrag, får utredningen härmed överlämna sitt betänkande "Skolgång borta och hemma".

Till betänkandet har fogats reservationer avgivna av ledamoten Karling och av ledamöterna Fältheim och Myrdal jämte Gustafsson.

Stockholm i augusti 1966

Gunnar Helén

Åke Fältheim

Bengt Gustafsson

Rolf Hillman

Sten Karling

Alva Myrdal

Per Zethelius

/ Sven Enander

Sven Reinans

1968
 1967
 1966
 1965
 1964
 1963
 1962
 1961
 1960
 1959
 1958
 1957
 1956
 1955
 1954
 1953
 1952
 1951
 1950
 1949
 1948
 1947
 1946
 1945
 1944
 1943
 1942
 1941
 1940
 1939
 1938
 1937
 1936
 1935
 1934
 1933
 1932
 1931
 1930
 1929
 1928
 1927
 1926
 1925
 1924
 1923
 1922
 1921
 1920
 1919
 1918
 1917
 1916
 1915
 1914
 1913
 1912
 1911
 1910
 1909
 1908
 1907
 1906
 1905
 1904
 1903
 1902
 1901
 1900

1968
 1967
 1966
 1965
 1964
 1963
 1962
 1961
 1960
 1959
 1958
 1957
 1956
 1955
 1954
 1953
 1952
 1951
 1950
 1949
 1948
 1947
 1946
 1945
 1944
 1943
 1942
 1941
 1940
 1939
 1938
 1937
 1936
 1935
 1934
 1933
 1932
 1931
 1930
 1929
 1928
 1927
 1926
 1925
 1924
 1923
 1922
 1921
 1920
 1919
 1918
 1917
 1916
 1915
 1914
 1913
 1912
 1911
 1910
 1909
 1908
 1907
 1906
 1905
 1904
 1903
 1902
 1901
 1900

Genom beslut den 7 februari 1964 benämndes Kungl. Maj:ts riksdag för riksdagsstyrelsen till riksdagsstyrelse för riksdagen för att utreda frågan om de utlandsvenska barnens skolgång, skolnärhet för vissa östgrupper och frågan om vissa minoritets skolgång.

1964
 1963
 1962
 1961
 1960
 1959
 1958
 1957
 1956
 1955
 1954
 1953
 1952
 1951
 1950
 1949
 1948
 1947
 1946
 1945
 1944
 1943
 1942
 1941
 1940
 1939
 1938
 1937
 1936
 1935
 1934
 1933
 1932
 1931
 1930
 1929
 1928
 1927
 1926
 1925
 1924
 1923
 1922
 1921
 1920
 1919
 1918
 1917
 1916
 1915
 1914
 1913
 1912
 1911
 1910
 1909
 1908
 1907
 1906
 1905
 1904
 1903
 1902
 1901
 1900

Den 1 mars 1964 tillkallades docenten Urban Dahlöf och numera styrelseledaren Sven Rehnans, den 1 november 1964 undervisningsrådet John Linn, den 1 december 1964 psykologen i socialstyrelsen Kurt Gordon och den 2 maj 1966 departementssekreteraren Lars Lindén att såsom experter biträda de sakkunniga.

Den 7 februari 1964 tillkallades numera skolinspektören Sven Enander att räkna från den 1 mars 1964 tillstötta som sekreterare hos nämnden. Biträdande sekreterare var sedan den 1 april 1966 varit experter Sven Rehnans.

Sedan utredningen numera slutat sitt uppdrag får utredningen härmed överlämnas till betänkande "Skolgång borta och hemma".

Till betänkandet har följande reservationer avgivits av ledamöten Karing och av ledamöterna Fällheim och Myrdal jämte Gustafsson.

Stockholm i augusti 1968

Sven Rehnans
 / Sven Enander
 Karing
 Fällheim
 Myrdal
 Gustafsson
 Hilmén

Direktiven och utredningsarbetet

Direktiven

Utdrag av protokollet över ecklesiastik-ärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 7 februari 1964.

Chefen för ecklesiastikdepartementet, statsrådet *Edenman*, anmäler efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter fråga om *utredning rörande de utlandssvenska barnens skolgång m.m.* och anför därvid följande.

I 1963 års statsverksproposition (bil. 10, punkt 103, s. 185) har jag framhållit, att utlandsskolorna synes kämpa med betydande ekonomiska svårigheter och anför bl. a. följande: "I ett läge, då det framstår som önskvärt, att svenska medborgare beredes tillfälle att tjänstgöra såväl inom olika internationella organisationer som i den direkta svenska hjälpen till andra länder, bör det övervägas, om inte statsmakterna borde åtaga sig ett ökat ansvar för utlandsskolorna. I detta sammanhang torde också behovet av svensk undervisning för barn till utrikesförvaltningens personal böra beaktas." Dessa frågor borde, anförde jag, bli föremål för en närmare utredning.

I ett antal motioner vid 1963 års riksdag uppmärksammades de utlandssvenska barnens skolgång. I två likalydande motioner (I: 331 och II: 375) föreslogs sålunda utredning om tillämpning av grundskolans principer på utlandssvenska barns skolgång. Ett likartat utredningskrav återfanns i motionen II: 391. I ett antal motioner — I: 197 och II: 241, I: 318 och II: 372 samt I: 324 och II: 385 — berördes internatskolornas betydelse för bl. a. de utlandssvenska barnens skolgång. Beträffande de sistnämnda sex motionerna anförde statsutskottet (SU 1963: 8, p. 38), att en utredning rörande utlandsskolorna

också borde omfatta frågorna hur utlandssvenskarnas barn skall kunna erhålla skolbildning i hemlandet, varvid internatskolornas möjligheter att tillgodose de ökade krav, som kommer att ställas på dem och omfattningen av statsbidragsgivningen, borde bli föremål för överväganden. Enligt utskottets mening borde utredningsuppdraget i fråga om internatskolorna inte begränsas till lösningen av utlandssvenskarnas problem, då det emellanåt uppkommer situationer, där möjligheten att skicka skolungdomar till internatskolor framstår som den från olika synpunkter bästa utvägen även för svenskar i hemlandet.

I motionerna I: 331 och II: 375 berördes också frågan om de inflyttade minoriteternas skolgång. I sitt av riksdagen godkända utlåtande (SU 1963: 208, Rskr 402) angående dessa motioner samt motion II: 391 förutsatte utskottet, att den av departementschefen förebådade utredningen rörande utlandsskolorna skulle komma till stånd snarast möjligt i form av en allsidig utredning rörande de utlandssvenska barnens skolgång både hemma och utomlands. Till denna utredning borde, ansåg utskottet, också hänskjutas de problem, som uppkommer för de inflyttade minoriteternas barns skolgång.

I skrivelse till skolöverstyrelsen har vidare utrikesförvaltningens tjänstemannaförening hemställt, att de problem, som sammanhänger med utlandssvenska barns skolgång, utredes.

Bakom de här angivna uttalandena och förslagen ligger det förhållandet, att antalet svenskar, som tjänstgör eller studerar i utlandet, på senare år ökat. Såväl ett ökat statligt engagemang i internationell verksamhet som ökade möjligheter för forskare, konstnärer och studerande till utlandsvistelse är att förvänta. Samtidigt torde exportindustrin komma

att kräva ytterligare personella insatser i utlandet. Även om en viss rörelse i motsatt riktning förekommer i det att antalet svenska missionärer i vissa länder minskar, synes det vara realistiskt att räkna med en ökning av antalet utlands-svenskar.

För den som av olika skäl under längre tid vistas utomlands måste barnens skolgång vara en fråga av särskilt stort intresse. Skolgång kan i sådana fall fullgöras antingen på familjens bostadsort i svensk utlandsskola eller mera internationellt präglad utlandsskola eller i vederbörande lands skolväsen, eller ock i internatskola eller annan skola i hemlandet.

Av en tidigare, av utlandssvenskarnas förening gjord undersökning framgår, att utlandssvenska föräldrar i stor utsträckning i första hand önskar, att deras barn, så länge de är yngre, skall gå i skola på familjens bostadsort. Fullgöres skolgången då i det främmande landets undervisningsväsen uppkommer givetvis vissa problem. Sålunda får barnen där ingen undervisning i väsentliga ämnen med nära anknytning till svenska förhållanden såsom svenska språket, svensk historia och svensk samhällskunskap. Därigenom och genom att undervisningen även i övriga ämnen kan skilja sig väsentligt från undervisningen i skolorna i Sverige, försvåras elevens övergång till svensk skola. Dessa svårigheter kan i avsevärd grad elimineras genom att svensk undervisning eller i varje fall kompletterande sådan tillhandahålls på familjens bostadsort.

För närvarande utgår statsbidrag till ett femtontal svenska skolor i ett tiotal länder i Europa, Afrika och Asien. Årsbidrag utgår till kostnaderna för småskollärartjänst med 8 500 kr., för folkskollärartjänst med 11 000 kr. samt för två lärartjänster vid en i Paris anordnad realskola med 15 000 kr. för vardera tjänsten. För ordinarie lärare i Sverige är begynnelselöner i ortsgrupp 5 för småskollärare c:a 18 700 kr., för folkskollärare c:a 21 800 kr. och för adjunkt c:a 31 300 kr. Bidragets begränsade storlek i förhållande till löneläget i Sverige har medfört, att lärarlönerna vid utlandsskolorna kommit att ligga på en lägre nivå än i Sverige med minskade möjligheter att för längre tid förvärva kompetenta lärare som följd. För den del av lärarlönerna,

som inte täckes av statsbidraget, får skolornas huvudmän helt svara. Härtill kommer kostnader för lokaler, pedagogiska hjälpmedel, skolmåltider etc. Dessa kostnader täckes på olika sätt såsom genom bidrag från svenska utlandsförsamlingar, bidrag från svenska föreningar och företag samt genom terminsavgifter. De sistnämnda blir i många fall mycket höga och kan för föräldrar med genomsnittliga inkomster utgöra ett hinder mot att nyttja den svenska skolan på orten.

Det bör eftersträvas, att så många svenska ungdomar i skolpliktig ålder som möjligt, även de som till följd av utlandsvistelse är förhindrade att åtnjuta grundskolundervisning i hemlandet, där föräldrarna så önskar, utan alltför stora egna ekonomiska uppoffringar eller alltför stora kostnader för samhället får tillfälle till sådan undervisning på sin bostadsort.

Mot bakgrunden av det anförda bör en utredning rörande de utlandssvenska barnens skolgång nu komma till stånd. För ändamålet bör särskilda sakkunniga tillkallas.

De sakkunniga bör först kartlägga det nuvarande och, såvitt möjligt, det närmast kommande behovet av särskilda svenska skolor i utlandet samt uttröna hur de nuvarande utlandsskolorna svarar mot dessa behov. Därvid bör också undersökas föräldrarnas benägenhet att placera sina barn i vederbörande lands skolväsen och hur detta påverkar utlandsskolornas situation. Därigenom erhålles en utgångspunkt för bedömningen av under vilka förutsättningar, i vilka former och i vilken utsträckning ett ökat statligt stöd till utlandsskolorna kan vara erforderligt.

En grundläggande fråga vid denna bedömning är vilka åldersgrupper utlandsskolornas undervisning bör omfatta. Det kan antagas, att skolorna på olika orter i detta avseende måste organiseras olika, även om det synes vara önskvärt, att de i varje fall bör omfatta grundskolans låg- och mellanstadier. Vad högstadiet beträffar föreligger praktiska svårigheter, när det gäller att i en skola med begränsat elevunderlag tillhandahålla ett tillfredsställande antal valmöjligheter mellan olika tillvalsgrupper. Viss undervisning torde därför inte alls i reguljär form kunna erbjudas eleverna vid en utlandsskola. Det bör därför övervägas i vilken omfattning det genom lärarledd korrespondens-

undervisning, eventuellt i kombination med särskilda hjälpmedel, är möjligt att hemästra dessa problem i likhet med vad som sker exempelvis vid glesbygdshögstadierna.

En förutsättning för att utlandsskolorna skall fungera tillfredsställande är att läraryfrågan löses. Utgångspunkten bör härvid vara, att utlandsskolornas lärare skall ha samma kompetens som motsvarande lärarkategorier i hemlandet. Frågan om anställnings- och avlöningsförmåner för lärare och övrig för den direkta undervisningen nödvändig personal vid dessa skolor måste följaktligen övervägas, varvid också bör klarläggas bl. a. vilken effekt konstruktionen av de svenska socialförsäkringarna har för utlandsskolornas personal.

Ytterligare en väsentlig förutsättning för en effektiv undervisning är att skolorna har tillgång till ändamålsenliga lokaler, undervisningsmateriel och andra hjälpmedel. Grundskolans huvudmän erhåller statsbidrag till kostnaderna för dessa ändamål. De sakkunniga bör överväga om statligt stöd till utlandsskolorna i dessa avseenden bör utgå och i så fall i vilken utsträckning och på vad sätt det bör ske. Även skolsociala frågor bör uppmärksammas, exempelvis skolmåltider och skolskjutsar.

Givetvis bör det statliga stödet till utlandsskolorna differentieras allt efter skolornas storlek. Det är viktigt att söka åstadkomma ett system som smidigt kan anpassas till de speciella förhållanden, som kännetecknar utlandsskolorna, vilkas elevunderlag kan variera kraftigt under läsåret.

För ett statligt ekonomiskt engagemang på utlandsskolornas område kan två former tänkas. Antingen kan en skola drivas som en helt statlig institution eller kan statsbidrag utgå till av staten erkänd särskild huvudman för sådan skola. Enligt min uppfattning är det senare systemet att föredraga av såväl principiella som praktiska skäl. Pedagogisk vägledning och en viss kontroll bör vara förknippade med ett ökat statligt stöd och de sakkunniga bör därför framlägga förslag om ett system härför. Frågan om sammansättning av styrelsen för utlandsskolorna bör också övervägas.

På uppdrag av Nordiska kulturkommissionen färdigställdes skolöverstyrelsen 1960 en utredning om gemensam under-

visning av i utlandet boende danska, finländska, norska och svenska barn. Enligt överstyrelsens då redovisade uppfattning var det ej nödvändigt eller önskvärt med en omorganisering av berörda skolor till samnordiska skolor, under förutsättning att barn från nordiskt land även i fortsättningen mottogs i skola, som upprättats av annat nordiskt land. Frågan bör enligt min uppfattning nu åter tagas upp till övervägande mot bakgrunden av det förväntade ökande behovet av utbildningsmöjligheter i utlandet för barn från de nordiska länderna. De sakkunniga bör således på ett tidigt stadium i sitt arbete skaffa sig kännedom om utredningsplanerna i detta avseende i de övriga nordiska länderna. Det bör utvärderas bl. a. om de s. k. europaskolor, som upprättats inom EEC, skulle kunna erbjuda en förebild för eventuella samnordiska utlandsskolor.

De sakkunniga bör vidare undersöka i vilken omfattning insatsen från hemlandet bör bestå av kompletterande undervisning i svenska språket och andra ämnen med anknytning till svenska förhållanden i de fall där eleven går i utländsk skola. De sakkunnigas förslag i detta avseende bör ta sikte på det organisatoriska och ekonomiska stöd från statens sida, som kan finnas påkallat.

I fråga om vissa kategorier barn fordras särskilda åtgärder från samhällets sida för att de skall kunna komma i åtnjutande av en tillfredsställande undervisning, fostran och allmän omvårdnad. En av dessa kategorier är de utlandssvenska barn, som vill komma i åtnjutande av skolundervisning i hemlandet. Andra grupper, som avses i detta sammanhang, är exempelvis barn från splittade hem, barn i behov av ett radikalare miljöombyte än övergång till annan skola i hemorten och glesbygdsskolor. För dessa elevkategorier är lösningen på skolproblemen i regel inackordering i någon form, internatskola, elevhem eller skolhushåll.

Internatskolornas och elevhemmens betydelse, inte bara med hänsyn till de utlandssvenska barnen har diskuterats såväl av 1957 års skolberedning som 1960 års gymnasieutredning.

Vad internatskolorna beträffar framhöll jag i propositionen 1962: 54 angående reformering av den obligatoriska skolan m. m., att behovet av internatskole-

platser på grundskolans låg- och mellanstadienivå, såvitt man då kunde överblicka, inte var särskilt påträngande. Jag omnämnde vidare i det sammanhanget vissa inom utrikesförvaltningens tjänstemannaförening pågående överväganden angående upprättande av skolhushåll i vissa städer. Som jag tidigare nämnt har sedermera denna förening i skrivelse till skolöverstyrelsen hemställt om särskild utredning om de utlandssvenska barnens undervisning.

Gymnasieutredningen har i fråga om internatskolorna anfört, att det synes klart, att de redan befintliga institutionerna ej svarar mot det nu föreliggande behovet på det gymnasiala stadiet och att utvecklingen medför, att behovet kommer att öka. Särskilt svår synes enligt utredningens uppfattning bristen på anordningar av detta slag vara för kvinnlig ungdom.

Det synes nu lämpligt att till övervägande upptaga behovet av åtgärder i fråga om samtliga de här nämnda elevkategoriernas skolgång. Därvid bör bl. a. uppmärksammas de nuvarande traditionella internatskolornas förhållanden och dessa skolor såsom en bland andra möjligheter att tillgodose det behov av åtgärder, jag här avser. När det gäller dessa skolor måste uppmärksamheten således riktas på behovet av platser för skilda elevgrupper, vilket betyder att de sakkunniga förutsättningslöst bör överväga huruvida upprättande eller stödande av internatskolor är ett i det nuvarande samhället lämpligt sätt att lösa de här ifrågakommande elevkategoriernas problem. Härvid bör naturligtvis såväl rent pedagogiska som även sociala och ekonomiska synpunkter anläggas. För egen del finner jag det emellertid angeläget att, såsom jag i det följande närmare anger, alternativa lösningar ingående prövas.

Beträffande de nuvarande internatskolorna måste beaktas, att införandet av grundskola, fackskola och ett nytt gymnasium kan komma att minska tillströmningen till internatskolorna av glesbygdsbarn och av barn från värdkommunen. Detta förhållande kan leda till en ökning av internatskolornas möjligheter att mottaga elever ur andra av de här aktuella kategorierna.

I den mån det visar sig angeläget med en viss utökning av de egentliga internatskolornas kapacitet, vilket är tänk-

bart bl. a. med hänsyn till att grundskolan och det nya gymnasiet förutsätter en större skolenhet än vad en internatskola nu i allmänhet utgör, bör hänsyn tagas till att det fortfarande råder särskilt stor brist på platser för flickor. Det bör undersökas, om inte platser kan beredas även för flickor vid nuvarande skolor.

I den mindre skolenhet, som en internatskola i allmänhet utgör, kan svårigheter uppstå, när det gäller att ge eleverna de valmöjligheter, som grundskolan skall erbjuda. I vissa fall kan säkerligen en lösning vinnas genom samverkan med värdkommunen. I andra fall kan man måhända tvingas acceptera en internatskola med mindre valmöjligheter än de i och för sig önskvärda och låta denna begränsning uppvägas av den uppgift skolan fyller från andra synpunkter. Utredningen bör närmare överväga internatskolornas anpassning till grundskolan och, på något längre sikt, anpassningen till fackskola och gymnasium.

I några hänseenden tillämpas för internatskolorna andra regler än för andra motsvarande skolor. Utredningen bör ta ställning till om sådana regler alltför ofta kan vara motiverade.

Såväl skolberedningen som gymnasieutredningen har ansett, att statsbidrag även i fortsättningen bör ges till internatskolorna, men har inte sett som sin uppgift att överväga statsbidragsreglernas utformning och storleken av det statliga stödet. Internatskolornas anpassning till det nya läget kan få ekonomiska konsekvenser, som kan bli rätt betydande. Det kan krävas ombyggnad av redan befintliga lokaler eller uppförande av nya. Utrustning och nya undervisningshjälpmedel kan behöva anskaffas. Utredningen bör följaktligen också, mot bakgrunden av en bedömning av behovet av internatskolor från det allmännas synpunkt, till prövning upptaga formerna för och omfattningen av statligt stöd till dessa skolor.

Som alternativ till internatskola finns i första hand elevhem av den typ som redan upprättats i kommunal eller enskild regi. Dessa, som förekommer i ganska begränsad utsträckning, är avsedda för barn, som går i allmänna skolor men av olika skäl inte har sitt hem på skolorten.

Det har ifrågasatts, om inte bl. a. utlandssvenskarna under vissa förutsättningar skulle kunna finna sådana elev-

hem lämpliga för sina barns skolgång. Denna lösning skulle vara mindre kostsam såväl för samhället som den enskilde. Elevhem och internatskola har en likartad uppgift, men de skiljer sig ifråga om uppbyggnad och organisation. Sålunda kan elevhemmet genom sin anknytning till ortens skolväsen bl. a. förutsättas ge bättre möjligheter till val bland skilda utbildningsmöjligheter, avpassade för den enskilde elevens förutsättningar och intresseinriktning. Utredningen bör närmare överväga i vilka avseenden internatskola och i vilka avseenden elevhem kan vara bäst ägnat att ta hand om elevkategorier av olika slag. Utredningen bör vidare undersöka vilka åtgärder som kan vara behövliga för att göra elevhem, som drives i samhällets regi eller med statliga bidrag, bättre skickade för uppgiften att ta om hand skilda kategorier elever, som under skolgången tvingas vara skilda från sin hemmiljö.

Som jag tidigare nämnt, har från bl. a. utrikesförvaltningens tjänstemannaförening framförts tanken att man genom upprättande av skolhushåll på lämpliga orter med differentierat skolväsen och genom ändamålsenliga former för anknytning till ortens skolor skulle kunna ge barnen större variations- och valmöjligheter i utbildningsavseende än vad som kan erbjudas i internatskolor, samtidigt som barnen skulle få en intimare och livligare kontakt än eljest med det svenska samhället av idag.

Detta alternativ, vars bärande tanke är att bereda barnen en så naturlig och hemlik miljö som möjligt, är enligt min mening förtjänt av att ingående prövas som ett fullt jämförbart alternativ till internatskolor och elevhem. De sakkunniga bör vid denna prövning utgå ifrån att en anordning av detta slag förutsätter engagemang inte bara från statens utan också från vederbörande kommuns sida.

Som jag tidigare nämnt, har riksdagen uttalat sig för att frågan rörande vissa minoriteters skolgång också bör hänskjutas till prövning av sakkunniga. De minoriteter, som därvid avsetts är huvudsakligen efter kriget från andra länder nyinflyttade grupper, vilkas barn av språkliga eller religiösa skäl kan behöva beredas särskild skolgång. Det gäller således personer av utländsk härkomst, vilkas barn är svenska medborgare, eller

eljest förutsättes kvarstanna här i landet under lång tid.

Efter krigsslutet har ett stort antal utlänningar kommit till Sverige som flyktingar eller immigranter och i stor utsträckning assimilerats med det svenska samhället. Utvecklingen synes nu gå mot en minskning av de institutionella hindren för arbetskraftens internationella rörlighet. Det är därför inte orimligt att antaga, att ett betydande antal utlänningar även i framtiden kommer att tillföras den svenska arbetsmarknaden. Mot denna bakgrund kan det vara berättigat att närmare undersöka om dessa grupper kan ha vissa särintressen på undervisningens område och om åtgärder från samhällets sida inom ramen för det allmänna skolväsendet, utöver de redan vidtagna, kan vara motiverade.

Under åberopande av vad sålunda anförts hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte bemyndiga chefen för ecklesiastikdepartementet att

dels tillkalla högst 7 sakkunniga för att utreda frågan om de utlandssvenska barnens skolgång m.m.,

dels utse en av de sakkunniga att såsom ordförande leda utredningsarbetet,

dels ock, i den utsträckning så finnes påkallat, utse sekreterare åt de sakkunniga och tillkalla experter för att stå till deras förfogande för överläggningar och samråd.

Tillika hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte

dels bemyndiga de sakkunniga att från ämbetsverk och övriga myndigheter infordra de uppgifter, som må fordras för utredningsarbetet,

dels förordna, att de sakkunniga jämte experter och sekreterare skall, om Kungl. Maj:t ej annorlunda bestämmer, äga åtnjuta ersättning för uppdraget i form av dagarvode enligt kommittékungörelsen,

dels ock föreskriva att kostnaderna i anledning av utredningen skall bestridas från åttonde huvudtitelns reservationsanslag till kommittéer och utredningar genom sakkunniga.

Slutligen anhåller jag, att utdrag av statsrådsprotokollet i detta ärende måtte få offentliggöras.

Vad föredraganden sålunda med instämmande av statsrådets övriga ledamöter hemställt bifaller Hans Maj:t Konungen.

Ur protokollet:

Kai-Inge Hillerud

Utredningsarbetet

Utredningen har på olika sätt skaffat sig kännedom om *utlandssvenskars skolförhållanden* och andra frågor i anslutning till utredningens arbete.

Genom Statistiska centralbyråns utredningsinstitutets försorg har utredningen låtit genomföra en omfattande postenkät bland utlandssvenska föräldrar med något barn i någon form av svensk skola. Enkätens resultat har redovisats i en rapport som bifogas betänkandet (bilaga 1). Av orsaker som redovisas i denna rapport kunde enkäten inte utsträckas till att omfatta alla utlandssvenskar, vilket var den ursprungliga avsikten.

Som en förberedelse till ovan nämnda enkät genomfördes även en enkät till samtliga skolchefer i landet varvid upplysningar inhämtades om utlandssvenska barn i allmänna skolor i Sverige. I enkäten inhämtades även upplysningar rörande språkliga och religiösa minoriteters barns skolgång.

Statistiska centralbyrån har även på utredningens uppdrag genomfört en specialbearbetning av uppgifterna om emigranter från Sverige för vissa år. Uppgifter som erhållits genom denna bearbetning redovisas i kap. 1.

Från Utlandssvenskarnas förenings ombud i London direktör Lars Sjövall har utredningen erhållit ett omfattande material som belyser önskemål rörande svensk skolgång i Storbritannien. Materialet omfattar bl. a. enkäter med hel- och halvsvenska familjer i England om deras inställning till svensk skolgång.

Såsom redovisas i kap. 1 har utredningen gjort en undersökning via UD angående förekomsten av svenskar utomlands och deras eventuella önskemål om svensk skola på bosättningsorten. Undersökningen gav ojämna resultat beroende på att förfrågningen föranledde varierande åtgärder inom ve-

derbörande konsulat och ambassad.

För att erhålla uppgifter rörande de svenska utlandsskolornas arbetsförhållanden, resurser och elevantal gjorde utredningen hösten 1964 en enkät till de svenska utlandsskolorna. De informationer om dessa som återfinns i kap. 2 härrör väsentligen från denna enkät. De numeriska uppgifterna från vissa av skolorna har kunnat aktualiseras senare.

I samband med enkäten till utlandsskolorna gjordes även en enkät bland lärarna vid dessa skolor rörande lärarnas löne- och arbetsförhållanden och deras syn på sina anställnings- och arbetsförhållanden. Enkätsvaren återfinns insprängda i texten i kap. 2.

Utredningen har beretts tillfälle att genom studiebesök vid skolorna i London, Paris, Madrid och Hamburg erhålla direkta intryck av verksamheten vid dessa. Vid besöken togs även kontakt med svenskkolonierna på vederbörande skolorter. Dessutom har besök avlagts vid svenskkolonierna i Brüssel, Frankfurt a/M och Düsseldorf, varvid önskemål rörande barnens undervisning diskuterades. Ledamoten Zethelius har vid besök i Parede studerat den svenska skolan där och dessutom vid besök hos svenska grupper i Schweiz och Italien informerat sig om utlandssvenskarnas syn på undervisningsproblemen. Utredningens sekreterare har i samband med andra uppdrag tagit kontakt med svenskar i Wien och hört deras synpunkter på barnens undervisning samt studerat Europaskolan i Luxemburg. Slutligen har utredningens ordförande och sekreterare på inbjudan av Grängesbergsbolaget besökt svenskkolonierna i Liberia och studerat Lamco-skolorna där. Erfarenheterna från samtliga dessa besök har utredningen tillgodogjort sig.

Vid upprepade tillfällen har utredningen fått data, råd, hjälp och synpunkter vid kontakter med olika tjänste-

män inom utrikesdepartementet, skolöverstyrelsen, arbetsmarknadsstyrelsen, centrala studiehjälpsnämnden, socialstyrelsen, SIDA, Upplysningsberedningen, Svenska Institutet, olika kommunala skolstyrelser, Utlandssvenskarnas förening, Svenska Stadsförbundet och andra statliga och icke-statliga myndigheter, institutioner och organisationer.

Utlandssvenskar på besök i Sverige har spontant besökt utredningens sekretariat för att överlägga om frågor inom utredningens uppdrag och därvid lämnat värdefull information.

Samtliga *internatskolor i Sverige* har vid olika tillfällen besökts av grupper ur utredningen, varvid ledamöterna bildat sig en personlig uppfattning om arbetet vid dessa skolor och erhållit uppgifter om deras ekonomiska förhållanden, elevrekrytering m.m. Vid dessa tillfällen har även representanter för eleverna intervjuats.

Till internatskolorna har utredningen ytterligare ställt förfrågningar via cirkulär, bl. a. rörande elevklientelet sammansättning, varjämte under arbetets gång underhandsupplysningar inhämtats från internatskolornas ledning och förvaltning.

Under arbetet med elevhemsfrågan har utredningen genom studiebesök vid *elevhem* anslutna till olika skolformer bildat sig en uppfattning om deras funktion. Översikter över elevhemmen har erhållits genom cirkulärförfrågningar till länskolnämnder och landsting.

För att erhålla underlag för en bedömning av *skolinackorderingsbehovet* inom landet och av internatskolornas möjlighet att fylla detta behov för olika elevgrupper har utredningen dels gjort enkäter till länskolnämnderna, PBU-centralerna och vissa barnavårdsnämnder, dels undersökt elevklientelet vid två internatskolor såväl genom att studera data rörande eleverna som genom

att intervjua dessa skolors ledning och elevvårdande personal. Resultaten av dessa undersökningar redovisas huvudsakligen i kap. 6.

För arbetet med *de inflyttade språkliga minoriteternas skolgång* har utredningen inhämtat upplysningar från De finska föreningarnas centralförbund, Estniska Kommittén och Esternas representation i Sverige. Besök har avlagts vid Estniska skolan varjämte vid flera tillfällen överläggningar hållits med Estniska gymnasietts rektor.

Beträffande *de religiösa minoriteternas önskemål* har utredningen hört Katolska Biskopsämbetet och Mosaiska församlingarnas centralråd, varjämte utredningen besökt Hillelskolan och S:t Eriks katolska skola i Stockholm.

Följande *framställningar* har av Kungl. Maj:t överlämnats till utredningen att tagas i beaktande vid utredningsuppdragets fullgörande:

Den 29 april 1964 anhållan från S:t Eriks katolska skola och Stiftelsen Skolsystrar de Notre Dame's barn- och ungdomsverksamhet om statsbidrag för S:t Eriks katolska skola,

den 13 juli 1964 skrivelse från Svenska Sofia församlingens kyrkoråd rörande organisationen av svenska skolan i Paris,

den 8 februari 1966 framställning från Sigtunaskolan om statsbidrag till bestridande av kostnaderna för skol-läkare och skolsköterska samt

den 3 juni 1966 ansökan från Svenska skolföreningen i Liberia om statsbidrag för läsåret 1965/66.

Utredningen har under sitt arbete avgett följande *utlåtanden*:

Den 9 juni 1964 angående framställning från Svenska skolföreningen i Madrid om förnyad prövning av Kungl. Maj:ts beslut av den 13 sept. 1963 om statsbidrag till en tredje lärartjänst vid svenska skolan i Madrid,

den 21 augusti 1965 över betänkandet "De svenska utlandsförsamlingarnas ekonomi" (SOU 1965:15),

den 27 oktober 1965 beträffande statsbidrag till driften av Grännaskolan samt

den 26 november 1965 över en framställning från Stiftelsen Sunnerdahls praktiska ungdomsskolor på landet om nedläggande av verksamheten.

Utredningens utlåtande över yrkesutbildningsberedningens betänkande Yrkesutbildningen (SOU 1966:3) har gjorts i den formen att i utredningens

betänkande yrkesutbildningsberedningens förslag bedömts från utredningens synpunkter i den mån förslagen griper in i utredningens arbetsuppgifter. Framför allt gäller detta beräkningen av skolinackorderingens framtida omfattning (kap. 6) och huvudmannaskapet för elevhem (kap. 8).

Slutligen har till utredningen ett större antal korporationer, sammanslutningar och enskilda ingett framställningar i frågor som berör utredningsuppdraget.

[Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.]

[Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.]

AVDELNING I

Utlandssvenska barns skolgång
Skolinackordering för olika elevgrupper

AVDELNING I

Skolnärskörning för olika elevgrupper
Elandersvenska barns skolgång

Utlandssvenskarna

1.1 Begreppet utlandssvensk

Begreppet utlandssvensk är inte entydigt. Det syns ej vara nödvändigt för utredningens syften att begreppet ges ett noga avgränsat innehåll. När det gäller uppkomsten av sådana intressen på undervisningens område som är speciella för utlandssvenskarna syns medborgarskapet vara av mindre betydelse, medan nationella traditioner, kulturmiljö och språk träder starkt i förgrunden.

Utlandssvenskarnas rättsliga ställning har under senare år varit aktuell framför allt i rösträttsfrågor (SOU 1962:19). Härvid har utom vid medborgarskap stort avseende fästs vid mantalsskrivningen, eftersom administrativa kriterier av tillförlitlighetsskäl måste tillmätas betydelse. Likaledes har vid utredning av internationella skattefrågor (SOU 1962:59) förts ingående tekniska resonemang om var en person skall anses vara bosatt. Dessa frågor har utförligt behandlats även i SOU 1965:73, Utlandssvenskarnas registrering. Utlands- och internatskoleutredningen har icke funnit anledning att i sitt arbete lägga så tekniska synpunkter på tolkningen av ordet utlandssvensk som de tre här nämnda utredningarna.

När utredningen planerade sin attitydundersökning bland svenskar över hela världen — en undersökning som av tekniska skäl icke kunde genomföras (jfr bilaga 1) — diskuterades frå-

gan vilken population en sådan undersökning skulle riktas till. Härvid stannade utredningen vid att undersökningen borde nå

alla från Sverige utflyttade svenska medborgare som fyllt 21 år och som varit frånvarande från Sverige ett år eller mera eller som dokumenterat sin avsikt att vistas utomlands ett år eller mera.

Utredningen övervägde frågan huruvida en utflyttad svensk skall vara att anse som utlandssvensk, sedan han bott utomlands under större delen av sitt liv, kanske icke haft kontakt med hemlandet och uppgivit sitt svenska medborgarskap. I en för individ och familj så central och viktig fråga som barnens uppfostran har utredningen icke ansett lämpligt att tolka begreppet restriktivt, i synnerhet som det knappast kan förmodas att någon kan vilja skaffa sig fördelar i fråga om sina barns skolgång genom att i strid med sin egen identitetsuppfattning uppge sig vara utlandssvensk.

För utredningen är det tillräckligt att kunna ange vilka som skall anses vara utlandssvenskar i den betydelsen att de bör äga rätt till de förmåner som från Sveriges sida kan medges utlandssvenskarna i fråga om barnens skolgång. Utredningen förordar att alla personer, oavsett medborgarskap och mantalsskrivningsort, skall betraktas som utlandssvenskar, om de är bosatta utomlands och om de är eller under någon del av sitt liv varit

svenska medborgare eller är eller varit gifta med svensk medborgare eller är barn till person som är eller varit svensk medborgare eller använt svenska som vardagsspråk med en av föräldrarna samt betraktar sig som svenskar.

Utredningen finner emellertid att de ovan givna beskrivningarna inte är helt uttömmande utan att *enstaka fall* kan förekomma, där de givna förutsättningarna inte föreligger. I sådana fall syns ingen generell tolkning av begreppet kunna tillämpas utan en bedömning bör ske individuellt från fall till fall. Utredningen nöjer sig därför med att rekommendera en generös tolkning av begreppet i tveksamma fall. Som sista instans vid bedömningen av frågan huruvida ett barn eller en ungdom från skolsynpunkt skall betraktas som barn till utlandssvensk avser utredningen att den utlandsskolnämnd skall fungera, vilken föreslås i kap. 3.

1.2 Utlandssvenskarnas numerär

Förutsättningarna för att tillförlitligt bedöma antalet utlandssvenskar enligt den i 1.1 givna mycket grova beskrivningen är icke stora. Vissa av de i beskrivningen nämnda kategorierna kan över huvud taget icke inordnas under benämningen utan att man har tillfrågat varje person huruvida han betraktar sig som utlandssvensk. Beträffande vissa andra grupper kan man å andra sidan med mycket stor sannolikhet förmoda att de är utlandssvenskar. Hit hör exempelvis utrikesdepartementets personal i utlandstjänst, SIDA:s biståndsexpenter och övriga personal i utlandstjänst, tjänstemän med mer eller mindre kortfristiga anställningar i internationella organisa-

tioner eller svenska industrier eller företag utomlands, studerande som vistas utomlands för specialstudier m. fl. En grupp som tydligt dokumenterat sig som utlandssvenskar är de svenskar utomlands som är medlemmar i Utlandssvenskarnas Förening eller i Riksföreningen för svenskhetens bevarande i utlandet eller i de svensklubbbar som är verksamma på olika platser i världen.

Man torde kunna utgå ifrån att den större delen av utlandssvenskarna är att finna i den grupp av svenska medborgare som under de senaste 50—60 åren flyttat ut från Sverige och därefter icke återflyttat.

1.2.1 Utvandringen av svenska medborgare från Sverige

Antalet ut- och inflyttade svenska medborgare redovisas årligen i publikationen *Folkmängdens förändringar* (före 1961 *Befolkningsrörelsen*). Av den publicerade redovisningen framgår även utvandrings- respektive invandringsland men däremot inte de ut- respektive invandrades ålder och kön.

Som utvandrare räknas i denna statistik personer som, enligt vad pastor funnit styrkt, stadigvarande bosatt sig i utlandet, oavsett om de dessförinnan anmält sin avsikt att utflytta eller ej. Som invandrare räknas de personer som anmält sig för kyrkobokföring såsom inflyttade från utlandet. Som ut- respektive invandringsår anges det år då vederbörande blir registrerad som utflyttad respektive kyrkobokförd som inflyttad (jfr 11.2).

Under 1960-talet har in- och utvandringen av svenska medborgare varit tämligen jämn med en nettoutvandring av ca 1 300 personer (se tabell 1:1).

Olika länders betydelse i den svenska ut- respektive invandringen belyses i tabell 1:2.

Tabell 1:1 Ut- och invandringen av svenska medborgare från och till Sverige under åren 1955—1964.

År	Antal utvandrare	Antal invandrare	Netto-utvandring
1955	3 854	2 547	1 307
1956	4 230	2 276	1 954
1957	5 253	2 375	2 878
1958	4 551	2 760	1 791
1959	4 787	2 577	2 210
1960	4 644	2 934	1 710
1961	4 165	3 015	1 150
1962	4 067	2 919	1 148
1963	4 527	3 159	1 368
1964	4 631	3 401	1 230
Årsligen 1955—64 i genomsnitt	4 471	2 796	1 675

Tabell 1:2 Ut- och invandrade svenska medborgare och nettoutvandringen åren 1955—1964 efter ut- respektive invandringsland.

In- respektive utvandringsland	Antal utvandrare åren 1955—1964	Antal invandrare åren 1955—1964	Nettoutvandring
Danmark	4 344	2 140	2 204
Finland	1 508	1 390	118
Norge	3 270	1 859	1 411
Belgien	372	311	61
Frankrike	1 196	779	417
Italien	778	390	388
Nederländerna	563	291	272
Polen	27	33	—6
Schweiz	1 684	569	1 115
Spanien	758	371	387
Storbritannien	2 116	1 072	1 044
Tyskland	2 546	1 155	1 391
Ungern	6	15	—9
Österrike	318	197	121
Övriga europeiska länder	500	358	142
Canada	2 443	1 663	780
USA	14 718	9 290	5 428
Övriga amerikanska länder	2 286	2 137	149
Afrika	2 428	1 887	541
Asien	1 585	1 445	140
Oceanien	1 203	591	612
Uppgift saknas	60	20	40
Samtliga	44 709	27 963	16 746

Bland de utflyttade lika väl som bland de inflyttade finns troligen ett antal personer som har förvärvat svenskt medborgarskap genom natura-

lisering. Det är inte säkert att de efter (åter)utflyttningen känner sådan samhörighet med Sverige att de kan betecknas som utlandssvenskar i den be-

tydelse utredningen lägger i ordet. Vidare är en del av de utflyttade gifta med utländska medborgare eller kommer att ingå äktenskap med sådana. En stor del av dessa liksom även vissa andra utflyttade har troligen inte för avsikt att fostra sina barn till svenskar, varför de är av mindre intresse för de spörsmål utredningen har att arbeta med.

Från Utlandssvenskarnas förening liksom även från andra organ som har kontakt med svenska utvandrare uppges att en förändring av utflyttningen iakttagits under de senaste åren. Denna förändring består i att numera flera yngre personer än förr utvandrar och i att utvandrarerna representerar fler yrken. En sådan förändring av utvandringen kan innebära att ett ökande antal barn flyttar utomlands. För att närmare kunna belysa de utflyttades ålders- och könssammansättning har ut-

redningen låtit Statistiska centralbyrån utföra en specialbearbetning av uppgifterna om utvandrade svenska medborgare avseende åren 1955, 1959, 1962 och 1964.

Av särskilt intresse har därvid varit dels utflyttningen av barn i förskoleåldern samt i låg- och mellanstadieåldern, dvs. de åldrar som de svenska skolorna i utlandet vänder sig till, dels utflyttningen av personer i åldern 19—49 år, dvs. de mest reproduktiva åldrarna.

Bland de utflyttade vuxna personerna utgörs närmare två tredjedelar av kvinnor. Vidare är endast ungefär en tredjedel av utvandrarerna gifta. Kön- och civilståndsfördelningen bland de vuxna utvandrarerna (i åldern 19 år och däröver) framgår av tabell 1:3. Bland de icke gifta ingår ogifta personer samt ett mindre antal skilda respektive änkor och änklingar.

Tabell 1:3 Utvandrade svenska medborgare i åldern 19 år och däröver åren 1955, 1959, 1962 och 1964.

År	Män		Kvinnor		Samtliga	
	Gifta	Icke gifta	Gifta	Icke gifta	Män	Kvinnor
1955	518	659	674	1 133	1 177	1 807
1959	470	805	920	1 472	1 275	2 392
1962	371	713	784	1 229	1 084	2 013
1964	444	821	801	1 472	1 265	2 273

Tabell 1:4 Utvandrade svenska medborgare i åldern 0—15 år åren 1955, 1959, 1962 och 1964.

År	Utvandrade svenska medborgare i åldern					0—15 år
	0—4 år	5—6 år	7—9 år	10—12 år	13—15 år	
1955	327	117	154	114	76	788
1959	422	121	192	154	106	995
1962	395	121	167	127	92	902
1964	445	152	178	120	80	975

Även antalet utflyttade barn (se tabell 1:4) har varit tämligen konstant åtminstone under de tre senaste av de år undersökningen avser. Möjligen kan man iakttä en ökande tendens beträffande barn i åldern 0—9 år: 598, 735, 683, 775. Detta torde kunna innebära att vid utflyttningen i större utsträckning barn i åldern 10—15 år kvarlämnas i Sverige eller att åldersfördelningen bland de gifta utvandrade förändrats.

Att antalet utvandrade barn i relation till antalet utvandrade vuxna inte märkbart ändrats under de fyra år undersökningen omfattar framgår av tabell 1:5.

Tabell 1:5 Antalet utvandrade svenska medborgare i åldern 0—4 och 5—12 år i relation till antal utvandrade i åldern 19 år och äldre under åren 1955, 1959, 1962 och 1964.

År	Antal utvandrade barn i åldern ... år per 100 utvandrade vuxna svenska medborgare	
	0—4 år	5—12 år
1955	11,0	12,9
1959	11,5	12,7
1962	12,8	13,4
1964	12,6	12,7

Av intresse är dock inte enbart det totala antalet utvandrade och relationen mellan olika åldrar utan i minst lika hög grad till vilka länder utvandringen har skett, eftersom skolförhållandena och den allmänna kulturella miljön i olika länder i stor utsträckning påverkar de utlandssvenska föräldrarnas sätt att ordna barnens skolgång. Den följande redogörelsen tar sikte på två grupper utvandrade svenska medborgare, nämligen dels barn i åldern 5—12 år, dels gifta män i åldern 19—49 år, dvs. de barn som i första hand kan tänkas utnyttja svenska skolor utomlands och fäder i de familjer som främst kan tänkas vilja utnyttja dessa skolor.

I tabell 1:6 visas till vilka länder gifta män i åldern 19—49 år under de fyra undersökta åren har utvandrat. Till de skandinaviska länderna har räknats Finland, Norge och Danmark. En stor del av utvandrarerna dit har dock troligen tidigare varit medborgare i dessa länder och därefter blivit svenska medborgare samt återutvandrat från Sverige. Tabell 1:7 visar motsvarande utvandring för barn i åldern 5—12 år.

USA och Canada samt de skandinaviska länderna, där erfarenhetsmässigt

Tabell 1:6 Utvandringen av manliga gifta svenska medborgare i åldern 19—49 år under åren 1955, 1959, 1962 och 1964 efter utvandringsland.

Utvandringsland	1955		1959		1962		1964	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%
Skandinaviska länderna	57	12	57	13	67	19	69	16
Övriga Europa	65	13	69	15	89	25	112	27
Afrika	16	3	12	3	15	4	35	8
Asien	13	3	21	5	17	5	8	2
USA och Canada	286	59	212	47	117	33	142	34
Övriga Amerika	31	6	29	6	24	7	18	4
Oceanien	18	4	48	11	25	7	38	9
Okänt	1	0	—	—	1	0	—	—
Samtliga	487	100	448	100	355	100	422	100

Tabell 1:7 Utvandringen av svenska medborgare i åldern 5—12 år under åren 1955, 1959, 1962 och 1964 efter utvandringsland.

Utvandringsland	1955		1959		1962		1964	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%
Skandinaviska länderna	122	32	120	26	134	32	133	30
Övriga Europa	61	16	102	22	108	26	96	21
Afrika	27	7	28	6	31	7	68	15
Asien	21	5	11	2	25	6	30	7
USA och Canada	118	31	139	30	78	19	107	24
Övriga Amerika	34	9	32	7	30	7	12	3
Oceanien	2	1	35	7	9	2	4	1
Samtliga	385	100	467	100	415	100	450	100

intresse för svensk skolgång i stort sett saknas, dominerar som utvandringsländer för både gifta män i åldern 19—49 år och barn i åldrarna 5—12 år. En intressant skillnad är dock att medan av de utvandrade gifta männen under dessa fyra år 44 % har utvandrat till USA-Canada och 15 % till de skandinaviska länderna, av barnen 26 % har gått till USA-Canada och 30 % till de skandinaviska länderna. Bland utvandrarerna till de skandinaviska länderna utgör barnen sålunda en stor grupp. För de gifta männen märks en tydlig tendens att USA och Canada minskar sin andel av utvandringen, medan tillskottet av svenska medborgare till länderna i Europa och i någon mån Afrika ökar. Motsvarande tendens framträder dock inte beträffande barnen. Då detta troligen innebär antingen att en del familjer som utvandrar till Europa och Afrika lämnar barnen hemma (i vilken omfattning så har skett framgår ej av uppgifterna) eller att dessa familjer ännu inte har barn i den aktuella åldern, kan man våga dra slutsatsen att antalet potentiella elever i svenska skolor i utlandet har ökat genom utvandringen under de senaste tio åren. De absoluta talen för olika länder är dock så små och variationerna mellan olika år så kraftiga att närmare prognoser för

olika länder inte är möjliga. Ej heller torde uppgifterna ge någon grund för prognoser beträffande den framtida utvandringens storlek och riktning.

Den starka ökningen av antalet barn som utvandrat till Afrika under 1962 och 1964 beror enbart på att utflytningen till Liberia på grund av Lamcobolagets tillkomst ökat starkt (12 barn 1962 och 45 barn år 1964). Ett enda företags verksamhet kan således radikalt ändra utvandringen till ett land eller en världsdela.

Bland de europeiska länderna visar Västtyskland och Storbritannien en tämligen konstant och ganska omfattande invandring av svenska barn (ca 20 respektive 12 barn per år). Bland övriga länder har Schweiz fått ett jämförelsevis stort tillskott av svenska barn vissa år (24 respektive 26 barn åren 1959 och 1962).

1.2.2 Uppskattningar av antalet utlands-svenskar

En viss registrering av svenskar utomlands förekommer i de nationalitetsmatriklar som förs vid svenska ambassader och konsulat. Svenska medborgare införs emellertid i denna matrikel endast på särskild anmälan eller vid passförnyelse. Matriklarna kan således icke läggas till grund för en beräkning

av antalet svenskar i en ambassads eller ett konsulats verksamhetsområde. Utredningen har emellertid låtit göra en uppskattning av antalet svenskar och deras barn genom hänvändelse till samtliga svenska beskickningar och konsulat. (Bilaga 2). Noggrannheten av uppskattningarna är svår att bedöma och torde variera från land till land.

Det totala antalet utlandssvenskar kan dock inte anges enligt denna uppskattning eftersom uppgifter saknas från vissa länder. Vidare är antalet svenskättlingar och invandrare från Sverige mycket stort i USA, vilket har en viss inverkan, även om det är tveklaktigt huruvida dessa kan räknas till gruppen »utlandssvenskar». I de länder där intresse för svensk undervisning uppges föreligga kan antalet svenskar uppskattas till 10 000—20 000 personer. En uppskattning av antalet utlandssvenskar redovisas även i bilaga (sid. 48) till den tidigare omnämnda utredningen om utlandssvenskarnas rösträtt (SOU 1962:19). Dessa uppskattningar har dock samma brister som de uppgifter utredningen låtit införskaffa från vår utlandsrepresentation.

1.2.3 Antalet svenskar i utlandstjänst

Bland i utlandet bosatta personer som ger sina barn en svensk skolgång utgör svenskar som vistas utomlands i svensk tjänst ett betydande inslag. Främst bland sådana grupper bör nämnas tjänstemän inom Sveriges utrikesrepresentation. I sammanhanget bör noteras, att dessa tjänstemän själva ibland inte anser sig vara utlandssvenskar eftersom de är mantalsskrivna i Sverige. Enligt utredningens definition av begreppet »utlandssvensk» tillhör de dock denna grupp.

Den 1 juni 1966 hade utrikesdepartementet 554 tjänstemän, inklusive special-

attachéer, utsända utanför Sveriges gränser. Det totala barnantalet hos denna grupp i utlandstjänstgöring var 409, varav 364 under 16 år och 45 mellan 16 och 19 år. Av barnen medföljde 324 föräldrarna.

Av de barn som kvarlämnats här i landet gick huvuddelen i internatskola.

Antalet svenska experter anställda av SIDA i bilateral biståndsverksamhet utomlands utgör ca 140. Dessa experter har sammanlagt 163 barn under 19 år. Av dessa barn åtföljde 140 föräldrarna medan 23 stannade i Sverige under föräldrarnas utlandstjänstgöring.

Många svenskar är anställda som tjänstemän, chefer och arbetare vid svenska industrier och företag utomlands. Antalet sådana svenskar måste vara betydande men är svårt att närmare uppskatta, då rörligheten på detta område är stor och de anställda fördelar sig på en mångfald arbetsgivare.

1.2.4 De utlandssvenska föräldrarna

För att belysa de utlandssvenska barnens skolgång lät utredningen Statistiska centralbyråns utredningsinstitut utföra en enkätundersökning bland utlandssvenska föräldrar med minst ett barn i någon form av svensk skola i Sverige eller utlandet. Enkätens resultat föreligger i form av en rapport (se bilaga 1). Vissa resultat från denna undersökning är av mera allmänt intresse för att belysa utlandssvenskarnas situation. Man måste dock i sammanhanget hålla i minnet att uppgifterna inte avser samtliga utlandssvenskar eller från Sverige utflyttade personer.

Enkäten grundar sig på uppgifter från 520 familjer. Av de familjer som var bosatta i utlandet fanns ungefär en tredjedel i Europa, en tredjedel i Afrika och en tredjedel i andra världsdelar. (Bilaga 1, tabell 3). Endast i 1 procent av de svarande utlandssvenska fa-

miljerna hade bägge föräldrarna annat medborgarskap än svenskt. Likaså var andelen föräldrar som hade vuxit upp med annat modersmål än svenska liten. Det syns sålunda förhålla sig så att endast relativt få familjer tillförs gruppen »utlandssvenskar» genom utredningens liberala tolkning av begreppet »utlandssvensk».

Större inverkan på de utlandssvenska barnens utbildningssituation har den stora rörlighet hos de utlandssvenska föräldrarna som enkäten visar. (Tabell 9—10). Flertalet familjer med längre utlandsvistelse bakom sig uppger sig sålunda ha bott i två eller flera länder, och en stor del av dem har efter den första utflyttningen tidvis bott i Sverige. Om detta förhållande gäller enbart de utlandssvenska föräldrar som utnyttjar svenska skolor för sina barn eller om det är utmärkande för alla från Sverige utflyttade personer, kan inte avgöras genom de nu företagna undersökningarna. Uppgifterna tyder dock på att de utlandssvenska barnens skolgång är förknippad med ovanligt många problem och kan innebära svåra påfrestningar för såväl barnen som föräldrarna.

Den undersökta gruppen är mycket positivt inställd till att uppfostra barnen till svenskar. 80 % av föräldrarna ansåg att utlandssvenska föräldrar som avser att stanna i det främmande landet i hela sitt liv bör fostra sina barn till att känna sig som svenskar. Endast 10 % av föräldrarna tyckte att barnen inte borde uppfostras till svenskar om föräldrarna ämnade stanna utomlands. Förmodligen är denna starkt positiva

inställning till svensk uppfostran beroende av den undersökta gruppens sammansättning.

En säker slutsats som kan dras av enkäten är att ett stort antal av utlandssvenskarna är emotionellt starkt bundna vid Sverige, det svenska språket och den svenska kulturen.

1.3 Allmän sammanfattning

Från åtskilliga synpunkter hade det varit värdefullt att kunna ungefärligt bedöma det aktuella antalet utlandssvenskar. En sådan beräkning omöjliggörs dels av svårigheten att finna en från alla synpunkter godtagbar definition av begreppet utlandssvensk, dels av frånvaron av varje form av fortlöpande obligatorisk registrering av utflyttade svenskar.

Eftersom det emellertid för utredningens syften varit viktigare att utröna hur många av de i utlandet bostatta svenskarna som har sådant intresse för Sverige och svensk kultur att de i fråga om barnens skolgång önskar en viss anknytning till det svenska skolväsendet eller till något eller några specifikt svenska undervisningsämnen eller kursmoment, syns de undersökningar som utförts via den svenska utlandsrepresentationen ha varit mera ändamålsenliga än en rent allmän undersökning av utlandssvenskarnas numerär. Från Statistiska centralbyråns sida har ej heller någon framkomlig metod för en sådan allmän undersökning kunnat föreslås, om man ville hålla kostnaderna på rimlig nivå. (Se bilaga 1.)

Utlandssvenskarnas nuvarande skolförhållanden

2.1 Allmän översikt

De utlandssvenska föräldrarna måste ordna sina barns skolgång på något av följande sätt:

1. skolgång i svensk skola utomlands;
2. skolgång i utländsk eller internationell skola utomlands;
3. skolgång i det allmänna skolväsendet i Sverige med inackordering hos släkting eller annan person eller i elevhem;
4. skolgång i internatskola i Sverige;
5. undervisning i hemmet.

Vilken av dessa möjligheter de utlandssvenska föräldrarna väljer bestäms inte enbart av de mål de satt upp för barnens fostran utan även av ekonomiska synpunkter samt skolförhållandena och den allmänna kulturella miljön i värdlandet. Bosättningslandets geografiska belägenhet och politiska förhållanden syns även spela en icke obetydlig roll.

Då någon generell undersökning av utlandssvenskarnas beteende och attityder beträffande barnens skolgång och uppfostran av tekniska skäl inte kunde genomföras (se bilaga 1), kan någon beskrivning med större krav på representativitet inte lämnas. Den enkät, som utredningen lät genomföra bland utlandssvenska familjer med något barn i någon form av svensk skola, liksom informationer inhämtade vid sammanträffanden med utlandssvenskar och från andra källor gör det dock möjligt att ge en — om

ock ofullständig — bild av utlandssvenskarnas skolförhållanden.

En ganska tydlig skillnad framkommer mellan två olika typer av utlandssvenskar. Den ena är de som uppfattar sin vistelse i utlandet som ett begränsat skede i familjens liv. Den andra är de som mera definitivt har etablerat sig i det främmande landet. (Mellanformer förekommer givetvis också.) För de båda slagen av utlandssvenskar ter sig frågan om barnens skolgång olika. I den förra gruppen önskar praktiskt taget alla att barnen skall få en svensk uppfostran. För den senare gruppen är detta inte lika självklart — många är inställda på att barnen skall växa in i den nya miljön och få sin framtid där. Inom den förra gruppen önskar man i regel att barnen först går i svensk utlandsskola på föräldrarnas vistelseort — där sådan skola finns — och på ett högre stadium förlägger sin skolgång till Sverige. Inom den senare gruppen föredrar man naturligt nog ofta skolgång i bosättningslandets egna skolor.

Att döma av de uppgifter om antalet utlandssvenskar som redovisas i kapitel 1 och det antal utlandssvenska elever som enligt utredningens enkät (se bilaga 1, tabell 19) läsåret 1963/64 gick i någon form av svensk skola, fullgör flertalet utlandssvenska barn sin skolgång i utländska skolor.

I många fall syns detta bero på att ekonomiska eller andra hinder finns för svensk skolgång, men i andra fall torde

föräldrarna med avsikt välja utländsk skolgång. I USA, dit den svenska invandringen har varit mycket stor även under den senaste tioårsperioden (se tabell 1:2), finns sålunda inga svenska skolor och antalet elever därifrån i skolor i Sverige är begränsat. Vid de kontakter utredningen haft med utlandssvenska föräldrar har man framhåvt att det kan vara värdefullt för barnen att få sin skolgång förlagd till ett skolsystem där ett av de »stora» språken är undervisningsspråk. Vissa av föräldrarna strävar inte heller efter att göra sina barn till svenskar utan låter dem assimileras i bosättningslandet. En stor grupp utlandssvenska föräldrar anser däremot att barnen bör uppfostras till svenskar, även om föräldrarna har för avsikt att stanna i det främmande landet. Förhållandet utgör en parallell till inställningen bland de till Sverige inflyttade minoriteterna (jfr 13.3.1).

I sådana hem där den ena av föräldrarna är svensk och den andra av bostadslandets nationalitet faller det sig i vissa fall naturligt att i hemmet tala landets språk och sätta barnen i landets skolor. Föräldrarna till sådana barn syns emellertid ofta finna det viktigt att barnen lär sig att korrekt tala den svenska föräldrarnas språk och söker därför i största utsträckning låta dem tillbringa ferierna i Sverige. Fritidsundervisning och ferieundervisning i svenska för barnen är ett önskemål som nämnts av sådana föräldrar.

Särskilt bland sådana utlandssvenskar som vistats länge i ett europeiskt land finns föräldrar som anser att exempelvis det engelska, franska, tyska eller österrikiska skolsystemet är bättre för barnen, fostrar dem i en strängare disciplin och håller dem i hårdare arbete än det svenska. Detta har, åtminstone i vissa fall, sin grund i att dessa skolsystem från nämnda synpunkter närmare anknyter

till den svenska skolan i föräldragenerationens ungdom än den nuvarande svenska grundskolan gör. Från föräldrahåll har även framförts farhågor för att ett barn i svensk skola i utlandet skulle ha svårigheter att smälta in såväl i den utländska som i den hemmasvenska miljön och sålunda löpa risk att i framtiden känna sig som främling överallt.

Vissa utlandssvenskar är av den uppfattningen att det inte har större betydelse för barnens framtida utveckling till medborgare i det svenska samhället eller för deras behärskning av det svenska språket, om de fått tillbringa några år av den tidigare skolgången i en utländsk skola. Dessutom anser vissa sådana föräldrar skolgång i utländsk skola ha en gynnsam inverkan på barnens förmåga att förstå andra nationers särdrag och på deras allmänna tolerans gentemot oliktankande. De flesta utlandssvenska föräldrar torde dock anse att en svensk skolgång på vissa stadier är av mycket stort värde för barnen.

I länder där det allmänna skolväsendet är mindre väl utvecklat eller där undervisningen i religiösa eller politiska frågor strider mot traditionerna i Sverige söker de utlandssvenska föräldrarna — om svensk skola ej finns på platsen — i första hand sätta sina barn i andra ej inhemska skolor. Sådana skolor har vanligen engelska eller något annat världsspråk som undervisningsspråk.

En annan fråga som är av stor betydelse såväl för de utlandssvenska föräldrarna som för de svenska åtgärderna beträffande de utlandssvenska barnens skolgång är i vilken ålder det är lämpligt att barnet överförs till skola i Sverige. De flesta svenska skolor i utlandet omspänner för närvarande grundskolans låg- och mellanstadium. Av utredningens enkät att döma (se bilaga 1, tabellerna 28 och 30) är nästan alla utlandssvenska föräldrar som har något barn i svensk

skola av den åsikten att barnet under de första skolåren bör undervisas i värdlandet. Beträffande högstadieåldern går åsikterna mera isär, medan för gymnasieålderns del flertalet föräldrar föredrar skolgång i Sverige.

En synpunkt som ofta framförts av föräldrar med barn i utländska skolor är att det skulle vara värdefullt om barnen någon timme i veckan finge sådan undervisning som tillåte dem att hålla kontakt med svensk kultur och framför allt med det svenska språket.

Ett hinder för att kompletterande svensk undervisning mera allmänt ordnas för de barn det här gäller är svårigheten att erhålla lärare som dels har lämplig utbildning för denna verksamhet dels har sådan anställning på den främmande orten som gör att de icke för sin utkomst är helt beroende av undervisningen av de svenska barnen. Endast i undantagsfall kan nämligen denna undervisning få en sådan omfattning att den kan fylla ut en hel lärartjänst. Ett annat väsentligt hinder för svensk fritidsundervisning för barn i utländska skolor är deras knappa fritid. Barnen är ofta redan hårt engagerade genom de stora krav på hemarbete som ställs exempelvis i tyska och franska skolor.

Den grupp av utlandssvenska elever som utredningen haft möjlighet att närmare studera, nämligen de som går i svensk skola antingen i utlandet eller i Sverige, karaktäriseras av en stor rörlighet mellan olika skolformer. (Se bilaga 1, tabellerna 14 och 15). Redan tredje skolåret har flertalet av dessa elever bytt skolform minst en gång. I högstadieåldern är det endast ca 7 % som inte har bytt skolform någon gång. Många av dessa sistnämnda har troligen hela tiden gått i skola i Sverige. Bland de svenska eleverna i utlandet har däremot nästan samtliga bytt skolform minst en gång — många flera gånger — innan de når gym-

nasieåldern. En sådan rörlighet under den tidigare skolgången skapar naturligtvis speciella problem när det gäller att anpassa eleverna till skolgång i Sverige och ta hand om dem i internatskolor eller i elevhem. Hänsyn härtill har tagits bland annat i de förslag om personalrekrytering till vissa elevhem som framläggs i kap. 8.

2.2 Svenska utlandsskolor

2.2.1 Allmänna villkor och förhållanden

Antalet skolor utanför Sverige som för närvarande får statsbidrag till lärarlöner ur anslagsposten »Bidrag för svensk undervisning åt svenska barn i utlandet» är 25. Dessutom arbetar några skolor utan statsbidrag, däribland ett par mycket små skolor i Afrika som inte uppfyller villkoren för statsbidrag och ett par skolor för vilka statsbidrag ej har sökts. Till de svenska utlandsskolorna kan i statsbidragshänseende hänföras även två skolor i Liberia som har startats där på svenskt initiativ, men som numera har en internationell prägel, och en svensk eftermiddagsskola i Mexico, som har till syfte att ge barn i utländska skolor kompletterande svensk undervisning. För barn till svenska biståndsexperter driver SIDA två svenska grundskolor i Pakistan.

Grovt kan de svenska skolorna i utlandet delas in i följande kategorier: skolorna i Europa, som mestadels finns på orter med stor svensk bosättning och har ett förhållandevis stort elevantal; skolorna i Afrika och Asien av vilka någon, såsom skolan i Addis Abeba, i storlek närmar sig skolorna i Europa, men som mestadels utgörs av mindre skolor på orter där den svenska bosättningen är tämligen begränsad eller mycket spridd. Som en tredje grupp kan räknas de internationaliserade skolorna i Liberia och för sig själv står skolan i Mexico City.

Tabell 2: 1. Översikt över svenska skolor i utlandet.

Se avsnitt	Skolorort	Verksamhetsland	Skolan har			Maximalt elevantal (utom elever i förskola) ³⁾			Anmärkningar
			Högstadium	Förskola	Elevhem	1962 /63	1963 /64	1964 /65	
2.2.2.1	Berlin	Väst-tyskland	nej	nej	nej	7	6	10	
2.2.2.2	Hamburg	Väst-tyskland	nej	nej	nej	9	7	13	
2.2.2.3	Parede	Portugal	nej	nej	nej	11	9	11	
2.2.2.4	London	Storbritannien	ja	nej	nej	38	44	48	
2.2.2.5	Madrid	Spanien	nej ¹⁾	ja	nej	26	38	41	
2.2.2.6	Paris	Frankrike	ja	nej	nej	44	46	47	
2.2.2.7	Las Palmas de Gran Canaria	Spanien	2)	nej	nej	—	—	—	Skolan startade h. t. 1965 med 13 elever
2.2.2.8	Addis Abeba	Etiopien	ja	nej	nej	51	35	42	
2.2.2.9	Asmara	Etiopien	nej	nej	nej	7	7	6	
2.2.2.10	Bukoba	Tanzania	nej	nej	ja	10	4	2)	
2.2.2.11	Kidugala	Tanzania	nej	nej	ja	14	11	2)	
2.2.2.12	Nzega	Tanzania	nej ¹⁾	nej	ja	28	32	2)	
2.2.2.13	Gamboula	Centralafrika	nej	nej	ja	7	9	2)	
2.2.2.14	Sfax	Tunisien	ja	nej	nej	—	—	25—30	Skolan startade v. t. 1964
2.2.2.15	Bujumbura	Burundi	nej	nej	ja	—	9	2)	1961/62 och 62/63 var skolan stängd på gr. av oroligheter i Kongo
2.2.2.16	Pointe-Noire	Kongo-Brazzaville	nej ¹⁾	nej	ja	7	14	2)	
2.2.2.17	Kodaikanal	Indien	ja	nej	ja	39	35	2)	
2.2.2.18	Mussoorie	Indien	nej ¹⁾	nej	ja	8	7	2)	
2.2.2.19	Poona	Indien	2)	nej	nej	—	—	10	Skolan startade h. t. 1964
2.2.2.20	Teheran	Iran	nej	nej	nej	—	—	10	Skolan startade h. t. 1964
2.2.2.21	Sagamihara Shi	Japan	nej ¹⁾	nej	ja	19	15	2)	
2.2.2.22	Lahore	Pakistan	nej	nej	nej	—	—	9	Skolan startade v. t. 1965
2.2.2.23	Gujrat	Pakistan	nej	nej	nej	—	—	—	Startad av SIDA vårterm. 1966 7 elever

1) Enstaka elever läser högstadienämnena per korrespondens med handledning.

2) Uppgift saknas.

3) Inklusive (i förekommande fall) utländska elever.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
2.2.2.24	Kaptai	Pakistan	nej ¹⁾	nej	nej	—	—	—	Startad av SIDA vårterm. 1966 9 elever Skolan startade h. t. 1964 Skolan ger endast kompletterande svensk undervisning Numeration internationell skola Numeration internationell skola
2.2.2.25	Hong Kong	Hong Kong	nej	nej	nej	—	—	8	
2.2.2.26	Mexico D. F.	Mexiko	2)	ja	nej	24	26	2)	
2.2.2.27	Buchanan	Liberia	ja	ja	nej	39	47	2)	
2.2.2.28	Yekepa	Liberia	ja	ja	nej	41	121	2)	

I tabell 2:1 visas de svenska skolornas belägenhet, storlek och stadiorganisation. För att vid sitt arbete få möjlighet till internationella jämförelser beträffande utlandsskolverksamheten har utredningen genom utrikesdepartementet inhämtat upplysningar angående utlandsskolor som drivs av vissa andra länder. En sammanfattning av dessa informationer, upptagande Frankrikes, Italiens, Nederländernas, Schweiz', Storbritanniens och Västtysklands utlandsskolväsen, återfinns i bilaga 3 i avd. IV.

2.2.1.1 Huvudmannaskap

Med huvudman för en skola förstås den som anordnar en skola och som svarar för de kostnader som inte täcks av andra medel såsom bidrag från stat, kommun eller enskild och elevavgifter. Huvudmän för allmänna skolor inom Sverige är dels staten, dels de olika kommunerna. För privata skolor, exempelvis för samtliga internatskolor i Sverige, fungerar andra huvudmän, som dels i ett fåtal fall utgörs av privatpersoner, dels är stiftelser, föreningar eller aktiebolag.

De krav som helt naturligt ställs på en huvudman för en skola är dels att huvudmannen skall ha de ekonomiska re-

surser som behövs för att kunna driva skolan på ett tillfredsställande sätt oberoende av tillfälliga nedgångar i inkomsterna genom minskad elevrekrytering, dels att huvudmannen skall ha möjlighet att anställa lämpliga medarbetare för undervisning och övrig verksamhet som hör till skolan.

Vid de svenska utlandsskolor som för närvarande fungerar på olika håll i världen är huvudmannen antingen en sammanslutning i Sverige vilken driver skolan via en styrelse på skolorten, eller en sammanslutning (skolförening) av svenskar på själva skolorten. Svenska sammanslutningar som bedriver skolverksamhet utomlands är Örebro Missionsförening, Filadelfiaförsamlingen i Stockholm, Evangeliska Fosterlandsstiftelsen, Svenska Missionsförbundet och Svenska Kyrkans Missionsstyrelse. Härtill kommer som förut nämnts SIDA, som i Pakistan driver skolor i egen regi utan statsbidrag från 8:e huvudtiteln.

När initiativet till svenska skolor utomlands tas av de på orten boende svenskarna själva, är det oftast en redan existerande förening eller sammanslutning som beslutar att starta en skola. Sådana sammanslutningar har exempel-

vis varit Svenska Viktoriaförsamlingen i Berlin, Svenska Klubben i Hamburg, Svenska Sofiaförsamlingen i Paris, Föreningen Svenskar i Etiopien, Eritreasvenskarnas Förening. Stundom kommer initiativet från svenska företag eller från tjänstemän i svenska företag på en utländsk ort. När framställningar om statsbidrag till svensk utlandsskola passerar skolöverstyrelsen brukar denna myndighet i sitt yttrande till Kungl. Maj:t förorda att som villkor för statsbidrag skall gälla att skolförening är huvudman för skolan. Kungl. Maj:ts medgivande har i dessa fall formulerats så, att statsbidrag »må utgå till svensk skolförening som huvudman för svensk skola i...».

Orsaken till att statsbidrag i princip icke utbetalas till en enskild eller till ett företag för drift av en skola är att en statsunderstödd skola alltid skall vara öppen för alla svenskar och inte vända sig enbart till medlemmarna av en speciell sammanslutning eller tjänstemän i ett visst företag. Om ett enskilt företag står som huvudman för en skola kan föräldrarna lätt få uppfattningen att skolan endast är avsedd för företagets anställda.

Några särskilda bestämmelser rörande sammansättningen av styrelsen för en svensk skolförening till vilken statsbidrag utbetalas finns inte. Ej heller har skolöverstyrelsen eller Kungl. Maj:t möjlighet att undersöka en blivande huvudmans ekonomiska eller andra allmänna förutsättningar för att driva en skola.

2.2.1.2 Statsbidrag till utlandsskolor

I K. br. 2/6 1961 (ändr. 5/6 1963) meddelas följande bestämmelser rörande anslagsposten »Bidrag för svensk undervisning åt svenska barn i utlandet», att gälla tills vidare.

1. Huvudman för svensk skola i utlandet äger enligt de grunder och i den ordning, som nedan anges, erhålla stats-

bidrag till sina kostnader för avlönande av lärare.

2. Statsbidrag utgår första gången efter medgivande av Kungl. Maj:t.

3. För undervisning å realskolestadiet vid skolan i Paris utgår statsbidrag till avlönande av 2 lärare med 15 000 kronor för vardera tjänsten. (K. br. 5/6 1963.)

4. I övrigt ankommer det på skolöverstyrelsen att för varje läsår och skola fastställa det antal lärartjänster, för vilka statsbidrag må utgå. Härvid beräknas antalet tjänster enligt följande grunder.

Beräknat elevantal vid läsårets början	Antal lärartjänster
7—20	1
21—30	2
31—	3

Statsbidrag må fortsätta att utgå, även om elevantalet vid läsårets början beräknas nedgå till 6, under förutsättning att bidrag utgått närmast föregående läsår. Skola, som under läsåret 1960/61 åtnjutit statsbidrag, må utan hinder av vad nu sagts tills vidare erhålla statsbidrag även om elevantalet understiger 6.

5. För statsbidragsberättigad lärartjänst, som avser undervisning i högst årskurs 3, må bidrag utgå med 8 500 kronor samt för annan tjänst med 11 000 kronor (K. br. 5/6 1963).¹⁾

¹⁾ I statsverkspropositionen 1966 uttalar chefen för ecklesiastikdepartementet: »Beträffande bidraget för svensk undervisning åt svenska barn i utlandet finner jag det med hänsyn till ökade lönekostnader motiverat att bidragsbeloppen per lärartjänst höjs. Kungl. Maj:t bör äga fastställa bidragsbeloppens storlek. Mot förslaget att bidrag till utlandsskolor skall kunna få utgå för mer än tre lärartjänster har jag inte något att erinra. Medelsbehovet under denna punkt beräknar jag till 520 000 kr.» Riksdagen godtog Kungl. Maj:ts förslag.

6. Som villkor för åtnjutande av statsbidrag skall gälla, att den årliga lästiden omfattar minst 35 veckor, att statsbidraget i sin helhet används till bestridande av lärarnas kontanta avlöning, att — utom vad beträffar lärare å realskolestadiet vid skolan i Paris — huvudmannen kostnadsfritt tillhandahåller lärare möblerad lägenhet med belysning och uppvärmning samt att snarast möjligt efter varje läsårs slut genom huvudmannens försorg berättelse över skolans verksamhet under läsåret avges till skolöverstyrelsen.

7. Skolöverstyrelsen skall förordna inspektör för varje skola.

8. Statsbidraget skall, beträffande skola med huvudman inom Sverige av skolöverstyrelsen och i övriga fall av utrikesdepartementet, på rekvisition utbetalas med hälften av statsbidragsbeloppet vid vardera höstterminens och vårterminens början. Rekvisition skall vara åtföljd av intyg från inspektör rörande förutsättningarna för uppfyllande av de med statsbidraget förenade villkoren.

9. Skolöverstyrelsen äger utfärda de ytterligare föreskrifter och anvisningar, som befinnas erforderliga.

Vid fastställande av antalet lärartjänster för vilka statsbidrag skall utgå har skolöverstyrelsen även haft att ta hänsyn till vilket slag av tjänster bidraget skall avse. Som regel har elevantalet på låg- respektive mellanstadiet fått vara avgörande för antalet bidrag om 11 000 respektive 8 500 kronor. Beslutet angående antalet lärartjänster har grundats på de beräkningar rörande elevantalet för kommande läsår som skolföreningen gjort preliminärt under sommaren. På grund av utlandssvenskarnas stora rörlighet har dessa prognoser ofta visat sig vara otillförlitliga, varför framställningar om ändring i ifrågavarande

beslut icke sällan inges efter höstterminens början.

Föreskrifter och anvisningar utöver dem som återfinns i ovan citerade K. br. har förekommit sparsamt. Skolöverstyrelsen har låtit skolorna smidigt anpassa sig efter förhållandena och resurserna på skolorten och i skollandet, och sådana mindre ändringar i läroplanen och i fråga om lärotider som betingats av lokala förhållanden har i stort sett sanktionerats. Inspektion från skolöverstyrelsens sida har förekommit huvudsakligen i sådana fall då en ledamot av skolöverstyrelsen i annat ärende besökt skolorten. Detta har givetvis medfört att de i centrala större orter belägna skolorna fått upprepade besök av överstyrelsens representanter medan skolor i avlägsna delar av Asien och Afrika över huvud taget aldrig besökts av representant för svensk myndighet. Den information om dessa skolors verksamhet som nått skolöverstyrelsen har därför i stort sett inskränkt sig till de ofta mycket kortfattade berättelser över skolans verksamhet som skall avges genom huvudmannens försorg.

Bestämmelsen att rekvisitionen av statsbidraget skall vara åtföljd av intyg rörande förutsättningarna för uppfyllandet av de med statsbidraget förbundna villkoren har uppenbarligen icke alltid haft åsyftad verkan. I synnerhet har bestämmelsen att huvudmannen kostnadsfritt skall tillhandahålla lärarbostad icke alltid iakttagits. I sådana fall då skolans styrelse inte kunnat anvisa någon bostad har i stället en bostadsersättning utbetalats till vederbörande lärare. I vissa fall har någon passande bostad inte kunnat erhållas för den summa som utbetalats, varför läraren fått betala en del av kostnaden för bostad av egna medel.

Några regelbundna statsbidrag utöver lärarlönebidraget utgår inte till de sven-

ska utlandsskolorna. Skolföreningarna måste sålunda själva svara för alla ytterligare kostnader. De inkomstkällor som anlåtats för detta ändamål varierar från skola till skola.

Av tabell 2:2 framgår dels hur stora kostnader skolorna har haft läsåret 1964/65 dels vilka kostnader som måste

tillgodoses genom andra inkomster än statsbidrag och elevavgifter.

För vissa skolor i Afrika och Asien har tyvärr icke aktuella, detaljerade uppgifter kunnat införskaffas. De i tabell 2:2 upptagna siffrorna beträffande driftskostnader, statsbidrag och elevavgifter är emellertid aktualiserade där ej annat angivits.

Tabell 2:2. Kostnader och inkomster vid de svenska utlandsskolorna under läsåret 1964/65

Skola	Totala kostn. inklusive ev. investeringar	Inkomster		Att täckas av huvudman
		Statsbidrag	Elevavgifter	
Berlin	15 130	11 000	—	4 130
Hamburg	20 490	11 000	3 870	5 620
Parede	11 060 ¹⁾	11 000	8 420 ¹⁾	(överskott)
London	56 760	41 500	21 620	(överskott)
Madrid	65 030	30 500	27 650	6 880
Paris	104 360	49 400	22 480	32 480
Las Palmas ²⁾	13 490	—	5 810	7 680
Addis Abeba ²⁾	67 410	42 000	25 410	—
Asmara ²⁾	19 000	11 000	8 000	—
Bukoba ⁴⁾	30 470	8 500	2 910	19 060
Kidugala ⁴⁾	25 030	10 000	2 160	12 870
Nzega ⁴⁾	83 630	19 500	20 900	43 230
Gamboula ⁴⁾	12 630	11 000	—	1 630
Sfax ³⁾	40 600	19 500	7 140	13 960
Bujumbura ⁴⁾	45 400	11 000	4 320	30 080
Pointe-Noire ⁴⁾	99 770	11 000	—	88 770
Kodaikanal ⁴⁾	880	30 500	2 090	(överskott)
Mussoorie ⁴⁾	20 450	11 000	—	9 450
Poona	—	11 000	—	(alla kostn.)
Teheran	20 830	11 000	9 830	—
Sagamihara ⁴⁾	73 350	11 000	—	62 350
Lahore	21 800	5 500	2 330	13 970
Hongkong	23 850	8 500	2 590	12 760
Mexico D.F. ¹⁾	3 420	—	1 650	1 770
Buchanan ¹⁾	192 800	22 000	—	170 800
Yekepa ¹⁾	877 500	33 000	—	844 500

1) dessa uppgifter gäller läsåret 63/64

2) dessa uppgifter gäller läsåret 65/66

3) dessa uppgifter gäller kalenderåret 1964

4) kostnaderna för det till skolan knutna elevhemmet är medräknade

Elevavgifterna vid de svenska skolorna utomlands under läsåret 1964/65 framgår av tabell 2:3.

Det bör observeras att många elever i skolorna i Afrika inte erlägger någon elevavgift för själva undervisningen, även i de fall då elevavgiftsbelopp är

utsatta i tabell 2:3. Detta beror på att skolgången för missionärsbarn ofta ingår i föräldrarnas löneförmåner. (Se bilaga 1, tabell 24).

2.2.1.3 Lokaler och inventarier

De olika utlandsskolorna bedriver sin verksamhet dels i lokaler som kostnads-

Tabell 2: 3. Eleavgifter i de svenska utlandsskolorna läsåret 1964/65

Svenska skolan i	Årsavgift för elever i årskurs									Anmärkn.
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	
Berlin	Inga avgifter									
Hamburg	258	258	258	387	387	387	—	—	—	Fördubbl. 65/66
Parede	840	840	840	840	—	—	—	—	—	
London	290	290	290	360	360	360	435	435	435	Term. avg. £10, £12.10 £15 64/65
Madrid	517	517	517	578	578	578	621	621	621	302 i lekskolan
Paris	370	370	490	490	490	740	740	870	870	
Las Palmas	Månadsavg. för samtliga elever är 132 kr									
Addis Abeba	466	466	466	466	466	466	466	466	466	65/66
Asmara	ca 1 000 i alla årskurser									65/66
Bukoba	Endast totalbelopp angivet									3 st. avgifter = 2 914 kronor
Kidugala	720 (endast 1 betalande elev)									
Nzega	781	781	781	781	781	781	879	879	879	63/64
Gamboula	Inga avgifter									
Sfax	400	400	400	400	400	400	400	400	400	16 Din/term. å 12:50 63/64
Bujumbura	480	480	480	480	480	480	—	—	—	
Pointe-Noire	Inga avgifter									
Kodaikanal	Endast totalbelopp angivet									2 090 kr
Mussoorie	Inga avgifter									
Poona	Inga avgifter									
Teheran	931	931	931	—	931	—	—	—	—	
Sagamihara	Inga avgifter									
Lahore	259	259	259	259	259	—	—	—	—	
Gujrat	Inga avgifter									
Kaptai	Inga avgifter									
Hongkong	324	324	—	—	—	—	—	—	—	
Mexico D.F.	100	100	100	100	100	100	100	—	—	End. fritids- undervisn.
Buchanan	Inga avgifter									
Yekepa	Inga avgifter									

fritt ställs till förfogande av någon sammanlutning som står huvudmannen nära, exempelvis en svensk församling, dels i lokaler som huvudmannen själv äger eller förhyr. I många fall är de lokaler som står till skolornas förfogande inte lämpade för ändamålet. Det är betecknande för läget att de föräldrar som har erfarenhet av de svenska skolorna i utlandet i allmänhet är mycket nöjda med undervisningen och andan vid skolorna, medan missnöjet främst inriktas på skolornas materiella standard och då framför allt skolornas lokaler (se bilaga 1, tabell 32—34).

Tillgången på pedagogisk utrustning

och olika hjälpmedel är varierande vid de svenska skolorna i utlandet. I allmänhet är skolornas standard även i detta avseende låg; i vissa fall utnyttjas privata bandspelare, projektorer m. m. i skolorna. (Se tabell 2: 4.)

Av tabell 2: 4 framgår

att skrifttavla finns för varje klass i alla skolor utom i Teheran;

att tillgång till bandspelare saknas i 15 skolor;

att 6 skolor har tillgång till filmprojektor, av vilka 2 är privata;

att grammofon kan disponeras i 11 skolor (2 privata);

att både piano och orgel finns i 8

Tabell 2:4. Tillgången på pedagogisk utrustning och hjälpmedel vid de svenska utlandsskolorna läsåret 1964/65

Svenska skolan i	Skriv-tavla	Band-spelare	Film-projekt.	Gram-mofon	Piano	Orgel	Flanellograf	Bild-projekt.	Radio
Berlin	1	—	—	1	1	1	—	—	1
Hamburg	2	—	—	—	—	—	—	1	—
Parede	1	—	—	¹ (1)	(1)	—	—	—	—
London	5	(1)	(1)	—	(1)	—	(1)	(1)	—
Madrid	6	1	—	—	1	—	1	1	—
Paris	6	1	—	—	1	1	—	1	—
Las Palmas	2	—	—	—	—	—	—	—	—
Addis Abeba	4	—	—	—	—	1	—	—	—
Asmara	3	—	—	—	—	1	—	—	—
Bukoba	2	—	—	1	1	1	—	1	—
Kidugala	3	—	—	—	—	2	1	—	—
Nzega	3	—	—	—	—	2	1	—	—
Gamboula	2	1	—	—	—	1	—	1	—
Sfax	2	—	—	1	—	—	2	—	—
Bujumbura	1	—	—	—	—	1	—	—	—
Pointe-Noire	3	—	—	1	—	1	1	1	1
Kodaikanal	3	1	1	1	3	1	1	1	1
Mussoorie	1	1	—	—	1	1	1	—	—
Poona	1	1	(1)	—	1	—	1	—	—
Teheran	—	1	1	1	—	—	—	1	1
Sagamihara	2	(1)	—	(1)	1	2	1	—	—
Lahore	1	1	—	—	1	—	—	—	—
Hongkong	2	—	—	—	—	—	—	—	—
Mexico D.F.	2	—	—	—	1	—	1	—	—
Buchanan	7	2	1	1	1	1	1	2	1
Yekepa	16	2	2	2	1	1	1	2	—

¹ Siffra inom parentes anger att hjälpmedlet ej ägs av skolan utan endast får disponeras.

skolor medan 7 skolor har enbart piano (2 privata) och 7 enbart orgel;

att flanellograf finns i 13 skolor (1 privat);

att stillbildsprojektor finns i 12 skolor (1 privat) och

att radio finns disponibel endast i 5 skolor.

2.2.1.4 Lärare
Strukturen av lärarkåren vid de svenska skolorna utomlands skiljer sig väsentligt från lärarkårens struktur inom Sverige. Det kan heller icke sägas, att dess struktur är enhetlig, vilket torde bero på att de svenska utlandsskolorna har helt olika karaktär.

De svenska skolorna i de europeiska

huvudstäderna lockar i viss utsträckning unga lärare som önskar se sig om i världen och skaffa sig erfarenhet av ett annat land, innan de slår sig till ro i hemlandet. Dessutom söker sig gärna lärare till svenska skolor för att få en möjlighet att försörja sig medan de bedriver studier i landet i fråga. En annan kategori är sådana lärare som gift sig med en invånare i det främmande landet och är bosatta på skolorten.

Vid de skolor utom Europa, där huvudsakligen barn till missionärer undervisas, ser lärarna oftast sin lärargärning som ett led i den svenska yttre missionen och tar uppgiften som ett kall.

En klart skönjbar kategori är även kvinnliga lärare som är gifta med

svenskar som har sitt arbete förlagt till den främmande orten.

Av 32 heltidsanställda lärare i utlandet, vilka har besvarat en av utredningen utsänd förfrågan till lärarna vid de svenska utlandsskolorna (skolorna i Liberia är härvid inte medräknade) har de flesta tjänstgjort något år som lärare i Sverige.

De flesta av lärarna har tjänstgjort tämligen kort tid i utlandet. Endast 4 lärare har tjänstgjort utomlands mer än 5 år. Flertalet av lärarna är tämligen unga; 14 av 32 är i åldern upp till 29 år och 8 i åldern 30—39 år.

Av de heltidsanställda lärarna är det endast 23 som saknar lärarutbildning. 3 lärare har akademisk examen, 19 är folkskollärare och 8 är småskollärare.

Lärarna tillfrågades om anledningen till att de tjänstgjorde utomlands. 14 lärare uppgav intresse för missionen eller ideella skäl, 7 uppgav att intresse för arbetet eller skolan lockade dem. Önskan att bedriva studier i skollandet uppgavs som anledning av endast 2 lärare.

De flesta lärarna i utlandsskolorna anser tjänstgöringen där mera ansträngande än tjänstgöring i skola i Sverige. Härtill bör anmärkas att i de skolor det här gäller finns ca 10 elever per lärare.

De svenska skolföreningarnas svaga ekonomi har medfört att lärarlönerna vid sådana skolor vilkas huvudmän utgörs av skolföreningar utomlands är mycket låga. I många fall har kontantlönen satts helt lika med det statsbidrag som utgår till tjänsten i fråga. Vid de skolor vilkas huvudmän är en svensk organisation (missionärsskolor) syns inte huvudmannens ekonomiska ställning ha varit avgörande för lönesättningen. Uppgiften att undervisa missionärernas barn har, som förut nämnts, betraktats som en uppgift ingående i missionen, och lärarna vid missionärsskolorna har betraktat sig som anställda i missionens tjänst. De

har därför i många fall icke åtnjutit eller begärt högre lön än missionärerna. Denna lön har i några fall varit lägre än det utgående statsbidraget, vilket strider mot statsbidragsvillkoren. Emellertid syns rättvisemotivet för en särskilt låg lön till dessa lärare numera ha förlorat i styrka, eftersom läkarpersonal i missionstjänst numera icke är lågavlönad och sålunda brutit principen om lika lön för all personal inom den yttre missionen.

Den lön lärarna enligt egna uppgifter fick läsåret 1963/64 varierar starkt. Lönerna är över lag låga. Lönen för småskollärare i skolor i Europa varierade mellan 7 370 och 10 500 kronor och i skolor i Afrika och Asien varierade lönen mellan 6 000 och 9 900 kronor. Folkskollärare hade något högre lön. I Europa varierade den mellan 10 848 och 17 870 kronor; utom Europa låg lönen mellan 5 280 och 15 615 kronor. Lönen för akademiskt utbildade lärare (alla i Europa) varierade mellan 6 250 och 15 314 kronor.

Genomsnittslönen för lärarna framgår av tabell 2: 5.

Tabell 2: 5. Genomsnittslön i kronor för lärare vid svenska skolor i utlandet läsåret 1963/64

Examen	Lärare vid skolor		Samtliga lärare
	I Europa	Utom Europa	
Småskollärare	9 457	8 038	8 570
Folkskollärare	12 673	10 375	11 141
Lärare med akademisk utbildning	12 030		12 030

De flesta lärare uppger fri bostad som löneförmån. I bostadsförmånen ingår i regel fri värme. Bostädernas kvalitet liksom lärarnas förmåner i övrigt tycks variera avsevärt. Förhållandena för lärare vid skolorna

i Liberia avviker starkt från vad som beskrivits ovan. Dessa lärare uppbär i allmänhet årslöner på 30 000—40 000 kronor.

Sammanfattningsvis kan om utlands-lärarna sägas

att de till största delen utgörs av unga, ogifta lärare;

att dessutom ett antal lärare tar utlandstjänst av ideella skäl;

att ytterligare ett antal lärare tagit tjänst vid utlandsskola emedan de av andra skäl är bosatta på skolorten;

att anställningstiden för lärarna mestadels är kort;

att lärarna i allmänhet har kort lärarerfarenhet;

att de flesta icke anser lönen skälig;

att majoriteten anser tjänstgöringen vid utlandsskola mera krävande än tjänstgöring vid skola i Sverige;

att lärarna vid skolorna i Liberia utgör undantag i alla ovanstående avseenden.

Lärare som är anställda vid utlandsskolor på mindre än full tjänst, dvs. timlärare, utgör ett relativt litet antal. I Paris och London utgörs dessa lärare framför allt av personer med viss för lärarverksamhet lämplig utbildning vilka vistas på platsen för vidare studier och därvid vill ha en deltidsanställning av ekonomiska skäl. I övrigt utgörs timlärarna till en del av hemmafruar som önskar deltidstjänstgöring och som tidigare tjänstgjort som lärare i Sverige. Vid vissa utomeuropeiska skolor utgörs timlärarna av missionärer som åtar sig några timmars tjänstgöring för att fylla ett undervisningsbehov som inte kan tillgodoses på annat sätt.

2.2.1.5 *Elever i svenska skolor i utlandet*

Eleverna i de svenska skolorna i Europa utgörs främst av barn till svenskar som är bosatta i den ort där skolan ligger.

Eleverna i skolor i Afrika och Asien är dock i stor utsträckning inackorderade i elevhem vid skolan. Avståndet till föräldrahemmet — och kostnaderna för föräldrarna — har dock på detta sätt inte varit så stora som vid skolgång och inackordering i Sverige. På grund av utlandssvenskarnas starka rörlighet (jfr kapitel 1) har en stor del av eleverna i de svenska skolorna i utlandet erfarenhet av andra skolformer och har ofta även gått något år i skola i Sverige. Som framgår av utredningens enkät till utlandssvenska föräldrar (bilaga 1, tabell 16) har mellan en femtedel och en fjärdedel av eleverna i de svenska skolorna i utlandet föregående år tillhört en annan skolform. I många fall har det därvid troligen varit fråga om skolgång i Sverige. Av eleverna i de svenska utlandsskolorna är det stora flertalet av svensk härkomst. I flera skolor finns dock enstaka elever från de övriga nordiska länderna.

2.2.2 *Beskrivning av de svenska utlandsskolorna*

Samtliga huvudmän till svenska skolor i utlandet som kunde nås av utredningen ombads våren 1964 att lämna en del uppgifter i en enkät. Följande kortfattade beskrivningar av de olika skolorna har gjorts på grundval av svaren i dessa enkäter och på grund av den information utredningen erhållit vid sina besök vid några av skolorna. Beskrivningarna har ställts upp efter i möjligaste mån samma mall för alla skolor. I vissa fall har uppgifterna om skolorna kunnat aktualiseras hösten 1965, men där ej annat anges avser beskrivningarna läsåret 1963/64.

De s. k. Lamco-skolorna i Liberia, som egentligen är att anse som internationella skolor, har tagits med i förteckningen då de tidigare varit svenska skolor och åtnjuter statsbidrag från Sverige. Även

skolan i Mexico City — som inte har heldagsundervisning — har tagits med i översikten.

Utredningen har erfarit att man på olika håll i världen hyser mer eller mindre bestämda planer att inrätta ytterligare svenska skolor. Vid utredningens besök i Bryssel visade det sig att intresse fanns bland svenskarna där för att ordna svensk undervisning, från Milano har den svenska kolonien tillskrivit utredningen och begärt upplysningar om möjligheterna att inrätta en skola och en medlem av den svenska kolonien i Bangkok har under förberedelsearbete för en svensk skola där rådgjort med utredningen. Även från vissa sydamerikanska städer har intresse rapporterats. (Jfr bil. 2).

2.2.2.1 Svenska skolan i Berlin

Huvudman: Svenska Victoriaförsamlingen, Berlin.

Elever: Under nedan angivna läsår har elevantalet varit maximalt:

59/60	60/61	61/62	62/63	63/64	64/65	65/66
4	10	9	7	6	10	7

Av eleverna är två danska. Längsta restid till skolan är 25 minuter. Huvudmannen känner till svenska barn (över 12 år) från verksamhetsområdet som går i fransk skola (1) och tysk skola (3). Mellan 75 och 90 % av de svenska barnen från rekryteringsområdet går i den svenska skolan.

Ekonomi: Driftskostnaderna 1964/65 var 15 126 kr. Statsbidraget utgjorde 11 000 kr. Återstående kostnader täcktes av bidrag från Svenska Victoriaförsamlingen. Lokalen ställs till förfogande kostnadsfritt.

Avgifter: Inga avgifter uttas.

Organisation: Grundskola, låg- och mellanstadium.

Lokaler: Skolan disponerar skolsal om 48 kvm och grupprum om 33 kvm i församlingshuset (byggt 1955).

Lärare: Tjänst ledigkungöres genom annons i Lärartidningen. Betygspoäng, undervisningsskicklighet och utbildning som kyrkomusiker de viktigaste meriterna.

Problem: Den obefintliga inflyttningen av svenska familjer.

2.2.2.2 Svenska skolan i Hamburg

Huvudman: Svenska klubben i Hamburg.

Elever: Under nedan angivna läsår har elevantalet varit maximalt:

59/60	60/61	61/62	62/63	63/64	64/65	65/66
15	14	13	9	7	13	17

Huvudmannen känner till en svensk familj nära Hamburg, vars barn går i tysk skola. Längsta restid till skolan är 30 minuter.

Ekonomi: Driftskostnaderna 1964/65 var 15 880 DM. Statsbidraget var 8 494 DM och intäkterna av elevavgifter 3 000 DM. Resterade kostnader, 4 386 DM, täcktes genom bidrag från svenska klubben, som har 235 betalande medlemmar.

Avgifter: Elevavgifterna är 200 DM/år i årskurs 1—3 och 300 DM i årskurs 4—6. Motsvarande avgifter för barn från andra nordiska länder är 300 DM respektive 450 DM.

Organisation: Timplan »enligt skolöverstyrelsens anvisningar» ansluter nära till grundskolans. Från 1965/66 är eleverna uppdelade på en lågstadie- och en mellanstadie-klass.

Lokaler: Klassrum 48 kvm; grupprum 42 kvm tjänstgör samtidigt som bibliotek samt gymnastik-, slöjd- och matsal. Skolgård finns ej. Rasterna tillbringar eleverna i park på andra sidan gatan. Lokalerna ägs av Sv. Gustaf Adolfskyrkan i Hamburg.

Lärare: Lediga platser utannonseras i Lärartidningen. Ansökningshandlingarna genomgås av skolkommittén, vars ordförande personligen sammanträffar med en eller flera sökande. Den till synes mest lämpade anställs. Anställningskontrakt på 2 år. Lön med A-avdrag under sjukdom. Lön för folkskollärare: 11 000 kr/år (= 8 515 DM).

Problem: Ekonomien.

2.2.2.3 Svenska skolan i Parede (Portugal).

Huvudman: Konsortium, som gjort skriftlig överenskommelse att med vissa maximerade bidrag driva skolan under en treårsperiod.

Elever: Under nedan angivna läsår har elevantalet varit maximalt:

59/60	60/61	61/62	62/63	63/64	64/65
8	7	8	11	9	11

Av eleverna är en finsk. Längsta restid till skolan är 90 minuter. Huvudmannen känner till 5 familjer som sänder hem barnen för skolgång i Sverige och ett barn som

går i engelsk skola. 90 % av barnen i verksamhetsområdet går i den svenska skolan. Elevantalet väntas öka.

Ekonomi: Driftskostnader läsåret 1963/64 utgjorde 10 064 kr, investeringar 1 000 kr. Totala inkomsterna var 9 824 kr. Kostnadsfri arbetsinsats (undervisning i engelska) värderas till 2 200 kr. Huvudinkomsterna utgörs av bidrag från industrier. Skriftligt avtal är upprättat mellan 8 personer, som förbinder sig att till viss maximal kostnad garantera skolans existens. Statsbidrag beviljades första gången för läsåret 1964/65 och utgår läsåret 1965/66 med kr 11 000. Detta har avsevärt förbättrat skolans ekonomi.

Avgifter: Årsavgift: 4 800 esc. (842 kr).

Organisation: I stort sett följs svenska kursplaner, vilka vid behov modifieras i möjligaste mån efter norska och danska. Ibland förekommer det att elev får gå ett förberedande år i skolan för att träna svenska språket. Behov av lekskola finns.

Lokaler: Skollokalerna, som är förhyrda av privat ägare, består av ett rum om 15 kvm och ett rum om 7,5 kvm. Läget är bra, 7 min. från järnvägsstationen. Skolgård finns och 800 kvm trädgård, där utomhusgymnastik kan äga rum.

Lärare: Lärarna är bofasta i Lissabon, varför tjänster ej har behövt ledigförklaras. Småskollärarens lön har höjts till 8 500 kr per år i och med att statsbidrag beviljades.

Problem: Ekonomien.

2.2.2.4 Svenska skolan i London.

Huvudman: Svenska skolföreningen i London.

Elever: Under nedan angivna läsår har elevantalet varit maximalt:

59/60	60/61	61/62	62/63	63/64	64/65
24	21	38	38	44	48

Av eleverna är två finska medborgare. Längsta restid till skolan är 90 minuter. En elev är inackorderad i London, medan målsman bor på annat håll i England. Vissa föräldrar sänder hem barnen till Sverige för skolgång och andra, mestadels i familjer där en av föräldrarna är engelsk, sänder barnen till engelsk skola. Över 90 % av barn inom skolans upptagningsområde med helt svenska föräldrar går i den svenska skolan.

Ekonomi: De totala driftskostnaderna 1964/65 var 53 856 kr och investeringarna 2 900 kr. Inkomsterna var totalt 64 224 kr. Överskottet överföres till nästa läsår för att

möta ökade utgifter, bl. a. för materialinköp. Av inkomsterna utgjordes 41 500 kr av statsbidrag och 21 625 kr av elevavgifter. Överskottet har uppstått genom att skolan opåräknat erhölet ett bidrag om 11 000 kr till den fjärde lärartjänsten. Detta skedde mot läsårets slut och överkottet kommer helt att förbrukas under kommande läsår. Lokaler ställs till förfogande kostnadsfritt av svenska församlingen. Läsåret 1964/65 utgår statsbidrag till 4 lärartjänster.

Avgifter: Terminsavgiften är £ 10, £ 12.10 och £ 15.

Organisation: Övergång till grundskola påbörjad. Realskolan under avveckling (endast 5^e 64/65). Lågstadiet utgör tre klasser, mellanstadiet tre. Årskurserna 7 och 8 undervisas delvis med mellanstadiet, delvis med 5^e.

Lokaler: Lokaler ägs av svenska församlingen. Skolan disponerar 2 klassrum om 24 kvm, 1 grupprum om 15 kvm och 1 fysik- och kemirum om 16 kvm. Dessutom får skolan disponera kyrkans lärum och bibliotek, då dessa ej är upptagna för annat ändamål. Kyrkans samlingslokal används som samlings-, gymnastik- och matsal. Toaletter gemensamma för skolan och för besökare i svenska kyrkan. Skolgård saknas.

Lärare: Lärarplatser utannonseras i lärarpresen och dagspressen, varjämte meddelanden uppsätts vid universitet och högskolor. — Personliga referenser är viktiga vid tillsättningen, eftersom tjänsterna kräver personligt intresse för skola och elever och villighet att arbeta hårt för dålig lön. — Skriftligt avtal upprättas ej, men man försöker anställa lärarna på två år. År 63/64 fanns vid skolan två heltidsanställda lärare med folkskolläraryexamen samt sex timlärare.

Problem: Samtliga problem har sin grund i ekonomin.

2.2.2.5 Svenska skolan i Madrid.

Huvudman: Svenska skolföreningen i Madrid.

Elever: Under nedan angivna läsår har elevantalet varit maximalt:

59/60	60/61	61/62	62/63	63/64	64/65
21	17	22	26	38	41

Elevantalet tenderar att öka även i fortsättningen. Av eleverna är år 1964 tre norska, tre danska och en finsk. Längsta restid till skolan är 1 timme. Huvudmannen känner till 4 familjer i landet som sänder hem barnen till Sverige för skolgång. Dess-

utom finns svenskar som sänder barnen till spansk respektive fransk och italiensk skola. I dessa fall är mödrarna icke svenska. Svenskar utanför rekryteringsområdet sänder sina barn till tysk eller spansk skola. Mellan 75 och 90 % av de svenska barnen inom rekryteringsområdet går i den svenska skolan.

Ekonomi: Driftskostnaderna 1964/65 var 60 717 kr. Bland inkomsterna märks statsbidrag 30 500, elevavgifter 27 650 kr, medlemsavgifter till föreningen 1 961 kr och donationer och diverse bidrag 3 236 kr. Totala inkomster 63 348 kr. Antalet betalande medlemmar i skolföreningen är 99.

Avgifter: Årskurs 1—3 6 000 pesetas (517 kronor); årskurs 4—6 6 700 pesetas (577 kronor); årskurs 7 7 200 pesetas (621 kr). I leksskolan är avgiften 3 500 pesetas.

Organisation: Grundskolans tim- och kursplaner tillämpas. Typ B2bv. Årskurs 1—3 en klass, 4—5 en klass. Årskurs 7 har tillvalsgrupp 1a (tyska 5 vtr). Årskurs 1 och 2 läser 4 dagar i veckan, årskurs 3 läser 5 dagar i veckan. Leksskolan hade 12 elever 1963/64 och 12 elever 1964/65.

Lokaler: Lokalerna är förhyrda av privat ägare. Skolan disponerar tre klassrum om 22,5, 15,8 och 28 kvm, varav ett används till leksskolan. Kapprum 6,5 kvm, gymnastiksal 4,3×11 m och materielrum 2,7 kvm. Dessutom finns en källarlokal utan värme och med ringa dagsljus om 35 kvm. Centralvärme finns för övrigt. Trafiken på gatan är stark. Klockringning förekommer flera gånger dagligen i närbelägen kyrka och lokalerna är lyhörda. Rasterna får eleverna tillbringa på trottoar på andra sidan om en bred, starkt trafikerad gata. Läget är bra i förhållande till elevernas bostäder.

Lärare: Ledig tjänst annonseras i lärarpresen. Betygspoäng, undervisningsvana, vana vid B2-skola är tyngst vägande meriter. På mellanstadiet föredrages manlig, gift lärare, vars fru är villig att åtaga sig undervisning i leksskola och i vissa övningsämnen i grundskolan. Anställningstiden är 2 år. Sjuklön: första månaden full lön, andra månaden 75 %, tredje månaden 50 %. Vid längre sjukdom har föreningen rätt att häva kontraktet.

Problem: Ekonomi, lärarekrytering, lokaler och utrustning.

2.2.2.6 Svenska skolan i Paris.

Huvudman: Svenska Sofiaförsamlingen i Paris.

Elever: Under nedan angivna sex läsår har elevantalet varit maximalt:

59/60	60/61	61/62	62/63	63/64	64/65
44	33	38	44	46	47

Elevantalet vid början av läsåret 1965/66 var 46.

Av eleverna var under läsåret 1964/65 två danska, en amerikansk och en fransk, de två sistnämnda med svensk mor. Vid början av läsåret 1965/66 hade skolan från de övriga nordiska länderna tre norska, två danska och en isländsk elev, samt från övriga länder en amerikansk och en fransk elev, båda med svensk mor.

Inom skolans upptagningsområde finns barn av svenska föräldrar, vilka går i fransk skola. Antalet är osäkert, då förteckning över i Parisområdet bosatta svenskar saknas och därför antalet barn i skolåldern icke kan fastslås. Uppskattningsvis går c:a 50 procent av de svenska barnen inom rekryteringsområdet i den svenska skolan. Skälet till att svenska barn sättes i fransk skola torde ofta vara den långa resvägen till den svenska skolan.

Ekonomi: Utgifter och inkomster för budgetåret 1964/65 (i francs) var:

Driftskostnader: 99 395 francs, varav investeringar (huvudsakligen inköp av undervisningsmateriel för biologi, fysik och kemi) 2 989 francs. Inkomster: 96 104 francs, varav 47 075 francs var statsbidrag, 20 000 francs bidrag från Svenska Sofiaförsamlingen, 21 409 francs elevavgifter, samt 5 755 francs insamlade medel (framför allt från svenska industrier i Paris). Underskottet täcktes med församlingsmedel.

Skollokalerna ställs till förfogande kostnadsfritt (motsvarar en årlig kostnad av ca 10 000 francs, vari inräknats värme och belysningskostnader). Undervisning i kristendomskunskap (i realskolan) och musik ges kostnadsfritt av kyrkoherden, respektive kantorn.

Avgifter: Elevavgifterna, som fram till läsåret 1964/65 var: i åk 1—2 270 francs, i åk 3—5 360 francs, i åk 1^a—2^a 540 francs, i åk 3^a—4^a 630 francs, höjdes läsåret 1964/65 till: i åk 1—2 350 francs, i åk 3—5 465 francs, i åk 1^a(6)—2^a 705 francs, i åk 3^a—4^a 825 francs. Målsmännen betalar skolmateriel och skolfrukostar (f. n. 2,40 francs per mål).

Organisation: Småskola, b-form, folkskola B2 (modifierad: åk 3—5 i en undervisningsavdelning). I realskolan förekommer samläsning mellan 1^a—2^a och 3^a—4^a i flertalet ämnen. Leksskola har funnits men ned-

lagts, då intresset visat sig otillräckligt för att finansiera en sådan. Övergång till grundskola har påbörjats läsåret 1964/65 med åk 1—5, fortsatts läsåret 1965/66 med åk 6, som ersatt realskolans första klass.

Lokaler: Skolans lokaler är belägna 3 trappor upp i Svenska Kyrkans byggnad och består av följande utrymmen (våningen ovanför kyrkoherdens bostad):

Åk 6 + 2^a klassrum 30 kvm (med 10 elever läsåret 1965/66); åk 3^a + 4^a klassrum 15 kvm (med 9 elever läsåret 1965/66); åk 3—5 klassrum 35 kvm (med 13 elever läsåret 1965/66); åk 1—2 klassrum 25 kvm (med 14 elever läsåret 1965/66), grupprum 13 kvm, ämnesrum 16 kvm (för kemi, fysik, biologi). Expedition-bibliotek-lärarrum 18 kvm.

Skolgården mäter 12 × 12 m. Hela skolan kan inte ha rast samtidigt. Ett materielrum (ouppvärmat) finns. Det i källarvåningen förefintliga laboratoriet (utan dagsljus och värme) har till läsåret 1965/66 flyttats till skolvåningen (ämnesrummet).

Lunchrum finns i källaren. Församlings-salen får utnyttjas för gymnastikundervisning.

Lärare: Lärarplatser utannonseras i lärarpresen. Dessutom finns lärare, som har ansökningar liggande på skolan för att komma in fråga vid vakans. Dessa blir då automatiskt uppförda bland de sökande. Viktiga omständigheter vid tillsättningen är:

1) Undervisningsvana. 2) Undervisningsskicklighet (enligt lärarbetyg och tjänstgöringsbetyg). 3) Teoretisk utbildning. 4) Civilstånd (p. g. a. svårigheten att finna familjebostad i rimligt prisläge) och ålder.

Personlig intervju före den definitiva tillställningen eftersträvas. Skriftligt avtal träffas, oftast innebärande anställning på 2 eller 3 år. Fyra heltidsanställda lärare finns, varav 1 småskollärare, 1 folkskollärare, 1 lärare i naturvetenskapliga ämnen i realskolan och 1 lärare i humanistiska ämnen i realskolan. Föreståndaren för skolan hade 10 vtr undervisning 1964/65, 14 1965/66.

Problem: Ekonomien. Lokaler. Skolans läge.

2.2.2.7 Svenska skolan i Las Palmas de Gran Canaria

Huvudman: Skolföreningen i Las Palmas.

Elever: Skolan började sin verksamhet höstterminen 1965 och hade då 13 elever fördelade på 7 årskurser. Enligt uppgift från huvudmannen går många svenska barn i

tyska, engelska och spanska skolor men man räknar med att en del av dessa efter läsårets slut kommer att övergå till den svenska skolan. Man räknar även med att turistbyråernas personal i Las Palmas kommer att öka på grund av den ökande turismen.

Ekonomi: Skolans driftskostnader första terminen 1965/66 uppgår till 13 487 kr. Statsbidrag har icke åtnjutits och elevavgifterna har uppgått till 5 808 kr. Underskottet av verksamheten har betalats av huvudmannen.

Avgifter: Månadsavgiften för samtliga elever är 132 kr.

Organisation: Eleverna är fördelade på två klasser och undervisningen följer grundskolans läroplan.

Lokaler: Undervisningslokalerna är trånga och akustiken dålig.

Lärare: Skolan har två lärare, en folkskollärare som tillika är rektor, samt en småskollärare. Dessutom finns en timplärare som tjänstgör 8 timmar/vecka. Lönen till högstadieläraren är 15 000 pesetas och till lägstadieläraren 13 000 pesetas per månad (1 000 pesetas = 88 sv. kr.)

2.2.2.8 Svenska skolan i Addis Abeba

Huvudman: Föreningen Svenskar i Etiopien.

Elever: Under nedan angivna läsår har elevantalet varit maximalt:

59/60	60/61	61/62	62/63	63/64	64/65	65/66
50	34	46	51	35	42	49

Huvudmannen känner till 5 svenska familjer med barn mellan 7 och 15 år som sänts till Sverige för skolgång. 7 svenska barn går i fransk skola och 4 i tysk skola. 85% av de svenska barnen i åldrar som den svenska skolan är avsedd för beräknas gå i den svenska skolan.

Ekonomi: Skolans driftkostnader läsåret 1965/66 uppgår till \$32 100:— Statsbidraget utgör \$20 000:—. Övriga kostnader täcktes genom elevavgifter. 1 Et.\$ = 2,10 kr).

Avgifter: Årsavgiften för samtliga elever är kr 465:75.

Organisation: Skolan är organiserad som fullständig grundskola med i princip en lärare för varje stadium. Vissa avsteg från stadiindelningen görs dock beroende på lärartillgång och elevernas sammansättning. Läsåret 1965/66 är undervisningen organiserad på följande sätt:

Lågstadiet: 1—2 (25 vtr)

Mellanstadiet: 3—4 (25 vtr) 5—6 (25 vtr)
Högstadiet: 7—8 (20 vtr läroledd korres-
pondensundervisning).

Lokaler: Skolans lokaler, som ägs av Evangeliska Fosterlandsstiftelsen, omfattar tre klassrum, varav två om vardera 22 kvm och ett om 28 kvm, samt bibliotek och materielrum. Dessa lokaler utnyttjas av årskurserna 1—6, medan högstadiet disponerar två rum om 16 kvm och 21 kvm. Skolbyggnaden är uppförd i tegel men i dåligt skick på grund av dåliga grundförhållanden samt kall och fuktig. Under uppförande ytterligare 2 klassrum.

Lärare: I regel har skolan endast en lärare rekryterad från Sverige, medan övriga är lokalanställda. Skolan har oftast haft både formellt kompetenta och reellt duktiga lärare. Vid vakanser är det sällan fråga om val mellan flera sökande, eftersom meddelande om lediga tjänster endast utgår till föräldraföreningen och till svenskföreningens styrelse. Lönen är för folkskollärare \$6 000 och för småskollärare \$4 800.

2.2.2.9 Svenska skolan i Asmara (Etiopien).

Huvudman: Eritreasvenskarnas förening.

Elever: Under nedan angivna läsår har elevantalet varit maximalt:

59/60	60/61	61/62	62/63	63/64	64/65	65/66
28	10	10	7	7	6	8

Av eleverna är två norrmän. Längsta restid 45 min.

Ekonomi: Driftskostnaderna 65/66 var ca 19 000 kr. Inga investeringar. Statsbidraget var 11 000 kr; resterande utgifter täcktes av elevavgifter.

Avgifter: Se ovan. Cirka 1 000 kr per elev och år.

Organisation: Närmast B3-form. U55 tillämpas. Individuell undervisning.

Lokaler: Skolans lokaler ägs av Evangeliska Fosterlandsstiftelsen. Huvudmannen har gjort grundinvesteringar om 6 000 kr i lokalerna. Skolföreningen har 18 medlemmar.

Lärare: Lärartjänsten ledigförklaras genom annons i den kristna pressen. Föreningens styrelse tillsätter tjänsten med hänsyn till 1) kunskaper, 2) kunskaper i engelska, 3) personliga rekommendationer. Anställningstiden är 2 år enligt skriftligt avtal. Nuvarande lärare är ex. småskollärare. Årslön 11 000 kr.

2.2.2.10 Svenska skolan i Bukoba (Tanzania)

Huvudman: Svenska kyrkans missionsstyrelse.

Elever: Under nedan angivna läsår har elevantalet varit maximalt:

59/60	60/61	61/62	62/63	63/64
20	22	16	10	4

Förklaringen till den kraftiga minskningen av elevantalet från och med läsåret 62/63 är att skolan det året delades upp i en svensk och en dansk skola. Siffrorna för de två senaste läsåren avser endast de svenska barnen och eventuellt andra utländska barn än danska i den svenska avdelningen. Högsta antalet danska barn under läsåret 62/63 var 10, under 63/64 11 elever. Längsta skolväg är 5 min. Huvudmannen känner till svenskar i landet som sänder sina barn till svenska skolan i Nzega. Samtliga svenska barn inom upptagningsområdet besöker skolan i Bukoba. Av de fyra eleverna är två tyska.

Ekonomi: Driftskostnaderna 1963/64 utgjorde 16 270 kr, och investeringarna 23 357 kronor. (Huvuddelen av investeringarna avsåg lokaler.) Elevavgifterna utgjorde sammanlagt kr 1 987. Återstoden av utgifterna täcktes av Svenska kyrkans mission. Lokalerna ställs till förfogande kostnadsfritt. Statsbidrag utgår ej.

Organisation: Grundskolans låg- och mellanstadium. Samtliga elever (årskurs 2—5 1963/64) utgjorde en klass.

Lokaler: Lokalerna ägs av Evangelical Lutheran Church in Tanzania. Lokalernas standard är god. I skolhemsbyggnaden, som är under restaurering, har badrum nyligen tillbyggt. Skolan har eget elektricitetsverk, som även driver en vattenpump. Vattnen fås från en bäck och filtreras före användningen. Skoltomten, som mäter cirka 120 × 90 m, innehåller idrottsplats, fruktplanteringar och grönsaksodling. Läget är gott, 200 m över Victoriasjön.

Lärare: Lärartjänster ledigförklaras dels genom annons i Lärartidningen, dels genom personliga förbindelser med f. d. lärare vid skolan. Vid tjänstetillsättning tas hänsyn till betyg, förmåga att undervisa, personliga kvalifikationer, kristen livssyn. Skriftligt avtal upprättas, avseende 1) anställningstid, 2) förmåner: fria resor, även för familjen, fri möblerad bostad, skattefri lön, utrustningsbidrag, 3) pensionsförmåner i SPV, 4) villkor beträffande återbetalningskyldighet för huvudmannens erlagda kost-

nader för utbildning i England, för utrustning och resor, villkor för det fall anställningen avbryts före avtalstidens utgång. En examinerad folkskollärare anställd 1963/64.

Problem: Rekrytering av elever.

2.2.2.11 Svenska skolan i Kidugala (Tanzania).

Huvudman: Evangeliska Fosterlandsstiftelsen.

Elever: Under nedan angivna läsår har elevantalet varit maximalt:

59/60	60/61	61/62	62/63	63/64
8	11	10	14	11

Två av eleverna är av finsk nationalitet. Samtliga elever utom en är missionärsbarn, som bor i skolhem som är knutet till skolan.

Ekonomi: Driftskostnaderna utgjorde 1963/64 1 224 East African shillings utom lärarlönen. Investeringarna uppgick till 2 798 shillings. Utöver bidragen från huvudmannen har elevavgift influtit för en elev (1 000 shillings) samt ett bidrag från Finska missionssällskapet om 1 318 shillings. (1 sh = 0:72 kr.)

Avgifter: Missionärsbarnen betalar inga avgifter. Beträffande avgifterna för andra se ovan.

Organisation: Skolan omfattar grundskolans låg- och mellanstadium. Höstterminen 1963 bildade årskurserna 1 och 2 egen klass, men under vårterminen 1964 utgjorde hela skolan endast en klass.

Lokaler: Skolan är inrymd i en byggnad av soltorkat tegel med tak av korrugerad aluminiumplåt och alla golv av stålslipad cement. Två lärosalar finns om respektive 9,1 × 4,3 m och 5,1 × 4,3 m. Särskilt materiellrum finns inte, utan all materiel förvaras i skåp i respektive klassrum.

Lärare: Läraren har svensk folkskolläraryxamen och 10 års erfarenhet från undervisning i Sverige. Lönen är 10 110 kr per år.

2.2.2.12 Svenska skolan i Nzega (Tanzania).

Huvudman: Filadelfiaförsamlingen i Stockholm.

Elever: Under de senaste fem åren har elevantalet varit maximalt:

59/60	60/61	61/62	62/63	63/64
23	33	26	28	32

Huvudmannen känner till ett svenskt

barn inom rekryteringsområdet som går i engelsk skola. Bland eleverna var läsåret 1963/64 fyra finlandssvenska och två danska.

Ekonomi: Driftskostnaderna för budgetåret 1963/64 uppgick till kr 57 941 och investeringarna till 16 307. Statsbidraget till två lärarlöner utgjorde kr 19 500, bidrag från Tanzaniamissionerande pingstförsamlingar i Sverige utgick med kr 27 959 och från Helgelseförbundet med kr 250. Inkomsterna av elevavgifter var 20 904. Från Finland erhöles ett bidrag med kr 2 301 och från värdlandet 4 200. Överskottet för budgetåret var kr 866, vilket skall täcka årets utgifter för ATP och grupplivförsäkring.

Avgifter: Elevavgifterna är i årskurserna 1—6 kr 781:44 och i årskurserna 7—9 kronor 879:12.

Organisation: Grundskolans läroplan tillämpas i årskurserna 1—7. Härutöver hade man under läsåret årskurserna 2^a och 3^a av realskola med lärarledd korrespondensundervisning. Grundskolan har varit delad på tre klasser: årskurs 1—2, årskurs 3—5 och årskurs 6—7. Realskoleeleverna har undervisats tillsammans med den högsta grundskoleklassen. Timplanen för A-form har tillämpats. Elevhem är anslutet till skolan.

Lokaler: Själva skollokalerna omfattar två byggnader. I den ena byggnaden, som är i gott skick, är två lektionssalar (om 50 respektive 40 kvm) samt ett förrådsrum inrymda. Den andra byggnaden inrymmer en lektionssal om 35 kvm för lågstadiet samt en slöjdsal om 15 kvm. Denna byggnad är i dåligt skick och behöver förnyas. Samtliga elever bor i elevhemmet, som består av skilda byggnader för pojkar och flickor. I pojkhemmet, som består av 9 rum och två badrum, bor 19 elever. Ett rum är enkelrum, sex dubbelrum och två rum ger plats åt tre pojkar vardera. De 14 flickorna är fördelade på fyra rum (tre å fyra flickor i varje). Till elevhemmet hör kök och gemensam matsal om 50 kvm samt personalbostäder.

Lärare: Vid skolan är anställda två folkskollärare med svensk examen, av vilka den ena har 11 000 kr och den andra 5 580 kr i årslön, samt en småskollärare, också med svensk examen, som har 4 250 kr i årslön. Slöjdundervisningen ombesörjs av elevhemsföreståndaren, som har utbildning som byggnadsverkmästare. Man har lätt att skaffa lärare. Tjänsterna har aldrig behövt annonseras ut.

Problem: Skolans ekonomi är det största

problemet. Investering i ny lågstadiebyggnad och personalbostäder blir nödvändig inom en snar framtid.

Önskemål: Från huvudmannens sida uttrycker man önskemålet att en överenskommelse skall träffas mellan skolmyndigheterna i de nordiska länderna, så att samtliga nordiska barn får inräknas vid bedömning av statsbidragsunderlaget.

2.2.2.13 Svenska skolan i Gamboula (Centralafrika)

Huvudman: Örebro missionsförening, Örebro.

Elever: Under nedan angivna fem läsår har elevantalet varit:

59/60	60/61	61/62	62/63	63/64
0	0	0	7	9

Samtliga elever är svenska missionärsbarn, förlagda i internat. Elevantalet minskar till 8 läsåret 1964/65. En missionärsfamilj har lämnat barnen i Sverige.

Ekonomi: Driftskostnaderna utgjorde 16 116 kr och investeringarna 2 960 kr. I statsbidrag erhöll skolan 8 500 kr och i bidrag från Örebromissionen 5 500 kr. Underskottet, 5 076 kr betalades även av Örebromissionen.

Avgifter: Inga avgifter uttages för undervisningen, men föräldrarna får betala 50 % av måltidskostnaderna för barnen, sammanlagt kr 7 300 (9 barn), och 30 % av kostnaderna för skolskjutsar, sammanlagt 424 kr. Skolkostnaderna för varje barn torde sålunda belasta föräldrarna med i medeltal 858 kr.

Organisation: Grundskolans läroplan tillämpas. Lsåret 64/65 finns elever endast i årskurserna 1, 2 och 3.

Lokaler: Barnen är förlagda i en stor villa, 14,5 × 21 meter, med två lägenheter, varav en bebos av läraren. Villan är i gott skick, byggd på 30-talet och ombyggd i början på 50-talet. Skolsalen är inrymd i en annan byggnad i närheten. Framför skolan finns en plan om 25 × 30 meter för gymnastik och idrott. Huvudmannen har investerat 50 000 kr i byggnaden. Själva skolsalen syns ägas av den inhemska kyrkan.

Lärare: Lärartjänsten utannonseras i missionens egen tidning. Val av lärare sker med hänsyn till lärarens kompetens samt med hänsyn till skolans speciella behov tid för tid. Skriftligt avtal upprättas ej, men läraren får förbinda sig att stanna i 3 år.

Läraren är examinerad folkskollärare. Lön 6 276 kr/år.

2.2.2.14 Svenska skolan i Sfax (Tunisien)

Huvudman: Svenska skolföreningen i Sfax.

Elever: Skolverksamhet har bedrivits fr. o. m. vårterminen 1964, till en början med ett fåtal elever, vilkas antal dock kraftigt ökade under året. Högsta elevantalet under 1964 var ca 25—30. Vid början av vårterminen 1965 var elevantalet 15 och vid höstterminens början 12. Vissa svenska föräldrar i Sfax sänder barnen till fransk skola.

Ekonomi: Driftskostnaderna kalenderåret 1964 utgjorde 50 605 kr. Statsbidraget utgjorde 19 500 kr. Från och med höstterminen 1965 utgår statsbidrag endast för en lärartjänst (kr 11 000) sedan elevantalet sjunkit till under 20.

Avgifter: Terminsavgiften är fr. o. m. läsåret 1964/65 fastställd till 16 dinarer per termin och familj (1 dinar = ca 10 skr). De tolv eleverna representerar åtta familjer. Tidigare var avgiften högre men subventionerades i vissa fall.

Organisation: Skolan är organiserad som fullständig grundskola. Efter vårterminen 1965 erhöll 2 elever avgångsbetyg från klass 9 g. Under höstterminen 1965 undervisas elever i klasserna 1—4 och 6—8.

Lokaler: Skollokalerna, som hyrs av privatperson, består av två stora klassrum samt toalettrum. Rummen är luftiga och ljusa.

Lärare: Under skolans första termin tjänstgjorde en svensk fru på orten med ämneslärarkompetens och därefter har en pensionerad rektor jämte hans fru som är folkskollärare tjänstgjort. För närvarande är lönen netto 15 000 kr per termin för båda tjänsterna plus fria flygresor 2 gånger per år.

2.2.2.15 Svenska skolan i Usumbura — numera Bujumbura (Burundi).

Huvudman: Filadelfiaförsamlingen i Stockholm.

Elever: Skolans elevantal har under de senaste åren varit maximalt:

59/60	60/61	61/62	62/63	63/64
18	11	Skolan stängd		9
p. g. a. oroligheter i Kongo				

Ekonomi: Driftskostnaderna under läsåret 1963/64 uppgick till kr 26 654 och investeringarna till 22 566. Statsbidrag utgick med kr 11 000 och bidrag från pingstförsamlingarna i Sverige med kr 31 233. Elevavgifterna utgjorde kr 4 320. Från värdlandet utgick ett bidrag om kr 2 667. Skolan har ej fonder till sitt förfogande. Kostnaden för elevhemmet är inberäknad i utgifterna.

Avgifter: Elevavgiften var 480 kr för hela läsåret.

Organisation: Skolan omfattar grundskolans låg- och mellanstadier med tillämpning av timplaner för klasstyp a och A. Undervisningen är i huvudsak individuell, men i kristendomskunskap undervisas årskurserna 1—3 i en klass och årskurserna 4—6 i en. I övningsämnen bildar skolan en enda klass.

Lokaler: Skolan är tillsammans med elevhem och husmorsbostad inrymd i ett hus som tillhör den svenska pingstmissionen. Ett klassrum finns om cirka 40 kvm.

Lärare: Lärarinnan har svensk folkskollärarexamen. Årslönen är 11 000 kr. Då det alltid funnits lärare som önskat tjänst vid skolan, har man ännu ej behövt annonsera ut vakanser.

2.2.2.16 Svenska skolan i Pointe-Noire (Rép. du Congo-Brazzaville).

Huvudman: Svenska Missionsförbundet.

Elever: Elevantalet vid skolan har de senaste fem läsåren varit maximalt:

50/60	60/61	61/62	62/63	63/64
20	17	11	7	14

Huvudmannen känner icke till några svenska familjer inom landet, vilkas barn fullgör sin skolgång annorstädes. Bland eleverna finns norska, finska och amerikanska barn.

Ekonomi: Uppgifterna om skolans ekonomi är så oklara, att av dessa inga slutsatser kan dragas. För läsåret 64/65 utgår dock statsbidrag med kr 11 000.

Avgifter: Elevavgifter uttas ej.

Organisation: Skolan omfattar årskurserna 1—7. Årskurserna 1—6 undervisas i en klass i huvudsak efter U 55. Modifikationer har vidtagits i synnerhet för de utländska barnen. Eleverna i årskurs 7 undervisas för sig. Läsåret 1963/64 har organisationen varit följande: Två norska barn i årskurs 7 och två amerikanska barn i årskurs 3 och 4 har undervisats i en klass av en norsk lärarinna.

Två finska barn i årskurs 3 och 6 samt sex svenska barn i årskurserna 1, 2, 5 och 6 har undervisats i en klass av svensk lärarinna.

Lokalerna ägs av Svenska missionsförbundet. Skolfastigheten är byggd 1945—46 och inrymmer ett klassrum om 9 × 5,7 m, ett om 5,9 × 4,8 m samt ett materielrum om 4,6 × 2,4 m. Lokalerna är ljusa och rymliga. Skolan är förenad med elevhem.

Lärare: En svensk och en norsk folkskollärare tjänstgör vid skolan. Deras årslön är 7 145 sv. kr respektive 6 888 N.kr. Lediga lärartjänster utannonseras i Svensk Veckotidning.

2.2.2.17 Svenska skolan i Kodaikanal (Indien).

Huvudman: Svenska kyrkans missionsstyrelse.

Elever: Elevantalet har under nedan angivna läsår varit maximalt:

59/60	60/61	61/62	62/63	63/64
29	31	35	39	35

I viss utsträckning sänder föräldrar i skolans rekryteringsområde sina barn till engelska och amerikanska skolor. Eleverna rekryteras från Indien, Östpakistan och Ceylon.

Ekonomi: Driftskostnaderna uppgick under läsåret 1963/64 till kr 44 319. Inkomster utöver statsbidraget till tre lärartjänster utgjordes huvudsakligen av avgifter, varutöver Svenska Kyrkans mission bidrog med kr 2 300 och Svenska Tändsticksaktieföretagets dotterbolag skänkte kr 2 400. Ett underskott om kr 17 928 täcktes av huvudmannen.

Avgifter: Avgifterna varierar mellan 15 och 20 kr per månad.

Organisation: Skolan är organiserad som grundskola med låg- och mellanstadium samt årskurs 7. En fyraårig realskola är under avveckling. Låg- och mellanstadiet bildar vardera en klass och högstadiet och realskolan en.

Lokaler: Lokalerna, som ägs av huvudmannen, är inrymda i ett hus som även innehåller en del av elevhemmet. Två klassrum mäter vardera 27 kvm och ett 20 kvm, bibliotek-grupprum är 20 kvm, materielnaturkunnighetsrum 10 kvm, slöjdsal 28 kvm och gymnastiksal (i fristående byggnad) 28 kvm.

Lärare: Undervisningen meddelas av två svenska folkskollärare och en likaledes svensk småskollärare samt tre engelska och en tysk timlärare.

2.2.2.18 Svenska skolan i Mussoorie (U.P. (Indien)).

Huvudman: Filadelfiaförsamlingarna i Stockholm.

Elever: Under de senaste fem åren har elevantalet varit maximalt:

59/60	60/61	61/62	62/63	63/64
8	7	8	8	7

Huvudmannen uppger att införandet av en yrkesskola vid pappersbruket i Saharanpur, U.P., kan komma att öka elevantalet. Å andra sidan förutspås att inrättande av en skola i Lahore i Pakistan kommer att betyda att eleverna från Pakistan kommer att söka sig till den skolan i stället för till skolan i Mussoorie. (En skola i Lahore inrättades från och med nyåret 1965.)

Ekonomi: Utgifterna för driften av skolan utgjorde under läsåret 1963/64 kr 16 570 och investeringskostnaderna kr 1 900. Dessa kostnader täcktes genom statsbidrag om kr 11 000 samt bidrag från filadelfiaförsamlingarna i Vetlanda och Örebro med vardera kr 3 735.

Avgifter: Elevavgifter har icke uttagits.

Organisation: Skolan utgörs av en klass, omfattande (1963/64) årskurserna 1, 2, 4, 5, 6. Läroplan för grundskolan följs i huvudsak. Eleverna undervisas i skolan till och med årskurs 7, varefter de i allmänhet kvarstannar i internatet och läser per korrespondens, tills de återvänder till Sverige.

Lokaler: Skolan är inrymd i ett hus med ljusa, luftiga rum, där övre våningen omfattar elevhem och nedre våningen lärarbostad och undervisningslokaler. De senare omfattar två rum om vardera cirka 3,5 × 7,5 m. Ett dagrum i anslutning till klassrummen används som studierum för korrespondenselever och kan vid behov omändras till klassrum. Huset ägs av en privatperson. Huvudmannen har kostat på reparationer samt inköp av utrustning. Utrustningen för naturvetenskapliga ämnen har på grund av den höga tullen icke importerats utan är av inhemsk tillverkning. Den håller icke svensk standard.

Lärare: Lärarinnan vid skolan har svensk studentexamen. Hon har tjänstgjort vid skolan i 9 år. Lärarbyte försvåras av den omständigheten att myndigheterna kräver att man skall ha vistats 5 år i landet för att få tillåtelse att återvända efter Sverigevistelse utan att behöva söka nytt inresetillstånd. Behandlingen av ansökan om sådant tillstånd tar cirka 6 månader.

2.2.2.19 Svenska skolan i Poona (Indien)

Huvudman: Svenska skolföreningen i Poona SKF — Poona, Indien.

Elever: Skolan startade sin verksamhet läsåret 1964/65 och hade maximalt under läsåret 10 elever. Eleverna utgörs av barn till anställda vid SKF i Poona. Barn till svenska missionärer i Poona fullgör inte sin skolplikt i skolan därstädes utan dessa sänds mestadels till den svenska skolan i Kodiakanal i Sydindien.

Ekonomi: Skolans driftskostnader under det första läsåret (1964/65) utgjorde i runt tal 25 000 kronor varav större delen utgjorde lärarlön. Dessutom tillkommer kostnader för tjänstebil för läraren. Statsbidraget utgjorde 11 000 kronor medan återstoden av kostnaderna bars av SKF-Poona. Bolaget har investerat 30 000 kronor i skollokaler samt 5 000 kronor i möbler och inredning. Skolgången har varit kostnadsfri för eleverna varför några inkomster av elevavgifter icke har uppburits.

Organisation: Skolan är organiserad som grundskola och hade under det första läsåret årskurserna 1—4 i en avdelning. Enligt skolans stadgar skall undervisningen i princip ordnas så att eleverna vid överflyttning till Sverige utan svårighet kan placeras i sin rätta klass.

Lokaler: Lokalerna ägs av SKF-Poona; några närmare uppgifter om lokalernas beskaffenhet har inte ingivits. Skolan har tillgång till fullt utrustat kemiskt och fysikaliskt laboratorium i SKF:s fabrik. Däremot saknas lokaler för slöjd och gymnastik.

Lärare: En svensk folkskollärare är anställd för tjänstgöring vid skolan och hans fru arbetar dessutom frivilligt som lärare för lågstadiets barn. Årslönen för den manlige läraren är 23 112 kronor jämte fri tjänstebil samt 200 kronor per månad som ersättning för bensin.

2.2.2.20 Svenska skolan i Teheran (Iran)

Huvudman: Svenska skolföreningen i Teheran.

Elever: Skolan startade sin verksamhet hösten 1964 och hade då 10 elever, fördelade på klasserna 1, 2, 3 och 5. En del svenska barn går i amerikansk eller engelsk skola.

Ekonomi: Under läsåret 1964/65 utgjorde driftskostnaderna kr 20 832. I statsbidrag utgick 11 000 kr.

Avgifter: De svenska eleverna i årskurserna 1—3 och 5 betalade 931 kr och 3 st norska barn som besökte skolan under halva året betalade 1 105 kr.

Organisation: Man följer tim- och kursplanerna för grundskolan, men eleverna börjar läsa engelska redan i årskurs 3.

Lokaler: Klassrummet är beläget i av läraren förhyrd bostad och standarden i fråga om hjälpmedelsutrustning är dålig.

Lärare: Läraren har svensk småskollärar-examen.

2.2.2.21 Svenska skolan i Sagamihara Shi (Japan).

Huvudman: Filadelfiaförsamlingen i Stockholm.

Sekreteraren i Kommittén för Svenska Skolan i Japan uppger: »Kommittén för Svenska Skolan i Japan består av representanter för de sju missioner som är delägare i skolan. Denna kommitté är dock ansvarig inför missionernas Japankommitté i Sverige, som är den svenska skolans beslutande organ. Kontakttjän i Sverige är skolans huvudman missionssekreterare Arne Pettersson, Filadelfiaförsamlingen, Stockholm...».

Elever: Elevantalet har under de senaste fem åren varit maximalt:

59/60	60/61	61/62	62/63	63/64
15	13	16	19	15

Vissa av de svenska föräldrarna skickar hem sina skolpliktiga barn till Sverige för skolgång. Andra svenska barn i Tokyo går i tysk, engelsk eller amerikansk skola. I en familj, där fadern är svensk och modern amerikanska, går barnen i japansk skola.

Ekonomi: Under läsåret 1963/64 utgjorde driftskostnaderna 21 765 kr och investeringarna 27 750 kr. Statsbidraget var 11 000 kr. Från Helgelseförbundet, Svenska Alliansmissionen, Pingströrelsen, Svenska Mongol- och Japanmissionen, Svenska Missionen i Kina och Japan, Svenska Missionsförbundet samt Örebro Missionsförening utgick sammanlagt bidrag om 53 675 kr. Dessa inkomster täckte även den årliga kostnaden för semesterresor till Sverige vart femte år för personalen, löner till husfar och husmor vid elevhemmet samt avgifter till ATP och grupplivförsäkringar.

Avgifter: Särskilda elevavgifter uttas ej av föräldrarna.

Organisation: Grundskolans läroplan har tillämpats i huvudsak. Ämnet slöjd har

dock fått större utrymme än i läroplanen. Lsåret 1963/64 har årskurserna 1 och 2 bildat en klass och årskurserna 4—6 en klass. 4 elever har läst Hermods realskolekurs, varvid mellanstadiets lärare fungerat som handledare. Dessa elever har deltagit i slöjd, gymnastik, musik och teckning tillsammans med mellanstadiets elever.

Lokaler: Skollokaler och elevhem är inrymda i ett hus som ägs av de missionsammanslutningar som stöder skolan. Undervisningen bedrivs i två klassrum om 5,3 × 3,8 m respektive 4 × 3,8 m. Realskolans korrespondenselever disponerar ett lekrum eller tillfälligt ledigt klassrum för sina studier. Lokalerna är i och för sig goda men otillräckliga.

Lärare: Vid skolan finns en småskollärare och en folkskollärare med 6 000 kr respektive 11 000 kr i årslön. Japanska timlärare svarar för undervisningen i japanska och musik, och slöjdundervisningen sköts av en snickeriutbildad missionär. Lärarrekyteringen sker genom annonser i missionstidningar och genom personliga kontakter.

2.2.2.22 Svenska skolan i Lahore (Pakistan)

Huvudman: Svenska skolföreningen i Lahore.

Elever: Skolan började sin verksamhet vårterminen 1965 och hade då 9 elever fördelade på årskurserna 1—5. Över 90 % av de svenska barnen inom skolans rekryteringsområde går i den svenska skolan, medan ett antal barn utanför rekryteringsområdet går i amerikanska och europeiska missionsskolor. Under 1965/66 väntas ett pappersbruk bli upprättat i Lahore, där omkring 15 svenska tekniker torde komma att anställas.

Ekonomi: Driftskostnaderna vårterminen 1965 var 15 109 kr och investeringarna utgjorde 6 696 kr. I statsbidrag erhöll skolan 5 500 kr samt i bidrag från industrier och affärsdrivande företag ca 12 000 kr.

Avgifter Elevavgifterna är desamma i alla årskurser, 240 rupee per år (= 259 kr).

Organisation: Grundskola — låg- och mellanstadium.

Lokaler: Skolans lokaler är inrymda i samma hus som lärarens bostad och består av två rymliga klassrum.

Lärare: Läraren vid skolan har folkskollärarexamen.

2.2.2.23—24 Svenska skolor i utlandet drivna av Styrelsen för Internationell utveckling.

Styrelsen för Internationell Utveckling (SIDA) har som i föregående kapitel nämnts ca 140 svenska experter anställda vid olika biståndsprojekt. Eftersom SIDA normalt står för de anställdas barns utbildningskostnader har man i vissa fall funnit det ändamålsenligt att anlägga svenska skolor på sådana orter där ett antal svenska familjer koncentrerats. Så är exempelvis fallet i Gujrat och Kaptai i Pakistan. En tredje skola planeras i Tunisien. Man förutser inom styrelsen att det även kan bli aktuellt med ytterligare åtgärder för svensk-språkig undervisning i andra länder.

Undervisningen i dessa svenska skolor följer grundskolans läroplan och SIDA har anställt lärare, i samtliga fall högstadiekompetenta, som ensamma handhar undervisningen. I de båda skolorna i Pakistan är lärarna gifta med kompetenta högstadielärare som vid förfall vikarierar för maken.

Eftersom de båda existerande skolorna är knutna till rätt omfattande biståndsprojekt i form av yrkesskolverksamhet har man ansett det naturligt att lärarna är underställda de svenska projektscheferna, som därjämte fungerar som rektorer för yrkesskolorna. Antalet elever var vårterminen 1966 vid skolan i Gujrat 7 fördelade på årskurserna 1—6 och vid skolan i Kaptai 9 fördelade på årskurserna 1—4 och 7.

Kostnaderna för dessa skolor bestrids helt av SIDA. Lokal- och lönekostnader belastar styrelsens anslag för bilateralt tekniskt bistånd under tredje huvudtiteln, reservationsanslaget C 7, fältverksamhet.

Då de här nämnda skolorna drivs utan statsbidrag och ej står under överstyrelsens inseeende, har fråga uppstått huruvida de elever som efter avslutade

studier i SIDA:s grundskolor söker till svenska skolor på grundskolestadiet eller på det gymnasiala stadiet i alla avseenden är jämställda med elever från grundskolor i hemlandet. Eftersom denna fråga syns ha vållat vissa bekymmer bland den SIDA-antällda personalen har styrelsen hos skolöverstyrelsen hemställt om ett uttalande av överstyrelsen huruvida betyg från de skolor, som SIDA för närvarande eller i framtiden kommer att driva, vid övergång till grundskola i Sverige eller i synnerhet till gymnasial skola skall bedömas på samma sätt som betyg från grundskola i Sverige.

2.2.2.25 Svenska skolan i Hong Kong

Den svenska skolan i Hong Kong startades hösten 1964.

Huvudman: Svensk skolförening bestående av representanter för föräldrar samt representanter för Sentab AB.

Elever: Elevantalet var under läsåret 1964/65 8 (enbart lågstadiet). I skolans regi ges dessutom undervisning i svenska (2 lektioner per vecka) åt barn i mellan- och högstadieåldern som går i engelskspråkiga skolor i Wowloon. Dessa barn får även läxhjälp i engelska 2 lektioner per vecka.

Ekonomi: Skolans driftskostnader under läsåret utgjorde HK \$26 500. I statsbidrag fick skolan HK \$9 438, medan inkomsterna av elevavgifter uppgick till HK \$2 890. Underskottet absorberades av SENTAB. (1 HK\$ = 0:90 sv. kr.)

Avgifter: Årsavgiften utgjorde HK \$360 per barn.

Lokaler: Skollokalen som ägs av SENTAB är uppförd 1964 för en kostnad av HK \$40 000. Byggnaden, som är försedd med en stor veranda utmed ena långsidan, består av ett klassrum om cirka 8,2 × 4,3 m avdelbart med vikvägg, toalett samt ett mindre rum om cirka 3 × 3 m.

Lärare: Lärarna utgjordes läsåret 1964/65 av personer tillhörande den skandinaviska kolonien i Hong Kong, varav en med svensk studentexamen och en med norsk folkskollärarexamen.

2.2.2.26 Svenska skolan i Mexico D.F. (Mexiko)

Huvudman: Skandinaviska föreningen i Mexico.

Elever: Under de senaste läsåren har elevantalet varit:

59/60	60/61	61/62	62/63	63/64
16	16	18	24	26

Dessutom drivs leksskola med ett tiotal elever. Samtliga elever går i tysk, fransk, amerikansk eller mexikansk skola och undervisas i den svenska skolan endast på fritid några timmar i veckan.

Ekonomi: Driftskostnaderna uppgick under läsåret 1963/64 till 3 424. Statsbidrag har ej begärts. Från svenska industrier erhöles 4 100 kr. Under år 1964 har skolan mottagit en donation om 100 000 pesos. (1 peso = 41 öre).

Avgifter: Elevavgiften har utgjort 100 kr per läsår.

Organisation: Undervisningen omfattar huvudsakligen svenska språket men även något kristendomskunskap, svensk historia och svensk geografi. Sammanlagt undervisas varje barn 2—3 timmar per vecka. Undervisningen är helt individuell för att kunna anpassa sig till elevernas synnerligen varierande förkunskaper i svenska och deras kännedom om Sverige. I leksskolan förekommer huvudsakligen sång och lekar på svenska.

Lokaler: Skolverksamheten bedrivs i Skandinaviska föreningens klubblokaler, som består av bibliotek, sällskapsrum och en större samlingsaal.

Lärare: Lärarna rekryteras inom svensk-kolonin i staden. Läsåret 63/64 tjänstgjorde tre hemmafruar, varav en är jur. kand., en teol. och fil. kand. med pedagogik som huvudämne och lärarerfarenhet från småskoleseminarium och den tredje utbildad barnträdgårdslärarinna.

2.2.2.27 Skolan i Lower Buchanan (Liberia)

Beträffande denna skola se även avsnitt 2.3.3.

Huvudman: Svenska skolföreningen, c/o Lamco, Monrovia.

Elever: Antalet svenska elever var läsåret 1962/63 39, 1963/64 47 och hade 1965/66 vuxit till 54. Leksskolan hade 12 elever 1965/66. Huvudmannen känner till två familjer med barn i grundskoleåldern som

sänt hem barnen till Sverige för skolgång.

Ekonomi: Driftskostnaderna läsåret 1963/64 utgjorde 192 818 kr. Samtliga kostnader utöver statsbidraget om 22 000 kr betalades av Lamco J. V. Operating Co.

Avgifter: Särskilda elevavgifter uttas inte. Samtliga elever är barn till anställda vid Lamco.

Organisation: Skolan har tidigare helt varit organiserad som en svensk enhetsskola, men man övergår successivt till en internationell kursplan. Under läsåret 1963/64 har årskurserna 1 och 2 undervisats efter den internationella kursplanen, medan övriga årskurser undervisats efter T. o. H. Klasserna har bestått av årskurserna 3—4, 5—6 samt 7—9.

Lokaler: Skolan är beträffande lokaler och utrustning fullt i klass med skolor i Sverige.

Lärare: Rekryteringen av lärare, som sker genom Grängesbergsbolagets Liberia Division, vållar icke svårigheter. Lärarna vid skolan är väl meriterade och har något högre lön än de skulle haft i Sverige.

Problem: Skolans största problem är elevernas anpassning till det internationella undervisningssystem som är under uppbyggnad.

2.2.2.28 Skolan i Yekepa (Liberia)

Beträffande denna skola se även avsnitt 2.3.3.

Huvudman: Svenska skolföreningen, c/o Lamco, Monrovia.

Elever: Antalet svenska elever var läsåret 1962/63 41, läsåret 1963/64 121 och läsåret 1965/66 158. Uppgifter för tidigare år saknas. Leksskolan omfattade 26 elever 1965/66. Samtliga elever bor i närheten av skolan.

Ekonomi: Driftskostnaderna läsåret 1963/64 utgjorde 416 701 kr och investeringarna 460 800 kr. Samtliga kostnader utöver statsbidraget om 33 000 kr bestreds av Lamco J. V. Operating Co.

Avgifter: Särskilda elevavgifter uttas inte. Samtliga elever är barn till anställda vid Lamco.

Organisation: Samma som för barn i Buchanan (2.2.2.27).

Lokaler: Skolan är beträffande lokaler och utrustning fullt i klass med skolor i Sverige.

Lärare: Se skolan i Buchanan (2.2.2.27).

2.3 Skolgång i utländska eller internationella skolor

Som framgår av inledningen till detta kapitel har utredningen ej kunnat införskaffa underlag för uppgifter om hur många utlandssvenska barn som går i utländska skolor. Som utländska skolor har då betecknats dels inhemska skolor i värdlandet, dels andra icke svenska skolor i värdlandet. Dessa senare skolor benämns ofta något oegentligt »internationella» skolor. De är oftast uppbyggda efter engelskt och/eller amerikanskt mönster och med engelska som undervisningsspråk, men även tysk- eller franskspråkiga sådana skolor förekommer. De här nämnda skolorna är visserligen ofta internationella med hänsyn till elevernas nationalitet, men däremot ej med hänsyn till kursplanerna och elevernas möjlighet att bibehålla kontakt med sitt eget språk och kulturarv. Dessa skolor betecknas i det följande som »ej inhemska skolor i värdlandet». Däremot vill utredningen som i egentlig mening »internationella» beteckna de två skolor som Lamco-bolaget driver i Liberia. (Beträffande dessa skolor se avsnitt 2.2.2.27, 2.2.2.28 och 2.3.3) Beskrivningar av olika ej inhemska skolor i utlandet av det slag som ofta utnyttjas även av svenskar i utlandet återfinns i 2.3.1—2.3.3.

Tidigare har berörts vissa av de motiv som förmår svenska föräldrar att sätta sina barn i inhemska skolor i värdlandet. Motivet för att utnyttja ej inhemska skolor i värdlandet är ofta det lokala skolväsendets låga standard eller inslag av religiös eller politisk art i dessa skolors verksamhet. Av denna anledning utnyttjas de ej inhemska skolorna i stor utsträckning i länderna i Afrika, Asien och Sydamerika samt i vissa länder i Sydeuropa såsom Portugal och Spanien, medan föräldrarna i t. ex. USA,

England och Frankrike i högre grad väljer inhemska skolor för barnen (se bilaga 1, tabell 20).

En annan anledning till att ej inhemska skolor i utlandet utnyttjas är att barn till föräldrar som flyttar ofta (jfr bilaga 1, tabellerna 14—15) på så sätt kan få en enhetligare skolgång.

I utredningens enkät återfinns några uppgifter om kostnader för skolgång i utländska skolor (se bilaga 1, tabellerna 21—22) men dessa uppgifter torde sakna intresse i sammanhanget, då kostnaderna i de individuella fallen varierar mycket starkt.

Av de utlandssvenska föräldrar vilkas barn går i utländska skolor önskar några att barnen efter genomgången utländsk gymnasial skola skall få akademisk utbildning i Sverige. Dessa föräldrar anser ofta att inträdeskraven vid svenska universitet och högskolor borde förändras på sådant sätt att inträdet underlättas för utlandssvenska ungdomar med utländsk studentexamen. Möjligheterna till sådant inträde har emellertid förbättrats.

Rätten att inskrivas såsom studerande vid universiteten samt vid karolinska mediko-kirurgiska institutet, de tekniska högskolorna, handelshögskolan i Göteborg och farmaceutiska institutet regleras genom Kungl. Maj:ts kungörelse om behörighet att inskrivas såsom studerande vid universiteten och vissa högskolor (SFS 1964:462), vilken trädde i kraft den 1 juli 1964. I denna kungörelse stadgas vilka fordringar enligt det svenska undervisningsväsendet som ställs för behörighet att inskrivas vid de olika universitetsfakulteterna och vid de nämnda högskolorna.

Generellt ger studentexamen i Danmark, Finland, Island och Norge enligt i dessa länder gällande bestämmelser ävenledes behörighet till inträde vid svenska universitet och högskolor. På

vissa utbildningslinjer krävs studentexamenskunskaper i vissa ämnen för rätt till inträde. Författningen säger emellertid ingenting om giltigheten härvidlag av betyg givna i de övriga nordiska ländernas studentexamina. När det gäller värdet av sådana betyg givna i ett nordiskt land överlämnar universitetskanslersämbetet avgörandet till skolöverstyrelsen.

Utan hinder av vad i 3—10 §§ sägs må efter särskilt tillstånd såsom studerande vid fakultet inskrivas a) den som utomlands avlagt examen, vilken medför behörighet att i det land där examen avlagts vinna tillträde vid universitet eller motsvarande vetenskaplig läroanstalt, b) ...

Detta stadgande har tillämpats så, att sådant examensbetyg som i vederbörande land ger behörighet till universitetsinträde generellt har godtagits för inträde även vid svenska universitet och högskolor.

För inträde vid sådana fakulteter och högskolor där studentexamenskunskaper i vissa ämnen fordras, har bedömning av de utländska vitsorden skett från fall till fall. Bedömningen även av de icke-nordiska utländska betygens värde i relation till fordringarna i studentexamen har utförts av skolöverstyrelsen.

Om inträdesansökan gäller sådan utbildningsväg där de sökande antas enligt vissa efter studentbetyget beräknade poängtal i olika ämnen, överlämnas beräkningen av betygsnivån i det utländska betyget ävenledes till skolöverstyrelsen. Sedan kungörelsens ikraftträdande har så få sökande med utländska studentbetyg förekommit att bestämda riktlinjer beträffande värderingen av de utländska betygen icke arbetats fram.

Vid den bedömning av betygen som sker inom skolöverstyrelsen infor dras först upplysningar beträffande kursfordringarna i de olika ämnena i respektive lands skolsystem. Därefter ut-

förs jämförelsen av överstyrelsens olika ämnesexperter. Bedömningen av betygsnivån har emellertid varit mycket svår att utföra och felbedömningar har lätt kunnat inträffa. En bedömning av konkurrensvärdet av ett betyg måste alltid grundas på den relativa betygsnivån inom en klass och inom en viss skola, och enhetlig betygsättning råder mestadels icke mellan de olika skolorna i ett visst land.

För att en korrekt bedömning av kompetensämnen skall kunna erhållas fordras sålunda noggranna uppgifter om innehållet i de utländska kurserna och om den relativa betygsnivån. Om jämförelser mellan kursinnehållet i olika ämnen i det svenska gymnasiet och i de utländska motsvarande skolorna skulle utarbetas, skulle dels detta kräva ett omfattande engångsarbete, dels hela jämförelsen behöva hållas aktuell genom fortlöpande omarbetningar allteftersom förändringar gjordes i de utländska och i de svenska gymnasiekurserna. Arbetet härmed skulle få en sådan omfattning att det knappast skulle stå i rimlig proportion till antalet berörda universitetsökande. Förfrågningar från fall till fall inom de utländska undervisningsministerierna beträffande kursplaner torde vara ett tillvägagångssätt som kräver en mindre arbetsinsats och ger lika säkert resultat.

Beträffande betygsnivån syns en jämförelse med de svenska betygen lättast kunna göras om den sökande anmodas att från ledningen för den skola som utfärdat betyget införskaffa en betygsstatistik — av samma typ som förekommer på nuvarande svenska terminsbetyg i gymnasiet — vilken sedan läggs till grund för en omräkning till de svenska betygsgraderna.

I det följande beskrivs dels några engelskspråkiga skolor utanför Storbritannien, vilka i stor utsträckning utnytt-

jas av ett internationellt elevklientel, dels de s. k. Europaskolorna, som byggts upp inom EEC-länderna, dels även de s. k. Lamco-skolorna i Liberia.

2.3.1 Engelskspråkiga "internationella" skolor

Någon förteckning över de orter där engelskspråkiga skolor avsedda för ett internationellt klientel förekommer kan utredningen icke framlägga, men av rapporter från svenska beskickningar och ambassader och av svaren på utredningens enkäter framgår att engelskspråkig undervisning i skolor för barn av olika nationalitet står att erhålla på de flesta orter där svensk officiell eller kommersiell representation förekommer. Ett undantag härifrån utgör många av de orter där den svenska utvecklingshjälpen är verksam. Undervisningsproblemen för barnen till biståndsexperten är särskilt svåra och SIDA har därför inrättat egna skolor i ett par fall (jfr. 2.2.2.23—24). Mest känd bland engelskspråkiga skolor med internationell inriktning torde FN-skolan i New York vara. Den grundades år 1947 som lek-skola och har sedan dess vuxit till att omfatta alla stadier upp till universitetsnivå. Sedan en nu pågående nybyggnad slutförts får skolan möjlighet att ta emot 1 500 elever. Såväl vid skolans tillkomst som vid dess vidare utveckling har de svenska ambassadörerna Alva Myrdal och Agda Rössel nedlagt ett värdefullt arbete.

FN-skolan är främst avsedd för barn till FN-personal men tar även emot elever från USA upp till 40 % av hela elevantalet. Undervisningen bedrivs i de lägsta årskurserna på såväl engelska som franska men högre upp är engelska det enda undervisningsspråket. I möjligaste mån undervisas eleverna även i sina olika nationella språk. Undervisningens allmänna karaktär skall vara universell

och särskild vikt läggs vid att lära eleverna tolerans och respekt för andras åsikter.

En liknande skola finns även i Genève.

Utredningen har närmare studerat två internationella engelskspråkiga skolor, nämligen de i Hamburg och Stockholm.

2.3.1.1 *Internationella skolan i Hamburg*

Den internationella skolan i Hamburg, som när den startades var den första i sitt slag i förbundsrepubliken, är oberoende av officiellt stöd från någon regering. Den drivs heller inte i vinstsyfte. Ledare för skolan är en engelsk rektor och undervisningsspråket är engelska. Skolans huvudändamål är att möjliggöra för barn till sådana engelsktalande föräldrar i Hamburg, som genom sin verksamhet måste flytta mellan olika länder, att på platsen få en undervisning som anknyter till den som de tidigare fått och till vilken de lätt kan knyta an genom skolgång i andra länder. I andra hand är skolan avsedd att ta hand om barn till icke-engelskspråkiga föräldrar som lever internationellt. Föräldrarna är till större delen tjänstemän vid konsulat och i internationella affärs- och industriföretag, och ur dessa kretsar rekryteras även den lokala arbetskommitté som utgör skolans styrelse.

Vid starten år 1957 hade skolan 50 elever; hösten 1964 hade den 270 elever av 20 olika nationaliteter i åldern 5 1/2—18 år (12 årskurser).

Läroplanen för det lägre stadiet (upp till 11 år) är grundad på både brittiska och amerikanska läroplaner. Ett av skolans syften är att ge en allmän undervisning som leder till inträde vid engelska public schools och grammar schools och samtidigt förbereder för inträdesproven vid amerikanska high

schools. På det högre stadiet syftar undervisningen till att förbereda eleverna för General Certificate of Education, Ordinary Level. I vissa ämnen har skolan även möjlighet att ge undervisning upp till Advanced Level. Man har för avsikt att även ge skolan resurser att förbereda för amerikanska College Entrance Examinations.

Särskild uppmärksamhet ägnas åt uppgiften att snabbt lära sådana elever som ej har engelska till modersmål att förstå och själva tala språket, så att de får fullt utbyte av undervisningen. Detta underlättas genom stark individualisering av undervisningen, som i sin tur underlättas av att elevantalet i varje klass är lågt.

I årskurs 1—4 undervisas i läsning, skrivning, aritmetik, naturstudier, historia och slöjd. I årskurs 5 ersätts läsning och skrivning av engelska språket och engelska litteraturen och dessutom ges en introduktion till den elementära geometrin. I årskurserna 6—12 är programmet utökat med latin och naturvetenskap, medan franska läses först från och med årskurs 8. Tyska läses som främmande språk genom hela skolan och likaså undervisas i sång och teckning i alla klasser. Undervisningen i historia omfattar normalt endast europeisk historia, men amerikansk historia kan väljas som frivilligt ämne i de högre årskurserna. I tyska, franska och latin delas eleverna upp i grupper efter förkunskaper oberoende av ålder, så att en ny elev redan från början kan undervisas på rätt nivå i dessa ämnen.

Stor uppmärksamhet ägnas åt elevernas fysiska fostran. Skolan förfogar över en fullt utrustad gymnastiksal och har tillgång till en idrottsplats där fotboll, basket och friidrott idkas under den varma årstiden.

Religionsundervisning ombesörjs av en katolsk och en protestantisk präst,

vilka besöker skolan en gång i veckan. Elever som icke tillhör någon av dessa religioner är befriade från religionsundervisning. Morgonbön anordnas separat varje dag för katolska, protestantiska och mosaiska trosbekännare varjämte en kort okonfessionell morgonsamling anordnas för hela skolan gemensamt.

Läsåret börjar i september och omfattar tre terminer om vardera tre månader.

Barn av alla nationaliteter tas emot vid skolan. Tyska barn i skolpliktig ålder måste emellertid ha tillstånd från sin Schulbehörde för att få fullgöra sin skolplikt i den internationella skolan. Sådant tillstånd beviljas om det anses ligga i barnets intresse att gå i en icke-tysk skola, exempelvis om barnet kan antas i framtiden komma att leva i den engelskspråkiga världen.

Inträdesavgiften vid skolan är 10 DM. Årsavgifterna är för årskurs 1—2 1 200 DM, för årskurs 3—6 1 260 DM, för årskurs 7—12 1 320 DM. För att täcka kostnaderna för skrivpapper, som tillhandahålls av skolan, betalar elever i årskurs 1—4 15 DM, i årskurs 5—12 30 DM per läsår. Läroböcker utlånas till eleverna utan extra avgift, men elever i de högre klasserna är skyldiga att ha ett eget engelskt lexikon.

2.3.1.2 *The Anglo-American School i Stockholm*

År 1950 startade English School i Stockholm med lokaler i Djurgårdsbrunns Vårdshus. Skolan byggdes upp nedifrån till att omfatta allt fler årskurser, bytte lokaler undan för undan och är nu under namnet The Anglo-American School förlagd till Kristinebergs skola.

Skolan består av Kindergarten, Preparatory Class samt klasserna 1—8. Eleverna börjar i kindergarten i 4—5-årsåldern och har i klass 8 nått 13—14-årsåldern. Man säger att man i skolan bedriver »engelsk undervisning», och kursplanerna är grundade på engelska och amerikanska förebilder. Eleverna

förbereds inte för särskilda examina men man har en viss strävan att förbereda för intagning i engelska och amerikanska högre skolor. Amerikanska standardprov utnyttjas regelbundet.

Eleverna vistas i allmänhet inte mera än några få år i skolan, eftersom de engelskspråkiga föräldrar som stannar längre i Sverige låter barnen antingen gå i en svensk skola eller resa hem till en engelskspråkig internatskola. Den elev som vistats längst tiden vid skolan har varit där fem år. En genomgående tendens är att engelska föräldrar sänder hem barnen om de har råd, medan amerikanska föräldrar inte har något emot att låta barnen undervisas i det svenska skolväsendet. Elevernas nationalitet och medborgarskap skiftar. 58 % av eleverna är amerikanska medborgare.

Elevantalet i klasserna söker man hålla lågt. Medeltalet var vid utredningens besök 23.

Lärarna, som är 12 till antalet, kommer från olika länder, men de flesta är från Storbritannien. Till större delen är de unga och tänker sig att vistas i Sverige endast en kortare tid.

Skolans inkomster utgörs av elevavgifter, som i *Kindergarten* och i *Preparatory Class* är 1 600 kronor per år och barn, i de högre klasserna 50 kronor högre. I denna kostnad ingår icke skolmåltid eller skolskjuts men däremot kostnader för läroböckerna, som lånas ut till eleverna. (Alla läroböcker köps från England eller Amerika.) Skolskjuts är anordnad med två skolbussar som gör en rundtur och samlar upp elever. Kostnaden för skolskjutsen utgör 570 kronor per elev och år. Från amerikanska staten inflyter årligen ett ekonomiskt bidrag till skolan men däremot inte från brittiska staten. Skolans mycket energiska föräldraförening bidrar även aktivt till skolans ekonomi genom basarer, insamlingar och lotterier m. m.

Skolstyrelsen utgörs av 12 ledamöter, vilka utses av skolans »patron», som är den amerikanske ambassadören i Stockholm. Ledamöterna är av olika nationalitet, men ordföranden är alltid svensk.

Som framgår av beskrivningarna uppvisar den internationella skolan i Hamburg och Anglo-American School i Stockholm stora principiella likheter sinsemellan.

2.3.2 EEC-skolorna (Europaskolorna)

Europaskolorna är undervisningsanstalter inrättade av Belgiens, Tyska Förbundsrepublikens, Frankrikes, Italiens, Luxemburgs och Nederländernas regeringar och intar en ställning som officiella undervisningsanstalter i dessa länder. De växte fram genom initiativ av tjänstemän inom Communauté européenne du charbon et de l'acier (CECA) i Luxemburg, där småskola startades 1953. Statuter såväl för Europaskolorna som för Europeisk studentexamen signerades av de sex staternas representanter 1957 och den första studentexamen ägde rum 1959. Skolor öppnades i Bryssel (1958), i Mol (Frankrike) och Varese (Italien) (1960), i Karlsruhe (1962) och i Petten (Nederländerna) (1964). Studentexamen, som utgör en kompromiss mellan EEC-ländernas examina, omfattar skriftlig prövning i sex ämnen samt muntlig prövning i fyra ämnen inför en jury sammansatt av representanter från de olika länderna. Examen är utom i ovan nämnda länder erkänd i Österrike, varjämte även de engelska universitetet medger studerande med denna examen samma förmåner som om de avlagt fransk studentexamen. Vidare berättigar den till inträde vid schweiziska universitet utan eljest föreskriven inträdesexamen. När det gäller inträde vid svenska universitet och högskolor behandlas elever med Europaskolornas examen på samma sätt som elever med andra icke-nordiska studentexamina.

Undervisningen i Europaskolorna omfattar 12 skolår

— 5 år i primärskolan

— 7 år i sekundärskolan.

Eleverna i varje årskurs är uppdelade på fyra sektioner efter sitt modersmål, nämligen tyskspråkig, franskspråkig, italienskspråkig och nederländskspråkig (flamländsk eller holländsk) sektion.

I primärskolan är modersmålet undervisningsspråk i läsning, stavning och grammatik, räkning, iakttagelseövningar, historia och geografi. Sång, teckning, slöjd och fysisk fostran äger rum inom ramen för de s. k. Europatimmarna, under vilka elever från de olika sektionerna undervisas gemensamt.

I sekundärskolan får eleverna alljämnt undervisning på modersmålet i grammatik och litteratur, klassiska språk, filosofi och vanligen matematik medan övrig undervisning meddelas på två språk, franska och tyska, i kursavsnitt gemensamma för elever från olika språksektioner.

De tre första åren i sekundärskolan undervisas eleverna i samma ämnen utan hänsyn till framtida linjeval. Under första året, som närmast är tänkt som ett förberedelseår, fördjupas de kunskaper som förvärvats i primärskolan och övas intensivt det språk som valts som hjälpspråk. Under andra och tredje året är latin obligatoriskt ämne. Fjärde året i sekundärskolan får föräldrarna välja linje för barnen, nämligen

— linje med latin-grekiska-moderna språk

— linje med latin-matematik-naturvetenskap-moderna språk eller

— linje med moderna språk-matematik-naturvetenskap.

Skolan i Bryssel har även en ekonomisk linje.

Proven i studentexamen är anpassade efter de olika linjerna.

I alla årskurser och på alla linjer läggs stor vikt vid studiet av moderna språk. Alltifrån första året i primär-

skolan undervisas varje elev en timme om dagen i ett av de språk (tyska eller franska) som skall användas som hjälpspråk i sekundärskolan. Elever med nederländska som modersmål läser (utöver franska) tyska från och med första året i sekundärskolan. För franskspråkiga belgare är nederländska obligatoriskt ämne under hela sekundärskolan. Alla elever läser engelska från och med tredje årskursen i sekundärskolan. Eleverna på den moderna linjen läser ytterligare ett av skolans språk från och med fjärde årskursen.

Betygsättningen sker med siffror från 1 till 10 med betyget 6 som »godkänt». För flyttning fordras i princip minst 6 i alla ämnen, men viss kompensationsmöjlighet finns. Läsåret 1963/64 flyttades i primärskolan i Bryssel 85 % av eleverna till högre klass vid läsårets slut, men efter flyttningsprövningarna i september var flyttningsprocenten 94. I sekundärskolan var motsvarande procenttal 60 respektive 83. Kuggningen i studentexamen uppgick till 5 %.

Några praktiska utbildningslinjer finns inte. De elever som inte blivit godkända i inträdesexamen till sekundärskolan får för närvarande ingen egentlig avslutning på sina studier, men man planerar att för dessa elever införa ett extra skolår med vidgat studium av grundläggande ämnen och ett främmande språk. Eleverna skall därefter kunna erhålla ett slutbetyg.

Högsta överinseendet över Europaskolorna ligger hos *Le Conseil Supérieur*, som är sammansatt av ländernas undervisningsministrar eller deras representanter (högre departementstjänstemän). Såväl pedagogiska som administrativa och ekonomiska frågor avgörs här. Två *Conseils d'inspection* svarar för den pedagogiska kontrollen av primär- respektive sekundärskolan. Varje Conseil består av sex inspektörer. Dessa råd har till uppgift både att handleda lärare och rektorer och att ge förslag till högsta rådet. För frågor rörande driften och adm-

nistrationen av varje skola finns ett *Conseil d'Administration*, vars ordförande är landets representant i *Conseil Supérieur*. Övriga medlemmar är skolans rektor, två lärarrepresentanter och två föräldrarepresentanter, varjämte sådana organisationer inom EEC som skolan samarbetar med kan vara representerade. I Bryssel finns exempelvis en representant för CEE (Marché Commun) och en för CEEA (Euratom) i administrationsrådet. Detta råd har ansvaret för att skolans materiella resurser är tillräckliga. *Rektor* utses av *Conseil Supérieur* för fem år bland kandidater som föreslagits av de sex länderna. Varje ny rektor skall ha annan nationalitet än sin företrädare. *Lärarna* utses och ställs till disposition av vederbörande land, sedan rektor anmält behovet av lärare med viss kompetens och med visst modersmål.

Vid utredningens besök i Europaskolan i Bryssel hade denna 1 745 elever sammanlagt, inklusive förskolan. Enligt katalogen var elevantalet den 25 september 1970, varav 920 pojkar och 810 flickor. Av eleverna var 40 % franskspråkiga och 20 % hade vardera tyska, nederländska och italienska som grundspråk. Lokalerna höll god standard och likaså var utrustningen med hjälpmedel och materiel mycket god med bland annat ett språklaboratorium. De lektioner som åhördes (i historia och tyska) var av hög klass och leddes av utmärkta pedagoger. I anläggningen ingår även elevmatsal, där skolmåltid av hög kvalitet serveras till billigt pris som får erläggas av målsmännen. Någon internatverksamhet bedrivs inte vid någon av Europaskolorna.

Elevantalet i klasserna i primärskolan utgjorde i medeltal 33 och nio av klasserna hade mellan 35 och 42 elever, vilket man anser vara för mycket från pedagogisk synpunkt.

Elevernas nationalitet framgår av följande sammanställning:

	Ty	Belg ¹⁾	Fra	It	Lux	Ned	Annan	Summa
Antal	292	290	290	345	54	303	156	1 730

¹⁾ därav 232 franskspråkiga och 58 flamländspråkiga.

Bland elever med »annan nationalitet» fanns 25 olika nationer representerade. I primärskolan fanns 5 svenska barn och i sekundärskolan 2.

Religionsundervisningen sker separat för olika trosbekännare och ingen religiös påverkan utövas. Särskilda lärare finns för katoliker, för protestanter och för mosaiska trosbekännare. De som icke bekänner sig till någon av dessa läror får undervisning i »moral.» Bland de 1 575 eleverna i primär- och sekundärskolan i Bryssel fanns 968 katoliker, 384 protestanter och 1 mosaisk trosbekännare. 222 elever undervisades i »moral.»

2.3.3 Lamco-skolorna i Liberia

Det företag som exploaterar tillgångarna på järnmalm i Liberia, det s.k. Lamco-bolaget, har i Liberia upprättat två skolor, en i staden Yekepa invid brytningsplatsen och en i hamnstaden Buchanan. Dessa skolor startade som rent svenska enhetsskolor men under de senaste åren har man i undervisningen successivt övergått till en internationell kursplan, som nu följs på låg- och mellanstadiet. Läsåret 1966/67 övergår man helt till en internationell kursplan även på högstadiet.

Den internationella kursplanen och den organisation av undervisningen som tillämpas tar sikte på att ge barnen till samtliga anställda, vilken nation de än tillhör, möjlighet att utan avbrott fortsätta sin i hemlandet påbörjade utbildning och vid återkomsten återknyta till denna. Skolorna, som är avsedda för barn till s.k. Staff Personnel (personal med månadsinkomst över \$150) har elever av 15 olika nationaliteter. Kursplanerna är upplagda efter mönster av den svenska grundskolans kursplaner med vissa inslag av amerikanska och liberianska moment. Undervisningen bygger på principen att alla elever i största möjliga utsträckning skall undervisas gemensamt oavsett nationalitet.

Under i medeltal 8 timmar i veckan undervisas de olika nationalitetsgrup-

perna i särskilda avdelningar i sitt hemlands språk och om dess kultur. Denna *vernacular*-undervisning anordnas så snart en grupp om 5 barn av samma nationalitet finns vid skolan. För närvarande finns sådana grupper anordnade för amerikanska, brittiska, danska, holländska, liberianska, spanska och svenska barn. Den svenska gruppen utgör ensam hälften av skolornas elevantal. De fåtaliga tyska och norska barnen, 4 av vardera nationaliteten, samt den enda eleven från Guinea och den likaså ensamma schweiziska eleven har fått fördela sig på andra nationalitetsgrupper. Denna organisation av undervisningen har nödvändiggjorts av de speciella förhållanden som råder inom det samhälle där Lamco-personalen lever och arbetar.

Lamco-bolaget har velat rekrytera sin personal bland dugande tekniker och administratörer oavsett vilken nationalitet dessa tillhör. Ett villkor för att man skulle kunna rekrytera just den personal som var önskvärd var att man ordnade undervisningen för deras barn på ett sätt som de accepterade och som samtidigt inte ställde sig alltför dyrbart för bolaget. I Yekepa, som före Lamco-bolagets tid endast utgjorde en by, har nu ett fullt modernt samhälle av västerländsk typ skapats av Lamco. Befolkningen utgörs dels av liberianer, dels av européer och amerikaner av olika nationaliteter, och bolaget har ställts inför nödvändigheten att sammanjämka de olika krav på skolutbildning som finns hos de olika grupperna. Till en början, då man endast hade en svensk skola, emedan ungefär hälften av barnen var svenskar, rådde bland en stor del av de anställda missnöje med undervisningen. Sedan skolan börjat internationaliseras har allt färre anmärkningar riktats mot undervisningen. Icke heller de svenska föräldrarna, som till en

början ställde sig skeptiska inför nödvändigheten att låta barnen undervisas på engelska, har numera något att invända. De tycks tvärtom uppskatta att barnen i skolan får intensiv träning i god engelska eftersom den engelska som talas i Liberia är av ett mycket speciellt slag. De krav som Lamco-ledningen ställt på skolan, nämligen att skapa underlag för ett gott samförstånd och gott samarbete mellan människor av olika nationalitet och att skapa möjligheter för barn från olika nationer att efter återkomsten till respektive hemland fortsätta skolgången utan alltför stora avbrott, syns ha tillgodosetts väl genom den organisation skolan fått.

Enligt lärarnas uppfattning fungerar den tillämpade läroplanen mycket bra, och ingen av lärarna anser att barnen behöver förlora något år vid återgång till skola i Sverige. Tillväxningen vid engelskan som undervisningsspråk går ungefär lika fort för alla eleverna på grundskolestadiet, vilket förklaras av att de yngsta barnens förmåga att snabbt tillägna sig färdighet i ett nytt språk i stort sett uppvägs av de äldre elevernas förkunskaper i engelska från grundskolan i Sverige. Efter tre veckor kan de flesta eleverna följa med i undervisningen på engelska och efter sex veckor talar de själva — visserligen inte felfritt men utan hämningar.

Av särskilt intresse är att eleverna i årskurs 1 i allmänhet syns lära sig läsa snabbare än eleverna hemma i Sverige. Enligt vederbörande lärares uppfattning beror detta på att barnen får dubbel undervisning i läsning, dvs. först och främst under engelsktimmarna och därefter under vernaculartimmarna. Någon allvarligare tendens att blanda ihop engelska och svenska har lärarna inte märkt på lågstadiet. En viss benägenhet att blanda språken kan däremot märkas i årskurserna 5 och 6 bland de in-

tellektuellt mindre väl utrustade eleverna.

Föräldrarna har heller inte funnit att språket bereder barnen större svårigheter. Det förekommer till och med att barnen efter tämligen kort tid i landet även hemma börjar leka på engelska. Ingen av föräldrarna anser dock att barnen löper risk att förlora sin egenart som svenskar genom den internationella inriktningen av skolgången. Tillfrågade om barnen under sin nöjesläsning föredrog svenska eller engelska böcker svarade halva antalet av föräldrarna att barnen föredrog svenska böcker, medan hälften av föräldrarna ansåg att det var barnen egalt vilket språk böckerna var skrivna på. Föräldrarna uppskattade mycket den möjlighet som finns vid skolan att, om barnen har svårigheter att följa med i något ämne, samma kursavsnitt återupptas under undervisningen i vernacular och då på svenska språket. Detta ansåg man i viss mån neutralisera de nackdelar som kunde vara förbundna med övergången till ett främmande undervisningsspråk.

Förutom de internationella skolorna driver Lamco-bolaget även liberianska skolor för barn till anställda med en månadsinkomst under \$ 150. Bolagsledningen har dock för avsikt att erbjuda ett successivt ökande antal elevplatser i den internationella skolan åt liberianska elever. Från och med läsåret 1966/67 kommer ett visst antal elever i de högre klasserna i den liberianska skolan att få övergå till den internationella skolan, om de så önskar. Bolaget hävdar att en omedelbar övergång till en helt integrerad skola skulle vålla svårigheter därigenom att det liberianska skolåret börjar i mars och slutar i december, vilket inte är lämpligt med hänsyn till övriga elever. En kompromiss skulle möta svårigheter på båda hållen. Eftersom den liberianska skolan

har omkring 1 100 elever och den internationella skolan 400 (varav 200 svenska), skulle en sammanslagen skola innehålla övervägande liberianska elever.

2.4 Skolgång i Sverige

Enligt utredningens enkät till utlandssvenska föräldrar (bilaga 1) gick läsåret 1963/64 44 % av barnen i de utlandssvenska familjer, som hade något barn i svensk skola, i skola i Sverige. För omkring hälften av de barn som gick i allmän skola i Sverige, 94 av 180, uppgavs dock att även föräldrarna var bosatta i Sverige under läsåret. Detta kan bero på att föräldrarna har återkommit till Sverige eller att de har vistats här en del av läsåret och därför blivit upptagna som bosatta i Sverige. Det totala antalet utlandssvenska barn kan vara större än vad som framgår av enkäten. Dels besvarade nämligen inte alla föräldrar enkäten, dels är det inte säkert att uppgifter om alla utlandssvenska barn erhöles från skolorna. Beträffande antalet elever i internatskolor i Sverige redovisas i kap. 7 väsentligt högre tal som avser höstterminen 1965. I dessa sifferuppgifter ingår dock även elever vilkas föräldrar inte bodde utomlands vid det aktuella tillfället men hade vistats utom Sverige när eleven i fråga började i internatskolan. Vidare torde antalet utlandssvenska internatskoleelever ha blivit högre sedan 1963/64.

Som framgår av enkäten vill de utlandssvenska föräldrarna i allmänhet ogärna skicka sina barn till Sverige för skolgång så länge barnen är i lågstadie- eller mellanstadieåldern. I det aktuella materialet är också flertalet elever som har föräldrarna bosatta i utlandet antingen gymnasie- eller högstadieelever.

Av de utlandssvenska eleverna i sko-

lor i Sverige syns endast ett fåtal ha fått hela sin skolutbildning här. Som tidigare framhävts utgör de utlandssvenska föräldrarna en mycket rörlig grupp. Många av dem vistas kortare eller längre perioder i Sverige. Det syns vara ganska vanligt att föräldrarna vid utflyttningen tar barnen med men senare sänder hem dem eller låter dem börja i en svensk skola när föräldrarna själva återkommer till Sverige. Därefter kvarstannar barnen ofta i denna skola när föräldrarna återutflyttar.

2.4.1 Skolgång i externatskola i Sverige

För närvarande går något hundratal utlandssvenska elever i »vanliga» skolor i Sverige. Bland de utlandssvenska föräldrarna tycks en sådan skolgång inte vara eftersökt; endast 3 % av dem väljer i första hand sådan skolgång för barn i högstadiet, och endast 10 % föredrar den för barn i gymnasieåldern, medan för låg- och mellanstadierna elever sådan skolgång önskas i mycket obetydlig omfattning. Detta kan troligen förklaras av svårigheterna att ordna lämplig inackordering i Sverige.

Om de utlandssvenska föräldrarna tvingas välja mellan andra inackorderingsformer i Sverige än placering i internatskola, väljer de för elever på låg- och mellanstadiet inackordering i privatfamilj, företrädesvis hos släkting, medan elevhem är det populäraste alternativet för högstadie- och gymnasieåldern (se bilaga 1, tabell 31). Några uppgifter om kostnaderna för skolgång i

Sverige med inackordering här kan inte lämnas beroende på att dessa kostnader syns variera i mycket hög grad i de enskilda fallen.

Till UD-personalen utgår ett utbildningsbidrag för varje barn i det allmänna skolväsendet med 4 260 kr/år för barn under 16 år och med 4 500 kr för barn mellan 16 och 19 år.

2.4.2 Skolgång i internatskola i Sverige

Bland de utlandssvenska föräldrar som för närvarande har något barn i någon svensk skola är internatskola i Sverige en mycket efterfrågad skolform för högstadie- och gymnasieelever (jfr bilaga 1, tabell 28).

Skolgång i internatskola ställer sig dyrbar, eftersom terminsavgifterna i allmänhet ligger mellan 7 000 och 8 000 kr per år. Härtill kommer diverse utgifter för skolmateriel, fickpengar m. m. För viss statsanställd personal liksom för personal inom vissa företag betalar emellertid arbetsgivaren större delen av kostnaderna. För UD-anställdas barn betalar staten terminsavgiften vid internatskolan, varjämte ett bidrag utgår till övriga utgifter för barn under 16 år med 1 260 kr/år och för barn mellan 16 och 19 år med 1 440 kr/år. För SIDA-personalens barn gäller i huvudsak samma förmåner.

De olika internatskolorna beskrivs i kap. 7. Där behandlas även de speciella pedagogiska problem som det stora inslaget av utlandssvenska elever medför för dessa skolor.

Förslag till ny organisation av det svenska utlandsskolväsendet

I kap. 2 har redovisats vilka synpunkter föräldrar till svenska barn utomlands lägger på frågan om barnen skall undervisas i svensk skola eller inte. Hos föräldrarna måste olika synpunkter överväga allt efter omständigheterna i de enskilda fallen. I synnerhet utlandsvistelsens längd, omfattningen och den allmänna användbarheten av en uppfostran i ett visst lands skolsystem, framtidsplaner m.m. är viktiga synpunkter vid denna bedömning.

Av svaren på utredningens enkät till utlandssvenska föräldrar (bil. 1) framgår att den övervägande delen av föräldrarna till de yngre barnen (i låg- och mellanstadieåldern) helst ser att svenska skolor inrättas på bostadsorten, så att dessa barn slipper lämna hemmet under terminerna, medan man däremot för de äldre barnens del finner det angeläget att de får komma till Sverige och tillbringa den senare delen av skoltiden i svensk miljö och få svenska kamratkontakter. Utredningens förslag beträffande utlandsskolor inriktar sig därför på att tillgodose framför allt låg-, mellan- och i någon mån högstadieålderns behov, dvs. behovet för den obligatoriska skolans åldrar. I kap. 4 behandlar utredningen åtgärder för undervisning i Sverige av barn till utlandssvenska föräldrar.

Utredningens förslag syftar även till att underlätta de utlandssvenska skolornas anpassning till den svenska grundskolans bärande principer, vilka

under de senaste åren börjat allmänt förverkligas här i landet. Sålunda går nu gränsen ganska skarp mellan högstadiet och mellanstadiet. Utredningen har också ansett att egentliga skolor ej bör inrättas för alltför få elever. Flera av utlandsskolorna har varit så små att eleverna inte kunnat få tillfälle till det kamratliv och den kamratfostran som ges i en större skola.

3.1 Utlandsskolor

För att åstadkomma en förbättring av de utlandssvenska barnens skolmöjligheter utomlands finner utredningen en ändring av villkoren för och omfattningen av statsbidragen till utlandsskolorna vara den mest angelägna åtgärden. Av beskrivningarna av utlandsskolorna och deras problem i kap. 2.2 framgår att alla eller så gott som alla de svårigheter som huvudmännen för dessa skolor har att bemästra orsakas av den ekonomiska knapphet de arbetar under. Till dessa svårigheter hör framför allt lärarrekruteringen, knappheten på lokaler och på lämplig och ändamålsenlig skolmateriel. I viss mån kan som en sekundär följd av de ekonomiska svårigheterna betraktas det knappa elevunderlaget eller snarare den bristande elevtillströmningen på platser där utlandssvenska familjer är bosatta. För att föräldrarna skall förmås att sätta barnen i en svensk skola fordras

att den svenska skolan i fråga om materiella och personella resurser kan framgångsrikt konkurrera med internationella skolor och med tyska, engelska och franska utlandsskolor på vistelseorten. En ökad ekonomisk insats från den svenska statens sida syns vara oundgänglig om de svenska utlandsskolorna skall kunna bli konkurrenskraftiga.

En sådan ökad insats syns vara befogad ur flera olika synpunkter. Ur *social* synpunkt förefaller det rimligt och rättvist att svenskar som är bosatta utomlands erhåller lika goda möjligheter som hemmasvenskar att skaffa sina barn en god utbildning. Ur *arbetskrafts-synpunkt* är det betydelsefullt att svenskar som är lämpade och villiga till arbetsinsatser utom riket — och dylika insatser blir i vår av snabbt ökande internationella förbindelser kännetecknade tid allt viktigare — inte drar sig för en vistelse utomlands av oro för att barnens möjligheter till fullgod svensk utbildning därigenom minskas. Ur *kulturpolitisk* synpunkt slutligen är det önskvärt att de svenska skolorna utomlands hålls på en sådan intellektuell och materiell nivå, att de kan tjäna till och framvisas såsom centra för svensk kultur och svensk standard och därigenom bidra till att öka vårt lands anseende utåt.

En upprustning av utlandsskolorna får emellertid icke endast begränsa sig till en förbättring av de ekonomiska resurserna. Från olika utlandsskolor har framhållits att vissa av de svårigheter de har att kämpa med, i synnerhet svårigheter av pedagogisk art, hänger samman med att kontakten med de svenska skolmyndigheterna och med läroboks- och hjälpmedelssituationen i Sverige är bristfällig.

Ett första villkor för att ett svenskt system av utlandsskolor och ett system för svensk undervisning över huvud

taget skall kunna anordnas effektivt utomlands är att ett särskilt organ får ansvaret för de ofta speciella problem ett sådant system medför. Det naturliga kunde synas vara att ett ämbetsverk som redan tidigare har ansvaret för angränsande och närbesläktade uppgifter anförtroddes uppgiften att svara för den inhemska administrationen av utlandsskolorna. Tänkbara institutioner för denna uppgift kunde vara utrikesdepartementet, ecklesiastikdepartementet, skolöverstyrelsen eller möjligtvis en eller flera länsskolnämnder.

Ur vissa synpunkter skulle *utrikesdepartementet* vara lämpligt för uppgiften. Detta departement har vana vid handläggning av frågor om internationell rätt och internationell praxis och därjämte bör det utgöra en fördel att en stor del av de aktuella eleverna är barn till utrikesförvaltningens personal. Å andra sidan skulle ett så starkt inslag av experter krävas för att lösa de rent skolmässiga problemen att arbetet skulle gå tungt och med stora tidsförluster på grund av remissförfaranden och inhämtande av expertutlåtanden. *Ecklesiastikdepartementet* däremot har de resurser i fråga om skolkunnig personal som är erforderliga men å andra sidan torde på den ifrågakommande ämbetsmannanivån inom detta departement icke finnas tillräcklig erfarenhet av internationella frågor på området. Experter av olika slag skulle även här få tillkallas för handläggning av vissa ärenden och sådana ärenden som fordrar snabb handläggning skulle knappast kunna expedieras på ett tillfredsställande sätt.

Skolöverstyrelsen förfogar givetvis över tillräcklig expertis för de aktuella uppgifterna utom vissa problem av internationell rättslig natur till vilka expertis finge anlitas. Emellertid har skolöverstyrelsens direkt administrerande

uppgifter undan för undan minskats i och med att allt flera frågor av den typ som behöver lösas för utlandsskolornas del som ett led i en allmän strävan till decentralisering av skoladministrationen förts över på länskolnämnder och skolstyrelser. Skolöverstyrelsen är således numera huvudsakligen avsedd att vara ett organ för planering, rationalisering, samordning, service och ledning av pedagogiskt utvecklingsarbete, varför den befattning med direkt administration av skolor som arbetet med utlandsskolorganisationen innebär skulle väsentligt avvika från överstyrelsens övriga uppgifter och icke lätteligen låta sig inordnas i verkets organisation.

Den befattning med de svenska utlandsskolorna som krävs av det svenska administrerande organet överensstämmer till stora delar med de uppgifter som beträffande skolor i Sverige åvilar *länskolnämnderna*. Härutöver tillkommer dock vissa uppgifter som dels är av sådan natur att de vad det inhemska skolväsendet beträffar delegerats till skolstyrelserna, dels har karaktären av överstyrelse- eller departementsärenden. Dessutom tillkommer uppgiften att vara informationsorgan för allmänheten i frågor som rör skolgång för blivande eller återvändande utlandssvenskars barn. Denna informationsverksamhet kan förutses få avsevärt större omfattning än den som normalt bedrivs av skolöverstyrelsen och länskolnämnderna.

Eftersom arbetsuppgifterna sålunda till stora delar icke heller är av samma natur som länskolnämndernas, och då det icke kan anses ändamålsenligt att anförtro uppgifter av riksnatur åt organ som till sin sammansättning och organisation anpassats efter regionala arbetsuppgifter, syns det icke lämpligt att en eller flera länskolnämnder ad-

ministrerar den svenska skolverksamheten utomlands.

Då sålunda organisationen av utlandsskolorna av olika skäl icke lämpligen kan anförtros åt några av nu befintliga departement, verk eller nämnder, föreslår utredningen att ett särskilt organ kallat *utlandsskolnämnden* inrättas för ändamålet. Utlandsskolnämndens sammansättning, arbetssätt och uppgifter framgår dels av framställningen i avsnitten 3.1.1—3.1.5, dels av beskrivningen i 3.1.6. För att kostnaderna skall kunna hållas nere föreslås det nya organet få en nära anknytning till skolnämnden för Stockholms stad och Stockholms län. Förslag till instruktion för utlandsskolnämnden återfinns i avdelning III.

3.1.1 Inrättande av utlandsskola

Enligt för närvarande gällande ordning inrättas svenska utlandsskolor på initiativ av utlandssvenskar eller deras sammanslutningar utan statlig medverkan. Först när huvudmannen önskar statsbidrag till verksamheten inges ansökan härom till Kungl. Maj:t, som beslutar i ärendet första gången statsbidrag för en skola begärts. Om bidrag beviljas, beslutar under följande år skolöverstyrelsen enligt i författningen givna regler (2.2.1.2) rörande storleken av det årliga bidraget.

Det är naturligt att initiativet till startande av utlandsskolor även i fortsättningen bör tas av utlandssvenskarna och deras sammanslutningar så snart ett tillräckligt antal svenska barn är bosatta inom ett lämpligt elevområde.

Emellertid bör även utlandsskolnämnden, som när den någon tid varit i verksamhet beräknas kunna skaffa sig löpande kännedom om utflyttningen från Sverige och om utlandssvenskarnas koncentration på olika håll i värl-

den, kunna ta initiativ till inrättande av utlandsskolor då den finner en sådan åtgärd påkallad. Väsentligt är att nämnden tillser att så vitt möjligt alla svenskar som avser att flytta utomlands erhåller kännedom om nämndens existens och om dess uppgifter. Denna information bör kunna ske genom de organ som närmast tar befattning med verksamhet utomlands såsom utrikesdepartementet, SIDA, Utlandssvenskarnas förening, Riksföreningen för svenskhetens bevarande i utlandet, Exportföreningen samt utskilda företag med verksamhet utomlands.

Som tidigare i kap. 2 nämnts erfordras för närvarande för att statsbidrag skall kunna utgå till en lärartjänst att minst 7 elever finns vid utlandsskolan. När skolan väl är inrättad, erfordras endast 6 elever för att statsbidrag skall kunna fortsätta att utgå. Skolor med sådan minimal organisation förekommer på olika håll såväl i Europa (Berlin, Hamburg) som annorstädes (Asmara, Gamboula, Mussoorie). Skolan i Bukoba har tidvis haft så litet elevunderlag att statsbidrag icke utgått. Vid skolor inom Sverige torde det vara ovanligt att verksamheten får fortsätta vid ett elevantal som understiger 7 å 8 elever. Några generella bestämmelser härom för hela landet finns ej, men såväl skolstyrelser som länsskolnämnder bedömer undervisningssituationen vid mycket små skolor vara sådan att centralisering är önskvärd inte enbart av ekonomiska skäl.

För att statsbidrag skall kunna utgå till två lärartjänster vid utlandsskolan fordras ett elevantal av minst 21 elever. Denna bestämmelse medför att de utlandssvenska eleverna under vissa omständigheter kan få undervisas i en skolform som saknar motstycke i Sverige, nämligen en skola om 20 elever tillhörande sex eller till och med sju års-

kurser. Undervisningen i en sådan skola är mycket svår att organisera och torde sällan ge det utbyte man kan begära av modern skolgång. I synnerhet torde den nödtvungna starka begränsning av den muntliga undervisningen med tysta enskilda övningar som ersättning, som blir en normal företeelse i en sådan skola, föga överensstämma med den fostran till samarbete och samverkan inom och mellan grupper som är ett av de viktiga målen för svensk undervisning. Det kan ifrågasättas, huruvida det icke i sådana fall vore mera förenligt med elevernas bästa om de fullgjorde sin skolgång i det främmande landets skolväsen. Ingen av de svenska utlandsskolorna har för närvarande denna extrema organisation, men redan vid ett elevantal av 14, såsom vid skolan i Hamburg, syns betydande olägenheter kunna uppstå.

Vid bedömning av frågor rörande inrättande av skolor måste hänsyn tas även till ekonomiska faktorer. Om en skola inrättas, innebär detta att lärare sänds ut, att viss fast materiel och inventarier anskaffas, att lokal förhyrs och ekonomipersonal anställs. De fasta omkostnaderna per elev räknat blir därför avsevärda för små skolor. Eftersom ekonomiska synpunkter såväl som pedagogiska talar för ett ökat minimalantal elever som underlag för utlandsskolor, föreslår utredningen att utlandsskola skall få inrättas först när elevunderlaget mera stadigvarande beräknas uppgå till 12 på låg- och mellanstadierna tillsammans. I gengäld bör redan vid detta elevantal två lärartjänster kunna finnas om eleverna fördelar sig på båda dessa stadier.

I Sverige är ett barn skolpliktigt från och med det år då det fyller 7 år. Utomlands börjar skolgången ofta tidigare; i Tyskland är 6-årsåldern det normala, i de anglosachsiska länderna 5-årsåldern.

När en svensk familj flyttar utomlands blir den automatiskt beträffande skolgången underkastad de lagar som gäller i vederbörande land. Föräldrarna kan sålunda bli formellt skyldiga att sätta sina barn i någon form av skola eller ordna någon form av undervisning för dem. Eftersom man i förskolorna utomlands ofta inte nöjer sig med den typ av förskoleverksamhet som vi har i Sverige utan i förskolan påbörjar den egentliga läsundervisningen, kan detta leda till att de utlandssvenska barnen får lära sig att läsa på ett annat språk än svenska. Av pedagogiska skäl syns det emellertid vara önskvärt att den första läsundervisningen sker på svenska. Om barnen från början av den svenska skolåldern skall sättas i en svensk skola syns det direkt olämpligt att dessförinnan lära dem läsa på ett främmande språk. Ur dessa synpunkter finner utredningen det lika angeläget att svenska förskolor inrättas utomlands som att svenska grundskolor inrättas. Ytterligare synpunkter på frågan om modersmålet i nybörjarundervisningen har utvecklats i kap. 13.

Även den allmänna synpunkten att barnens såväl känslö- som viljeliv från 3-årsåldern befinner sig i livlig utveckling och ofta tar sig uttryck i egna initiativ eller i trots och negativism gör det viktigt att barnen redan från denna ålder införs i vissa enkla mönster och vanor som förbereder deras inträde i den egentliga skolan. Eftersom fostran till samverkan och samspel mellan barn i förskoleåldern icke kräver så stora grupper som för barn i den egentliga skolåldern, föreslår utredningen att svensk förskola i utlandet får inrättas redan vid ett barnantal av åtta.

Frågan om inrättande av högstudier vid utlandsskolor måste ses även ur den synpunkten att högstadieorganisationen

kräver ett visst antal elever för att antalet valmöjligheter skall kunna bli tillfredsställande. Även om korrespondenskurser finns utarbetade för större delen av de teoretiska ämnena på grundskolans högstadium, torde ett högstadium med tillfredsställande antal valmöjligheter knappast kunna byggas upp enbart på lärarledd korrespondensundervisning. I den mån elevernas val gör sådan undervisning möjlig bör högstadium dock i vissa fall kunna grundas på denna undervisningsform. I första hand bör lärarna vid befintliga låg- och mellanstadier kunna åta sig handledaruppgiften, men då så är lämpligt bör givetvis särskilda timplärare kunna anlitas. Om elevantalet uppgår till 12 eller mera, bör utlandsskolnämnden överväga huruvida undervisningen kan vinna i effektivitet genom att en särskild handledare anställs.

Antalet svenska utlandsskolor där ett högstadium med helt muntlig undervisning kan anordnas torde även i framtiden komma att vara starkt begränsat. Detta utesluter emellertid icke att i vissa fall de lokala förhållandena kan vara sådana att ett reguljärt högstadium med samma villkor för anordnande av klasser och grupper som vid skolor i Sverige kan anordnas. Detta bör vara möjligt exempelvis då lämpliga lokaler finns att tillgå i anslutning till låg- och mellanstadiet, industrilaboratorier för skolbehov kan disponeras och lärarkrafter finns bland personer som redan är bosatta på orten.

Vid bedömning av frågan huruvida svensk skola skall inrättas bör stor omsorg nedläggas på noggrann utredning av de speciella omständigheter och synpunkter som bör beaktas i det särskilda fallet. Så bör exempelvis varaktigheten av den svenska bosättningen i området överblickas så långt det är möjligt liksom även svenskkoloniens struktur.

Hänsyn kan ofta behöva tas även till möjligheter att bereda barnen lämplig skolgång i internationella eller andra nordiska skolor, varvid inslaget av svensk undervisning i många fall kan begränsas till kompletterande undervisning. Stor vikt bör läggas vid föräldrarnas synpunkter och önskemål.

Möjligheterna att anordna en svensk skola för åldrarna över grundskolan syns för närvarande med hänsyn till det stora elevunderlag som fordras för en godtagbar uppsättning valmöjligheter på gymnasiet, fackskolans och yrkeskolans linjer inte föreligga på någon utländsk ort. Om emellertid förhållandena på någon plats i framtiden skulle ändras i detta avseende, bör utlandsskolnämnden icke avvisa tanken att en svensk gymnasie-, fack- och yrkeskola skulle kunna inrättas, eventuellt förenad med ett elevhem.

Frågan om en fullständig svensk skola skall inrättas eller om undervisningsbehovet bör tillgodoses med en skola i samnordisk organisation (3.2.2), med en skola av internationell karaktär (3.2.1) eller genom att svensk undervisning organiseras på annat sätt (3.3) bör avgöras av utlandsskolnämnden.

3.1.2 Personalen vid utlandsskolorna

För att undervisningen vid de svenska utlandsskolorna i möjligaste mån skall kvalitativt motsvara den som ges vid skolor inom Sverige är det viktigt att lärarpersonalen är av god kvalitet och att den framför allt besitter en sådan erfarenhet att den trots avsaknad av umgänge med ett större antal kolleger och av svensk skolmiljö över huvud taget kan ge undervisningen sådana former och ett sådant innehåll att eleverna bevarar kontakten med hemlandet. Dessutom bör beaktas att utlandslärarna genom sin ställning som sven-

ska kulturrepresentanter rent allmänt har svenskkoloniernas och även den övriga omgivningens uppmärksamhet riktad på sig på ett helt annat sätt än lärare i Sverige.

En förutsättning för att lärarna skall svara mot de stora krav som ställs på dem är dels att tjänsterna som utlandslärare utannonseras och tillsätts efter samma principer som gäller för lärartjänster i Sverige, dels att lönevillkoren ändras på sådant sätt att en lärare som tar utlandstjänst under några år inte lider ekonomiskt avbräck eller försenas i befordringshänseende jämförd med lärare som hela tiden tjänstgör i Sverige.

3.1.2.1 Slag av tjänster, anställningsform, behörighet och kompetens.

I och med att varje utlandsskola enligt vad som föreslagits i det föregående normalt beräknas redan från starten bestå av två klasser, en lågstadielklass och en mellanstadielklass, kommer vid skolan att finnas minst två lärartjänster. Det är lämpligt att en av lärarna får ansvaret för den pedagogiska ledningen av skolan och även ansvaret för vissa organisatoriska uppgifter som nära sammanhänger med det dagliga arbetet i skolan. Dessa uppgifter, som närmast svarar mot de uppgifter som vid svenska grundskolor åligger rektor, kommer vid utlandsskolorna icke att ha samma omfattning som vid de svenska skolorna på grund av utlandsskolornas ringa storlek. Utredningen finner därför icke att de bör inrättas som rektorstjänster utan som studierektorstjänster.

Vid utlandsskolor bör sålunda, förutom de lärarbefattningar som finns vid svenska grundskolor, dvs. tjänster som småskollärare, folkskollärare, lärare i läroämnen, yrkeslärare och öv-

ningslärare, även förekomma förskollärare- och studierektorstjänster. Behörighetsvillkoren för samtliga dessa kategorier bör vara desamma som för motsvarande lärare vid grundskolor i Sverige. Förskollärarna bör ha tvåårig utbildning vid statligt förskoleseminarium. Eftersom lärarna vid utlandsskolor ofta har att arbeta självständigt och utan möjlighet till kontakt med andra lärare av samma slag och med samma uppgifter, bör vid tillsättningen stor vikt läggas vid att vederbörande lärare har tillräckligt lång praktik inom yrket i Sverige för att kunna skapa en sådan miljö och sådan arbetssituation som överensstämmer med svenska skolförhållanden. Med hänsyn till att eleverna i viss utsträckning saknar förstahandskännedom om Sverige och om svenska skolor är detta en angelägen uppgift och ofta ett villkor för att eleverna efter några års skolgång i en utlandsskola utan alltför stora svårigheter skall kunna omplanteras i hemmasvensk skolmiljö. Några bestämda krav på viss tids tjänstgöring utöver den som normalt krävs för ordinarie tjänst vid skola i Sverige har dock inte ansetts böra uppställas. I allmänhet syns dock fem års praktik inom läraryrket vara önskvärd innan anställning vid utlandsskola erhålls.

Inom Sverige är kommun eller stat arbetsgivare för lärarna. En allmän övergång från statlig till kommunal administration av skolorna medför att vid det allmänna skolväsendet alla lärare inom en snar framtid kommer att vara kommunalt anställda. Tillsättningen av de ordinarie tjänsterna kommer dock alltså att ske genom statliga myndigheter (länskolnämnder, skolöverstyrelse). För utlandslärarnas del är en kommunal anställning knappast tänkbar, eftersom en utlandsskola normalt icke kan tänkas ha någon naturlig

anknytning till en kommun. Inte heller torde den sammanslutning, skolförening eller liknande, som driver utlandsskolan böra vara arbetsgivare för lärarna, eftersom det i så fall knappast skulle vara möjligt att ansluta lärarna till de sociala förmåner som gäller för lärare i Sverige. *Utredningen har därför funnit* att en statlig anställning för lärarna är den mest ändamålsenliga formen.

3.1.2.2 Tillsättning av lärartjänster

Anställning av lärare bör ske genom utlandsskolnämnden, vilken bör stå som arbetsgivare för läraren, som av nämnden sänds ut till tjänstgöring i viss skola utomlands.

Tillsättning av tjänsterna föreslås tillgå så att utlandsskolnämnden ledigförklarar det antal lärartjänster som erfordras för att tillgodose behovet. Ansökan till de ledigförklarade tjänsterna bör ske på särskilt fastställd blankett och med ingivande av merithandlingar som vid ansökan till vanlig lärartjänst inom Sverige. På blanketten bör anges till vilka skolor sökanden önskar ifrågakomma. Ansökan inges till länskolnämnden i det län där läraren har sin läraryrkesanställning eller, om läraren ej innehar sådan anställning i Sverige, direkt till utlandsskolnämnden.

Som ovan framhållits *finner utredningen det angeläget* att sådana lärare uttas till tjänstgöring utomlands som är lämpliga för de ofta mycket svåra undervisningsuppgifter som väntas vid utlandsskolorna och för de praktiska problem som utlandslärarna ofta måste kunna lösa. Därför syns det vara önskvärt att en bedömning av deras lämplighet som utlandstjänstemän görs av en myndighet som har haft tidigare kontakt med de sökande eller har möjlighet att inhämta upplysningar från den kommun där de varit anställda.

Det bör sålunda ankomma på länsskolnämnderna att på därför avsedd plats på ansökningsblanketten avgiva ett omdöme om vederbörande lärares förmodade lämplighet för utlandstjänst, innefattande även vederbörandes språkkunskaper.

Sedan ansökningarna till de olika tjänsterna samlats på utlandsskolnämnden, upprättas där förteckning över de sökande till varje tjänst, meritberäkning utförs på motsvarande sätt som vid ansökan till tjänster vid skolor i Sverige, dvs. vid överstyrelsens meritkontor för tjänster som normalt meritberäknas där (lärartjänster i läro- och övningsämnen) och på utlandsskolnämnden för övriga. Om tid därtill finns, vilket normalt beräknas vara fallet, sänds merithandlingarna därefter till vederbörande utlandsskolas styrelse med begäran om yttrande över de sökande. Sedan sådant yttrande avgivits till utlandsskolnämnden och merithandlingarna återställts dit, förordnar nämnden en av de sökande på tjänsten.

De sökande som inte placeras på någon tjänst bör, om de så önskar, kunna få kvarstå som sökande under en viss tid, förslagsvis tre år, för att hastigt uppkommande vakanser skall kunna fyllas utan att nytt ledigförklarande sker. Utlandsskolnämnden bör sålunda alltid kunna ha registrerad en kader av lärare, villiga att åta sig utlandstjänst, vilkas lämplighet och meritering för sådant uppdrag har bedömts.

3.1.2.3 Tid för förordnande

När det gäller att bedöma huruvida en lärare utomlands skall stanna längre eller kortare tid på tjänsten, måste två motstridiga synpunkter beaktas. Å ena sidan torde en lärare utomlands bli allt bättre rustad för uppgiften att fostra barnen till att smälta in i den utländs-

ka miljön, ju längre han stannar i landet. Han blir hemmastadd med landets språk, vanor och samhällsskick. Denna synpunkt har man låtit vara avgörande vid anställning av lärare vid schweiziska skolor utanför Schweiz. Schweiziska lärare kan sålunda stanna hela sitt yrkesverksamma liv utomlands vid en och samma utlandsskola. Å andra sidan blir en lärare till hela sin personlighet, till språkbruket, uttalet och sina åsikter med tiden så påverkad av omgivningen, att den undervisning han som lärare meddelar efter ett antal år kan komma att alltför mycket skilja sig från den aktuella undervisningen i hemlandet. I enlighet med denna synpunkt tillåts tyska utlandslärare endast stanna begränsad tid vid en och samma tyska utlandsskola.

Utredningen finner den sist angivna synpunkten vara mest beaktansvärd framför allt med hänsyn till den snabba utveckling på skolans område som äger rum i Sverige såväl med avseende på undervisningens innehåll som beträffande undervisningsmetoderna. *Utredningen föreslår* därför att en lärare vid utlandsskola förordnas på högst tre år med möjlighet till nytt treårsförordnande i omedelbar följd. Därefter bör normalt icke nytt förordnande utomlands kunna meddelas samma lärare, innan han under minst två läsår tjänstgjort vid skola i Sverige.

Genom dessa begränsade tjänstgöringsperioder bör en viss rörlighet kunna vinnas bland utlandslärarna, vilken torde kunna vara till nytta för utlandsvenskarna och deras barn. Dessutom vinnas även den fördelen att ett större antal av de svenska lärarna får möjlighet att en tid tjänstgöra utomlands och därigenom skaffa sig nya erfarenheter, kunskaper och en allmänt vidgad horisont som är av värde för deras undervisning i Sverige.

3.1.2.4 Kontanta löneförmåner

Den kontanta lönen för lärare i utlandstjänst bör så långt det är möjligt konstrueras så, att lärarens allmänna levnadsstandard kan hållas på samma nivå som i Sverige. Lokala förhållanden kan givetvis i många fall försvåra en sådan jämställdhet.

Utredningen har kommit fram till att det lämpligaste sättet att åstadkomma en sådan anpassning av utlandslönen som här antytts är att med utgångspunkt i den lönegrad och löneklass läraren tillhör i Sverige (eller skulle tillhöra, därest han hade anställning här) omräkna lönen med hänsyn till penningvärde och levnadsomkostnader i tjänstgöringslandet. Vid denna omräkning kan med vissa jämkningar samma normer tillämpas som vid beräkning av löneförmånerna för närmast jämförliga kategori inom den svenska utlandsrepresentationen.

3.1.2.5 Reseersättningar och bostadsförmåner

Eftersom lärarna vid utlandsskolorna under sin tjänstgöringstid utomlands är anställda av utlandsskolnämnden och sålunda är statstjänstemän, gäller automatiskt allmänna resereglementet och utlandsresereglementet för dessa. Vid flyttningen utomlands gäller dessutom bestämmelserna i kungörelsen den 27 november 1953 (nr 667) om ersättning för flyttningkostnad vid flyttning utom riket.

Enligt bestämmelse i SAAR 33 § B¹) kan bidrag till semesterresa till Sverige beviljas tjänstemän vid utrikesförvaltningen jämte deras familjer en gång vartannat år eller vid tjänstgöring på vissa orter med påfrestande klimat en gång varje år. Det syns icke finnas anledning att i detta avseende behandla

¹) Bestämmelsen allttjämt giltigt jämlikt 6 § 10 mom. AST.

lärarna annorlunda än tjänstemännen i utrikesförvaltningen. Eftersom det ur undervisningssynpunkt är viktigt att utlandslärarna håller en viss kontakt med Sverige och svenska skolförhållanden, bör denna förmån kombineras med skyldigheten att vartannat år under Sverigeferier delta i lärarfortbildning av sådant slag som normalt anordnas för lärare i Sverige. Det bör ankomma på utlandsskolnämnden att informera lärarna om och anvisa lämpliga kurser och föredrag. Hänsyn till tiden för studie- och planeringsdagar samt feriekurser för lärare i Sverige bör tas vid planering av läsåret vid utlandsskolorna, så att om möjligt åtminstone någon del av lärarnas ferier infaller under tid då sådana kurser m.m. anordnas.

Frågan om lärarnas bostadsförmåner utomlands hänger nära samman med reseförmånerna. Främst måste ställning tas till frågan huruvida det kan anses skäligt att lärarna skall åtnjuta förmånen av fri bostad under utlandstjänstgöringen.

I de nu gällande statsbidragsbestämmelserna föreskrivs att huvudmannen skall hålla lärarna med möblerad bostad med värme och lyse. Med hänsyn till de svårigheter som kan uppstå för en lärare som kommer till ett nytt land att få en sådan överblick över hyresmarknaden att en i alla avseenden lämplig bostad kan anskaffas, syns det vara lämpligt att huvudmannen även i fortsättningen ansvarar för att bostad finns tillgänglig. Av ekonomiska skäl bör denna bostad vara möblerad. Magasinering av lärarens hemmamöblemang torde i det övervägande antalet fall bli avsevärt billigare än transport av desamma till och från tjänstgöringsorten. Dock bör huvudmannen inte åläggas att hålla lärarna med förslitningsvaror som glas, porslin, köksredskap och sängkläder. Lokala förhållanden kan

göra att den utrustning som tillhandahålls i lärarbostaden kan variera på olika platser. Utlandsskolnämnden bör kunna tillhandahålla detaljerade uppgifter om bostäderna på olika skolorter och omfattningen av flyttningsersättningen bör varieras efter den utrustning som tillhandahålls i bostaden.

Frågan huruvida bostaden skall tillhandahållas *kostnadsfritt* kommer emellertid i ett annat läge, om lärarna får i huvudsak samma löneförmåner vid utlandstjänstgöring som i Sverige. Det enda skälet till en sådan förmån skulle vara att lärarna får betala hyra för sin lägenhet i Sverige under utlandstjänstgöringen. Emellertid syns det inte vara svårt att få en lägenhet uthyrd i andra hand, varför dubbla hyreskostnader bör kunna undvikas. *Utredningen finner* därför att utlandslärarna bör få betala på orten gängse hyra för bostaden. Utlandsskolnämnden bör utfärda föreskrifter rörande bostädernas standard och även svara för inspektion av desamma i samband med inspektion av skolorna. Lärarna torde under sådana omständigheter kunna åläggas skyldighet att utnyttja tjänstebostaden, dvs. att betala fastställd hyra till skolstyrelsen, om ej överenskommelse träffas om annat förfarande. Om oenighet skulle uppstå om hyresbeloppet bör utlandsskolnämnden äga fastställa detsamma.

En förutsättning för att flyttningsersättning skall utgå i full utsträckning bör vara att vederbörande lärare stannar på utlandsförordnandet under hela förordnandetiden. Om läraren av något skäl önskar avbryta tjänstgöringen under förordnandetidens lopp, bör flyttningsersättning för hemresan ej utgå, om ej utlandsskolnämnden på grund av särskilda skäl medger undantag. Om förordnandet förkortas genom utlandsskolnämndens initiativ eller om läraren förflyttas till annan utlands-

skola, bör däremot flyttningsersättning utgå.

3.1.2.6 Tjänsteårsberäkning, meritberäkning, pensionsberäkning, förflyttningsskyldighet

En omständighet som hittills försvårat rekryteringen av lärare till utlandsskolorna är att rätt icke automatiskt föreläggat att räkna tjänsteår för löneklassuppflyttning under utlandstjänstgöringen. Då emellertid Kungl. Maj:t regelbundet bifallit ansökningar om sådant tillgodoräknande efter utlandstjänstgöringens slut, om vederbörande ansökt därom, har i verkligheten utlandslärarna i de flesta fall inte blivit lidande i detta avseende. Annorlunda har det förhållit sig med beräkningen av tjänsteår för pension. I bästa fall har de utlandslärare som vid sin pensionsavgång blivit underkastade statens pensionsreglemente — exempelvis genom att de erhållit ordinarie tjänst i Sverige — fått tillgodoräkna sig 2/3 av sin tjänstgöringstid vid statsunderstödd svensk utlandsskola för pension. Genom att lärarna enligt utredningens förslag blir statligt anställda vållar tjänsteårsberäkningen icke längre problem i något av dessa båda avseenden.

Vid tillsättning av lärartjänster har tjänstgöring vid utlandsskolor icke automatiskt betraktats som merit, men skolöverstyrelsen har regelbundet bifallit ansökningar att få tillgodoräkna sådan tjänstgöring som om den fullgjorts vid skola under överstyrelsens inseeende i Sverige. Även detta tillgodoräknande bör givetvis bli automatiskt i fortsättningen.

En annan fråga är om tjänstgöring vid utlandsskola skall tillmätas *större* meritvärde än tjänstgöring i Sverige. Utredningen har i det föregående bekräftande de utlandssvenska lärarnas villkor hävdade att tjänstgöring vid ut-

landsskola ofta kan vara mera ansträngande och innebära större ansvar än tjänstgöring inom landet. Man kan också hävda, att sådan tjänstgöring som innebär en nära kontakt med förhållanden utomlands måste vara utvecklande för läraren personligen och komma till nytta i hans fortsatta arbete. Detta kunde leda till att utlandstjänstgöring skulle anses vara en extra merit. Utredningen finner dock att ett sådant avvägande är ytterligt svårt att göra, och att det i så fall borde övervägas att anse utlandsvistelse även i annan form än tjänstgöring vid utlandsskola som extra meriterande.

Inom landet tillämpas extra meritering för att locka lärare till mindre eftersökta tjänstgöringsorter. Således erhåller lärare vid tjänstgöring inom Norrbottens och Västerbottens län en tilläggspoäng per läsår och vid tjänstgöring i Jämtlands och Väster-norrlands län 1/2 poäng per läsår under högst tio läsår. Dessa tilläggsmeriter har fastställts av skolöverstyrelsen dels för att råda bot på lärarbristen i Norrland, dels för att underlätta för lärare som tjänstgjort någon tid i Norrland att framgångsrikt konkurrera om tjänster längre söderut om de har svårigheter att anpassa sig till Norrlandsklimatet.

Medan man kan förmoda att lärartjänsterna vid de europeiska utlandsskolorna kommer att bli eftersökta, är det svårare att förutsäga hur utvecklingen kommer att gestalta sig beträffande utlandsskolorna i andra världsdelar med primitivare förhållanden och det ofta svårare klimat som där kan råda.

Utredningen föreslår därför att tjänstgöring utomlands skall i merithänseende tills vidare likställas med tjänstgöring inom landet.

Tjänstgöring vid utlandsskola, liksom

all utlandstjänstgöring, ställer stora krav på tjänstemannens förmåga till anpassning och till samarbete med personer av olika tänkesätt, religion och allmän bakgrund. Det är därför icke alltid givet att en lärare, hur väl meriterad, kunnig och vidsynt han må vara i sitt arbete, lämpar sig för sådan tjänstgöring i ett visst land. Eftersom utlandslärarna delvis kan betraktas som representanter för svensk kultur, är det viktigt att eventuella konflikter mellan lärare och medborgare eller grupper i ett annat land i nödfall kan lösas genom att läraren antingen befrias från förordnandet eller förflyttas av utlandsskolnämnden. Sådan åtgärd kan givetvis även aktualiseras genom att en skola eller ett stadium blir överflödigt. Den i detta sammanhang erforderliga förflyttningsskyldigheten syns vara tillfredsställande reglerad genom stats-tjänstemannalagen 11 och 12 §§.

3.1.2.7 Arbetsuppgifter

Arbetsuppgifterna för utlandslärarna bör i princip vara desamma som för lärare i skolor i Sverige. Med tjänstens karaktär följer att utlandslärarna bör vara beredda att åta sig tjänstgöring även på sådana skolstadier för vilka de ej erhållit utbildning. Det är sålunda önskvärt att folk- och småskollärare vid behov utöver sin tjänstgöringsskyldighet eller som fyllnadstjänstgöring åtar sig handledning av korrespondensstudier på högstadiet. Om handledningen fullgörs utöver tjänstgöringsskyldigheten, bör timlärararvodet tillgodoräknas enligt nedanstående tabell.

Tabell 3:1

Beräkning av tjänstgöringen vid handledd korrespondensundervisning

Handledning av 12 elever beräknas motsvara en full lärartjänst om 24 veckotimmar. Vid lägre elevantal beräknas lärarbehovet enligt följande skala:

Handledning av	Motsvarar i tjänstgöring
1 elev	3 vtr
2 elever	6 »
3 »	8 »
4 »	10 »
5 »	12 »
6 »	14 »
7 »	16 »
8 »	18 »
9 »	20 »
10 »	22 »
11 »	23 »

Likaså är det önskvärt att utlands-lärarna då behov därav finns åtar sig undervisning i svenska ämnen för vuxna och för sådana utlandssvenska barn som går i utländsk skola, eller att de fungerar som ledare för studiecirklar över Sverige och svenska förhållanden m.m. Sådan verksamhet bör även kunna ha karaktären av fyllnadstjänstgöring, om den egentliga skoltjänstgöringen inte helt fyller tjänsten. Däremot bör i lärartjänsten inte ingå uppgifter av administrativ natur i större utsträckning än i Sverige. Några extra uppdrag att ordna med fester eller sammankomster inom svenska sammanslutningar skall heller ej ingå i lärartjänsten, även om en lärare givetvis icke bör vara förhindrad att på fritid åta sig sådana uppdrag.

Så snart mer än en lärare anställts vid en skolenhet, bör en studierektor utses. Denne bör i första hand vara en av de vid skolan anställda lärarna, men som studierektor bör även kunna förordnas annan lärare på platsen som inte är anställd vid skolan. Det senare torde i vissa fall kunna vara lämpligt, om en lärare finns som på skolorten är anställd som biståndsexpert och har såväl skoladministrativ erfarenhet som erfarenhet av förhållandena i skollandet. För varje studierektorstjänst fastställer utlandsskolnämnden efter samråd med skolstyrelsen den nedsättning i undervisningsskyldigheten som skall tillämpas.

Om studierektor inte är lärare vid skolenheten, utgår arvode vilket fastställts så, att det motsvarar dels timplärläroarvode för det antal nedsättningstimmar som gäller för tjänsten, dels det egentliga studierektorsarvodet.

Uppgiften att vara skolledare vid en skola utomlands torde skilja sig avsevärt från uppgiften att vara rektor vid en skola i Sverige. En rektor i Sverige har tyngande administrativa uppgifter. Han skall svara för att av skolstyrelsen beslutade åtgärder verkställs och ha inseendet över ekonomipersonal, han skall svara för all korrespondens med myndigheter och med allmänhet. Dessutom skall han vara skolans pedagogiske ledare. Skolledaren vid en utlandsskola, där isoleringen från hemlandets pedagogiska miljö är starkt markerad, bör framför allt vara pedagog och pedagogisk ledare. De svårigheter undervisningen i en främmande miljö medför bör särskilt beaktas vid val av denne befattningshavare. Det torde vara svårt att på dessa tjänster erhålla personer som dessutom är vuxna uppgiften att handha praktiska detaljer i kontakt med främmande myndigheter. Studierektors uppgifter bör därför begränsas till den pedagogiska delen av de vanliga rektorsuppgifterna, medan skolstyrelserna själva bör svara för sådana uppgifter som anskaffande och underhåll av byggnader och inventarier och kontakten med utländska myndigheter.

Om skolstyrelsen finner att studierektor är kvalificerad för administrativa uppgifter och dessutom har erfarenhet av de lokala förhållandena i skollandet, är det givetvis lämpligt att han utnyttjas även för administrativt-praktiska uppgifter i samband med skolans skötsel. Sådant arbete bör dock ej normalt ingå i tjänstgöringsskyldigheten.

För varje studierektorstjänst bör fastställas en särskild instruktion upprät-

tad i anslutning till en normalinstruktion som utarbetats av utlandsskolnämnden.

3.1.2.8 *Ferier, tjänstledighet, vikariat*

Skolåret vid utlandsskolorna förutsätts få samma längd som i Sverige. Ferierna för lärarna kan därför få samma omfattning som här, även om de på grund av lokala förhållanden kommer att förläggas till annan del av året. Om möjligt bör dock en del av lärarnas ferier förläggas till sådan tid att lärarna har möjlighet att delta i fortbildningskurser i Sverige, vilka syns vara av särskilt värde för utlandslärare. Det bör även ligga i utlandsskolnämndens intresse att då så är lämpligt anordna särskild fortbildning för utlandslärare med hänsynstagande till de problem som är särskilt aktuella för dessa. Särskilt syns det angeläget att utlandslärarna vid sina besök i hemlandet får kännedom om viktigare reformer på olika områden och om viktigare utvecklingstendenser i Sveriges samhällsliv, så att de i sin undervisning kan ge en aktuell kontakt med hemlandet.

Med hänsyn till den begränsning i studierektors arbetsuppgifter som föreslås syns det icke vara nödvändigt att studierektor tjänstgör större delen av ferierna. Förberedelse- och avslutningsarbetena för läsåret torde vara av ungefär samma omfattning som för en studierektor i Sverige och även studierektorerna utomlands bör därför kunna åtnjuta ferier som endast avkortas något i början och slutet.

Bland dem som söker förordnanden vid utlandsskolorna torde de flesta vara lärare som redan innehar ordinarie tjänst i Sverige. Länsskolnämnderna förutsätts bevilja dessa tjänstledighet i full utsträckning för tjänstgöring vid utlandsskola. Lärare som innehar extra ordinarie anställning syns böra avträda

denna vid förordnandet för att inte onödigtvis blockera sådana tjänster. Utlandsskolnämnden bör ha till uppgift att i god tid före utlandsförordnandets slut vara läraren behjälplig med att få lämpligt förordnande i Sverige.

Om det inträffar att en utlandslärare under löpande förordnande av en eller annan orsak behöver tjänstledighet, kan detta givetvis vålla stora svårigheter för utlandsskolan, eftersom det är svårare att anskaffa lämplig vikarie än i Sverige. För att såväl frågan om tjänstledighet som frågan om vikarie skall kunna avgöras smidigt och snabbt syns det vara lämpligt att vederbörande skolstyrelse får rätt att avgöra dessa ärenden, om tjänstledigheten omfattar sex månader eller kortare tid. Vid längre tjänstledigheter och vikariat bör dessa ärenden avgöras av utlandsskolnämnden, som givetvis även vid behov bör vara skolstyrelsen behjälplig med att anskaffa lärare för sådana kortare vikariat som tillsätts av styrelsen.

3.1.3 *Lokaler och stadigvarande undervisningsmateriel vid utlandsskolorna*

Av framställningen i kap. 2 framgår att lokalerna vid utlandsskolorna disponeras av skolföreningarna på olika villkor. De skolor som drivs i nära anslutning till en svensk utlandsförsamling, dvs. i Berlin, Paris och London, disponerar på mycket förmånliga villkor lokaler tillhöriga ifrågavarande församling. Andra, fristående skolföreningar som exempelvis de i Paredo och Madrid, hyr lokaler i privathus till ordinarie marknadspriser. I Hongkong disponeras lokaler tillhöriga en svensk industri med intresse av att skolan fungerar väl. Slutligen disponerar flera skolor i Asien och Afrika lokaler tillhöriga olika samfund, vilka samtidigt själva är huvudmän för skolverksamheten.

Det syns vara väsentligt att sådana bestämmelser införs att statsbidrag till lokalkostnaderna kan utgå oberoende av de villkor under vilka lokalerna disponeras. *Utredningen föreslår* därför att statsbidrag skall kunna utgå till hela hyreskostnaden i de fall då skolföreningen hyr skollokaler. Beträffande lokalernas storlek skall så långt möjligt gälla samma principer som i Sverige. Det måste ankomma på utlandsskolnämnden att avgöra de särskilda fallen. Det bör sålunda vara nämndens sak att vägra eller reducera statsbidrag till lokalhyra på grund av lokalernas bristfällighet beträffande utrymme, sanitär standard i övrigt eller belägenhet. Även de i Sverige gällande minimisiffrorna för skoltomtens areal bör tillämpas vid utlandsskolorna om detta ej möter särskilda svårigheter. Viktigt är att utlandsskolnämnden har möjlighet att som villkor för statsbidrag till skollokaler föreskriva att skolan förläggs till en sådan plats att den kan nås av vissa grupper av utlandssvenska barn i närheten. Med andra ord skall skolan i exempelvis en stad med större svensk bosättning förläggas så centralt som möjligt med hänsyn till svenskarnas bosättning på platsen. Om de svenska normerna för skollokaler standard överskrids, bör detta ej hindra att statsbidrag utgår, men bidraget bör då begränsas till sådant belopp att det svarar mot kostnaderna för lokaler av normal standard. Om en skolförening skulle önska inrätta en skola av högre standard än som är vanligt i Sverige och sålunda vad hyreskostnaderna beträffar överskrider statsbidraget, bör det observeras att avgift för undervisningen under inga omständigheter får uttas av elever i grundskolan.

Under vissa förutsättningar torde det vara mera ändamålsenligt att skolföreningen själv inköper en fastighet för

skolverksamheten. I sådant fall bör det icke vara uteslutet att skolföreningen erhåller statsbidrag även härtill. Möjligheten att svenska staten förvärvar en fastighet utomlands för skoländamål bör ävenledes beaktas, liksom även utvägen att skolföreningen beviljas ränte- och amorteringsfritt lån för ändamålet. En sådan investering från statens sida måste givetvis alltid föregås av en noggrann utredning rörande lönsamheten i relation till hyreskostnader för en motsvarande lokal och rörande byggnadens värde i alternativ användning. Omständigheter som härvid måste beaktas är bland annat möjligheterna att skaffa en ändamålsenlig och välbelägen skollokal, prissättningen på hyresmarknaden i relation till byggkostnaderna, möjligheterna att skaffa lämplig lärarbostad i anslutning till skolan, svenskkoloniens stabilitet numerärt och geografiskt och behovet av ett svenskt centrum för andra ändamål än skolverksamhet.

Förutom till lokalkostnader *föreslår utredningen* att statsbidrag skall utgå även till en första uppsättning stadigvarande undervisningsmateriel och bibliotek. Detta bidrag, som föreslås utgå med 15 000 kr. per skola, bör tillfalla även de nu fungerande skolor som, enligt de av utredningen angivna principerna för minimiantal elever, beräknas fortsätta sin verksamhet även i framtiden. Det statsbidrag till skolbibliotek vid utlandsskolor som nu utgår från anslaget Bidrag till folkbibliotek föreslås i fortsättningen utgå med samma belopp (450 kr. per år) men bör av samordningsskäl belasta samma anslag som övriga bidrag till utlandsskolorna.

3.1.4 Skolsociala anordningar

3.1.4.1 Läroböcker och övrig undervisningsmateriel

I Sverige erhåller alla elever i grund-

skolan fri undervisningsmateriel inklusive läroböcker. *Utredningen finner* att de utlandssvenska barnen bör jämställas med de hemmasvenska även i detta avseende. Eftersom undervisningen i utlandsskolorna väsentligen är svensk och överensstämmer med undervisningen i Sverige, är det viktigt att vid undervisningen sådana läroböcker används som är avsedda för den svenska grundskolan. Bidraget från staten bör lämpligen bestå däri att de läroböcker som skall användas efter rekvisition av skolstyrelsen anskaffas av utlandsskolnämnden och sänds till skolan i erforderligt antal exemplar. Valet av läroböcker syns böra ske på motsvarande sätt som vid skolor i Sverige, dvs. skolstyrelsen beslutar efter förslag av studierektor vid utlandsskolan. Valmöjligheterna begränsas till sådana böcker som finns uppförda på läroboksnämndens förteckning, när det ej är fråga om textböcker i främmande språk. Till sådana textböcker bör för de utlandssvenska skolornas del även kunna räknas vissa nybörjarböcker. Det kan t.ex. tänkas att vid en svensk skola i England en nybörjarbok i engelska av den typ som används i Sverige icke lämpar sig väl på grund av elevernas förkunskaper i språket. I vissa fall kan en läsebok avsedd för engelska skolor utgöra ett naturligare underlag för undervisningen. I sådana fall då utlandsskolnämnden medgett undervisning i värdlandets språk — även om detta är ett annat än engelska — på låg- eller mellanstadiet, vilket ofta kan synas befogat, torde det även kunna vara svårt att erhålla lämpliga böcker framställda i Sverige. Även när man på högstadiet utbytt B-språket mot ett annat än de i Sverige förekommande torde det vara lämpligt att använda utländska böcker. Utlandsskolnämnden bör härvid genom kontakt med olika experter svara för

granskning och godkännande av böckerna.

Till övrig undervisnings- och förbrukningsmateriel som skall användas av eleverna själva bör statsbidrag utgå i form av ett schablonbidrag beräknat på grundval av elevantalet. Detta föreslås tills vidare utgå med 40 kr. per elev och år.

3.1.4.2 Skolskjutsar

I Sverige erhåller elever i grundskolan som regel skjuts mellan hemmet och skolan på kommunens bekostnad, så snart skolvägens längd överskrider ett visst kilometerantal som kan variera inom olika kommuner.

Utredningen föreslår att dagliga resor till och från utlandsskolor subventioneras till 100 % om de sker med anlitande av reguljära fortskaffningsmedel. Föräldrarna bör stå för anskaffandet av kort eller biljetter, varefter rekvisition sker hos skolstyrelsen av ersättning för kostnaderna. Efter att ha verifierat kostnaderna rekvirerar styrelsen nödiga medel hos utlandsskolnämnden, som tillställer styrelsen medlen för utbetalning. Om särskilt färdmedel anlitas, bör skolstyrelsen söka samordna skjutsningen, så att den organiseras så ekonomiskt som möjligt, varefter statsbidrag till skjutskostnaderna utgår till ett belopp motsvarande högst 3 svenska kronor per elev och dag. Om privat bil anlitas, utgår ersättning motsvarande bensinkostnaderna för sammanlagda vägsträckan inklusive tomkörning med en mindre bil, dvs. en liter per 10-tal km. Om föräldrar föredrar att köra elev i egen bil på en sträcka, där allmänna färdmedel utan olägenhet kan användas, bör ersättningen begränsas till det belopp som skulle ha utgått om sistnämnda färdmedel utnyttjats.

3.1.4.3 Skolinackordering

Vid de intervjuer representanter för utredningen gjort med utlandssvenskar i olika europeiska städer har i allmänhet icke anmälts något större intresse för inrättande av elevhem vid utlandsskolor. Vid bedömandet härav måste emellertid hänsyn tas till att utredningens representanter vid sina besök hos utlandsskolor i stort sett råkat endast svenskar bosatta på själva skolorten. En rundfråga bland svenskar bosatta ute i provinsen skulle måhända ha gett ett annat resultat. Därpå tyder de slutsatser vartill man kommit vid en utredning rörande svensk skolgång i Storbritannien, som företagits av Utlandssvenskarnas Förenings ombud i London, direktör Lars Sjöwall. Enligt denna är intresset för svensk skolgång synnerligen stort bland svenska medborgare bosatta i Storbritannien. Underlaget syns möjliggöra en skola med åtminstone dubbelt så stort elevantal som den nuvarande svenska skolan i London — detta under förutsättning att internatmöjligheter under arbetsvecka eller termin kan erbjudas de elever som ej bor i centrala London. En blick på det potentiella elevmaterialets geografiska spridning utanför centrala London visar, att medan detta täcker endast 18 % av det totala barnantalet ej mindre än 37 % bor inom »Stor-London», dvs. relativt nära skolan men ändå alltför långt borta för att kunna besöka den dagligen med utnyttjande av befintliga kommunikationer. Dessa 37 % skulle kunna utnyttja den svenska skolan, om möjlighet till »veckoförläggning» finnes. Återstående 45 % bor i många fall så långt bort att »terminsförläggning» skulle erfordras.

Även i Frankrike har liknande argument framförts för behov av ett elevhem i anslutning till svenska skolan.

Den skolkommitté som 1963 tillsattes gav i sin rapport uttryck för behovet genom att hänvisa till

a) nödvändigheten av ett tillräckligt stort elevunderlag för att göra skolan så bra som möjligt och därmed också attraktiv för parissvenskarna;

b) att ett elevhem skulle ge de föräldrar som nu är bosatta i Paris utkanter en möjlighet att låta sina barn gå i svenska skolan, vilket av kommunikationsskäl nu inte är möjligt. Möjligheten skulle naturligtvis också stå öppen för de svenskar som bor i franska landsorten utan tillgång till svensk skola;

c) att svenska föräldrar som planerar att inom en nära framtid söka arbete i Paris kan tänkas vara intresserade av att låta barnen börja skolgång i Paris innan överflyttningen ännu skett, huvudsakligen för att göra övergången på för barnet lämpligaste tidpunkt och ej nödvändigtvis vid anställningens början. Likaså har man velat lämna möjligheten öppen för föräldrar bosatta i Sverige att sända sina barn till svenska skolan i Paris för fullgörande av skolgången varigenom dessa samtidigt finge lära känna ett av våra kulturländer närmare. Kommittén har funnit att ett elevhem i Paris skulle öka skolans elevtillgång med ca 30 elever. Även från svenskar boende i Spanien, exempelvis i Barcelona och Sevilla, har framhållits att det vore önskvärt att ett elevhem inrättades i Madrid för de svenska barnen som önskade gå i den svenska skolan där. Antalet sådana barn syns dock inte vara så stort att ett elevhem skulle kunna fyllas av dessa. I viss utsträckning inackorderas svenska barn från den spanska landsorten hos svenska familjer i Madrid.

I Tyskland, där utredningen besökt Frankfurt a/M och Düsseldorf, och i Wien, som liksom nyssnämnda städer saknar svensk skola, syns föräldrarna

ofta ha den inställningen att de lika gärna kan sända hem barnen till Sverige, om de ändå måste ha dem inackorderade. Flygavståndet till Sverige tycks i många fall inte betyda så mycket, att föräldrarna anser sig få mindre kontakt med barnen om de är inackorderade i Sverige än om de skulle bo på exempelvis tredjedelen av avståndet. Fördelen av att ha barnen i svensk miljö anses i många fall uppväga de ökade reskostnader skolgång i Sverige förorsakar. Dessutom anser många föräldrar som flyttar utomlands att det är en alltför stor påfrestning för barnen om de på en gång skils både från sin gamla skolmiljö i Sverige och från hemmiljön.

Jämte de skolförhållanden som berörts för ovan nämnda länders vidkommande har utredningen uppmärksammat det faktum att ett visst behov kan föreligga av elevhem i samband med svenska skolor i utomeuropeiska länder. Utredningen är principiellt av den uppfattningen att det icke är lämpligt att de svenska barnen alltför mycket isoleras. Däremot kan det befinnas lämpligt att på vissa större orter — där flera utlandssvenska familjer bor och där för deras barn en utlandssvensk externatskola upprättats — jämväl inackorderingsmöjligheter ordnas för svenska barn från regionen. Därvid bör beaktas att ett sådant sammanförande till en större skola av barn som ändå måste inackorderas skulle följa den princip om »centralskola» som varit ledande vid den svenska skolreformen.

Utredningen finner att inrättande av elevhem vid utlandssvensk skola kan medföra tydlig förbättring av utlandssvenskarnas skolförhållanden. Dels kan ett tillskott av internatelever vid vissa skolor ge möjlighet till förbättring av skolformen och ökning av valmöjlighe-

terna, dels kan inrättande av ett elevhem bidra till utjämningen av skolvillkoren för svenskar bosatta på den utländska landsorten och utlandssvenskar i storstäder, dels får barnen kortare avstånd till skolorten och därmed ökade möjligheter till hemresor över helger och lov. Mot dessa fördelar måste ställas nackdelen med trefaldig miljöanknytning för eleverna och de relativt höga kostnaderna för anläggande och drift av ett elevhem.

Utredningen föreslår att statligt stöd skall kunna utgå till elevhem i Paris och London och eventuellt i någon annan större stad i Europa där svensk utlandsskola finns liksom på någon ort i Indien och Östafrika. En förutsättning för statsbidrag skall vara att utlandsskolnämnden efter noggrann utredning finner verkligt behov av elevhem föreligga. Beslut i ärenden rörande statsbidrag till elevhem vid utlandsskolor bör fattas av Kungl. Maj:t, som även för varje särskilt fall bör besluta om bidragsbeloppets storlek.

3.1.4.4 Skolmältider

I Sverige åtnjuter eleverna inom de allra flesta kommuner förmånen av fria skolmältider. Särskilt statsbidrag utgick tidigare till kommunernas kostnader härför, men detta särskilda bidrag upphörde att utgå den 1 januari 1966. Utredningen är av den uppfattningen att önskemål om skolmältider inte förekommer i lika stor omfattning bland utlandssvenska familjer som bland familjer i Sverige. Till en del kan detta bero på att de utlandssvenska mödrarna inte i lika stor utsträckning som hemmasvenska har förvärvsarbete. *Utredningen föreslår* emellertid att statsbidrag skall utgå med kr 1 per elev och läsdag till kostnaderna för skolmäl-

tider vid de utlandsskolor där styrelsen beslutar att sådana skall anordnas.

3.1.4.5 Skolhälsovård

Vid den obligatoriska skolan i Sverige skall läkarundersökning ske av alla nyinskrivna elever. Därefter skall eleverna undersökas minst två gånger under skoltiden samt i årskurs 9. Behovet av läkarundersökning torde vara minst lika stort för elever i utlandsskolor som i svenska skolor. Utredningen finner att påfrestningar som miljöbyte och klimatbyte motiverar att läkarundersökningarna utförs till och med något oftare vid utlandsskolorna än här hemma. Undersökning *föreslås* därför äga rum minst vartannat år, förutom vid inskrivningen. Till läkararvodet bör bidrag utgå med 10 kronor per elev och år.

För att omhändera de allmänna uppgifterna avseende bevakning av lokaler nas ändamålsenlighet ur hygienisk synpunkt bör vid varje skolenhet av utlandsskola finnas en skolläkare. Denne bör även vid större skolor hålla mottagning för eleverna på regelbundet återkommande tider. Denna mottagning bör icke nödvändigtvis äga rum i skolans lokaler utan kan med fördel förläggas till läkarens ordinarie mottagning. Överenskommelse om tid och plats bör träffas mellan skolans styrelse och vederbörande läkare. Utlandsskolnämnden bör starkt betona vikten av att skolläkarorganisationen verkligen fungerar vid utlandsskolorna och i görligaste mån övervaka att bestämmelserna om skolhälsovården verkligen efterlevs.

Eftersom utlandsskolenheterna i regel är små, syns kontinuerligt arbete inte finnas för en skolsköterska med regelbunden mottagning. I och med att elevantalet i klasserna är litet kan även kontakten mellan lärare och elever bli sådan att läraren kan räcka till för de

allmänt människovårdande uppgifter som ofta är det viktigaste inslaget i skolsköterskans arbete. Varje skola bör dock ha kontakt med en sköterska som kan anlitas vid förekommande behov.

3.1.5 Huvudmannaskapet vid utlandsskolor

Såsom omnämnts i 2.2.1.1 förekommer vid de nuvarande svenska utlandsskolorna huvudmannaskap av helt olika karaktär. I de fall där huvudmannen har sitt säte i Sverige har utredningen vid sina enkäter kunnat konstatera att huvudmannen har relativt små möjligheter att påverka skolans skötsel och huvudsakligen är ekonomisk garant för skolan. Aktiva ingripanden i skolans skötsel kan en huvudman i Sverige rimligtvis inte göra om skolan är belägen i Afrika eller Asien. Utredningen finner det därför angeläget att när statsbidrag i större utsträckning föreslås utgå till utlandsskolorna huvudmannen verkligen är verksam på den ort där skolan drivs. Det torde även vara till fördel för verksamheten om de personer, som tillsammans bildar den förening som utgör huvudmannen, själva har ett personligt intresse av skolverksamheten, exempelvis genom att de har barn i skolan i fråga.

I de beslut som hittills fattats rörande statsbidrag till utlandsskolor och i vilka man beviljat statsbidrag *till en svensk skolförening för driften av en skola* på viss plats, har några krav på huvudmannen för skolan och sammansättningen av dess styrelse hittills ej uppställts. Det har i allmänhet varit tillräckligt att en trovärdig person på en utländsk ort uppgett sig representera en svensk skolförening som bildats därstädes. Utredningen finner ett sådant förhållande i fortsättningen icke vara tillfredsställande. Med det ekonomiska ansvar och de förvaltningsupp-

gifter som kommer att åligga huvudmannen syns det vara befogat att vissa bestämmelser rörande huvudmannens styrelse och skolans styrelse utfärdas.

I Sverige sker beträffande huvudmannaskapet för skolorna en gradvis övergång till kommunalt huvudmannaskap. Om man till utlandsskolorna överför den tanke som ligger bakom denna konstruktion av huvudmannaskapet, ter det sig naturligt att som huvudman för en utlandsskola står en förening anknyten till orten eller området och med driften av en skola som huvudsyfte.

En bestämmelse om att en svensk utlandsskola skall drivas av en skolförening som bildats särskilt för ändamålet vore av föga värde om man inte samtidigt föreskrev att föreningen skall ha ett visst antal medlemmar och att föreningen skall ha en styrelse av fast sammansättning. Dessutom måste bestämda regler utformas för sammansättningen av den styrelse som närmast skall svara för driften av skolan och utföra huvudmannens uppdrag. Utredningen finner det därför lämpligt att som villkor för statsbidrag till en skola skall gälla att dess huvudman utgörs av en förening med minst 10 medlemmar. För denna förening bör finnas en styrelse med säte i skolans verksamhetsland. Denna styrelse skall närmast handha själva skolföreningens angelägenheter och dess sammansättning skulle i och för sig inte behöva regleras genom närmare centrala bestämmelser från Sverige. Emellertid finner utredningen att det från flera synpunkter är ändamålsenligt att den skolstyrelse som bör finnas vid varje skola generellt har samma sammansättning som föreningens styrelse. Skolstyrelsens uppgift bör vara att ha en allmän tillsyn över skolenheten och svara för dess funktion. Särskilt bör skolstyrelsen handha de angelägenheter i fråga om

skolenheten som är att hänföra till förvaltning och rör verkställande av beslut som berör skolan, vare sig dessa beslut fattats av skolföreningen eller av sådan svensk myndighet som har att öva in-seende över skolan. Skolstyrelsen bör med andra ord i huvudsak ha sådana uppgifter som svarar mot en kommunal skolstyrelsens uppgifter i Sverige. Eftersom en styrelse för en utlandsskola, som är relativt isolerad från kontakter med Sverige, har större möjligheter att påverka en skolas allmänna inriktning och utveckling än en skolstyrelse har här i landet, är det betydelsefullt att sammansättningen av skolstyrelsen regleras.

För den myndighet som i Sverige har att administrera utlandsskolorna är det betydelsefullt att åtminstone en av styrelseledamöterna i varje skolas styrelse har sådana kvalifikationer att han kan sköta de administrativa uppgifter och den kontakt med svenska myndigheter som åligger skolstyrelsen. Med hänsyn härtill bör *en av ledamöterna utses av utlandsskolnämnden*.

Vid sammanträden med skolstyrelser inom svenska kommuner skall skolchefen närvara men äger icke rätt att delta i besluten. Däremot har han rätt att delta i överläggningarna och att få sin särskilda mening antecknad till protokollet. Denna bestämmelse garanterar skolstyrelsen tillgång till pedagogisk sakkunskap vid dess sammanträden och förhindrar samtidigt att skolchefens synpunkter får för stort inflytande vid sammanträdena. Förhållandena vid utlandsskolorna och inom de svenska kommunerna är ej helt likartade. De personer som väljs till ledamöter av en kommunal skolstyrelse är till större delen sådana som i det offentliga livet visat intresse för utbildningsfrågor och genom sin verksamhet förvärvat sakkunskap på området. Det kan inte förutsättas att varje svensk koloni har till-

gång till personer med sådana kvalifikationer. Denna synpunkt syns tala för att studierektor i en utlandsskolas styrelse borde få större inflytande än motsvarande befattningshavare har inom svenska skolstyrelser. Om studierektor vid utlandsskolorna får ställning som ledamot av skolstyrelsen och inte bara äger rätt att delta i förhandlingarna, får man en garanti för att kontinuerlig kontakt hålls med skolutvecklingen i Sverige, eftersom utredningens förslag om jämförelsevis korta förordnanden av studierektorer och lärare syftar till en viss omsättning på dessa poster. *Skolchefen bör sålunda vara självskriven ledamot av skolstyrelsen.*

I övrigt föreslår utredningen att *fem ledamöter av styrelsen utses av skolföreningen* på föreningsmöte. Skolstyrelsen erhåller alltså sju ledamöter. De suppleanter som utses för varje ledamot utses på samma sätt som de ordinarie ledamöterna. Studierektors suppleant bör vara en av kollegiet utsedd lärare. Olika synpunkter kan läggas på de önskvärda kvalifikationerna hos ledamöterna. För att viss omsättning skall ske på de poster som besätts av skolföreningen *finner utredningen det lämpligt* att minst tre av de av skolföreningen utsedda ledamöterna är föräldrar eller vårdnadshavare till elever vid skolan. För att å andra sidan en viss kontinuitet skall bibehållas inom skolans styrelse torde det vara önskvärt, även om utredningen inte vill förordna att föreskrifter härom utfärdas, att exempelvis två av ledamöterna i skolstyrelsen väljs bland sådana personer som genom minst två års vistelse i landet vunnit erfarenhet om förhållandena där **och haft möjlighet att skaffa sig sådana förbindelser inom landet som kan vara till nytta för skolans verksamhet.** Vidare finner utredningen det mot bakgrunden av hittillsvarande

praxis angeläget att understryka betydelsen av kvinnlig representation i styrelsen.

Ordförande i styrelsen syns lämpligen böra utses av skolföreningen som därvid har att välja bland de ledamöter som den själv utsett och den ledamot som utsetts av utlandsskolnämnden. Däremot anser utredningen att skolans studierektor icke bör kunna ifrågakomma till ordförandeposten inom styrelsen. Ordföranden bör liksom övriga ledamöter utses för tre år. Efter två sådana mandatperioder bör dock ordföranden icke kunna omväljas. Vice ordförande i styrelsen och andra funktionärer såsom sekreterare och skattmästare utser styrelsen inom sig själv.

3.1.6 Utlandsskolnämnden

3.1.6.1 Utlandsskolnämndens uppgifter

De uppgifter utredningen avser skola handläggas av utlandsskolnämnden kan indelas i uppgifter som direkt rör utlandsskolorna och uppgifter som berör utlandssvenskarnas skolproblem men som syftar till åtgärder här i landet.

Beträffande utlandsskolorna är en av utlandsskolnämndens viktigaste uppgifter att skaffa lärare till dessa. Utlandsskolnämnden har i detta avseende att göra sig underrättad om behovet av lärare vid de olika skolorna och att därefter ledigförklara ett däremot svarande antal tjänster. Sedan ansökningar till tjänsterna inkommit till respektive länskolnämnder och vid dessa försetts med vederbörliga yttranden, insänds ansökningarna till utlandsskolnämnden. I den mån ansökningarna avser ämneslärare eller adjunktstjänster, dvs. i första hand tjänster på grundskolans högstadium, sänds ansökningarna till skolöverstyrelsens meritkontor för beräkning av lärarnas meriter. Beträffande småskollärare och folkskollärare ut-

förs meritberäkningen vid utlandsskolnämnden, liksom motsvarande tjänster meritberäknas vid länskolnämnderna med avseende på skolor i Sverige. Om tiden medger sänds, sedan meritberäkningen skett, ansökningar och merithandlingar i övrigt till styrelsen för den skola ansökningarna avser. Skolstyrelsen tar ställning till vilken (eller vilka) av lärarna den anser vara mest meriterad och lämpad för tjänsten och avger förslag på grundval av denna bedömning. Styrelsens förslag sänds därefter tillsammans med merithandlingarna till utlandsskolnämnden, där definitiv tillsättning sker.

De lärare som insänt ansökningar till tjänster vid utlandsskolor men som icke vid ansökningstillfället kunnat antas såsom lärare, bör såsom föreslagits i 3.1.2.2 få möjlighet att låta sina ansökningar kvarligga för att de skall kunna ifrågakomma till motsvarande tjänst vid annat senare tillfälle. Vid hastigt uppkommande vakanser bör utlandsskolnämnden därigenom kunna med relativt kort varsel anskaffa lämplig vikarie. Detta underlättas ytterligare genom att utlandsskolnämnden upprättar ett register över lärare som är villiga och lämpliga för tjänst vid utlandsskola. Detta register bör ständigt hållas aktuellt.

Utlandsskolnämndens befattning med utlandslärarna begränsar sig emellertid icke enbart till tillsättningen. Nämnden skall även vara den myndighet som har att svara för utlandslärarnas löner. Vid slutet av varje läsår bör därför styrelsen vid utlandsskolorna till utlandsskolnämnden insända förslag till organisation för kommande läsår. Detta förslag granskas av utlandsskolnämnden, som därefter har att meddela beslut angående organisationen till vederbörande skolstyrelse. På grundval av den sålunda godkända organisationen utan-

ordnar utlandsskolnämnden i förskott halvårsvis till vederbörande ambassad de lönedel som beräknas utgå enligt den beslutade organisationen. Ambassaden utbetalar lönerna månadsvis direkt till lärarna och slutredovisning av kostnaderna inges halvårsvis i efterskott till utlandsskolnämnden, som har att balansera överskott respektive underskott till påföljande halvår. På samma sätt utbetalar utlandsskolnämnden med ledning av den godkända organisationsplanen och övriga uppgifter efter rekvisition halvårsvis i förskott till skolans styrelse statsbidrag till övriga delar av skolans verksamhet. Slutredovisning och balansering sker i efterskott även beträffande dessa statsbidragsformer. Som mellanhand vid utbetalningar även till skolans styrelse beräknas vederbörande svenska beskickning eller konsulat fungera.

Frågor rörande inrättande av utlandsskolor torde även komma att utgöra en omfattande del av utlandsskolnämndens arbete. När framställning om inrättande av en utlandsskola inkommer till utlandsskolnämnden, bör denna snarast bilda sig en uppfattning om den troliga utvecklingen av befolkningsunderlaget i den tänkta skolans rekryteringsområde. Detta är av betydelse bl.a. för en bedömning av hur stora investeringar som bör göras i skolan, i vilken mån en samordning bör ske av elevunderlaget på orter inom resavstånd från varandra eller om sådan samordning kan gynnas genom anläggande av elevhem vid utlandsskolan. Vid dessa bedömningar bör utlandsskolnämnden ta kontakt med sådana organ som kan förutsättas ha överblick över utvecklingen, exempelvis utrikesdepartementet, SIDA, Utlandssvenskarnas förening, Exportföreningen m.fl.

Frågor rörande inrättande av utlandsskolor bör kunna avgöras av

nämnden själv, medan däremot frågor rörande inköp eller nybyggnad av lokaler för sådan skola bör avgöras av Kungl. Maj:t efter förslag från utlandsskolnämnden.

Såsom nämnts i det föregående saknar lärarna vid utlandsskolorna mycket den kontakt med pedagogisk utveckling och pedagogisk verksamhet i Sverige som de är vana vid från hemlandet. Om utlandsskolornas funktion skall kunna förbättras och undervisningen där bli likvärdig med den som ges vid skolor i Sverige, erfordras att en kontinuerlig pedagogisk tillsyn och rådgivning ordnas även för utlandsskolorna. Utlandsskolnämnden bör svara för dessa uppgifter och bör i inspektionshänseende erhålla samma ställning gentemot utlandsskolorna som länsskolnämnderna intar beträffande skolor i Sverige. Utlandsskolnämnden bör ges möjlighet att genom sin chefstjänsteman och genom särskilt utsedda experter — vilka även bör kunna utgöras av nämndens ledamöter — tid efter annan besöka utlandsskolorna för att där ta del av verksamheten och bistå skolorna med råd och anvisningar såväl i pedagogiskt avseende som i fråga om allmän organisation och administration. Sådana besök bör förekomma regelbundet med inte alltför långa mellanrum — minst vart tredje år vid varje skola — och dessutom då särskilda omständigheter påkallar besök från nämndens sida. De besökande bör med hänsyn till ändamålen med besöken vara väl orienterade om förhållandena inom skolväsendet i Sverige och stå i nära kontakt med det praktiska arbetet inom detta.

Inrättandet av utlandsskolor torde icke helt kunna göras beroende av initiativ från utlandssvenskarna själva. Utlandsskolnämnden bör även själv ha uppmärksamheten riktad på sådana områden där svensk koloniseringen utveck-

las på ett sådant sätt att anläggande av en svensk skola är tänkbart. Då nämnden finner att den svenska bosättningen inom ett område är tillräckligt stor för att kunna utgöra underlag för en svensk skola, bör den vidta åtgärder för att närmare utröna underlagets tillförlitlighet och framtidsperspektiv. Den bör i dessa fall, eventuellt via organisationer med verksamhet bland utlandssvenskarna, ta initiativet till underlagsundersökningar och prognoser beträffande bosättningen i området. För att smidigt kunna följa utvecklingen bör nämnden ha kontinuerlig kontakt med organisationer bland utlandssvenskarna, helst därigenom att någon av nämndens ledamöter representerar sådan förening. Eftersom undervisningen vid utlandsskolorna innebär åtskilliga pedagogiska problem av sådan art som icke förekommer vid skolor i Sverige, bör utlandsskolnämnden hålla uppmärksamheten riktad även på den pedagogiska sidan av dessa skolors verksamhet. Nämnden bör sålunda söka efter lämpliga forskningsobjekt och vidarebefordra förslag härom till sådana instanser i Sverige som handhar pedagogisk forskning. Däremot syns det ej lämpligt att nämnden själv ägnar sig åt egentlig forskning.

En viktig del av utlandsskolnämndens arbete kommer att bestå i den information och den service som nämnden skall tillhandahålla utlandssvenska föräldrar. Utlandsskolnämnden bör i första hand i form av tryckta broschyrer eller folders tillhandahålla utlandssvenska föräldrar upplysningar om de skolmöjligheter som står deras barn till buds i främmande länder. Kännedom om detta informationsmaterial bör spridas av de myndigheter och organisationer med vilka utlandssvenskar och blivande utlandssvenskar står i förbindelse, exempelvis utrikesdepartementet

jämte beskickningar och konsulat, SIDA, upplysningsberedningen, Svenska Institutet, och av företag som bedriver verksamhet utomlands. Skrifterna bör även tillhandahållas av centrala och regionala skolmyndigheter. Utöver denna allmänna verksamhet bör utlandsskolnämnden även kunna tillhandagå utlandssvenska föräldrar med råd och upplysningar i skolfrågor mera direkt via brevkontakt, telefon eller personligt besök. Nämndens verksamhet bör sålunda syfta inte enbart till allmän information utan även till individuell rådgivning med hänsyn till de speciella förhållandena i varje enskilt fall. Denna rådgivning förutsätter att utlandsskolnämnden har kontinuerlig överblick över skolmöjligheterna för utlandssvenskars barn såväl i utlandet som här hemma, vilket kräver översikt över tillgängliga platser vid internatskolor, i elevhem och i privata inackorderingsfamiljer.

Parallellt med dessa informativa uppgifter är det naturligt att utlandsskolnämnden även åtar sig vissa planeringsuppgifter som rör skolinackorderingen. Sålunda bör nämnden arbeta för att möjligheter till inackordering finns i anslutning till olika skolformer. Den bör fästa skolmyndigheters, sociala och administrativa myndigheters uppmärksamhet på förekommande behov av detta slag och föreslå åtgärder för att tillgodose behovet. Nämnden bör även på lämpligt sätt skaffa sig kännedom om inackorderingshem på olika orter i landet, där man är villig att ta emot utlandssvensk ungdom. Den bör även i viss mån hålla sig informerad om arten av den omvårdnad som kommer barnen till del i de olika inackorderingshemmen och om de olika hemmens lämplighet för olika ungdomar. Lämpliga familjer bör, då så kan anses ändamålsenligt, uppmuntras att ta emot ut-

landssvenska barn som inackorderingar. Den inhämtade kännedomen om inackorderingsmöjligheterna i landet skall kostnadsfritt vidarebefordras till de utlandssvenska föräldrarna. Den överblick över platstillgången vid internatskolorna som nämnden bör eftersträva underlättas därigenom att utlandsskolnämndens ordförande tillika är ordförande i den centrala intagningsnämnd som föreslås sörja för intagningen i dessa skolor av utlandssvensk ungdom. I samma nämnd bör nämndens chefstjänsteman vara sekreterare (se 9.4.1).

I det föregående har framhållits att utlandsskolnämnden icke bör ägna sig åt pedagogisk forskning i egentlig mening utan endast komma med uppslag till forskningsområden som berör de utlandssvenska barnens problem. Däremot bör utlandsskolnämndens informativa verksamhet utsträcka sig även till lärare och skolledare vid sådana skolor där utlandssvenska elever eller före detta utlandssvenska elever tas emot. Nämnden bör sålunda skaffa sig informationer om de erfarenheter som görs av rektorer, lärare, kuratorer, psykologer och elevhemsföreståndare på olika håll i landet rörande utlandssvenska barns skolproblem och möjligheterna att lösa dessa. Med tiden bör nämnden på så sätt kunna bli ett centrum för pedagogisk information på detta område.

Ett av de största problemen för de utlandssvenska ungdomar som tillbringat större eller mindre del av sin skoltid i utländska skolsystem är att få sina utländska betyg värderade och jämförda med skolbetyg avgivna i Sverige. Beträffande sådana betyg som avser skolstadier nedanför högskolenivå bör utlandsskolnämnden ta sig an evalvering av dessa. Nämnden bör sålunda med tiden kunna skaffa sig en täm-

ligen omfattande erfarenhet av olika utländska skolbetygs värde och med ledning härav ge de utlandssvenska eleverna råd beträffande de skolformer och de stadier där de närmast hör hemma här i Sverige. För övrigt bör övergången mellan utländska och svenska skolor underlättas genom ett smidigt system för anpassningen, varigenom betydelsen av betygsjämförelser — i den mån det icke gäller slutbetyg — kan reduceras.

Vad beträffar värderingen av de utländska betyg som svarar mot de svenska avgångsbetygen från gymnasium syns det knappast vara lämpligt att ålägga utlandsskolnämnden denna. Eftersom evalveringen av betyg på detta stadium i allmänhet syftar mot ett inträde vid universitet eller högskolor, syns denna uppgift närmast ankomma på universitetsmyndigheterna. Ett samarbete mellan dessa och utlandsskolnämnden bör emellertid av praktiska skäl äga rum.

3.1.6.2 *Utlandsskolnämndens organisation*

Som framgår av framställningen i det föregående förutsätts utlandsskolnämnden få i huvudsak följande uppgifter:

1. att ha ledning och tillsyn av de svenska skolorna och svensk undervisning utomlands,
2. att beträffande de svenska utlandsskolorna utöva samma funktioner som åligger länsskolnämnderna beträffande skolor i Sverige,
3. att svara för anställning och avlöning av lärare vid svenska utlandsskolor,
4. att organisera utlandssvenska barns skolgång i Sverige, vilket innebär
 - a) pedagogisk rådgivning till skolorna rörande de utlandssvenska elevernas inpassning i svenska skolor,

b) anskaffande av informationer nödvändiga för planeringen av internatsskolor, elevhem och andra inackorderingsmöjligheter,

5. att svara för information och rådgivning i skolfrågor åt utlandssvenskar.

Utredningen föreslår att nämnden skall bestå av fem ledamöter, vilka alla tillsätts av Kungl. Maj:t. Då det är viktigt att såväl skolerfarenhet som utlandserfarenhet och juridisk erfarenhet finns representerade inom nämnden med hänsyn till dess skiftande uppgifter, syns det lämpligt att utrikesdepartementet ger förslag på en ledamot, skolöverstyrelsen på två och Utlandssvenskarnas Förening på en. Ordföranden bör utses av Kungl. Maj:t efter gemensam beredning i utrikes- och ecklesiastikdepartementen. För verkställigheten av utlandsskolnämndens beslut bör finnas ett kansli med en ansvarig chef och erforderlig kanslipersonal.

Utredningen har även övervägt att till utlandsskolnämnden knyta en kurator för att särskilt tjänstgöra som ackvisitör av inackorderingsplatser i privata familjer och för att kontrollera förhållandena inom denna inackorderingsform och gå föräldrar och barn tillhanda med råd i inackorderingsfrågor. Utredningen har emellertid funnit att anskaffande av inackorderingsfamiljer kan ske från nämndens kansli med anlåtande av de elevvårdande organen inom skolorna på berörda orter. Tillsyn och rådgivning torde även bäst kunna ske genom personal som har sin verksamhet fast knuten till inackorderingsorten. De befattningshavare som närmast kan komma i fråga för att biträda klassföreståndarna med dessa uppgifter torde bli skolkuratorerna.

Skolkuratorsverksamheten har ännu ej nått full utveckling. År 1965 fanns i landet 198 skolkuratorer, av vilka 36

tjänstgjorde enbart på gymnasier och 80 enbart vid grundskolor, medan 5 tjänstgjorde vid yrkesskolor. Övriga fördelade sin verksamhet mellan dessa skolformer. I riksdagsbeslutet om det nya *gymnasiet* har förutsatts att en halv kuratorstjänst skall finnas vid varje skolenhet med gymnasium och/eller fackskola av normal storlek. De sakkunniga som av ecklesiastikministern tillkallats för att utarbeta förslag till statsbidragsbestämmelser rörande de gymnasiala skolformerna m.m. föreslår i en till sitt den 15 december 1965 avgivna förslag fogad promemoria med avseende på kuratorer:

Vid skolenhet av normalstorlek (700—900 elever) beräknas personalresurser motsvarande en halv tjänst. Vid mindre respektive större skolenheter anpassas personalresurserna med utgångspunkt i nämnda normalfall.

Kuratorsinstitutionen finns icke reglerad i skolstadgan vad *grundskolan* beträffar men av åtskilliga formuleringar i läroplanen framgår att en kurator förutsätts vara en allmänt förekommande befattningshavare även inom den obligatoriska skolan. 1965 års utredning om socialhögskola i Örebro har i sitt betänkande »Ökad socionomutbildning» (Stencil E 1965:4) beräknat att år 1970 behovet av skolkuratorer vid de nämnda skolformerna, omräknat i heltidstjänster, skall ha ökat med sammanlagt minst 200 tjänster.

Vidare har samma utredning i sitt förslag till normalinstruktion för skolkuratorer infört en bestämmelse om att kurator skall »lämna råd och hjälp åt elever som bor inackorderade på skolorten». *Utlands- och internatskoleutredningen* finner att ett förverkligande av den ovan anförda prognosen beträffande skolkuratorsorganisationen och fastställande av den ovan angivna bestämmelsen i normalinstruktionen skulle ut-

göra en betryggande garanti för att de inackorderade elevernas och deras föräldrars behov av råd och stöd skall kunna tillgodoses.

Eftersom utlandsskolnämnden rent kanslimässigt blir en jämförelsevis liten arbetsenhet, har utredningen sökt framkomliga vägar för att förenkla och förbilliga den rent administrativa organisationen. *Utredningen föreslår* att utlandsskolnämnden organiseras i kansligemenskap med skolnämnden för Stockholms stad och Stockholms län varigenom investeringskostnaderna för kontorsutrustning och apparatur minskas och nämnda utrustning rationellt utnyttjas. Även på personalsidan bör en samarbetsorganisation betyda ökade möjligheter till rationalisering för båda de berörda kanslierna.

3.1.6.3 Arbetsfördelning och personal vid utlandsskolnämnden

Nedan har en översikt gjorts över de arbetsuppgifter som tillkommer utlandsskolnämnden enligt utredningens förslag med utgångspunkt i den storlek utlandsskolorganisationen har för närvarande. Arbetsuppgifterna har fördelats på ett sådant sätt som syns mest rationellt, nämligen så att ordföranden endast utför sådana arbetsuppgifter som är nödvändiga för att han skall kunna leda nämndens löpande verksamhet. Kanslichefen har i den här följande beräkningen tilldelats uppgifter av större vikt och av principiell natur. Han skall i dessa vara föredragande i nämnden. Övriga uppgifter har uppdelats mellan mera kvalificerade kansliuppgifter avpassade för en kanslist och rent skrivarbete. Den gjorda beräkningen av arbetets omfattning vid utlandsskolnämnden avser ett genomsnitt på längre sikt. Vid starten torde arbetet kräva avsevärt längre tid.

Arbetsuppgifternas omfattning och arbetsfördelningen vid utlandsskolnämnden

Ordf. = ordföranden, Kc = kanslichefen, K = kvalificerad kanslipersonal (kanslist el. dyl.), Kb = kontorsbiträde el. dyl.

Arbetsuppgift	Antal timmar per år för			
	Ordf	Kc	K	Kb
<i>Lärartillsättning</i>				
(48 lärare vid egentl. utl.skolor och 10 lärare för underv. utan eg. skola. S:a 58 lär. Medeltjänstgöringstid 3 år. Sålunda ca 20 tillsättningar per år. Antal sökande per tjänst = 20)				
Förarbete (konstaterande av behovet, korrespondens med skolstyrelserna, annonsering av tjänsterna, besvarande av telefonförfrågningar rörande tjänsterna m.m.)	1	20	30	10
Samling, diarieföring av ansökningar				30
Meritberäkning och meritjämförelse, utskrift av merit-sammandrag		40	120	30
Utsändning till skolstyrelserna för yttrande, återinsamling			4	8
Förberedelse för föredragning		10		10
Föredragning och beslut	3	3	3	
Utfärdande av förordnande, annonsering i Post & Inrikes Tidningar			4	4
<i>Statsbidrag</i>				
Granskning av rekvisitioner och utanordnande av bidrag till:				
Lärlarlöner (58 lärare) två gånger per år		58	232	20
Resebidrag till lärare (29 lär. per år)		4	15	10
Lokalhyra eller nybyggnad (1 byggn.ärende per år)	1	22	10	2
Läroböcker och materiel			2	2
Rekvisition o. utsändning av böcker		10	50	150
Skolmåltider			2	2
Skolskjutsar		6	24	10
Skolhälsovård			1	2
Skolbibliotek			1	2
Drift av elevhem		1	2	2
Internationell skola		5	2	2
<i>Utredningar</i>				
Ang. inrättande av utlandsskola (1 ärende per år)	3	20	20	10
Ang. anordnande av svensk kompletterande undervisning på utländsk ort (1 ärende per år)	3	20	20	10
Ang. inrättande av elevhem vid utlandsskola (1 ärende per år)	3	20	20	10
<i>Allmän administration av utlandsskolorna</i>				
Utfärdande av anvisningar, fastställande av formulär m.m. i anslutning till ändrade eller nytillkommande bestämmelser eller nya pedagogiska rön o.d. som måste modifieras för utlandsskolorna	5	80	10	10
Jämknings i läroplan (5 ärenden per år)		10		2
Uteslutande av ämne eller tillägg av ämne		10		1
Anordn. av tillvalsgrupper på högstadiet		10		1
Bestämmande av antal klasser och medgivande av avvikande klasstyp		20		5
Läsårets längd och förläggning		5		1
Ärenden ang. fem- eller sexdagarsvecka		1		1

Arbetsuppgift	Antal timmar per år för			
	Ordf	Kc	K	Kb
Granskning och godkännande av läroböcker som ej granskats av läroboksnämnden (10 ärenden per år)	1	50		2
Genomgång och sammanfattning av skolornas verksamhetsberättelser	2	20	20	3
Utseende av ledamot av skolstyrelse (4 per år)	1	1		1
Fastställande av undervisningsskyldigheten för lärare (20 ärenden per år)		10		2
Fastställande av nedsättning i undervisningsskyldigheten för studierektor (15 ärenden per år)		10		2
Beviljande av tjänstledighet och förordnande av vikarie (5 ärenden per år)		1	10	1
<i>Anordnande av svensk undervisning utomlands utanför utlandsskolororganisationen</i>				
Information		75	30	10
Informationscirkulär och broschyrer	5	100	100	20
Enskild information till föräldrar		400	150	25
Överläggningar med Svenska Institutet, SIDA, UD, UF, SÖ, AMS, Exp.-fören., Centr. studiehjälpsnämnden, personalchefer vid företag, rektorer, elevhemsföreståndare, lärare, m.m.	10	200		30
<i>Åtgärder betr. skolinackordering m.m. i Sverige</i>				
Adressförmedling betr. inackordering i familj			10	20
Förberedelse av intagningsnämndens sammanträden	20	70	100	50
Sammanträde med intagningsnämnden, efterarbete	10	20	20	20
Utredningar rörande inackorderingsbehovet för utlandssvenska elever		50	20	20
<i>Tillsyn och pedagogisk rådgivning</i>				
Besök vid utlandsskolor (8 skolor per år) 20 dagar ¹	40	80		
Besök vid skolor i Sverige med utl.svenska elever		200		
Organisation av fortbildning för utlandslärare	2	50	20	20
<i>Telefonservice och registreringsarbete</i>				
				200
<i>Planering av nämndens verksamhet, budgetarbete</i>	5	100	80	20
Summa	115	1 812	1 132	793

¹ I genomsnitt beräknas två personer under en 10-dagars resa besöka vardera fyra skolor. Om varje arbetsdag (= resdag) beräknas till 8 timmar, omfattar detta resprogram totalt 160 timmar per år. Av dessa beräknas genomsnittligt hälften, dvs. ca 80 timmar, komma på kanslichefen och 40 timmar komma på ordföranden. De återstående 40 timmarna beräknas för besök av övriga ledamöter samt experter av olika slag.

Chefen för utlandsskolnämndens kansli skall sålunda ha till uppgift

att organisera och leda nämndens informationsverksamhet,

att svara för tillsyn och rådgivning vid utlandsskolorna,

att handlägga resp. föredra ären-

den rörande lärartillsättning, statsbidrag, inrättande av utlandsskolor, organisation av utlandsskolor och övriga ärenden rörande dessa skolor,

att svara för budgetförslag för utlandsskolverksamheten och för nämndens egen verksamhet,

att samla och vidarebefordra erfarenheter rörande skolgången i Sverige för utlandssvenska elever,

att bedriva pedagogiskt utvecklingsarbete inom nämndens verksamhetsområde,

att fungera som sekreterare i intagningsnämnden för utlandssvenska elever.

Arbetsuppgifterna är närmast att jämföra med dem som åligger en länskolinspektör.

För befattningen krävs sålunda såväl omfattande pedagogisk erfarenhet som administrativ kunnighet och organisatorisk förmåga.

För kanslichefens del uppgår arbetet till full tjänst, och i och med att utlandsskolverksamheten utvecklas kommer arbetsuppgifterna att öka. Å andra sidan uppgår kanslistuppgifterna till ungefär 2/3 av full tjänst och skrivgöromålen till 1/2 tjänst. Genom kansligemenskapen med skolnämnden för Stockholms stad och Stockholms län bör en smidig anpassning av personaluppsättningen kunna ske, så att varje befattningshavare ägnar sig åt sådana arbetsuppgifter som är avpassade efter vederbörandes kvalifikationer. Avräkning rörande personalkostnaderna bör ske varje år mellan de båda nämnderna med hänsyn till de verkliga arbetsförhållandena.

Chefstjänstemannen vid nämnden bör för att kunna fullgöra sina uppgifter som pedagogisk rådgivare vid utlandsskolorna ha kontinuerlig kontakt med arbetet inom det svenska skolväsendet. Å ena sidan skulle det därför vara fördelaktigt att tjänsten tillsattes med förordnande på viss tid med byte på posten exempelvis vart sjätte år för att förhindra att tjänstemannen genom långvarigt förordnande hos nämnden blir främmande för arbetet inom skolan i Sverige. Å andra sidan torde det vara

till nytta för andra sidor av nämndens verksamhet att ha en befattningshavare som genom alltmåra ökad erfarenhet av de speciella problem som rör utlandsskolorna och de pedagogiska åtgärder som krävs för de utlandssvenska barnens anpassning till det svenska skolväsendet kan ta sådana initiativ som gagnar verksamheten. Särskilt när det gäller uppgiften som rådgivare i skolfrågor för utlandssvenska föräldrar syns en omfattande erfarenhet vara värdefull. Kontinuerlig kontakt med det svenska skolarbetet bör befattningshavaren kunna hålla genom sin uppgift som rådgivare till lärare och rektorer vid sådana skolor i Sverige som tar emot utlandssvenska elever. *Utredningen föreslår* därför att befattningen tillsätts med förordnande för viss tid — lämpligen sex år — men att nytt förordnande bör kunna meddelas om detta befinns vara till fördel för nämndens verksamhet. Lönesättningen bör vara sådan att välkvalificerade sökande lockas till tjänsten.

Främst bör tjänstemannen ha lärar-erfarenhet, positiv inställning till elevvårdande och kuratorsbetonade uppgifter och vara inställd på att arbeta under livlig kontakt med allmänheten. Dessutom krävs en avsevärd administrativ erfarenhet och förhandlingsvana för att fullgöra nämndens planeringsarbete, organisera utlandsskolorna och dessutom föra nämndens talan vid överläggningar med andra myndigheter. Utredningen har övervägt olika tjänstetitlar för befattningshavaren, bland annat »utlandsskolkonsulent», »utlandsskoldirektör» och »utlandsskolinspektör». Den förra benämningen anknyter främst till den rådgivande funktion befattningshavaren förutsätts utöva, medan ordet direktör främst antyder chefskapet och den administrativa ledningen och ordet inspektör bygger på traditioner

inom den obligatoriska skolan. För användning inom Sverige syns »utlandsskolkonsulent» vara en i och för sig godtagbar titel, medan däremot vid kontakt med utländska skolmyndigheter någon av de andra titlarna torde vara att föredra. *Utredningen föreslår* titeln utlandsskolinspektör, som även är lämplig med hänsyn till samarbetet med skolnämndens personal.

Utlandsskolinspektören tillsätts av Kungl. Maj:t efter förslag av utlandsskolnämnden. Övriga befattningshavare tillsätts av nämnden.

3.1.7 Utlandsskolorna och den svenska utrikesförvaltningen

Vid nuvarande svenska utlandsskolor är det vanligt att den svenske ambassadören eller konsuln på platsen är skolans inspektor. Ehuru skäl kan anföras för bibehållandet av en dylik ordning, har utredningen stannat för att icke föreslå detta. Avgörande har härvid varit att inspektorsinstitutionen avskaffats inom det svenska skolväsendet och att tillsynen över utlandsskolorna principiellt skall utövas av utlandsskolnämnden.

Detta betyder dock ingalunda att något samband mellan utlandsskolorna och utrikesrepresentationen i fortsättningen ej skulle finnas. På den sistnämnda faller av naturliga skäl uppgiften att vid behov gentemot värdländernas statliga och lokala myndigheter bistå och företräda de svenska utlandsskolorna. Beskickningarnas och konsulatens allmänna skyldighet att hålla sig å jour med samt till utrikesdepartementet berätta olika former av svensk aktivitet inom sina ämbetsområden gäller självfallet även svenska skolor.

Emellertid bör man enligt utredningens mening gå ett steg längre och tänka sig att det skall ankomma på beskickningar och konsulat att, på utlands-

skolnämndens genom UD framställda begäran, dels yttra sig över av skolstyrelserna framställda förslag och yrkanden, dels vid behov undersöka och utreda förhållanden rörande skolorna och verksamheten vid dessa. Även om inspektion av skolorna skall företas endast av utsända representanter för nämnden, kan det säkerligen många gånger av kostnadsskäl vara påkallat att undersökningar rörande förhållanden av icke-pedagogisk natur i stället anförtros på platsen befintlig diplomatisk eller konsular personal. Med hänsyn till vikten av att utrikesförvaltningen i sådana sammanhang skall kunna agera obundet och objektivt syns det ligga i alla parterers intresse att beskicknings- eller konsulatschef icke utses till ledamot av skolstyrelse. Denna inskränkning bör även gälla dessas närmaste medarbetare.

Att inspektorsinstitutionen sålunda bortfaller vid utlandsskolorna bör givetvis icke hindra att beskicknings- eller konsulatschef så som hittills varit brukligt är närvarande vid avslutningar och andra skolhögtider i egenskap av officiell svensk representant. Denna sed uppfattas säkerligen som en tillgång i skolans arbete.

3.2 Internationella och internordiska skolor

3.2.1 Internationella skolor

I kapitel 2 har redogjorts för de iakttagelser utredningen gjort beträffande olika typer av internationella skolor. Den s.k. internationella skolan i Hamburg, som utredningen besökte, kan knappast sägas göra skäl för namnet internationell skola i egentlig mening. Skolan är internationell endast så till vida att elevklientelet kommer från olika nationer. Läro- och kursplaner däremot är

närmast att betrakta som engelska med vissa inslag av amerikanska moment.

De s.k. Europa-skolorna, varav representanter för utredningen besökt två (den i Bryssel och den i Luxemburg), är internationella i den meningen att eleverna tillhör de olika nationaliteter som är representerade inom EEC och undervisas efter en i viss utsträckning gemensam läroplan. Undervisningen är dock vad huvuddelen av veckotimtalet angår inriktad på en viss nations behov och meddelas på det nationella språket, medan elever av de olika nationerna undervisas tillsammans endast under en relativt liten del av det totala timantalet. Detta gör att Europaskolan huvudsakligen kan betraktas såsom fyra nationella skolor som är organisatoriskt sammanslagna och förlagda till samma skolanläggning och ger en kunskapsstandard som accepteras av de sex EEC-länderna.

United Nations' International School i New York är inrättad för att bereda möjlighet till god undervisning åt barn till FN-delegater och till de anställda i FN:s sekretariat och på så sätt undanröja ett hinder för rekryteringen av högkvalificerad personal till detta. Undervisningen bedrivs vid denna skola på både engelska och franska i de första årskurserna, men på högstadiet drivs hela undervisningen på engelska. Utanför det samlade schemat förekommer extrakurser i de olika barnens språk. Skolor av denna typ syns förekomma på olika håll i världen och representanter för dessa sänds till de konferenser som anordnas av *International Schools Association* (ISA) i Genève. Denna sammanslutning arbetar på att lösa pedagogiska och psykologiska problem som är förknippade med undervisningen i internationella skolor. Inom ISA har bildats *International Schools Examination Syndicate* (ISES)

som genom kursplanestudier i olika ämnen söker arbeta fram en läroplan ledande till en internationell studentexamen som skall kunna erkännas i ett stort antal länder.

De skolyper som här beskrivits syns inriktade på att tillgodose undervisningsbehovet under förutsättning att eleverna tillbringar hela sin skoltid i vederbörande skoltyp. Några särskilda åtgärder syns i allmänhet inte vidtagas för att underlätta för eleverna att återgå till en nationell skola i sitt hemland. Ett undantag härifrån syns FN-skolan vara, där man ger eleverna möjlighet att läsa sitt modersmål utanför schemat. I de skolor som organiserats av LAMCO i Liberia (2.3.3) är däremot undervisningen i modersmålet och i hemmalandets kultur integrerad i läroplanen. Undervisningen där går ut på att dels ge eleverna en allmänt internationell inriktning och förståelse för människor av olika nationaliteter och vana att umgås med dessa, dels meddela en sådan undervisning som nära anknyter till den undervisning som ges i hemlandet och ger eleverna möjlighet att utan tidsförlust fortsätta skolgången där efter hemkomsten. Samtidigt som eleverna får ett nödvändigt minimum av kunskaper i det nationella språket och den nationella kulturen får de alltså samma vana vid internationellt umgänge som ges t.ex. i EEC-skolorna eller United Nations School i New York. Utredningen finner att skolor av detta slag är av lika stort värde som skolgång i rent svenska skolor och föreslår därför att statsbidrag skall utgå till sådana skolor under förutsättning att

1. skolans allmänna arbete och kursplaner väsentligen motsvarar den svenska grundskolans,
2. den fostran som ges i skolan i väsentliga stycken överensstämmer med de principer för den obligatoriska un-

dervisningen som gäller för den svenska grundskolan,

3. skolan väsentligen uppfyller de villkor som i övrigt ställs på svensk utlandsskola. Undantag härifrån, t.ex. beträffande huvudman för skolan, må ske med utlandsskolnämndens medgivande,

4. skolan är beredd att ta emot alla svenska elever i ifrågakommande åldrar som söker inträde,

5. för icke-svenska elever ekonomiskt vederlag för undervisningen utgår till huvudmannen från annan än svensk skolmyndighet till ett belopp per sådan elev räknat som lägst svarar mot det svenska statsbidraget delat med antalet svenska elever.

Statsbidraget till de internationella skolor som här avses kan icke genomgående få samma tekniska konstruktion som statsbidraget till de rent svenska utlandsskolorna. Bidraget till lärarlöner bör dock utgå i samma form som det statliga stödet till lärare vid övriga skolor, dvs. genom att svenska lärare utsänds på samma sätt som till de svenska utlandsskolorna av utlandsskolnämnden, som även betalar deras löner. Antalet lärare bör beräknas så att det icke överstiger det antal lärare som skulle utsändas om skolan vore rent svensk. Om antalet svenska elever i en sådan skola uppgår till minst tolv, bör sålunda vid behov två svenska lärare kunna utsändas av utlandsskolnämnden, även om det rent svenska inslaget i undervisningen icke motsvarar två sådana tjänster. I detta fall beräknas sålunda att de utsända lärarna delvis undervisar på ett annat språk än svenska. Några statsbidrag till avlönande av lärare som inkallats till sådan skola från ett annat land bör dock icke utgå från svenska staten, utan utlandsskolnämnden bör övervaka att den ekonomiska insatsen

från svensk sida icke överstiger vad som är skäligt med hänsyn till inslaget av svenska elever.

Till kostnaderna för lokaler vid internationell skola finner utredningen att statsbidrag bör kunna utgå efter utlandsskolnämndens bedömande. Härvid bör dock, i de fall då lokalen är förhyrd, statsbidrag icke utgå till hela kostnaden utan endast till den del av hyreskostnaderna som svarar mot inslaget av svenska elever i skolan. Om det kan förutses att en internationell skola för längre tid kommer att rekrytera sina elever huvudsakligen bland utlandssvenskars barn, bör statsbidrag kunna utgå även till nybyggnad eller inköp av skollokaler.

Till läroböcker vid internationella skolor bör statsbidrag lämnas i form av svenska läroböcker som utsänds till skolan. I den mån utländska läroböcker kommer till användning bör statsbidrag även kunna utgå till sådana. I dessa fall skall ett exemplar av ifrågavarande bok insändas till utlandsskolnämnden.

Statsbidrag till stadigvarande undervisningsmateriel, förbrukningsmateriel, skolskjutsar, skolmåltider, skolhälsovård och skolbibliotek bör kunna utgå i relation till antalet svenska elever vid skolan.

I de fall då en förskola med svenska elever inrättats i anslutning till en internationell skola, kan det stundom vara angeläget att förskoleverksamheten för att kunna godkännas av skolmyndigheterna i skolans verksamhetsland får ett större inslag av egentlig skolundervisning än som är vanligt i Sverige. Under sådana omständigheter bör en förutsättning för svenskt statsbidrag vara att den första läsundervisningen för de svenska eleverna bedrivs på svenska språket.

3.2.2 Internordiska skolor

Såsom redovisats i kapitel 2 förekommer vid de nuvarande svenska utlandsskolorna ofta ett inslag av elever från de övriga nordiska länderna. Dessa elever undervisas tillsammans med de svenska och några särskilda åtgärder i pedagogiskt avseende vidtas inte generellt för dem. I några missionärsskolor bedrivs dock i mån av tillgång på lärare en viss undervisning i de övriga nordiska språken då behov därav uppstår. *Utredningen förutsätter* att ett internordiskt samarbete av detta slag förekommer även i fortsättningen.

Utredningen har övervägt huruvida en organisation såsom den vid LAMCO-skolorna vore att rekommendera vid skolor med elever från de nordiska länderna. Emellertid har utredningen funnit att en sådan organisation av undervisningen att denna huvudsakligen bedrivs på *ett* nordisk språk medan eleverna under vissa timmar får undervisning var och en i sitt modersmål icke uppskattas bland de utlandssvenska föräldrarna, vilka för övrigt enligt vad som framgår av utredningens undersökning icke är särdeles positiva till nordiska utlandsskolor över huvud taget. Det hävdas att eleverna vid sådan undervisning på grund av de stora likheterna mellan de nordiska språken löper risk att sammanblanda dessa och så småningom varken kan tala det ena eller det andra språket rent. Även om eleverna vid en internationell skola är av enbart svenskt, finskt, danskt och norskt ursprung, syns det från denna synpunkt vara mera förmånligt för elevernas utveckling om de som huvudsakligt undervisningsspråk får använda ett av de stora världsspråken, medan de undervisas i sitt eget nationella språk under de »nationella» timmarna. På detta sätt kommer de internordiska skolorna icke att skilja sig organisatoriskt

från de internationella skolor som beskrivits i 2.3.3.

I den mån lokaler, som förhyrts eller på annat sätt disponeras för svensk skolverksamhet utomlands, under sådan tid då de eljest skulle stått tomma kan användas för annat nordiskt lands skolverksamhet eller annan nordisk kulturell verksamhet bör lokalerna kostnadsfritt ställas till förfogande därför. Utredningen har förutsatt att full reciprocitet skall råda beträffande de förmåner som från svensk sida sålunda beviljas andra nordiska länder, och har via kontaktmän som utsetts av vederbörande länders undervisningsministerier inhämtat inställningen till denna fråga från Danmark, Finland och Norge.

De handlingar till vilka man i de nämnda länderna ombads ta ställning var dels utredningens utkast till kungörelse om undervisning av utlandssvenskars barn m.m. dels utredningens principiella ställningstagande angående internordisk undervisning och internordiska skolor, preciserat på följande sätt:

Beträffande internordisk undervisning och internordiska skolor anser utredningen:

1. Att skyldighet skall föreligga för huvudman för svensk utlandsskola att på samma villkor som gäller barn till svenska medborgare och andra utlandssvenskar även ta emot barn till andra nordiska medborgare;
2. Internordisk huvudman skall kunna upprätta utlandsskola på samma villkor, som gäller för svensk huvudman under förutsättning, i vad avser svenska barns skolgång, att vid den av den internordiska huvudmannen upprättade skolan undervisning om svenska förhållanden sker enligt de minimikrav som gäller i §§ 3 och 20 i det av utredningen upprättade förslaget till Kungl. Maj:ts kungörelse;
3. Utlandsskolnämnden bör stimulera till ett gemensamt utnyttjande av lokaler för svensk utlandsskola i internordiskt sammanhang t.ex. vad gäller gymnastiklokaler och bespisningsutrymmen. Denna verksamhet må även kunna utsträckas till ev. ge-

mensamma bussresor för förflyttningen från föräldrahem eller inackorderingsställe till skolan;

4. Svensk utlandsskola må kunna tjäna som organisatorisk och lokalmässig bas för stödundervisning i sådant nordiskt modersmål som annars icke är företrätt på undervisningsorten;

5. Den skyldighet som här förutsätts gälla för svensk huvudman till utlandsskola skall givetvis i den nordiska samarbetstraktatens anda förutsätta reciprocitet beträffande svenska barn i andra nordiska skolor så att skyldighet, som åligger svensk huvudman, efter förhandlingar också skall gälla för skola upprättad av annat nordiskt land.

Från norsk sida meddelades att utrikesförvaltningens personal icke anmält något behov av norska utlandsskolor till undervisningsdepartementet men att från och med år 1964 visst statsbidrag utgår till skolor som i Asien och Afrika anordnats av norska missionsorganisationer för barn till norska missionärer och andra norska barn i vederbörande land eller distrikt. Skoldirektören i Oslo utövar på statens vägnar en viss tillsyn över dessa skolor. Undervisningsdepartementet finner att det vore fördelaktigt om det som ett led i en ömsesidig överenskommelse mellan de nordiska länderna kunde förutsättas som statsbidragsvillkor att skolorna även i aktuella fall tar emot barn från annat nordiskt land. Då en sådan bestämmelse emellertid skulle inverka på bidragsunderlaget, skall departementet vid tillfälle ta upp ärendet i stortinget i samband med budgetbehandlingen. Från norsk sida vill man icke närmare gå in på de principer för samarbetet som utredningen föreslagit.

Finlands undervisningsministerium förordar i princip utredningens förslag men kan icke påtvinga finländska skolor utomlands några förpliktelser, enär de är helt privata och ej står under ministeriets eller skolstyrelsens tillsyn.

Det föreslås dock att punkten 5 i utredningens principdeklaration på grund av att förhållandena kan vara olika i annat lands skola ändras till »att svenska barn i annan nordisk skola än svensk skall ha enahanda rättigheter som ifrågavarande nordiska lands egna barn».

I Direktoratet för folkeskolen och seminarierna inom danska undervisningsministeriet anser man att utredningens principiella synpunkter kan godkännas i den omfattning som konkreta fall ger möjlighet till tillämpning och då ekonomiska skäl gör det önskvärt att de tillämpas. Det bifogade kungörelseutkastet finner man kunna vara vägledande för en eventuell motsvarande dansk kungörelse.

Utredningen finner sålunda att de uppställda principerna kan användas som riktlinjer vid de förhandlingar rörande samverkan inom utlandsskolverksamheten som bör föras då problemet aktualiseras genom konkreta frågor som ej kan avgöras på det lokala planet.

3.3 Svensk undervisning utomlands utanför den egentliga skolorganisationen

För att undvika att skiljas från barnen sänder föräldrar på orter där svensk kolonien är för liten för att bilda underlag för en svensk skola ofta sina barn till skola inom det inhemska skolväsendet. Även många föräldrar på sådana platser där en svensk skola är verksam anser det viktigt att barnen icke skils från sina jämnåriga kamrater i vistelselandet eller finner skolvägen för lång till den svenska skolan och föredrar på sådan grund att låta barnen gå i landets skolväsen. Även om sådan skolgång i och för sig kan vara lika värdefull som undervisning i svensk skola, uppstår ofta för dessa barn ett

behov av deltidundervisning i svenska ämnen.

Genom de bestämmelser som utredningen föreslagit beträffande inrättande av svensk skola utomlands erfordras ett större elevunderlag än tidigare för att få inrätta sådan skola. Detta gör att på vissa orter möjligheterna att grunda en svensk skola genom utredningens förslag begränsats. Det syns därför befoget att överväga i vilken mån svensk undervisning skall kunna anordnas utan att egentlig skola inrättas.

Utredningen har i det föregående föreslagit att de svenska skolorna utomlands huvudsakligen skall bestå av förskola, lågstadium och mellanstadium, medan större delen av högstadiel eleverna kommer att få sändas till Sverige för skolgång. Vidare förekommer att en enstaka familj eller ett par familjer finns bosatta på en ort och tillsammans har endast två eller tre barn som behöver undervisning. I dessa fall kan det ofta vara önskvärt att korrespondensundervisning med eller utan handledning anordnas.

3.3.1 Kompletterande undervisning

I 2.2.2.26 beskrivs den svenska skolan i Mexiko. Den skiljer sig från övriga utlandssvenska skolor däri genom att den inte är avsedd för heltidsundervisning utan arbetar med kompletterande svensk undervisning för elever som går i tyska, franska, amerikanska eller mexikanska skolor. Intresset för kompletterande svensk undervisning av detta slag syns enligt enkätsvar från svenska beskickningar finnas bland utlandssvenskar i vissa länder. På de flesta ställen torde dock antalet elever med intresse för sådan undervisning inte vara så stort att man kan starta en särskild skola enbart för denna. Där svensk skola finns inrättad bör, om behov därav upp-

står, kompletterande svensk undervisning kunna bedrivas av de lärare som arbetar vid skolan. Denna undervisning torde i sådana fall i viss utsträckning kunna åläggas lärare som fyllnadstjänstgöring eller utföras i form av övertidsarbete.

På sådana platser där svensk skola inte finns kan det vara svårare att ordna den kompletterande undervisningen med hänsyn till att enbart denna oftast inte kan fylla ut en hel lärartjänst. Utlandsskolnämnden bör i så fall undersöka vilka möjligheter som finns att genom undervisning anordnad på olika närbelägna orter kunna skapa en full lärartjänst. Nämnden bör även söka efter andra utvägar att ordna den kompletterande undervisningen, exempelvis genom att som lärare utnyttja någon utlandssvensk på orten med lämpliga kvalifikationer och intresse för undervisning eller genom att med den svenska undervisningen kombinera tjänstgöring såsom svensk lektor vid utländskt universitet eller dyl. För att inventera de möjligheter till kombinationer som föreligger bör utlandsskolnämnden ta kontakt med olika myndigheter och organisationer med vilka samarbete kan tänkas, såsom utrikesdepartementet och Svenska Institutet.

Statsbidrag bör utgå till denna kompletterande undervisning i form av bidrag motsvarande hela lärararvodet eller genom utsändande av svensk lärare för ändamålet. Eftersom det här oftast är fråga om mycket små grupper av elever, torde lokalfrågan inte vålla större svårigheter utan kunna ordnas på enskild väg. Om det kan förutses att undervisningen får sådan omfattning att förhyrda lokaler kan utnyttjas för undervisning på ett rationellt sätt, bör dock statsbidrag kunna utgå även till lokalhyra. För att denna form av undervisning skall kunna ordnas bör ut-

landsskolnämnden endast kräva att en svensk organisation, svensk klubb eller dylikt, står som huvudman för verksamheten och utser en person som skall svara för kontakten med utlandsskolnämnden.

Statsbidrag till stadigvarande undervisningsmateriel och till elevbibliotek bör utgå med årligt belopp som utlandsskolnämnden bestämmer.

3.3.2 Grundskoleundervisning i mindre grupper

Om relevantalet på en ort underskrider de gränser som utredningen satt som villkor för upprättande av svensk skola, bör i vissa fall svensk heltidsundervisning ändå kunna ordnas.

Tidigare har gällt att svensk undervisning i form av en B-skola har kunnat anordnas vid ett minimiantal av 7 eller i vissa fall 6 elever. *Utredningen* som finner det angeläget att kravet på elevunderlag för anordnande av svensk statsunderstödd undervisning icke skärps genom de framförda förslagen, *föreslår* att vid ett elevunderlag av minst sex elever bosatta på en ort, alla stadier inräknade inklusive förskolestadiet, viss svensk undervisning skall kunna anordnas med statsbidrag.

Någon av de ifrågasvarande barnens föräldrar bör då sätta sig i förbindelse med utlandsskolnämnden, varefter nämnden, om den kommit fram till ett positivt ställningstagande, utsänder en lärare som skall undervisa barnen.

Undervisningens organisation får anpassas efter de åldersstadier barnen befinner sig i. I allmänhet syns undervisningen höra ordnas så att förskolebarn, lågstadiebarn och mellanstadiebarn undervisas gemensamt omväxlande med muntlig metod och tysta övningar. Samtidigt kan högstadieeleverna arbeta med korrespondenskurser övervakade av läraren, som vid behov handleder dem i

studiearbetet. Genom att uppmärksamt följa de praktiska erfarenheter som görs med denna form av kombinerad undervisning, handledning och förskoleverksamhet torde utlandsskolnämnden efter några år kunna utfärda råd och anvisningar för denna verksamhet. Även beträffande undervisningsmaterielen, exempelvis materiel för korrespondensundervisning, bör utlandsskolnämnden komma med initiativ och förslag till förbättringar. Statsbidrag bör förutom till lärare utgå till lokalhyra, om särskild lokal behöver hyras, samt till förbrukningsmateriel och stadigvarande undervisningsmateriel inklusive elevbibliotek och dessutom bör korrespondenskurser och läroböcker utsändas. Denna undervisning skall betraktas framför allt som en hjälp till föräldrarna i en svår undervisningssituation, icke som en svensk skola som utåt representerar det svenska undervisningsväsendet. Även i detta fall är det önskvärt att en svensk organisation, svensk klubb eller dylikt står som huvudman för verksamheten och utser person som skall svara för kontakten med utlandsskolnämnden.

3.3.3 Korrespondensundervisning

Utredningen har i det föregående konstaterat att ämnesläraresystemet, lokalbehovet, särskilt för undervisningen i de naturvetenskapliga ämnena, och den stora variationen av ämnen och kurser är faktorer som tillsammans hindrar att högstadier inrättas i samma omfattning som låg- och mellanstadierna av grundskolan. Dessa faktorer leder till att högstadieeleverna oftast måste få sin skolgång förlagd till Sverige. Om utlands-svenska föräldrar emellertid av en eller annan anledning tvekar att sända hem barn i högstadieåldern till skolgång i hemlandet, är de hänvisade till att låta barnen studera med hjälp av korrespondenskurser. Om svensk skola för låg-

och mellanstadiet finns på den ort där eleven är bosatt, är problemet med handledning vid korrespondensstudierna i allmänhet lätt att lösa genom att någon av skolans lärare utöver undervisning på låg- och mellanstadiet åtar sig att fungera som handledare vid korrespondensundervisningen. De svenska korrespondensinstituten, som utarbetar kurser för de flesta ämnen som förekommer på grundskolans högstadium, har även utgett värdefulla studieanvisningar och lärarhandledningar för dessa kurser. Institutet står även till tjänst med personlig rådgivning åt de lärare som begär sådan. Särskilda konferenser för handledare vid korrespondensstudier anordnas årligen av vissa korrespondensinstitut och från och med sommaren 1964 anordnar även skolöverstyrelsen sommarkurser för handledare. Det är önskvärt att lärare vid sådana skolor där handledning vid korrespondensstudier ingår i arbetsuppgifterna ägnar en del av den semestertid som tillbringas i hemlandet åt att skaffa sig fördjupad kännedom om metoderna vid handledningen. Viss hänsyn till vana vid sådan handledning bör även kunna tas vid tillsättning av utlandslärare. Beträffande lärarbehovet vid korrespondenshandledningen har utredningen i det föregående (3.1.2.7) angett vissa normer.

I de fall då svensk skola eller svensk lärare inte finns att tillgå på elevens bostadsort, är eleven hänvisad till att själv studera per korrespondens, eventuellt med föräldrarnas bistånd. Åtskilliga elever i *gymnasie- och högstadieskolor* har nått en sådan mognad att korrespondensstudier icke vållar dem större svårigheter, medan däremot andra icke har nått sådan mognad utan har svårigheter dels att koncentrera sig på studierna när en lärares inspiration sak-

nas, dels att riktigt fatta innehållet i de kurser de läser. De anvisningar till lärare vid handledning av korrespondensstudier som utarbetats av korrespondensinstituten bör kunna vara även föräldrar till nytta och bör vid behov genom samarbete mellan utlandsskolnämnden och korrespondensinstituten ställas till deras förfogande. Emellertid torde denna handledning inte alltid vara till fyllest, utan utlandsskolnämnden bör vinnlägga sig om att söka få till stånd särskild informationsmateriel avpassad för föräldrar som övervakar sina barns korrespondensstudier. I den mån mera personlig pedagogisk rådgivning krävs, bör utlandsskolnämnden dels själv svara för denna, dels förmedla rådgivning till föräldrarna. Härvid bör nämnden samarbeta såväl med skolöverstyrelsen, i synnerhet med dess hjälpmedelssektion och hjälpmedelscentral, som även med korrespondensinstituten. Samarbete bör även eftersträvas av utlandsskolnämnden med såväl skolmyndigheter som korrespondensinstituten för att ytterligare utveckla och förbättra korrespondensundervisningsmaterielen. Särskilt gäller detta den audivisuelle materiel som utgör en nödvändig komplettering av undervisningsbrevens. Det kan under vissa omständigheter förekomma att en svensk familj bor helt isolerad i ett land där det svenska elevunderlaget icke möjliggör vare sig grundandet av en svensk skola eller utsändande av en svensk lärare ens för *låg- och mellanstadiundervisningen*. Om föräldrarna i sådana fall inte är villiga att skicka hem barnen till Sverige och inackordering där eller sända dem till utländsk eller internationell skola, är de hänvisade till att själva ombesörja deras undervisning. Den materiel som då står till buds är huvudsakligen de skolböcker och den materiel i övrigt som används i den

svenska grundskolan. Det är inte säkert att föräldrarna har tillräcklig pedagogisk insikt för att använda denna materiel på det sätt som är avsett. Från denna synpunkt är det önskvärdt dels att korrespondenskurser utarbetas även för elever på grundskolans båda lägsta stadier, dels att vissa instruktioner till föräldrarna vid deras handledning av studierna på dessa stadier utarbetas. En av utlandsskolnämndens pedagogiska uppgifter bör vara att söka framställa sådan materiel. Utlandsskolnämnden torde härvid kunna ha nytta av att tillgodogöra sig de erfarenheter och de försök som gjorts av Institutet för individuell undervisning i Amsterdam (jfr bilaga 3).

I de fall då handledningen av kor-

respondensundervisning beräknas kräva en full lärartjänst, dvs. vid minst 12 elever, bör utlandsskolnämnden överväga att utsända en särskild lärare som handledare. Beträffande det nödvändiga materialet för korrespondensstudierna, inkl. själva korrespondenskurserna, bör detta genom utlandsskolnämndens medverkan tillställas eleverna. Föräldrarna skall sålunda endast behöva göra anmälan till nämnden om undervisningsbehovet, varefter nämnden kontaktar vederbörande korrespondensinstitut och svarar för den ekonomiska sidan av verksamheten. Hur stort behovet av denna form av undervisning kommer att bli har utredningen icke möjligheter att exakt beräkna.

Förslag till åtgärder för utlandssvenska barns skolgång i Sverige

Utredningen har i kap. 3 framfört förslag rörande anordnande av utlandsskolor, rörande undervisningen av utlandssvenskars barn i förskole-, lågstadie- och mellanstadieåldern på orter där en grupp om minst 6 sådana barn finns, för barn på orter med färre barn i samma åldrar där föräldrarna önskar överta ansvaret för undervisningen, för barn i högstadieåldern på orter där särskilda lokalmässiga och personella resurser samt tillräckligt elevunderlag finns för att man skall kunna anordna reguljär högstadieundervisning samt för barn i högstadieåldern som med eller utan lärares eller föräldrars handledning anser sig kunna studera per korrespondens. För övriga elever återstår två möjligheter: dels att fullgöra skolgången i utländska eller internationella skolor i bostadslandet, dels att resa hem till Sverige för skolgång där. De elever det här gäller är barn i lågstadie- och mellanstadieåldern på orter där den svenska bosättningen är liten, barn som av hälso- eller familjeskäl eller av andra orsaker icke bör vistas i föräldrahemmet, barn i högstadieåldern där den svenska bosättningen inte är stor nog för att bilda underlag för en utlandsskola samt det stora flertalet av ungdom i gymnasieåldern vars föräldrar bor utomlands.

För de elever som av föräldrarna sänds hem till Sverige för skolgång fordras åtgärder från svensk sida av

såväl organisatorisk och ekonomisk som rent pedagogisk art.

4.1 *Åtgärder av organisatorisk och ekonomisk art*

4.1.1 Information

Vid de intervjuer som utredningen gjort med utlandssvenska föräldrar har framgått att vad man i första hand saknar när man önskar placera barnen i skola i Sverige är något organ dit man kan vända sig med förfrågningar och där man kan få upplysning om vilka möjligheter som erbjuds att placera barnen i Sverige. Man önskar upplysning om skolformer, om inackorderingsformer, om hjälpanordningar för att övervinna anpassningssvårigheter, t.ex. i fråga om svenska språket, och om kostnader. Utredningens förslag om en utlandsskolnämnd bör ses mot denna bakgrund.

Dessutom har föräldrarna beklagat att tillgången på platser vid internatskolor är så liten att man ofta inte kan räkna med att erhålla en sådan plats. Internatskolorna anses även vara en så kostsam skolform att man ofta föredrar att sätta barnen i en utländsk skola.

I det föregående (3.1.6.1) har framhållits att en av utlandsskolnämndens viktigaste uppgifter skall vara information till utlandssvenska föräldrar. Denna information skall icke blott avse

skolmöjligheterna utomlands utan i lika hög grad de möjligheter till skolgång och inackordering som erbjuds här hemma. Föräldrarna skall genom att rekvirera de broschyrer och övrigt tryckt informationsmaterial som utlandsskolnämnden utarbetat kunna få allmänna upplysningar beträffande de möjligheter till skolgång som står deras barn till buds liksom om de ekonomiska villkor som är förknippade med de olika alternativen. Informationen skall avse dels den allmänna uppbyggnaden av det svenska undervisningsväsendet, varvid i synnerhet den komplicerade organisationen av det gymnasiala skol-systemet skall beaktas, dels en närmare beskrivning av de undervisningsanstalter som närmast kan komma i fråga för de utlandssvenska ungdomarna, dvs. de läroanstalter som antingen är organiserade som rena internatskolor eller är avsedda främst för ungdom boende i ett visst område men därutöver försedda med elevhem för bland annat utlandssvenska elever. De allmänna informationsbroschyerna bör även innehålla upplysningar som möjliggör för föräldrarna att bedöma olika inackorderingsformers fördelar för olika typer av ungdom och barn och för olika åldrar.

Utöver dessa allmänna upplysningar bör informationsskrifterna även innehålla uppgift om utlandsskolnämndens adress och telefonnummer och namn på befattningshavarna där samt informera om att nämnden även står till tjänst med enskild upplysning och rådgivning och förmedling av adresser till lämpliga privata inackorderingshem. Konkreta anvisningar om förfaringssättet då man önskar erhålla en plats vid internatskola eller elevhem i Sverige bör meddelas, liksom även anvisningar bör finnas om blanketter som skall användas för ansökningar och om var de

kan erhållas. Även möjligheterna till yrkesrådgivning bör beröras i informationsskrifterna.

4.1.2 Överblick över inackorderingsmöjligheterna

I det föregående har konstaterats att ett mycket stort behov av goda inackorderingsmöjligheter för utlandssvenska barn föreligger i landet. Detta behov finner utredningen i första hand böra lösas, för låg- och mellanstadiebarnens del genom inackordering i privata hem, och för högstadie- och gymnasieelevernas del såväl genom privat inackordering som genom placering i elevhem och internatskolor. Det är emellertid för den senare kategorien angeläget att den inackordering som anordnas inte får sådan karaktär att de utlandssvenska barnen mer eller mindre isoleras från umgänge med hemmasvenska barn. I internatskolorna bör inslaget av utlandssvenska barn begränsas såväl av pedagogiska skäl som med hänsyn till elevernas självfallna rätt att leva i en icke alltför avvikande miljö. Från undervisningssynpunkt anser man vid de internatskolor som regelbundet tar emot ett större antal utländska elever att inslaget av dessa inte bör överstiga 60 %. Hur stort inslag av utlandssvenska elever man kan tillåta i ett elevhem anslutet till en allmän skola har inte kunnat undersökas, men utredningen utgår ifrån att det utan allvarlig olägenhet bör kunna överstiga det inslag som maximalt anses lämpligt vid internatskolorna.

Planeringen av den nödvändiga utbyggnaden av internatskole- och elevhemsväsendet till den del den avser att tillgodose de utlandssvenska elevernas behov bör anförtros åt utlandsskolnämnden. Enligt de förslag som framläggs i kap. 8 skall framför allt primärkommuner i fortsättningen vara

huvudmän för elevhemmen för såväl gymnasieelever som grundskoleelever. Planeringen för elevhemmen till den del den avser sådant klientel i gymnasiala skolformer som har behov av skolinackordering på grund av glesbygdsförhållanden eller miljöförhållanden skall i första hand ankomma på skolstyrelserna i samverkan med länskolnämnderna, som i detta arbete bör samarbeta sinsemellan över länsgränserna. Utlandsskolnämnden bör även delta i denna planering och bör så snart fråga uppkommer om anläggande av ett elevhem söka kontakt med vederbörande skolstyrelse och länskolnämnd och tillsammans med dessa undersöka huruvida hemmet, med bibehållande av sitt fulla värde för de grupper det är avsett att betjäna, kan placeras på en ort som är lättillgänglig för utlandssvenska föräldrar och dimensioneras för att kunna ta emot ett inslag av utlandssvenska barn.

Utlandsskolnämnden bör även vid behov själv ta initiativet till tillkomsten av elevhem. Eftersom elevhem normalt icke bör vara avsedda enbart för utlandssvenska elever, bör även ett sådant projekt oftast genomföras i samarbete med kommun, landsting och länskolnämnd i den kommun resp. det län där hemmet avses att uppföras. När skolöverstyrelsen eller ecklesiastikdepartementet har att handlägga ärenden som rör platsantal eller elevanordningar vid internatskolor eller pedagogiska förhållanden vid dessa bör utlandsskolnämnden vara en naturlig remissinstans, så att de utlandssvenska elevernas intressen tillvaratas vid behandlingen av dessa ärenden och nämnden dessutom hålls underrättad om utvecklingen på internatskolornas område.

För att kunna bedöma hur stort behovet av elevhemsplatser och internatskoleplatser för utlandssvenska elever

är bör utlandsskolnämnden söka upprätta en översikt av antalet på skolorter tillgängliga privata inackorderingsplatser som kan utnyttjas av utlandssvenska elever. Genom en sådan inventering nås dels fördelen att utlandsskolnämnden kan tjäna som förmedlingsbyrå, dels en överblick över hur stor del av inackorderingsbehovet som lämpligen kan tillgodoses genom privat inackordering. Nämnden bör vid sin bedömning av behovet noga beakta de önskemål i fråga om slaget av inackordering som framförs av de utlandssvenska föräldrarna.

4.1.3 Service beträffande inackordering

I 4.1.1 har behovet av information till utlandssvenska föräldrar beskrivits och i närmast föregående avsnitt har den planering och utbyggnad av skolinackorderingsmöjligheterna som krävs skisserats. Emellertid torde de utlandssvenska föräldrarnas behov och önskemål inte vara tillgodosedda enbart genom information och tillgång på platser. Eftersom föräldrarna, när skolinackordering i Sverige blir aktuell för barnen, ofta har svårt att komma ifrån sina arbeten på främmande ort, syns det vara önskvärt att de får tillgång till någon form av service och därigenom slipper göra kostsamma hemresor på för dem kanske olämplig tid. Utlandsskolnämnden bör som ovan nämnts svara för denna service. För sådana utlandssvenska föräldrar vilkas barn har behov av eller kommer att få behov av inackordering för ett påföljande läsår bör utlandsskolnämnden för ansökan om inackorderingsplats utfärda särskilda blanketter som bör finnas tillgängliga vid svenska ambassader och konsulat samt vid svenska utlandsföretags personalkontor. Dessa blanketter skall av de utlandssvenska föräldrarna ifyllas med uppgifter beträffande eleven, hans per-

sonlighet, intressen, skolförhållanden m.m. och dessutom med de önskemål som från föräldrarnas och elevens sida ställs på arten av skolgång och skolinackordering. I den mån inackorderingsönskemålen avser privatnackordering bör utlandsskolnämndens handläggning av ansökan inskränka sig till anskaffande av en adress på en privat familj som enligt nämndens åsikt är lämplig som inackorderingshem för vederbörande elev på den ort dit familjen helst önskar att elevens skolgång skall förläggas. Om icke privat inackordering önskas, anges på blanketten huruvida i första hand internatskolgång eller elevhemsinackordering önskas och till vilken skola skolgången önskas förlagd. Dessa blanketter vidarebefordras sedan av utlandsskolnämnden till behandling i den intagningsnämnd för internatskolor och elevhem som närmare beskrivs i kapitel 9 och där utlandsskolnämnden genom sin ordförande och sin kanslichef är representerad. Snarast möjligt efter det att intagningen är klar skall utlandsskolnämnden sedan lämna besked till föräldrarna om hur nämnden ordnat för deras barns fortsatta skolgång.

4.1.4 Ekonomiska villkor

Såsom framgått såväl av utredningens intervjuer med utlandssvenska föräldrar som av utredningens enkätundersökningar bland dessa finner föräldrarna det ofta alltför dyrt att sända hem sina barn till Sverige för skolgång och låter dem därför fullgöra skolgången i en utländsk skola eller i en skola av internationell typ. Eftersom det kan anses skäligt att utlandssvenskarna bereds möjlighet att placera sina barn i en svensk skola på såvitt möjligt samma villkor som hemmasvenska föräldrar, bör vissa åtgärder vidtas för att lätta de ekonomiska bördor en skolgång i Sverige ofta lägger på föräldrarna. De

åtgärder som vidtas måste få en något olika teknisk konstruktion beroende på om det gäller inackordering i privat familj, i elevhem eller i internatskola och om eleven går i grundskola eller i gymnasial skolform.

Om en grundskoleelev i Sverige bor på så långt avstånd från närmaste grundskola att han behöver inackordering på skolorten, åligger det i realiteten kommunen att svara för denna inackordering. Föräldrarna vidkänns sålunda inga kostnader härför. Det syns skäligt att även föräldrar till utlandssvenska barn får åtnjuta förmånen att på grundskolestadiet kunna ha barnen inackorderade i lämplig familj på skolorten utan att vidkännas extra kostnader. *Utredningen föreslår* därför att föräldrarna då skall kunna erhålla »särskilt inackorderingsbidrag för utlandssvensk elev» från Centrala studiehjälpsnämnden, som bör ges möjlighet att bevilja sådant bidrag till utlandssvenska elever i olika åldrar vid grundskolor i Sverige. Ansökan om sådant bidrag bör inges till utlandsskolnämnden som har att yttra sig över huruvida den sökande är att betrakta som utlandssvensk. Detta bidrag bör få samma storlek som det bidrag omfattande dels vanligt studiebidrag, dels inackorderingsbidrag som kan utgå till hemmasvenska elever i gymnasiala skolformer.

Om ett barn till en utlandssvensk är elev i en gymnasial skola, utgår till honom det nämnda bidraget om tillsammans 175 kr per månad under förutsättning att han är svensk medborgare. Om detta är fallet, syns inga särskilda åtgärder vara påkallade för de utlandssvenska eleverna, eftersom de vad inackorderingen beträffar är likställda med hemmasvenska elever ekonomiskt sett.

I studiehjälpsreglementet (SFS 1964:402, ändrad 1965:248) har 3 § följande lydelse:

»Studiehjälp utgår till svensk studerande så ock till annan studerande som är bosatt i riket. Den som icke är svensk medborgare äger dock icke rätt till studiehjälp om han bosatt sig i riket huvudsakligen i syfte att här vinna utbildning».

En utlandssvensk elev, som av en eller annan anledning (exempelvis bestämmelser rörande medborgarskap i föräldrarnas bostadsland) förlorat sitt svenska medborgarskap, har sålunda icke rätt till studiebidrag eller inackorderingsbidrag om han bosatt sig i riket huvudsakligen i syfte att förlägga sin utbildning hit. Denna ur utlandssvenskarnas synpunkt i många fall omotiverade nackdel syns böra undanröjas. *Utredningen föreslår* att detta sker genom att nämnda paragraf i studiehjälpsreglementet ändras, så att rätt till studiehjälp tillkommer utlandssvensk även om han icke är svensk medborgare. 3 § studiehjälpsreglementet får då följande lydelse:

»Studiehjälp utgår till svensk studerande så ock till annan studerande som är bosatt i riket. Den som icke är svensk medborgare och bosatt sig i riket huvudsakligen i syfte att här vinna utbildning äger dock icke rätt till studiehjälp såvida han ej är att betrakta som utlandssvensk».

Ansökan om studiebidrag för sådan elev bör icke inges till studiehjälpsnämnden utan till utlandsskolnämnden som utlandssvenska föräldrar är vana att vända sig till i skolfrågor. Utlandsskolnämnden har därefter att bedöma huruvida eleven är att betrakta som utlandssvensk och göra anteckning härom på ansökningshandlingen, varefter ansökningshandlingen vidarebefordras till studiehjälpsnämnden som har att fatta avgörandet i bidragsfrågan.

För sådana utlandssvenska grundskoleelever som inackorderas i elevhem eller internatskolor bör studiebidrag kunna utgå på samma sätt som ovan föreslagits beträffande elever på grund-

skolestadiet som inackorderas i privat familj. Det statsbidrag som utgår till elevhem och internatskolor anpassas på sätt som föreslås i kapitel 5 och 6 efter de verkliga kostnaderna, så att de avgifter som föräldrarna måste erlægga utöver inackorderings- och studiebidraget ungefärligen motsvarar de kostnader föräldrarna skulle ha haft om barnet bott i hemmet. Detsamma bör gälla utlandssvenska elever på det gymnasiala skolstadiet.

I det föregående har beträffande de ekonomiska villkoren hänsyn tagits endast till inackorderingskostnaderna. De extra resekostnader utlandssvenska föräldrar måste vidkännas dels för att besöka sina barn i deras inackorderingshem i Sverige, dels för att låta barnet resa till föräldrahemmet under ferier har här icke beaktats. Ehuru kostnaderna härför i många fall kan vara högst betydande har utredningen icke funnit sig föranlåten framlägga förslag om statliga bidrag för detta ändamål.

4.2 Atgärder av elevvårdande och pedagogisk natur

4.2.1 Intagning av utlandssvenska elever i gymnasiala skolor

Intagningen i gymnasiet sker f.n. efter de poängsummor som eleverna har uppnått i den avlämnade skolan. I det nya gymnasiet skall för inträde formellt endast krävas att eleven har gått viss linje och läst större kurs i vissa ämnen eller, om en mindre kurs lästs, uppnått visst betyg i ifrågavarande ämne. Emellertid torde även i fortsättningen en relativt hård konkurrens komma att finnas om platserna vid gymnasiet, medan däremot platstillgången i fackskola och yrkesskola kommer att vara bättre. Varje gymnasium har ett elevområde varifrån eleverna skall rekryte-

ras och som i de flesta fall omfattar mera än en kommun. Minimikraven för intagning ligger olika högt i olika gymnasieområden och ej heller är intagningspoängen densamma år från år i ett och samma område, eftersom den varierar efter betygsstandarden hos de elever som önskar plats i gymnasiet. Full rättvisa föreligger sålunda endast mellan elever av samma årgång och inom samma elevområde. De utlandssvenska eleverna tillhör i allmänhet icke något elevområde, eftersom de ofta tillbringat sin föregående skoltid på annat håll än i Sverige. De har sålunda f.n. inte formell rätt till inträde vid något gymnasium i Sverige, om de inte bosätter sig här redan då de ansöker om inträde i gymnasium.

Om en utlandssvensk skolelev tillbringat de två sista åren av grundskolan i en svensk utlandsskola, är det naturligt att det betyg han erhållit från årskurs 9 skall vara avgörande för hans intagning i svenskt gymnasium. Om eleven ifråga inackorderas på en ort där familjen exempelvis har släktingar, skall gymnasiet på orten eller det gymnasium till vars gymnasieområde orten hör ha skyldighet att ta emot den utlandssvenske eleven om han uppfyller gällande behörighetskrav (jfr kap. 9). Om eleven ifråga tillbringat något av de två senaste skolåren i annan skola utomlands än svensk grundskola eller av utlandsskolnämnden godkänd internationell skola, bör vederbörande gymnasium till vilket han sökt vara skyldigt att motta honom såsom extra elev i den klass där han önskar vinna inträde eller där rektor efter utlandsskolnämndens hörande anser att han närmast bör höra hemma. Inom ett läsår skall kollegiet ta ställning till om han skall intas i gymnasiet antingen i den önskade årskursen eller i klass av annan årskurs.

Om på en gymnasieort ett elevhem inrättats för elever med behov av skol-inackordering, skall detta givetvis medföra att skolans organisation utökas med det antal klasser som svarar mot elevhemmets kapacitet. Villkoret för intagning skall här vara detsamma, dvs. elever från utlandssvenska skolor skall tas in efter poäng, medan elever från utländska skolformer eller internationella skolor tekniskt sett skall tas in i egenskap av extra elever men icke i så stort antal att det normala maximumantalet elever i klassen överskrids med mer än tre. Detta förutsätter att ett mera betydande inslag av utlandssvenska gymnasiesökande vid ett gymnasium skall kunna motivera inrättande av extra klassavdelning, även om detta i enskilda fall skulle innebära en ökning av intagningen i gymnasium och fackskola utöver 50 %.

För utlandssvenska elever som intas i gymnasium bör statlig ersättning utgå till skolkommunen enligt samma normer som gäller vid interkommunal samverkan.

4.2.2 Pedagogiska åtgärder

I de flesta fall torde de utlandssvenska eleverna ha sådana kunskaper i svenska att några särskilda åtgärder för deras undervisning i detta ämne inte behöver vidtas. Emellertid har det vid de internatskolor som för närvarande i första hand får ta emot de utlandssvenska barnen visat sig att ett visst antal av dessa, i synnerhet sådana som har gått i utländska skolor tidigare, har bristfälliga kunskaper i svenska. Bristerna är dock sällan så stora att man i undervisningen behöver tillgripa annat språk än svenska. Eleverna lär sig även mycket snabbt att behärska svenskan hjälpligt, eftersom de i de flesta fall fått höra svenska i föräldrahemmet.

Språksvårigheterna är dock ofta avsevärda. Hos de flesta utlandssvenska barn förekommer brister i ordförrådet, som försvårar förståelse av läroböckers och lärares framställning. Stavning och uttal kan lämna mycket övrigt att önska, och skillnaden mellan skriftbild och uttal kan leda till oförmåga att identifiera ord i tal och skrift. Även vid en i stort sett god språkbehärskning kan osäkerhet i ordböjning, konstruktioner och ordval länge göra sig gällande och främmande inflytande föranleda ett osvenskt språkbruk. Märkbare försämringar kan i detta avseende ofta konstateras efter varje ferie då eleverna vistats hos sina föräldrar utomlands. Elevernas arbete att övervinna dessa svårigheter är icke sällan tidsödande, och det är därför rimligt att särskild hänsyn tas till deras språkliga brister vid bedömningen främst av deras färdighet i svenska men också av deras prestationer i andra ämnen.

En lämplig form av hjälp för dessa elever som inte behärskar svenskan tillräckligt väl syns vara att möjliggöra stödundervisning i små grupper, där elever med samma art av svårigheter undervisas tillsammans. I många fall behöver denna stödundervisning inte endast sättas in under övergångsskedet från den utländska skolan till den svenska utan bedrivs jämsides med den vanliga undervisningen under elevens hela skoltid i Sverige. Stödundervisningen bör möjliggöras genom extra tilldelning av lärartimmar för ändamålet och då så är möjligt underlättas genom utbyte av lektioner i andra ämnen mot lektioner i svenska.

I ämbetskrivelse den 27.2.1959 har Kungl. Maj:t medgett att statsbidrag må beräknas för särskild undervisning i svenska språket åt utländska och statslösa barn i obligatoriska skolor. Genom ett nytt regleringsbrev den 16.6

1966 upphävs tidigare bestämmelser och ersätts av en möjlighet att anordna stödundervisning med sex veckotimmar per grupp för utländska, statslösa och svenska barn som intagits från utländska skolor. *Utredningen föreslår* att rättigheten att anordna sådan undervisning med statsbidrag inte begränsas till den obligatoriska skolan utan utsträcks till att gälla även gymnasiala skolformer.

Särskilda pedagogiska åtgärder är påkallade även med hänsyn till undervisningen i andra ämnen än svenska språket. Skillnader i tim- och kursplaner mellan svenska och utländska skolor gör att en elev som tillbringat en del av sin skoltid i utländsk skola ofta har läst mera avancerade kurser i vissa ämnen eller inhämtat kunskaper i andra ämnen än dem som finns representerade i svenska läroplaner, medan kunskaperna i vissa andra ämnen är mindre än på motsvarande skolstadium i Sverige eller helt saknas. I de fall då den utlandssvenske elevens avvikelse är negativ, innebär detta en extra svårighet i skolgången. Emellertid har samma elev oftast även avvikelser i positiv riktning i ett eller flera ämnen och dessa avvikelser bör även uppmärksammas för att ge vederbörande elev möjlighet till stimulans och personlig utveckling och även för att berika undervisningen för andra elever i skolan. Sådan överkvalificering i ett eller flera ämnen bör också utnyttjas så att eleven befrias från vissa lektioner och i stället får ägna denna tid åt att komplettera sina kunskaper i ämnen där han icke är i nivå med klassen. Individuell stödundervisning är i dessa fall det mest rationella sättet att snabbt och effektivt fylla elevens brister. *Utredningen föreslår* att statsbidrag må kunna utgå till högst två timmars stödundervisning per elevgrupp i andra ämnen än

svenska för utlandssvenska elever som under motsvarande antal veckotimmar på grund av överkompensation kunnat befrias från annat ämne. Det bör ankomma på utlandsskolnämnden att lämna medgivande om stödundervisning för utlandssvenska elever samt bestämma gruppindelningen och utfärda ytterligare anvisningar om denna undervisning. Utöver den hjälp som stödundervisningen innebär bör de utlandssvenska elevernas inträde i svenska gymnasiala skolor underlättas genom att tillfällig dispens lämnas för sådana ämnen, exempelvis svenska, svensk historia, svensk geografi, svensk samhällskunskap och kristendomskunskap, där elevernas kunskaper ligger under den normala nivån för skolstadiet. Komplettering av betygen bör helst ske inom första året.

För att underlätta kompletteringsstudierna bör utlandsskolnämnden, om stort behov av undervisning i vissa ämnen föreligger, kunna anordna preparandkurser på sommaren avsedda för återvändande utlandssvenska barn. Sådana kurser torde även kunna utnyttjas av till Sverige inflyttande utländsk ungdom som behöver förbereda övergång till svenska läroplaner. Särskilda korrespondenskurser utarbetade med tanke på kompletteringsstudier bör även kunna komma till användning som en

förberedelse av övergången till svensk skola redan under utlandsvistelsen.

I vissa fall torde problemen med över- och underkompensation kunna lösas genom att en större rörlighet mellan årskurserna tillämpas. I ämne eller ämnen där eleven läst mer avancerade kurser bör han sålunda kunna delta i undervisningen i klass av högre årskurs. På motsvarande sätt bör i andra ämnen en placering i lägre årskurs kunna förekomma. Särskilt i de gymnasiala skolformerna erbjuder de nya läroplanerna goda organisatoriska förutsättningar för en dylik flexibilitet i årskursindelningen.

Som nämnts i det föregående (3.1.6.1) förutsätts att utlandsskolnämnden med tiden blir ett centrum för pedagogisk information rörande utlandssvenska barn. Nämnden bör då även uppmärksamma de läroplansmässiga problemen och sträva efter att kunna biträda rektorerna med råd rörande arten av kompletterande undervisning, lämpligt timantal för denna undervisning och lämplig form av årskursväxling för elever som kommer från åtminstone de större ländernas undervisningssystem.

Vad som här sagts om elev vid gymnasium bör i tillämpliga delar också gälla elev i fackskola och yrkesskola.

Olika former av skolinackordering

5.1 De olika inackorderingsformerna

I utredningens direktiv anges som möjliga lösningar på inackorderingsproblemet för olika kategorier av barn och ungdom »inackordering i någon form, internatskola, elevhem eller skolhus-håll».

För utredningens överväganden beträffande de olika inackorderingsformerna och deras fördelar respektive nackdelar för olika typer av barn och ungdom har det varit av vikt att klargöra innehållet i de olika begreppen. Som framgår av framställningen i det följande är det mycket svårt att dra upp skiljelinjer mellan de olika inackorderings- och skolformerna, som i vissa fall utan bestämd gräns kan övergå i varandra.

5.2 Inackordering i familj

Vid *inackordering* i egentlig mening anförtror föräldrarna sitt barn i andra personers vård för längre eller kortare tid. Anledningen härtill kan vara av olika slag, exempelvis föräldrarnas svårigheter att vårda barnet eller en önskan att bereda barnet tillfälle till en utbildning som inte finns på föräldrarnas bostadsort. Barn som inackorderas på dessa grunder är normalt icke att betrakta som fosterbarn.

Enligt barnavårdslagen 7 kap. 46 § förstås med *fosterbarn*

»barn under 16 år, som vårdas och fostras i annat enskilt hem än hos föräldrarna eller särskilt förordnad förmyndare, vilken har vårdnaden om barnet»

och med *fosterföräldrar*

»de som i sitt hem mottagit fosterbarn» samt med *fosterhem*

»hem vari fosterbarn mottagits».

Kommentarerna till 1960 års barnavårdslag anger beträffande definitionen av begreppet fosterbarn (ur Råd och anvisningar i socialvårdsfrågor, nr 133, januari 1961, sid. 111):

Förutsättningen för att ett barn skall vara att anse som fosterbarn är, att det *vårdas och fostras* i annat enskilt hem än hos föräldrarna eller särskilt förordnad förmyndare, som tillika är vårdnadshavare för barnet. Det räcker icke med att barnet får vård i betydelsen mat, husrum, tillsyn etc. Även uppfostringsmomentet måste vara tillfinnandes. Barnavårdskommittén har uttryckt saken på följande sätt: »För att fosterbarnsvård skall föreligga krävs, att någon i vars hem barnet vistas verkligen framstår som fosterfar eller fostermor och, i den mån vårdnadshavaren icke förbehållit sig vissa uppgifter eller avgöranden, bereder barnet den vård och fostran, som en far eller mor normalt svarar för.»

Med hänsyn till kravet på fostran torde det vara uteslutet, att exempelvis familjevård av rent tillfällig natur skall kunna betraktas som fosterbarnsvård.

Från socialstyrelsen har uppgetts att man inte betraktar barn som fosterbarn då föräldrarna inte överlämnat ansvaret för barnet helt till inackorderingsfamiljen utan denna tar kontakt med föräldrarna i viktiga frågor. För ut-

landssvenskarnas del kan denna kontakt naturligt nog i många fall vara svår att etablera med kort varsel, men detta torde ej inverka på det inackorderade barnets ställning från rättslig synpunkt. Utredningen anser sig således kunna konstatera att de bestämmelser i barnavårdslagen som hänför sig till fosterbarnsvården, exempelvis angående tillstånd att motta fosterbarn, anmälningsskyldighet, tillsyn från barnavårdsnämndens sida och förbud mot att bedriva förmedlingsverksamhet beträffande fosterbarn, normalt icke är tillämpliga på barn som av föräldrarna placeras i familjeinackordering under skolterminerna.

Sådan skolinackordering som utredningen har att beakta, dvs. inackordering som närmast har till ändamål att bereda barn eller ungdom möjlighet till studier under bättre betingelser än som kan erbjudas i föräldrahemmet, ordnas oftast av föräldrarna själva som gör en privat överenskommelse med inackorderingsfamiljen. I allmänhet torde förutsättas att barnen i inackorderingshemmet får en viss vård, inte bara rent materiellt utan även i olika grad — beroende framför allt på barnets ålder — en allmän fostran, ledning, psykisk vård och det allmänna stöd som en ung människa behöver. Det torde vara vanligt att föräldrarna, då överenskommelse träffas om inackordering, ingående preciserar sina önskemål om tillsyn och vård och även meddelar inackorderingsföräldrarna vilka vanor barnet har från hemmet och vilka särskilda principer som de vill ha tillämpade på barnets fostran i inackorderingshemmet.

Om inackorderingen erhålls i en släktings hem, vilket ibland är fallet, torde man i allmänhet kunna förutsätta att vård och fostran på grund av släktskapen mellan föräldrarna och inackorde-

ringshemmets föreståndare kan ges samma allmänna karaktär som i föräldrahemmet. Det är givetvis av betydelse att tillsynen i inackorderingshemmet i varje fall är anpassad efter barnets ålder, mognadsgrad och vanor från föräldrahemmet. Principerna för barnuppföstran varierar i hög grad från ett hem till ett annat och det finns givetvis många möjligheter till konflikter om ett barn kommer från ett hem där föräldrarna lämnat sina barn stor frihet till ett inackorderingshem där inackorderingsföräldrarna av omsorg om barnets bästa önskar eller kräver en större insyn i barnets förehavanden än det vant sig vid. För att barnet skall trivas i ett inackorderingshem måste förutsättas att dess vanor i fråga om självbestämmande och personlig frihet inte alltför mycket rubbas om detta inte av särskilda skäl är påkallat.

Att över huvud taget fastslå för vilken typ av barn eller ungdom familjeinackorderingen lämpar sig bäst, torde icke vara möjligt. Vid samtal med lärare, hemföreståndare och elever i internatskolor har det framkommit att man inte kan uppgöra bestämda regler för i vilka fall den ena eller den andra inackorderingen är lämpligast. Om ett barn eller en ungdom trivs bäst i den ena eller den andra formen av inackordering torde framför allt bero på de mänskliga kontakter som kan knytas där. Vid en och samma internatskola har det hänt att två elever i samma ålder och i samma klass och till synes med i övrigt likartade förhållanden har olika åsikter om värdet av olika inackorderingsformer. Detta torde bero på de erfarenheter som eleven fått av de olika inackorderingsformerna. Inom barnavårdande myndigheter syns man vara tämligen enig om att familjeinackordering som regel är att föredra för yngre barn, åtminstone upp till för-

puberteten. Barnen i de yngre åldrarna har lätt för att anpassa sig till olika regler och till olika människor. Det viktiga syns för dem vara att känna trygghet och individuell omvårdnad i det hem där de lever.

Bland de elever som åtnjuter inackorderingstillägg till studiebidraget, dvs. huvudsakligen ungdomar i gymnasiala skolor, finns många som bor på ett sätt som icke kan kallas inackordering i egentlig mening. Här åsyftas de elever som hyr ett möblerat rum i en familj, själva svarar för matfrågan och ej alls åtnjuter någon tillsyn från värdfamiljens sida utöver, eventuellt, städning av rummet. Detta sätt att lösa bostadsfrågan ställer sig ofta ekonomiskt fördelaktigare än egentlig inackordering men torde icke böra rekommenderas för generell tillämpning, även om det kan passa vissa något äldre ungdomar med ett större mått av mognad, självständigt omdöme och målmedvetenhet. Emellan detta »självständiga boende» och inackordering med fullständig tillsyn och vård finns talrika mellanformer med olika grad av tillsyn från värdfamiljens sida.

Den uppmärksamhet som det familjeinackorderade barnet åtnjuter från inackorderingsföräldrarnas sida och som i lägre ålder uppfattas som en positiv faktor tycks i och med början av puberteten i stället av barnen ofta uppfattas som en belastning. De flesta barn syns då få ett behov av större oberoende och förvärva den vuxnes förmåga till personligt ansvar för det dagliga livets detaljer vilka de kan och vill behandla utan att stå under ständig uppsikt av någon auktoritet. Ett sådant oberoende syns vara lättare att åstadkomma i ett elevhem än vid inackordering i en familj.

Att döma av de intervjuer som utredningen gjort och av utredningens

undersökning bland utlandssvenska föräldrar syns även dessa i de flesta fall sedan barnen nått tonåren föredra att de inackorderas på annat sätt än i privat familj.

5.3 Internatskola

Skillnaden mellan å ena sidan en allmän skola med ett elevhem som är knutet till densamma och å andra sidan en internatskola är framför allt att en internatskola *huvudsakligen* är avsedd för elever som bor i skolans elevhem och att samverkan mellan skolan och internatet är intimare än mellan en allmän skola och dess elevhem.

Undervisningen i internatskolan och den fostran som ges i dess elevhem är integrerade och utgör en helhet. Denna integration markeras av att internatskolans rektor lika mycket är ledare för hemverksamheten som för själva undervisningen och att elevhemsföreståndarna i viss utsträckning utgörs av lärare vid skolan. Men helhetssynen främjas också av att lärare som söker anställning vid en internatskola i regel är intresserade av just denna skolform och är benägna att ägna avsevärd tid och uppmärksamhet åt andra sidor av elevernas fostran än den egentliga undervisningen. Vissa internatskolor kan, liksom många folkhögskolor, närmast kallas rörelseskolor som i sin fostrande verksamhet följer ett visst program med anknytning till den rörelse som driver dem.

I vanliga skolor där gymnasium har funnits sedan längre tid tillbaka finns mestadels åtskilliga traditioner och oskrivna regler för elevernas attityd mot omvärlden vilka förs vidare från generation till generation. I en internatskola, som både är skola och hem för flertalet elever, präglas eleverna i än högre grad av miljön. Hur mycket

en viss likformighet i yttre beteende motsvaras av likformighet i uppfattningar och värderingar torde undandra sig bedömning.

Internatskolan ställer krav på delaktighet i ansvaret för en helhet och hänsyn till det samhälle i miniatyr som den utgör och kan därigenom utgöra en god skolning för ett samhällsansvar efter skolans slut. Å andra sidan kan det icke förnekas att vid åtminstone sådana internatskolor som ligger på en relativt isolerad ort eleverna får kontakt med omvärlden och samhället endast genom förmedling av skolans lärare och hemföreståndarna, som de väl känner, och att eleverna därigenom undandras från den nyttiga skolning som en daglig kontakt med andra grupper av ungdomar med olika social bakgrund utgör.

Ett relativt starkt inslag av utlands-svenskars barn innebär — på grund av deras för en svensk skola unika erfarenheter från främmande kulturmiljöer — en viss motvikt mot en uniformering av synpunkter och värderingar i internatskolan. Konfrontationen i kamratlivet och det dagliga umgänget mellan svenskt och utländskt befördrar internationalism och kan därigenom i viss mån kompensera begränsningen i den kontakt med svenskt vardagsliv i den egna familjens och familjeumgängets form som den vanliga svenska skolelevens tillvaro erbjuder. Inslag av dag-elever i skolan kan likaledes bidra till vidgade samhällskontakter.

5.4 *Elevhem*

Med elevhem avses ett hem som anordnats för eleverna i en viss skola eller i vissa skolor i ett samhälle. I befintliga författningar betecknas dessa anordningar omväxlande skolhem och elevhem. Utredningens direktiv har emellertid icke nämnt ordet skolhem

och utredningen har för sin del anslutit sig till den allmänt använda beteckningen *elevhem* för de inackorderingsanordningar som här avses.

Elevhem för elever *vid det allmänna skolväsendet* drivs i Sverige dels av kommunerna (framför allt elevhem vid det obligatoriska skolväsendet), dels av landstingen (framför allt elevhem vid högre skolor), dels av stiftelser (framför allt då hemmet främst är avsett för särskilda grupper av ungdomar eller har till ändamål att fostra ungdomen i en viss riktning).

Ett stort antal elevhem finns *vid yrkesskolor*. Dessa hem är av delvis annan karaktär än elevhemmen för motsvarande stadier av den allmänna skolan. De drivs främst av landstingen i anslutning till centrala yrkesskolor eller andra yrkesskolor, men även i anslutning till enskilda yrkesskolor (företagskolor) finns elevhem inrättade. Staten driver även elevhem i anslutning till vissa statliga yrkesutbildningsanstalter såsom lantbruks- och skogsskolor, riksyrkesskolor och sjuksköterskeskolor. Ett fåtal elevhem finns i anslutning till yrkesskolor med hushållningssällskap som huvudman.

Tillsynen av eleverna är betydligt mindre intensiv vid elevhemmen än vid internatskolorna, främst beroende på en lägre personaltäthet. Vid internatskolorna är det vanligt att såväl föreståndare som biträdande föreståndare finns för ett hem på 30—35 elever, medan vid elevhemmen vid allmänna högre skolor endast en föreståndare finns för samma antal elever och stundom till och med en föreståndare ansvarar för ett dubbelhem med sammanlagt närmare 60 elever. Vid yrkesskolhemmen är personaltätheten ännu lägre, så att exempelvis ett gift föreståndarpar kan få svara för ett elevhem med tillsammans 180 elever. Skälen till dessa stora

skillnader i personalorganisationen vid olika elevhemstyper torde främst vara dels varierande syn på elevernas behov av tillsyn, dels ekonomiska faktorer. Intervallen för elevernas hemresor från elevhemmet torde även spela en viss roll. Vid internatskolorna vistas eleverna i allmänhet för en längre tid, kanske en hel termin, utan att ha möjlighet att besöka föräldrahemmet, medan vid de flesta elevhem vid det allmänna skolväsendet eleverna har möjlighet att resa hem över söndagarna.

Sambandet mellan elevhemmet och den skola för vars elever det är inrättat är oftast tämligen löst. Elevhemmen står dock alltid under tillsyn av skolstyrelsen i den kommun där de är belägna. Bestämmelsen i Instruktion för länskolnämnderna (SFS 1965:741) att »Nämnd har inseende över följande skolor *med därtill hörande verksamhet*» (2 §) torde få tolkas så att nämnden har inseende även över elevhemmen. Enligt samma instruktion ingår även i skolinspektörens tjänsteåligganden att besiktiga skolhem (19 §).

Någon integration mellan undervisning och fostran i den betydelsen att lärare på fritiden fungerar som hemföreståndare förekommer icke vid den kombination som skolgång i en allmän skola och inackordering i elevhem utgör. Endast vid vissa yrkesskolhem, som exempelvis förläggningar i anslutning till sjömansskolor, förekommer sådan integration och torde där vara oundviklig.

Personalintegrering mellan skola och elevhem kan ses från två synpunkter. Å ena sidan kan den anses mindre eftersträvansvärd eftersom den minskar antalet vuxna som påverkar den unga individens utveckling. Å andra sidan kan en lärare-hemföreståndare genom sin nära kännedom om eleven bidra till att hos övriga lärare som handhar

elevens undervisning öka förståelsen för personliga särdrag och beteenden som eljest kunnat försvåra samarbetet mellan lärare och elev eller till och med skapa konfliktsituationer.

Den allmänna kontakten mellan elevhem och skola, som givetvis bör förekomma och tillmätas minst samma vikt som kontakten mellan skola och föräldrahem, varierar till karaktär och intensitet vid olika elevhem inom det allmänna skolväsendet. På vissa håll har man från elevhemsledningens sida på ett föredömligt sätt svarat för att det skapas talrika tillfällen till kontakt mellan hemledningen å ena sidan och skolans elevvårdande organ och personal å den andra, bl. a. genom sammankomster mellan elevhemspersonalen och rektorer, kuratorer, skolsköterskor och klassföreståndare. På detta sätt håller sig elevhemsledningen underrättad om de inackorderades prestationer i skolarbetet. Samtidigt får skolans representanter informationer om elevernas liv utanför skolan.

5.5 Skolhushåll

Begreppet skolhushåll svarar enligt utredningens uppfattning mot en lösning av skolinackorderingsproblemet som var vanlig förr och som nära sammanhänger med den tid då avståndet mellan läroverksorterna var stort och kommunikationerna mindre utvecklade än nu. Att en familj satte upp skolhushåll innebar vanligen att modern, en nära släkting eller annan person åtog sig ansvaret för barnens vård under skolterminen och bosatte sig med barnen i en särskilt förhryd lägenhet på skolorten. Inackorderingsformen torde av olika skäl knappast kunna få någon renässans i vår tid.

En form av skolhushåll syns dock kunna uppstå när en släkting som är

bosatt på skolorten åtar sig att låta barnen från en närstående familj bo hos sig under skoltiden. I sådant fall föreligger knappast någon skillnad mellan vanlig privat inackordering och skolhushållet. De skolhushåll som skisserats i direktiven som en lösning på utlandssvenskarnas problem för »att bereda barnen en så naturlig och hemlik miljö som möjligt» skiljer sig däremot knappast märkbart från ett mindre elevhem.

Med hänsyn till de synpunkter som här anförts på skolhushållet har utredningen icke funnit sig ha anledning att närmare arbeta med begreppet i fråga.

5.6 Kostnader för olika former av skolinackordering

Rättviseskäl har ansetts kräva att i de fall då en viss undervisning inte kan erbjudas på elevens hemort samhället tillhandahåller inackorderingsmöjligheter på skolorten eller står för den merkostnad som uppstår för föräldrarna genom elevens inackordering.

Den förändring i bestämmelserna för samhällets stöd till elever i behov av skolinackordering som trädde i kraft 1964 innebär att ett schablonbidrag av 100 kronor per månad utgår till alla inackorderade elever i gymnasiala skolformer under förutsättning att skolan står under skolöverstyrelsens inseende och att eleven inte är sådan utländsk medborgare som vistas i Sverige huvudsakligen för att bedriva studier här. (Jämför utredningens förslag i 4.1.4) Bidraget avser att utgöra en kompensation för de *merkostnader* som förorsakas de elever som måste bo inackorderade för att kunna bedriva studier.

Inackorderingstillägg utgår till den som är i behov av inackordering. Beslut härom meddelas av den lokala skol-

styrelsen. Några exakta regler för när behov av inackordering skall anses föreligga finns inte utarbetade. Inackorderingstillägg skall dock endast i undantagsfall utgå till elev som är bosatt på skolorten. Det vanliga torde vara att man kräver att restiden uppgår till minst $3/4$ —1 timme eller att avståndet mellan skola och hem är minst 40—50 km. Skolstyrelserna har dock möjlighet att ge inackorderingstillägg till elever som är inackorderade på grund av behov av miljöbyte, men *utredningen finner det angeläget att i författning klart utsägs att elever i behov av miljöbyte har samma rätt till inackorderingsstillägg som elever med lång skolväg.* Vidare förutsätter utredningen att bidragsbeloppet i erforderlig utsträckning anpassas efter fluktuationer i kostnaderna på inackorderingsmarknaden men ser icke som sin uppgift att framlägga förslag i detta avseende. Däremot kan utredningen icke förbigå det önskemål som naturligen uppställer sig att föreslå en utjämning i kostnaderna sinsemellan för elever som bor i privat inackordering, sådana som bor i elevhem och sådana som går i internatskolor — dock under förutsättning att de har dokumenterat behov av skolinackordering.

Inackordering i privat familj är den billigaste inackorderingsformen, även om vid en undersökning av elevernas egna kostnader elevhemsinackordering i vissa fall kan ställa sig mest förmånlig. Vid familjeinackordering syns man ofta utgå ifrån att en stor del av det arbete som sker för elevens räkning i form av matlagning och städning utförs kostnadsfritt av husmodern, så att vad den inackorderade i stort sett betalar för endast är hyra och råvarukostnader för maten. Inackordering innebär ändå en viss inkomst för inackorderingsfamiljen, eftersom den får en icke obetydlig återbäring på hyran för

ett rum som den icke har användning för och eftersom matinköpen måhända kan rationaliseras genom att hushållet utökas med en eller ett par personer.

Vid elevhem, vare sig de är knutna till en allmän skola eller till en internatskola, tillkommer de kostnader som är förenade med matlagning, städning, tillsyn och vård av eleverna. Kostnaderna vid sådana hem blir därför i hög grad beroende av personaltätheten. Betydande kostnader uppstår härjämte för räntor och amortering av investerat kapital samt för underhåll av byggnader och inventarier. Allt detta är kostnader som vid familjeinackorderingen knappast tas med i beräkningen, eftersom de inbegrips i familjens normala kostnader för hyra och för förnyelse av möbler och andra inventarier. Vid de elevhem som drivs exempelvis av landstingen tas ofta icke hela kostnaden ut av eleverna, utan dessa får erlægga en avgift som kanske med 100—200 kronor per månad understiger den verkliga kostnaden. Samhället har sålunda här ytterligare subventionerat inackorderingen. Vid andra elevhem åter tas hela kostnaden ut, men i gengäld kan där utföras mycket helt eller delvis obetalt arbete av föreståndaren. Vid internatskolorna måste hela kostnaden uttas av eleverna för att internatdelen av skolan skall kunna drivas. Då även själva skolverksamheten vid internatskolorna endast delvis är statsunderstödd och därför måste drivas på af-färsmissig basis blir internatskolgång

mycket dyrbar för eleven eller föräldrarna.

Eftersom de under det senaste årtiondet beslutade skolreformerna genomförts i avsikt att bereda alla ungdomar lika tillfällen till utbildning, syns det enligt utredningens mening naturligt att även förhållandena inom skol-inackorderingen, som en mycket stor andel av ungdomen är beroende av för sina studier, normaliseras i ekonomiskt avseende i den mån den står under samhällets kontroll.

Inackordering i privat familj har hittills varit den vanligaste formen av inackordering i Sverige på alla skolstadier. Utredningen anser därför att kostnaderna för sådan inackordering bör läggas som norm och att kostnaderna för övriga former av inackordering från ekonomisk synpunkt för eleven bör bringas till samma nivå som för den förra.

Det stöd för den av samhället anordnade eller understödda inackorderingen som föreslås är avsett att täcka de merkostnader — utöver den besparing som det innebär att barnen får kost och vissa andra förmåner på annat håll — som föräldrarna får bära genom inackorderingen. Däremot är stödet inte avsett att täcka *alla* med inackorderingen förenade kostnader. I kapitel 7 och 8 har utredningen givit exempel på hur kostnaderna för inackorderingen kan fördelas mellan stat, kommun, andra samhällsorgan, stiftelser eller andra huvudmän för elevhem och internatskolor samt barnens föräldrar.

Behovet av skolinackordering och principiella synpunkter på skolinackordering

6.1. Skolinackorderingsverksamhetens omfattning

När det gällt att undersöka den nuvarande omfattningen av skolinackorderingsverksamheten i landet, har utredningen gått fram på olika vägar. Någon statistik över inackordering vid skolorna i landet förs inte av skolmyndigheterna, och en i och för sig önskvärd allmän inventering av tillgång och behov på området försvåras av att även kommunernas skolstyrelser ofta har en oklar bild av skolinackordering inom kommunen.

Utredningen gjorde våren 1964 en undersökning av inackordering av elever i den obligatoriska skolan och i gymnasiala skolor i samtliga län. Undersökningen, som gjordes via enkätformulär till länsskolnämnderna, skulle utröna dels omfattningen av den nuvarande inackordering, dels det icke tillgodosedda behovet av inackordering för de hemmasvenska grupper som utredningen har att beakta. Enkätformulären ifylldes av länsskolnämnderna sedan de inhämtat upplysningar från kommunerna, vilkas yttranden i stor utsträckning bifogades nämndernas svar till utredningen. Undersökningen gav en starkt divergerande bild av inackordering i olika län med i huvudsak likartade geografiska, demografiska och skolmässiga förhållanden. Detta kan antas bero på två omständigheter. Dels torde skolcheferna i de olika kommu-

nerna ha tillämpat olika grunder vid bedömningen av inackorderingsbehovet, dels syns de sakna tillfredsställande underlag för de av utredningen önskade upplysningarna beträffande sådan inackordering som kommunerna icke är skyldiga att anordna. Resultatet av denna undersökning läggs därför icke till grund för bedömanden, men undersökningen kan sägas ha givit ett entydigt resultat i den meningen att den visat att kontroll eller planering av inackorderingsverksamheten från skolmyndigheternas sida icke förekommer i nämnvärd omfattning.

Beträffande grundskolan har statistiska centralbyrån redovisat inackorderingens omfattning 1963/64 (Statistiska meddelanden, U 1965:16). Redovisningen grundar sig på uppgifter från skolstyrelserna. Totalt redovisar man i hela riket 1 596 elever som inackorderade i enskilda hem och 1 739 elever¹ som inackorderade i elevhem. Motsvarande tal för 1962/63 var 2 128 resp. 1 921. För inackorderingsverksamheten för barn på grundskolestadiet svarar kommunerna helt själva, och i allmänhet tillgodoses detta behov med privat inackordering i familj. Sådana kommuner som i sitt skolväsen får ta emot ett större antal barn från glesbygd anordnar i all-

¹ Denna sifferuppgift överensstämmer icke med de uppgifter utredningen erhållit genom direktförfrågning till länsskolnämnderna (jfr tab. 8: 1). Skillnaden torde bero på att ordet elevhem definierats olika.

mänhet elevhem för dessa (jfr. kap. 8). Förbättring av kommunikationerna har skett samtidigt med centraliseringen av skolväsendet, och kommunerna söker i första hand lösa glesbygdernas skolproblem genom att förbättra skolskjutsorganisationen. Inackorderingsbehovet har sålunda de senaste åren kontinuerligt minskat trots grundskolans genomförande och den ökning av elevantalet och antalet skolår det medför.

De mest tillförlitliga uppgifter som utredningen kunnat erhålla beträffande inackorderingen av elever vid icke-obligatoriska skolformer är de som kan framräknas ur den statistik som under budgetåret 1964/65 förts av Centrala studiehjälsnämnden, som centralt administrerar utanordningen av inackorderingstillägg till studiebidragen. Till grund för utanordningen av dessa tillägg ligger rekvisitioner från kommunerna, vilka utbetalar tilläggen till eleverna enligt bestämmelserna i Studiehjälsreglementet (SFS 1964:402).

Det har inte visat sig vara möjligt att erhålla uppgifter på antalet elever som läsåret 1964/65 (första året det nya reglementet varit i kraft) åtnjutit inackorderingsbidrag. De uppgifter som Centrala studiehjälsnämnden erhållit från de lokala skolstyrelserna är av sådan art, att nämnden till utredningen redovisat enbart antalet inackorderingstillägg samt det totala beloppet av utbetalda sådana tillägg. På grund av att skolstyrelserna ej har lämnat infordrade uppgifter enhetligt kan icke på grundval av antalet utbetalade tillägg det antal elever beräknas som erhållit bidrag. Sammanlagt utbetalades 51 507 bidrag på tillsammans 39 884 000 kronor. Fördelade på olika skolformer utgör beloppen:

Skolform	Utbetalda inackorderingsbidrag	
	antal	kostnad i tusental kronor
Gymnasier (inkl. 2 högsta klasserna i flickskolan)	18 018	13 515
Fackskola	730	591
Realskola	4 129	2 887
Folkhögskola	6 511	8 177
Lant- och skogsbruksskolor	4 073	2 116
Yrkersskolor	17 689	12 357
Andra skolor	324	218
Skolor i utlandet	33	23
Summa	51 507	39 884

Uppgifterna ger icke något tillförlitligt underlag för beräkning av antalet elever med inackorderingsbidrag, men man torde dock kunna göra ett överslag genom att dividera totalkostnaden för varje skolform med det belopp som erfarenhetsmässigt varje inackorderad elev i medeltal uppbär i bidrag för ett läsår. Enligt studiehjälsnämndens beräkning är dessa medeltal 800 kr för elever i gymnasier, fackskola och realskola samt 700 kr för elever i yrkersskola. Överslagsberäkningen ger följande fördelning och totalsumma för antalet inackorderade elever i de här aktuella skolformerna. De procenttal av totala antalet elever i respektive skolform som upptas i tabellen jämförs med de beräknade procentsatserna i studiehjälsutredningens betänkande (SOU 1963:48, sid. 149).

Här anförda tal måste anses vara mycket grova uppskattningar av det verkliga antalet elever som har erhållit inackorderingsbidrag läsåret 1964/65. De ger endast en ungefärlig uppfattning om antalet elever med inackorderingsproblem.

Skolform	Totalt elevantal den 15/9 -64	Elever som er- hållit inackor- deringsbidrag		Uppskattad in- ack.-frekvens enl. studiehj- utredn. %
		antal	%	
Allmänt gymnasium	108 190 ¹	16 900 ¹	16 ¹	13
Tekniskt gymnasium ³				51
Handelsgymnasium				32
Fackskola	4 293	700	16	35
Realskola	86 842	3 600	4	4 ²
Yrkeskolor under skolöverstyrelsens inseende	75 689 ⁴	17 700	23	27
Summa	275 014	38 900	14	

¹ Inklusive flickskolans 2 högsta klasser

² Inklusive flickskola

³ Inklusive specialkurser

⁴ Den 15/10 1964

6.2 Behovet av skolinackordering i framtiden

6.2.1 Inackorderingsbehovet för glesbygd- barn och utlandssvenska barn

Vid bedömningen av behovet av skol-
inackordering i framtiden syns det ra-
tionellt att dela upp eleverna i två grup-
per, nämligen sådana som behöver in-
ackordering av geografiska skäl och så-
dana som behöver inackorderas av and-
ra skäl. Den förra gruppen omfattar då
de elever som utredningen benämner
glesbygdselever och de utlandssvenska
eleverna. Beteckningen glesbygdselever
avser icke nödvändigtvis elever i vad
som vanligen kallas glesbygd utan be-
tyder endast att eleverna har mera än
45 minuters restid till skola med den
utbildning som eleven önskar välja.
Utlandssvenska elever är sådana ele-
ver vilkas föräldrar är utlandssvenskar
enligt utredningens definition i kap. 1.

6.2.1.1 Elever på låg- och mellanstadiet

För glesbygdsbarn är behovet av skol-
inackordering i lågstadieåldern obetyd-
ligt. Alltjämt finns dock barn på isole-
rade öar och på barnställen i övre
Norrland, där barnantalet inte är till-
räckligt stort för att motivera ens en
b- eller B3-skola. Behovet av elevhem

och privat inackordering torde vara till-
godosett i dessa kommuner, och beho-
vet torde snarast minska i och med av-
flyttningen från glesbygderna och av-
folkningen av skärgårdarna. För mel-
lanstadietor torde utvecklingen vara i
det närmaste parallell.

Behovet av skolinackordering för ut-
landssvenska barn i låg- och mellan-
stadieåldern är svåröverskådligt. De
barn i denna ålder som av utlands-
svenska föräldrar nu sänds hem till
Sverige för skolgång blir antingen in-
ackorderade hos släktingar eller intag-
na i någon av de internatskolor som
alltjämt har kvar en organisation med
en 5-årig realskola. Antalet barn i låg-
och mellanstadieåldern som hösttermi-
nen 1964 gick i allmän skola i Sverige
och bodde inackorderade under föräld-
rarnas utlandsvistelse är 77 enligt ut-
redningens enkät till de utlandssvenska
föräldrarna (bilaga 1, tabell 19). Denna
uppgift är dock mycket osäker. I inter-
natskolorna fanns hösten 1965 i årskur-
ser som motsvarar grundskolans mellan-
stadium 41 elever. Sammanlagda antalet
utlandssvenska barn i låg- och mellan-
stadieåldern i skolor i Sverige kan be-
dömas till omkring ett hundra hösten
1965.

Om inackordering här i landet blir lättare tillgänglig för utlandssvenskarnas barn genom ekonomiskt stödjande åtgärder från statens sida, kommer detta att verka i riktning mot en ökning av antalet barn som behöver inackorderingsplats i Sverige. Å andra sidan torde de ökade möjligheter till inrättande av svenska skolor och svensk undervisning utomlands som utredningen föreslår i begränsad mån verka i motsatt riktning.

Den form av inackordering som främst är aktuell för barn i låg- och mellanstadieåldrarna är, såsom framgår av kapitel 5, den privata familjeinackordering. Eftersom den nu rådande samhällsutvecklingen med allt flera möjligheter för gifta kvinnor på arbetsmarknaden torde kunna medföra en minskad tillgång på familjeinackorderingsplatser, syns det vara önskvärt att för utlandssvenska och andra barn på dessa stadier som alternativ till familjeinackordering även andra inackorderingsformer finns. Från internatskolornas sida har framhållits att ett visst inslag av mellanstadieelever är till fördel för elevmiljön och att i synnerhet många utlandssvenskar gärna vill ha sina barn i internatskolor redan från mellanstadieåldern.

Under en övergångstid torde — om de förbättrade villkoren för inackordering för utlandssvenskarnas barn medför en ökad efterfrågan på inackordering även för låg- och mellanstadiebarn — en teoretiskt möjlig lösning vara att de överskjutande platserna i glesbygdskommunernas elevhem utnyttjas för utlandssvenskarnas barn. Läsåret 1965/66 finns omkring 122 sådana överskjutande platser, varav 68 i Norrbottens län och 17 i Visby.

Det bör även observeras att det ibland kan vara tänkbart och möjligt för exempelvis en utlandssvensk familj eller

några sinsemellan bekanta utlandssvenska familjer med flera barn som behöver inackordering att träffa överenskommelse med en lämplig familj att denna tar hand om barnen, varigenom ett litet skolhushåll kan bildas, där barnen bor under hemliknande förhållanden och går i ortens grundskola.

6.2.1.2 Elever på högstadiet

För barn i högstadieåldern med lång skolväg syns behovet av inackordering i stort sett vara tillgodosett och någon ändring i detta förhållande kan icke förutses under de närmaste åren.

Läsåret 1965/66 har 184 utlandssvenska barn i högstadieåldern redovisats som elever vid internatskolor, och enligt uppgift från kommunerna år 1964 var 37 utlandssvenska elever inackorderade på annat sätt medan de gick i någon allmän skola. Genom den allmänna ökningen av antalet utlandssvenskar torde antalet högstadieelever som behöver inackordering i Sverige komma att öka, även om de av utredningen föreslagna åtgärderna för att underlätta korrespondens- och självstudier i någon mån kommer att begränsa denna ökning. Hur de av utredningen föreslagna studiesociala åtgärderna för skolgång i Sverige för utlandssvenskarnas barn kan komma att inverka på efterfrågan av skolinackordering undandrar sig utredningens bedömning. Det syns dock troligt att en viss ökning kommer att ske beroende på ökad efterfrågan av inackorderingsplatser för flickor.

6.2.1.3 Elever på det gymnasiala stadiet

Att uppskatta behovet av skolinackordering för elever i den framtida gymnasiala skolan är förenat med stora svårigheter framför allt av tre skäl. Dels är det statistiska underlaget för beräk-

ningar — i form av den nuvarande inackorderingsens totala omfattning — mycket osäkert (jfr 6.1.), dels föreligger ännu ej något beslut om den framtida utformningen av yrkesskolan, dels saknas ännu erfarenheter av valet av skolform och linjer i den nya gymnasieskolan. I det följande görs ett försök att beräkna behovet av skolinackordering år 1970 för glesbygd ungdom och för utlandssvenskar. Underlaget för dessa beräkningar är dock osäkert och tillåter endast en ungefärlig uppfattning om inackorderingsbehovet. Noggrannare beräkningar är enligt utredningens bestämda uppfattning för närvarande icke möjliga.

Andelen ungdomar i behov av inackordering på grund av lång väg till närmaste gymnasium har beräknats med olika metoder. I *studiehjälpsutredningens* betänkande redovisas sålunda en uppskattning av antalet 16-åringar med bostad på olika avstånd från gymnasieorten år 1970. Enligt denna beräkning — som dock ej har kunnat ta hänsyn till den fortsatta migrationen — kommer 12,4 % av samtliga ungdomar att

bo mer än 35 km och 16,2 % mer än 30 km från närmaste gymnasieort. I SÖ:s beräkningar (Det gymnasiala skolväsendet, del 1, sid. 6) har man tillämpat resultaten av vissa undersökningar utförda under 1960-talet, i vilka man utgått från faktiska redovisade restider. En restid om 45 minuter har satts som gräns mellan rezon och inackorderingszon. Detta motsvarar i avstånd mellan 30 och 40 kilometer, beroende på kommunikationsförhållandena. Som syns av studiehjälpsutredningens beräkningar påverkas uppskattningen av antalet behövliga inackorderingsplatser kraftigt av beräkningsmetoden och av vilket avstånd respektive vilken restid man anser motivera inackordering. SÖ beräknar att andelen 16-åringar bosatta på längre restidsavstånd än 45 minuter från gymnasieort var 25 % år 1960 och torde bli ca 15 % år 1975.

Om man ur utredningens beräkningar av antalet inackorderade elever läsåret 1964/65 (6.1) utbryter inackordering för elever vid de gymnasiala skolorna (gymnasier, fackskolor och yrkesskolor), erhålls följande tal:

	Totalt elev- antal	Inackorderade elever, antal	%
Gymnasier	108 190	16 900	16
Fackskolor	4 293	700	16
Yrkesskolor under skolöverstyrelsens in- sende	75 689	17 700	23
Totalt	188 172	35 300	19

Beräkningarna för framtiden kompliceras emellertid av att samtliga utbildningsvägar inte kommer att finnas på alla gymnasieorter, så att en del av eleverna därför måste hänvisas till andra skolorter. Detta medför att andelen inackorderade blir högre än angivna 16 % framför allt för elever på den tekniska och den ekonomiska linjen. Då 44 %

av alla gymnasieelever förutsätts tillhöra dessa linjer, ökas inackorderingsfrekvensen avsevärt. Noggrannare beräkningar av antalet elever på olika linjer och grenar och av inackorderingsfrekvensen för dessa måste emellertid, när all erfarenhet av det nya gymnasiet saknas, bygga på så många osäkra antaganden att sådana beräkningar tor-

de sakna värde. Uppskattningsvis torde dock 20—25 % av gymnasieungdomen, dvs. 20 000—26 000 elever, behöva inackordering av geografiska skäl år 1970.

Antalet elever i fackskolor uppskattas av SÖ till sammanlagt 37 000 år 1970. Fackskolor kommer att finnas på alla gymnasieorter, men alla gymnasieorter kommer inte att kunna erbjuda samtliga linjer och grenar. Andelen elever som saknar önskad utbildningsmöjlighet på sin gymnasieort torde dock vara något lägre i fackskolan än i gymnasiet. Inackorderingsfrekvensen för elever i fackskolan kan således — enligt de resonemang som ovan förts för elever i gymnasiet — uppskattas till ca 20 %. Detta innebär att år 1970 7 400 elever skulle behöva inackordering i någon form.

Beträffande yrkesskolan är underlaget för beräkningar ännu osäkrare än för gymnasiet och fackskolan. Enligt Yrkesutbildningsberedningens (YB) uppskattning (SOU 1966:3, bl. a. sid. 385) kommer antalet elever i den gymnasiala yrkesskolan att vara 74 000 år 1970. Den av YB föreslagna lokaliseringen av yrkesskolorna till gymnasieorter kan i vissa fall — om den medför att yrkesskolor på orter utan gymnasium småningom läggs ned — ha till följd att elever som för närvarande har tillgång till yrkesutbildning på sin hemort måste inackorderas under skoltiden. Å andra sidan innebär YB:s förslag att upptagningsområdena för de framtida gymnasiala yrkesskolorna i allmänhet blir väsentligt mindre än för nuvarande centrala verkstadsskolor och andra landstingsdrivna yrkesskolor. YB:s förslag torde därför medföra att andelen elever i yrkesskolan som behöver inackordering av geografiska skäl åtminstone till en början kommer att minska. Denna andel torde dock även i framtiden bli högre än för fackskolan

eller gymnasiet, beroende bl. a. på att en del yrkesskolor såsom skogsskolor och lantbruksskolor måste förläggas utanför tätorterna. Även grova uppskattningar som i det föregående gjorts för eleverna i gymnasiet och i fackskolan är svåra att göra beräffande yrkesskolans elever med det underlag för beräkningar som för närvarande står till buds. En väsentlig synpunkt är härvid att det för närvarande inte kan förutses hur långt YB:s intentioner kommer att vara förverkligade år 1970. Inackorderingsfrekvensen bör dock uppskattningsvis vara minst 20 % och torde ej gärna kunna överstiga 35 %. 15 000—26 000 elever i yrkesskolan kan således behöva inackorderingsplatser år 1970.

Sammanlagt kan antalet inackorderingsplatser som behövs för elever vid gymnasiala skolor år 1970 uppskattas till 40 000—60 000. Enligt studiehjälpsnämndens uppskattning (jfr 6.1.) är för närvarande ca 35 000 elever vid de skolformer som här är aktuella inackorderade. Inackorderingsbehovet kan således bedömas öka fram till år 1970.

Då de beräkningar som företagits avser skolornas hela elevantal, ingår givetvis i någon utsträckning utlandssvenska barn i kapacitetsberäkningarna. Emellertid har utredningen enligt sitt uppdrag att särskilt överväga hur de utlandssvenska barnens möjlighet till skolgång i Sverige skall kunna ökas. För ungdomen på det gymnasiala stadiet låter detta sig lättast göra genom att bedöma inackorderingsbehovet i förhållande till de hittillsvarande gymnasierna.

För utlandssvenska elever i yrkesskola och fackskola kan behovet av skol-inackordering ej beräknas. Populationen i den undersökning som utredningen företagit utgjordes av utlandssvenska föräldrar till barn i grundskolor och

gymnasier, varför inslaget av utlandssvenska elever i yrkesskolor och fackskolor ej kan uppskattas.

Antalet utlandssvenska ungdomar som för närvarande går i gymnasial skola i Sverige och är inackorderade i elevhem eller privat är litet (enligt uppgift från kommunerna 67 år 1964). Det totala antalet utlandssvenska gymnasieelever i internatskolorna var höstterminen 1965 232. Inalles torde sålunda antalet utlandssvenska gymnasieelever i landet vara omkring 300, varav 2/3 är manliga och 1/3 kvinnliga elever. Hur mycket antalet kommer att öka är — såsom i det föregående frambállits beträffande utlandssvensk ungdom på andra stadier — icke möjligt att förutsäga. Utredningen håller en ökning av antalet manliga elever med mellan 25 och 50 % fram till 1970 för trolig. Vidare torde man böra räkna med att antalet kvinnliga elever 1970 mera än nu närmar sig antalet manliga.

För närvarande är enligt utredningens undersökning av befintliga elevhem ca 12 000 elever inackorderade i sådana hem. I detta antal ingår ej de gymnasieelever som är inackorderade i elevhemmen vid internatgymnasier. Dessa uppgår till ca 900. Utgår man enligt studiehjälpsnämndens uppskattning från att ca 35 000 elever för närvarande är inackorderade torde sålunda omkring 22 000 elever vara inackorderade i privatfamiljer eller bo självständigt i uthyrningsrum eller i egna lägenheter på annan ort än föräldrarna.

Utredningens förslag rörande intagningen till internatgymnasierna innebär att en behovsprövning skall ske. Förslaget kommer inte att väsentligt inverka på inackorderingsförhållandena i stort, då antalet platser i dessa skolor är begränsat och någon utbyggnad av internatskolorna inte föreslås. Behovet av elevhemsplatser torde således kom-

ma att öka i framtiden eftersom dels det totala inackorderingsbehovet kommer att öka och dels antalet inackorderingsplatser i privatfamiljer troligen kommer att minska. Mera väsentligt i detta sammanhang är dock att ett nytt behov av inackorderingsplatser kan komma att uppstå på vissa gymnasieorter om YB:s förslag om uppbyggnad av gymnasial yrkesskola förverkligas. Då det inte är troligt att detta behov av inackorderingsplatser kan täckas genom ökad placering i privatfamiljer, torde elevhem behöva uppföras i anslutning till ett antal gymnasieskolor. Härvid torde i första hand skolor med fjärde årskursen av gymnasiet och med andra särskilda specialiseringsmöjligheter ifrågakomma. Den av YB föreslagna lokaliseringen av yrkesskolan kommer också att medföra att en del elevhem på de orter där centrala verkstadsskolor och andra landstingsdrivna yrkesskolor för närvarande finns på lång sikt kan komma att friställas. YB föreslår dock att dessa skolor i framtiden skall användas för vuxenutbildning. De i anslutning till dessa skolor förlagda elevhemmen syns då lämpligen böra utnyttjas för eleverna i denna utbildning. Detta innebär att den nybyggnad av elevhem som måste ske på de orter där den nya gymnasiala yrkesskolan skall byggas ut måste syfta till att bereda elevhemsplatser för ett betydligt större antal elever än det som för närvarande härbärgeras i de centrala verkstads- och yrkesskolornas och gymnasiernas elevhem.

Planeringen av nya elevhem bör utgå från de lokala förutsättningarna och den takt varmed de nya gymnasiala skolorna utbyggs. Någon riksomfattande prognos och planering kan och bör därför inte göras utan föregående regional planering. Eftersom ett sådant planeringsarbete med nödvändighet

blir utsträckt över en relativt lång tidrymd, syns det icke böra ankomma på utredningen att utföra detta, utan uppgiften torde böra åvila permanenta skolplanerande myndigheter.

6.2.2 Inackorderingsbehovet för barn och ungdom i behov av miljöbyte

Enligt direktiven skall utredningen bedöma behovet av särskilda åtgärder även för "exempelvis barn från splittade hem" och "barn i behov av radikalare miljöbyte än övergång till annan skola i hemorten". Utredningen har tolkat sin uppgift så, att den skall göra en översyn över skolinackorderingsmöjligheterna för barn och ungdom i behov av miljöbyte för vilka samhället hittills inte har sört. Således ingår i utredningens bedömningar och förslag inte åtgärder som kan behövas för särskolebarn, kriminella, asociala, psykiskt eller fysiskt sjuka barn och ungdomar.

6.2.2.1 Definition av den aktuella elevgruppen

För att kunna definiera gruppen och göra den nödvändiga avgränsningen mot andra kategorier har utredningen dels inhämtat internatskolerektorernas uppfattning om vilka elever som under rådande förhållanden kan hänföras till kategorin "barn och ungdom i behov av miljöbyte", dels genomfört ett antal undersökningar som redovisas i det följande.

Enligt rektorernas uppfattning kan den aktuella elevgruppen bäst beskrivas genom angivande av följande huvudskäl för placering på internatskola:

1. *Barn till ensamstående föräldrar och föräldralösa barn.* I de fall då en ensam far eller mor har vårdnaden om ett barn föreligger ibland ett behov av inackordering utom hemmet. Om vårdnadshavaren har ett så tidskrävande arbete att kontakten med barnet blir

mycket begränsad, kan en lämplig form av inackordering vara att föredra framför vistelsen i hemmet. Ett behov av inackordering kan även uppkomma då den ensamma fadern eller modern har stora svårigheter att hävda sin auktoritet och fullgöra sin fostraruppgift, särskilt i förhållande till ungdomar i pubertetsåldern.

Detta behov bedöms givetvis som ännu mera utpräglat i de fall där barnet är föräldralöst.

2. *Barn med från studiesynpunkt eller annan synpunkt olämplig hemmiljö.* Under denna rubrik sammanförs barn och ungdomar som vistas i hemmiljöer där en av eller båda föräldrarna är psykiskt eller fysiskt sjuka, alkoholiserade, asociala eller på annat sätt mindre lämpade eller oförmögna att fostra sina barn. Starka konflikter i hemmiljön, antingen mellan föräldrarna inbördes eller mellan den unge och en av eller båda föräldrarna, kan också utgöra skäl för ett miljöbyte. Slutligen kan hemmiljön, även om den i och för sig bedöms såsom god, vara olämplig från studiesynpunkt. Detta gäller i första hand miljöer där familjen är talrik och trångbodd och där den unge inte kan beredas den studiero som han är i behov av för att kunna fullfölja sina studier.

3. *Barn med olämplig kamratmiljö på hemorten.* Särskilt under ungdomsåren kan den unge, utan att själv vara aktivt kriminell eller asocial, bli beroende av en kamratgrupp som för honom innebär en risk för asocial utveckling. Det kan då vara en lämplig förebyggande åtgärd att låta honom byta miljö.

4. *Barn till vissa föräldrar med särskilt rörliga yrken.* Ett icke ringa antal av de elever som för närvarande går i internatskolorna har placerats där av föräldrar som på grund av sitt arbete inte ansett sig kunna ta vård om barnen på ett tillfredsställande sätt. Bland

dessa finner man skådespelare, läkare, skiftarbetande föräldrar och föräldrar med mycket rörliga yrken.

I de här rubricerade fallen är det ingalunda säkert att inackordering av barnet utanför hemmet alltid är den mest ändamålsenliga åtgärden. Stundom kan man nå ett bättre resultat genom att tillförsäkra föräldrarna ett sådant materiellt eller psykologiskt stöd som hjälper dem att övervinna svårigheterna. I andra fall kan periodisk placering eller halvackordering i ett enskilt hem vara att föredra framför placering i elevhem eller internatskola.

I den mån sådana barn som tillhör någon av de här angivna grupperna anses vara bäst tillgodosedda genom placering i elevhem eller internatskola kan de sammanfattas under rubriken: *Barn som av sociala, psykologiska och/eller pedagogiska skäl anses vara i behov av vistelse på elevhem eller i internatskola.*

I kapitlen 7 och 8 redogörs för utredningens förslag till statsbidrag till internatskolor och elevhem. Utredningen föreslår att behovet av vistelse på internatskola eller i elevhem skall dokumenteras, för att vederbörande skall komma i åtnjutande av den förmån som vistelse på statsbidragsberättigad plats vid sådan inrättning innebär. Utredningen återkommer i kap. 9 med förslag rörande sättet för denna dokumentering av inackorderingsbehovet.

6.2.2.2 Avgränsningsproblemet

Det torde vara klart att bland de barn och ungdomar som innefattas under den i 6.2.2.1 formulerade rubriken ett stort antal icke kan omhändertas vid elevhem eller internatskolor med de resurser dessa för närvarande förfogar över. Detta gör en avgränsning nödvändig efter de tillgängliga resurserna. Å andra sidan är en avgränsning nödvän-

dig även gentemot de grupper för vilka enligt vad som framhållits i 6.2.1.2. samhället sört på annat sätt. Utredningen har genom olika åtgärder sökt nå fram till en praktiskt användbar gränsdragning, nämligen

dels genom att inhämta expertisens uppfattning (från barnavårdsnämnder och centraler för den psykiska barn- och ungdomsvården, s.k. PBU-centraler) om vilka barn och ungdomar med psykiska eller sociala problem som anses kunna dra nytta av en placering på internatskolor,

dels genom att utföra intensivundersökningar på de två internatskolor som visat sig ha det största antalet elever vilka före inträdet vid skolan varit i kontakt med barnavårdsnämnd, PBU eller annan psykolog, barnpsykiater eller annan läkare som rekommenderat vårdnadshavaren att sända barnet till internatskola,

dels genom att inhämta de båda rektorernas uppfattning om vilka elever av den här berörda kategorin de ansåg sig kunna ta hand om vid skolan,

dels genom att analysera de faktorer som förorsakat studieavbrott hos de elever som efter att ha blivit inremitterade av läkare under ett läsår avbrutit sina studier vid dessa två skolor.

6.2.2.2.1 Barnavårdsnämndernas och PBU-centralernas synpunkter

Utredningen har tillskrivit barnavårdsnämnderna i de 15 största städerna och anhållit om deras synpunkter på behovet av internatplatser för barn och ungdom i behov av miljöbyte. 12 barnavårdsnämnder har svarat.

Flera av barnavårdsnämnderna anser att placering vid internatskola är underlägsen placering i privathem. Solna barnavårdsnämnd skriver:

Enligt nämndens uppfattning är det svårt att tänka sig en situation där en placering

i internatskola är den bästa utvägen. Den normala uppväxtmiljön är hemmet och skolgården bör vara förlagd till en skola som möjliggör att barnet bor hemma. Varje annan lösning ger barnet ett sämre utgångsläge.

Det finns situationer där det egna hemmet ej kan klara ett barns vård och fostran. Men att placera ett barn med problem i den onormala miljön i en internatskola innebär en kapitulation. Den idealiska placeringen i en sådan situation är nästan alltid ett fosterhem.

Göteborgs barnavårdsnämnd uppger att

anmälningar till barnavårdsnämnden om olika slag av störningar i familje- och hemförhållanden visar en markant ökning. Utmärkande för dessa ärenden är, att de blivit alltmer komplicerade framförallt på grund av att klientelet visar en psykiskt och socialt allt gravare belastning. Detta förhållande torde medföra, att barnavårdsnämndens stöd- och hjälpåtgärder beträffande barn och ungdomar i sådana hem i form av miljöbyte genom placering i fosterhem, specialhem och internatskola måste utökas. En utökning av möjligheterna för internatskoleplacering av välbegåvade gymnasiestuderande ungdomar, som lever under pressande hemförhållanden eller andra omständigheter som försvårar deras studiemöjligheter synes vara välmotiverad.

I de fall där internatskoleplacering har diskuterats eller anses lämplig gäller det främst ungdomar som är i konflikt med föräldrarna eller vilkas hemmiljö på grund av trångboddhet, stridigheter mellan föräldrarna eller asocialitet i hemmet är olämplig.

De tillskrivna barnavårdsnämnderna ombads att uppskatta behovet av internatplatser per år för åldrarna 13—15 resp. 16—20 år. Sju barnavårdsnämnder, nämligen de i Borås, Eskilstuna, Göteborg, Solna, Stockholm, Uppsala och Västerås, har tillsammans uppskattat det sammanlagda behovet till 50 respektive 58 platser.

Förfrågningar angående behovet av internatplatser för barn och ungdom i behov av miljöbyte sändes även till 38

centraler för *Psykisk barna- och ungdomsvård (PBU) och barnpsykiatriska lasarettskliniker*. Ett stort antal av de 23 svarande har kommenterat sina numeriska svar och åter andra har icke ansett sig kunna svara siffermässigt utan har i brevform lämnat synpunkter på ifrågavarande inackorderingsproblem.

Med undantag för ett konstaterande från ett håll att placering i fosterhem i princip är att föredra framför internatskoleplacering, är man inom den psykiska barna- och ungdomsvården på det hela taget mer positivt inställd till internatskolgång än inom barnavårdsnämnderna. Överläkaren vid Akademiska sjukhuset i Uppsala, prof. A L Annell, skriver bl. a.:

Från pubertetsålderns början finns det normalt en tendens hos ungdomarna att frigöra sig från sina föräldrar. Det uppstår då lätt spänning inom familjen, som förstärks om familjen t. ex. är trångbodd. Vidare är tidpunkten för pubertetens inträde mycket olika hos olika individer och detta kan göra att ungdomarna kommer i otakt med sina klasskamrater, får kamratsvårigheter och blir disharmoniska. Det skulle vara av stort värde om vi i landet hade 10—20 internat med förslagsvis 80—100 platser vardera dit man kunde sända barn och ungdomar innan några tydliga missanpassningssymptom framträtt, men där ändå ett miljöbyte skulle vara av värde. Såsom situationen för närvarande är finns i dylika situationer knappast annat än en placering i fosterhem att tänka på, men detta upplever ofta både föräldrarna och ungdomarna som en inkompetensförklaring och något av en straffåtgärd och ofta överför ungdomarna på fosterföräldrarna och de nya kamraterna den inställning de tidigare haft, varför problemen fortsätter och eventuellt fördjupas. Det skulle därför vara av stort värde att ha tillgång till ett inte alltför ringa antal internatplatser, skolhem fr. o. m. grundskolans 4:e till 5:e klass.

Professor Annell påpekar att många fall där en placering i internatskola är aktuell inte kommer med i journalerna,

då patienten primärt skrivs hem till föräldrahemmet och de anhöriga sedan själva söker skaffa eleven inträde i en sådan skola.

Flera svarande anger att pubertets-svårigheter, störningar i relation till föräldrarna och anpassningssvårigheter i vanlig skola indicerar behov av internatskoleplats.

Från en PBU-central i Stockholm anför dr Jan Jacobson:

Lämpade för internatskolor är enligt min mening ungdomar med neurotiska störningar (av alla slag), där hemmiljön men ej internatskolan ogynnsamt påverkar den neurotiska störningen. I något enstaka fall kan internatskoleplacering tänkas vid ev. prepsykotisk störning.

En stor grupp ungdomar, som kan vara lämpade för internatskoleplacering är de med accentuerade eller normala pubertetsreaktioner, vilka ungdomarnas föräldrar inte kan acceptera och/eller bemöta på ett vettigt sätt med svärbemästrade generationsmotsättningar till följd. Mitt subjektiva intryck är att behovet i denna senare grupp av internatskoleplacering i de övre tonåren är större bland flickor än pojkar.

Docent Bertil Söderling vid Central-lasarettet i Borås skriver:

Det råder en så skriande brist på internatplatser i Sverige att denna möjlighet till skolutbildning inte finns med i vår arsenal av tänkta alternativa terapeutiska åtgärder...

Barnpsykiatriska kliniken i Malmö påtalar att goda fosterhemsplaceringar i tillräckligt antal blir allt svårare att genomföra på grund av samhällets strukturuomvandling. I fortsättningen betonar överläkaren dr Ingmar Lagergård:

Från vår erfarenhet får jag därför understryka det angelägna i att skolenheter för barn på skilda begåvningsnivåer kan komma till stånd i former, som inte beträffande kostnader väsentligt skiljer sig från kostnaderna vid övrig skolgång...

Dr F Fränkel vid Barnpsykiatriska mottagningen i Göteborg anger beträf-

fande indikationerna för internatplace-ring:

Avskärmade, skygga, hämmade barn hör knappast hemma på ett skolinternat. Svårigheter kan även uppstå för de sårbara och speciellt ömtåliga och ångestbenägna. Tillvaron på ett internat föreställer jag mig kan vara rätt påfrestande och i sig kräva en viss psykisk styrka. Allra bäst passar nog där något så när robusta barn, som agerar ut i samband med puberteten och därmed orsakar svårigheter både för föräldrar och lärare... Barn med uttalad manifesterad asocialitet hör väl knappast hemma på skolinternat av traditionell typ. Däremot kan det tänkas att barn med tendenser därtill som orsakats av övervägande miljöfaktorer (ungdomsgång) kan ha nytta av internatvistelse.

Av uppgifterna från de 22 institutioner som kunnat lämna uppgift om huruvida internatplacering övervägts, framgår att sådan placering aktualiserats i 205 fall (7 % av samtliga fall som varit aktuella under den angivna tiden vid dessa institutioner) men att formell ansökan om internatplats kommit till stånd i endast 58 fall (2 % av samtliga fall). Uppgifterna från de 18 institutioner som sökt bedöma platsbehovet varierar så starkt att tillräckligt underlag för en sådan bedömning antagligen saknats. Detta torde till stor del bero på att platsbristen på internatskolorna varit så stor, att placering på dessa ofta inte ens övervägts såsom ett realistiskt alternativ.

6.2.2.2.2 Intensivundersökningen

Utredningens intensivundersökning bland internatklientelet omfattade de 95 elever vid Viggbyholmsskolan och Res-tenässkolan som före inträdet vid resp. skola varit i kontakt med barnavårdsnämnd, den psykiska barna- och ungdomsvården, psykolog, barnpsykiater eller annan läkare, som rekommenderat vårdnadshavaren att sända eleven till internatskolan. De 95 eleverna utgjorde

22 % av det totala antalet internatelever vid de båda skolorna. Bedömningarna utfördes på grund av tillgängliga remisser, ansökningshandlingar och andra handlingar samt rektors (vid Restenässkolan) eller kurators (vid Viggbyholmsskolan) uppgifter.

Situationen i hem- och skolmiljön kan illustreras av bl. a. följande procenttal (som tillsammans uppgår till mer än 100, eftersom vissa elever återfinns i flera kategorier):

I 19 % av fallen är *en av föräldrarna död*,

i 30 % av fallen är en av eller båda *föräldrarna psykiskt eller fysiskt sjuka*,

i 19 % av fallen förekommer *konflikter i föräldrarnas äktenskap*,

i 47 % av fallen förekommer en *konflikt*, mestadels allvarlig och långvarig, *med en av eller båda föräldrarna*,

i 25 % av fallen har *anpassningssvårigheter* förekommit vid den *skola* där eleverna tidigare gått; i dessa fall har ofta *läs- och skrivsvårigheter* förekommit,

i 14 % av fallen har *skolk* och/eller symptom på *skolfobi* förekommit,

i 25 % av fallen har *konflikter med kamrater* förekommit.

I undersökningsgruppen ingår dels elever med symptom, som varit besvärande för dem själva, dels elever med symptom som varit besvärande för omgivningen, dels elever med båda slagen av symptom, dels elever utan symptom.

49 % av eleverna har visat *symptom* som i första hand varit *besvärande för dem själva*. Till denna grupp räknas neurotiska symptom såsom ångest, depressioner, sängväta, nagelbitning, fobier m. m.

15 % av eleverna har visat *symptom* som varit *besvärande för omgivningen*. Till denna grupp hänfördes bl. a. elever som visat aggressiva beteenden, tecken på asocialitet eller kriminalitet, miss-

brukat thinner, alkohol eller narkotika.

24 % har visat symptom som varit besvärande såväl för dem själva som för omgivningen.

En påfallande stor del av eleverna i undersökningsgruppen har vuxit upp och levat i bristfälliga hemmiljöer samt visat grava neurotiska symptom och/eller tecken på anpassningssvårigheter. Även om utredningens definition på "barn i behov av miljöbyte" och kravet på hur behovet skall styrkas sannolikt kommer att tillföra gruppen en större del av elever med mera normal bakgrund och psykiskt friskare personlighet, är det dock uppenbart att skolorna här har att göra med en psykiskt ömtålig elevgrupp. Man bör vidare inte bortse ifrån sannolikheten att psykiskt ömtåliga eller avvikande elever torde förekomma, om än i mindre proportion, även i grupperna utlandssvenska barn och glesbygdsbarn.

6.2.2.2.3 Rektorernas uppfattning

Mot bakgrunden av vad som framkom vid intensivundersökningen är det av intresse att konstatera att de tillfrågade rektorerna önskade psykiatrisk undersökning av samtliga elever före intagning. Skolorna anser sig ha bättre möjligheter att hjälpa elever med symptom som är besvärande för dem själva än elever med för omgivningen besvärande symptom. Man har med nuvarande kvantitativa och kvalitativa resurser svårigheter att komma tillrätta med asociala och aggressiva elever.

6.2.2.2.4 Undersökning av elever som under läsåret avbrutit studierna

Vid Viggbyholmsskolan och Restenässkolan undersöktes orsaken till att vissa elever avbrutit studierna vid vederbörande skola under läsårets gång. Av sammanlagt 21 sådana elever hade 13 avbrutit studierna på grund av asocia-

litet, konflikter med lärare eller hemföreståndare och/eller med kamrater. Åtta av eleverna avbröt studierna på grund av symptom som var besvärande för dem själva.

Det kan sålunda förmodas att dessa skolor tagit emot ett antal elever som de icke haft tillräckliga resurser att vårda. Eftersom det totala antalet internatelever vid de båda skolorna var 437, har skolorna av en i och för sig lovverd ambition eller på grund av bristande kännedom om arten och graden av elevernas svårigheter erhållit ett inslag i elevklientelet av minst 5 % för skolorna alltför svåra fall.

6.2.2.3. *Åtgärder för att bereda de beskrivna grupperna en lämplig placering*

Bland barn och ungdomar som är i behov av miljöbyte tar rektorerna in främst sådana elever som har "symptom besvärande för dem själva". Utredningens analys av den grupp elever som avbrutit internatskolgången jämte rektorernas erfarenhet visar också att de med nuvarande resurser lyckats bäst eller misslyckats minst med sådana ungdomar och att deras försiktighet ifråga om utagerande, asociala elever varit befogad.

Ur samhällets synvinkel är det mycket önskvärt att internatskolor och elevhem skall kunna ta emot elever som har bristfälliga hemförhållanden och/eller visar anpassningssvårigheter resp. neurotiska symptom. Det är därför viktigt att:

1. eleverna undersöks vid intagning- en så att arten av inackorderingsbe- hovet konstateras,
2. tillsyn och omvårdnad i elevhem- men förbättras vilket nödvändiggör större personaltäthet,
3. skolorna tillförs psykiatrisk-psyko- logisk expertis.

Även om man genom dessa åtgärder förbättrar skolornas möjligheter att vårda mera besvärliga och ömtåliga ele- ver, syns det vara befogat att iaktta stor försiktighet vid intagning av ele- ver med asocial eller kriminell belast- ning.

6.2.2.4. *Placeringsbehovets storlek*

Utredningen har sökt fastställa behovet av skolinackordering för barn och ung- domar med dokumenterat behov av miljöbyte genom

en enkät till PBU-centralerna och till barnavårdsnämnderna i de 15 största städerna samt

en enkät till internatskolorna.

Samtliga enkäter har givit bristfälliga resultat från rent siffermässig synpunkt, beroende på

dels de svårigheter som förelegat be- träffande definition och avgränsning av den avsedda gruppen,

dels bristande registreringsmöjlighe- ter därför att gruppen tidigare ej av- skilts och därför att möjligheten till internatplacering på grund av platsbrist och på grund av de ekonomiska villko- ren ej beaktats.

Såsom framgår av redogörelsen i det föregående nåddes genom undersök- ningarna likväl en föreställning om vil- ket klientel internatskolorna är kapab- la att vårda och vilka elever som icke lämpar sig för placering där, varjämte från PBU-centralerna vitsordades att ett stort behov fanns av inackorderings- möjligheter för barn och ungdom i oli- ka konfliktsituationer m. m. och att det kan antas visa sig vara än större om möjlighet skapas till behandling genom placering i lämplig internat- eller elev- hemsmiljö.

Även om behovet av inackordering kan komma att öka för elever med do- kumenterat behov av miljöbyte, torde

det ej ha en sådan storleksordning att det behöver närmare uppskattas, eftersom det helt försvinner i de grova marginaler som måst tillämpas vid beräkningen av inackorderingsbehovet för glesbygdselever. Till en början torde inackorderingsbehovet för dessa elever — i den mån det ej kan tillgodoses genom familjeinackordering — kunna mötas genom utnyttjande av de platser vid internatskolor som enligt utredningens undersökning för närvarande tas i anspråk av elever utan något av de i detta kapitel behandlade skälen för sådan skolgång.

6.3 Samhällets stöd till skolinackorderingsverksamheten

Till den skolinackorderingsverksamhet som bedrivs i större skala av kommuner, landsting och enskilda stiftelser utgår statsbidrag i viss omfattning och likaså utgår statsbidrag såväl till internatverksamheten som till skolverksamheten vid internatskolorna.

Statsbidrag till elevhemsbyggnader utgår för närvarande *dels* enligt kungörelsen den 15 maj 1936 (nr 202) angående statsbidrag till skolhemsbyggnader och deras inredning (elevhem för den obligatoriska skolans elever), *dels* enligt kungörelsen den 29 juni 1945 (nr 594) angående statsbidrag till skolhem för lärjungar vid högre skolor och till avlöning av föreståndare vid dylikt skolhem (elevhem för elever vid gymnasier m. m.), *dels* enligt kungörelsen den 31 maj 1957 (nr 480) om statsbidrag till yrkesskolor. Härutöver utgår ett bidrag till avlöning av föreståndare för elevhem vid obligatoriska skolor, vilket är inarbetat i de allmänna bestämmelserna om statsbidrag till driftkostnader för det allmänna skolväsendet. Innebörden av reglerna för stats-

bidrag till elevhemsverksamheten är icke densamma för de olika skolformerna, (jfr kap. 8). En viktig skillnad är dessutom att kostnaderna för elevhem vid yrkesskolor avräknas på investeringsramen för yrkesskolor, medan kostnaderna för övriga elevhem maximeras genom en av riksdagen för varje år fastställd bidragsram (reservationsanslag) som de senaste åren utgjort:

1964/65	2 000 000 kr
1965/66	2 500 000 kr
1966/67	3 600 000 kr

Sammanfattningsvis kan sägas att staten lämnar *byggnadsbidrag* till elevhem vid allmänbildande skolformer med mellan 75 och 90 % och till elevhem vid yrkesskolor med 50 % av beräknade godkända kostnader. Härutöver lämnas *avlöningsbidrag* till den vårdande personalen vid den obligatoriska skolans elevhem och ett symboliskt sådant avlöningsbidrag till elevhem vid gymnasiala skolor, medan intet driftbidrag lämnas till elevhem vid yrkesskolor. Att märka är att statens bidrag till elevhem vid internatskolor följer samma bestämmelser som bidragen till elevhem vid övriga gymnasiala skolor och skall rymmas inom den ovan angivna bidragsramen.

Utöver de statliga bidragen utgår kommunala och landstingskommunala bidrag till elevhemmen. I vissa fall kan dessa bidrag vara av betydande omfattning och utgöra mera än hälften av de verkliga kostnaderna för inackorderingen.

För samhällets direkta bidrag till inackorderingskostnaderna, det s. k. inackorderingstillägget till studiebidraget, redogöres i kap. 5. Detaljredovisning av principerna för statsbidragen till elevhem resp. internatskolor återfinns i kap. 7 och 8.

6.4 Huvuddragen av utredningens förslag

I avsnittet 6.2 har gjorts en översikt av behovet av skolinackordering, dels på olika stadier, dels för olika kategorier av ungdom som behöver skolinackordering. Utredningen finner att åtgärder bör vidtas dels för att förbättra tillgången på inackorderingsplatser, dels för att förbättra kvalitén på skolinackorderingen och dels slutligen för att göra de olika inackorderingsformerna mer jämställda såväl beträffande klienteletts sammansättning som beträffande de ekonomiska villkoren och tillgången till olika studiealternativ.

6.4.1 Kvantitativa förbättringar

Av skäl som redovisats i det föregående är det ytterst svårt att för närvarande beräkna behovet av skolinackordering mera exakt och på grundval därav direkt ange vilken utbyggnad av skolinackorderingsväsendet som för närvarande eller inom de närmaste åren är påkallad. Utbyggnaden bör inledas snarast enligt de åtgärder utredningen här föreslår och inriktas på att på längre sikt tillgodose de krav på inackorderingsväsendet som kan ställas av pedagogiska och skolsociala skäl. Behovet torde lättast kunna utrönas genom att skolplanerande myndigheter och sociala myndigheter uppmärksammar inackorderingsbehovet och fortgående planerar för utbyggnaden av inackorderingsmöjligheterna. Skolstyrelserna bör därför i samarbete med länskolnämnderna vid planering av skolväsendet i väsentligt högre grad än nu ha uppmärksamheten riktad på inackorderingsbehovet. Vad särskilt det klientel beträffar som är i behov av skolinackordering för miljöbyte torde det närmast ankomma på kommunernas socia-

la myndigheter att göra skolmyndigheterna uppmärksamma på detta.

Såsom i det föregående (6.2.2) nämnts har inga preciserade uppgifter om storleken av behovet kunnat erhållas från PBU-centralerna eftersom man där icke haft uppmärksamheten riktad på möjligheten att placera elever i behov av miljöbyte vid internatskolor eller i elevhem. Man hade icke resurser att i efterhand med avseende på redan slutbehandlade fall överväga huruvida en internatskole- eller elevhemsplacering skulle ha varit befogad om plats funnits. Då utredningen förutsätter att de ekonomiska villkoren för internatplacering av elever med dokumenterat behov av sådan skolgång kommer att ändras, är vidare varje bedömning av platsbehovet utifrån de nuvarande ekonomiska villkoren av mindre värde. PBU-centralerna får i framtiden sin uppmärksamhet riktad på de möjligheter till inackordering som kommer att finnas och som icke kommer att vara spärrade av ekonomiska faktorer. Liksom de kommunala socialvårdande organen inlemmas dessa centraler i arbetet på den regionala planeringen av skolinackorderingen. Därför torde intressena kunna tillvaratas för glesbygdselever och elever i behov av miljöbyte.

Den tredje kategori som utredningen har att tillgodose, nämligen utlandssvenskarna, har hittills icke heller fått sina intressen bevakade av något organ i Sverige med undantag för Utlandssvenskarnas förening, som i mån av möjligheter hjälpt föräldrarna att skaffa lämplig inackordering i landet. Såsom framgår av kap. 3 och 4 föreslår utredningen att utlandsskolnämnden skall få till uppgift att bevaka de utlandssvenska barnens intressen på skolinackorderings område och i detta syfte samarbeta med kommunala och regionala myndigheter.

Genom en samordning av planeringen mellan här nämnda myndigheter och organisationer torde en gemensam planering möjliggöras. Även om vissa skäl — t. ex. att vissa elever inte kan eller bör åka hem till föräldrahemmet under veckoslut eller kortare ferier — gör att alla kategorier av elever i behov av inackordering inte kan behandlas likformigt, vill utredningen i princip inte dra bestämda gränser mellan de olika grupperna utan anser att hela klientelet bör betraktas som en enhet och dess intressen tillvaratas gemensamt.

Elever av olika inackorderingskategorier behöver dock ej ingå i samma proportioner i olika former av inackordering eller i olika internatskolor. Glesbygdselever, som bör fullgöra skolgången i den skola till vilkens elevområde de hör, avses i första hand inackorderas privat eller i elevhem. Utlandssvenska elever bör — eftersom deras föräldrar har mindre möjligheter att hålla kontakt med inackorderingshem och ta hand om barnen under kortare ferier — i större utsträckning placeras i internatskolor. Beträffande elever med dokumenterat behov av miljöbyte slutligen måste valet mellan placering i den regionala skolan med dess elevhem, i en internatskola eller i ett elevhem av riks-karaktär bero på de omständigheter som konstituerar inackorderingsbehovet.

Intimt förknippad med frågan om kvantitativ förbättring av inackorderingen är frågan om vilket slag av inackordering som bör väljas för olika slag av inackorderingsbehov. Utredningen har i kapitel 5 anlagt vissa synpunkter på de olika inackorderingsformernas fördelar. Emellertid saknas tillräcklig grund för förslag om en viss bestämd fördelning av klientelet på olika inackorderingsformer. Vad först den privata inackorderingen beträffar skiftar dess kvalitet liksom de krav och

önskemål som ställs på densamma i så hög grad att generella riktlinjer över huvud taget icke torde kunna uppdras. Inackorderingsfamiljens struktur och dess intresse för att ta hand om och vårda ett barn eller en ungdom som inackorderats är här av den allra största betydelse. För att kunna avgöra lämpligheten av inackordering i en viss familj för en viss elev fordras kännedom såväl om inackorderingsfamiljen som om eleven. Bäst torde i allmänhet skolkuratorerna kunna ta ställning i dessa frågor. För att kuratorerna skall kunna ägna sig mera åt inackorderingsangelägenheter förordar utredningen en förstärkning av kuratorsorganisationen vid skolor med så starkt inslag av inackorderade elever att elevhem anlagts.

Såväl glesbygdseleverna som de hemmasvenska eleverna med dokumenterat behov av miljöbyte tillhör en kommun. Därför har de kommunala myndigheterna visst ansvar för deras skolgång. Det syns därför ligga närmast till hands att dessa barns behov beaktas genom åtgärder främst från kommunernas sida. Ansvar för de utlandssvenska barnens skolgång skall enligt utredningens förslag åvila ett statligt centralt organ, nämligen utlandsskolnämnden. Detta gör det naturligt att de icke lokalanknutna internatskolornas resurser i första hand utnyttjas för de utlandssvenska elevernas behov. Emellertid visar erfarenheten att ett alltför stort inslag av utlandssvenska elever — med dessas ofta bristfälliga kunskaper i svenska — medför olägenheter av pedagogisk art. Dessutom är det från miljösynpunkt angeläget att utlandssvenska och hemmasvenska barn blandas och ömsesidigt får dra nytta av varandras speciella kunskaper och erfarenheter. Av dessa skäl finner utredningen att högst 60 % av det totala elevantalet vid

en internatskola bör vara utlandssvenskar och resten hemmasvenskar.

Inom det svenska skolväsendet, såväl inom den obligatoriska skolan som inom den gymnasiala, är manliga och kvinnliga elever principiellt likställda. De tidigare gossläroverken och flickläroverken har efter hand öppnats för elever av båda könen. Den 15 sept. 1965 utgjordes 50,6 % av eleverna i de allmänna gymnasierna av flickor. I de tekniska gymnasierna dominerade de manliga eleverna helt och i handelsgymnasier och folkskoleseminarier var de kvinnliga eleverna i klar majoritet. Inom yrkesskolväsendet utgjordes den 15 okt. 1965 39,1 % av kvinnliga elever. Disproportionen inom yrkesskolväsendet syns icke äga samband med inackorderingsförhållanden.

Kvinnliga elever har samma möjligheter som manliga elever att erhålla inackordering i privat familj. Elevhemmen vid de allmänna skolorna är så inrättade att de skall kunna ta emot i stort sett lika många kvinnliga elever som manliga. Inom yrkesskolväsendet anordnar man elevhem för kvinnliga och manliga elever efter föreliggande behov, och om lämplig elevhemsplats saknas anskaffar skolan i allmänhet lämplig inackordering.

Inom internatskolorna avviker könsfördelningen från den fördelning som här redovisats för övriga skolor. Enligt tabell 7:2 fanns i läsåret 1965/66 794 manliga elever och 249 kvinnliga elever i internatgymnasierna. Motsvarande antal för högstadieåldern var 740 respektive 357 och för mellanstadieåldern 126 respektive 34. Inalles fanns sålunda på internatskolornas internatplatser 1 660 manliga elever och 640 kvinnliga elever, dvs. 72 % respektive 28 %. Av de utlandssvenska eleverna i internatskolorna utgörs 32 % av kvinnliga elever.

Av internatskolorna mottar tre (Fjell-

stedska skolan, Lundsbergs skola och Solbacka läroverk) endast manliga elever. Endast vid två skolor (Ekebyholmsskolan och Grännaskolan) dominerar de kvinnliga eleverna. Sigtunaskolan har nyligen öppnats för kvinnliga elever och dess styrelse planerar att bygga ut antalet internatplatser för flickor. Styrelsen för Lundsbergs skola har till utredningen velat uttala sin villighet att under vissa förutsättningar öppna skolan (internatet) även för flickor. De åsyftade förutsättningarna består framför allt i vissa ombyggnadsarbeten.

Utredningen finner det angeläget att internatskolorna omorganiseras på ett sådant sätt att lika många internatplatser skapas för flickor som för pojkar, dels för att det verkliga behovet skall kunna tillgodoses, dels för att miljön vid internatskolorna skall likna det dagliga livets. Riktlinjer beträffande denna utbyggnad och omorganisation återfinns i bil. 4.

6.4.2 Kvalitativa förbättringar

Kvaliteten på inackorderingen i privata familjer är som i det föregående nämnts beroende av familjens egna resurser och dess intresse för uppgiften att svara för fostran av den inackorderade. Några direkta åtgärder för att förbättra eller standardisera denna inackordering finner utredningen inte vara möjlig eller ens önskvärd. Genom att inackordering en ägnas ett större intresse från skolmyndigheternas och i synnerhet de elevvårdande organens sida torde emellertid en erforderlig förbättring och kontroll över denna inackordering liksom en viss normalisering av den materiella standarden i relation till utbildningen kunna åstadkommas.

Om elevhemsorganisationen och internatskoleorganisationen skall kunna existera sida vid sida och i möjligaste

mån erbjuda likvärdiga förmåner erfordras en utjämning av de resurser som står till buds inom de båda alternativen. Vid internatskolorna är elevhemsverksamheten i allmänhet av hög kvalitet. Personaltätheten är tillfredsställande och tillsynen av eleverna mycket god. Vid elevhemmen som är knutna till det allmänna skolväsendet eller till yrkesskolväsendet är personaltätheten betydligt lägre och tillsynen av eleverna därmed inte så god som många föräldrar skulle önska. Lokalmässigt är elevhemmen däremot i allmänhet mycket väl utrustade, medan standarden i detta avseende är mycket varierande vid internatskolorna. Undervisningsmässigt är de allmänna skolorna av hög standard vad såväl den undervisande personalen som lokaler och pedagogisk utrustning beträffar. Internatskolorna har i allmänhet relativt goda undervisningslokaler och personalen är ofta av samma kvalitet som undervisningspersonalen vid de allmänna skolorna. Däremot kan ofta av ekonomiska orsaker den pedagogiska utrustningen uppvisa brister. En utjämning av kvaliteten mellan dessa båda skol- och inackorderingsformer fordrar därför

1. att statsbidraget till de internatskolor som erfordras för att tillgodose ett verkligt behov av skolinackordering höjs så att det kommer i nivå med statsbidraget till de allmänna skolorna och vid dessa knutna elevhem,

2. att bidrag utgår till erforderliga reparationer och nybyggnader vid internatskolornas undervisningslokaler och internatlokaler,

3. att bidragen till nybyggnad och utvidgning väsentligen syftar till att alla statsunderstödda internatskolor på något längre sikt skall kunna ta emot lika många flickor som pojkar,

4. att statsbidrag utgår till elevhemspersonal enligt samma principer vare sig

elevhemmet är knutet till en internatskola, till en allmän skola eller till en yrkesskola,

5. att personaltätheten är densamma vid internatskolor och därmed jämförbara elevhem,

6. att likformiga bestämmelser likaså gäller beträffande storleken av elevhemmen vid de olika skolformerna.

Utredningen har sig bekant att skolöverstyrelsen fått i uppdrag att utarbeta likformiga statsbidragsbestämmelser för elevhem vid obligatoriska och icke-obligatoriska skolor.

6.4.3 Förbättringar avseende fördelning av tillgängliga platser

För att de tillgängliga inackorderingsplatserna skall komma de elever till godo som verkligen har behov av skolinackordering är det viktigt att platserna fördelas på sådant sätt att behovet av skolinackordering får utslagsgivande betydelse vid intagningen. Det kan förutsättas att den privata inackorderingen endast utnyttjas av sådana elever som har behov av skolinackordering.

Likartat torde förhållandet vara beträffande platserna vid elevhem inom det allmänna skolväsendet. Däremot har utredningen funnit att platserna vid internatskolorna utnyttjas inte enbart av sådana elever som har behov av skolinackordering. Av de höstterminen 1965 tillgängliga platserna för gymnasister vid internatskolor utnyttjas sålunda 2/3 av elever som enligt vederbörande rektors bedömning vid intagningen haft behov av skolinackordering antingen på grund av stort avstånd till närmaste skola, på grund av behov av miljöbyte eller på grund av föräldrarnas utlandsvistelse. Utredningen föreslår att vid internatskolor som åtnjuter statsbidrag fördelningen av platserna görs på sådant sätt att även återstående tredjedel

av platserna — med undantag av 10 % som fritt disponeras (jfr 7.4.2.2.1) — kommer de elever till godo som har behov av skolinackordering. Detta kräver att intagningen i internatskolorna normaliseras. Förslag härom har utformats i kap. 9.

6.4.4 Förbättringar avseende de inackorderade elevernas valmöjligheter

En ledande tanke i de senare årens skolreformer är att varje elev skall ha möjlighet att välja den studiegång som passar honom bäst och ger honom största möjlighet att utveckla sina anlag och intressen. Detta gäller såväl grundskolans högstadium som det gymnasiala stadiet. Yrkesutbildningsberedningen har i sitt i början av år 1966 avgivna betänkande föreslagit att de gymnasiala skolorna i framtiden skall omfatta även yrkesskolor i samorganisation med gymnasiet och fackskolan.

När det gäller *inackordering i elevhem* samt *i familj*, torde kravet på valmöjligheter inte förorsaka några svårigheter. Elevhemmen bör givetvis förläggas till orter med tillfredsställande valmöjligheter och hänsyn till valmöjligheterna bör tas även vid val av inackorderingsfamilj.

Annorlunda förhåller det sig med *internatskolorna*. Idealet skulle vara att en internatskola — utöver ev. grundskolans mellanstadium — omfattade fullständiga valmöjligheter på högstadiet och dessutom samtliga linjer av gymnasium och fackskola ävensom de viktigaste grenarna av yrkesutbildningen. En internatskola med fullständiga valmöjligheter skulle dock bli för stor. På grundskolans högstadium skulle sålunda erfordras minst tre parallellklasser, vilket utgör 270 elever, och vid en fullständig gymnasial skola med gymnasium, fackskola och yrkesskollinjer kommer såsom utredningen närmare

preciserat i 7.3.2.2 elevantalet att uppgå till 570.

Enligt samstämmiga uppgifter från internatskolerektorer bör emellertid en internatskolas internatdel inte omfatta mer än mellan 300 och 400 elever. Om denna gräns överskrids kan rektor inte längre överblicka organisationen och ha den personliga kontakt med varje elev som är betydelsefull. Därest man önskar behålla internatskolor — och detta är enligt utredningens mening angeläget med hänsyn till de utlandssvenska föräldrarnas dokumenterade förtroende för denna skolform och det intresse den erbjuder när det gäller omhändertagande av vissa hemmasvenska barn i behov av miljöbyte — måste sålunda en avvägning ske mellan önskemålet om oinskränkta valmöjligheter och nödvändigheten att begränsa internatskolornas storlek.

Vid denna avvägning har utredningen anlagt följande synpunkter:

1. Internatskolornas klientel avses upp till 60 % bestå av utlandssvenska elever. Därför bör i förevarande sammanhang särskild hänsyn tagas till utlandssvenskarnas situation.

2. Utlandssvenska ungdomar bör i princip ha samma valmöjligheter som hemmasvenska. Detta gäller såväl på grundskolans högstadium som inom alla linjer och skolformer av den gymnasiala utbildningen.

3. Även om utredningen räknar med att den normala övergången till skola i Sverige sker vid början av högstadiet, torde också i framtiden många ungdomar gå över till skola i Sverige först vid övergången till gymnasial skola. Många av dem är då klart inriktade mot en viss utbildningslinje. De bör ha samma valfrihet som hemmasvenska elever.

Av det här förda resonemanget drar utredningen slutsatsen att de svenska

internatskolorna bör erbjuda så fullständiga valmöjligheter som möjligt såväl inom grundskolans högstadium som på det gymnasiala stadiet. Valmöjligheterna vid en internatskola förbättras om skolan endast omfattar ett stadium. En dylik begränsning innebär dock enligt utredningens bedömande vissa nackdelar, varför även andra vägar måste prövas för att öka studieprogrammet.

I internatskolor i eller nära tätorter bör valmöjligheterna kompletteras genom samarbete med kommunens och närliggande kommuners skolor och i förekommande fall mellan internatskolor på samma ort. I internatskolor i glesbefolkad trakt måste valmöjligheterna däremot bli mera begränsade, om skolorna skall omfatta såväl högstadium som gymnasialt stadium. En möjlighet är att linjerna fördelas så att två eller flera skolor i kombination täcker så stor del som möjligt av en allmän skolas program. Viss förbättring kan även ske genom att undantag beviljas från eljest gällande minimiantal elever som villkor för inrättande av klass eller undervisningsgrupp. Utredningen föreslår dock inga generellt giltiga undantagsbestämmelser härvidlag utan det bör ankomma på Kungl. Maj:t att besluta här om i varje särskilt fall.

Elever i internatskolor måste i enlighet med den nödvändiga begränsning i organisationen som här beskrivits alltid räkna med att kunna komma i en situation då de måste välja mellan byte av skola och bostad å ena sidan och val av mindre adekvat studiegång å andra sidan. Härtill måste hänsyn tas när det gäller att i det enskilda fallet välja mellan internatskola och kombinationen elevhem + allmän skola med betryggande valmöjligheter. Vissa internatskolors speciella omhuldande av fysisk träning och friluftsliv bör särskilt kunna ut-

nyttjas för elever som har behov eller intresse därav.

Valmöjligheter från annan synpunkt influeras av att vissa internatskolor har mer eller mindre starkt betonad rörelsekaraktär. Dessa internatskolor är i realiteten inte öppna för alla ungdomar, om föräldrarna inte vill utsätta dem för den påverkan som skolans allmänna karaktär kan medföra. För sådana skolor som åtnjuter statsbidrag och dit elever hänvisas av en central intagningsnämnd måste det absoluta kravet ställas att såväl morgonsamlingar och gemensamma samlingar som religionsundervisningen följer samma regler som i de allmänna skolorna. Utredningen lägger i kap. 14 allmänna synpunkter på hithörande frågor.

Rent allmänt konstaterar utredningen att internatskolorna till sin allmänna uppbyggnad och inriktning icke bör tillåtas avlägsna sig från de riktlinjer som gäller för övriga skolformer. Detta gäller icke blott urvalet av studielinjer — upptagande på internatskolornas program även av mera praktiska utbildningsvägar måste exempelvis övervägas — utan även en omorganisation till saminternat av de skolor som bibehållit sin enkönade karaktär. Internatskolgång kommer sålunda att utgöra ett jämställt alternativ till skolgång i vanlig skola med inackordering i elevhem.

Denna anpassning skall naturligtvis icke innebära att sådan pedagogisk försöksverksamhet som bedrivs vid vissa internatskolor skall förhindras eller begränsas. Tvärtom bör organiserade försök och pedagogiskt reformarbete stödjas och uppmuntras vid internatskolorna lika väl som vid allmänna skolor.

6.4.5 Utjämning av de ekonomiska villkoren för skolmackorderingen

Utredningen har i det föregående (5.6.) framhållit önskvärdheten av att kostna-

terna för olika former av skolinackordering i möjligaste mån normaliseras. Vidare har utredningen konstaterat att inackordering i privat familj är den för den inackorderade ekonomiskt mest förmånliga inackorderingsformen, möjligen med undantag för de fall då landstingen driver elevhem med subventionering av landstingsmedel.

Enligt studiehjälpsreglementet får alla inackorderade elever i gymnasiala skolor ett inackorderingsstillägg om 100 kr per månad. Detta belopp är ett väsentligt stöd, om inackordering sker i privat familj eller i ett landstingssubventionerat elevhem. Som bidrag till internatskoleavgift ter sig beloppet dock som relativt obetydligt, då det endast täcker tiondelen av de verkliga kostnader som eleven eller dennes målsman har för skolgången. Eftersom utredningen icke ser som sin uppgift att i princip föreslå ändringar i det studiecensociala stödet, vill utredningen inrikta sig på att med utgångspunkt i kostnaderna för privat inackordering föreslå åtgärder för att utjämna föräldrarnas kostnader vid olika former för skolinackordering. Därutöver finner utredningen skäligt att åtgärder vidtas för att utjämna kostnadsskillnaderna för inackordering i olika delar av landet. De ekonomiska insatser som måste göras av det allmänna för att åstadkomma denna utjämning föreslår utredningen skall utgå dels från staten, dels från elevernas hemortskommun.

För elever som inackorderas i elevhem och har sin skolgång förlagd till det allmänna skolväsendet utgår inga avgifter för själva skolgången, om eleven tillhör ifrågavarande skolas normala upptagningsområde. För inackordering i icke subventionerade elevhem upptas däremot en avgift som omfattar den verkliga kostnaden för elevhemsinackordering utöver det statsbidrag

som utgår. I de landstingssubventionerade hemmen svarar elevernas avgifter endast mot en mindre del av dessa verkliga kostnader. Utredningen föreslår att statsbidrag skall utgå till driften av elevhem i princip till den omfattning som svarar emot kostnaderna för avlönande av vårdpersonalen, dvs. föreståndare och biträdande föreståndare vid elevhemmen. Eftersom enligt utredningens förslag (kap. 8) elevhemmen i framtiden väsentligen kommer att drivas av kommunal huvudman, syns det icke skäligt att elevhemskommunen skall betala överskjutande kostnader om eleven har sin hemort i annan kommun. För varje elev med behov av skolinackordering föreslår utredningen därför att en avgift skall erläggas av elevens hemortskommun till elevhemmets huvudman. Denna interkommunala ersättning bör regleras på ett sådant sätt att den i huvudsak täcker mellanskillnaden mellan föräldrarnas kostnader om privat inackordering skulle ha tillämpats och de kostnader elevhemsinackordering betingar.

Elever som går i internatskolor betalar för skolgång och inackordering en avgift som läsåret 1965/66 i allmänhet höll sig omkring 8 000 kr per läsår. Utredningen föreslår att statsbidraget till vissa internatskolors skolverksamhet förbättras på så sätt att samma statsbidragsprinciper tillämpas vid dessa som vid vanliga skolor. Härutöver föreslås att de inackorderade elevernas hemkommun, under förutsättning att behov av inackordering konstaterats, skall till internatskolan erlagga en kommunal ersättning som fastställs till sådant belopp att internatskolans sammanlagda inkomster på skolsidan får en sådan storleksordning att skolverksamheten kan drivas utan förlust. Till elevhemsverksamheten vid internatskolorna fö-

reslös — förutom i förekommande fall byggnadsbidrag — utgå statsbidrag till avlöning av elevhemsföreståndare på samma sätt som vid de allmänna elevhemmen. Härutöver bör ett utjämningsbidrag utgå från den inackorderade elevens hemkommun, vilket belopp fastställs efter samma principer som mot-

svarande ersättning vid de allmänna elevhemmen.

För de utlandssvenska elevernas del — vare sig de inackorderas i elevhem vid allmän skola eller i elevhem vid internatskola — föreslås den kommunala ersättningen utbetalas av staten via utlandsskolnämnden.

KAPITEL 7

Internatskolor

7.1 Översikt över internatskoleväsendet i Sverige

Internatskolorna i Sverige är samtliga privata skolor som drivs med eller utan bidrag från svenska staten. Skolberedningen har i sitt betänkande indelat de privata skolorna i fyra grupper med ledning av deras ställning i förhållande till svenska myndigheter.

Grupp A utgörs sålunda av skolor med statsbidrag från anslaget Privatläroverk: Bidrag till vissa privatläroverk. *Grupp B* utgörs av skolor med statsbidrag från anslaget Privatläroverk: Bidrag till vissa internatläroverk.

Grupp C utgörs av skolor utan statsbidrag men stående under skolöverstyrelsens inseende. *Grupp D* slutligen utgörs av skolor som ej har statsbidrag och ej står under skolöverstyrelsens inseende. Gymnasieutredningen har i sitt betänkande tillämpat samma indelning. Utlands- och internatskoleutredningen finner denna indelning vara ändamålsenlig när det gäller skolornas ekonomiska och rättsliga ställning. I översikten över internatskolorna i tabell 7:1 har markerats vilken grupp varje internatskola tillhör och vilka stadier den omfattar.

Tabell 7:1 Översikt över mera betydande internatskolor i Sverige

Skolans namn	Realskola och grundskola. Klasser motsvarande		Gymnasium	A	B	C	D
	mellanstadium	högstadium					
Fjellstedtska skolan		×	×	×			
Lundsbergs skola	×	×	×	×			
Sigtunastiftelsens hum. läroverk ..	×	×	×	×			
Sigtunaskolan	×	×	×		×		
Solbacka läroverk	×	×	×		×		
Viggbyholmsskolan	×	×	×		×		
Ekebyholmsskolan		×	×			×	
Grännaskolan			×			×	
Båstad internatskola			×				×
Osby samskola		×		×			
Mariannelundsskolan		×			×		
Restenässkolan		×			×		
Anundsjöbygdens realskola		×				×	
Solviks kristliga folkhögskola		×				×	

Anm.: I de skolor för vilka kolumnen för mellanstadium är ifylld tas eleverna emot efter genomgången årskurs 4 av obligatorisk skola. Till högstadium räknas de tre högsta årskurserna av realskolan.

7.1.1 Fjellstedtska skolan (A)

Fjellstedtska skolan ligger mitt i Uppsala stad. Den grundades år 1862 och erhöll studentexamensrätt 1881. Skolan har enligt stadgarna, som fastställdes av Kungl. Maj:t år 1891, till ändamål att »för gudfruktiga och begåvade ynglingar av vilka man kan hoppas att framdeles erhålla trogna och dugliga präster uti den svenska kyrkan eller missionärer eller lärare i teologi vid läroverk och högskolor bereda tillfälle att under åtnjutande av noggrann kristlig tillsyn och vård inhämta de kunskaper och den bildning som en fullständig elementarundervisning på den klassiska linjen avser att bibringa».

Den nuvarande studieordningen erhöll skolan enligt Kungl. Maj:ts beslut den 17 april 1964. Enligt denna ordning omfattar skolan 7 klasser. Klass 1—3 motsvarar ungefär årskurserna 7—9 i grundskolan, klass 4 motsvarar ungefär 1:a årskursen i det fyraåriga latin-gymnasiet samt ringarna 1—3 motsvarande årskurser i det treåriga gymnasiet latinlinje på helklassisk gren. Kursplanen skiljer sig i vissa avseenden från den normala kursplanen vid det svenska gymnasiet. Engelska är första främmande språk men läses obligatoriskt endast t. o. m. ring 1. Tyska som påbörjas i klass 2 läses upp till studentexamen. Matematik förekommer endast i klasserna 1—3. Studiet av latin är desto intensivare och förekommer skolan igenom från och med klass 3. Grekiska läses fr. o. m. klass 4. Hebreiska är dessutom obligatoriskt ämne i de två högsta ringarna. Franska förekommer endast som frivilligt ämne i de två högsta ringarna.

Höstterminen 1965 fördelades eleverna på följande klasser:

Ring IV ⁴	13
„ III ⁴	18
„ I ³	25
Klass 4	27
„ 3	21
„ 2	16
„ 1	13
	77
	Summa 133

Av dessa 133 elever bodde 119 i skolans internat.

Under senare år har ansökningsfrekvensen till realskolan, särskilt till klass 1, varit tämligen låg, medan ansökningarna till gymnasiet visat en stigande tendens. Åtskilliga av de sökande har emellertid haft

låg betygspoäng, men då eleverna från den egna realskolan upptagit en stor del av gymnasieplatserna, har intagningspoängen hållits på normal nivå, 17—20 poäng. Elevernas ålder är mycket växlande. En stor del har normalålder för stadiet medan andra elever, vanligen efter yrkesarbete eller folkhögskolestudier, börjar sina studier vid skolan i 20—25-årsåldern. Ca 25 % av samtliga elever är över 21 år gamla. Endast manliga elever tas emot vid skolan. Numera uppställs intet krav på att eleverna skall välja någon av de levnadsbanor som omnämnts i stadgarna men skolan har starkt kristlig prägel och läroplanen lämpar sig väl för fortsatta studier vid teologisk fakultet.

Fjellstedtska skolans byggnader är till större delen uppförda år 1879—1880 med senare om- och påbyggnader. Ett elevhem är av ännu äldre datum. Lokalerna för kemi- och fysikundervisning samt dagrum och hobbyrum är otillräckliga och liksom övriga lokaler till stor del förslitna.

Skolavgifterna är för internatelever 2 000 kr per år och för externatelever 100 kr per termin. Skolan har år 1965/66 statsbidrag med 87 % av kostnaderna för lärarlönerna. Elevavgifterna täcker icke kostnaderna för internatet utan subventionering sker genom avkastningen av skolans fonder samt genom en årlig riksskollekt som senaste året gav ca 115 000 kr.

Internatet förestods tidigare av en s. k. direktor. Då från 1958 statsbidrag ej utgick till denna tjänst, indrogs den och internatets ledning överfördes till rektor. För tillsyn av eleverna, hjälp med läxläsning och rådgivning i personliga frågor finns särskilda husfäder, s. k. patrar, anställda på ¼-tid. Patrarna, som nästan alltid är teologie studerande och ofta f. d. elever, bor i skolan och åtnjuter en lön av ca 900 kr per månad. Sedan mat och husrum betalats återstår ca 700 kr av lönen. Eftersom patrarna sällan hinner ägna någon större tid åt sina egna studier slutar de vanligen efter 1 eller 2 år.

7.1.2 Lundsbergs skola (A)

Lundsbergs skola är belägen ca 3 mil norr om Kristinehamn. Den har en kristen karaktär, vilket fastslagits i stiftelsens stadgar, och särskild skolkyrka finns vid anläggningen. Själva skolbyggnaden i Lundsberg

är gammal men väl underhållen. Lokalerna har i olika omgångar moderniserats och institutionerna för undervisning i de naturvetenskapliga ämnena är tillräckligt utrustade för hittillsvarande behov.

Vid skolan undervisas ca 280 elever i realskola och gymnasium. Realskolan har varit av den 5-åriga typen men eleverna har från den näst högsta klassen (4⁵) gått över till skolans 4-åriga gymnasium. Från och med läsåret 1964/65 har årskurs 1⁴ av gymnasiet borttagits och ersatts av klass 5⁵. Från och med läsåret 1965/66 har gymnasiet omvandlats till 3-årigt. Gymnasiet omfattar i de båda högsta årskurserna latinlinje och reallinje jämte A-kombinationer, i årskurs I³ latin- och reallinje samt allmän linje.

Hösterterminen 1965 fördelades eleverna på följande årskurser:

Ring IV ⁴	41
„ III ⁴	46
„ I ³	46 133
Klass 5	29
„ 4	35
„ 3	26
„ 2	35
„ 1	25 150
	<u>Summa 283</u>

248 av eleverna bodde i internatet, medan 35 var externatelever. Av samtliga 283 elever var 19 flickor, vilka alla var externatelever.

Internateleverna är fördelade på 6 elevhem som vardera har plats för ca 40 elever. Hemmen är av mycket olika typ eftersom byggnaderna daterar sig från olika epoker. Elevhemmet Herrgården, där skolan startade år 1896, är mycket gammalt medan det nyaste elevhemmet Klätten byggdes 1953. De flesta rum är avsedda för 2 elever och endast ett fåtal enkelrum finns.

För ledningen av varje hem svarar en husmor som bor på hemmet. Dessutom tjänstgör en av lärarna som husfar. Den senare har dock i de flesta fall sin bostad utom hemmet varför husmor under större delen av dygnet ensam har ansvaret för pojkarerna.

Husfar och husmor biträds verksamt i sitt arbete av eleverna själva som har ett stort antal olika förtroendeuppdrag fördelade sinsemellan. Det förnämsta uppdraget är att vara troman för ett hem. Denne är hemmets ordningsman och utses av rektor

på rekommendation av hemledningen och avgående troman. Han åtnjuter stort förtroende från kamraternas sida och har ett avsevärt inflytande på andan inom hemmet. Självstyrelsen inom hemmet tar en god del av elevernas tid i anspråk och den tid som står till buds för privata fritidssysselsättningar kan bli relativt begränsad.

Skolan har egen sjukstuga, som förestås av en skolsköterska. Hon står under direkt ledning av skolläkaren, som f. n. bor i Kristinehamn och som vid behov besöker skolan.

Vid Lundsbergs skola ägnas mycket tid åt idrott och friluftsliv. För de elever som önskar ägna sig åt frimärkssamling, politisk och litterär diskussionsverksamhet, schack, motor, radio, fotografering, filmning, frivillig slöjd och maskinskrivning m. m. finns lämpliga kurser och cirklar anordnade. Arbetet med tidningen Lundsbergaren, som utkommer med sex nummer om året, kräver betydande fritidsinsats av ett antal elever. Hobbylokaler, såsom fotorum och utrymme för bordtennis, samt matsal och sällskapsutrymmen finns på elevhemmen. Skolans aula används bl. a. av flera musikband liksom av olika föreningar, som även har tillgång till skolbiblioteket och biologinstitutionen.

Lundsbergs skola åtnjuter statsbidrag motsvarande 85 % av de statsbidragsberättigade lärarlönerna. Denna inkomst utgör ca 25 % av skolans totala inkomster. Statsbidrag erhöles till nybyggnad av ett elevhem senast år 1953 (500 000 kr), varjämte statsbidrag har utgått till om- och tillbyggnad av ett elevhem år 1962 med 474 000 kr.

Elevavgifterna varierar mellan 6 800 kr i årskurs 1 och 8 000 kr i avgångsklassen (1965/66). Studielättnader beviljas till rätt stora belopp (1964/65 59 110 kr). Avgifterna för externateleverna, för närvarande 340 kr per år i realskolan och 500 kr per år i gymnasiet, fastställs av skolöverstyrelsen. Elevavgifterna utgör ca 64 % av skolans inkomster. Inga friplatser finns vid skolan och endast ett mindre antal stipendier.

Lärarkårens sammansättning vid Lundsbergs skola är vad behörighet och kompetens beträffar densamma som vid statliga skolor av motsvarande typ och lärarna avlönas även enligt statliga normer. En extra förmån utgör den jämförelsevis billiga hyran för lärarbostäderna.

Även husmödrarna åtnjuter avtalsenlig

lön och den ordinarie husmodern för varje hem disponerar en dubblett i hemmet mot en hyra av ca 100 kr per månad. Husfäder vid elevhemmen erhåller ett månadsarvode av 450 kr utöver lärarlönen.

7.1.3 Sigtunastiftelsens humanistiska läroverk (A)

Sigtunastiftelsens humanistiska läroverk upprättades av Sigtunastiftelsen genom ett beslut år 1925 och hösten 1926 började skolan sin första termin. Den var då organiserad som ett läroverk med en latinlinje (med ett års längre kurs i latin och grekiska än i de allmänna läroverken) och en nyspråklig linje. Studentexamen avlades första gången 1931 av 4 elever. 1932 var antalet studenter 10 och 1942 hade antalet växt till 26. Läsåret 1964/65 var skolan organiserad med femårig realskola och fyraårigt gymnasium som endast omfattade årskurserna II⁴—IV⁴ (inför övergången till treårigt gymnasium) med latin- och reallinje samt A-kombinationer. Sedan slutet av 1930-talet är skolan samläroverk efter att tidigare ha mottagit endast pojkar.

Läroverket förfogar över fyra stora och två mindre elevhem för pojkar samt tre stora och ett mindre elevhem för flickor. Undervisningslokalerna består av den ursprungliga lärobyggnaden som nu enbart används för gymnasiets behov och lokaler för realskolans undervisning som är förlagda till flickhemmen och smärre annexlokaler. Våren 1966 blev en modern institutionsbyggnad färdig för det nya gymnasiets behov, inrymmande lokaler för matematik, fysik, kemi, biologi, geografi och teknisk jämte en visningslokal, allt samlat omkring ett mediatek. Där inryms också lokaler för individuellt arbete och ett storklassrum kan erhållas genom sammanslagning av två klassrum. För den fysiska fostran är sörjt genom gymnastiksal som i källarplanet inrymmer slöjdsal och en baracadahall för tennis och bollspel. Skolan har egen idrottsplan, som på vintern tjänstgör som handybana, ishockeyrink samt en skidbacke för slalomåkning. Såväl isbanorna som skidbacken är försedda med elektrisk belysning. Skolan har en brygga vid Mälaren för de småbåtar som skolan disponerar för segling.

Höstterminen 1965 fördelades eleverna på följande årskurser:

Ring LIV ⁴	25
„ RIV ⁴	28
„ LIII ⁴	27
„ RIII ⁴	28
„ LI ³	19
„ AI ³	27
„ RI ³	29 183
Klass 5 ⁵	67
„ 4 ⁵	63
„ 3 ⁵	53
„ 2 ⁵	27
„ 1 ⁵	17 227
	<hr/>
Summa	410

Antalet internat- respektive externatele- ver utgjorde 298 respektive 112. Av samtliga 410 elever var 228 pojkar och 182 flickor.

Cirka 60 % av internateleverna är utlandssvenskar, och många är barn till f. d. elever. Bland svenska elever antas främst sådana som ej har tillgång till motsvarande undervisning på sin hemort.

Sigtunastiftelsens humanistiska läroverk har på ett tidigt stadium bedrivit försöksverksamhet med beting och koncentrationsläsning, likaså med tidningsläsning som särskilt ämne i ring I⁴.

Sedan några år bedrivs också vid läroverket en uppmärksammasad försöksverksamhet med vidgad användning av AV-hjälpmiddel. Försöket leds av en lärarkommitté och eleverna själva svarar för det huvudsakliga arbetet. Framför allt bandas skolradioprogram i mycket stor omfattning och arkiveras för senare användning, men även andra in- och utländska radioprogram arkiveras på detta sätt för att utnyttjas i undervisningen i olika ämnen. Läraren behöver endast meddela vilka program han vill ha inspelade, så sköts resten — tidsinställningen av radion, klippning och etikettering av banden, registrering och arkivering — av eleverna. I stor utsträckning iordningställs material ur böcker, tidningar och tidskrifter genom klippning, montering, fotografering och elektrostencilering till undervisningsmateriel som utdelas till eleverna som komplettering av läroböckerna. Även skriftprojektorn har fått vidsträckt användning i undervisningen vid skolan, och man har med elevernas medverkan framställt undervisningsmateriel för detta hjälpmedel.

Eleverna vid humanistiska läroverket är fördelade på inalles 10 elevhem, varav sex är avsedda för pojkar och fyra för flickor. Två av pojkhemmen och ett av flickhem-

men är små (för ca 15 elever). Ett av de små pojkhemmen beläggs med elever i årskurserna 1 och 2 medan åldrarna är blandade i de övriga hemmen som har plats för 30—35 elever vardera. Ungefär hälften av eleverna har tillgång till varmt och kallt vatten i rummen medan övriga har tillgång till gemensamma tvättrum. Ett badrum finns i varje våning. Bastu finns ej ännu, men man söker byggnadstillstånd för att kunna bygga upp en redan anskaffad timmerbyggnad att inredas som bastu. Fritidslokalerna i elevhemmen är knappt tillräckliga för det nuvarande behovet, men ett särskilt föreningshus planeras. Köksavdelningen är tillräcklig även för en eventuell utvidgning men behöver moderniseras för att medge rationalisering. Varje elevhem har matsal där alla mål intas, utom hemmet Kvarnbranten som har egen matsal ett stycke från hemmet.

I varje hem finns en husmor och en husfar. Husmor är heltidsanställd i denna egenskap medan husfar i de flesta fall är en lärare, någon gång en lärarinna. Båda har sin bostad i hemmet. Bland eleverna är två i varje hem prefekter och skall i denna egenskap biträda husmor och husfar. Kontakten med föräldrarna sköts av husmor och husfar samt av rektor. För flickinternatet finns en föreståndarinna, som biträder rektor i kontakten med flickornas föräldrar och som även medverkar vid intagningen av elever.

Ordningen vid hemmen regleras dels genom ordningsföreskrifter, dels genom praxis som finns nedtecknad och utdelas till varje elev.

Skolan har skolsköterska med mottagning i särskilt mottagningsrum. Stadens provinsialläkare är tillika skolläkare. Särskilda sjukrum finns i flera av elevhemmen.

Vid läroverket finns en fritidsnämnd, som organiserar elevernas fritidsverksamhet. Närheten till Stockholm och Uppsala är en stor tillgång när det gäller att skaffa föredragshållare till skolan. Sedan 5 000 kronor ställts till skolans förfogande för fritidsverksamhet varje läsår, har fritidsverksamheten ökat betydligt i omfattning. Nämnden har sökt utnyttja detta anslag för kurser och sysselsättningar som inspirerar eleverna till aktiva egna insatser. Elevernas föreningsverksamhet är livlig.

Läroverket åtnjuter statsbidrag som läsåret 1965/66 utgick med 85 % av lärarlöner-

na. Kommunen lämnar ett bidrag om 200 kronor per dagelev.

Årsavgifterna är i klasserna 1—2 kr 6 900:—, i klasserna 3—4 kr 7 300:— och i klass 5 och gymnasiet kr 7 800:—. Därtill kommer en extra avgift för tvätt m. m. om kr 200:—. För elever som intas vid vårterminens början erläggs utöver halva årsavgiften kr 150:—. Anmälningsavgiften är kr 150:—.

Tillsättningen av lärare sköts av skolan själv, som får välja bland kompetenta sökande. Lärarna vid skolan har samma löne- och anställningsförhållanden som vid statliga läroverk. Dessutom får de i viss utsträckning hyra bostäder till något nedsatt pris. Lärare som samtidigt är husfar har ett lönetillägg på 5 000 kr jämte fri bostad och kost och vissa ålderstillägg.

Vid anställning av husmödrar är de personliga egenskaperna viktigare än de formella meriterna. Husmorspersonalen är delvis organiserad och lönen är reglerad genom avtal.

7.1.4 Sigtunaskolan (B)

Sigtunaskolan är ett internatläroverk för gossar och (sedan 1963) flickor. Skolan vill bereda utbildningsmöjligheter i första hand för utlandssvenskars barn och glesbygdsbarn men också för andra kategorier som av olika skäl har behov av internatskolgång.

Förutom 14 klassrum och bibliotek har skolan institutioner för fysik, kemi, biologi, teckning och slöjd. Aulan är inredd så att den även kan användas som skrivsal. För idrottsverksamheten finns utom gymnastiksal även sim- och tennishall. Skolan har även tillgång till stadens närbelägna idrottsplats. I samband med övergång till ny gymnasieorganisation planeras en speciellt för den tekniska linjen erforderlig utbyggnad.

Gymnasiet omfattade läsåret 1965/66 årskurserna III och IV av det fyraåriga gymnasiet (latin- och reallinje samt A-kombination) samt ring I av det treåriga gymnasiet (latin- och reallinje). Realskolan befinner sig under avveckling och omfattade 1964/65 klasserna 4^s och 5^s, vardera med två paralleller. Av grundskolan fanns en klass av vardera årskurserna 5 och 6 samt två klasser av årskurs 7.

Beträffande högstadiet har ett samarbetsavtal träffats med Sigtuna stad (stad-

fäst av Kungl. Maj:t i januari 1964). Detta innebär i princip att Sigtuna stad står som huvudman även för Sigtunaskolans högstadium. Undervisningen kommer, troligen från höstterminen 1967, att bedrivas i en ny högstadieskola som skall uppföras omedelbart norr om Sigtunaskolans område.

I stadens skolplaneringskommitté förbereds f. n. en samordning även av den framtida gymnasiorganisationen såtillvida att Sigtunaskolan och Humanistiska läroverket ingivit ansökan om att var för sig få inrätta humanistisk, samhällsvetenskaplig och naturvetenskaplig linje, varjämte Humanistiska läroverket avser att inrätta ekonomisk samt Sigtunaskolan treårig teknisk linje. Sigtunaskolan räknar med att samarbetet med staden även resulterar i att stadens barn — liksom hittills — bereds plats i dess gymnasium.

I enlighet med skolans syfte sker intagningen av elever i Sigtunaskolan efter den huvudprincipen att utlandssvenskars barn tas in i första hand och glesbygdungdom i andra hand. Med utlandssvenskars barn

jämställs barn till föräldrar som ofta är på resa utomlands men dock har sin fasta adress i Sverige, såsom rödakorspersonal och vissa grupper av industrimän. Huvudprincipen bryts av vissa sociala skäl såsom sjukdom hos föräldrarna, behov av miljöbyte o. d. Utlandssvenskarnas barn stannar ofta kvar i skolan även sedan föräldrarna flyttat hem till Sverige. Många elever är barn till f. d. elever.

Sigtunaskolan har för internateleverna sju elevhem och ytterligare ett för trettio flickor är under projektering. Sex av hemmen är flickhem. Varje elevhem har egen matsal. Varmt och kallt vatten finns i fyra elevhem i varje rum och i två hem endast i gemensamma tvättrum. 1—4 badrum finns i varje elevhem och minst en toalett per 8 elever.

I varje hem finns en husfar och en husmor, som båda bor på hemmet. De har ett gemensamt svar för ordningen på elevhemmet, omvårdnaden av eleverna samt deras fostran. Eleverna i varje hem utser ett hemråd, som biträder hemledningen i

Läringarnas antal och fördelning framgår av följande översikt:

Klass	Latinlinje		Reallinje		A-kombination		Reallinje		Grundskola		Summa	
	g	fl	g	fl	g	fl	g	fl	g	fl	g	fl
IV ⁴	3	2	14	—	31	1					48	3
III ⁴	2	—	20	—	30	5					52	5
3 ³	3	12	31	10			47	14			34	22
5 ⁵							33	19			47	14
4 ⁵											33	19
7 ⁹									27	22	27	22
6 ⁹									15	14	15	14
5 ⁹									16	6	16	6
Summa	8	14	65	10	61	6	80	33	58	42	272	105

Fördelningen mellan internatelever och externatelever är följande:

	Internat		Externat		Summa
	g	fl	g	fl	
Gymnasiet	103	20	31	10	164
Realskolan	60	22	20	11	113
Grundskolan	52	23	6	19	100
Summa	215	65	57	40	377

dess uppgifter och regelbundet sammanträder med husfar och husmor för överläggning rörande hemmets angelägenheter. I spetsen för hemrådet står prefekten, som är elevernas talesman och vid behov husfars ställföreträdare. Hemkollegiet, som är sammansatt av husfäder, husmodrar och prefekter, sammanträder varje vecka för att fastställa veckoprogram för fritiden och överlägga om angelägenheter som rör ordning och anda på internatet.

Flertalet hemföreståndare är lärare vid skolan. Vid tillsättning av lärare fästs särskilt avseende vid sådana egenskaper som gör vederbörande lämplig även som fostrare.

Reglementet för skolans elevhem fastställdes den 8 november 1965 av skolöverstyrelsen, som också utövar överinseendet över hemmen.

Fritidsverksamheten vid Sigtunaskolan är organiserad på tre sektioner:

a) den »kulturella» sektionen, med bl. a. elevernas litterära, utrikespolitiska, naturvetenskapliga föreningar, musikförening och konstklubb,

b) hobbyverksamheten, som bl. a. omfattar fotoklubb, kurser i silversmide, vävning etc.

c) den mycket aktiva idrottssektionen.

Fritidsverksamheten sköts i största möjliga utsträckning av eleverna själva, men inom varje sektion kan dessa få biträde av en därtill utsedd lärare.

Fritidsverksamheten disponerar, förutom över tidigare nämnda lokaler, även över två hobbyrum, två fotolaboratorier, bordtennisrum på varje hem samt båthus med två utriggade fyror jämte följevåt.

Statsbidrag utgår med 5 kronor per elev och läsdag och beräknas för läsåret 1965/66 uppgå till ca 430 000 kr, dvs. till ca 15 % av skolans inkomster.

Elevavgifterna, som tillsammans uppgår till ca 2 milj. kr, uppbärs med följande belopp:

Klass 5 ⁹ —6 ⁹	kr 6 800
„ 7 ⁹ —4 ⁵	„ 7 000
„ 5 ⁵ och ring I ³	„ 7 400
ring III ⁴ och IV ⁴	„ 7 600

För lärare gäller samma kompetenskrav och anställningsförhållanden som i det allmänna skolväsendet.

Hemföreståndar- och husmoderstjänsterna är reglerade genom avtal med handels-tjänstemannaförbundet.

Såväl fast anställda lärare som övrig per-

sonal erbjuds tjänstebostäder till av taxeringsnämnden fastställd hyra.

7.1.5 Solbacka läroverk (B)

Solbacka läroverk är beläget 5 km nordväst om Stjärnhovs station på järnvägslinjen Södertälje—Flen, ca 9 mil från Stockholm, dit täta förbindelser finns. Järnvägsresan tar ca 1 tim. 20 min.

Själva läroverksbyggnaden vid Solbacka är uppförd år 1917. Den innehåller 12 klassrum för 25 à 27 elever. Av dessa är två utrustade såsom institutioner för geografi resp. historia/samhällskunskap. I andra byggnader finns ytterligare sex klassrum samt institutioner för fysik, kemi och biologi.

Skolan, som är grundad 1901, har till och med läsåret 1963/64 varit organiserad som ett internatläroverk med fyraårig latin- och realgymnasium med A-kombinationer samt femårig realskola. Från och med läsåret 1964/65 sker ingen intagning i det fyraåriga gymnasiet utan endast i treårigt real- och allmänt gymnasium. På det grenade gymnasiet finns för närvarande ingen årskurs med hel- och halvklassiska grenar utan endast matematisk, biologisk, nyspråklig och social gren.

Skolan har rätt att anställa studentexamen och realexamen. Studentexamensrätt fick skolan första gången år 1933.

Eleverna intas i skolan allteftersom de anmäls om de har föreskrivna intagningspoäng. Externier mottas från delar av Daga kommun (63 externier 1964/65), men de får inga bidrag till skolgången från kommunen. Något samarbete mellan kommunen och skolan förekommer inte.

Skolan har ingen speciellt kristlig målsättning.

Eleverna fördelade sig höstterminen 1965 på följande årskurser och linjer:

Ring RIV ⁴	58
„ RIII ⁴	64
„ RII ³	18
„ AI ³	27
„ RI ³	25
„ AI ³	52 244
Klass 5 ⁵	54
„ 4 ⁵	39
„ 3 ⁵	27
„ 2 ⁵	20 140
	<hr/>
Summa	384

Av eleverna är 329 internatelever. Bland dageleverna finns 21 flickor.

Internateleverna är fördelade på 14 elevhem, av vilka några är stora och uppförda i tre våningar med 30 elever i varje våning, medan andra är mindre. Det minsta elevhemmet rymmer tre elever. Hemmen är sålunda av olika typ och daterar sig från olika epoker. Detta gör att standarden på hemmen varierar även med avseende på tvätt-, bad- och toalettmöjligheter. Varmt och kallt vatten finns dock i de flesta rum, dusch i de flesta hem och i gymnastikbyggnaden. (Bastubad är inlagt på schemat och obligatoriskt en gång i veckan.) Rummen är till största delen avsedda för två elever, men även enkelrum och rum för tre elever förekommer. Matsalen med 335 platser är gemensam för skolans samtliga elever.

En föreståndarinna svarar för ledningen av ett, två eller (i ett fall) tre hem beroende på hemmens storlek. Sammanlagt finns nio hemföreståndarinnor och en mässföreståndarinna. Lärarna vid skolan är även engagerade i den dagliga omvårdnaden av eleverna genom sina befattningar som paterar vid elevhemmen.

Fördelningen på hemmen görs ej en gång för alla som på Lundsberg, utan eleverna får byta hem allteftersom de blir äldre. De yngsta eleverna har trebäddsrum, det stora flertalet bor i tvåbäddsrum och eleverna i de högsta årskurserna i enkelrum.

Husmödrarna sörjer för trevnaden på elevhemmen. De yngre eleverna vänder sig i första hand till husmor med sina bekymmer medan de äldre helst vänder sig till pater eller, i stor utsträckning, till de kuratorer som utsetts av och bland eleverna.

Elevernas fritidsverksamhet tillgodoses genom anordningar för sport, idrott och hobbyverksamhet av olika slag. Varje lördag anslås två timmar åt obligatorisk idrottsverksamhet med ett organiserat program för varje gång, ungefär som vid normala friluftsdagar. Skytte omfattas med särskilt intresse vid Solbacka. Efter undervisningens slut, kl. 14.30 varje dag, är alltid en av skolans tre idrottslärare i tjänst och hjälper eleverna med träning och organisation av tävlingar m.m. Skolan förfogar över en idrottsplats, skjutbana och korthållsbana, ishockeyrink med belysning, slalombacke, två utomhustennisbanor, två bordtennisrum och lokal för tyngdlyftning. Malmköpings sporthall anlitas varje söndag för tennis och basketbollträning.

Fritidsverksamheten inomhus är organiserad i olika klubbar: schackklubb, foto-

klubb, bridgeklubb, litterär klubb, klubb för seriös musik och för jazz. Skolan har två skolkörer och teaterintresset gynnas genom att skolan åtagit sig att två gånger per termin fylla teaterlokalen i Stjärnhov. Biblioteket, som i relation till skolans storlek inte är särskilt rikhaltigt, utnyttjas väl. Gryts föreläsningsförening förlägger varje termin en föreläsning till Solbacka och från skolans sida söker man förverkliga alla förslag till studieresor som framläggs av lärarna.

Lärarnas löner och övriga anställningsvillkor är desamma som vid allmänna skolor.

Bostad upplåts kostnadsfritt såsom kompensation för det merarbete som varje internatlärare har. Lärarnas pensionsfråga är ordnad.

Husföreståndarinnorna vid Solbacka har i allmänhet examen från internatföreståndarkurs. Utbildningen är dock ej den viktigaste synpunkten vid anställande av husmödrar utan man söker bilda sig en uppfattning om de sökandes personliga kvalifikationer för uppgiften. Sjukvårdsutbildning är önskvärd och viss kuratorserfarenhet är ett plus. Deras löner bestäms från fall till fall men i stort sett överensstämmer lönevillkoren med landstingens avtalslön.

Skolan drivs som aktiebolag under en stiftelse som äger aktierna och även förfogar över annan egendom. Eventuellt överskott av verksamheten skall användas till främjande av den undervisning och den uppfostran, som skolan har att utöva.

Skolan erhåller statsbidrag med kr 5:— per elev och läsdag, vilket f.n. motsvarar något mindre än hälften av kostnaderna för lärarlöner. Elevavgifterna har på grund av de allmänna levnadskostnadsökningarna under de senaste åren måst höjas (succesivt med 6 à 7% årligen) och utgör för läsåret 1966—1967

i klass 2	8 000:—
i klass 3 och 4	8 300:—
i klass 5 och gymn.	8 900:—

7.1.6 Viggbyholmsskolan (B)

Viggbyholmsskolan är belägen ca 15 km norr om Stockholm. Skolan startades 1928 som Sveriges första saminternat och hade som program att ge individualiserad undervisning med fri flyttning och stort utrymme åt praktiskt arbete samt härdande

friluftsliv. Den var länge organiserad som fyraårig förberedande skola, femårig mellanskola och fyraårigt gymnasium med latin- och reallinje, varjämte även ett treårigt tekniskt gymnasium fanns som byggde på första ringen av det fyraåriga gymnasiet och omfattade maskinteknisk, elektroteknisk och kemisk-teknisk linje. Som alternativ till gymnasiet fanns en tvåårig examensfri linje som byggde på mellanskolan. Såväl i organisation som i syfte hade skolan under 1940-talet mycket gemensamt med den nuvarande grundskolan.

För närvarande (1965/66) omfattar skolans organisation årskurserna 5—8 av grundskolan, årskursen 3³ av realskolan (vilken dock benämns klass 9), de två högsta årskurserna av fyraårigt latin- och realgymnasium med A-kombinationer, första årskursen av treårigt latin- och realgymnasium samt treårigt tekniskt gymnasium med maskinteknisk och elteknisk gren. Sedan höstterminen 1963 finns en internationell variant av det treåriga realgymnasiet med engelska som undervisningsspråk och reducerat timtal i svenska för engelskspråkiga elever.

Grundskolan är helt genomförd i Täby köping medan den i Viggbyholmsskolan endast nått till och med årskurs 8. Årskurserna 5 och 6 står utanför skolöverstyrelsens inseende som eljest omfattar hela skolan. (Som alla enskilda skolor för skolpliktiga elever står skolan dock under skolstyrelsens inseende). Såväl studentexamens- som ingenjörsexamens- och realexamensrätt finns. Realskoledelen skall upphöra och man tänker sig i framtiden att skolan skall omfatta grundskolans högstadium och gymnasium. Samarbete mellan kommunens skolväsen och Viggbyholmsskolan beräknas då ske på så sätt att de elever som föredrar att gå i Viggbyholmsskolan av skolstyrelsen skall kunna hänvisas dit, och internatelever då så anses lämpligt skall kunna gå i kommunens skola och bo på Viggbyholmsskolan.

Höstterminen 1965 fördelade sig eleverna på följande årskurser:

Ring LIV	36
„ RIV	37
„ IR IV	14
„ L III	38
„ R III	50
„ IR III	14
„ L I	31

Ring R I	32
„ IR I	18
„ T3	19
„ T2	31
„ T1	33
Klass 9	69
„ 8	47
„ 7	23
„ 6	12
„ 5	7

Summa 511

Av de 511 eleverna är 275 internatelever och 236 dagelever. Kön fördelningen är ca 62 % pojkar och 38 % flickor.

Eleverna på den internationella linjen (i uppställningen ovan betecknad IR) är dels stipendiater, delvis från utvecklingsländer, dels barn till utländska medborgare som bor i Sverige, dels svenska elever, som föredrar att få undervisning på engelska. Linjen leder fram till svensk studentexamen, men samläsning förekommer med övriga linjer endast i sång, musik och i viss utsträckning i språk.

Storleken och standarden på elevhemmen vid Viggbyholmsskolan varierar starkt. Kapaciteten varierar från 15 till 35 elever.

Man har gemensam matsal, men te serveras i varje hem separat. I ett elevhem kan mat serveras om så erfordras. Transport av mat till de 12 hem som är i funktion skulle fordra för mycket personal och ställa sig oekonomisk. Undervisningslokalerna har god standard men är f. n. hårt belastade då de delvis hyrs ut till Täby köping.

Utrymmen för fritidsverksamhet finns i önskvärd omfattning. Utöver bad- och duschmöjligheterna i elevhemmen finns en central bastu samt en bastu i ett av pojkhemmen.

Bland eleverna har vissa kommit till skolan på grund av att de av läkare eller av kurator rekommenderats miljöbyte. Bland dessa finns elever med anpassningssvårigheter, ofta med en bakgrund av hemkonflikter och tidigare skolsvårigheter. Intagningen av dessa elever sker först efter omsorgsfullt övervägande av elevhems- och klassmiljöns bärkraft.

I elevhemmen blandas äldre och yngre elever. Eleverna är medansvariga för ordningen inom elevhemmet dels genom »husrådet», dels genom »ansvariga elever». Husrådet består av 3—5 elever, som väljs av eleverna själva, medan ansvarig elev, som bistår husmor i övervakningen av hem-

met, utses av rektor. Vid varje hem finns en husmor, som har huvudansvaret för elevvården. I medeltal finns en husmor på 23—24 elever. För närvarande finns dessutom vid åtta av hemmen en husfar, som bistår husmor och vikarierar för henne under hennes ledighet (ett dygn varje vecka samt varannan veckohelg).

Fritidsverksamheten ägnas stor uppmärksamhet på Viggbyholmsskolan i enlighet med skolans ursprungliga syfte att utgöra en protest mot de äldre skolformernas undervärdering av manuellt arbete. Sålunda finns tillfälle till olika slag av manuellt hobbyarbete och dessutom anordnas studiecirklar och drivs klubbar med olika syften.

Fotografering, trä- och metallslöjd, handarbete, navigation, sjömanskunskap, bridge, schack, modellbygge, teater, gymnastik, bordtennis, fäktning, ridning, skjutning, matlagning är några av verksamhetsformerna på fritiden. Till stor del är fritidsverksamheten förlagd till en särskild fritidsgård, och dessutom finns idrottsplats, gymnastiksal, hoppbacke och ishockeybana tillgängliga för eleverna.

Statsbidrag utgår för närvarande med 5 kr per elev och läsdag för hela skolan med undantag av årskurserna 5 och 6.

Viggbyholmsskolan drivs av en stiftelse, i vars styrelse ingår representanter för Täby köping. Stiftelsens ekonomi är ansträngd bland annat på grund av de lån på sammanlagt cirka 3 miljoner kronor som belastar stiftelsens fastigheter.

Årsavgiften för internatelever är läsåret 1965/66 6 800 kronor i årskurs 6, 7 500 kronor i årskurs 7—8, 7 900 kronor i årskurs 9 och 8 000 kronor i gymnasiet. Dagelever från Täby betalar 1 800 kr i årskurs 6, 2 200 kr i årskurs 7—8, 2 200 kr i årskurs 9 och 2 800 kr i gymnasiet.

Viggbyholmsskolan har lika kvalificerade lärare som allmänna skolor i stockholms-trakten. De avlönas som kommunala och statliga lärare, och deras pensionsfråga har ordnats hösten 1964. Deras anställningsvillkor regleras numera även genom avtal mellan stiftelsen och Lärarnas Riksförbund.

7.1.7 Ekebyholmsskolan (C)

Ekebyholmsskolan, som ägs av Adventist-samfundet, är belägen 6 mil norr om Stockholm och är ett internat för flickor och poj-

kar, organiserat som 4-årig realskola under avveckling, grundskolans högstadium och 3-årigt gymnasium. Vid skolan tillämpas den kristliga fostrans principer. Detta innebär enligt den målsättning som formulerats för skolan att »vid undervisningen och fostran av eleverna hänsyn tas till det allsidiga utvecklandet av personligheten, dvs. utvecklandet av det andliga, det intellektuella och det fysiska livet hos den unga människan. Härvid lägges särskild vikt vid karaktärens danning, som är grundförutsättning för att människan på bästa möjliga sätt skall kunna fylla sin uppgift i livet».

Skolan är förlagd till Ekebyholms gods, där slottsbyggnaden rymmer köks- och ekonomiavdelning och matsal samt sällskapsrum och förläggning för de äldre flickorna. De båda flyglarna tjänstgör dessutom som elevhem. Lokalerna kan anses tillfredsställande för ändamålet. Skolbyggnaden är uppförd 1949—50 och är tillräcklig för nuvarande elevantal. Fritidslokaler finns i godtagbar utsträckning, men gymnastiksalen kan icke anses tillfredsställande, i synnerhet som den saknar tvagningsmöjligheter.

Undervisningen sker efter de kurs- och timplaner som gäller allmänna läroverk.

Den fyraåriga realskolan står från och med den 1 juli 1952 under skolöverstyrelsens inseeende och erhöi den 21 december 1954 realexamensrättigheter. Det treåriga gymnasiet står från 1960 under skolöverstyrelsens inseeende och skolan har från 1963 rätt att anställa studentexamen.

Hösterterminen 1965 fördelades eleverna på följande klasser:

Ring AIII ³	9
” RII ³	8
” AI ³	5
” RI ³	9
” AI ³	16
” RI ³	19
	<hr/>
	66
Klass 4 ⁴	33
” 3 ⁴	39
” 7	22
	<hr/>
	94
	<hr/>
	Summa 160

Av eleverna var 99 internatelever, medan 61 var externatelever, bosatta i skolans närhet. Fördelningen manliga/kvinnliga elever var 64/96.

Av de 239 elever, som under 10-årsperio-

den 1955—1965 avlagt realexamen vid skolan, var 97 från Rimbo och intilliggande orter. Under samma period har ett 10-tal barn till utlandssvenskar och ett 30-tal ungdomar från Finland bevisat skolan, några som reguljära elever, de övriga för att i första hand lära sig svenska. Intagningsvillkoren är desamma som vid vanliga skolor, varvid är att märka att intagning i gymnasiet i vissa fall kan ske på minimipöäng, medan konkurrens förekommer om realskoleplatserna. Rekommendationer spelar viss roll vid intagningen. Särskilda blanketter för dessa rekommendationer tillställs målsman, när intagning aktualiseras. Två sådana blanketter skall ifyllda insändas till skolan vid anmälan, varvid åtminstone den ena bör vara ifylld av person, som är verksam inom Adventistsamfundet. 36% av eleverna har minst en förälder som är medlem i samfundet.

Vid Ekebyholmsskolan tillämpas femdagarsvecka. Andakten morgon och kväll är obligatorisk för internateleverna.

Skolan har egen läkare, som undersöker eleverna tre till fyra gånger om året. Eleverna har kontinuerligt tillgång till skol-sköterska.

Stor vikt läggs vid att bibringa eleverna ett artigt och hänsynsfullt uppträdande och sunda levnadsvanor i kristen anda. Kosten vid skolan är helt vegetarisk. Skolan har TV, och radioapparater finns i dagrummen. Åt sång och musik ägnas stort utrymme. Skolans kör och blåsorkester har bl. a. besökt kyrkor, skolor och andra institutioner i de nordiska länderna och utfört sång- och musikprogram. Ungdomsföreningen håller möten i skolans aula i regel var tredje fredagskväll, då korta anföranden och »god» sång och musik förekommer. Föreningen besöker även pensionärshem, sjukhus och fångelser. På lördagskvällarna förekommer program som anordnas av »lördagskvällskommittén» med föredrag, film, konsert, uppläsning, frågesport m. m. Bland fritidssysselsättningarna märks i övrigt olika bollspel, ishockey på den intilliggande sjön, skid- och skridskoåkning samt fri idrott. Vid skolan finns en aktiv fågelklubb, som har goda arbetsmöjligheter i den för fågelstudier lämpliga omgivningen och även företar utflykter till fågelmarker i närheten.

Skolans bibliotek innehåller ca 5 000 volymer.

Adventistsamfundet driver 5 000 skolor runt om i världen med sammanlagt 300 000 elever. Man anser det rimligt, att medlemmarna av samfundet betalar låga avgifter, eftersom de redan givit sina bidrag till samfundet. Icke-medlemmar betalar högre avgift. För närvarande är avgiften vid Ekebyholmsskolan kr 4 100 resp. 5 175 per läsår för gymnasieelev och kr 3 800 resp. 4 860 för elev i realskolan och grundskolan. Förr bidrog eleverna allmänt till avgiften genom eget arbete i jordbruket, men numera vill föräldrarna hellre betala högre avgifter, eftersom studietakten har blivit hårdare. Flickorna arbetar i stor utsträckning med disk och städning, och även en del av pojkarne arbetar ibland på gården för att få en extra inkomst.

Lärarna tillhör så gott som samtliga Adventistsamfundet och har av detta kallats att tjänstgöra vid skolan. De flesta har åtminstone den teoretiska utbildning som vid allmänna skolor krävs för den undervisning de bestrider. Lärarlönerna fastställs enligt en internationell skala, vilken för närvarande ger en adjunksbehörig lärare omkring 1 850 kr per månad. Då bostaden värderas enligt landstingets normer, betalar läraren en mycket låg hyra. Denna förmån tillsammans med vissa andra förmåner gör att lärarna har en reell månadslön, som torde ligga ett par hundra kronor under den som en lärare med anställning i det allmänna skolväsendet erhåller.

Adventistsamfundet hjälper i stor utsträckning unga medlemmar som vill studera, och när dessa fått sin behörighet kallas de ofta till någon av förbundets skolor. Även skolans rektor är kallad till tjänsten liksom kamrer och köksföreståndare. Endast lärare med kristen livssyn kan ifrågakomma till anställning, även om det endast gäller tillfällig timlärartjänst.

Utöver undervisningen ingår i lärarnas uppgifter viss vakthållning och övervakning vid läxläsning på kvällarna liksom vakthållning i dagrummet på lördagarna, då pojkar och flickor får vara tillsammans. Även arbete inom den kommitté som censurerar filmer och grammofonskivor ingår i skyldigheterna.

Enligt Ekebyholmsskolans styrelses beslut kommer under 1966—1967 skolans undervisningslokaler att utökas. Utbyggnad av internatet planeras på något längre sikt. Skolan åtnjuter icke statsbidrag.

7.1.8. Grännaskolan (C)

Grännaskolan är belägen i Grännas centrum nära E4. Avståndet från Gränna till Stockholm, Göteborg och Malmö, är ungefär lika långt. Järnväg finns inte till Gränna utan närmaste station är Tranås, dit landsvägsavståndet är 40 km. Närmaste flygplats är Jönköping, dit avståndet är ungefär detsamma.

Grännaskolan startades hösten 1963 av Kursverksamheten vid Stockholms Universitet, som ville skapa en skola med internationell inriktning, särskilt för utlandssvenskars barn, för utländska barn i Sverige och även för andra ungdomar, som redan under gymnasietiden ville erhålla en internationellt inriktad utbildning och som avsåg att ägna sig åt verksamhet utomlands.

Skolans lokaler är inrymda dels i nybyggnader, dels i förut befintliga byggnader, som iordningstälts såväl för undervisningsändamål som för internatändamål. Statsbidrag har i viss utsträckning utgått till nybyggnaderna. Huvudmannen har försäkrat sig om angränsande fastigheter för framtida utbyggnad.

Skolan tillämpar fria och för gymnasie-stadiet ändamålsenliga arbetsformer. Orienteringsämnen som t. ex. historia, samhällskunskap, litteraturhistoria, geografi studeras i lämpliga avsnitt redan från början på engelska och i någon mån även på tyska och franska.

Alla elever sammanförs under ett gemensamt grundår, varefter delning sker på olika linjer och grenar. Svenska gymnasie- och universitetslärare planerar och leder studierna i varje ämne, och de svarar även för huvudparten av undervisningen i s. k. storgrupper. För all undervisning används ett differentierat system av varierande klass- och gruppstorlekar, såsom storgrupper, helklasser, halvklasser och studiegrupper.

För en stor del av undervisningen och studiehandledningen i framför allt halvklasser och studiegrupper svarar infödda engelska, tyska och franska lektorer, som tillsammans med de svenska lärarna även handleder och övervakar eleverna under deras individuella studier i bibliotek.

Under hela studietiden bedrivs koncentrationsläsning, så att eleverna läser ett mindre antal ämnen samtidigt, i regel fyra till fem. Studentexamen avläggs på så sätt

etappvis, och de olika ämnena tenteras av efter hand.

Undervisningen i mindre grupper avser dels att vänja eleverna från grundskolan vid det friare arbetssättet vid skolan, dels att assimilera eleverna från utländska skol-system. Grupparbetet och individualiseringen i undervisningen har också till uppgift dels att lära eleverna samarbete och dels att leda dem fram mot en större självständighet i arbetet.

Utländska och vissa utlandssvenska elever har möjlighet att vid skolan avlägga studentexamen med sitt eget modersmål som första språk. Svenska blir därvid deras första främmande språk.

Elevantalet är läsåret 1965/66 155. Av dessa är 25 utlandssvenskar och 9 utlänningar. Resten är svenskar, av vilka dock en del tidigare varit bosatta utomlands. Internatelevernans antal är 116 och externat-elevernans 39. Fördelningen pojkar/flickor är 75/80.

Eleverna är fördelade på följande klasser:

Ring LIII	10
” AIII	25
” RIII	7
” LII	11
” AII	37
” RII	11
1:a årskursen	54
	<u>Summa 155</u>

Grännaskolan har läsåret 1965/66 sju elevhem, varav fyra för pojkar och tre för flickor. De största elevhemmen har 24 elever och de minsta sex. Samtliga elevhem är moderna och trevligt inredda. I varje hem finns fritids- och samlingslokaler. Två nya elevhem för 20 pojkar resp. för 20 flickor är under uppförande. Elevhemmen förestås dels av kvinnliga elevhemsföreståndare, dels av utländska eller svenska lärare, som i regel tjänstgör som biträdande hufvader eller husmödrar.

Skolan har en egen sjuksköterska och deftidsanställd skolpsykolog och som skol-läkare tjänstgör stadens provinsialläkare.

För elevernas fritid har man sört genom väl tilltagna utrymmen för konstnärliga hobbies och möjligheter till ridning, rodd, segling och friluftsliv. Varje elevhem har rymliga dagrum, och för inomhussport har eleverna tillgång till gymnastikhall samt bordtennisrum. Skolan har också egna tennisbanor och basketbollsplan.

Skolan lägger stor vikt vid undervisning i estetiska ämnen, och många elever är aktiva musikutövare eller ägnar sig åt skapande verksamhet i skolans silversmedja, i keramikverkstaden, i måleri- och skulpturlokaler eller i någon av skolans klubbar med estetisk inriktning.

Grännaskolan står under skolöverstyrelsens inseende och har alltsedan starten haft examensrätt. Skolan har erhållit statsbidrag för uppförandet av vissa elevhemsbyggnader och till avlöning av elevhemsföreståndare. Skolans huvudman har svarat för alla övriga investeringskostnader. Statligt bidrag till driftkostnaderna har skolan ännu inte erhållit, och skolans huvudman har därför också fått bära de driftunderskott som uppstått under uppbyggnadstiden.

Årsavgiften för internatelev är läsåret 1965/66 8 200 kronor. Kostnaden för böcker, tvätt, fickpengar, teater- och studiebesök m. m. beräknas till 1 200 kronor per år. Årsavgiften för externatelev utgör 3 000 kronor. Externatelever bosatta i Gränna erhåller ett kommunalt studiestipendium på 1 500 kronor per år.

Samtliga lektorer och adjunkter vid Grännaskolan är behöriga för gymnasietjänst. De är anställda medelst kontrakt och har samma löneförmåner som vid statligt eller kommunalt gymnasium jämte bostadsförmån. De utländska lärarna är också akademiker, som i sitt hemland skulle ha innehaft lärartjänst på gymnasietadiet. De är också kontraktsanställda och har löner som i stort sett följer det statliga avlöningsreglementet. Skolan håller dem dessutom med möblerade bostäder.

7.1.9 Båstad internatskola (D)

Båstad internatskola är ett helt privat internatgymnasium som startades hösten 1964. Som rektor för skolan har man hösten 1965 fått en lärare med långvarig erfarenhet från internatskola.

Skolan bygger på principen att man som elevhem skall utnyttja sådana hus som under sommaren hyrs ut till turister. Detta gör dessa bostäder mera räntabla, och eftersom internatskolan betyder ett tillskott till vinterbefolkningen på konsumtionssidan, är Båstads köping intresserad av att få behålla skolan. Köpingen ställde till en början kostnadsfritt undervisningslokaler i en äldre skolbyggnad till skolans förfogan-

de. Hösten 1965 har man gjort vissa ombyggnader vid Malens Havsbud, så att där 5 klassrum kan utnyttjas, av vilka två genom en vikkvägg kan förvandlas till aula. För undervisning i naturvetenskapliga ämnen är man hänvisad till institutionslokaler vid Båstad realskola, vilka är helt otillräckliga för gymnasieändamål.

Under hösten 1966 avser man emellertid att uppföra en institutionsbyggnad av paviljongtyp i omedelbar anslutning till övriga skollokaler, varigenom undervisningslokaler för de naturvetenskapliga ämnena beräknas bli ändamålsenliga. Hösten 1965 har skolan ett 80-tal elever och skolans ledning förklarar att man med kort varsel skulle kunna utvidga skolan till att omfatta omkring 300 elever.

Höstterminen 1965 fördelar sig eleverna på följande klasser:

Årgång 1964:	A-soc.	14
	A-spr.	11
	R-biol.	8
	R-mat.	3
		<hr/>
		36
Årgång 1965:	A-soc.	21
	A-spr.	15
	R-biol.	8
	R-mat.	3
		<hr/>
		47
	Summa	<hr/>
		83

Fördelningen pojkar/flickor är 50/33.

Undervisningen vid skolan, som varken har statsbidrag eller examensrätt och icke står under skolöverstyrelsens inseende, sker i form av koncentrationsundervisning enligt ett uppgjort program med särskild prövning i ämne efter ämne och slutligen privatistexamen med fyra förhårsämnen. Från och med läsåret 1966/67 planeras övergång till treterminssystem. Höstterminen kommer då att sträcka sig från den 1.9. till den 15.12., vårterminen 15.1.—1.5. Efter ett uppehåll på 1 eller 1½ månad vidtar den tredje terminen under vilken undervisningen förläggs till Tyskland, England eller Frankrike under 4 veckor med stark koncentration på studiet av landets språk. Treårig studiegång vid skolan innefattar sålunda tre studievistelser utomlands.

Vart och ett av skolans elevhem förestås av en husmor. Pojkar och flickor bor i skilda hem vilkas elevantal ej överstiger tjugo. Eleverna bor i allmänhet i dub-

belrum försedda med varmt och kallt vatten. Badrum finns på varje elevhem.

Skolan har deltidсанställd skolsköterska. Läkarsundersökning verkställs av skolans läkare en gång per termin.

Båstad erbjuder goda möjligheter till utövande av olika slag av sport, t. ex. tennis, golf, ridning, simning, skytte, fotboll och allmän idrott. Skolan har egen bastu. Elevavgiften utgör under första året 7 200 kr och under andra året 8 500 kr.

De flesta av skolans lärare är behöriga och lönesättningen är densamma som vid statliga skolor.

7.1.10 Osby samskola (A)

Osby är en köping belägen inom Kristianstads län vid södra stambanan ca 30 km norr om Hässleholm. Tågresan till Stockholm tar ca 8 timmar med nattåg.

Osby samskola drivs av ett aktiebolag, där Svenska Missionsförbundet är den största aktieägaren och där ett par tidigare rektorer samt industrimän i Osby har stora aktieposter. Skolan har som mål att bibringa eleverna ej blott de för en examen erforderliga kunskaperna utan även förståelse för andliga livsvärden.

Själva skolan, som är byggd år 1907, innehåller förutom klassrum en samlings-sal, teckningssal, sal för den naturvetenskapliga undervisningen samt laborations-sal. Byggnaden kan knappast anses motsvara nuvarande krav på skolbyggnader. Gymnastiksalen är fullt godtagbar.

Skolan är organiserad som en fyraårig realskola samt, från och med läsåret 1963/64, även treårig sådan. Skolan har real-examensrätt sedan år 1910. Antalet internatelever är 153, varjämte ca 250 externatelever från Osby och omgivande kommuner besöker skolan. Den årliga intagningen av internatelever i nybörjarklasserna håller sig omkring 30—35 elever, och från trakten tas ca 70 elever in. Intagningspoängen är mellan 15 och 17.

Osby samskola har haft gymnasium i början på 1920-talet, under vilken tid skolan dock inte hade studentexamensrätt.

För internateleverna finns fyra elevhem av olika ålder. Eleverna bor huvudsakligen i tvåmansrum de två första åren och får enkelrum från årskurs 3.

I samband med att fullständig grundskola införs i Osby kommer samskolan att förlora större delen av sitt nuvarande elev-

underlag. Skolans ledning har för avsikt att därvid omorganisera skolan till ett internatgymnasium och har ansökt om statsbidrag därför. 1962 års riksdag fattade principbeslut om att Osby skall få anordna gymnasium.

Bland fritidssysselsättningar intar idrott och friluftsliv en framskjuten plats. Vidare förekommer hobbygrupper med bl. a. foto-grafering, modellbygge, motorteknik, träslöjd, brandtjänst och vävning på programmet. I övrigt anordnas filmaftnar, skoldanser, utfärder och studieresor.

Statsbidrag till lärarlöner utgår f. n. med 84 %. Vidare lämnar Osby köping bidrag till driften.

Avgifterna för internatets elever är ca 4 500 kr per läsår. För externateleverna betalas avgifterna av resp. kommuner.

Lärarna vid skolan har samma kompetens som lärare vid andra realskolor. De som samtidigt tjänstgör som hemföreståndare eller biträdande hemföreståndare har lönetillägg samt billig bostad.

7.1.11 Mariannelundsskolan (B)

Mariannelundsskolan är belägen i Mariannelunds köping, som ligger i Jönköpings län, vid järnvägslinjen Nässjö—Oskarshamn, 25 km från Hultsfreds flygfält med flygförbindelse till Stockholm, Hälsingborg och Kristianstad. Köpingen har 3 000 invånare.

Skolverksamheten syftar till att i samband med kunskapsmeddelande främja elevernas karaktärsdanning efter kristna normer, till självdisciplin och gemensamt ansvar.

Skolan har för närvarande tre skolbyggnader, av vilka två är sammanbyggda med varandra och den tredje är sammanbyggd med två nybyggda elevhem. Den ena av de två sammanbyggda skolbyggnaderna inrymmer samlings-sal och helt nyrenoverat skolkök med matsal, tre provkök och övriga tillhörande utrymmen. Den andra, som är en äldre byggnad, inrymmer rektorsexpedition, fyra lärosalar, kemisal, materielrum, vaktmästarbostad och fyra elevrum. Den tredje byggnaden är helt nyrenoverad och inrymmer elevhushållets kök med kyl- och förrådsutrymmen, personalmatsal, elevmatsalar, väv- och textilslöjdsalar, biologi- och fysiklaboratorium, två lärosalar, bostad för husmor och fyra elevrum.

Mariannelundsskolan grundades 1904 och drivs sedan år 1948 av en stiftelse med landshövdingen i Jönköpings län som ordförande. Mellan åren 1910 och 1956 hade skolan såväl realskola som gymnasium, dock utan examensrätt. År 1953 infördes treårig realskola, som fick examensrätt 1956.

Sedermera erhöles examensrätt även för den tvååriga realskolan. I och med att den treåriga realskolan blev fullt utbyggd måste av utrymmesskäl gymnasiet tills vidare nedläggas. Man ansåg sig böra vänta med nybyggnader tills klarare direktiv om den nya skolorganisationen kunde erhållas.

För närvarande består skolan av såväl tvåårig som treårig realskola samt en linje med fritt ämnesval för elever som önskar skaffa sig realexamenskunskaper i enstaka ämnen. Den tvååriga realskolan är främst avsedd för vuxna elever och medelåldern är där i regel 20—21 år. Skolan har vidare handelsskola med ettåriga kontorskurser för elever med dels realexamen, dels folkskola samt husmodersskola med kurser på fem månader.

Statsbidrag enligt B-alternativet utgår till den treåriga realskolan. Dessutom bidrar Linköpings stift, Jönköpings läns landsting, Mariannelunds köping m. fl. till skolans verksamhet.

I styrelsens planer för framtiden ingår att realskolan skall bibehållas så länge behov föreligger och skolöverstyrelsen lämnar examensrätt. Denna skolform skall successivt ersättas av fackskola och/eller gymnasium, därest vederbörliga tillstånd kan erhållas.

Två elevhemsbyggnader uppförda med statsbidrag (939 000 kr) år 1964 rymmer 54 elevrum, två föreståndarbostäder om vardera tre rum och kök, dagrum, gäst- rum, andaktsrum, fritids- och bordtennisrum, klädvårdsrum, badrum och tvättavdelningar. I skolans fastigheter är således för närvarande 62 elevrum inrymda, samtliga enkelrum och försedda med varmt och kallt vatten. Övriga av skolans 233 elever bor i av skolan förhyrda enkelrum i köpingen eller har sitt hem på orten. Aulan rymmer samtliga skolans elever, i nödfall upp till 400 personer, och som skrivsal kan den användas för två klasser samtidigt. För gymnastikundervisningen, för frivillig gymnastik två gånger i veckan samt för trä- och metallslöjd används lärosalar i

köpingens centralskola, belägen i direkt anslutning till Mariannelundsskolan. Centralskolans bastu får utnyttjas en gång i veckan för vardera pojkar och flickor.

Skolans sjukvård omhänderhas av provinsialläkaren och distriktssköterskan i Mariannelund.

Den frivilliga idrotten och gymnastiken samt övrig fritidssysselsättning leds av gymnastiklärare och elevhemsföreståndare.

Internateleverna betalar i realskolan 4 300 kronor per år, vari kostnaden för läroböcker inkluderas. Elever som ej bor i internatet betalar en schablonavgift om 1 145 kr, som vad elever från Mariannelunds köping beträffar erläggs av kommunen. Även ett flertal andra kommuner betalar för sina elever sådan schablonavgift, som då avdrages på internatavgiften.

Lärarnas kompetens och behörighet är densamma som vid övriga realskolor. Ingen av lärarna är hemföreståndare. Lärarnas undervisningsskyldighet är 24 veckotimmar i genomsnitt, men vid tjänstefördelningen räknas extra poäng för tjänstgöring i den tvååriga realskolan. Utöver ordinarie löneförmåner erhåller lärare och elevhemsföreståndare fri kost i skolans matsalar.

7.1.12 Restenässkolan (B)

Restenässkolan är belägen i Ljungskile omkring 7 mil norr om Göteborg. Skolans område upptar omkring 50 hektar, varav 35 hektar skog samt strand vid Fränkefjorden. Den är en rörelseskola, som drivs av en ideell stiftelse, Restenässtiftelsen, och understöds av svenska kyrkan och tre missionsorganisationer. Dess syfte är att »ge de unga en fast grund för livet och en positiv kristen livssyn».

Skolbyggnaden inrymmer lärosalar i tillräckligt antal för skolans nuvarande organisation. Institutionslokalerna är även avpassade efter realskolans behov.

Skolan tar emot något över 200 pojkar och flickor i 3- och 4-årig realskola. Den startade hösten 1944 med 3-årig realskola jämte 4-årigt gymnasium med latin- och reallinje. År 1946 behövde skolans lokaler kompletteras, men på grund av de rådande byggnadsrestriktionerna kunde sådan tillbyggnad ej ske att skolan kunde organiseras som fullständig läroverk. Man valde då att driva endast realskolan, vilken blev 4-årig år 1946. År 1947 inrättades även en förberedande klass med anknytning till

folkskolans klass 4. Den nedlades dock år 1952 på grund av bristande utrymme på internatet. År 1949 ställdes skolan under skolöverstyrelsens inseende och år 1951 fick den examensrätt. En treårig linje inrättades år 1959 jämte den fyraåriga. Eleverna utgjordes till en början av barn från Bohusläns skärgård. De kommer nu från 19 län och från utlandet, men huvuddelen av eleverna är från västra Sverige.

Internatlokalerna omfattar åtta byggnader. De största elevhemmen bebos av 38, 38 respektive 26 elever. De flesta rummen är dubbelrum, men även ett mindre antal enkelrum finns. Varmt och kallt vatten finns i varje rum och badrum i tre av hemmen. Dusch finns i samtliga elevhem och alla elever har tillgång till bastu två gånger i veckan. I fyra byggnader, som huvudsakligen är personalbostäder, bör även ett mindre antal elever.

Pojkarna i årskurs 1 har både manlig och kvinnlig elevhemsföreståndare, medan de äldre pojkarna endast har manlig och flickorna endast kvinnlig föreståndare. Rektor utser prefekter bland eleverna i varje elevhem. Minst en föreståndare bor i varje elevhem, med undantag för några småbyggnader med 3—8 elever. Kvällstjänstgöringen för föreståndarna är ordnad som jourtjänst, varvid var och en svarar för en kväll i veckan.

Hälsa- och sjukvården vid skolan står under överinseende av provinsialläkaren i Ljungskile, som är skolläkare. Den direkta sjukvården ombesörjs av tre sjukvårdskunniga internatföreståndarinnor.

Goda utrymmen för fritidsbruk finns vid skolan. Rymliga sällskapsrum finns anordnade i varje hem jämte utrymmen för slöjd, vävning, bordtennis, brottning, judo och tyngdlyftning. Gymnastiksal saknas, men gymnastikundervisningen bedrivs i en mindre sal. Ett rikhaltigt bibliotek (20 000 band jämte ett hundratals svenska och utländska tidskrifter) är inrymt i ett av elevhemmen. Friluftslivet gynnas av skolans förmånliga läge. Idrottsplats och miniatyrgolfbanan finns, och dessa utnyttjas flitigt. Skolan äger även ett antal båtar, med vilka segelkunniga elever får segla på fjorden.

Kurser i segling samt navigationskurser anordnas. Idrotten gynnas vid skolan och skolmästerskap anordnas i en mängd grenar. Skolan har också skjutbana och ishockeyrink.

Utöver friluftslivet erbjuder skolan många andra fritidssysselsättningar, såsom fäktning, bågskytte, slöjd, konsthantverk, batik, klädsömnad, matlagning och fotokurser (fyra mörkrum med fullständig fotografisk utrustning finns). En livlig verksamhet bedrivs vid skolan av elevföreningarna, såsom idrottsförening, skytteförening, konstförening, biologisk förening, schackklubb, frimärksklubb, fotoklubb och seglarklubb. Skolan har vidare ett stort antal blås- och stråkinstrument, som lånas ut till eleverna. Stråkensemble och blåsorkester finns vid skolan.

Restenässkolan är avsedd att drivas utan ekonomisk vinst. Internateleverna betalar 4 500 kr/år (läsåret 1965/1966) och externateleverna 300 kr per termin. För eleverna från Ljungskile betalar kommunen sistnämnda summa jämte 1 kr pr dag för skollunch. Vissa kommuner ger föräldrarna ekonomiska bidrag till elevavgiften, exempelvis de närbelägna Morlanda kommun, Östra Orusts kommun och Tjörns kommun, som bidrar med 420 kr, 350 kr resp. 770 kr per år och elev. Från Göteborgs och Bohusläns landsting erhåller Restenässkolan som bidrag till internatverksamheten för en tid av högst 9 månader årligen 40 kronor per månad för varje inom landstingskommunen hemmahörande elev. Från Ljungskile kommun erhåller skolan ett årligt anslag på 10 000 kronor. Vissa inkomster erhålls genom att skolan på somrarna utnyttjas för kurser och konferenser anordnade av utbildningsinstitutet eller sammanslutningar av olika slag. I övrigt inflyter bidrag från de organisationer som står bakom Restenässtiftelsen.

Skolans lärare är samtliga adjunktskompetenta. De har avtalsenliga löner. För internatuppgifterna utgår inte något extra arvode.

Husföreståndarinnorna har lön motsvarande lönegraderna A 12—13.

Restenässtiftelsens styrelse föreslår i en utredning, som inlämnats till skolöverstyrelsen i februari 1966, en fullständig omorganisation av Restenässkolans verksamhet i framtiden. Styrelsen är positivt inställd till tanken på att ersätta den nuvarande realskolan med grundskolans högstadium. Detta högstadium är avsett att stå öppet även för externer från Ljungskile kommun. Möjlighet bör enligt styrelsen också finnas för enstaka elever på mellanstadiet att få sitt hem på Restenässkolans internat sam-

tidigt som de erhåller undervisning vid centralskolan i Ljungkile.

Styrelsen föreslår vidare att vid Restenässkolan inrättas ett gymnasium med humanistisk, samhällsvetenskaplig, naturvetenskaplig, ekonomisk och teknisk linje (av den tekniska linjen dock ej fjärde årskursen) samt en fackskola med social, ekonomisk och teknisk linje. Det gymnasiala stadiet skall enligt styrelsens avsikt organiseras som internatgymnasium och internatfackskola med en kombination av läroledd undervisning under muntliga kursperioder vid Restenässkolan och korrespondensstudier på hemorten eller i internatet. Eleverna skall ha möjlighet att välja mellan internatvistelse under hela läsåret och vistelse där enbart under de muntliga kursperioderna. Koncentrationsläsning inom lärokursens ram skall tillämpas och betyg utfärdas successivt efter hand som ämnena avslutas. Undervisningen är avsedd att bedrivas i samarbete med Hermods korrespondensinstitut.

7.1.13 Anundsjöbygdens realskola (C)

Anundsjöbygdens realskola är belägen i Bredbyns samhälle inom Anundsjö kommun i Västernorrlands län och ägs av Nedre Norrlands Kristliga Ungdomsskoleförening, som har till syfte att på evangelisk-luthersk grund och i anslutning till Evangeliska Fosterlandsstiftelsen bedriva kristlig skolverksamhet. Intagningen av elever har skett huvudsakligen efter poäng, men vissa undantag har gjorts för elever från »söndrade» hem. Vissa av eleverna har av länsarbetsnämnden sänts till skolan för omskolning på nämndens bekostnad.

Skolbyggnaden är liksom internatbyggnaden belägen inom Bredbyns samhälle. Den förra byggnaden är ursprungligen en lanthandel, som en tid använts som banklokal innan den övertogs av realskolan. Byggnaden, som är uppförd i trä och mycket gammal, syns icke vara lämplig som skollokal. Såväl lokaler som utrustning torde kunna betecknas som primitiva och bristfälliga.

Elevhemmet, som rymmer 70 elever, uppfördes 1956, varvid statsbidrag utgick med 700 000 kr. I regel är rummen avsedda för två elever, men härutöver finns fem enkelrum. I varje rum finns tvättställ med kallt och varmt vatten, två skrivbord samt två klädsåp. I källaren finns trivsamma hobbyutrymmen samt en hörsal. Köket är

väl utrustat och har en kapacitet som med skolans nuvarande elevantal endast utnyttjas till hälften. Eleverna kan sköta sin egen tvätt i klädvårdsrummen.

Avgiften för internatelever är 3 215 kronor per läsår. Externatelevernas årsavgift är 825 kronor, varav Anundsjö kommun bidrar med ett kommunalt stipendium om 225 kronor till elever från kommunen.

Inga ordinarie lärartjänster finns vid skolan och ingen av lärarna har formell behörighet för den undervisning han meddelar. Huvudmannen har icke ordnat pensionsfrågan för lärarna, då det ställer sig för dyrt med hänsyn till skolans resurser. En av lärarna undervisar endast sex veckotimmar men har i gengäld till huvuduppgift att organisera elevernas fritidsverksamhet.

Alla lärare är anställda som timlärare. Anställningen är grundad på ömsesidigt förtroende och kontrakt förekommer ej. Lönen varierar efter lärarnas kompetens. Vissa lärare kommer självmant till skolan av intresse för uppgiften att arbeta med det ambitiösa elevmaterialet där. F. d. elever kommer ofta som lärare till skolan. Förutom undervisningsskyldigheten har lärarna skyldighet att delta i samlingarna på onsdags- och lördagskvällar och man ser helst att de tillhör rörelsen.

Anundsjöbygdens realskola är en internatskola för pojkar och flickor organiserad som fyraårig realskola under skolöverstyrelsens inseende. Anundsjö kommun erhöll icke tillstånd att påbörja försöksverksamhet med 9-årig enhetsskola, så länge realskolan drevs i kommunen. Samtidigt som kommunen startade sin grundskola upphörde intagningen i realskolan. 1965/66 finns sålunda endast årskurs 4⁴ kvar. I stället för de lägre årskurserna av realskolan har man de senaste åren drivit en filialavdelning till folkhögskolan i Mellansel, vilken tar emot ungdom i 16—17 årsåldern. Denna del av skolan, den s. k. ungdomsskolan, har visat sig äga attraktion på ungdomen i och utanför länet.

Vid skolan har fr. o. m. *höstterminen 1965 upptagits gymnasioundervisning i samarbete med Hermods korrespondensinstitut*. I denna undervisning, som sker med ledning av studiebrev, kompletterad av lärarhandledning, deltar under första läsåret 19 elever, fördelade på allmän linje och reallinje.

Lsåret 1965/66 tillhör 69 elever skolans

internat, därav 7 av realskolans, 49 av ungdomsskolans och 13 av gymnasiets elever.

En husmor finns vid skolan. Lärarna tjänstgör som husfäder. Huvuddelen av omvårdnaden av eleverna faller dock på husmor, som har internatföreståndareutbildning.

Sjukvården vid skolan ombesörjs av provinsialläkaren, som också är skolläkare, samt av en sjuksköterska.

TV utnyttjas mycket både för undervisning och för fritid och tystnadstiden på kvällarna är inte absolut utan kan ibland få överskridas, om rektor finner ett TV-program värdefullt. Studiecirklar ordnas, exempelvis i bilteori och fotografering. En konditionsträningsgrupp finns samt bordtennisklubb.

7.1.14 Solviks kristliga folkhögskola (C)

Solvik ligger i Byske kommun 15 km norr om Skellefteå utmed vägen mot Piteå. Postadressen är Frostkåge.

Solviks kristliga folkhögskola grundades år 1920 i Umeå av Evangeliska Fosterlandsstiftelsen, flyttade år 1922 till Nyåker, där skolan drevs av en särskild folkhögskoleförening, samt flyttade slutligen år 1933 till Frostkåge, där den nu drivs av Västerbottens lutherska missions- och ungdomsförbund, som utgör ett lokalförbund av Evangeliska Fosterlandsstiftelsen.

Själva skolbyggnaden rymmer en administrations- och läraravdelning (rektors-expedition och kollegierum), matsal, samlingsal, två klassrum om ca 40 m² och ett om 54 m² samt bibliotek. Materielrummet är litet och knappast välförsett, och köket saknar personalutrymmen men är i övrigt stort och välutrustat.

Rektorsbostad och en lärarbostad är inrymda i fristående byggnader.

Skolan är ursprungligen en folkhögskola omfattande två årskurser. I andra årskursen har schema och kursplaner lagts så, att det skall vara möjligt för begåvade elever att avlägga realexamen på våren. Avläggande av realexamen har i allt större utsträckning blivit det centrala målet för eleverna och realskrivningarna förläggs numera till själva skolan. Den muntliga prövningen sker dock inför en examensnämnd vars ledamöter rekryteras bland lärarna vid läroverket i Piteå.

Första årskursen är uppdelad på en *allmänbildande linje* med möjlighet för ele-

verna att välja bort vissa av de ämnen som står på schemat och en *förberedande avdelning* med fast kursplan avsedd som förberedelse för inträde vid vissa utbildningslinjer, exempelvis sjukhus, seminarier, tekniska skolor, missionsinstitut.

För att vinna inträde vid andra årskursen fordras att den sökande har genomgått första årskursen eller inhämtat motsvarande kunskaper på annat sätt. Efter som kursomfånget inom första och andra årskurserna motsvarar realskolans, måste studietakten vid skolan vara hård.

Elevantalet håller sig i allmänhet mellan 80 och 90 med ungefär jämn fördelning mellan de båda årskurserna och mellan pojkar och flickor.

Elevhemmen är inrymda i en enda byggnad avdelad på mitten, med en hälft avsedd för pojkar och den andra för flickor. Elevrummen är avsedda för två elever och har tvättställe med varmt och kallt vatten. I varje våning finns ett pentry och toalettavdelning. I byggnaden finns tvättavdelning för eleverna (tvätt-, tork- och strykrum), dagrum med öppen spis samt ett hobbyrum. Lärosal och laborationsrum för fysik-kemi med tillhörande materielrum är inrymda i källarvåningen. Lokaler för slöjd och hobbyverksamhet saknas. (Det ovan nämnda hobbyrummet utnyttjas som bordtennisrum). Byggnaden är i gott skick.

I elevhemmen utförs städningen av eleverna själva. Storstädning ombesörjs dock en gång per termin av extra anställd personal.

Endast en husmor finns vid Solvik. Rektor biträder husmor i hennes vårdande uppgifter. Husmor svarar ensam för ordningen vid lunchen; vid middagen tjänstgör en lärare som matvakt. Släckning och läsning av elevhemmen om kvällarna sköts av vaktmästaren.

Rektorns hustru är med. kand. och sköter lindrigare sjukdomsfall tillsammans med en annan lärarfru som är sjuksköterska.

Någon stor uppmärksamhet ägnas icke åt den fysiska fostran och gymnastik förekommer ej vid skolan. I skolans regler föreskrivs dock att varje frisk elev varje arbetsdag skall göra en promenad på två å tre kilometer. Under vintersäsongen ägnar sig eleverna i stor utsträckning åt skridskoåkning och skidåkning på de tider som är anslagna åt motion.

Däremot anstränger man sig att ge ele-

vernans fritid värde av annat slag. Delta-
gande i morgon- och aftonböner liksom
även närvaro vid lördagssamkväm, dis-
kussionsaftnar, föredrag och studiebesök är
obligatoriskt. Redan i förhandsupplysning-
arna om skolans verksamhet får de in-
trädessökande besked om att man av ele-
verna begär att de inte alltför ofta skall
tillbringa lördagar och söndagar utanför
skolan, exempelvis i föräldrahamnen.

Elevavgifterna uttas som månadsavgifter
om 310 kr i första årskursen och 330 kr
i andra, vilket motsvarar en avgift per läsår
av 2 480 resp. 2 965 kr. Utöver statliga stu-
diebidrag utgår ett stipendium från Sol-
viks kamratförbund.

Lärarnas kompetens varierar och löne-
sättningen är lägre än vid statliga och
statsunderstödda skolor.

Tabell 7: 2. Antalet internatelever fördelade efter kön på mellanstadium, i real-
skola och i gymnasium läsåret 1965/66.

Skola	Mellanstadium			Realskola Högstadium			Gymnasium			Summa internatelever		
	p.	fl.	summa	p.	fl.	summa	p.	fl.	summa	p.	fl.	summa
Fjellstedtska . . .	—	—	—	67	—	67	52	—	52	119	—	119
Lundsberg	52	—	52	75	—	75	121	—	121	248	—	248
Sigtuna hum.	27	12	39	82	47	129	81	49	130	190	108	298
Sigtunaskolan . . .	31	16	47	81	29	110	103	20	123	215	65	280
Solbacka	10	—	10	99	—	99	220	—	220	329	—	329
Viggbyholm	6	6	12	63	44	107	97	59	156	166	109	275
Ekebyholm	—	—	—	21	36	57	16	26	42	37	62	99
Gränna	—	—	—	—	—	—	54	62	116	54	62	116
Båstad	—	—	—	—	—	—	50	33	83	50	33	83
Osby	—	—	—	94	59	153	—	—	—	94	59	153
Mariannelund . . .	—	—	—	63	75	138	—	—	—	63	75	138
Restenäs	—	—	—	95	67	162	—	—	—	95	67	162
	126	34	160	740	357	1 097	794	249	1 043	1 660	640	2 300

Tabell 7: 3. Uppställning över de utlandssvenska eleverna vid internatskolorna (antal
och %) höstterminen 1965.

Skola	Totalt elev- antal	Internatelever				Utlandssvenska elever				Utlandssvenska elever	
		m	h	gy	totalt	m	h	gy	totalt	i % av to- tala elev- antalet	i % av in- ternat- eleverna
Fjellstedtska	133	—	67	52	119	—	2	3	5	3,8	4,2
Lundsberg . . .	283	52	75	121	248	7	14	23	44	15,5	17,7
Sigtuna hum.	410	39	129	130	298	20	92	85	197	48,0	66,1
Sigtunaskolan	377	47	110	123	280	10	38	48	96	25,5	34,3
Solbacka	384	10	99	220	329	1	4	6	11	2,9	3,3
Viggbyholm . . .	511	12	107	156	275	3	15	34	52	10,2	18,9
Ekebyholm . . .	160	—	57	42	99	—	—	1	1	0,6	1,0
Gränna	155	—	—	116	116	—	—	29	29	18,7	25,0
Båstad	83	—	—	83	83	—	—	3	3	3,6	3,6
Osby	408	—	153	—	153	—	4	—	4	1,0	2,6
Mariannelund . .	233	—	138	—	138	—	6	—	6	2,6	4,3
Restenäs	212	—	162	—	162	—	9	—	9	4,2	5,6
Summa	3 349	160	1 097	1 043	2 300	41	184	232	457	13,6	19,9

Tabell 7: 4. Antalet utlandssvenska elever i internatskolorna efter årskurs och kön enligt uppgifter från skolorna höstterminen 1965.

Skola	Realskola/grundskola						Gymnasium						Total- summa utlands- svenska elever						
	åk 1 ⁵ (3 ⁹)		åk 2 ⁵ (1 ⁴ 6 ⁹)		åk 3 ⁵ (2 ⁴ 1 ³ 7 ⁹)		åk 4 ⁵ (1 ² 2 ³ 3 ⁴ 8 ⁹)		åk 5 ⁵ (2 ² 3 ³ 4 ⁴ 9 ⁹)		åk I			åk II		åk III			
	p.	fl.	p.	fl.	p.	fl.	p.	fl.	p.	fl.	p.	fl.		p.	fl.	p.	fl.	p.	fl.
Fjellstedtska sk. ...	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5
Lundsberg	2	—	5	—	4	—	7	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	44
Sigtuna hum. lärov.	3	2	12	3	19*	7	23	10	21	12	16**	13*	9	10	14*	10	14*	124	197
Sigtunaskolan	2	—	4	4	6	1	12	2	13	4	8	19	—	10	—	—	—	74	96
Solbacka	—	—	1	—	1	—	1	—	2	—	1	4	—	1	—	—	—	11	11
Viggbyholm	1	—	1	—	1	—	4	—	4	—	6	6	4	5	6	—	—	28	52
Ekebyholm	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	1
Gräna	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	3	5	7	—	—	15	29
Båstad	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	7	—	2	1	—	—	2	3
Osby	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	4	—	—	2	4
Mariannelund	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	6
Restenäs	—	—	—	—	—	—	2	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	8	9
Summa	8	2	23	8	36	11	49	18	51	19	38	57	16	37	28	317	140	457	

* härav en elev som börjat som internatelev och nu är dagelev
** härav 1 dagelev

69,4% 30,6%

7.2 Utredningens iakttagelser och synpunkter

Livet i ett kollektiv av en internatskolas karaktär kräver enligt vad man uppger från samtliga skolor att jämförelsevis stränga regler utfärdas för elevernas sätt att utnyttja den tid då de är fria från arbetet i klassrummet och att övervakningen av dessa regler även är jämförelsevis rigorös. I en internatskola är dagen alltid mera inrutad och reglerad av bestämmelser än i ett enskilt hem. För att få organisationen inom internatskolan att fungera tillfredsställande syns det vara mer eller mindre nödvändigt att bibringa eleverna bestämda vanor som får brytas endast i undantagsfall och efter tillstånd av vederbörande hemföreståndare eller av skolans ledning. I det följande ges en översikt över bestämmelser och regler på olika områden vid olika internatskolor, varvid även i vissa fall elevernas reaktioner inför olika sidor av internatlivet återges.

7.2.1 Tidsindelning och internatrutin

En central plats i ordningsreglerna för de olika internatskolorna intar bestämmelserna om läxläsning på eftermiddagarna. Det är naturligt att ganska stränga bestämmelser beträffande läxläsningstiden finns vid internatskolorna, eftersom föräldrarna förväntar sig att man från internatledningens sida skall fullgöra den övervakning av elevernas hemarbete som föräldrar i allmänhet påtar sig i hemmet. Vid de flesta internatskolor är varje eftermiddag utom lördagar 2 å 2½ timmar anslagna åt läxläsning. Under denna tid skall tystnad råda på elevhemmen och internatföreståndarna kontrollerar då att eleverna verkligen arbetar och hjälper dem i mån av förmåga till rätta med deras hemuppgifter. I den mån lärare är anställda som husföreståndare eller bi-

trädande husföreståndare är handledning vid läxläsningen regel. Det vitsordas från många internatskoleelever att de regelbundna överläsningstiderna är en stor tillgång som gör internatskolorna överlägsna vanliga skolor vad beträffar möjligheten att nå goda studieresultat.

Hur denna läxläsning är organiserad rent lokalmässigt beror till stor del på elevhemmens utformning. I vissa hem samlas eleverna i större överläsningsrum, i andra hem åter sker läxläsningen på de enskilda rummen. I båda fallen övervakas arbetet av hemföreståndarna. Kontrollen av läxläsningen är i hög grad individualiserad, eftersom vissa elever över huvud taget ej behöver läxövervakning, medan andra kräver intensiv kontroll och hjälp.

Även om eleverna i allmänhet anser att möjligheterna till effektivt hemarbete är större i internat än i hemmet, förekommer dock motsatta synpunkter. Vid en skola beklagade vissa elever att läxläsning var möjlig endast under den för läxläsning avsedda tiden. Vid alla övriga tider omintetgjordes all studiero av de högljudda sysselsättningar som kamraterna då ägnade sig åt. En annan kritik mot de bestämda överläsningstiderna kom från elever på det gymnasiala stadiet vilka gärna ville ha möjlighet att variera läxläsningstiden för att kunna se intressanta TV-program eller lyssna till radioprogram av värde, även om dessa program var förlagda till överläsningstimmarna. Från ledningens sida framhöll man att det innebure mycket stora svårigheter att göra avsteg från det fastställda tidschemat för sådana individuella önskemåls skull. Från något håll hävdades att denna bundenhet av reglerna och denna inskränkning av möjligheterna till bildande verksamhet innebar ett visst handikapp exempelvis när det gällde att

välja ämnen vid uppsatsskrivning. Från skolledningens sida har däremot hävdats att detta inte utgör något särskilt handikapp utan att eleverna vid internatskolor i stället kan bli mera allmänbildade än elever vid andra skolor, då man ofta kallar framstående personligheter inom olika samhällsområden att hålla föreläsningar och föredrag i skolorna och då särskild uppmärksamhet ägnas åt givande studiebesök för internatskoleeleverna. Förekomsten vid vissa internatskolor av utlandssvenska elever torde även kunna bidra till att vidga även de hemmasvenska elevernas horisont och intressen.

Från vissa i synnerhet äldre internatelevers sida hävdades även att ordningen med bestämda överläsningstider inte passade alla. Varje individ hade enligt dessa elevers uppfattning sin bestämda dygnsrytm, och för somliga elever kunde en mindre aktiv period inträffa just på eftermiddagen, medan de kanske hade större arbetsförmåga senare på kvällen.

En elev, som hade flyttat till internatskola för att lättare kunna koncentrera sig på skolarbetet, framhöll att det mycket riktigt var lätt att koncentrera sig på läxorna vid de tider då alla andra också satt på sina rum och arbetade, men han framhöll att det troligen skulle vara lika svårt för honom att koncentrera sig på arbete när han åter kom ut till den rörliga miljön utanför internatskolan. Det torde dock vara obestridligt att internatskolornas regelbundna vanor kan vara en hjälp för många elever under en utvecklingsperiod då de har svårt att koncentrera sig på hemarbetet. Detta torde i särskilt hög grad gälla högstadietiden. Att den därutöver har någon direkt fostrande betydelse med avseende på elevernas förmåga till självständigt arbete torde icke kunna påvisas.

Under gymnasietiden blir helt naturligt såväl behovet av frihet som förmågan att ta självständigt ansvar allt större. Dessa elever närmar sig ju eller överskrider åldersgränsen för rösträtt och rätt att ingå äktenskap. De står även på tröskeln till förvärvsarbete eller självständiga yrkesstudier. Vid en del internatskolor, där eleverna till en del utgörs av något äldre ungdomar som redan tillbringat något eller några år ute i förvärvslivet, har svårigheterna att anpassa sig till de strikta internatskolebestämmelserna särskilt trätt i dagen. Dessa elevers klagomål kan säkert förallmänneligas för den äldre gymnasieungdomen: att friheten alltför ofta är beskuren och att reglerna om bestämda tider för studiearbete och för sänggående om kvällarna ingriper i möjligheterna att på ett för individen praktiskt och trivsamt sätt disponera tiden. Från ledningens sida vid dessa internatskolor har emellertid framhållits att det inte är organisatoriskt möjligt att införa och övervaka alltför divergerande regler för äldre och yngre elever. I synnerhet är detta inte möjligt i sådana internatskolor där äldre och yngre elever bor tillsammans i elevhemmen. Något lättare är det i de skolor där man skiljer äldre och yngre elever åt i olika elevhem. Försök vid en internatskola syns dock visa att man mycket väl kan tänka sig att utfärda helt olika regler för de äldre och de yngre eleverna under förutsättning att de inte bor i gemensamma rum eller i rum med förbindelse sinsemellan så att de olika elevkategorierna stör varandra.

7.2.2 Hempersonalen

Den nära kontakt mellan elevhemmet och skolan som är det mest kännetecknande draget för internatskolorna gynnas genom att vid många internatskolor vissa av lärarna även tjänstgör som hus-

fäder, respektive husmödrar. Uppgiften att vara husfar respektive husmor eller biträdande sådan är enligt lärarnas uppfattning nära nog lika betungande som själva lärartjänsten. Det har också visat sig att vid de internatskolor där man i större utsträckning tillämpar systemet med en kombination av föreståndar- och lärartjänst lärarna inte gärna åtar sig att vara husfäder om de själva är gifta och har egen familj. Emellertid anser i synnerhet sådana lärare som tidigare såsom ogifta varit husföreståndare att man går miste om en väsentlig del av elevkontakten när man upphör att tjänstgöra som biträdande hemföreståndare. Dessa hävdar att läraren om han lär känna en elev dels i egenskap av lärare dels i egenskap av hemföreståndare har betydligt större möjligheter att hjälpa och stödja eleven i olika situationer än om han endast har kontakt med honom i den ena av dessa egenskaper. Detta har enligt deras uppfattning stor betydelse när det rör sig om ungdomar som endast med relativt långa mellanrum kan nå kontakt med föräldrarna.

På vissa hem har man lagt märke till att det framför allt är sådana elever som kommit från ofullständiga hem som varit särskilt angelägna om att få förtroliga samtal till stånd med husmor eller husfar. Detta gäller emellertid i högre grad elever i förpuberteten eller i yngre åldrar.

Bland gymnasisterna syns inte förtroliga samtal med hemföreståndare förekomma i samma utsträckning. I stället syns man i den åldern hellre ha en kamrat som förtrogen.

Bland hempersonalen syns man i allmänhet anse att det saknar betydelse för elevernas benägenhet att anförtro sig åt husföreståndaren om denne är lärare eller inte. Även vissa av de tillfrågade eleverna anser att detta är av

mindre betydelse — »eftersom lärarna ofta förstår att skilja på skola och fritid». Vid en internatskola anser man emellertid att man bör vara mycket restriktiv när det gäller att utse en lärare som hemföreståndare eftersom den dubbla funktionen ställer mycket stora krav på lärarens objektivitet och förståelse för elevernas behov av integritet. Utredningen finner denna synpunkt vara värd att beakta. Från en annan internatskola påpekas däremot att elevhemsföreståndare och lärare vid internatskolor oftast intimt samverkar och att skillnaden därför inte är så stor mellan en lärare och en till skolan knuten hemföreståndare som inte har med undervisningen att göra.

7.2.3 Traditioner och hemkänsla i internatet

Som allmänt omdöme om elevernas inställning till den egna internatskolan kan sägas att eleverna oftast känner stolthet över att tillhöra skolan ifråga och att en känsla av samförstånd även syns råda mellan eleverna i skolan och tidigare elever vid samma skola. Känslan för traditioner kan ibland drivas så långt att eleverna till och med reagerar mot att man låter måla om eller reparera slitna möbler i något elevhem. Hand i hand med denna traditionsbundenhet syns även gå en ovanligt stark solidaritet med lärarna och hempersonalen — en solidaritet som givetvis är beroende i hög grad på respektive lärares eller föreståndares personliga egenskaper. Genomgående anser även eleverna själva att vid internatskolan lärare och elever har bättre kontakt med varandra än vid vanliga allmänna skolor.

Förhållandet mellan eleverna syns även i allmänhet vara gott. »Man känner sig som en stor familj». Samhörigheten inom hemmen uppmuntras genom

att idrottsmatcher och tävlingar av intellektuellt slag anordnas mellan hemmen. Den mycket starka sammanhållning mellan eleverna i de olika hemmen som förekommer vid en skola betraktas där av personalen och av skolans ledning som en stor tillgång. Sedd utifrån kan dock denna starka sammanhållning, som ofta tar sig uttryck i en viss partiskhet vid idrottstävlingar och i andra sammanhang, vara på gott och ont.

Eleverna syns tämligen snabbt växa in i skolans traditioner och i den speciella livsstil som vårdas vid varje särskild skola. Eleverna framhåller själva att det är lättare att växa in i internatskolans tradition och miljö om man kommer dit redan i 11-årsåldern. Å andra sidan säger somliga elever som börjat vid denna tidiga ålder i internatskolan att de under första tiden känt sig »olyckliga och övergivna». Elever som börjat i internatskolan senare anser att de aldrig på samma sätt växt in i internatlivet som de kamrater som kommit dit tidigare. Elever som kommit till internatskolan först i gymnasieåldern syns ofta ha mera nyanserade synpunkter på för- och nackdelar med internatskolgången än sådana som börjat där tidigt. Flera av de elever som tidigare gått i vanliga gymnasier och först under något av de sista åren av gymnasiet kommit till internatskola anser att man i internatet för en alltför skyddad tillvaro och på något sätt känner sig desorienterad när man måste klara sig själv ute i samhället.

De vanor och traditioner som utbildas i de olika hemmen och som i hög grad är beroende av hemföreståndarens personlighet kan också ge olika karaktär åt livet i de olika hemmen i samma skola. Stundom förekommer det att en elev inte lyckas anpassa sig till kamratliv och internatrutin. I sådana fall prövar man ibland att placera eleven i ett an-

nat hem vid samma skola, och det kan då hända att eleven mycket bra smälter in i miljön där. Förmågan till anpassning i internatskolan syns i viss mån ha samband med svårigheten eller lättheten att nå föräldrahemmet från skolan. Elever från Stockholm som går i internatskola i Sigtuna kan ibland ha svårt att trivas där just på grund av att det ter sig så lätt att besöka hemmiljön i Stockholm.

Utlandssvenskarnas barn anpassar sig i allmänhet mycket bra till internatmiljön, vilket framför allt anses hänga samman med att de vant sig vid att anpassa sig till olika yttre förhållanden, icke minst till olika skolmiljöer.

De kristliga traditioner som enligt vissa internatskolors syfte har utvecklats vid dessa skolor syns inte välla problem för eleverna. De syns tvärtom gärna efterleva bestämmelser om att infinna sig till gudstjänst varje morgon i stället för morgonsamling eller att gå i kyrkan på söndagsförmiddagen. Elevernans inställning syns — som en elev uttryckte det — vara att »om alla andra gör samma sak innebär det inga övervinningar».

7.2.4 Elevernans självstyrelse

Vid alla internatskolor söker man främja elevernas självstyrelse genom att bland eleverna utse särskilda organ med uppgift att i olika avseenden övervaka ordningen, svara för kontakten mellan skolledning och elever och över huvud taget främja ordning och trivsel vid internatet. Dessa organ har olika benämningar vid olika skolor. Vid vissa skolor kallas de hemråd, vid andra förtroenderåd och vid andra skolor åter finns dels klassråd, dels en kärstyrelse. Till sättningen av ledamöterna i dessa organ sker på olika sätt. I några skolor tillsätts medlemmarna av eleverna själva, blott med en viss kontroll från hem-

föreståndarens eller skolledningens sida. Vid andra skolor åter tillsätts huvuddelen av medlemmarna av skolledning och hemledning i samråd. Vid en skola anser eleverna hemrådet vara framför allt ett kontaktorgan mellan eleverna och skolans ledning. Hemrådet framför där ofta förslag från eleverna rörande reformer i skolans ordningsregler och anser sig även ha ett visst ansvar för att de framförda förslagen är realistiska och angelägna, och rådet kontrollerar därför alltid först att tillräckligt stor majoritet finns bakom förslagen. Vid flera skolor finns en s. k. idélåda där eleverna får lägga ned skriftliga förslag till reformer i skolans inre liv. Dessa idéer tas sedan upp till behandling av ett förtroenderåd innan förslagen eventuellt framförs till skolledningen.

Elevorganets ställning inom elevkåren syns vara starkare ju mera välorganiserat valet av medlemmarna är. I de skolor där elevkårsstyrelsen väljs genom indirekta val av särskilda klassråd inom varje klass, vilka i sin tur utses av eleverna i varje klass, är förtroendet för kårstyrelsen mycket starkt. Vid sådana skolor däremot där särskilda förtroendemän utses under medverkan av rektor och hemföreståndare anses förtroendemännen ofta endast vara representanter för rektor och ha en i viss mån övervakande uppgift inom skolan. Graden av självbestämmande vid utseendet av förtroendemän syns ha ett visst samband med elevernas trivsel och med deras allmänna förtroende för skolans ledning.

7.2.5 Kontakt mellan föräldrar och skola

Vid de flesta internatskolor lägger man stor vikt vid en god kontakt mellan skolledningen och hempersonalen å ena sidan och elevernas hem å andra sidan.

I allmänhet vinnlägger sig rektorerna

vid internatskolorna om att ha en så god kontakt med föräldrarna som möjligt och håller sig genom dessa i största möjliga mån underrättade om elevernas allmänna läggning och om deras tidigare liv, vanor och allmänna uppträdande i hemmet. Kontakten med föräldrarna syns i mycket stor utsträckning uppehållas per telefon om föräldrarna är bosatta inom Sverige, men dessutom meddelar skolledningen ofta olika händelser inom skolans liv genom cirkulär eller genom särskilda elevtidningar som under ledning av lärare och rektor redigeras inom elevkåren. Naturligt är att även husmor respektive husfar håller god kontakt med föräldrarna.

Föräldraföreningarna syns vara särskilt aktiva i de flesta internatskolor. Vid vissa skolor existerar dock ingen föräldraförening, men man anordnar där i stället föräldradagar som annonseras ut i god tid och förläggs till sådana tider på året då utlandssvenska föräldrar beräknas kunna delta i större utsträckning.

Från vissa synpunkter egendomligt kan det synas att man vid åtskilliga av internatskolorna önskar ransonera besöken i föräldrahemmen. Vid vissa skolor motiverar man detta med att man vill skapa en god sammanhållning och kamratanda vid skolan och med att kamratkänslan skulle kräva att inga elever har det bättre än de andra med avseende på förmånen att få besöka föräldrahemmet. En sådan syn på kamratkänslan syns emellertid inte alltid ha grund i elevernas rättsuppfattning. Det verkliga, blott sällan medgivna skälet till hemreseförbud syns dock vara att det är lättare att forma eleverna efter skolans mönster, ju mindre kontakt dessa har med samhället utanför internatskolan.

Elevernas kontakt med vanligt familjeliv under skolterminerna syns kun-

na gynnas väsentligt av att internatskolorna i inte alltför ringa omfattning tar emot externatelever med föräldrahem i närheten av skolan. Vid de skolor som tar emot ett större antal sådana elever syns det vara mycket vanligt att internateleverna skaffar sig vänner bland de hemmaboende eleverna och ofta besöker deras hem. Denna möjlighet syns vara mycket uppskattad av internateleverna.

Om kontakten med föräldrahemmet i vissa avseenden kan ersättas genom kontakt med kamraternas föräldrahem, syns däremot få möjligheter finnas att kompensera den kontakt med det dagliga livet i samhället som elever utanför internatskolorna får. I vissa internatskolor är man uppmärksam på den brist i livserfarenhet som kan bli följderna av ett alltför ensidigt och instängt internatskoleliv. Man anstränger sig därför att kalla föredragshållare till skolan för föredrag inom olika allmänorienterande ämnen och vinnlägger sig om att ta med eleverna på studieresor till närbelägna orter för att besöka industrier och samhällsliga institutioner och därigenom bibringa dem erfarenhet om världen utanför internatskolan. Flera av de elever utredningen hade tillfälle att samtala med visade sig vara medvetna om de negativa följder en alltför ensidig internatuppsfostran kunde medföra.

Vid sådana internatskolor som tar emot många utlandssvenska elever är dessa en värdefull tillgång genom att de inspirerar till engagemang i internationella frågor och till en allmän utblick utanför internatets och även landets gränser.

7.2.6 Utlandssvenska barn och deras språksvårigheter

På internatskolornas lott faller en särskild uppgift som inte direkt har samband med skolornas karaktär av inter-

natskolor, nämligen den att hjälpa de utlandssvenska barnen till rätta med det svenska språket. I vissa internatskolor tas utlandssvenska barn emot i så stor omfattning att man inte anser sig enbart under lektionerna kunna komma till rätta med de problem som de bristande språkkunskaperna vållar, utan man erbjuder eleverna extra undervisning på fritid. Bristerna i språkkunskaper är dock oftast inte så stora att lärarna behöver tillgripa annat språk än svenska för att göra sig förstådda. Däremot kan det hända att eleverna själva endast mycket bristfälligt kan tala språket. Man tillgriper gärna stödundervisning i små grupper, men det syns ändå ta tämligen lång tid att åstadkomma en utjämning så att de utlandssvenska eleverna behärskar svenska lika bra som de hemmasvenska kamraterna.

Lärarna anser det önskvärt att man får större möjlighet att ta hand om de utlandssvenska elevernas språksvårigheter genom att utrymme bereds för en uppdelning i mindre grupper under svensktimmarna i klasser med särskilt stort inslag av sådana elever. Särskilt vållar sådana utlandssvenska barn svårigheter som är högt begåvade men genom en växlande skolgång i olika länder och i olika skolsystem har blivit »okunniga» — det vill säga fått stora och oregelbundna luckor i sina kunskaper. Genom bristfälliga kunskaper i svenska språket kan de ofta ha svårt att neutralisera sina svaga punkter genom att visa de överkunskaper de kan ha på vissa områden. Med ändamålsenligt organiserad hjälp tycks dessa elever emellertid kunna på kort tid vänja sig vid undervisningen så att de kan följa denna med samma utbyte som övriga elever. Tyvärr syns dock språksvårigheterna gärna återkomma efter varje längre feriebesök hos föräldrarna i ett annat land.

De här berörda språksvårigheterna

liksom även de kunskapsluckor som berörts syns vara betydligt mindre hos de elever som gått i svenska skolor i utlandet. Så anser man exempelvis att de svenska skolorna i Paris och London utgör en lika god grund för gymnasieundervisning som skolor i Sverige av motsvarande slag. De erfarenheter man gjort av den undervisning på fritid som ges i svenska skolan i Mexico City (det vill säga undervisning i svenska språket och i svensk historia, geografi och samhällskunskap på fritid) är också sådana att man måste beteckna denna form av undervisning som mycket ändamålsenlig om eleverna vill fortsätta sin skolutbildning i svenskspråkiga skolor.

Ett allmänt konstaterande bland lärare i sådana gymnasier som tar emot utlandssvenska elever syns vara att tre år är en alltför kort tid för att ge de elever som delvis gått i utländska skolor sådana kunskaper som fordras för svensk studentexamen. I allmänhet syns den tid, som åtgår för att föra in eleverna i svenskt språk och svenskt undervisningssystem tillräckligt väl för att de skall kunna avlägga en god svensk studentexamen, uppskattas till omkring 4 år. Under hela denna tid syns en delvis individuell undervisning eller i varje fall en individuell behandling i inte alltför stora undervisningsavdelningar vara nödvändig. Möjligheten att låta elever från utländska skolor få kompensera brister i kunskaperna på ett område genom överkunskaper på ett annat finns icke någonstans beaktad i läro- eller kursplaner, men den ökade friheten i de nya gymnasiet kursplaner och allmänna uppläggning syns ge goda möjligheter till sådana avvägningar.

7.2.7 Frågan om saminternat

Frågan huruvida internatskolor bör vara avsedda enbart för ungdom av det ena könet diskuteras ofta bland inter-

natskolornas hem- och lärarpersonal och inom skolornas styrelser. Den allmänna utvecklingen syns liksom inom det allmänna skolväsendet leda fram till principen om samskolor även inom denna skolform.

Vid utredningens intervjuer med skolledare vid olika internatskolor framkom att ingen av skolledarna eller av styrelsemedlemmarna vid sådana skolor där man har saminternat anser att detta är en olämplig form. Samtliga finner i stället saminternatet vara den naturliga formen av internatskola som närmast ansluter sig till livet ute i samhället. Vid de skolor däremot där man fortfarande håller fast vid principen om rent pojkiinternat var man oftast skeptisk emot tanken på att släppa in även flickor i skolan som internatelever. Man framhöll särskilt de stora svårigheter i form av ökad övervakning och strängare regler som en nyordning skulle medföra.

En motsvarande inställning syns kunna spåras även hos eleverna vid de olika skoltyperna. Eleverna vid de skolor som enbart tar emot pojkar var övervägande negativt inställda till tanken på att de skulle kunna få flickor som kamrater i internatet. Vid samtliga dessa skolor förekom det dock att pojkarna hade flickor som kamrater i klassen, men endast som externatelever. Vid en skola där man nyligen gjort avsteg från den enkönade skolformen och tagit in flickor fanns en markant åsiktsbrytning bland pojkarna beträffande fördelarna eller nackdelarna av att ha flickor som kamrater i internatet. I samtliga de skolor som är saminternat — och dessa är i avgjord majoritet — fann emellertid eleverna det naturligt att en internatskola har elever av båda könen.

Skälen för att man inte borde släppa in flickor i internatet var från pojkarnas sida av olika slag. På ett håll fram-

hölls att det redan skadat skolan att flickor kommit dit »eftersom det inte kommer att gå att upprätthålla skolans traditioner när det finns flickor här». Vid en annan skola där flickor inte lämnats tillträde framhöll en av pojkarna att det naturligtvis skulle vara trevligt men att det å andra sidan är »lugnare om man inte har flickor i internatet». Rektor för en skola som nyligen börjat ta emot flickor som internatelever ansåg att det allmänna uppträdandet hos pojkarna hade påverkats i positiv riktning av flickorna. Endast småpojkarna ansågs ha reagerat negativt.

De motiv som från skollednings och skolstyrelsers sida anförts emot saminternatet har oftast varit av liknande art. Man har framhållit att det rena pojkinternatet ger en lugnare miljö än saminternatet och att flickorna verkar störande på pojkarnas arbetsinsatser i skolan. En annan synpunkt har också varit att organisationen som saminternat vårlar personalen extra besvär och oro för att inte motsvara det förtroende föräldrarna har rätt att hysa för hemföreståndarna.

De regler för umgänget mellan pojkar och flickor som måste utfärdas och upprätthållas vid saminternaten kräver en i viss mån ökad personalinsats. På de flesta håll anser man exempelvis att förbud måste införas mot att elever av olika kön besöker varandra på rummen, vilket kräver skärpt övervakning. Där emot finner man det naturligt att eleverna får umgås med varandra i dagrummen.

7.2.8 Sammanfattning av synpunkterna på internatskolor

Som en sammanfattning av de negativa och positiva synpunkter på olika sidor av internatskolelivet som framförts dels av rektorer, lärare och hemföreståndare, dels av eleverna önskar utredningen

framställa som önskemål beträffande internatskolorna:

att i ordningsreglerna viss tid för läsläsning fastställs då tystnad skall råda inom internatet men att elever med annan rytm än den som krävs för uppfyllandet av dessa regler skall få möjlighet att studera även på andra tider

att internatets TV- och radioapparater i möjligaste mån bör få utnyttjas av internateleverna och att internatskolorna därför bör ha särskilt god och riklig sådan utrustning

att reglerna för elevernas fritid i möjligaste mån differentieras och att man i tillämpningen av dessa tar hänsyn inte bara till årskurstillhörighet utan även till ålder

att stor omsorg ägnas åt valet av hemföreståndare och biträdande sådana

att de stora krav en kombinerad tjänstgöring som lärare och hemföreståndare ställer på lärarens objektivitet, omdöme och psykologiska blick uppmärksammas, så att endast personer som är särskilt lämpade för denna dubbla roll engageras till sådan tjänstgöring

att lärare som tjänstgör som hempersonal får göra detta som en del av lärartjänstgöringen och inte enbart som extra arbete på fritiden

att vid internatskolorna såväl manlig som kvinnlig tillsynspersonal bör finnas

att elevernas kontakt med utomstående främjas genom generösa regler för mottagande av besök på hemmet och att ansträngningar görs för att eleverna inte skall tvingas leva ett alltför ombonat och passivt liv i internatet

att särskild uppmärksamhet ägnas åt en varierad fritidsverksamhet vid internatskolorna

att begränsning i elevernas hemresor bör förekomma endast då skolarbetet eller socialmedicinska skäl så kräver

att elevernas självstyrelse och aktivitet gynnas med minsta möjliga inblandning från skolledningens sida vad beträffar valet av förtroendemän och representanter

att kontakten mellan skolans ledning, lärare och hemledning å ena sidan och föräldrarna å andra sidan ägnas största uppmärksamhet och att en god kontakt mellan skola och föräldrar lättast uppehålls genom att föräldraföreningar bildas

att man vid internatskolorna särskilt beaktar det ansvar som åvilar skolan när det gäller att undervisa utlandssvenska barn i svenska och att ansvaret härför inte bara faller på lärarna i svenska utan även på andra lärare såväl som på hemföreståndarna

att internatskolor lika väl som andra skolor principiellt bör stå öppna för båda könen

att vid saminternat eleverna bör få samma möjligheter att umgås med det motsatta könet som i det normala familje- och samhällslivet, och slutligen

att de regler som med nödvändighet måste finnas för att ordningen skall kunna upprätthållas inom en internatskola inte görs rigorösare eller utförligare än som är nödvändigt och att de därjämte i huvudsak får en positiv utformning så att de inte väsentligen ter sig som förbud.

7.3 Utredningens förslag

De i det föregående beskrivna internatskolorna är dels sådana som omfattar enbart realskola, dels skolor med realskola och gymnasium i samorganisation, dels rena internatgymnasier. Det totala antalet internatelever är på realskolestadiet i internatskolorna 1 257, varav 391 flickor, och på gymnasiestadiet 1 043, varav 249 flickor (enligt ka-

talag höstterminen 1965). Utredningens förslag beträffande internatanordningarna gäller för båda dessa stadier, dvs. realskolestadiet (=de två sista åren av mellanstadiet samt hela högstadiet) och gymnasiestadiet. I sådana fall då särskild hänsyn ansetts böra tas till de olika åldersstadierna har detta angivits särskilt. Eftersom utredningen finner att barn i lågstadieåldern vid behov av inackordering om möjligt bör placeras i lämplig familjemiljö, har inga särskilda synpunkter anlagts på internatskolor för detta stadium.

7.3.1 Krav på anordningar för internatet

Några principiellt skilda krav på internatmiljön för barn i olika åldrar finner utredningen inte böra uppställas. Kravet att internatmiljön skall vara så hemlik och trivsamt som möjligt gäller för alla stadier.

7.3.1.1 Tillsynspersonal

Som framgår av beskrivningarna av de olika internatskolorna varierar elevhemspersonalens täthet från skola till skola. Vid vissa skolor finns endast en husmor som har ansvaret för flera elevhem samtidigt. Vid andra internatskolor åter finns en husmor för varje elevhem och vid ytterligare andra finns förutom föreståndaren i varje hem även en biträdande föreståndare som främst har till uppgift att rycka in vid förfall för den ordinarie föreståndaren för att därigenom bereda denna möjligheter till ökad ledighet och till ett eget privatliv.

Barnanstaltsutredningen har i sitt betänkande *Barn på anstalt* (SOU 1965:55) för elevhemmen vid det obligatoriska skolväsendet föreslagit en personaltäthet av 1 anställd på 4—5 elever, varvid alla slag av personal inräknas. Utlands- och internatskoleutredningen delar icke Barnanstaltsutredningens synpunkt att man vid avvägning av den

lämpliga omfattningen av vuxeninslaget i elevhemsmiljön kan räkna samman ekonomi- och vårdpersonal. I synnerhet syns detta vara olämpligt vid internatskolorna, eftersom där i allmänhet en klar gräns finns mellan de olika personalkategoriernas arbetsuppgifter.

När det gäller elevhem vid internatskolor måste i synnerhet hänsyn tas till att den vårdande personalen bör kunna leda elevernas fritidssysselsättning och även tillgodose deras emotionella behov. I elevhem knutna till det allmänna skolväsendet bor eleverna i allmänhet endast under veckans arbetsdagar för att under veckosluten resa till föräldrahemmen. Internatskolornas elever hör däremot i allmänhet till en kategori för vilken sådana täta hemresor inte är möjliga eller lämpliga. Om utredningens förslag till intagningsbestämmelser för internatskolor förverkligas, kommer eleverna vid dessa skolor att till minst 90 % höra till denna kategori. Dessa elever kräver tillsyn och omvårdnad inte bara under lediga eftermiddagar och kvällar under arbetsveckan utan även lördagar och söndagar.

Utredningen finner att vid internatskolornas elevhem en större personaltäthet krävs än den som för närvarande råder vid flertalet av dessa. Sålunda bör vid varje elevhem rymmande 30—35 elever finnas dels en heltidsanställd elevhemsföreståndare, dels en biträdande föreståndare. Vid sådana internatskolor som har mindre elevhem kan dock kravet på biträdande föreståndare i varje hem icke alltid uppehållas. Personaltätheten bör emellertid vara sådan att jourhavande personal alltid kan finnas tillgänglig nattetid även vid sådana mindre hem. Vad beträffar föreståndarnas kompetens gäller vad utredningen anför i kap. 8.

Vid internatskolorna bör båda könen vara representerade bland hemförestån-

darna. Däremot finner utredningen det tveksamt huruvida lärare mera skall anlitas som föreståndare. Dels är detta från arbetskraftsekonomisk synpunkt betänkligt, eftersom lärarna är högt specialutbildad arbetskraft som knappast genom sin utbildning inom vissa ämnen är bättre skickad för uppgiften än personer som saknar denna utbildning, dels ställer den dubbla rollen, såsom framhållits i 7.2.2, stora krav på lärarens objektivitet. För en sådan förening av hemföreståndar- och lärarfunktionen talar den omständigheten att läraren i sina två uppgifter får möjlighet att förstå och bedöma eleven på ett mångsidigare sätt.

7.3.1.2 Hälsovård

Hälsovården vid internatskolorna, i synnerhet den psykiska hälsovården, syns i jämförelse med motsvarande vård vid andra inrättningar för omhändertagande av barn och ungdom fordra särskild uppmärksamhet. Vid några av internatskolorna finns en kurator. Vid flertalet syns däremot rektor huvudsakligen svara för den psykiska vården av eleverna. I klarläggande syfte syns här en jämförelse med den psykiska och fysiska vården vid dels barnavårdsanstalter, dels ungdomsvårdsskolor vara befogad.

Beträffande barnavårdsanstalter citeras följande ur *Barn på anstalt* (SOU 1965:55, sid. 343):

Enligt stadgan för *barnavårdsanstalter* skall för varje barnhem finnas en läkare med uppgift att övervaka hälsotillståndet hos de intagna. Läkaren skall besöka barnhemmet i den omfattning som är påkallad med hänsyn till hemmets storlek och de barn som vistas där. I avtal mellan **huvudman** för barnhem och läkare skall vara angivet, i vilken omfattning läkaren är skyldig att besöka barnhemmet. Vidare föreskrivs, att där så är nödvändigt, barnhem i samråd med läkaren skall anlita barnpsykiater eller barnpsykolog.

I stadgan för *ungdomsvårdsskolorna*

(SFS 1960:728) föreskrivs att vid ungdomsvårdsskola, vars chef icke är psykiatriskt särskilt skolad läkare, skall finnas en sådan läkare som rådgivande psykiater. Är dylik läkare icke att tillgå, äger socialstyrelsen på framställning av skolans styrelse medgiva att annan läkare må för ändamålet anlitas. För sådana ovan nämnda psykiater utfärdade socialstyrelsen år 1947 efter samråd med medicinalstyrelsen en instruktion som för närvarande är under omarbetning. Till rådgivande psykiater utgår fast årsarvode med 2 000 kr vid ett elevantal av 30, med 3 000 kr vid elevantal mellan 31 och 50 och med 4 000 kr om platsantalet överstiger 50.

Detta arvode skall utgöra gottgörelse för administrativt arbete, telefonförfrågningar, tidsspillan vid resor till skolan m.m. Vidare utgår särskilda reseersättningar samt ersättning för meddelad vård och för sexualundervisning. Ersättningen regleras av Kungl. brev den 17.8.1960 (ändrat den 4.6.1964). Socialstyrelsen undersökte vid årsskiftet 1964/65 möjligheterna att vid ett flertal ungdomsvårdsskolor förordna psykiater som kunde förbinda sig att besöka skolan helst en gång per vecka och minst en gång var fjortonde dag. Det visade sig emellertid vara mycket svårt att engagera psykiater för tätare besök. Därför anses vid dessa skolor föreligga även ett behov av biträdande rådgivande psykiater.

Eftersom internatskolornas klientel enligt utredningens förslag huvudsakligen kommer att utgöras av elever som endast med långa intervaller kan besöka sina föräldrahem och alltså i väsentlig mån är undandragna vårdnadshavarens kontinuerliga tillsyn, torde i viss mån samma krav böra ställas på hälsovården vid en internatskola som vid de ovan nämnda inrättningarna.

Utredningen föreslår att vid internatskolor avtal skall finnas mellan skolans ledning och en läkare, vilket anger att läkaren skall svara för hälsovården vid skolan och besöka densamma regelbundet, undersöka barnen minst en gång varje termin, hålla fortlöpande kontakt med lärare och hempersonal samt hålla mottagning för de intagna eleverna varje

månad. Med hänsyn till de behov som kan föreligga med tanke på inslaget av barn och ungdom i behov av miljöbyte bör även ett avtal vara träffat med en barnpsykiater och/eller behörig psykolog om att internatskolans läkare vid behov skall få konsultera denne. Det ideala förhållandet syns vara att den läkare som har ansvaret för hälsovården vid internatskolan är utbildad barnpsykiater. En sådan ordning bör eftersträvas, även om den med hänsyn till bristen på läkare med denna dubbla utbildning icke alltid torde kunna realiserars.

För att internateleverna skall kunna bli väl omhändertagna vid lindrigare sjukdomsfall, exempelvis »förkylningar», bör vid varje elevhem vid internatskola finnas lämpligt antal isoleringsrum eller en sjukavdelning med nödvändig utrustning och med tillgång till en sjuksköterska. En sådan sjukavdelning bör vara väl isolerad från den övriga delen av hemmet för att minska risken för smittospridning. Denna sjukvård tillsammans med de krav som kan ställas på en ändamålsenlig allmän hälsovård torde tillsammans nödvändiggöra anställandet av en sjuksköterska vid varje internatskola.

7.3.1.3 Lokaler

Vid de nu existerande internatskolorna förekommer i mycket ringa omfattning att elevrummen bebos av mera än två elever. I några av de äldsta elevhemmen finns rum för tre elever. Det senare förhållandet finner utredningen icke vara idealiskt utan förordar att man vid internatskolorna vid nybyggnad och mera omfattande restaureringar anpassar elevhemmen efter en beläggning med högst två barn per rum.

Beträffande sådana elevbostäder som i framtiden byggs för elever på gymnasiestadiet bör dock det kravet ställas att

rummen till minst det antal som svarar mot elevantalet i gymnasiets två högsta årskurser skall utgöras av enkelrum. Vid de internatskolor som enligt utredningens förslag på längre sikt skall åtnjuta statsbidrag för sin fortsatta verksamhet bör statsbidrag även utgå till sådan renovering som syftar till att inrätta enkelrum i ovan nämnd omfattning.

När det gäller själva sovrummens storlek vid barnanstalter har socialstyrelsen utfärdat vissa normer, vilka tillämpas även vid skolöverstyrelsens lokalbehovsberäkningar. Dessa normer föreskriver 7 à 8 m² golvyta för enbäddsrum och 10—12 m² golvyta för tvåbäddsrum. Utredningen finner att dessa normer bör tillämpas med avseende på elevhem vid internatskolor även i fortsättningen.

Rent allmänt bör med avseende på utrymmesekonomin den principen kunna tillämpas att de enskilda sovrummen görs relativt små, medan desto större utrymme ägnas åt studieceller för elever förlagda i dubbelrum och åt gemensamma fritidslokaler av olika slag.

7.3.1.4 Fritidsanordningar

Som allmänt omdöme kan sägas att anordningarna för elevernas fritidsverksamhet är goda vid internatskolorna. Vid planering av anordningar för fritidsverksamheten måste hänsyn tas till att eleverna bör få utlopp för sin verksamhetslust på olika områden. Anordningarna måste anpassas såväl till varierande personlig läggning som till behovet av omväxling mellan sport- och idrottsbetonade sysselsättningar utomhus och olika slag av inomhusverksamhet.

De gemensamma inomhusutrymmena bör vara rikligt tilltagna och lämpade för olika verksamhetsformer. De bör sålunda innehålla dagrum och matsal, ut-

rymmen för lek och annan rörlig fritidsverksamhet liksom även mindre utrymmen för enskilda sysselsättningar. Ett kök eller ett pentry där eleverna själva kan få syssla med tillagning av mellanmål torde ha stor betydelse för deras känsla av trivsel. Utomhus bör fotbollsplan och bana för allmän idrott icke saknas. Då så är möjligt bör även anordningar för simning förekomma. Värdefullt är att ha tillgång till skogs- och parknatur för strövtåg och friluftsliv, men denna synpunkt bör icke tillmätas större betydelse än elevernas dagliga kontakt med ett rörligt samhälle. För internatskoleeleverna bör givetvis hela skolans resurser stå till buds även under fritiden, så att de även på kvällarna kan utnyttja skolans gymnastiksal eller idrottsbana och dess utrymmen för bordtennis och annan inomhussysselsättning. För att eleverna skall kunna ges en god fritidsfostran är det emellertid ej tillfyllest med enbart lokalresurser.

Vid tillsättandet av tjänster som hemföreståndare och biträdande hemföreståndare bör alltid hänsyn tas till sökandes förmåga och vana att organisera fritidsverksamhet för barn och ungdom. Eventuellt kan de olika hemföreståndarna vara specialiserade inom olika former av fritidssysselsättningar. Barn i grundskoleåldern har behov av att vuxna initierar dem till utvecklande sysselsättningar på fritiden, även om de i en för olika slag av fritidsaktivitet lämpad miljö i allmänhet icke har svårt att finna utlopp för sin verksamhetslust. Dock bör internatskolans ledning beakta den fara som ligger i att överorganisera fritidsverksamheten, så att man inskränker utrymmet för elevernas egna initiativ. Just med hänsyn till fritidsaktiviteten är det av betydelse att såväl manlig som kvinnlig hempersonal finns vid internatskolan.

Elever på det gymnasiala stadiet har oftast nått en sådan grad av mognad, att de kan beräknas utnyttja sin fritid för personligen meningsfylld aktivitet och även organisera fritidsverksamhet huvudsakligen inom ramen för klubbar och föreningar. Vål avvägda initiativ från lärarnas och hempersonalens sida kan dock vara erforderliga för att ge såväl den individuella som icke minst den kollektiva fritidssysselsättningen sådant innehåll att den gynnar elevernas utveckling. Av rektor för en internatskola på gymnasiestadiet krävs att han särskilt beaktar vikten av att kanalisera elevernas aktivitetsbehov på ett sådant sätt att varje enskild elev så vitt möjligt får utveckla sin särskilda fallenhet och sina intressen.

Vid varje internatskola bör vidare åtminstone en tjänsteman finnas som är särskilt anställd för att hjälpa eleverna att organisera fritidsverksamheten. Lämpligt syns vara att två sådana tjänstemän finns vilka på halv arbetstid får ägna sig åt denna uppgift. Den ene kan i så fall vara en gymnastikdirektörsutbildad tjänsteman, som närmast skall svara för organisationen av elevernas idrotts- och friluftsverksamhet. Den andre bör ha till uppgift att organisera föreningsverksamhet, biblioteksverksamhet, musik- och teaterverksamhet, konstnärlig verksamhet m. m. Utbildningen för den senare kan variera. Det viktiga för denne torde vara icke så mycket själva utbildningen som ett levande intresse för mångsidig hobbyverksamhet bland ungdom.

7.3.2 Krav på valmöjligheter

7.3.2.1 Organisation med hänsyn till valmöjligheterna på högstadiet

Flertalet av de internatskolor som fungerar för närvarande erbjuder realskola som enda skolform på den obligatoriska

skolans åldersnivå. Eftersom realskolan är en mycket svagt differentierad skolform med få möjligheter till val mellan olika ämnen och olika kurser, krävs icke något större antal parallellavdelningar för att organisationen av undervisningen skall kunna genomföras enligt läroplanen. Annorlunda förhåller det sig i grundskolan. Det är inte tänkbart att man vid någon internatskola med grundskoleorganisation kan nöja sig med att erbjuda eleverna endast en studieväg, exempelvis en sådan som leder till inträde i gymnasium. En sådan anordning skulle göra att internatskolan reserverades för en viss kategori av elever, vilket strider mot grundtankarna bakom den nya skolan.

Eftersom på högstadiet en organisation med tre paralleller är den minsta som utredningen finner acceptabel med hänsyn till elevernas möjligheter till fritt val mellan olika ämnen och kurser, måste ett internathögstadium vara dimensionerat för minst 225 elever. Om man vill bredda internatskolans åldersregister till att omfatta mer än tre årskullar av elever, ligger det därför närmast till hands att komplettera högstadiet med ett enkelt mellanstadium, dvs. 90 elever. Skolan kan då ges en kapacitet av mellan 300 och 350 elever sammanlagt. Däremot kan ett högstadium vid internatskola normalt inte samorganiseras med ett gymnasium utan att skolan uppnår ett totalt elevantal som överskrider vad som är lämpligt för en internatskola. Om en internatskola med såväl högstadium som gymnasium skall fungera tillfredsställande måste man därför organisera ett samarbete med en skola utanför internatskolan. Två olika möjligheter kan härvid tänkas.

Den lösning som syns ligga närmast till hands när det gäller att erhålla till-

räckligt rika valmöjligheter vid internat-skolan utan att för mycket öka skolans storlek är ett samarbete med den obligatoriska skolan i den kommun i vilken internat-skolan är belägen. Internat-skolan kan i sådant fall tillhandahålla vissa av grundskolans valmöjligheter, medan kommunens skola tillhandahåller andra. Internat-skoleeleverna kan då, om de väljer sådana ämnen som erbjuds endast i kommunens skola, sändas till denna, medan barn från kommunen som väljer internat-skolans ämnen kan sändas till skolgång vid internat-skolan.

En annan möjlighet är att två internat-skolor som ligger nära varandra samarbetar på motsvarande sätt, så att den ena internat-skolan tillhandahåller vissa valmöjligheter medan den andra svarar för de återstående.

Vid båda dessa former av samarbete mellan skolor krävs att skollokaler är belägna så nära varandra att ett verkligt samarbete är möjligt. Lärare och elever måste kunna förflytta sig från den ena skolan till den andra under en längre rast. Önskvärt är även från ekonomisk synpunkt att vissa lokaler såsom gymnastiksal och vissa institutionslokaler kan utnyttjas gemensamt av båda de samarbetande skolorna.

7.3.2.2 Organisation med hänsyn till valmöjligheterna på det gymnasiala stadiet

Principen att varje elev utan att byta skola skall ha möjlighet att välja bland så många utbildningsvägar som möjligt medför att skolenheterna på det gymnasiala stadiet i framtiden kommer att bli större än de nuvarande. Valfrihetsprincipen är särskilt viktig för internatelever. De hör under skolgången få hemkänsla på den plats där de är inackorderade och inte behöva byta vistelseort och skola alltefter det studieval de gör i den gymnasiala skolan. Varje internat-

skola bör därför kunna bjuda gymnasial skolgång på de olika linjerna såväl inom gymnasiet som inom fackskolan och yrkesskolan. Vad speciellt gymnasiet angår framhåller gymnasieutredningen (SOU 1963: 780):

Särskilt är det betydelsefullt att internatgymnasierna blir i denna bemärkelse så fullständiga som möjligt, så att elever, som av olika skäl är hänvisade till dem, inte skall vara bundna att välja studiegångar, som de eljest ej skulle ha stannat för. GU föreslår därför att generellt det kravet uppställas att privat gymnasium skall vara så organiserat, att det kan erbjuda ett representativt urval av inom det nya gymnasiet förekommande lärokurser. Med hänsyn till att svårigheter kan föreligga för de nuvarande gymnasierna att genomföra en så betydande omläggning av deras organisation, som ett uppfyllande av detta krav skulle innebära, bör Kungl. Maj:t äga att efter prövning i varje särskilt fall medge en begränsad organisation.

I Kungl. Maj:ts proposition nr 171 år 1964 anför departementschefen beträffande *privata gymnasier* (sid. 586):

Däremot har GU anförts synpunkter och förslag på dessa skolors anpassning till det nya gymnasiet, bl. a. av den innebörden att en mera fullständig gymnasieorganisation bör eftersträvas även vid en privat gymnasieskola. Vad GU anförts härom ansluter jag mig till. Jag vill liksom GU framhålla att svårigheter kan komma att föreligga för de nuvarande privata gymnasierna att genomföra en betydande omläggning av organisationen i denna riktning och att Kungl. Maj:t därför bör kunna medge att efter prövning i varje särskilt fall en mera begränsad organisation införes vid statsbidragsberättigade privata gymnasier.

Särskilda utskottet anför i sitt utlåtande nr 1 år 1964 (sid. 164):

GU har även tagit upp frågan om *privata gymnasier* (GU 18.4). Enligt GU:s mening bör som *förutsättning för statsbidrag* gälla, att verksamheten vid det privata gymnasiet i allt väsentligt följer de regler som gäller för offentligt gymnasium.

De *privata gymnasiernas övergång till den nya läroplanen* bör enligt GU i huvudsak ske i samma ordning som skall gälla för de offentliga gymnasierna.

Den minsta skolenhet som kan svara mot rimliga krav på valfrihet inom gymnasiet måste innehålla minst tre parallellavdelningar, dvs. en klass av vardera humanistisk, samhällsvetenskaplig och naturvetenskaplig linje inom varje årskurs. Då man får utgå ifrån att gymnasieprocenten, fackskoleprocenten och yrkesskoleprocenten vid internatskolor uppvisar parallellitet med motsvarande procentsiffror för ungdom i det allmänna skolväsendet, måste fackskolan och yrkesskolan vid vederbörande internatskola dimensioneras med hänsyn till gymnasiets omfattning. Riktlinjerna för planeringen av det framtida gymnasiala skolväsendet innebär att omkring 30 % av ungdomarna skall gå till gymnasium, 20 % till fackskola och 30—35 % till yrkesskola. Detta betyder i praktiken att mot 3 paralleller av gymnasiet skall svara 2 paralleller av fackskolan samt 3 paralleller av yrkesskolan. Eftersom gymnasiet omfattar tre årskurser, fackskolan två årskurser och yrkesskolan likaledes i allmänhet två årskurser, skulle den minsta acceptabla organisationen av en gymnasial skola behöva omfatta ett elevantal av omkring $(270 + 120 + 180 =) 570$. Enligt samstämmiga omdömen från skolmän med erfarenhet från internatskola är en internatskolenhet av sådan storlek mycket svår att hålla samman. Dessutom får man även vid en organisation av den nu nämnda storleken tänka sig ett samarbete mellan två skolor för att valmöjligheterna skall kunna bli helt tillfredsställande, exempelvis så att en av de samarbetande skolorna har humanistisk, samhällsvetenskaplig och ekonomisk linje av gymnasiet, social och ekonomisk fackskola samt några yrkesskolelinjer med härtill naturligt anslutande inriktning, medan den andra skolan har naturvetenskaplig och teknisk linje, teknisk fackskola samt yrkesskolelinjer som möjliggör gemen-

samt utnyttjande av gymnasiets lokaler och utrustning för teknisk undervisning. Det är sålunda nödvändigt att söka lösa problemet med de motsatta kraven på »representativt urval av lärokurser» och lågt elevantal på annat sätt än genom att utvidga själva internatskolan.

De möjligheter som står till buds när det gäller att åstadkomma tillfredsställande valmöjligheter vid en gymnasial internatskola utan att alltför mycket öka elevantalet är desamma som i 7.3.2.1 skisserats för internatskolor på det obligatoriska stadiet. Samverkan mellan två internatskolor är lätt att åstadkomma i ett fall, nämligen beträffande de två internatskolorna i Sigtuna, vilka utan olägenhet torde kunna samarbeta på så sätt att vissa linjer av gymnasium och fackskola förläggs till den ena skolenheten, medan resterande linjer förläggs till den andra. På yrkesskolesidan syns samarbete kunna ske dels med Sigtuna stad, dels med angränsande kommuner. Övriga internatskolor ligger inte i sådan närhet av varandra att en samverkan är möjlig. Där får man i stället tänka sig att samverkan måste ske med gymnasiet i det gymnasieområde där internatskolan är belägen.

Emellertid har flera av internatskolorna ett sådant läge att en lokal samverkan med gymnasieområdets gymnasiala skola av avståndsskäl är otänkbar. För att icke minska möjligheterna till skolinackordering på det gymnasiala stadiet och för att kunna tillgodose ett eventuellt snabbt ökande behov av inackordering av utlandssvenska barn finner utredningen det dock önskvärt att även vissa av de internatskolor som här avses tills vidare skall få möjlighet att fortsätta sin verksamhet. Den kommande utvecklingen bör få fälla utslaget i frågan huruvida var och en av dessa internatskolor svarar mot ett samhälls-

behov eller om elevhem anlagda i anslutning till allmänna gymnasiala skolor och försedda med samma internatresurser som internatskolorna från ekonomisk och funktionell synpunkt utgör en likvärdig eller bättre lösning av skol-inackorderingsfrågan.

7.4 Statsstödet till internat-skolorna

7.4.1 Nuvarande statsbidragsvillkor

Såsom i det föregående nämnts är alla de nuvarande internat-skolorna privata skolor. Till undervisningsdelen av internat-skolor A utgår statsbidrag liksom till övriga privata skolor enligt bestämmelserna i kungörelsen 1964:137. Bidraget omfattar bidrag till lärarlöner, sjukförsäkringsbidrag och pensionsavgiftsbidrag. Enligt bestämmelserna i kungörelsen utgår bidrag med 60 % av bidragsunderlaget, men efter beslut av Kungl. Maj:t må bidrag utgå med högre belopp. Bidraget för samtliga privatskolor tillsammans får dock utgöra högst 78 % av skolornas sammanlagda bidragsunderlag. Det finns sålunda möjligheter att för vissa skolor fastställa statsbidraget efter en högre procentsats än 78, nämligen under den förutsättningen att vissa andra privatskolor erhåller bidrag efter en lägre procentsats. Djursholms samskola och Saltsjöbadens samskola, som formellt är privatskolor men reellt ägs av respektive kommuner, har under de senaste åren erhållit statsbidrag efter 60 %. De övriga skolor som får sina statsbidrag efter denna kungörelse har därför kunnat få ett högre statsbidrag än 78 %. Möjligheterna att bevilja statsbidrag efter högre procentsats än 78 % kommer emellertid i framtiden att avsevärt minska om ovan nämnda kungörelse fortfar att gälla, eftersom Djursholms samskola och Saltsjöbadens samskola kommer att helt

kommunaliseras (Djursholms samskola fr. o. m. läsåret 1967/68, Saltsjöbadens samskola fr. o. m. läsåret 1968/69). Den pågående kommunaliseringen av dessa båda skolor skulle redan för budgetåret 1966/67 ha medfört en sänkning av statsbidraget för övriga skolor under anslaget. Emellertid förordar chefen för ecklesiastikdepartementet i 1966 års statsverksproposition en sådan höjning av medelsanvisningen för budgetåret 1966/67 att bidragsnivån må kunna hållas oförändrad jämfört med föregående budgetår. Denna höjning har beslutats av riksdagen. Statsbidragsprocenten 1965/66 till internat-skolor A var: Fjellstedtska skolan 87 %, Sigtunastiftelsens humanistiska läroverk och Lundsbergs skola 85 % och Osby samskola 84 %.

Statsbidraget till internat-skolor B utgår numera (fr. o. m. budgetåret 1964/65) med 5 kr per dag och elev. SÖ har i sina petita för budgetåret 1966/67 föreslagit att även de internat-skolor som erhåller bidrag enligt detta anslag skall överföras till gruppen A och erhålla statsbidrag från anslaget *Privatskolor: Bidrag till vissa privatskolor* enligt den ovan nämnda kungörelsen. Chefen för ecklesiastikdepartementet har emellertid i statsverkspropositionen förklarat sig i avvaktan på en kommande prövning av resultatet av den pågående utredningen av internat-skolornas framtida uppgifter och omfattning samt av frågorna om samhällets stöd till dessa skolor icke vara beredd att förorda ett inordnande av dessa internat-skolor under ett större anslag.

Till internat-skolor utgår enligt Kungl. Maj:ts bestämmande statsbidrag till byggkostnader för elevhem enligt Kungl. kungörelse 1945:594 (ändrad 1952:404). Enligt denna kungörelse utgör statsbidraget i allmänhet 75 % av byggnadskostnaderna, men då särskilda skäl före-

ligger kan statsbidraget höjas till maximalt 90 %. I samma kungörelse regleras även statsbidraget till avlöning av elevhemsförståndare. Sådant bidrag utgår med 5 500 kr per år.

För internatskolornas del innebär ett högre statsbidrag en fördjupad statlig insyn i verksamheten. Sålunda lyder de internatskolor som erhåller bidrag ur det större anslaget under privatläroverksstadgan medan de internatskolor som får bidrag med 5 kr per elev och dag icke lyder under någon stadga utan endast har att rätta sig efter vissa bestämmelser, som bl. a. rör läsårets omfattning, tillsyn genom en av skolöverstyrelsen utsedd inspektör, kvaliteten på undervisningslokaler och undervisningsmateriel, tillämpning av läroverksstadgans bestämmelser när fråga väckts om lärjunges förvisning, insändande till skolöverstyrelsen av vissa ekonomiska upplysningar samt skyldighet att tillhandagå ecklesiastikdepartementet och skolöverstyrelsen med uppgifter om skolan då sådant påfordras. För internatskolor av typen C och D finns inga bestämmelser utfärdade. Några villkor beträffande intagningen i internatskolorna är ej förknippade med förmånen av statsbidrag. Dessa skolor har sålunda rätt att själva välja sina elever oberoende av om de har behov av internatskolgång eller inte, dock med den inskränkningen att A-skolornas elever måste uppfylla stadgade minimikrav för inträde.

7.4.2 Utredningens förslag till statsbidragsvillkor för internatskolorna

7.4.2.1 Allmänna synpunkter

Statsbidraget till driften av själva skolverksamheten vid internatskolorna besparar staten vissa utgifter på annat håll genom att internatskolorna liksom övriga privatskolor bidrar till att avlasta de allmänna skolorna. Hur stor denna

besparing är kan icke beräknas. Principiellt sett kan driften vid internatskolorna emellertid i viss mån betraktas som en oekonomisk dubbelorganisation, eftersom skolväsendet i internatskoleelevernas hemkommuner skall vara dimensionerat för att ta emot *all* behörig skolungdom som har sin hemvist inom kommunen. Detta betraktelsesätt kan dock inte tillämpas på utlandsvenskarna, som ju i allmänhet saknar kommunal anknnytning. Det bör rimligtvis ej heller tillämpas på sådana fall där ett dokumenterat behov av miljöbyte föreligger och förflyttning till internatskola i annan kommun befunnits vara den lämpligaste miljöförändringen.

Av de internatelever som höstterminen 1965 fanns vid internatgymnasierna har $\frac{2}{3}$ intagits på sådana skäl som enligt internatskolerekторernas bedömning ger uttryck för ett verkligt behov hos eleverna av inackordering, definierat så som skett i kap. 9. $\frac{1}{3}$ av de sammanlagt 1 043 gymnasieleverna i internaten eller 350 elever saknar sålunda enligt dessa normer behov av internatskolgång. Till en del utgörs detta klientel av sådana elever som eljest på grund av låg konkurrenskraft icke skulle ha erhållit plats vid gymnasium. Sedan riksdagen 1964 beslutat att gymnasie- och fackskoleintagningen skall svara mot 50 % av antalet 16-åringar, kan emellertid intagningen i gymnasiala internatskolor icke få ske på ett sådant sätt att det fastställda procenttalet systematiskt ökas. Det hemmasvenska internatskoleklientelet kommer sålunda vad gymnasiet och fackskolan beträffar endast att utgöras av elever med dokumenterat behov av skolinackordering vilka poängmässigt tillhör den bäst kvalificerade hälften av 16-åringarna inom det gymnasieområde där de är bosatta. Genom de intagningsbestämmelser som utredningen föreslår för de utlands-

svenska eleverna (jfr kap. 4, 6 och 9) kommer dock vissa av dessa elever att ligga utanför den angivna kvoten.

Yrkesutbildningsberedningen har föreslagit att de gymnasiala skolorna i framtiden skall omfatta även yrkesskolor i samorganisation med gymnasiet och fackskolan. Om beredningens förslag vinner beaktande — vilket utredningen i princip förordar — bör även internatskolorna få en liknande organisation eller genom samarbete som skisserats i 7.3.2.2 kunna erbjuda även yrkesutbildning. I sådant fall kommer det reguljära internatskoleklientelet att utvidgas till att omfatta även yrkesskolelever med behov av skolinackordering. Utöver detta klientel kommer emellertid troligen även i framtiden ytterligare ett antal ungdomar utan påvisbart inackorderingsbehov att söka vinna inträde i vissa internatskolor. Med hänsyn till att dessa alltid har möjlighet att få för dem avpassad utbildning inom sitt gymnasieområde och därigenom undvika att belägga dels undervisningsplats, dels internatplats vid internatskola, syns det skäligt att sådana ungdomar i den mån de tas emot vid internatskola icke åtnjuter statsbidrag vare sig för undervisningen eller för inackorderingen vid skolan. För vissa skolor föreslår utredningen dock under 7.4.2.3 att de likväl med bibehållna intagningsprinciper skall kunna åtnjuta statsbidrag under en övergångstid.

7.4.2.2 Bidragsbestämmelser

När det gäller att begränsa statsstödet till internatskolorna till att gälla sådana elever som har dokumenterat behov av skolinackordering, syns två principer vara möjliga:

1. Alla slags elever får tas in i skolan men bidrag beviljas endast till sådana platser som beläggs med elever med behov av inackordering.

2. Endast elever med behov av inackordering tas in i skolan och bidrag beviljas till den totala driften.

Utredningen, som i första hand vill garantera att internatskolorna bereder plats för elever med behov av skolinackordering och i andra hand finner skäligt att varje internatskola med hänsyn till de enskilda insatser som gjorts vid uppbyggandet av internatskolorna får möjlighet att i viss utsträckning själva svara för elevintagningen, har valt att gå en medelväg mellan dessa båda principer. Vidare finner utredningen lämpligt dels att de statsbidragsbestämmelser som gäller för kommunala skolor i största möjliga utsträckning får tillämplighet på internatskolorna, dels att de statsbidragsbestämmelser som utredningen föreslår för vissa elevhem inom det allmänna skolväsendet tillämpas även på internatskolornas elevhem. Bidragen bör alltså vara uppdelade på bidrag till skolverksamheten och bidrag till internatverksamheten.

7.4.2.2.1 Som *allmänt villkor* för att en internatskola på längre sikt skall vara berättigad att erhålla statsbidrag bör gälla att skolans intagning följer följande principer, som närmare motiveras i kap. 9:

1. I första hand intas utlandssvenska elever genom en särskild i kap. 9 närmare angiven intagningsnämnd till ett antal motsvarande upp till 60 % av skolans totala internatkapacitet.

2. I andra hand intas, till sådant antal att de tillsammans med de utlandssvenska eleverna utgör minst 90 % av skolans internatkapacitet, elever med behov av miljöbyte dokumenterat på sätt som närmare anges i kap. 9 samt glesbygdselever som ej kan beredas tillfredsställande inackordering inom sitt gymnasieområde.

3. Högst 10 % av eleverna intas av internatskolans ledning efter eget be-

dömmande bland elever med eller utan behov av skolinackordering. För att intas i gymnasium eller fackskola skall de dock uppfylla gällande minimikrav för sådan intagning.

Dispens från villkor enligt 1—3 bör av särskilda skäl kunna beviljas av Kungl. Maj:t.

7.4.2.2.2 Till *skolverksamheten* vid skolor som uppfyller villkoren enligt 7.4.2.2.1 bör statsbidrag utgå på grundval av kostnaderna för löner till rektor, biträdande skolledare om sådan finns, lärare, läkare¹ och skolsköterska¹ enligt 7.3.1.2 samt fritidsledare¹ enligt 7.3.1.4. Hela detta belopp kan utgå till skola som till 100 % ställer sina internatplatser till förfogande för elever som antingen är utlandssvenskar eller har dokumenterat behov av miljöbyte. Avdrag på bidragsbeloppet görs med det procenttal som svarar mot inslaget av andra elever än de nu nämnda (grupp 3 i 7.2.2.1).

7.4.2.2.3 Till *internatverksamheten* vid de för statsbidrag godkända skolorna föreslås statsbidrag utgå enligt samma principer som till elevhem vid det allmänna skolväsendet, dvs. med utgångspunkt i ett grundbelopp motsvarande kostnaderna för en elevhemsföreståndare och en biträdande elevhemsföreståndare per fullt 30-tal elever. För överskjutande elevantal om minst 15 utgår bidrag till en föreståndare. Avdrag från detta bidragsbelopp görs på samma sätt som från bidraget till skolverksamheten.

7.4.2.2.4 Utom personal- och vivrekostnader åvilar internatskolorna betydande *kostnader för skol- och elevhemsbyggnader* i form av byggnads-, reparations- och underhållskostnader samt

¹ Beträffande dessa tre punkter går utredningens förslag utöver vad som gäller för kommunala skolformer.

kostnader för anskaffande och underhåll av inventarier, kostnader som beträffande det allmänna skolväsendet bestrids av stat, landsting och kommuner. Om kommunerna å sin sida kan undgå stora investeringskostnader inom sitt skolväsen genom att en internatskola är belägen där, kan det anses skäligt att sådana kommuner bidrar till byggnads- kostnaderna vid internatskolan. Bidrag från staten torde emellertid även ofta vara erforderliga för att internatskolorna lokalmässigt skall kunna uppehålla en standard jämförlig med de kommunala skolornas.

Då utredningens förslag i sin helhet innebär ett övertagande från det allmännas sida av de merkostnader för skolgång, som elever med dokumenterat behov av inackordering på annan ort än hemorten fått vidkännas, finner utredningen det rimligt att statsbidrag utgår till sådana byggnads-, reparations- och moderniseringskostnader som befinns skäliga för internatskolornas verksamhet och som inte förorsakats av att underhållet tidigare blivit uppenbart eftersatt.

Till byggnader vid internatskolor föreslår *utredningen* att statsbidrag skall utgå enligt beslut av Kungl. Maj:t i varje särskilt fall. De enligt riksdagsbeslut 1964 för byggnads- och utrustningsändamål vid privatskolor, med företräde för internatskolor beviljade medlen (5 milj. kr) finner utredningen främst böra användas till sådan nybyggnad och ombyggnad av internatlokaler som syftar till att öka antalet internatplatser för kvinnliga elever, så att större överensstämmelse kan nås mellan antalet manliga och kvinnliga elever vid internatskolorna.

7.4.2.3 *Övergång till de nya statsbidragsbestämmelserna*

Utredningen föreslår att de internatskolor, som konstateras vara behövliga för

att tillgodose inackorderingsbehovet och som önskar anpassa sig efter de rekommendationer som givits i detta kapitel och efter intagningsbestämmelserna i kap. 9, efter ansökan skall kunna erhålla statsbidrag enligt de här och i till detta betänkande fogat författningsförslag föreslagna bestämmelserna. Övergången till de nya statsbidragsreglerna föreslås ske, vad hela *undervisningsdelen* av internatskolan beträffar, från och med det första läsår då skolan i fråga tillämpar de av utredningen föreslagna intagningsbestämmelserna och, vad *inackorderingsdelen* beträffar, successivt för varje årskurs elever på vilka de nya intagningsbestämmelserna tillämpats.

I 7.4.1 har närmare beskrivits huru de nuvarande statsbidragsbestämmelserna kan medföra att bortfall eller ändring av statsbidraget till en privatskola kan få ekonomiska konsekvenser för övriga privatskolor. Likaledes har omnämnts att årets riksdag medgivit en sådan höjning av medelsanvisningen under anslaget, att skolorna under budgetåret 1966/67 kan bibehållas vid oförändrad bidragsnivå i förhållande till budgetåret 1965/66. *Utredningen förordar* att de under anslaget ingående internatskolorna även efter budgetåret 1966/67 tills vidare får bibehållas vid oförändrad bidragsnivå, tills frågorna om dessa skolors anpassning till det nya skolsystemet och om behovet av internatplatser klarnat. Denna övergångstid bör utlöpa den 1 juli 1972. De skolor som då ej överförts till det statsbidragssystem, som utredningen förordar för internatskolor, bör därefter ej längre få statsbidrag som internatskolor. I vad mån statsbidrag bör utgå till skolorna som till externatskolor, är en fråga som ej ankommer på utredningen.

Under anslaget Bidrag till vissa internatskolor utgår statsbidrag med 5 kro-

nor per elev och dag av läsåret till bl. a. Sigtunaskolan, Solbacka läroverk och Viggbyholmskolan. Dessa skolor har en organisation och allmän inriktning som väl fyller de krav som brukar ställas på skolor som tillerkänns statsbidrag till vissa privatskolor, och det torde föreligga möjligheter att anpassa skolorna till det av utredningen förordade internatskolesystemet. Om alla tre skolorna erfordras för detta ändamål kan nu ej bedömas. *Utredningen förordar* emellertid att skolorna fr. o. m. budgetåret 1967/68 tillerkänns statsbidrag från anslaget Bidrag till vissa privatskolor, dock längst till den 1 juli 1972, då förut nämnda övergångstid upphör. Under denna tid bör slutligt avgöras om skolorna erfordras i den av utredningen förordade internatskoleorganisationen.

Återstående skolor under anslaget Bidrag till vissa internatskolor bör få bibehållas vid sitt nuvarande statsbidrag under förut nämnda övergångstid. Därefter bör bidragen ej längre utgå.

Grännaskolan rekryterar elever i stor utsträckning bland utlandssvenskar och utlänningar. Den har en inriktning som efter vissa jämkningar bör kunna medföra att skolan inpassas i det nya av utredningen förordade internatskolesystemet. Den får nu inte statsbidrag från någotdera av de båda privatskoleanslagen. *Utredningen förordar* att Grännaskolan från och med budgetåret 1967/68 inordnas under anslaget Bidrag till vissa privatskolor på samma villkor som de förut nämnda tre skolorna.

Utredningens synpunkter på en tänkbar utveckling av internatskolebehovet återfinns i bilaga 4.

7.5 Fördelning av kostnaderna för internatskolgången

Utredningen har i kap. 5 fastslagit principen att kommunerna väsentligen bör

ha skyldighet att bekosta skolinackordering för elever som har dokumenterat behov av sådan inackordering för att kunna bedriva sina studier, inte bara på grundskolestadiet utan även på det gymnasiala stadiet. I samma kapitel har utredningen hävdad att föräldrarnas kostnader för barn i behov av skolinackordering bör vara väsentligen av samma storleksordning vare sig de väljer privat inackordering, inackordering i elevhem eller internatskolgång. Vidare har utredningen i kap. 4 föreslagit att beträffande utlandssvenska elever staten skall stå för de skolkostnader som beträffande hemmasvenska elever bärs av hemkommunen. Beträffande statsbidragen till internatskolorna har utredningen ytterligare i 7.4.2.2 föreslagit att särskilda bidrag skall utgå till skol- respektive internatverksamheten och att bidraget till skolverksamheten skall få väsentligen samma utformning som motsvarande bidrag till kommunala skolorformer. Statsbidragen till elevhem bör vidare vara konstruerade på samma sätt vare sig elevhemmet är knutet till en internatskola eller till en allmän skola.

7.5.1 Elevavgifter

Varje elev i internatskola som intagits där på grund av dokumenterat behov av skolinackordering (jfr kap. 9) föreslås till skolan betala en avgift som för varje år maximerats av statlig myndighet. Denna avgift föreslås utgöra 350 kr per månad läsåret 1967/68. Då en ovillkorlig fixering av avgiften för enstaka internatskolor i vissa situationer — exempelvis under år då större investeringar eller andra ekonomiska ansträngningar måst göras — kan beräknas medföra likviditetssvårigheter, bör dock möjlighet finnas för internatskolorna att efter framställning överskrida maximitbeloppet för de avgifter som uttas un-

der året. Eftersom de internatskolor som åtnjuter det största bidraget till 60 % avses rekrytera sina elever bland utlandssvenskarna, föreslår utredningen att det skall ankomma på utlandsskolnämnden såväl att fastlägga den för varje år gällande maximavgiften som att pröva ansökningar om medgivande att överskrida denna. Av denna elevavgift förutsätts föräldrarna av egna tillgångar betala det belopp varmed avgiften överstiger inackorderingstillägget till studiebidraget respektive, för vissa utlandssvenska elever, det särskilda inackorderingsbidraget för utlandssvensk elev som utredningen föreslagit i kap. 4.

7.5.2 Kommunala ersättningar

Då en elev på grund av dokumenterat behov av skolinackordering intas i en internatskola, övertar internatskolan därmed ett ekonomiskt ansvar för elevens inackordering och undervisning som egentligen åvilar kommunen. Det är därför rimligt att hemkommunen till internatskolan utger viss ersättning, bestående av dels en avgift för skolgången, dels en avgift för inackordering.

Den förra avgiften bör få samma storlek som den kommunala ersättning som enligt varje år uppgjord taxa skall betalas för elev som går i annan kommuns skolväsen. För kommunalt gymnasium är det för närvarande gällande beloppet 2 315 kronor per elev och läsår. Den senare avgiften bör även räknas fram och fastställas för varje år på samma sätt som den förra. Enligt nuvarande kostnadsläge håller utredningen före att ett belopp om 1 000 kr per läsår är en lämplig avgift (jfr utredningens beräkningar av elevhemskostnader i 8.5.2.2). Avgiften bör vara densamma för elever som inackorderas i annan kommuns elevhem inom det allmänna skolväsendet. Framräkningen av beloppet bör baseras på kostnaderna vid dessa senare

hem. För utlandssvenska elever skall den kommunala ersättningen för såväl skolgång som inackordering erläggas av statsmedel genom utlandsskolnämndens försorg.

7.5.3 Sammanfattning

Som framgår av framställningen i 7.4 och ovan i 7.5 beräknas den kommunala ersättningen för varje elev, medan statsbidragen framräknas på grundval av personallöner. Härav följer att en särskild begränsning måste införas för statsbidraget om detta endast skall komma de elever till godo som har dokumenterat behov av miljöbyte. Denna kontroll äger i realiteten rum vid intagningsproceduren enligt utredningens förslag i kap. 9. För internatskolor som

utnyttjar den av utredningen förutsedda möjligheten att även ta in 10 % elever utan dokumenterat behov av internatskolgång görs ett tioprocentigt avdrag från de maximala bidragsbeloppen såväl till skolan som till internatet. För de elever som här avses skall icke maximering av elevavgiften enligt 7.5.1 gälla.

Som nämnts i beskrivningarna i 7.1.1—7.1.14 fungerar de flesta internatskolor även som externatskolor för ett klientel som huvudsakligen är bosatt i skolans omedelbara närhet. I den mån skolmyndigheterna godkänt en internatskola som externatskola för elever från ett visst område bör skolan för dessa elever åtnjuta statsbidrag till skolverksamheten enligt samma principer som en kommunal skola.

7.6 Internatskoleorganisationen i framtiden

Inackorderingsbehovet för vad utredningen kallat »riksklientelet», dvs. utlandssvenskars barn och elever i behov av radikalt miljöbyte, kan i huvudsak tillgodoses dels genom elevhem vid det allmänna skolväsendet, dels genom internatskolor. Med hänsyn till de finansiella konsekvenserna om nya anläggningar i större utsträckning skulle behöva ifrågakomma har utredningen i första hand prövat hur de vid internatskolorna nu befintliga platserna skall kunna utnyttjas på ett sätt som står i samklang med grundtankarna bakom den reformerade skolan. Det är uppenbart att detta lättast låter sig ordna beträffande elever på den obligatoriska skolans stadier, medan stora svårigheter uppstår i fråga om de gymnasiala skolorna. De nya krav som av statsmakterna uppställts på fullständiga valmöjligheter för alla elever på en skolort bör i princip upprätthållas även för det här ifrågakommande elevklientelet.

Utredningen har försökt beräkna det behov av inackorderingsplatser på olika skolstadier som skulle kunna väntas uppstå för riksklientelet inom den närmast överskådliga framtiden. De sifferberäkningar om det väntade behovet av inackorderingsplatser under vissa alternativa antaganden, som utredningen redovisat i bil. 4, är att betrakta som exempel på den möjliga utvecklingen. De är avsedda att kunna ge viss vägledning för statsmakternas beslut. Sålunda finner utredningen att det, även under antagande att det redovisade maximalalternativet uppnås, icke finns anledning nu föreslå inrättande av någon ny internatskola på något skolstadium. För att tillgodose bland annat de utlandssvenska föräldrarnas behov av möjligheter till val av olika inackorderingsformer har utred-

ningen i kap. 8 rekommenderat att tre elevhem skall byggas huvudsakligen för riksklientelet. Utredningen finner vidare att statsmakternas beslut till den framtida omfattningen av internatskolorna bör anstå till dess erfarenheter vunnits under en period, då internatskolor och elevhem framstått som jämbördiga alternativ. I väntan härpå bör någon sådan förändring av statsbidragsreglerna ej komma i fråga att under denna period någon nedläggning av internatskolor sker på myndigheternas initiativ. Utredningen har därför sökt utforma sina förslag till ett nytt statsbidrags- och finansieringssystem (jfr 7.4—7.5) för vissa internatskolor så, att dessa omedelbart får möjlighet att ställa platser till förfogande för de elevgrupper utredningen avser, medan å andra sidan dessa statsbidragsvillkor icke åstadkommer någon förändring i de övriga skolornas nuvarande situation.

Enligt de beräkningar som gjorts skulle det platsbehov som någorlunda säkert kan fastställas för de närmaste åren, underskrida antalet platser på befintliga internatskolor. Dessa har även i starkt skiftande grad möjligheter att uppfylla de fordringar som utredningen ställt för nya statsbidrag till skolor och inackorderingsplatser för riksklientelet. Sålunda kan ingen av de nu existerande internatskolorna på egen hand fylla de krav beträffande elevantalet som en fullständig uppsättning av valmöjligheter på det gymnasiala stadiet förutsätter; vissa av dem kan dock genom samarbete med olika slag av andra skolor organiseras så att godtagbara valmöjligheter kan erbjudas. Vidare har de befintliga skolorna i högst olika grad visat sig attraktiva för utlandssvenskar, beroende på läge eller andra omständigheter. Endast en del av dem har hittills verkat som samskolor. Utredningen har därför i bil. 4

grupperat de befintliga internatskolorna i vissa kategorier. Den prioritetsordning som därvid uppstått skulle enligt utredningens förslag medföra att i första hand, medan behovets framtida storleksordning ännu icke är känd, skolorna i de första kategorierna omedelbart förväntas bli infogade i den nya ordningen (för riksinternatskolor), medan beslut för de övriga uppskjutes till den tidpunkt då det står klart att platsbehovet överskrider vad de nyssnämnda internatskolorna samt elevhemmen kan erbjuda. I stort sett skulle alltså nuvarande statsbidragsregler fortsätta att gälla för de internatskolor som bedöms sakna tillräckliga förutsättningar att nu fungera som avnämare av riksklientelet.

Vid bedömningen av vilka skolor som närmast skulle komma i fråga har utredningen sökt bilda sig en uppfattning om vad som mot bakgrund av de redovisade räkneexemplen skulle vara en rationell planering från myndigheternas sida. Den anpassning till en rationell planering som utredningen vill rekommendera har skisserats som i viss mån alternativa förslag skola för skola.

Huvudlinjerna i utredningens rekommendationer följer den nyssnämnda prioritetsordningen. Sålunda syns möjligheten att uppnå en sådan skolorganisation, som motsvarar praktiskt taget samtliga av de av utredningen uppställda kriterierna, att vara särskilt god i fråga om de två internatskolorna i Sigtuna. De har också redan nu ett avsevärt utlandssvenskt klientel (197 vid Sigtuna humanistiska läroverk och 96 vid Sigtunaskolan). Nära dem i en nästa kategori kommer två andra skolor med gymnasium, nämligen Viggbyholmsskolan och Grännaskolan. Antalet internatplatser vid de fyra nu nämnda skolorna är:

Sigtuna hum. läroverk	298
Sigtunaskolan	280

Viggbyholmsskolan	275
Grännaskolan	116
Summa	<u>969</u>

De tre övriga internatskolor, som har statsbidragsberättigade gymnasielinjer, nämligen Lundsberg, Solbacka och Fjellstedtska skolan i Uppsala, syns — i förhållande till ovan behandlade skolor — ej ha lika goda förutsättningar att uppfylla alla de uppställda villkoren, åtminstone för gymnasiestadiet. Deras platsantal syns icke heller behöva utnyttjas omedelbart för en omläggning till »internatskola för riksklientel» under de nya statsbidragsvillkoren. Slutligen kommer i en fjärde kategori de skolor, som icke har statsbidragsberättigade gymnasielinjer och för vilka olika andra planer finns för utnyttjande. Det har icke synts tillkomma utredningen att bedöma huruvida dessa senare internatskolor har en sådan inriktning att de tillgodoser ett speciellt utbildningsbehov eller huruvida de tillgodoser ett lokalt eller regionalt skol- inackorderingsbehov. Det torde ankomma på skolöverstyrelsen att som hittills bedöma hithörande frågor.

Utredningens förslag i bil. 4 har sålunda karaktär av vissa rekommendationer för en planering i anslutning dels till redan fattade beslut om de fordringar som uppställts för grundskolan och de gymnasiala skolorna, dels till av utredningen konstaterat behov av internatplatser för utlandssvenskars barn och elever med behov av radikalt miljöbyte. Det bör ankomma på de enskilda skolornas styrelser, de berörda länsskolnämnderna och skolöverstyrelsen att i sina remissyttranden över detta betänkande ta ställning till de framförda rekommendationerna, eller framföra andra alternativ, i så konkret form att ett första ställningstagande till vad här kallats riksklientelet av internatskoleplatser kan ske från Kungl. Maj:ts sida i den proposition vartill utredningens betänkande avsetts leda.

KAPITEL 8

Elevhem

8.1 Den nuvarande elevhemsorganisationen

Genom en rundfråga till samtliga länskolnämnder och landsting har utredningen fått överblick över de elevhem som är avsedda för elever vid obligatoriska skolor, realskolor, flickskolor, gymnasier, fackskolor och olika slag av yrkesskolor och som icke är speciellt avsedda för elever som på grund av fysiskt eller psykiskt handikapp eller av annan anledning kräver särskild vård eller behandling. De numeriska uppgifter som i det följande återges dels insprängda i texten, dels i tabellform härrör från denna inventering.

8.1.1 Elevhem för den obligatoriska skolan

8.1.1.1 Lokalisering, elevantal

De elevhem för elever i den obligatoriska skolans åldrar som finns i Sverige är huvudsakligen lokaliserade till glesbygder. Belägenheten av de f.n. fungerande elevhemmen framgår av tabell 8:1 och 8:2.

Några kommunala elevhem för barn i obligatoriska skolor i mera tätbefolkade områden finns sålunda inte. Att möjligheten till inackordering i elevhem icke utnyttjats av de barnavårdande myndigheterna för sådana barn som av miljöskäl icke bör bo i hemmet, torde bero på att man för yngre barn anser placering i ett lämpligt fosterhem vara bättre än inplacering i ett elevhem och

att inackordering i privat familj är billigare. Placering av andra kategorier av inackorderingsbehövande elever än glesbygdsbarn i elevhemmen skulle även medföra att hemmet delvis måste hållas öppet även under ferier eller att man måste anskaffa särskild ferieinackordering för vissa av barnen.

Utlandssvenskar syns endast i undantagsfall placera sina barn i elevhem vilket bland annat torde bero på att tillgång till lämpligt belägna elevhem i stort sett saknas.

Inom socialstyrelsen liksom inom sådana organisationer som administrerar omhändertagande av barn, exempelvis Allmänna Barnhuset i Stockholm, har man funnit att familjeinackordering i allmänhet är den bästa inackorderingsformen för yngre barn. Utredningen ansluter sig i princip till denna uppfattning. Frågan om i vilken ålder ett barn med fördel kan placeras i elevhem torde inte kunna avgöras generellt. För barn som nått högstadieåldern torde placering i elevhem i normala fall inte vara till skada, om personalutrustningen vid elevhemmet är sådan att en individuell omvårdnad är möjlig.

Beträffande valet mellan skjutsning till skolan och inackordering råder delade meningar. Från vissa håll hävdas att elever mycket väl kan resa upp till mellan sju och åtta mil till skolan varje dag utan skada för skolprestationerna. Det värde som ligger i att eleverna får vistas i sin hemmiljö anses då uppväga

Tabell 8:1 Tillgängliga platser i elevhem höstterminen 1965 fördelade på de skolformer för vilkas elever platserna huvudsakligen är avsedda.

Län	Yrkeskolor																
	Oblig. skolan		Gymnasium		Central verkstadsskola o. yrkesskola		Yrkeskola f. vårdyrken, sjuksköterskeskola, etc.		Lantbruks-, lanthushålls-, skogsbruks-, trädgårdsskola		Sjömansskola		Industri-skola		Samtliga skolor		
	antal hem	antal platser	antal hem	antal platser	antal hem	antal platser	antal hem	antal platser	antal hem	antal platser	antal hem	antal platser	antal hem	antal platser	antal hem	antal platser	
Stockholms	1	33	—	—	9	246	3	174	2	66	—	—	—	—	—	15	519
Uppsala	—	15	1	58	1	15	1	108	—	—	—	—	—	—	—	3	196
Södermanlands	—	15	1	30	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	45
Östergötlands	—	—	—	—	4	241	3	73	2	99	—	—	—	—	—	9	413
Jönköpings	—	—	1	33	1	55	1	157	—	—	—	—	—	—	—	3	245
Kronobergs	—	—	1	16	3	305	3	182	3	124	—	—	—	—	—	10	627
Kalmar	—	11	2	43	1	132	—	—	3	171	—	—	—	—	6	357	
Gotlands	1	24	—	25	1	38	—	—	1	40	1	39	—	—	4	166	
Blekinge	—	—	—	—	1	144	—	—	2	97	—	—	—	—	—	4	273
Kristianstads	—	—	—	—	2	131	2	147	9	346	—	—	—	—	1	32	624
Malmöhus	—	—	—	—	1	131	2	15	—	—	—	—	—	—	—	3	146
Hallands	—	—	—	—	1	124	—	—	2	99	—	—	—	—	—	3	223
Göteborgs o. Bohus	—	14	2	37	4	197	3	104	4	150	2	137	—	—	15	639	
Älvsborgs	—	—	—	—	4	271	3	168	7	218	—	—	—	—	14	657	
Skaraborgs	—	—	—	—	1	89	4	196	5	236	—	—	—	—	10	521	
Värmlands	1	15	—	—	3	285	1	215	4	142	—	—	—	—	9	657	
Örebro	—	—	—	—	10	489	1	210	2	154	—	—	—	—	13	853	
Västmanlands	—	—	—	—	2	276	2	166	2	78	—	—	—	—	7	797	
Kopparbergs	1	40	—	—	1	296	3	197	3	124	—	—	—	1	277	657	
Gävleborgs	—	—	—	—	3	252	1	179	4	179	—	—	—	—	8	610	
Västernorrlands	—	—	—	—	3	466	—	—	6	194	—	—	—	—	9	660	
Jämtlands	2	52	2	140	1	156	1	130	2	91	—	—	—	—	8	569	
Västerbottens	4	62	1	58	4	330	1	32	8	281	—	—	—	18	763		
Norrbottnens	11	383	3	174	6	602	7	340	—	—	—	—	—	27	1 499		
Samtliga	21	664	14	614	67	5 271	42	2 793	71	2 889	3	1 716	2	309	220	12 716	

Tabell 8:2 Översikt över elevhem för elever vid den obligatoriska skolan

Hemmets namn	Län	Huvudman	Antal platser		Beläggn. 1.10.1965	Hemmet av- sett för elever i 1
			f. pojck.	f. flick.		
Vaxholms skolhem	B	Landstinget	18	15	29	rsk
Elevhemmet i Tierp	C	Landstinget	15	15	30	rsk+y
Visby stads elevhem	I	Visby stad	24	25	32	rsk, g, kf, y
Kvistbergsgården, Sysse- bäck	S	Finnskoga-Dalby kom- mun	7	8	15	grsk
Skolhemmet, Idre	W	Skolstyr. Idre kommun	20	20	12	fsk+grsk
Duveds skolhem, Duved	Z	Åre kommun	12	10	21	grsk
Gäddede skolhem, Gäddede	Z	Frostvikens kommun	15	15	30	fsk+grsk
Sorsele skolhem, Sorsele	AC	Sorsele kommun	15	5	24	grsk
Stensele skolhem, Stensele	AC	Stensele kommun	14	4	17	fsk+y
Kommunala elevhemmet, Tärnaby	AC	Tärna kommun	15	10	30	grsk
Holmöns skolhem, Umeå	AC	Holmöns kommun	5	3	7	grsk
Elevhemmet, Övertorneå	BD	Övertorneå kommun .	15	15	25	grsk
Elevhemmet, Svanstein .	BD	Övertorneå kommun .	15	15	24	grsk
Östra elevhemmet, Jokk- mökk	BD	Jokkmokks kommun .	30	30	60	grsk
Västra elevhemmet, Jokk- mökk	BD	Jokkmokks kommun .	13	13	26	grsk
Skolhemmet, Hedenäset .	BD	Hietaniemi kommun .	12	12	16	grsk
Elevhemmet Öberga, Arjeplog	BD	Arjeplogs kommun .	20	20	30	grsk
"Arbetsstugan", Arjeplog	BD	Arjeplogs kommun .	10	10	20	grsk (H)
Elevhemmet, Ulatti	BD	Gällivare kommun .	14	14	28	grsk (L+M)
Elevhemmet, Kiruna	BD	Kiruna stad	15	20	35	fsk+grsk
Elevhemmet, Överkalix ...	BD	Överkalix kommun .	30	30	35	grsk+y
Elevhemmet, Karesuando	BD	Karesuando kommun	15	15	16	grsk
			349	324	562	
			673			

- ¹ grsk = grundskola
 fsk = folkskola
 rsk = realskola
 kf = kommunal flickskola
 g = gymnasium
 y = yrkesskola

Anm. I förteckningen har medtagits icke enbart sådana hem som är byggda för den obligatoriska skolan utan även sådana som helt eller delvis tar emot elever vid realskolor och flickskolor, eftersom dessa skolformer närmast svarar mot grundskolans högstadium. Hem som speciellt är avsedda för gymnasieelever har däremot icke medtagits.

den ökade trötthet som kan bli följden av den långa restiden och olägenheterna av isoleringen från kamraterna på fritiden. Häremot hävdas att en icke för knappt tillmätt fritid är villkor för goda skolprestationer och att vistelsen i föräldrahemmet icke är så värdefull att

den uppväger långa och tröttande dagliga resor, i synnerhet som även elevhemsvistelsen uppvisar positiva värden i form av möjligheter till givande kamrattillvaro på eftermiddagarna och fritidsverksamhet under lämplig tillsyn. I synnerhet sägs elevhemsvis-

telse vara att föredra framför långa dagliga resor i de fall då femdagarsvecka införts och eleverna endast behöver bo borta från hemmet under fem av veckans dagar.

Utredningen finner för sin del att det icke är möjligt att generellt avgöra hur lång daglig restid som bör accepteras för skolungdom på olika stadier. Sömnbehov, fritidsbehov, bundenhet till hemmet och andra individuella olikheter syns böra särskilt beaktas vid valet mellan resa och inackordering för den enskilde eleven.

Av den relativt höga åldern hos samtliga de elevhem för den obligatoriska skolans stadium som för närvarande fungerar (med undantag för det nya elevhemmet i Sysslebäck) torde man kunna sluta sig till att kommunerna i allmänhet icke är inställda på att lösa inackorderingsfrågan för den obligatoriska skolans elever med elevhem. För glesbygdsbarnens del syns man vara mest höjd för att lösa de problem som skolornas centralisering medför genom att inrätta skolskjutsar. För barn som av andra anledningar är i behov av skolinackordering syns man på de flesta håll föredra familjeplacering.

8.1.1.2 *Stadga och statsbidragsbestämmelser*

"Stadga för elevhem inom det obligatoriska skolväsendet" har utfärdats av Kungl. Maj:t 1961 (SFS 1961:210, ändrad 1964:442).

Enligt denna stadga är skolstyrelsen i kommunen styrelse för elevhemmet och hemmet står dessutom under inseende av skolöverstyrelsen och länskolnämnden. Enligt stadgan skall i mån av plats även elever vid annan skola i kommunen än den obligatoriska motas i elevhemmet och må främst de elever mottas som bor avlägset från skolan. Först i andra hand, dvs. om

plats finns tillgänglig, må »därjämte på begäran av målsman eller barnavårdsnämnden i elevhem mottas elev, som av medicinska eller sociala skäl icke bör vistas i sitt hem». Skolstyrelsen beslutar om intagning. Elever som går i obligatorisk skola skall under vistelsen i elevhemmet erhålla fri omvårdnad, däri inbegripet fri kost och erforderlig läkarvård.

En föreståndare skall enligt stadgan vara ansvarig för den närmaste ledningen och skötseln av hemmet. Om antalet elever i elevhem är minst trettio, skall dessutom en biträdande föreståndare anställas. Sådan biträdande föreståndare kan även anställas efter länskolnämndens medgivande vid lägre elevantal än trettio. Stadgan anger ytterligare att vid elevhem därjämte skall finnas anställd »annan personal i den omfattning som fordras för verksamheten». Föreståndarens och biträdande föreståndarens åligganden skall finnas upptagna i en instruktion som fastställts av länskolnämnden med ledning av en normalinstruktion som utfärdats av skolöverstyrelsen. Denna normalinstruktion är utfärdad den 30.11.1962 och har följande lydelse.

1 §. Föreståndare skall ha gjort sig väl underrättad om innehållet i Kungl. Maj:ts stadga den 14 april 1961 för elevhem inom det obligatoriska skolväsendet.

2 §. Föreståndare skall med omsorg följa de på elevhemmet intagna eleverna, göra sig förtrogen med deras läggning, utveckling, uppförande, övriga personliga förhållanden och förhållande i skolan samt hålla kontakt med och beflita sig om ett gott samarbete med elevernas föräldrar och lärare.

3 §. Föreståndare åligger att leda driften vid hemmet, fördela arbetsuppgifterna inom hemmet och övervaka deras utförande, tillse att god ordning och hygien råder inom hemmet, tillse att hemmets fastighet och inventarier väl vårdas och utan dröjsmål till skol-

styrelsen anmäla på fastigheten eller inventarierna uppkomna skador, föra förteckning över hemmets inventarier, vilken förteckning skall ligga till grund för den årliga inventering, som skolstyrelsen företager, årligen vid tidpunkt, som skolstyrelsen bestämmer, avge förslag till nyanskaffningar till hemmet, inom ramen av fastställda anslag göra inköp för hemmets drift och häröver föra erforderliga anteckningar, när så bedömes nödvändigt vid inträffande sjukdomsfall tillkalla läkare, ansvara för hemmets medicinförråd och vaka över att ingen obehörig får tillträde till förrådet, tillse att eleverna erhåller tillräcklig, fullvärdig och vällagd kost.

4 §. Föreståndare skall föra liggare över intagna elever, utvisande dag för deras in- och utskrivning. I liggaren bör även göras anteckning angående elevs hemresa vid veckoslut eller ferier.

5 §. Föreståndare är skyldig att på kallelse närvara vid sammanträde med skolstyrelsen.

6 §. Föreståndare må endast tillfälligtvis lämna elevhemmet under tid, då eleverna vistas där, om ej ställföreträdare eller annan ansvarig befattningshavare är i tjänst.

7 §. Har föreståndare jämlikt 14 § i elevhemsstadgan vidtagit åtgärder men rättelse ej vunnits, skall föreståndaren anmäla förhållandet till vederbörande rektor.

8 §. Föreståndare må ej för obehörig yppa vad som kommer till hans (hennes) kännedom angående elevs personliga förhållanden.

Bestämmelser om statsbidrag till *skolhemsbyggnader*¹ vid det obligatoriska skolväsendet och deras inredning återfinns i KK 1936:202. Däri stadgas att statsbidrag till sådana skolhemsbyggnader och till inventarier för dessa må utgå med ett belopp som Kungl. Maj:t i varje särskilt fall bestämmer. Någon bestämd procentsats av de beräknade kostnaderna har icke fastställts, men under senare år syns bidrag mestadels

¹ = *elevhemsbyggnader* enligt utredningens terminologi.

ha beviljats med 80 % av de beräknade godkända kostnaderna. Vid det senast avgjorda ärendet rörande statsbidrag till elevhem bestämdes bidraget till 75 % av de godkända kostnaderna. Enligt kungörelsen skall hemmen vara avsedda för minst 20 och i regel högst 40 barn. Vidare stadgas att skolöverstyrelsen skall tillhandagå vederbörande skoldistrikt med uppgifter och anvisningar angående de för skolhemsanläggning erforderliga utrymmena. Skolöverstyrelsen har icke med anledning härav funnit sig föranlåten att upprätta normalritningar för skolhemsbyggnader utan ger anvisningar om byggnadernas utförande för varje gång ett sådant byggnadsärende blir aktuellt. Det ringa antalet ärenden av detta slag och den långa tidrymd som förflyter mellan de tillfällen då sådana ärenden behandlas gör att synen på lokalernas utformning ofta förändras från ärende till ärende.

För *driften* av dessa skolhem utgår statsbidrag enligt KK 1958:665 (med senare ändringar) om statsbidrag till driftkostnader för det allmänna skolväsendet. Bidrag utgår på så sätt att tjänst som föreståndare och biträdande föreståndare vid elevhem inräknas i bidragsgrundande tjänster liksom skoldar- och lärartjänster. Andra bidrag utgår inte till driften.

8.1.1.3 Lokaler, personal och utrustning

I den i det föregående nämnda statsbidragskungörelsen rörande skolhemsbyggnader för den obligatoriska skolan anges beträffande skolhemsbyggnaden att den

skall förläggas till en med hänsyn till dess ändamål och verksamhet samt möjligheten att öva nödig tillsyn välbelägen ort och uppföras på lämplig tomt samt vara avsedd för minst 20 och i regel för högst 40 barn. Skolhemsanläggning skall innehålla för det avsedda barnantalet tillräckligt an-

tal rum av tillfredsställande storlek och form jämte övriga nödiga utrymmen. Tomten skall inhägnas, planeras och planteras samt inrymma lämpligt planteringsland. Erforderlig tillgång till vatten skall, där så ske kan, beredas genom vattenledning och eljest genom brunn å tomtområdet. Nödig utfartsväg skall anläggas och underhållas.

I vissa av de befintliga skolhemmen är rummen avsedda för ett större antal barn, ända upp till 7 å 8.

Enligt stadgan för elevhem inom det obligatoriska skolväsendet (SFS 1961: 210, ändr. 1964: 442) ställs vissa krav för behörighet till befattning som föreståndare och biträdande föreståndare vid elevhem, nämligen att

- a) vara känd för hedrande vandell,
- b) vara fri från sjukdom eller lyte som medför olämplighet för tjänsten,
- c) äga väl vitsordad förmåga att leda personal och behandla barn och ungdom,
- d) ha med godkända vitsord genomgått minst ettårig kurs vid av staten godkänd skola för utbildning av internatföreståndare eller äga därmed jämförlig utbildning,
- e) ha utbildning i barnpsykologi och barnsjukvård samt
- f) ha praktisk erfarenhet av internatarbete bland barn och ungdom.

Om särskilda skäl äro därtill, äger skolstyrelsen medgiva dispens från villkoren enligt d) och e).

Dessa behörighetskrav syns i och för sig vara fullt tillräckliga. Å andra sidan torde man heller icke kunna ute-

Tabell 8:3 Översikt över elevhem för elever vid gymnasiala skolor

Hemmets namn	Län	Huvudman	Antal platser		Belägg. 1.10.1965	Hemmet avsett även för elever i 1
			f. pojok.	f. flick.		
Elevhemmet Gudmund, Uppsala	C	Landstinget	28	30	58	
Landstingets elevhem för läroverksungdom i Strängnäs	D	Landstinget	30	15	42	rsk
Elevhemmet, Eksjö	F	Landstinget	16	17	32	
Växjö högre allm. läroverks skolhem, Växjö ...	G	Självst. stiftelse	16	—	16	rsk
KFUM:s elevhem, Kalmar	H	KFUM	22	—	21	rsk
Föreningen Folkets Hus elevbostäder, Kalmar ...	H	Fören. Folkets Hus ..	—	32	32	rsk+sem
Max Albin Dahlgrens stiftelse, Uddevalla	O	Stiftelse	—	20	20	rsk+kf
Gustavsbergs stiftelses skolhem, Uddevalla ...	O	Stiftelse	31	—	31	rsk
Elevhemmet i Östersund	Z	Landstinget	43	37	80	fackskola
Elevhemmet i Strömsund	Z	Landstinget	30	30	59	fackskola
KFUM:s elevhem, Umeå	AC	KFUM	35	23	57	
Läroverkets elevhem, Haparanda	BD	Skolstyr. i Haparanda	30	30	62	
Elevhemmet MalMBERGET	BD	Gällivare kommun	30	30	60	rsk
Elevhemmet Arkadien, Kiruna	BD	Kiruna stad	27	27	54	rsk
			338	291	624	
			629			

- ¹ rsk = realskola
sem = seminarium
kf = kommunal flickskola

Anm. Här har medtagits hem som huvudsakligen är avsedda för gymnasieelever. Inga hem har sålunda registrerats såväl i tabell 8:3 som 8:2. Viss dubbelföring av elever förekommer dock.

Tabell 8:4 Tillgängliga och belagda platser vid elevhem 1. 10. 1965

Skolform	Tillgängliga platser			Därav belagda platser 1.10.1965
	för pojkar	för flickor	alla elever	
Obligatoriska skolan	351	313	664	562
Gymnasium	322	292	614	624
Yrkeskolor	6 808	4 630	11 438	10 072
därav:				
Verkstadsskolor, m. fl.	4 527	744	5 271	4 964
Skolor för vårdnadsyrken	32	2 761	2 793	2 696
Lantbruks-, lantbrukshush-, skogsbruks- och trädgårdsskolor ...	1 764	1 125	2 889	1 958 ¹⁾
Sjömansskolor	176	—	176	150
Industriskolor	309	—	309	304
Samtliga skolor	7 481	5 235	12 716	11 258

¹ Beläggningsen den 1/10 var låg, då vid vissa lantbruksskolor ny termin börjar först den 1/11.

sluta eller minska något av dessa krav, oaktat svårigheterna att erhålla kompetent personal till elevhemmen är så stora att nära hälften av föreståndarna saknar formell behörighet.

8.1.2 Elevhem för gymnasiala skolformer

8.1.2.1 Lokalisering, elevantal

Såsom framgår av tabell 8:3 är elevhemmen för gymnasieelever lokaliserade till olika platser i Sverige, där gymnasiet's upptagningsområde är sådant att ett större antal av eleverna har lång eller svår skolväg. Särskilt är dessa elevhem koncentrerade till gymnasieorter i Norrland samt till orter i södra och mellersta Sverige med inslag av skärgårds- eller öbefolkning. Men även i Uppsala, som ju ligger i ett tätbefolkat område i Mellansverige, finns ett elevhem som icke syns vara tillräckligt för de elever som har behov av inackordering. En jämförelse mellan elevhemmens kapacitet och den aktuella beläggningsen vid hemmen hösten 1965

ger vid handen att något platsöverskott icke existerar vid dessa hem.

Långt större är antalet elevhem för elever vid yrkeskolor, såväl kommunala som centrala. Även vid dessa elevhem är beläggningsen mycket hög och på många orter är elevhemmens kapacitet icke tillnärmelsevis tillräcklig för antalet yrkeskoleelever som har behov av inackordering. Det överskjutande behovet av inackordering täcks vanligen genom att skolans ledning förmedlar privat inackordering.

8.1.2.2 Statsbidragsbestämmelser och reglemente

Enligt Kungl. kungörelse 1945:594 (ändrad 1952:404) kan statsbidrag utgå till uppförande och inredning av skolhemsbyggnader för lärjungar vid allmänt läroverk, kommunalt gymnasium, kommunal mellanskola, statsunderstött handelsgymnasium eller enskild läroanstalt under inseeende av skolöverstyrelsen samt till anskaffande av erforder-

liga inventarier för skolhem. Sådant statsbidrag kan utgå till landsting, annan kommun, stiftelse eller enskild sammanslutning. Statsbidraget utgår enligt kungörelsen med 75 % av de styrkta verkliga kostnaderna, men där särskilda skäl föreligger kan bidrag beviljas med belopp intill 90 % av dessa kostnader. I allmänhet syns under senare år stiftelser ha fått bidrag med 90 %, medan bidragen till elevhem där kommunen är huvudman i regel stannar vid 75 %.

En skolhemsbyggnad för elever vid »högre skolor» (varmed avses i föregående stycke uppräknade skolformer) bör enligt kungörelsen i regel vara avsedd för högst 30 lärjungar, men där så prövas lämpligt kan byggnaden anordnas för högre elevantal

dock ej högre än 40, därest ej synnerliga skäl föreligga. För gossar och flickor böra anordnas skilda skolhem.

Enligt kungörelsen åligger det skolöverstyrelsen att tillhandagå sökande av statsbidrag med uppgörande av lämpliga skissritningar samt med råd och upplysningar i övrigt rörande de ifrågasatta byggnadsarbetena liksom när det gäller elevhem för den obligatoriska skolan. Detta har av skolöverstyrelsen tillämpats så, att man för varje tillfälle granskar den sökandes skissritningar och gör av granskningen föranledda påpekanden. Skolöverstyrelsen har sålunda icke själv låtit utarbeta några typritningar för elevhem. Däremot har under våren 1966 överläggningar ägt rum mellan ett icke statligt byggnadsbolag och skolöverstyrelsen beträffande uppgörande av typritning till elevhem, vilken med nödiga modifikationer skulle kunna tillämpas på olika håll i landet.

Till ansökan om statsbidrag skall bl. a. fogas uppgifter enligt särskilt formulär rörande inackorderingsförhållandena på orten och, därest sökanden är

annan än landsting, uppgifter om sökandens ekonomiska förhållanden. Dessa formulär ifylls mestadels med mycket stor noggrannhet och efter ingående undersökningar av inackorderingsförhållandena på orten. I många fall har rektor vid berörd skola samtal med eleverna om deras inackorderingsförhållanden, medan i andra fall kommunala skolmyndigheter gör särskilda undersökningar. I ett fall hade undersökningen tillgått så att man från kommunens sida annonserade om behov av inackordering och därefter undersökte de bostads- och kostförhållanden samt den tillsyn som erbjöds skolungdomen. Det visade sig därvid att standarden på den erbjudna inackordering varierade starkt. Fullständig mathållning saknades i många fall och den personliga vård och tillsyn som många ungdomar ännu i gymnasieåldern kan behöva beaktades ofta inte alls.

Enligt samma kungörelse må efter Kungl. Maj:ts medgivande utgå statsbidrag med 5 500 kronor per år till bestridande av avlöning åt föreståndare vid elevhem. Vidare stadgas att bestämmelser angående tillsättning av föreståndare m. m. skall meddelas i reglemente som enligt Kungl. Maj:ts bestämmande fastställs av skolöverstyrelsen.

Bestämmelsen om normalstorleken (30—40 platser) på elevhem har i vissa fall med gott resultat tillämpats så, att man förlagt två elevhem med en kapacitet av vardera 30 platser intill varandra med vissa utrymmen, såsom matsal och fritidslokaler, gemensamma. Till avlöning av föreståndare vid ett sådant kombinerat elevhem utgår emellertid icke statsbidrag med mera än 5 500 kronor, dvs. till föreståndare för det ena av hemmen i fråga.

Det reglemente som enligt kungörelsen skall fastställas för elevhemmet utarbetas med ledning av ett normalregle-

mente upprättat av skolöverstyrelsen. Ett exempel på ett sådant reglemente lämnas i bilaga 5.

Även för anskaffande av lokaler för elevhem samt inventarier och inredning av dylika lokaler i anslutning till kommuners och landstingskommuners *yrkesskolor* kan statsbidrag utgå enligt KK 1957:480 (med senare ändringar). Bidragsbeloppet utgör hälften av bidragsunderlaget, vilket bestäms »på grundval av de beräknade kostnader för lokaler m. m. till vilka statsbidrag prövas böra utgå». Då så bedöms lämpligt, kan statsbidrag även utgå till *hyra* för elevhemslokaler. Till själva driften av elevhem vid yrkesskolor utgår däremot icke statsbidrag.

En väsentlig skillnad mellan yrkesskolhem och elevhem för övriga skolformer är att yrkesskolhemmen ofta är väsentligt större än de senare och många gånger rymmer mellan 100 och 200 elever (jfr tab. 8:5).

Bestämmelserna för statsbidrag till elevhem för elever vid gymnasier å ena sidan och till elevhem för yrkesskolor å andra sidan är sålunda helt skilda. I en-

dast ett fall har uppgivits att ett elevhem tar emot elever från såväl gymnasium som yrkesskola. Beträffande ett fåtal elevhem för elever vid obligatoriska skolor har uppgivits att de även utnyttjas såsom yrkesskolhem.

8.1.2.3 Lokaler, personal och utrustning

Som ovan nämnts utgår för närvarande statsbidrag till avlönande av en föreståndare i varje elevhem. Vid sådana kombinerade anläggningar där ett hem för pojkar och ett hem för flickor anlagts med vissa gemensamma utrymmen i anslutning till varandra medges statsbidrag endast till avlönande av en föreståndare. Statsbidrag till föreståndarbostad i vardera hemmet har medgivits, dock under förutsättning att kommunen står för avlöningen av en eventuell andra föreståndare.

Framför allt torde en så liten personalbesättning medföra att kontakten mellan hemmets ledning och eleverna blir otillfredsställande. Detta i sin tur torde menligt inverka på möjligheterna att upprätthålla ordningen inom hem-

Tabell 8:5 Elevhem efter storlek och skolform.

Elevhemmets kapacitet	Elevhem huvudsakligen avsedda för elever i							
	Oblig.	Gymn.	Centr. verkstads-skola, komm. o. enskild yrkesskola	Yrkesskola för vårdnadsyrken	Lantbruks-, lant-hush-, skogsbruks-, o. trädgårds-skola	Sjömans-skola	Riksyrkesskola	Samtl. skolor
— 15 el.	2	—	10	9	1	1	—	23
16— 40 „	16	6	13	16	45	1	1	98
41— 60 „	3	7	13	3	18	—	—	44
61— 90 „	—	1	4	—	6	—	—	11
91—120 „	—	—	9	3	1	—	—	13
121—150 „	—	—	10	6	—	—	—	16
151— „	—	—	8	5	—	1	1	15
Samtl. hem	21	14	67	42	71	3	2	220

met. En låg personaltäthet nödvändiggör stränga regler och övervakning. Däremot medger en tätare personalbesättning individuell behandling av barnen och därmed en närmare bindning mellan eleverna och vårdpersonalen. Behovet av ordningsregler blir då mindre och övervakningen av de regler som är nödvändiga blir mindre rigorös. Den tjänsteman som inom skolöverstyrelsen närmast har ansvaret för tillsynen av elevhem och som har rik erfarenhet från denna verksamhet hävdar att trivseln oftast blir större med ett större inslag av vuxna personer i hemmet.

Någon särskild personal med uppgift att leda elevernas fritidsverksamhet finns inte, utan även denna uppgift förutses ingå i föreståndarens tjänstgöring. Detta torde icke utgöra något större problem vid hem för gymnasieelever men är däremot större vid yrkesskolehem där eleverna på vissa linjer endast i ringa grad är upptagna av studier på eftermiddagar och kvällar.

Lokalerna vid elevhem för gymnasiala skolformer syns vara tämligen väl anpassade efter elevernas ålder och efter tidens krav, framför allt beroende på att de till större delen är relativt moderna. Rum för mera än två elever syns inte förekomma i större utsträckning och de hem som byggts under de senaste åren har mestadels försetts med ett antal enkelrum. Vid de elevhem utredningen kunnat studera har badrum, toaletter och övriga utrymmen och anordningar för hygien även varit tillfredsställande.

8.2 Behovet av elevhem.

Möjligheter att tillgodose behovet

Författningsmässigt skiljer man mellan elevhem för elever vid obligatoriska skolorna och elevhem för elever vid högre

skolor. Denna skillnad syns ha varit mer administrativt betingad än socialt och pedagogiskt. Utredningen finner för sin del att om man vill dela upp skoleleverna i två ålderskategorier, gränsen numera lämpligen bör dras mellan mellanstadiet och högstadiet.

En annan distinktion som enligt utredningens uppfattning är av större betydelse är den emellan elevhem för veckobehov och sådana för terminsbehov. Med de förra avser utredningen sådana hem som främst anordnas av kommuner med högstadieskola eller gymnasial skola till vilken ett större antal glesbygdselever är hänvisade och där de inackorderade endast lever under skolveckan för att varje veckohelg och varje lov bo i föräldrahemmet. Med de senare avses elevhem som väsentligen tar hand om vad utredningen betecknat som ett riksklientel, dvs. utlandssvenska elever och elever som har behov av radikalt miljöbyte. Dessa elever måste bo i hemmet även över lördagar och söndagar och i många fall över de kortare loven. Kraven på personaltäthet, på anordningar för fritidsverksamhet och på lokalernas utformning är givetvis större vid dessa senare hem.

8.2.1 Behovet av elevhem vid den obligatoriska skolans låg- och mellanstadium

Såsom i det föregående framhållits finner utredningen att privat inackordering oftast är en god lösning för mellanstadiebarn och i synnerhet för lågstadiebarn. Så snart eleverna emellertid nått upp till högstadieåldern, torde inackordering i ett elevhem eller i en internatskola kunna tänkas som ett likvärdigt alternativ. Av utredningens undersökning bland de utlandssvenska föräldrarna framgår att de allra flesta föräldrar föredrar att ha barn i låg- och mellanstadieåldern boende hemma. Om de ställs inför valet mellan olika former

av inackordering i hemlandet föredrar det övervägande flertalet utlandssvenska föräldrar placering i släktingars hem framför övriga former av skolinackordering. Om inackordering här i landet blir lättare tillgänglig för utlandssvenskarnas barn genom ekonomiskt stödjande åtgärder från statens sida och genom en ökad förmedling och kontroll, torde detta komma att verka i riktning mot en ökad benägenhet att placera barn i Sverige. Å andra sidan verkar de ökade möjligheter att inrätta svenska skolor utomlands som utredningen föreslår i motsatt riktning.

8.2.2 Behovet av elevhem för högstadiet

För högstadielever med lång skolväg syns elevhemsbehovet för närvarande ungefärligen motsvara tillgången och någon ändring i detta förhållande kan inte heller förutses under de närmaste åren.

Mycket få utlandssvenska högstadielever är för närvarande inackorderade i elevhem. Utredningens enkät (jfr bil. 1) visade dock att denna form av inackordering föredrogs av 46 % av de utlandssvenska föräldrarna, om de ställdes inför valet mellan olika inackorderingsformer knutna till det allmänna skolväsendet för högstadielever. Man måste förutsätta att om utredningens förslag rörande de svenska utlandsskolornas upprustning och framtida organisation genomförs, ett större antal elever kommer att gå i svensk utlandsskola på låg- och mellanstadiet och därefter måste beredas plats på högstadiet i skolor i Sverige. Därvid kommer förmodligen — åtminstone till en början — de flesta elever att söka sig till internatskolorna. Om utredningens synpunkter på principerna för elevintagningen i internatskolorna beaktas, torde också plats kunna beredas där för de utlandssvenska högstadieleverna. Som alter-

nativ syns det dock önskvärt att även elevhemsplatser i viss utsträckning stå till dessa elevers förfogande.

Antalet hemmasvenska högstadielever slutligen som av olika skäl har behov av elevhemsplats kan såsom nämnts i kap. 6 för närvarande icke tillfredsställande överblickas. Utbyggnaden av elevhemsväsendet för dessa elever föreslås bli beroende av lokal och regional planering.

8.2.3 Behovet av elevhem vid gymnasiala skolformer

För närvarande råder stora skillnader mellan elevhem vid yrkesskolor och hem vid gymnasier i stadgehänseende, vad gäller huvudmannaskapet och även beträffande själva dimensioneringen och utformningen av hemmen. *Utredningen utgår ifrån att* — såsom närmare utvecklas i det följande — *i framtiden elevhemsanläggningarna kommer att bli gemensamma för de olika gymnasiala skolformerna.*

Att uppskatta behovet av elevhemsplatser för den framtida gymnasiala skolan är förenat med stora svårigheter framför allt av tre skäl. Dels är det statistiska underlaget för sådana beräkningar — i form av totala siffror för den nuvarande inackordering — mycket osäkert, dels föreligger ännu ej något beslut om den framtida utformningen av yrkesskolan, dels finns ännu inga erfarenheter av hur valet av skolform och linje gestaltar sig i den nya gymnasiala skolan. I kap. 6 har gjorts ett försök att beräkna behovet av elevhemsplatser år 1970 för glesbygdsungdom, för utlandssvenskar och för ungdomar i behov av miljöbyte. På grund av osäkerheten i dessa beräkningar kan och bör ingen riksomfattande prognos och planering göras utan föregående regional planering. Denna planering måste utgå från de lokala förutsättningarna

och den takt varmed de nya gymnasiala skolorna utbyggs. Eftersom planeringsarbetet med nödvändighet måste utsträckas över en relativt lång tidrymd, syns det icke böra ankomma på utredningen att organisera detta, utan uppgiften torde väsentligen böra åvila permanenta skolplanerande myndigheter. Utredningen framlägger dock i 8.3.3 i begränsad omfattning förslag till konkreta åtgärder för att skapa möjlighet till val mellan internatskolgång och elevhemsinackordering för riksklientelet.

8.3 Utredningens förslag rörande den framtida utformningen av elevhemmen och rörande viss utbyggnad

Utredningens uppdrag omfattar översyn av inackorderingsförhållandena med speciell hänsyn till utlandssvenska elever och elever som på grund av hemförhållanden eller andra omständigheter behöver byta miljö. Den tidigare redovisningen av inackorderingsformer, behov av inackordering och elevhem avser samtliga inackorderade elever i olika skolformer i Sverige. Utredningen har därvid angett vissa riktlinjer som enligt utredningens mening bör vara vägledande för den fortsatta utbyggnaden och reformeringen av inackorderingsväsendet. Som dock har framgått, bl.a. av översikten över elevhemsverksamheten, blir troligen mycket stora omläggningar i denna verksamhet nödvändiga i framtiden.

De konkreta förslag som utredningen i det följande lägger fram, och som bl.a. omfattar inrättande av tre nya elevhem, tar först och främst sikte på behovet av elevhemsplatser för ett *riksklientel* bestående av utlandssvenskar och vissa ungdomar med dokumenterat behov av miljöbyte.

Beträffande den allmänna uppläggningsen av inackorderingen i elevhemmen, frågor om intagning av pojkar och flickor, om regler för fritid, personal, självstyrelse m.m. hänvisas till de allmänna resonemangen beträffande internatskolor i 7.2. Att-satserna i 7.2.8 gäller i tillämpliga delar även elevhemmen.

8.3.1 Lokalbehov och elevhemmens dimensionering

Som i det föregående berörts har de normer som tillämpas vid bedömning av lokalbehovet vid elevhem modifierats från ett fall till ett annat om lång tid förflutit mellan behandlingen av ärendena. För närvarande tillämpas principen att man för lågstadiebarn, i den mån elevhem för sådana förekommer, anordnar 4-bäddsrum. På mellanstadiet anses 2-bäddsrum vara det lämpliga och eftersom man vid elevhem för det obligatoriska skolväsendet icke alltid är säker på hur stort inslaget av lågstadie-, mellanstadie-, respektive högstadiebarn är, befins det ofta praktiskt att utrusta hemmet med 2-bäddsrum, vilka parvis är förenade med en bred dörr så att 2-bäddsrummen vid behov kan slås ihop till 4-bäddsrum. För elevhem vid högre skolor har man hittills rekommenderat dubbelrum för elever upp t.o.m. näst högsta årskursen i gymnasiet. I högsta årskursen av gymnasiet anser man att eleverna har behov av eget rum.

De nuvarande elevhemmen är av mycket skiftande storlek, från små elevhem som det nya högstadiehemmet i Syslebäck med 15 elever, till mycket stora hem som den centrala yrkesskolans elevhem i Örebro med plats för 176 elever i pojkhemmet. De minsta hemmen ger naturligt nog möjligheter till god personlig omvårdnad av eleverna men ställer sig å andra sidan oekonomiska i drift. De största hemmen kan drivas

mera ekonomiskt men bör om de skall kunna ge en acceptabel vård uppdelas på mindre enheter. Utredningen finner det lämpligt att elevhemsenheter icke byggs större än att de lämpar sig för mellan 30 och 40 elever. För att göra driften mera ekonomisk är det lämpligt att två eller flera hem förläggs i anslutning till varandra, så att de tillsammans kan utnyttja centralkök, dagrum och vissa hobbylokaler såsom bordtennisrum, bibliotek-tidskriftsrum och samlingsal. För trivselns skull är det dock inte lämpligt att hemmen får gemensam matsal, utan varje särskilt hem bör ha egen matsal dit maten levereras från centralköket.

Detaljutförningen av elevhemslokaler finner utredningen alltjämt böra anförtros åt skolöverstyrelsen, som har personal och övriga resurser för att följa utvecklingen på såväl byggnadsområdet som vårdområdet och även själv bedriva utvecklingsarbete i samverkan med social- och medicinalstyrelsen. Utredningen finner sig dock med hänsyn till den allmänna standarden i landet och till de krav på arbetsinsatser som ställs inom gymnasierna böra uttala som ett önskemål att antalet enkelrum i ett elevhem svarar mot det beräknade inslaget av elever tillhörande de två högsta årskurserna av gymnasiet. Övriga gymnasieelevers liksom högstadieelevernas behov torde däremot kunna tillgodoses med 2-bäddsrum, dock under förutsättning att tillräckliga utrymmen för hemarbete finns i läsrum inom elevhemmet. Möjlighet till samplacering även av de äldsta eleverna liksom förläggning i enskilt rum av yngre elever bör givetvis finnas för den händelse detta i individuella fall är lämpligare och för att tillgodose personliga önskemål.

För närvarande finns som tidigare nämnts endast ett elevhem som i princip

står öppet för såväl yrkesskole- som gymnasieelever. Utredningen har emellertid vid kontakter med elevhemsförestandare gjort sig underrättad om deras syn på möjligheterna att skapa gemensamma elevhem för alla elevkategorier vid gymnasiala skolor och därvid funnit att väsentliga skäl för att skilja dessa elevgrupper åt i olika hem icke föreligger. Enligt nu fastställda riktlinjer för gymnasiets och fackskolans organisation skall eleverna i dessa båda skolformer sammanföras i gemensamma skolanläggningar. Yrkesutbildningsberedningen har föreslagit att yrkesutbildningen skall sammanföras till samma skolenheter som gymnasie- och fackskoleutbildningen. Om detta förslag vinner beaktande — enligt utredningens uppfattning talar många pedagogiska och sociala skäl för att så bör ske — syns det mindre lämpligt att låta elever av de olika kategorierna bo i skilda elevhem.

Det enda skäl som kan åberopas för att bostadsmässigt skilja elever på olika utbildningslinjer från varandra är olikheten i kravet på arbetsinsats efter den schemalagda skoldagens slut. Elever på en utbildningslinje med små eller inga krav på eftermiddags- och kvällsstudier bör ha möjlighet att ägna sig åt fritidshobbies utan risk att störa studerande kamrater och bör därför ha sina bostadsrum och fritidslokaler förlagda till andra delar av ett eventuellt gemensamt elevhem. Detta innebär emellertid inte att en strikt avgränsning bör ske mellan förläggningen av gymnasie- och fackskoleelever å ena sidan och yrkesskoleelever å andra sidan, eftersom vissa yrkesskolelinjer kan vara lika teoretiskt krävande som gymnasiet och fackskolan. I den mån allmänbildningsstudier får större utrymme vid yrkesskolorna kommer även skillnaden i fråga om användning av fritiden att minska.

Utredningen föreslår att den normala elevhemsorganisationen skall utgöras av 2—4 elevhemsenheter för vardera ca 30 elever, förlagda i anslutning till varandra med vissa gemensamma utrymmen och avsedda för elever på högstadiet och i de gymnasiala skolformerna. Hela elevhemsanläggningen bör sålunda omfatta maximalt ca 120 elever.

8.3.2 Personal vid elevhem

De elevhem som utredningen har att ta ställning till avser inte specialhem för handikappade elever. Kravet på personaltäthet behöver således inte ställas så högt som i sådana hem. Men även vid elevhem för vanliga elever kan personalbehovet variera med hänsyn till elevernas bakgrund och anledningen till deras vistelse där. Då klientelet icke befinner sig i mogen ålder måste även hänsyn tas till behovet av kontakt med vuxna personer under vistelsen vid hemmet.

I allmänhet bör en bestämd skillnad göras mellan ekonomipersonal och personal för tillsyn och fostran, eftersom en integrering av arbetsuppgifterna inte syns lika lämplig i hem för de äldre det här gäller som i hem för yngre barn. Ytterligare ett skäl härför är att ekonomipersonalen i många, kanske i de flesta fall, icke önskar disponera bostäder inom elevhemmet utan utgörs av personer som lämnar hemmet på kvällen. Om arbetsledare för ekonomipersonalen finns vid hemmet, bör dock denna kunna i viss mån utföra arbetsuppgifter inom vårdpersonalens arbetsområde, dock utan att statsbidrag utgår.

8.3.2.1 Personalbehov vid olika slag av elevhem

Vid elevhem som betjänar ett lokalt klientel, dvs. elever som vid veckosluten

vistas i sina hem, syns personalbehovet således vara mindre än i elevhem som betjänar ett klientel bestående av elever som vistas i elevhemmet hela terminen eller till och med hela läsåret. Denna skillnad i personalbehov gäller inte enbart den direkta eftersynen och den materiella omvårdnaden av eleverna utan även elevernas allmänna behov av kontakt med vuxna.

Vid ett elevhem med ett trettiotal elever som utgör en fristående enhet är behovet av *ekonomipersonal* erfarenhetsmässigt i allmänhet omkring en befattningshavare per 7 å 8 elever. Vid sammanförande av flera sådana hem till en anläggning med gemensam matlagning och vissa gemensamma lokaler torde denna personalåtgång kunna minskas något genom rationalisering av matlagningen och genom minskade städ- ytor, men detta syns dock helt vara beroende av hur samorganisationen genomförs och hur byggnaderna är utformade. Personalberäkningen påverkas även av att eleverna i viss mån bör delta i det praktiska arbetet inom hemmet. Det är sålunda självklart att de skall bädda sina sängar och utföra den dagliga städningen i sina rum samt den dagliga klädvården. Även en hel del andra sysslor inom hemmet, dvs. sådana som infaller på fritid, bör turvis kunna utföras av eleverna (t. ex. servering) i likhet med vad som sker inom familjerna. *Att bibringa ungdomarna av båda könen sådana vanor finner utredningen dessutom vara en viktig fostrande uppgift.* All tvätt utöver enklare handtvätt förutsätts emellertid utföras centralt. Utnyttjande av en gemensam stormatsal för alla elevhem i en anläggning om flera elevhemsenheter skulle visserligen kunna reducera personalbehovet något, men utredningen finner, som i det föregående nämnts, att skilda matsalar bidrar så väsentligt till trivselen

att de bör ingå i den normala planeringen av elevhemsbyggnaderna.

Utredningen ställer inga förslag i fråga om ekonomipersonalen. Kostnaderna för denna ingår i de allmänna driftkostnaderna men utredningen förutsätter att de största ansträngningar görs för att åstadkomma besparingar.

Vid beräkningen av behovet av *vårdpersonal* måste främst fastställas i vilken utsträckning personal bör finnas på hemmet för samtal och tillsyn samt ledning och översyn av elevernas praktiska arbetsinsatser. Här avses främst sådana elevhem som väsentligen betjänar ett riksklientel, dvs. elever som icke vistas i föräldrahemmen under veckosluten. Med vissa modifikationer bör dessa regler dock kunna bli vägledande även för andra elevhem. Under den tid då eleverna är i skolan syns det inte vara nödvändigt att personal finns tillgänglig vid varje enskilt hem. Det kan då vara nog, om en av föreståndarna vid anläggningen är anträffbar och kan ta hand om elever som är tillfälligt sjuka eller av annan orsak behöver stanna hemma.

Under eftermiddagar och kvällar, då eleverna har tillfälle att vistas i elevhemmet, bör däremot alltid hemföreståndare finnas till hands i varje hem.

Även på natten behöver tillsyn finnas på hemmen. I allmänhet kan det förutsättas att hemföreståndaren finns i sin lägenhet inom hemmet, men detta bör icke vara ett åliggande. Erfarenhetsmässigt blir nämligen i sådant fall föreståndarens tid för bunden och rörelsefriheten alltför inskränkt. Det kan heller icke anses vara tillräckligt att inom en hel anläggning endast en person finns tillgänglig.

Utredningen föreslår att personalbehovet tillgodoses på så sätt att varje hem om 30—40 elever har en föreståndare och en biträdande föreståndare med en veckotjänstgöring (omräknad) av 40

timmar vardera. Som chef för en hel elevhemsanläggning anställs en förste föreståndare. Dennes tjänstgöring bör främst förläggas till den tid då eleverna är i skolan. Vid större anläggningar erfordras även heltidsanställd arbetsledare och viss deltidsanställd personal. (Jfr vidare PM om tjänstgöringstid för vårdpersonal vid elevhem i bil. 6).

Utredningen är av den uppfattningen att om en väsentlig nedprutning i den här föreslagna personalbesättningen vid elevhemmen skulle aktualiseras, elevhem över huvud taget ej kan betraktas som ett likvärdigt alternativ till internatskolor när det gäller att tillgodose inackorderingsbehov för sådana elever som mera permanent har sin bostad i hemmet och inte regelbundet bor i föräldrahemmet över veckohelger och lov.

8.3.2.2 Personalens utbildning och kompetenskrav

Som i det föregående nämnts anges som utbildningskrav för föreståndare vid elevhem för barn i obligatoriska skolor att vederbörande skall ha med godkända vitsord genomgått minst ettårig kurs vid av staten godkänd skola för utbildning av internatföreståndare. Den kurs som här åsyftas har från och med 1965 utvidgats från att ha omfattat 40 veckor till en längd av 1½ år och anordnas på fyra ställen i landet, nämligen vid Stockholms och Malmö stads yrkesskolor, vid Stockholms läns landstings centrala yrkesskola för utbildning i husliga och vårdande yrken i Klingsta samt vid Västkustens ungdomsskolors yrkesavdelningar i Ljungskile. Kursen ger en god utbildning för den materiella skötseln av ett elevhem men ger enligt utredningens uppfattning icke fullt tillräcklig utbildning i barn- och ungdomspsykologi och i allmänna ämnen för att lämpa sig för personer som skall omhändera

elever i gymnasiala skolformer, av vilka några brottats med miljösvårigheter.

Däremot syns den treåriga utbildningen till socialpedagog som ges i Sociala barna- och ungdomsvårdsseminariet i Stockholm vara lämplig för hemföreståndarna, men utbildningskapaciteten vid detta seminarium är långt ifrån tillräcklig för att det skall kunna förse samtliga elevhem med socialpedagoger. År 1965 utexaminerades sålunda 17 elever och de nu pågående kurserna har vardera 22 elever. Antalet inträdesökande till seminariet har de senaste åren varit mellan 70 och 80. Med hänsyn till bristen på utbildad personal föreslår utredningen att man normalt uppställer som önskemål att förste föreståndaren vid en elevhemsanläggning är utbildad socialpedagog, medan hemföreståndarna normalt har internatföreståndarutbildning.

Även om en adekvat utbildning är ytterst betydelsefull när det gäller den handledning och kontakt med ungdom som är föreståndarens huvuduppgift, får det icke förbises att rent mänskliga egenskaper hos olika individer kan göra dem synnerligen lämpliga som föreståndare oavsett utbildning. Utredningen vill därför icke för vare sig förste föreståndaren eller hemföreståndarna uppställa ovillkorliga kompetenskrav, utan dispens bör kunna beviljas när det rör sig om sökande med i övrigt goda praktiska och teoretiska meriter.

I detta sammanhang vill utredningen framhålla önskvärdheten av att kursplanerna vid internatföreståndarkurserna får en förnyad översyn med tanke på att de skall ge utbildning även för föreståndare för gymnasiehem. Utredningen finner det i övrigt naturligt att utbildningen för föreståndare av hem för barn under pubertetsåldern och för föreståndare av gymnasiehem differentieras men ser icke som sin uppgift att fram-

lägga formellt förslag härom utan rekommenderar att skolöverstyrelsen och Yrkesutbildningsberedningen har sin uppmärksamhet riktad på detta utbildningsbehov.

Vid uppgörande av personalorganisationen vid ett elevhem bör inte reglerna vara så fasta beträffande personalens kompetens och fördelning att inte utrymme ges för lokala variationer efter det enskilda elevhemmets behov och möjligheter. Så är det exempelvis inte nödvändigt att all den personal som är uppförd på personalstaten måste vara heltidsanställd, utan även deltidanställd personal bör med fördel kunna anlitas. Det kan exempelvis i vissa fall anses lämpligt att en lärare på deltid tjänstgör som hemföreståndare.

Flera skäl kan finnas för att lärare utnyttjas som hemföreståndare. Bland annat har läraren genom sin kontakt med ungdomen i skolan vana vid att umgås med det klientel som bor i elevhemmet. Dessutom kan det i vissa fall vara en fördel att vederbörande lärare känner eleverna personligen, kanske sedan lång tid tillbaka, och på så sätt kan nå god kontakt med dem. Å andra sidan ligger häri just en fara, om någon elev har råkat i konflikt med skolan och skolarbetet och det som har samband därmed. Kombinerat lärarens skoltjänstgöring med tjänstgöring i elevhemmet, kan elevens konflikt i skolan låsas fast och spridas till hans privata liv utanför skolan och bli svårare att övervinna. Omvänt kan en konflikt med hemföreståndaren/läraren spridas till skolarbetet. Ett annat beaktansvärt skäl emot att lärare utnyttjas som hempersonal är den knappa lärartillgången. I allmänhet torde den synpunkten böra övervägas att en lärares arbetstid, om den kan utnyttjas utöver normal tjänstgöringstid, bäst kommer samhället tillgodo, om läraren även i denna tjänstgöring får

utnyttja de ämneskunskaper han förvärvat. *Utredningen föreslår* att möjligheter skapas för lärare att fullgöra en del av sin tjänstgöring i egenskap av hemföreståndare men att denna möjlighet utnyttjas återhållsamt med särskilt hänsynstagande till omständigheterna i det enskilda fallet och till de anförda synpunkterna på kombinationen lärare-elevhemsföreståndare.

8.3.3 Lokalisering av elevhemmen

Lokaliseringen av elevhem måste anpassas dels efter behovet av skolinackordering, dels efter tillgången på lämpliga skolformer. Det klientel som skall tillgodoses genom elevhemmen är dels det lokala och regionala elevhems klientelet, dels ett riksklientel.

Enligt läroverksstadgan har klassföreståndare att då omständigheterna påkallar besöka eleverna i deras bostäder, »varvid särskild uppmärksamhet bör ägnas de lärjungar, som ej hava sitt hemvist i läroverkssamhället». Denna bestämmelse gäller emellertid numera endast realskolan. Någon motsvarande bestämmelse finns icke införd i skolstadgan och ej heller finns någon jämförlig bestämmelse vad avser rektors åligganden eller skolläkares och skolsköterskas uppgifter enligt gällande instruktion. Den befattningshavare det närmast bör åligga att uppmärksamma hithörande frågor syns vara skolkurator. Enligt det förslag till normalinstruktion för skolkuratorer som utformats i betänkandet »Ökad socionomutbildning» (Ecklesiastikdepartementet 1965:4, stencil) av 1965 års utredning om socialhögskola i Örebro skall skolkuratorerna »ägna speciell uppmärksamhet... åt elever som bor inackorderade på skolorten...». Utredningen finner det lämpligt att i instruktionen för kurator anges att kurator via rektor bör till skolstyrelsen fram-

föra synpunkter på behovet av skolinackordering och biträda vid utredning av detta behov.

Vid sådan utredning, som syns böra utföras i skolstyrelsens regi, bör samråd äga rum dels med de barnavårdande myndigheterna inom kommunen och de kommuner som ingår i vederbörande skolas elevområde, dels med den psykiska barna- och ungdomsvården i länet.

Eftersom det är angeläget icke blott att elevhemmet får en god funktion från rent elevvårdande synpunkt utan även att det är beläget på en sådan ort att de där inackorderade eleverna får goda valmöjligheter vad utbildningen beträffar, bör emellertid även de skolplanerande regionala myndigheterna delta i elevhemsplaneringen. I samtliga nu nämnda organs verksamhet bör sålunda ingå skyldighet att planera för elevhem inom verksamhetsområdet. Så snart en länskolnämnd finner behov uppstå av skolinackordering, bör den ta kontakt med ovan nämnda kommunala organ och föranstalta om nödvändiga utredningar. Vid planeringen av elevhem bör man även beakta möjligheten att hela hemmet eller del därav kan inrättas som hem för ett riksklientel, dvs. utlandssvenska elever och elever i behov av miljöbyte. Länskolnämnderna bör därför vid planering av nya elevhem kontakta (den av utredningen i kap. 3 föreslagna) utlandsskolnämnden.

Länskolnämndernas planerande verksamhet på inackorderingens område föreslås bli införd i Instruktion för länskolnämnderna (SFS 1965:741) § 3 så att 4:e—6:e raderna nämnda paragraf får följande lydelse:

... efter samråd med andra samhällsplanerande myndigheter eller institutioner inom länet sörja för en ändamålsenlig planering av skolväsendet och skolinackorderingens samt planlägga skolornas och elevhemmens verksamhet i händelse av krig eller krigsfara.

Vad skolstyrelsen beträffar finner utredningen att lydelsen av § 9 skollagen innebär viss skyldighet för skolstyrelsen att även beakta skolinackorderingsfrågan, eftersom planeringen av skolinackordering kan sägas utgöra ett av »erforderliga initiativ för att bereda barn och ungdom i kommunen tillfredsställande utbildning».

Förutom de sociala och pedagogiska synpunkter som här berörts måste vid planeringen av elevhem även hänsyn tas till ekonomiska synpunkter. I de fall då ett elevhem är nödvändigt för att tillgodose behovet för det elevklientel som normalt går i ifrågavarande skola, utgör lokaliseringen intet problem. Om däremot ett elevhem skall betjäna ett regionalt klientel, eller om en eller flera avdelningar i elevhemmet skall få karaktär av elevhem för riksklientel, kan ofta valet stå mellan placering av elevhemmet i en större stad, exempelvis residentsstaden i ett län, och placering på en mindre gymnasieort. I dessa fall innebär elevhemmet en utökning av elevantalet vid den skola dit elevhemmet ansluts.

För att få en uppfattning om i vilken mån anläggandet av ett elevhem med det elevtillskott det medför inverkar på den totala skolorganisationen (behovet av parallellavdelningar) har utredningen under medverkan av Svenska Stadsförbundet låtit utföra en beräkning av den ökning av antalet klasser ett totalt tillskott av alternativt 30, 60, 90 och 120 elever i den gymnasiala skolan skulle ha betytt hösten 1965 i fyra städer med en folkmängd av respektive ca 80 000, 30 000, 10 000 och 8 000.

Eleverna i de olika skolformerna förutsattes jämnt fördelade mellan årskurserna. Beträffande yrkesskoleeleverna förutsattes en sådan fördelning mellan 1-åriga, 2-åriga och eventuellt längre kurser som är normal inom denna skol-

form i respektive stad. Som utgångspunkt för beräkningarna skulle tjäna de förhållanden som rådde inom de olika skolformerna vid början av höstterminen 1965 enligt vederbörande skolas katalog, elevförteckningar eller andra handlingar.

I den stad på 80 000 invånare som ingick i undersökningen var man negativt inställd till inrättande av elevhem i staden och dess skolväsen syntes — emot vad man kunde ha väntat — vara så pressat att några överskottsplatser inte fanns tillgängliga. Redan inrättande av ett litet elevhem skulle för stadens del sålunda innebära att skolorganisationen finge starkt utökas. I gengäld var valmöjligheterna i staden mycket goda såväl i gymnasium och fackskola som i yrkesskola.

I de tre mindre städer som ingick i undersökningen var man positivt inställd till att inrätta elevhem. Jämförelserna mellan dessa städer inbördes och med den större staden försvåras av att skolorganisationen i de mindre städerna är ofullständig, särskilt vad beträffar fack- och yrkesskola. Elevernas valmöjligheter skulle bli mindre, men ett relativt stort antal elever kunde i något fall rymmas i den nuvarande organisationen utan utökning av antalet klasser. Ökningen blev genomgående mindre än beträffande staden med 80 000 invånare.

Sammanfattningsvis gav undersökningen vid handen

att pressen på skolväsendet i en större stad kan vara så stark att redan en ökning av antalet elever i den gymnasiala skolan med 30 nödvändiggör ökning av antalet avdelningar med 10,

att i vissa fall den nödvändiga ökningen i årskurs 2 och 3 av gymnasiet sätter in först vid en elevhemskapacitet av 90 elever,

att vid planering av elevhem för riksklientel vid en skola med svagt elev-

underlag tillgången till valmöjligheter bör beaktas framför allt i yrkesskolan,

att elevtillskottets inverkan på behovet av yrkesskoleavdelningar är svår att förutse och

att ett tillskott av 90 eller 120 elever till en gymnasieskola kan medföra proportionellt mindre utökning av skolorganisationen än ett tillskott av 30 eller 60 elever.

För att tillgodose behovet av valmöjligheter mellan internatskola och elevhem särskilt med tanke på utlandssvenska elever föreslår utredningen att tre elevhem med en kapacitet av tillsammans 180 elever ur riksklientelet uppförs under åren 1967—1969. Om något av dessa elevhem kan utformas som en tillbyggnad av redan befintlig elevhemsanläggning torde detta kunna stå färdigt att ta emot elever redan läsåret 1968/69.

Dessa elevhem bör i första hand ta emot utlandssvenska elever i gymnasial skola och på högstadiet men även stå öppna för ett lokalt klientel av glesbygdselever och elever med dokumenterat behov av miljöbyte. För utlandssvenskarnas del är det av betydelse att hemmen är belägna på inte alltför stort avstånd från internationella flygplatser, dvs. i trakten av Stockholm, Malmö och Göteborg. Vidare är det i enlighet med vad som framgår av den här redovisade undersökningen i de fyra städerna angeläget att de inte förläggs till alltför små städer och inte heller till städer med redan nu stark press på utbildningsväsendet. Synpunkten att en relativt liten stad ofta kan utgöra en bättre studiemiljö än en större torde i någon mån kunna uppväga nackdelen med den mindre stadens begränsade resurser i fråga om tillgängliga linjer och kurser. Hemmen bör dock förläggas till städer som enligt nu förefintlig planering kommer att ha goda valmöjligheter inom de

gymnasiala skolorna, helst även med årskurs 4 av teknisk linje.

Ett av hemmen, med en kapacitet av 30 elever, bör förläggas till stockholmsregionen, det andra, som bör kunna ta emot 90 elever, bör förläggas till göteborgsregionen, medan det tredje bör vara avsett för 60 elever och förläggas till Skånes västkust.

Det torde böra ankomma på skolöverstyrelsen, närmast på dess planeringsavdelning, att avgöra till vilka orter dessa elevhem skall lokaliseras.

8.4 Huvudmannaskapet för elevhemmen

I nu gällande statsbidragskungörelse har förutsatts att som statsbidragsberättigade huvudmän för elevhem vid obligatoriska skolor skall kunna förekomma endast kommuner. Däremot kan statsbidrag utgå även till andra huvudmän för elevhem vid icke-obligatoriska skolor. Översikt över huvudmän för nu befintliga elevhem vid olika skolor ges i tabell 8:6.

Enligt riksdagsbeslut 1962 och 1964 skall grundskolan, fackskolan och gymnasiet drivas av kommun och Yrkesutbildningsberedningen (YB) har i sitt betänkande föreslagit att de gymnasiala skolformerna (gymnasiet, fackskolan och yrkesskolan) skall integreras till en gymnasieskola med i princip kommunal huvudman men att även annan huvudman skall kunna tänkas, exempelvis landstingskommunal, för hela skolanläggningar av detta slag. Om YB:s förslag beaktas kommer såväl det obligatoriska som det gymnasiala skolväsendet att stå under kommunalt huvudmannaskap. Det syns naturligt att utredningen, då huvudmannaskapet i grunden reformerats för de skolformer elevhemmen skall betjäna, tar även hu-

Tabell 8:6 Elevhem vid olika skolformer efter slag av huvudman

Huvudman är	Elevhem huvudsakligen avsedda för elever i							
	Oblig. skolan		Gymnasium		Olika yrkes- skolor		Alla elevhem	
	antal hem	antal platser ¹	antal hem	antal platser ¹	antal hem	antal platser ¹	antal hem	antal platser ¹
Primärkommun ...	20	631	3	174	10	327	33	1 132
Landsting	1	33	5	261	149	9 784	155	10 078
Stiftelse			6	179	7	299	13	478
Företag					4	364	4	364
Skogsstyrelsen ...					1	20	1	20
Skogsvårds- styrelse					8	288	8	288
Hushållnings- sällskap					4	126	4	126
AMS					2	230	2	230
Samtliga	21	664	14	614	185	11 438	220	12 716

¹ inklusive platser använda för elever vid andra skolformer.

vudmannaskapet för elevhemmen under omprövning.

YB har ingående diskuterat fördelar och nackdelar med olika former av huvudmannaskap. Härvid har beredningen inledningsvis konstaterat (sid. 362):

Ett statligt huvudmannaskap skulle för övrigt gå stick i stäv mot den av riksdagen nyligen beslutade kommunaliseringen av de statliga gymnasierna och beslutet att fackskolan skall vara kommunal. Detta utesluter emellertid inte att vissa yrkesutbildningsanstalter alltfört bör vara statliga eller de facto kommer att vara statliga. Enskilt huvudmannaskap bör vidare förekomma även i fortsättningen. YB vill poängtera, att ett enhetligt huvudmannaskap överhuvudtaget inte kan komma ifråga på yrkesutbildningens område, ej ens om man begränsar sig till den gymnasiala delen av yrkesutbildningen.

Därefter har framför allt argument för och emot landstingskommunalt respektive primärkommunalt huvudmannaskap för gymnasieskolan tagits upp till prövning. Som skäl för landstingskommunalt huvudmannaskap har först de stora elevområdena nämnts (sid. 363):

Upptagningsområdet för såväl nuvarande gymnasium som fackskola och yrkesskola omfattar i regel mer än en kommun. Det vore därför redan av detta skäl naturligt om gymnasieskolan frigjordes från primärkommunen och lades under landstingskommunalt huvudmannaskap. Till detta kan också anföras att utvecklingen på de flesta områden går mot allt större enheter... För yrkesutbildningsväsendet gäller som redan tidigare anförts kravet på stora områden med särskild styrka. För vissa yrken av nyckelkaraktär behöver endast ett begränsat antal elever utbildas årligen. Elevområdet för sådana kurser måste vara betydligt större än en gymnasierregion för att lämpligt elevurval skall kunna erhållas.

Landstingets större överblick vid planeringen och dess möjligheter att låta geografiskt olika belägna områden få sina intressen beaktade har även tillmätts betydelse (sid. 363):

Till dessa synpunkter kommer, att en huvudman som svarar för en större region, t. ex. ett län, ur planeringssynpunkt har ett betydligt fördelaktigare läge med möjlighet att lättare överblicka situationen och anpassa utbildningsverksamheten till de fortlöpande strukturförändringarna inom

vårt samhälle. Ett landsting kan därigenom erhålla en förhållandevis självständig ställning som huvudman och bör genom sin sammansättning kunna ge ett reellt medinflytande även åt områden där gymnasieskolan inte är utbyggd.

Elevhemsorganisationen och kostnadsutjämningsfrågan har även ansetts tala för landstingskommunalt huvudmannaskap (sid. 363):

Andra skäl som ofta anförts för ett landstingskommunalt huvudmannaskap är att landstingen kunde antagas vara mera benägna än gymnasiekommunerna att engagera sig i uppförandet av elevhem och att man via landstingskatten automatiskt uppnår en önskvärd kostnadsutjämning mellan 'gästkommuner' och 'värdkommun', samt att statsbidragssystemet gynnar de landstingskommunala skolorna. "... Utjämning av kostnaderna för skolkommunernas del äger rum genom systemet med interkommunala elevavgifter. En påtaglig fördel av ett landstingskommunalt huvudmannaskap vore att detta arbetskrävande system till stor del skulle bli obehövt."

Möjligheten av en blandning av primär- och landstingskommunalt huvudmannaskap har tagits upp (sid 362):

YB har icke stått främmande för tanken på en delning av huvudmannaskapet på så vis, att landstingskommunen skulle vara huvudman för den skisserade gymnasiala skolan, medan primärkommunen skulle vara huvudman för den 9-åriga obligatoriska skolan.

Denna möjlighet har dock avvisats av YB:

Mot en sådan lösning kan dock vägande invändningar framföras.

Vilka dessa invändningar är har YB icke sett sig föranlåten att närmare precisera, men det kan förmodas att den mest väsentliga invändningen ansetts vara att administrationen skulle försvåras.

När det gäller att anföra skäl *emot* det landstingskommunala huvudmannaskapet och *för* det primärkommunala, har YB i stor utsträckning citerat och refererat till Gymnasieutredningen. Först har samordningssvårigheterna vid

landstingskommunalt huvudmannaskap anförts (sid. 364):

Enligt GU:s uppfattning talar starka skäl mot ett landstingskommunalt huvudmannaskap. En sådan lösning skulle bl. a. bevara svårigheterna att samordna gymnasiet med de primärkommunala skolformererna, fackskola, yrkesskola och grundskolans högstadium. Statsmakterna har nyligen tagit ställning till frågan om huvudmannaskapet för grundskola och fackskola och ett överförande av gymnasierna till landstingen skulle innebära att nämnda ställningstagande måste omprövas.

I det följande har som skäl för det primärkommunala huvudmannaskapet anförts önskvärdheten av enhetligt huvudmannaskap, integration av gymnasieskolan och ytterligare hävdande av primärkommunens och skolstyrelsens ansvar för skolverksamheten (sid. 364—366):

Genom den kommunala skolstyrelsen kan man säga att i administrativt hänseende ett enhetligt huvudmannaskap föreligger. Det framstår då som konsekvent och rationellt att även i ekonomiskt avseende ett enhetligt huvudmannaskap genomföres. Först därigenom kan även gymnasiet i full utsträckning framstå som en integrerad del av skolväsendet i kommunen och av kommunen uppfattas som dess egen skola för vilken den har samma ansvar som för övriga skolor. Denna psykologiska aspekt anser GU viktigt att ej undervärdera...

En anordning innebärande att en del av gymnasieskolan som motsvarar den nuvarande yrkesskolan skulle vara landstingskommunal, medan återstoden skulle vara primärkommunal, är enligt YB:s mening förenad med betydande olägenheter. Riksdagens beslut får därför anses tala mycket starkt för att hela den integrerade gymnasiala skolan bör ha primärkommunen som huvudman...

Den princip om primärkommunens ansvar för den för alla gemensamma skolan, som redan tidigare fastslagits för den 9-åriga grundskolan, bör enligt YB:s mening komma att gälla även för en allmän påbyggnad på denna skola. Vid bedömningen av frågan om huvudmannaskapet har YB icke kunnat bortse härifrån.

Härtill kommer att, såsom tidigare om-

nämnts, primärkommunens skolstyrelse är styrelse för såväl folkskola-grundskola, fackskola och gymnasium som för primärkommunal yrkesskola. Enligt YB:s mening måste samordningsproblem komma att uppstå om kansliorganisationen skulle splittras mellan folkskola-grundskola å ena sidan och gymnasieskola å den andra.

YB föreslår därför att primärkommunen i princip skall vara huvudman för den integrerade gymnasiala skolan.

Utredningen finner att många skäl talar för att elevhemmen bör ha samma huvudman som de skolor vilkas elever de skall betjäna. I synnerhet syns den omständigheten vara beaktansvärd att huvudmannen för skolan är den som lättast kan göra de undersökningar av behovet som är viktiga för en rationell planering av elevhemsväsendet. Dessutom syns den administrativa apparaten kunna fungera smidigare om viss samordning kan ske mellan undervisnings- och elevhemssidan av skolorna.

Såsom framgår av utredningens undersökning av elevhemsorganisationen är landstingen huvudmän för större delen av elevhemmen i Sverige. Det har också vid utredningens samtal med företrädare för olika landsting framgått att landstingen i stor utsträckning engagerar sig starkt ekonomiskt i driften av hemmen. Det förekommer sålunda att elevhemsverksamheten subventioneras av landstingen med så höga belopp som 200 kronor per elev och månad i hem för gymnasieelever. Det kan ifrågasättas huruvida primärkommunerna är villiga att på samma sätt subventionera verksamheten, så att inackorderingen blir lika förmånlig för eleverna som nu.

En annan synpunkt som talar mot att huvudmannaskapet för elevhemmen läggs på primärkommunerna är att elevhemmen vid gymnasiala skolor i ingen eller ringa omfattning betjänar kommunens egen ungdom. Visserligen torde det vara så att vissa gymnasiala skolor kom-

mer att vara förlagda till relativt små tätorter, så att huvuddelen av eleverna kommer från andra kommuner än skolkommunen och att därför samma skäl skulle kunna anföras mot det kommunala huvudmannaskapet för själva skolorna. En väsentlig skillnad bedömer utredningen dock ligga däri att elevhemmen mestadels icke fyller någon uppgift för den egna kommunens elever annat än att det möjliggör ett större elevunderlag för skolan och därigenom vidgar valmöjligheterna.

Emellertid finner utredningen att man icke bör bedöma primärkommunernas benägenhet till samverkan så pessimistiskt att de ovan anförda synpunkterna skall tillmätas väsentlig betydelse. Samverkan mellan kommuner såväl inom kommunalförbund som utanför dessa på olika samhällsområden blir alltmera omfattande, och på skolans område har den redan drivits så långt att man icke bör tveka att då så är lämpligt anförtro även huvudmannaskapet för elevhem åt primärkommunerna.

Utredningen finner att den förenkling som vinnns genom att skola och elevhem har samma huvudman är så väsentlig att denna princip bör vara förhärskande.

Emellertid syns även de elevhem som för närvarande drivs av stiftelser skötas på ett föredömligt sätt och utredningen finner det därför olämpligt att det gagnande ideella arbete som bedrivs vid dessa hem omöjliggörs genom snäva huvudmannaregler. *Utredningen föreslår därför att även enskild sammanslutning eller stiftelse bör kunna godkännas som huvudman för elevhem och därvid åtnjuta samma förmåner som kommunal eller landstingskommunal huvudman.*

8.5 Elevhemmens ekonomi

I direktiven för utredningen ges följande anvisning:

Utredningen bör vidare undersöka vilka åtgärder som kan vara behövliga för att göra elevhem, som drives i samhällets regi eller med statliga bidrag, bättre skickade för uppgiften att ta om hand skilda kategorier elever, som under skolgången tvingas vara skilda från sin hemmiljö.

Utredningens förslag i detta kapitel har hittills avsett att göra själva elevhemmen bättre skickade såväl lokalmässigt som personalmässigt att ta om hand de kategorier som av olika skäl har behov av skolinackordering, särskilt med sikte på de elever som utredningen betecknat som ett riksklientel. Emellertid är den ekonomiska aspekten på skolinackorderingens så betydelsefull att utredningen anser sig föranlåten att framlägga jämförelsevis detaljerade förslag även beträffande fördelningen av kostnaderna för elevhemsorganisationen.

8.5.1 Några allmänna synpunkter

En form av skolinackordering är för närvarande mestadels kostnadsfri för föräldrarna, nämligen den inackordering som kommuner anordnar för de elever i obligatoriska skolor som har alltför lång skolväg för att kunna resa dagligen mellan hem och skola.

En direkt hjälp till finansiering av skolinackorderingens utgör det inackorderingstillägg till studiebidraget på 100 kronor som utgår till elever som har behov av skolinackordering.

I övrigt finns inga författningsmässigt fastställda normer för finansieringen av skolinackorderingens utöver dem som kommer till synes i de i det föregående refererade statsbidragsbestämmelserna för elevhem.

Härutöver har emellertid såsom i det föregående berörts det allmännas engagemang i skolinackorderingens inom gymnasie- och yrkesskolesektorn inom vissa landstingsområden tagit sig uttryck i en generös subventionering av

elevhemsplatserna i de av landstinget drivna elevhemmen.

Utredningen vill som princip fastslå att den skolinackordering som är nödvändig för att en elev bosatt i Sverige med lång skolväg skall kunna besöka den *obligatoriska* skolan under alla omständigheter skall vara kostnadsfri för föräldrarna. Elever med dokumenterat behov av miljöbyte i obligatorisk skolålder får normalt även kostnadsfri skolinackordering genom socialvårdande myndigheters och skolmyndigheters gemensamma åtgärder. Utredningen finner att det allmänna även bör hjälpa föräldrar till elever på *gymnasiestadiet* med kostnader för inackordering, om denna är ett nödvändigt villkor för att eleverna skall kunna få den utbildning som deras allmänna studieförutsättningar lämpar dem för.

Kommunen skall normalt svara för de kostnader som dess invånare har för skolgång — oavsett om den förläggs till den egna kommunen eller inte — antingen genom utgifter till det egna skolväsendet eller genom de kommunala ersättningar som utbetalas till annan kommun dit en elev är hänvisad för skolgång. Utredningen finner det naturligt att samma principer om en kommunal ekonomisk insats skall gälla även för sådan inackordering som av en eller annan anledning är ett nödvändigt villkor för skolgången. Alla åtaganden att bekosta undervisning i skolor blir ofullständiga, om inte elever som vistas i en mindre studievänlig miljö bereds möjlighet till lämpligt miljöbyte.

Många utlandssvenska elever tillhör inte någon kommun när de önskar börja sin skolgång här. De har sålunda inte möjlighet att gentemot en kommun hävda samma rätt till skolgång som kommunens invånare, innan de fått bostad i kommunen. De kan sålunda heller ej kräva att bli intagna i elevhem. Som

utredningen tidigare framhåvt är emellertid goda skolvillkor för utlandssvenska barn av så stor betydelse för landets möjligheter att i utlandstjänst på olika områden kunna anställa personal med rätta kvalifikationer, att alla skäl föreligger att *i skolavseende jämställa de utlandssvenska barnen med svenska barn som tillhör en kommun*. Emellertid kan det icke synas självfallet att varje kommun som har en skola av den typ som en utlandssvensk elev söker till skall ha skyldighet att stå för de kommunala utgifterna för denna skolgång.

I de fall då en familj tillhör en kommun och flyttar ut ur landet, kan det synas naturligt att kommunen alltjämt står för kostnaderna för eventuellt i Sverige kvarlämnade barn. Om däremot en familj som länge varit utlandssvensk vill sända hem barn till en skola i familjens tidigare hemkommun, kan det icke anses lika naturligt att ifrågavarande kommun tar emot barnen i skolan och står för deras skolkostnader. Ännu mera tveksam måste man ställa sig till denna fråga om det rör sig om ett barn i en familj som icke har någon kommunal kontakt i Sverige, vilket kan tänkas förekomma bland utlandssvenskar i andra generationen. En allmän skyldighet för kommuner att utan ersättning ta emot utlandssvenska elever i olika skolformer skulle kunna medföra att vissa attraktiva kommuner bleve nödgade att motta ett mycket stort antal sådana elever. Vid beaktande av dessa och andra synpunkter har utredningen kommit till ställningstagandet att *staten bör stå för de kostnader för utlandssvenska barns skolgång som normalt bestrids av kommunen*. (Beträffande rätt till intagning i skola har utredningen avgivit förslag i kap. 9.)

I kapitel 4 har utredningen föreslagit att ett »särskilt inackorderingsbidrag för utlandssvensk elev» skall utgå till

sådana utlandssvenska elever som behöver skolinackordering i Sverige och inte åtnjuter studiebidrag.

För elever som har lång skolväg eller som saknar önskad utbildningslinje i hemortens skola bör hemkommunen lämna ekonomiskt bidrag inte bara till skolgången utan även till inackorderingen. Samma princip föreslås gälla även för elever som på grund av dokumenterat behov av miljöbyte är hänvisade till inackordering i främmande kommun.

För elever med behov av miljöbyte inom den obligatoriska skolan finner utredningen det skäligt att föräldrar eller vårdnadshavare svarar för viss del av inackorderingskostnaderna. Detsamma bör gälla alla kategorier av inackorderade elever i gymnasial skola.

8.5.2 Utredningens förslag rörande finansiering av elevhemmen

Vid utformningen av sitt förslag rörande finansieringen av elevhemsorganisationen har utredningen delat upp de aktuella eleverna i de tre grupperna *utlandssvenska elever, elever med dokumenterat behov av miljöbyte och glesbygdselever*. Inom varje grupp har skillnad gjorts mellan elever inom den obligatoriska skolan och elever i gymnasial skola.

Föräldrarna — dock ej föräldrar till glesbygdselever i den obligatoriska skolan — beräknas av egna medel bidra med ett schablonbelopp som är så avpassat att det ungefär svarar mot kostnaden för barnen om de bor hemma. Till elevhemmen beräknas utgå ersättning dels i form av statsbidrag, dels som kommunal ersättning. Det ekonomiska ansvaret för elevhemmet åvilar huvudmannen som även måste bära eventuella kostnader som inte täcks av bidrag och avgifter.

8.5.2.1 Allmän princip för kostnadsfördelningen.

Följande principskiss visar utredningens förslag till finansiering av verksamheten vid elevhem.

Statsbidraget föreslås utgå med belopp motsvarande lönekostnaderna för

en föreståndare och en biträdande föreståndare per elevhem om lägst 30 elever, därutöver för en föreståndare vid överskjutande elevantal om minst 15 elever samt en förste föreståndare per elevhemsanläggning. Bidraget beräknas på så sätt att lönekostnaderna för här

Förklaringar till skissen:

Den ersättning från staten till föräldrarna som markerats för utlandssvenska elever avser det i kap. 4 föreslagna särskilda inackorderingsbidraget till utlandssvensk elev. Beträffande de utlandssvenska eleverna beräknas den kommunala ersättningen även för själva undervisningen utbetalas av statsmedel. — I de fall då hemortskommun och skolkommun är densamma, utgår givetvis ingen kommunal ersättning. — De 900 kr per år som utgår till föräldrarna till gymnasieelever avser det statliga inackorderingsstillägget. Studiebidraget om 75 kr per månad har icke markerats på skissen, eftersom det utgår till alla elever oavsett om de är inackorderade eller ej.

Finansiering av elevhemplatser

Elevkategori	Ersättning betalas från — till			
	Föräldrar	Staten	Skolkommun eller annan huvudman	Hemkommun
Grundskola				
Utlandssvenska elever	1 575/år	←	→ Statsbidrag → Kommunal ers. → 3 150/år Ev. rest	
Elever med dokumenterat behov av miljöbyte			→ Statsbidrag → Kommunal ers. → 3 150/år Ev. rest	←
Glesbygdselever			→ Statsbidrag → Kommunal ers. → 3 150/år Ev. rest	← ←
Gymnasial skola				
Utlandssvenska elever	900/år	←	→ Statsbidrag → Kommunal ers. → 3 150/år Ev. rest	
Elever med dokumenterat behov av miljöbyte	900/år	←	→ Statsbidrag → Kommunal ers. → 3 150/år Ev. rest	←
Glesbygdselever	900/år	←	→ Statsbidrag → Kommunal ers. → 3 150/år Ev. rest	←

nämnd personal inräknas i bidragsunderlaget för vederbörande skola.

Den kommunala ersättningen fastställs samtidigt och likformigt med de kommunala ersättningarna beträffande skolgång. De bör om möjligt fastställas på sådant sätt att huvudmannen ej lider förlust men icke heller gör vinst.

Föräldraavgiften har satts till 350 kr per månad under 9 månader. För föräldrar till elever i gymnasial skola blir den verkliga utgiften 250 kr per månad, eftersom de erhåller 100 kr per månad i inackorderingstillägg.

Enligt beräkningar av Skattebetalarnas förening i mars 1965 utgör matkostnaderna för manlig ungdom mellan 16 och 18 år 230 kr/månad och för kvinnlig ungdom 150 kr/månad. Enligt Sv. Handelsbankens beräkningar av något senare datum är matkostnaderna för manlig ungdom mellan 16 och 20 år 230—260 kr/månad och för kvinnlig ungdom 140—160 kr/månad. Genom de även i gymnasiet i allmänhet fria skolmåltiderna minskas kostnaderna med ungefär 45 kr, varför kostnadsminskningen i hemmets hushåll genom att barnen bor på elevhem kan beräknas till 185—215 kr för pojkar och till 95—115 kr för flickor.

För att kostnaden i möjligaste mån skall bringas i nivå med kostnaderna för familjeinackordering har utredningen satt schablonbeloppet till 250 kr, ökat med inackorderingstillägget om 100 kr per månad.

Utlandssvenska elever som går i gymnasial skola åtnjuter studiebidrag och vid behov inackorderingstillägg på samma sätt som hemmasvenska elever. Till utlandssvenska föräldrar som har barn i skolinackordering i Sverige vilka ej åtnjuter studiebidrag utgår enligt utredningens förslag särskilt inackorderingsbidrag med 175 kr per månad. Föräldrar till barn med dokumenterat be-

hov av miljöbyte bör kunna få hjälp med föräldraavgiften, om de har svårigheter att bära densamma. I vissa fall kan kommunen svara för hela kostnaden genom att omhändertagande jämlikt 29 § barnavårdslagen formellt sker. Föräldrar till glesbygdsbarn skall icke betala föräldraavgift, då det åligger kommunen att sörja för undervisningen i grundskola för barnen.

Eventuell rest måste betalas av huvudmannen. Som ovan nämnts bör strävan vara att avpassa den kommunala ersättningen så att någon rest inte uppkommer.

8.5.2.2 Tillämpningsexempel.

För att visa hur de i detta kapitel föreslagna bestämmelserna kan verka i praktiken har utredningen med tillämpning av dessa omräknat kostnaderna för inackordering vid elevhemmen för elever vid gymnasierna i Strängnäs och Uppsala. Beräkningarna innebär icke något ställningstagande beträffande dessa elevhems framtida användning eller den lämpliga personaltätheten vid dessa hem, utan de tjänar endast till att belysa de ekonomiska konsekvenserna om utredningens förslag rörande elevhem av rikskaraktär tillämpas på redan befintliga elevhem. Av beräkningarna framgår att föräldrarna kommer att stå för ca 60 % av kostnaderna och staten för 20—25 %, medan kommunen subventionerar inackorderingens med 15—20 %. Om de statliga kostnaderna för inackorderingstillägget medräknas, utgör den statliga andelen av kostnaderna 37—42 % och föräldrandelen 43 %.

Elevhemsanläggningen för gymnasieelever i Strängnäs består av ett pojkhem och ett flickhem med normalt sammanlagt 42 elever läsåret 1964/65.

Kostnader för elevhemmet:

Nuvarande kostnader, sedan ev. hyresinkomster och portionersättning m. m. avdragits 178 055

Kostnad per elev 4 239 kr/år dvs. 471 kr/mån.	
Personal: 1 föreståndare + 1 bitr. föreståndare	32 664
Avgifter från föräldrarna (250 kr per elev och månad)	93 649
Statsbidraget år 1965	5 500
Huvudmannen betalar sålunda ...	99 149
dvs. per elev 2 361 kr.	
Med organisation och finansiering enligt utredningens förslag:	
Personal:	
1 1:e föreståndare i lkl 14, årskostnad	19 308
2 föreståndare i lkl 12, årskostnad	34 416
2 biträdande föreståndare i lkl 10, årskostnad	30 912
Kostnadsökning för personal	51 962
Total kostnad	230 017
Per elev 5 477 kr/år = 609 kr per månad	
Statsbidrag ¹	51 972 (22 %)
Inkomster av elevavgifter (250 + 100 kr/mån/elev)	132 300 (58 %)
Återstår att täckas av huvudmannen, dvs. huvudsakligen genom kommunala avgifter till huvudmannen	45 745 (20 %)
Kommunal kostnad per elev och år 1 089 kr per elev och mån 121 kr	

Elevhemsanläggningen för gymnasieelever i Uppsala består av ett pojkhem och ett flickhem med normalt sammanlagt 56 elever läsåret 1964/65.

¹ Statsbidrag utgår endast till en av vardera föreståndare och biträdande föreståndartjänsterna.

Kostnader för elevhemmet:	
Nuvarande kostnader, sedan ev. hyresinkomster och portionsättningar m. m. avdragits	225 360
Kostnad per elev 4 024 kr/år dvs. 447 kr/mån	
Personal: 1 föreståndare	17 208
Avgifter från föräldrarna (225 resp. 210 kr per elev och månad) ¹	98 227
Statsbidraget år 1965	5 500
Huvudmannen betalar sålunda ...	121 632
dvs. per elev 2 172 kr.	
Med organisation och finansiering enligt utredningens förslag:	
Personal:	
1 1:e föreståndare i lkl 14, årskostnad	19 308
2 föreståndare i lkl 12, årskostnad	34 416
2 biträdande föreståndare i lkl 10, årskostnad	30 912
Kostnadsökning för personal	67 428
Total kostnad	292 788
Per elev 5 228 kr/år dvs. 581 kr per månad	
Statsbidrag ²	69 180 (24 %)
Inkomster av elevavgifter (250 + 100 kr/mån/elev)	176 400 (60 %)
Återstår att täckas av huvudmannen, dvs. huvudsakligen genom kommunala avgifter till huvudmannen	47 208 (16 %)
Kommunal kostnad per elev och år 843 kr per elev och mån 94 kr	

¹ 225 för enkelrum, 210 för delat rum

² Bidrag utgår endast till en av bitr. föreståndartjänsterna, då elevantalet ligger under 60.

Intagning i internatskolor och elevhem

9.1 Elevkategorier och inackorderingsmöjligheter. Översikt

Kap. 6 ger en översikt över de inackorderingsbehov som finns för elever vid svenska skolor. De tre kategorier som utredningen här beaktat är dels utlandssvenska elever, dels glesbygdselever, dels elever med behov av miljöbyte. Undersökningar bland eleverna vid internatskolorna har visat att dessa olika grupper inte alltid kan klart avgränsas. I många fall kan olika skäl för inackorderingsbehovet sammanfalla hos en och samma elev. En elev från glesbygd kan sålunda ofta ha behov av miljöbyte även bortsett från det byte av bostadsort som är nödvändigt för att han skall kunna besöka skolan. En utlandssvensk elev kan även ha annat behov av miljöbyte än det som är betingat av hans egenskap av utlandssvensk. Vidare återstår ännu en kategori, nämligen de elever som intagits i någon form av inackordering medan de varit att betrakta som utlandssvenskar och som fått stanna kvar i internatskolan eller elevhemmet även sedan föräldrarna återflyttat till Sverige. Även för den senare typen av elever finner utredningen att ett berättigat behov av skolinackordering föreligger, till dess ifrågavarande elev avslutat det stadium (mellanstadium, högstadium eller gymnasialt stadium) av skolan, som han befinner sig på.

Emellertid finns bland internatelever-

na i internatskolor i Sverige ännu en kategori, nämligen de elever som icke har något sådant behov av skolinackordering som här nämnts, men som placerats i internatskola av föräldrarna på grund av att dessa anser att internatskolemiljön är en nyttig uppfostringsmiljö eller av platsbrist vid vanlig skola.

9.2 Behovet av viss fördelning av elevkategorierna

De olika kategorier av barn och ungdom som här nämnts har endast den omständigheten gemensam att de för att få en önskad utbildning är hänvisade till annan bostad än föräldrarnas. De särskilda skälen till deras inackorderingsbehov kan i vissa fall göra det olämpligt att till en och samma förläggning sammanföra alltför många elever tillhörande samma kategori.

9.2.1 Utlandssvenska elever

De utlandssvenska eleverna kan inte sägas utgöra en enhetlig kategori. En grupp utgör sådana elever vilkas föräldrar nyligen lämnat landet och som sålunda tidigare bott hemma hos föräldrarna och åtnjutit vanlig skolgång i Sverige. Dessa avviker icke i något avseende från vanlig svensk skolungdom. En motsatt grupp utgörs av de elever som efter långvarig utlandsvistelse och skolgång i främmande länders skolor

har skickats hem till Sverige av föräldrarna för att få en svensk uppfostran. Dessa barn har ofta dels svårigheter med språket, dels svårigheter med skolgången i övrigt på grund av att deras kunskaper inte svarar mot de förkunskaper som barn i motsvarande årskurs har i Sverige, dels svårigheter med den allmänna anpassningen till klimat och levnadssätt i Sverige. Deras skolproblem har närmare behandlats i kap. 4 och 7. Mellan de båda nämnda kategorierna finns elever med olika grad av färdighet i svenska språket och med olika stark anknytning till svensk undervisning och svensk miljö.

Från undervisningssynpunkt är det viktigt att de utlandssvenska elever som fått sin tidigare skolutbildning utomlands inte utgör ett alltför stort inslag i en och samma klass, eftersom deras undervisning kräver en tidsödande individualisering och eftersom en stark koncentration av sådana elever i en klass kan inverka menligt på behandlingen av svenska språket inom klassen och på den allmänna standarden, bedömd med hänsyn till läroplanens målsättning. De utlandssvenska eleverna bör sålunda inte samlas i en enda internatskola och där utgöra hela elevkåren, om man önskar att undervisningen skall kunna hållas på för svenska skolor normal nivå. Pedagoger med erfarenhet av undervisning och handledning av utlandssvenska barn anser att ett inslag av utlandssvenska elever med 60 % av det totala elevantalet i klassen och i skolan bör vara maximum.

9.2.2 Glesbygdselever

Kategorin glesbygdselever skiljer sig icke på något sätt från annat genomsnitt av elever i svenska skolor. De behöver inte nödvändigtvis bo i vad man egentligen menar med glesbygd. Ordet glesbygdselever betecknar här sådana

barn och ungdomar som bor på en ort där avståndet till närmaste skola med önskad tillvalsgrupp eller utbildningsväg är för stort för att de utan men för studieprestationen dagligen skall kunna resa dit.

På grundskolestadiet är glesbygdseleverna, såsom framgår av kap. 6, huvudsakligen att finna dels i övre Norrland, speciellt i Norrbottens län, dels i skärgårdsområden. Glesbygdselever på gymnasiestadiet kan däremot finnas i så gott som alla delar av landet, eftersom full variation av gymnasiets, fackskolans och yrkesskolans linjer och grenar inte kommer att finnas inom varje gymnasieområde.

Beteckningen glesbygdselev måste för övrigt få olika innebörd med hänsyn till de arbetsprestationer som krävs av eleven. En normalelev i sista årskursen av grundskolan eller i första årskursen av gymnasiet torde utan att överanstänga sig kunna färdas tämligen lång sträcka varje dag. För elever i de båda sista årskurserna av gymnasiet syns det däremot angeläget att de dagliga resorna icke tillåts inkräkta på arbetsdagen i större omfattning.

Elever i grundskolan och andra skolpliktiga elever har rätt att få sin inackordering organiserad genom kommunens försorg. Någon sådan skyldighet för kommunen kan icke direkt utläsas av gällande författningar vad gymnasieeleverna beträffar.

Bestämmelsen i 2 § skollagen, att

Varje kommun skall — — — främja åtgärder i syfte att bereda barn och ungdom undervisning i följande slag av skolor, nämligen kommunal yrkesskola och fackskola samt statligt och kommunalt gymnasium — — —,

måste dock tolkas som ett åliggande för kommunen att åtminstone *främja* inrättande av elevhem och andra inackorderingsmöjligheter som är nödvändiga för

att barn och ungdom skall kunna beredas sådan undervisning som här avses. För närvarande finns i landet 3 *elevhem för gymnasieelever* anordnade av *primärkommuner*, medan 5 sådana hem drivs av *landsting* och 6 hem har *stiftelse* som huvudman. Dessa hem har 174, 276 respektive 179 elevplatser. För elever vid *yrkesskolor* finns 10 *primärkommunala* och 149 *landstingskommunala* elevhem, medan 7 sådana hem drivs av *stiftelser*. Dessa hem har ca 300, 9 800 respektive 300 platser. (Tabell 8:6.)

När de gymnasiala skolformerna genomgående får kommuner som huvudmän syns det naturligt att gymnasiekommun skall ha skyldighet att ordna inackorderingsmöjligheter för barn och ungdom som enligt den centrala och regionala gymnasieplaneringen skall gå i kommunens gymnasiala skola men har mer än 45 minuters resväg till skolan. *Denna skyldighet bör vara otvetydig och bör fastställas genom särskilt riksdagsbeslut.*

I och för sig kan det från elevens synpunkt vara lika förmånligt att gå i en väl organiserad internatskola med möjlighet till fritt val av olika gymnasie-, fackskole- och yrkesskolelinjer som att bo i ett elevhem och besöka en allmän gymnasial skola. Emellertid inräknas glesbygdseleverna i elevunderlaget för varje gymnasieområde vid gymnasieplaneringen, och denna planering skulle avsevärt försvåras och kostnaderna för skolgången öka om glesbygdselever i större omfattning mottas i internatskolorna.

9.2.3 Elever som behöver byta miljö

Såsom framgår av framställningen i 6.2.2 kan elever i olika skolor ha behov av miljöbyte av helt olika skäl. Dels kan behovet av inackordering utom hemmet bero på föräldrarnas yrkesverk-

samhet, dels kan det ha andra orsaker såsom konflikter med föräldrar, lärare eller kamrater. Dessa elever tillhör visserligen en kommun liksom glesbygdseleverna, men för vissa av dem är det angeläget att komma bort från miljön i hemorten och helst så långt bort att det icke ter sig naturligt för dem att regelbundet återvända dit under veckohelgerna. Denna kategori bör därför inte generellt inackorderas i ett elevhem i närheten av föräldrahemmet utan kan till en del betraktas som ett naturligt internatskoleklientel.

Gemensamt för elever av denna kategori och de utlandssvenska eleverna är att de inte alltid har möjlighet eller, som här antytts, att det inte alltid är lämpligt för dem att resa hem under kortare lov. Inackordering för elever i behov av miljöbyte bör vara sådan att de kan vistas i inackorderingshemmet inte bara under den vanliga skolveckan utan även under höstlov och vårlov, ibland även påsklov och kanske t. o. m. julferie. Praktiska skäl gör det alltså lämpligt att elever i behov av miljöbyte och utlandssvenska elever placeras i likartad inackordering där vårdpersonalen är tillräcklig för att svara mot dessa elevers vårdbehov.

9.3 Intagningsorganen

9.3.1 Intagning i internatskolor

9.3.1.1 Nuvarande ordning

För närvarande ombesörjer internatskolorna själva sin elevintagning. I allmänhet svarar rektor ensam för denna, men vid vissa internatskolor biträder även någon eller några av hemföreståndarna vid proceduren. Några för samtliga internatskolor gemensamma principer för intagningen syns inte råda vid internatskolorna utan varje skola tillämpar sina egna principer. Härvid ser man i all-

mänhet i första hand till behovet av skolinackordering, exempelvis om vederbörande är utlandssvensk, om föräldrarna är förhindrade att ta hand om eleven eller om eleven behöver miljöbyte. I viss omfattning lämnas företräde åt elever vilkas föräldrar har anknytning till skolan.

Eftersom stipendiemöjligheterna är starkt begränsade, inskränks emellertid elevklientelet vid internatskolorna i stort sett till sådana elever vilkas föräldrar — i många fall dock med betydande uppoffringar — kan betala de höga avgifter som måste uttas vid dessa skolor.

9.3.1.2 Utredningens förslag

Beträffande intagningen till *privatgymnasierna* säger gymnasieutredningen (sid. 781):

I fråga om intagning av elever vid privat gymnasium föreslår utredningen att denna skall i motsats till vad som nu är fallet regleras på samma sätt som för offentligt gymnasium. Detta gäller såväl inträdesfordringar som intagning genom intagningsnämnd. Utredningen har vad intagningen beträffar icke särskilt tagit upp internatgymnasiernas problem.

Utredningen har i kap. 7 föreslagit att vid internatskolorna i första hand skall intas utlandssvenska elever, som vid behov skall kunna disponera upp till 60 % av antalet internatplatser. En föreskrift härom skulle kunna införas utan att internatskolornas självständiga intagning därför ändrades till formen.

Emellertid är vissa nackdelar förenade med den nu rådande decentraliserade intagningen. En samordning av intagningen är svår att organisera så, att de utlandssvenska föräldrarna i god tid får meddelande om huruvida plats kan beredas vid någon av internatskolorna. Vidare kan lätt vissa skolor få ett så stort inslag av utlandssvenska elever att

deras pedagogiska resurser anlitas hårt, medan andra skolors möjligheter icke utnyttjas till fullo. En annan synpunkt är att utlandsskolnämnden bör ges möjlighet till ingående kännedom om elevrekryteringen vid de olika internatskolorna och beredas möjlighet till regelbunden kontakt med rektorerna för de skolor som främst tar hand om de utlandssvenska eleverna.

Utredningen föreslår därför att intagningen i internatskolor (liksom i elevhem, jfr 9.3.2.2) av utlandssvenska elever skall ombesörjas av en intagningsnämnd där utlandsskolnämndens ordförande fungerar som ordförande, utlandsskolinspektören tjänstgör som sekreterare och rektorerna vid de internatskolor som kan ställa statsbidragsberättigade platser till utlandssvenska elevers förfogande utgör övriga ledamöter. När de av utredningen föreslagna elevhemmen för riksklientel trätt i funktion, bör även dessa vara representerade i intagningsnämnden. Som kansli för intagningsnämnden utnyttjas utlandsskolnämndens kansli.

Om de lokala elevhemmen vid de allmänna skolorna i en framtid kommer att ta emot utlandssvenska elever i större omfattning, kan det även bli aktuellt att låta dessa hem representeras i intagningsnämnden.

Någon anledning att centralisera intagningen av de hemmasvenska eleverna med behov av skolinackordering syns inte föreligga. Intagningen av dessa *föreslås* ske enskilt vid varje internatskola av en intagningsnämnd bestående av skolans rektor, dess rådgivande psykiater/psykolog samt en av länskolnämnden utsedd representant. Genom att den sistnämnde medverkar vid själva intagningen kan kravet på kontroll över att intagningen svarar mot statsbidragsbestämmelsernas villkor enligt 7.4.2.2.1 tillgodoses.

9.3.2 Intagning i elevhem

9.3.2.1 Nuvarande ordning

Intagningen i elevhem vid den obligatoriska skolan ombesörjs för närvarande av elevhemmets styrelse, vilken enligt *Stadga för elevhem inom det obligatoriska skolväsendet* (SFS 1961:210 med senaste ändring 1965:871) utgörs av skolstyrelsen i kommunen. I elevhem vid obligatoriska skolor må enligt stadgan mottas elever vid grundskolan och i mån av plats annan skola i kommunen. Vidare föreskriver stadgan:

I elevhem må mottagas elever som ho avlägset från skolan. Om plats finnes tillgänglig, må därjämte på begäran av målsman eller barnavårdsnämnden i elevhem mottagas elev, som av medicinska eller sociala skäl icke bör vistas i sitt hem.

Intagningen i elevhem för högre skolor ombesörjs av hemmets styrelse. Denna styrelse utses av huvudmannen för elevhemmet, dvs. av landstinget (om hemmet är landstingsdrivet) eller av skolstyrelsen (om hemmet är kommunalt). Enligt elevhemmens reglementen skall i regel beslut om intagning av elever fattas av hemmets styrelse i samråd med rektor för den läroanstalt för vars elever hemmet närmast är avsett. Några särskilda bestämmelser rörande principerna för intagning finns i allmänhet inte utfärdade, men i reglementet brukar anges för vilken elevkategori hemmet närmast är avsett.

I reglementet för elevhemmet för lärjungar vid kommunala gymnasiet i Strömsund finns endast följande bestämmelse om elevklientelet (jfr bil. 5):

Elevhemmet är avsett att bereda ur hygienisk och ekonomisk synpunkt förmånliga bostadsmöjligheter för elever vid kommunala gymnasiet i Strömsund, vilka under sin vistelse vid läroanstalten äro hänvisade till inackordering.

Styrelsen lämnas sålunda en avsevärd frihet vid intagningen av elever. Mesta-

dels syns elevhemsstyrelsen betrakta intagning i hemmet som en förmån, som främst bör tillfalla sådana elever som dels har behov av inackordering på grund av avståndet till skolan, dels har framgång i sina studier och visar gott uppförande. Elever som på grund av svåra hemförhållanden haft svårigheter att göra sig gällande i studiearbetet syns däremot i allmänhet inte ges företräde vid intagningen. Vid vissa elevhem söker man genom intagning ge studiemöjligheter åt elever som på grund av fysiskt handikapp behöver bo nära skolan.

För elevhem knutna till olika former av yrkesskolor finns inga enhetliga regler beträffande intagningen. Eleverna syns i allmänhet intas i den ordning de anmäls till en kurs vid skolan. För elever som inte kan beredas plats i elevhemmet anskaffas i allmänhet genom skolan privata rum; måltiderna får även dessa elever inta i elevhemmet.

9.3.2.2 Utredningens förslag

I elevhem knutna till det allmänna skolväsendet skall i första hand intagas elever från skolans rekryteringsområde, vilka har behov av inackordering. Denna bestämmelse föreslås fortfarande gälla generellt. Dock bör utlandsskolnämnden kunna hos Kungl. Maj:t anhålla att vid visst elevhem ett angivet antal platser skall reserveras för utlandssvenska elever.

Utredningen föreslår vidare att intagningen verkställs av en intagningsnämnd som för varje elevhem utses av dess styrelse, dvs. skolstyrelsen respektive landstinget eller den styrelse som vederbörande privata huvudman utsett för hemmet. I intagningsnämnden bör rektor vid en av de skolor för vilkas elever hemmet är avsett samt en skolinspektör eller skolpsykolog, om sådan finns i kommunen, vara självskrivna le-

damöter. Om landstinget är huvudman för elevhemmet, föreslås länskolpsykologen vara självskrivnen ledamot av intagningsnämnden.

Om överskott på platser finns vid ett elevhem, anmäls dessa till utlandsskolnämnden att disponeras för utlandssvenska elever. Intagningen av utlandssvenska elever på dessa platser liksom i de föreslagna elevhemmen för riksklientel verkställs av den i 9.3.1.2 föreslagna centrala intagningsnämnden för utlandssvenska elever.

9.3.3 Anskaffning av privat inackordering

9.3.3.1 Nuvarande ordning

För elever i grundskolan, som behöver privat inackordering för att kunna fullgöra sin skolgång anskaffar skolstyrelsen sådan inackordering.

Beträffande elever i gymnasiet föreligger som nämnts i 9.2.2 icke någon formell skyldighet för skolstyrelse eller skollledning att ombesörja inackordering. Eleverna där är hänvisade till att själva sörja för sin inackordering, och mestadels torde detta ske på så sätt att rum och inackorderingsfamiljer övertas genom rekommendationer mellan eleverna, som har noga reda på villkoren i olika inackorderingsfamiljer.

Föräldrarna till utlandssvenska barn är hänvisade till kontakter med hemlandet, exempelvis genom släktingar eller affärsförbindelser, för att få upplysningar om lämplig inackorderingsfamilj för barnen. De föräldrar som är medlemmar av Utlandssvenskarnas förening vänder sig ofta till föreningens kansli om de saknar andra resurser. Föreningen gör då i första hand förfrågningar hos rektor vid den skola där barnen skall tas emot och får ofta upplysning om lämplig inackordering. Stundom vänder föreningen sig även till vederbörande elevs blivande klasskam-

rater, som ibland kan erbjuda inackordering i sina föräldrahem. Genom annonsering i föreningens namn i dagspressen har det även varit möjligt att anskaffa lämplig inackordering för utlandssvenska barn.

9.3.3.2 Utredningens förslag

I kapitlet 3 och 4 föreslår utredningen att utlandsskolnämnden skall fungera som serviceorgan för inackorderingsförmedling åt utlandssvenska skolelever. Den kännedom som utlandsskolnämnden så småningom förvärvat om olika inackorderingsfamiljer på skolorter bör för föräldrarna kunna innebära en viss trygghet och garanti.

Utredningen har i 5.2 konstaterat att inackorderade barn icke är att betrakta som fosterbarn och att vanlig skolinackordering därför icke står under omedelbar tillsyn av barnavårdsnämnden. När hemmasvenska barn inackorderats av föräldrarna genom direktkontakt med inackorderingsfamiljen, kan det förutses att föräldrarna står i fortlöpande kontakt såväl med barnen som med familjen och därigenom kan ha kontinuerlig kännedom om vård och trivsel i inackordering. För de hemmasvenska barn vilkas föräldrar ej kan utöva sådan tillsyn och för flertalet utlandssvenska barn måste anskaffning och tillsyn av inackordering organiseras på annat sätt.

I 3.1.6.2 har berörts det förslag till instruktion för skolkuratorer som framlagts av 1965 års utredning om socialhögskola i Örebro i betänkandet "Ökad socionomutbildning". I likhet med nämnda utredning föreslår *Utlands- och internatskoleutredningen* att en normalinstruktion för skolkuratorer upprättas, enligt vilken det åligger kuratorerna att särskilt ha tillsyn över inackorderade elever. Denna tillsyn måste innefatta en viss kontroll av inackor-

deringsförhållandena. Kuratorernas befattningsmed inackorderingsverksamheten bör omfatta:

1. Anskaffning av allmänt lämpliga hem där man är villig att ta skolungdom som inackorderingar.

2. Prövning av frågan vilket hem som är lämpligt för varje särskilt inackorderingsfall.

3. Tillsyn av själva inackorderingsförhållandet, innefattande stöd såväl för inackorderingsfamiljen som för den placerade eleven.

9.4 Intagningsförfarande

9.4.1 Intagning av utlandssvenska elever

Utredningen föreslår att när utlandssvenska föräldrar önskar en plats i internatskola eller elevhem för ett barn detta normalt anmäls skriftligen till utlandsskolnämnden. Anmälan görs på särskilda blanketter — olika blanketter för grundskola respektive gymnasial skola — som ifylls med vissa uppgifter till ledning för intagningsnämnden i dess arbete. Blanketterna bör insändas till utlandsskolnämnden före den 1 april, om anmälan avser inträde i skolan påföljande hösttermin. Intagningen verkställs sedan av intagningsnämnden under våren, så att föräldrarna under sommarens lopp kan få besked om var barnet placerats. Om anmälan avser yrkesskola, anskaffar nämnden genom sin kontakt med yrkesskolor av olika slag en plats vid önskad kurs på ort där lämplig inackordering kan erhållas.

Emellertid kan det inte förutsättas att föräldrarna alltid känner till behovet av internatskoleplacering i så god tid att de redan den 1 april kan insända sådan anmälan. Därför måste anmälan kunna inges även under löpande läsår. *Utredningen föreslår* att den intagning som måste ske under läsårets lopp skall anförtros åt utlandsskolnäm-

den, som efter underhandskontakt med vederbörande internatskolarektor eller rektor vid allmän skola eller yrkesskola placerar barnet i önskad och lämplig skolform. Klasserna i internatskolorna bör i enlighet härmed vid vårintagningen icke helt fyllas, utan ett lämpligt antal platser — *utredningen föreslår* tills vidare femton sammanlagt på grundskola, gymnasium och fackskola — bör lämnas fria vid den gemensamma intagningen. Antalet platser vid internatskolorna som på detta sätt skall hållas vakanta för under läsåret tillkommande elever fastställs för varje läsår och skola av skolöverstyrelsen på förslag av utlandsskolnämnden. Instruktion för intagningsnämndens arbete fastställs av skolöverstyrelsen på förslag av utlandsskolnämnden.

9.4.1.1 Intagning i grundskola i internatskola

Om föräldrar under sin utlandsvistelse önskar ha barnen placerade i grundskoleklass i internatskola, skall på anmälningsblanketten anges barnens tidigare skolgång, deras betyg från denna skolgång under de två senaste åren samt uppgift om i vilken skola eleven önskar inträde i första, andra och tredje hand. Om anmälan avser högstadiet, skall därjämte önskad tillvalsgrupp och val av övningsämnen, respektive önskad linje av årskurs 9, anges.

Om föräldrarna önskar att eleven skall placeras i internatskola, tas eleven in i den skola han väljer i första hand, om plats på önskad utbildningslinje finns vid denna. Om plats ej finns vid förstahandsskolan, undersöks möjligheterna i den skola som angivits som andra, respektive tredje alternativ. Om samtliga ifrågakommande klasser i internatskolorna är fyllda, undersöker intagningsnämnden om plats finns vid allmän skola, där elevhemsplats kan på-

räknas. Om inackordering i första hand önskas vid elevhem i anslutning till allmän skola, bör i första hand sådan placering eftersträvas.

9.4.1.2 Intagning i gymnasial skola

På anmälningsblanketten till gymnasial skola ifylls beträffande eleven likaledes uppgift om tidigare skolgång och om betyg under de två senaste läsåren. Därjämte anges liksom för grundskoleeleverna tre olika alternativ beträffande skolor. För dessa elever anges även vilken skolform (gymnasium, fackskola eller yrkesskola) och linje som önskas i första, andra och tredje hand.

Intagningsnämnden har att vid intagningen icke blott ta hänsyn till vederbörande elevs behov av inackordering under skolgången utan även bedöma om vederbörande är behörig för intagning i den skolform som önskas.

När det gäller ansökningar till gymnasium, kan samtliga sökande icke alltid bedömas efter enhetliga principer. Rättvisan kräver att om den sökande genomgått årskurs 9 i grundskola i Sverige, den utlandssvenske eleven sätts i samma konkurrenssituation som hans kamrater från den tidigare skolgången. Som villkor för placering i internatskola bör i så fall gälla att han uppnår den betygssumma som lägst fordras för inträde i gymnasiet i det gymnasieområdet han tillhört.

Elever som tillbringat de två senaste skolåren i svensk utlandsskola och där genomgått årskurs 9 skall i första hand uppfylla gällande allmänna behörighetsbestämmelser för att kunna bli intagna i gymnasium respektive fackskola. Utredningen har vidare övervägt frågan huruvida bland de utlandssvenska eleverna i denna situation samma villkor skall gälla som för elever i de olika gymnasieområdena i Sverige, så att 50 % av ungdomarna skall tas in i gym-

nasium eller fackskola. Emellertid kan de utlandssvenska eleverna, även om de gått i en svensk utlandsskola, icke helt jämföras med ungdomar som gått i skola i Sverige. De har ofta bakom sig en varierande skolgång och har kanske flyttat mellan olika länder, talat olika språk osv., vilket kan ha satt dem i en ogynnsammare studiesituation. Vidare intas årligen vid vissa gymnasier ett antal elever på minimipoäng. Förmodligen kommer även i fortsättningen varje år ett antal hemmasvenskar att intas i gymnasium på minimibehörighet enligt de nya behörighetsreglerna. Att fastställa särskilda kvalificeringsvillkor utöver behörighetskraven skulle innebära att man försatte de utlandssvenska eleverna i sämre läge än hemmasvenska elever i vissa gymnasieområden. Med hänsyn härtill och då den utlandssvenska gruppen här är fråga om är så liten att en tillämpning av procentsatser inom densamma kan medföra stora orättvisor, finner utredningen såsom redan nämnts i 4.2.7 skäligen att föreslå att elever från utlandssvensk skola skall intas i gymnasium respektive fackskola, om de uppfyller gällande behörighetskrav. Ytterligare ett skäl härför är att det för det svenska gymnasiala utbildningssystemet torde vara värdefullt att få ett tillskott av svenska elever som skolats utomlands.

Ett särskilt problem utgör de elever som söker till gymnasium i Sverige efter att tidigare ha gått i utländsk eller internationell skola, som inte direkt kan jämföras med svensk grundskola. I dessa fall är det särskilt viktigt att blanketten ifylls noggrant med uppgifter om elevens tidigare skolgång, så att intagningsnämnden med ledning av den erfarenhet som samlats hos internatrektorerna och hos utlandsskolnämnden kan bedöma i vilken skolform, på vilken linje och i vilken årskurs eleven

lämpligen bör placeras. På grund av den osäkerhet som alltid måste råda beträffande dessa elevers förkunskaper och möjligheter att följa undervisningen på viss linje bör intagningen dock icke göras definitiv, utan eleven bör placeras på lämplig utbildningslinje som extra elev. Den definitiva intagningen i klassen bör kunna uppskjutas högst ett år för att eleven skall ha möjlighet att helt akklimatisera sig i den svenska skolmiljön, innan den definitiva placeringen sker.

Intagningsnämnden bör vid sitt arbete alltid sträva efter att så långt det är möjligt tillgodose föräldrarnas önskemål. Utredningen förutsätter dock att skolöverstyrelsen och utlandsskolnämnden håller sin uppmärksamhet riktad på frågor som sammanhänger med intagningen. Om tendenser till missbruk skulle iakttas, bör dessa myndigheter hos Kungl. Maj:t anmäla förhållandet.

Intagning i allmänna skolor samt i därtill hörande elevhem bör även kunna ske direkt genom lokal intagningsnämnd om eleven har anknytning till visst gymnasieområde eller viss skola.

9.4.2 Intagning av elever med dokumenterat behov av miljöbyte och glesbygdselever

Utredningen har bl. a. i kap. 7 föreslagit att totala antalet utlandssvenska elever i internatskolorna skall omfatta högst 60 % av hela antalet internatelever. Härutöver bör i första hand elever med dokumenterat behov av miljöbyte intas i sådan omfattning att de tillsammans med de utlandssvenska eleverna samt glesbygdselever för vilka annan lämplig inackordering ej kunnat ordnas utgör minst 90 % av hela antalet internatelever vid skolan. Övriga glesbygdselever bör, som nämnts i 9.2.2, icke uppta platser vid internatskolor, då dessa behövs för de båda tidigare nämnda

elevegrupperna, utan bör främst beredas plats i regionalt elevhem. Medan intagningen av de utlandssvenska eleverna i princip är gemensam för internatskolor och elevhem, bör någon sådan gemensam intagning inte förekomma för de båda kategorierna hemmasvenska elever, eftersom dessa alltid har en naturlig lokal-regional anknytning.

9.4.2.1 Intagning av hemmasvenska elever i internatskolor

Om föräldrar eller annan vårdnadshavande vill placera ett barn vid internatskola, skall vederbörande ansöka om sådan intagning skriftligt direkt vid den skola som ansökan i första hand avser. Blanketten för ansökan skall vara så konstruerad att på densamma kan anges vilken skola som söks i första hand, i andra hand och i tredje hand. Blanketten skrivs ut i tre exemplar. Den skola som mottar ansökan skall sända ett exemplar av denna till var och en av de skolor som förts upp i andra respektive tredje hand. Skolledningen vid samtliga de sålunda sökta internatskolorna får på så sätt kännedom om vilka elever som sökt vederbörande skola som första, andra respektive tredje alternativ.

På ansökningsblanketten skall den sökande ange huruvida en statsbidragsberättigad plats önskas vid internatskolan. I anvisning skall meddelas, att som villkor för erhållande av sådan plats gäller att särskilt intyg rörande elevens behov av inackordering, utfärdad av psykiater eller behörig psykolog, skall bifogas ansökan. Den sökande skall även anteckna, huruvida internatskoleplats önskas, även om eleven av intagningsnämnden icke skulle bedömas vara berättigad till statsbidragsberättigad plats.

Ansökningarna inlämnas till internat-

skolan senast den 1 april. Internatskolans intagningsnämnd (se 9.3.1.2) har därefter att granska ansökningsblanketterna med bifogade utlåtanden, varefter nämnden avgör vilka elever som skall tas in på statsbidragsberättigad plats. Vid avgörandet får i första hand angelägenhetsgraden av det konstaterade behovet av miljöbyte fälla utslaget. Samtidigt bedömer nämnden för vilken skolform den sökande är behörig och bildar sig en uppfattning om elevens möjligheter att tillgodogöra sig undervisningen vid den skolform ansökan gäller. Mellan elever som bedöms ha lika stort behov av miljöbyte bör avgörandet grundas på betygssumman.

I alla sådana yttranden som här avses liksom vid hela intagningsförfarandet bör psykologer, psykiatrer och intagningsnämnd självfallet vara diskreta och taktfulla.

Om de för utlandssvenskar och för elever med dokumenterat behov av miljöbyte avsedda 90 % av platserna icke tas i anspråk för sådana sökande, beläggs återstående platser med glesbygdselever, vilka intas efter betygspäng.

För intagning på icke statsbidragsberättigade platser svarar rektor enligt av skolans styrelse fastställda grunder.

9.4.2.2 Intagning av hemmasvenska elever i elevhem

Elevklientelet i de lokala elevhemmen förutsätts framför allt utgöras av glesbygdselever och elever med dokumenterat behov av miljöbyte. Ansökan om plats i elevhem bör göras på samma sätt som ansökan om plats vid internatskola och på samma typ av blanketter.

Intagningsnämnden vid elevhemmen har därefter att ta ställning till vilka elever som vid platsbrist skall få företräde till elevhemmet. Härvid bör icke tidigare visade studieprestationer fälla utslaget utan enbart behovet av inackordering. En svårighet kan här vållas av en nödtvungen jämförelse av behovet dels för en elev med lång skolväg, dels för en elev med behov av miljöbyte. I sådana fall bör alltid psykologiska skäl fälla utslaget och en bedömning göras om någon av eleverna med lika stor fördel kan hänvisas till familjeinackordering. Ävenså bör elevhemsstyrelse och intagningsnämnd stå i förbindelse med styrelse och nämnd för elevhem vid skolor i angränsande områden, så att samverkan kan ske. Eventuella överskottsplatser ställs till utlandsskolnämndens förfogande att disponeras såsom beskrivits i det föregående.

Sammanfattning av förslagen i avd. I

10.1 Förslag beträffande de utlandssvenska barnens skolgång

10.1.1 Svenska utlandsskolor

Utredningen föreslår att undervisningsbehovet för utlandssvenska barn i låg- och mellanstadieåldern i första hand skall kunna tillgodoses genom *svenska utlandsskolor*. Sådan skola skall kunna inrättas när elevunderlaget på nämnda stadier inom ett lämpligt rekryteringsområde mera stadigvarande uppgår till 12. Vid detta elevantal skall två lärare kunna anställas. Normalt beräknas en svensk utlandsskola bestå av förskola, lågstadium och mellanstadium. Högstadiumundervisning för utlandssvenskars barn förutses däremot ske huvudsakligen i skolor i Sverige. I den mån högstadiel elever undervisas i svenska utlandsskolor bör denna undervisning i allmänhet ha formen av lärarledd korrespondensundervisning. Endast på orter där ett större antal svenskar är bosatta syns regelrätt högstadium med muntlig undervisning kunna anordnas. Den av utredningen föreslagna utlandsskolnämnen bedömer frågan om inrättande av högstadium från fall till fall.

Vid de svenska utlandsskolorna föreslås lärarna avlönas av svenska staten, varjämte bidrag föreslås utgå till vissa skolsociala anordningar, nämligen fria läroböcker (som utsänds kostnadsfritt genom den av utredningen föreslagna utlandsskolnämnden, jfr 10.1.12),

skolskjutsar, skolmåltider och skolhälsovård.

Som huvudman för svenska utlandsskolor förutses lokala skolföreningar fungera. Styrelsen för varje skola bör bestå av sju ledamöter av vilka utlandsskolnämnden utser en och skolföreningens föreningsstämma fem, varjämte studierektor är självskriven ledamot. Styrelseordförande utses inom styrelsen.

Lärarna vid utlandsskolorna förordnas för en tid av tre år. Efter ett sådant treårsförordnande bör läraren kunna få ett nytt lika långt förordnande. Därefter bör samme lärare normalt icke på nytt förordnas utomlands innan han under minst två år tjänstgjort vid skola i Sverige. Utlandslärarna bör åtnjuta rese- och flyttningersättningar i huvudsaklig överensstämmelse med ersättningar för motsvarande personal i utrikesförvaltningen. Meriter och tjänsteår får beräknas vid utlandstjänstgöring på samma sätt som vid tjänstgöring i Sverige. Reseersättning för hemresa under ferier bör utgå till utlandslärare vartannat år under villkor att läraren under del av ferierna deltar i studiedagar eller fortbildningskurs.

Lärarna vid utlandsskolorna föreslås under sin tjänstgöring vara anställda i statstjänst med placering vid vederbörande skola. Löne- och anställningsvillkor bör i huvudsak vara desamma som vid anställning i Sverige.

Vid varje utlandsskola skall en av lärarna förordnas som studierektor.

10.1.2 Svensk undervisning

På platser där underlaget för en svensk skola enligt ovannämnda bestämmelser saknas bör emellertid *svensk undervisning* kunna anordnas utan att undervisningen skall ha karaktär av officiell svensk skola. Då familjer på en utländsk ort har tillsammans minst sex barn som behöver svensk undervisning skall en lärare kunna anställas och avlönas från Sverige för att ha hand om barnens undervisning. Bidrag bör härvid kunna utgå till lokaler, undervisningsmateriel och vissa skolsociala anordningar.

10.1.3 Internationella skolor

Utredningen föreslår även att statsbidrag skall kunna utgå till *internationella skolor* utomlands där svenska elever undervisas. Förutsättningen för att bidrag skall kunna utgå och svenska lärare placeras vid sådana skolor skall vara att skolans verksamhet i stort ansluter sig till de principer som gäller för den svenska grundskolan.

Sådan internationell skola skall, om statsbidrag utgår, vara beredd att ta emot alla inträdessökande svenska elever i de åldrar skolan vänder sig till. Vid dessa internationella skolor skall viss undervisning ske i svenska språket och i samhällsorienterande ämnen med anknytning till Sverige.

10.1.4 Nordiskt samarbete

Huvudman vid svensk utlandsskola föreslås vara skyldig att, på samma villkor som gäller för utlandssvenskar, i skolan även ta emot *barn till andra nordiska medborgare*. Statsbidrag beräknas även under vissa villkor kunna utgå till skola som anordnas av internordisk hu-

vudman. Vidare föreslås att svensk utlandsskola bör kunna tjäna som organisatorisk och lokalmässig bas för stöd- undervisning i annat nordiskt modersmål. Denna skyldighet för svensk huvudman till utlandsskola att ta emot andra nordiska barn förutsätter reciprocitet beträffande svenska barn i andra nordiska skolor. Detaljerna i denna nordiska samverkan bör utformas efter förhandlingar med övriga nordiska länder i den nordiska samarbetstraktatens anda.

10.1.5 Svensk kompletterande undervisning

Förutom till svensk heltidsundervisning föreslås statsbidrag i form av lärarlöner utgå även till *svensk kompletterande undervisning* utomlands för svenska barn som går i utländska skolformer. Denna undervisning skall främst syfta till att lära eleverna svenska eller hjälpa dem att vidmakthålla sina kunskaper däri samt till att orientera dem om svenska förhållanden.

10.1.6 Korrespondensundervisning

Svenska gymnasier utomlands beräknas normalt icke förekomma. I stället föreslår utredningen att statsbidrag skall utgå till *korrespondensundervisning* för utlandssvenska elever i gymnasieåldern. Bidrag föreslås även utgå till lärarlön för handledare vid korrespondensundervisning.

10.1.7 Elevhem vid utlandsskolor

Under vissa förutsättningar beräknar utredningen att *elevhem* skall kunna anläggas i anslutning till de svenska utlandsskolorna. Bidrag till dessa elevhem bör utgå efter samma principer som till elevhem vid det allmänna skolväsendet i Sverige.

10.1.8 Intagning av utlandssvenska elever i gymnasial skola i Sverige

För att underlätta de utlandssvenska barnens skolgång i gymnasiala skolor i Sverige föreslår utredningen tillika vissa åtgärder. När det gäller intagning av elever, som tillbringat de två senaste åren i svensk utlandsskola eller i sådan internationell skola som åtnjuter svenskt statsbidrag, skall ungdomar vilkas föräldrar är utlandssvenskar jämföras med sådana elever som tillhör vederbörande skolas intagningsområde. För de utlandssvenska eleverna skall samma behörighetsregler gälla som för hemmasvenska elever och de utlandssvenska eleverna föreslås ha rätt till inträde om de har föreskriven minimibehörighet. Om de tillbringat årskurs 9 i grundskola i Sverige, gäller dock samma intagningsregler som för övriga svenska elever.

Utlandssvenska elever som något av de två senaste åren gått i annan skola än som ovan nämnts skall kunna intas som extra elever i gymnasiala skolor, varefter slutligt ställningstagande till deras intagning sker senast efter ett läsår.

10.1.9 Preparandkurser och stödundervisning

För att underlätta de utlandssvenska elevernas övergång till svenska skolor föreslår utredningen att *preparandkurser* skall kunna anordnas på sommaren för utlandssvenskars barn som efter längre vistelse i utlandet ämnar söka inträde i skolväsendet i Sverige. Sådana kurser skall anordnas främst i ämnen och på stadier där starkt behov av kompletterande undervisning föreligger.

Vidare föreslår utredningen att statsbidrag skall utgå till *stödundervisning* för utlandssvenska barn som går i alla skolformer i Sverige.

10.1.10 Internatskolgång och elevhemsvistelse för utlandssvenska elever

För utlandssvenska elever som går i internatskolor eller är inackorderade i elevhem i Sverige föreslår utredningen att sådana kostnader som normalt erläggs av vederbörande hemkommun skall erläggas av svenska staten.

Intagning av utlandssvenska elever i internatskolor föreslås ske genom en för samtliga internatskolor *central intagningsnämnd för utlandssvenska elever*. Ordförande i denna nämnd är ordföranden i utlandsskolnämnden (jfr 10.1.12) och sekreterare utlandsskolinspektören. Vid intagning av utlandssvenska elever i internatskolor föreslås samma behörighetsvillkor gälla som vid intagning i motsvarande skolor inom det allmänna skolväsendet.

10.1.11 Elevhemsinackordering av utlandssvenska elever

För elever som behöver skolinackordering i Sverige under föräldrarnas utlandsvistelse föreslås att vissa platser vid elevhem skall förbehållas utlandssvenskar. Även vid inackordering i elevhem föreslås att sådana ersättningar, som eljest betalas av elevernas hemkommun, för utlandssvenskarnas del erläggs av staten.

10.1.12 Utlandsskolnämnden

Som ett centralt organ för administration av de utlandssvenska barnens skolgång föreslår utredningen att en myndighet kallad *utlandsskolnämnden* skall inrättas (jfr 3.1.6). Denna nämnd skall bestå av en ordförande jämte fyra andra ledamöter utnämnda av Kungl. Maj:t. Sekreterare i nämnden och chef för dess kansli, som i rationaliserings- och besparingssyfte förutsätts vara samordnat med skolnämndens för

Stockholms stad och Stockholms län, skall vara en *utlandsskolinspektör*. Utlandsskolnämnden skall svara för organisation av utlandsskolor och svensk undervisning i övrigt utomlands för utlandssvenska barn, för information i skolfrågor till utlandssvenska föräldrar, för utanordning och beräkning av statsbidrag för svensk undervisning utomlands, för lärartillsättning vid utlandsskolorna och för allmän tillsyn och pedagogisk rådgivning vid utlandsskolorna. Vidare skall nämnden tillhandahålla service beträffande skolinackordering i Sverige samt sörja för pedagogisk rådgivning rörande undervisningen av utlandssvenskarnas barn.

10.2 Förslag beträffande internatskoleorganisationen i Sverige

Beträffande internatskolorna har utredningen i kap. 7 framlagt vissa förslag som gäller såväl anordningarna vid internatskolorna och deras organisation som elevintagningen där samt statsbidragsbestämmelser.

Utredningen föreslår att platserna vid sådana internatskolor som åtnjuter statsstöd på längre sikt skall vara till 90 % reserverade för utlandssvenska elever och elever med dokumenterat behov av miljöbyte. Statsbidragen till sådana skolor föreslås höjda.

Intagningen i dessa internatskolor bör ske, beträffande utlandssvenska elever av den förut nämnda centrala intagningsnämnden (jfr 10.1.10) och beträffande hemmasvenska elever av en för varje internatskola organiserad intagningsnämnd i vilken ingår psykologisk expertis. Vid intagningen tas hänsyn i första hand till behovet av internatskolgång, som skall dokumenteras för varje elev. Huvudkriterier för så-

dant behov föreslår utredningen vara dels egenskapen av utlandssvensk, dels behovet av miljöbyte. Platserna vid dessa internatskolor bör fördelas lika mellan pojkar och flickor. De här ifrågakommande internatskolorna föreslås sålunda vara saminternat.

I kap. 7 föreslås även särskilda bestämmelser och riktlinjer beträffande vården och tillsynen av eleverna vid internatskolorna liksom för hälsovård, lokaler, fritidsanordningar och möjligheter till fritt studieval.

I första hand beräknar utredningen att detta förhöjda statsbidrag skall kunna utgå till Sigtunastiftelsens humanistiska läroverk, Sigtunaskolan, Viggbyholmsskolan och Grännaskolan vilka bedöms ha särskilt goda förutsättningar att snabbt uppfylla de av utredningen fastställda villkoren. Övriga internatskolor föreslås under en övergångstid fram till år 1972 åtnjuta i huvudsak oförändrade statsbidrag. Utredningen räknar med att statsmakterna före utgången av denna övergångsperiod tar definitiv ställning till frågan om dessa skolors inordnande under det av utredningen föreslagna statsbidraget på grundval dels av platsbehovet, dels av skolornas möjligheter att uppfylla de av utredningen angivna förutsättningarna för sådant bidrag.

10.3 Förslag beträffande elevhem

Utredningen föreslår att det i princip skall ankomma på de lokala och regionala skolmyndigheterna att planera för omhändertagande i elevhem av sådana elever i alla skolformer som för sina studier är beroende av skolinackordering, dvs. i huvudsak glesbygdselever och vissa elever i behov av miljöbyte inom hemortsregionen.

För sådana elevhem som i huvud-

sak betjänar ett riksklientel, dvs. utlands-svenska elever och elever i behov av radikalt miljöbyte, föreslås väsentligt höjda statsbidrag. För de elever som intas i dessa elevhem liksom för sådana elever som intas på de tidigare nämnda 90 % av internatplatserna vid internatskolor (jfr 10.2) föreslår utredningen att sådana statliga och kommunala bidrag skall utgå att föräldrarna icke väsentligen förorsakas ökade kostnader genom elevernas inackordering i relation till de kostnader de skulle ha förorsakats om barnen bott i föräldrahemmet.

Vidare ger utredningen i kap. 8 vissa rekommendationer beträffande utrustning, lokaler och personal vid elevhemmen. Bestämmelserna för elevhemmens organisation, lokaler, fritidsanordningar, personal och omvårdnad föreslås i huvudsak vara desamma vare sig elevhemmet är knutet till en allmän skola eller till en internatskola.

10.4 Planering avseende skol-inackorderingsmöjligheterna

Utredningen har, på grund av de reformer inom skolväsendet som dels nyligen genomförts dels planeras, inte kunnat beräkna inackorderingsbehovets storlek ens för den närmaste framtiden. Utredningen har därför funnit att planeringen för skolinackordering väsentligen bör ske kontinuerligt och anförtros åt lokala, regionala och centrala skolmyndigheter.

För att tillgodose behovet av möjlighet till val mellan internatskolgång och skolgång i allmän skola kombinerad med elevhemsinackordering för utlands-svenska elever och vissa elever med dokumenterat behov av miljöbyte har utredningen föreslagit att under åren 1967—69 tre elevhem för "riksklientelet" med inalles 180 platser skall uppföras. Ett av dessa bör förläggas till stockholmstrakten, ett till göteborgstrakten och ett till Skånes västkust.

AVDELNING II

Skolgång för vissa minoriteters barn

ANDELING II

Skolning för vissa minoriteters barn

21

1880-1881

Minoriteter i Sverige

11.1 Inledning

Sverige har tidigare haft en i förhållande till många andra länder mycket homogen befolkning med hänsyn till språk och religion. De enda väsentliga undantagen har varit samerna (för närvarande ca 4 000 lapsktalande personer) och finsktalande personer (uppskattningsvis ca 40 000 personer) som av ålder har varit bofasta i norra Sverige samt ett mindre antal mosaiska och katolska trosbekännare.

Från att ha varit ett emigrationsland under 1800-talet och början av 1900-talet har Sverige sedan 1930 haft en nettoinvandring, dvs. antalet från utlandet inflyttade personer har överstigit antalet utvandrade. Från tiden omkring andra världskriget och under 1950- och 1960-talen har denna invandring varit mycket omfattande och ställt samhället inför stora och delvis nya problem. Det är obestridligt att Sverige såväl ekonomiskt som kulturellt har haft god nytta av invandringen, och det är beklagligt att de invandrade stundom haft svårigheter att anpassa sig här. På senare tid har detta problem uppmärksamats och en omfattande verksamhet har numera påbörjats i syfte att ge invandrarna nödiga kunskaper i svenska och om Sverige. På olika sätt och i olika sammanhang har även frågan om de inflyttades barns skolgång förts på tal. I anförande till statsrådsprotokollet den 7 februari 1964 uttalade chefen för eck-

lesiastikdepartementet, statsrådet Edenman, följande om utredningens uppdrag:

Som jag tidigare nämnt, har riksdagen uttalat sig för att frågan rörande vissa minoriteters skolgång också bör hänskjutas till prövning av sakkunniga. De minoriteter, som därvid avsetts, är huvudsakligen efter kriget från andra länder nyinflyttade grupper, vilkas barn av språkliga eller religiösa skäl kan behöva beredas särskild skolgång. Det gäller således personer av utländsk härkomst, vilkas barn är svenska medborgare, eller eljest förutsättes kvarstanna här i landet under lång tid.

Efter krigsslutet har ett stort antal utlänningar kommit till Sverige som flyktingar eller immigranter och i stor utsträckning assimilerats med det svenska samhället. Utvecklingen synes nu gå mot en minskning av de institutionella hindren för arbetskraftens internationella rörlighet. Det är därför inte orimligt att antaga, att ett betydande antal utlänningar även i framtiden kommer att tillföras den svenska arbetsmarknaden. Mot denna bakgrund kan det vara berättigat att närmare undersöka om dessa grupper kan ha vissa särintressen på undervisningens område och om åtgärder från samhällets sida inom ramen för det allmänna skolväsendet, utöver de redan vidtagna, kan vara motiverade.

Frågan om språkliga och religiösa minoriteters skolgång är ett delproblem i ett mycket större frågekomplex, nämligen det om invandrarnas anpassning i Sverige. Utredningen har ej ansett som sin uppgift att överväga den svenska invandringspolitiken i dess helhet, ej heller att ange vilken utveckling som

är önskvärd. De åtgärder som utredningen i kap. 13—15 föreslår tar väsentligen sikte på de närmaste 5 å 10 åren, varvid dock utredningen är medveten om att den faktiska befolkningsutvecklingen kan komma att tvinga fram andra lösningar än dem utredningen förordar liksom att å andra sidan vissa föreslagna åtgärder kan visa sig obehövliga längre fram.

11.2 Statistiska uppgifter om utlandsfödda och utlänningar i Sverige

Någon officiell statistik över »språkliga eller religiösa» minoriteter finns ej i Sverige. I motsats till i en del andra länder registreras i Sverige sedan 1945 inte modersmål, etnisk eller konfessionell grupptillhörighet eller dylikt vid folkräkningar. Såväl svenska medborgare som utlänningar redovisas dock efter födelseland; utlänningarna dessutom efter medborgarskap.

De uppgifter om utlandsfödda och utlänningar som finns i Sveriges officiella statistik bygger på uppgifterna i mantalsregistren och återfinns främst i folkräkningarna samt i den årliga publikationen »Folkmängdens förändringar» (tidigare: Befolkningsrörelsen). Dessutom redovisas i skilda sammanhang antalet arbetsanmälda utlänningar samt antalet utlänningar med uppehållstillstånd. Denna senare statistik är dock av mindre intresse för de spörsmål utredningens arbete avser, då dels utredningens arbete omfattar även sådana inflyttade som blivit svenska medborgare, dels denna statistik inte ger underlag för beräkningar av det totala antalet inflyttade utlänningar inklusive familjemedlemmar och icke-förvärvsarbetande personer.

Den årliga redovisningen av in- och utvandring sker på grundval av de per-

sonakter som sänds in till Centrala folkbokförings- och uppborädsnämnden samt inkomna rekvisitioner av personakter för invandrare. Invandrarna utgörs alltså av personer som anmält sig för kyrkobokföring såsom inflyttade från utlandet, medan som utvandrare räknas personer som, enligt vad pastor funnit styrkt, stadigvarande bosatt sig i utlandet, oavsett om de dessförinnan anmält sin avsikt att utflytta eller ej. Som in- resp. utflyttningsår anges det år då vederbörande blir kyrkobokförd respektive registrerad som utflyttad. Bland invandrarna förekommer det i viss omfattning att de anmäler sig för kyrkobokföring först under ett senare år än invandringsåret. Särskilt torde medborgare i de nordiska länderna kunna vara bosatta rätt länge i Sverige utan att bli kyrkobokförda. Att antalet finsktalande personer i Sverige i vissa beräkningar har uppskattats vara ända upp till 300 000 medan antalet i Finland födda personer enligt den officiella statistiken är mycket lägre, kan delvis bero på en sådan eftersläpning i kyrkobokföringen eller underlåtenhet att kyrkobokföra sig.

En person, som utvandrar ur riket utan att anmäla detta och utan att pastorsämbetet ur andra källor kan erhålla säker upplysning om utflyttningen, överförs till »bok över obefintliga» sedan vederbörande varit frånvarande vid mantalsskrivningen under två år i följd. År 1962 överfördes till bok över obefintliga totalt 2 377 personer, av vilka 1 692 var utländska medborgare. Under samma tid avfördes 848 personer, däribland 318 utländska medborgare, från bok över obefintliga. En i verkligheten utflyttad person som blivit överförd till bok över obefintliga blir, om han åter flyttar in i landet, uppförd inte som inflyttad utan som överförd från bok över obefintliga.

De utflyttades antal är således i verkligheten något större än antalet registrerade utflyttade, liksom även antalet inflyttade är större än statistiken anger. För år 1962 uppgick t. ex. antalet från Sverige utflyttade finska medborgare till 4 244 personer, men samma år överfördes till bok över obefintliga 756 finska medborgare, varav de flesta troligen har utvandrat. Siffran för den finska utvandringen från Sverige bör således ökas med ungefär 15 %. (Att så många finska medborgare blivit överförda till bok över obefintliga beror på att ingen kontroll av resande mellan de nordiska länderna sker. Statistiska centralbyrån har föreslagit bl. a. internordiska flyttningsbetyg för att förbättra underlaget för befolkningsstatistiken.)

Även om de uppgifter som finns om utlandsfödda och utlänningar i Sverige sålunda är behäftade med vissa brister, kan de ge en god föreställning om

problemens storleksordning. Man kan dock inte — av skäl som utvecklas i det följande — av antalet inflyttade från ett visst land sluta sig till motsvarande minoritets storlek.

11.2.1 Utrikes födda och utlänningar enligt 1960 års folkräkning

Den folkräkning som genomfördes 1960 avsåg den mantalsskrivna befolkningen den 1 november 1960. Utländska medborgare som var mantalsskrivna i riket är således medtagna men däremot ej utlänningar som mera tillfälligt vistades här. Såväl svenska medborgare som utlänningar redovisades efter bl. a. födelseland. Totalt redovisades 299 879 personer (4,0 % av hela befolkningen) som födda i utlandet. Antalet utländska medborgare uppgick till 190 621 (2,5 % av hela befolkningen) varav 35 779 personer var födda i Sverige.

Tabell 11:1. Utrikes födda personer år 1950 och 1960

Födelseland	Antal personer		Därav svenska medborgare		
	1950	1960	1950	1960	
			%	antal	%
Europeiska länder	184 487	284 888	41,9	132 544	46,5
därav:					
Finland	44 821	101 307	42,2	37 123	36,6
Norge	31 312	37 253	64,2	22 599	60,7
Danmark	22 801	35 112	40,0	12 428	35,4
Sovjet (inkl. Estland, Lettland, Litauen)	37 997	31 861	27,2	25 191	79,1
Polen	7 832	6 347	21,4	4 453	70,2
Tyskland	21 652	37 580	51,1	18 718	49,8
Nederländerna	1 213	2 105	32,8	763	36,2
Storbritannien	2 071	2 738	66,6	1 398	51,1
Frankrike	1 367	1 750	61,2	998	57,0
Italien	2 623	4 904	10,6	794	16,2
Österrike	2 665	5 809	43,4	2 416	41,6
Tjeckoslovakien	3 548	3 562	16,7	2 515	70,6
Ungern	2 030	8 544	19,3	1 366	16,0
Jugoslavien	171	1 532	18,1	195	12,7
Utomeuropeiska länder	13 186	14 829	91,8	12 382	83,5
därav USA	10 713	10 874	93,7	9 647	88,7
Samtliga (inklusive okänt födelseland)	197 810	299 879	45,2	145 037	48,4

I tabell 11:1 redovisas de utrikes födda personerna efter födelseland dels år 1950, dels år 1960. Dessutom anges andelen och, för år 1960, antalet svenska medborgare bland de utlandsfödda. Det bör observeras att bland de utlandsfödda återfinns ett antal personer av svensk härkomst, vilka antingen är avkomlingar till utlandssvenskar eller personer vilkas moder vid födseln tillfälligt befann sig i utlandet. Å andra sidan finns ett ganska stort antal personer av utländsk härkomst (uppskattningsvis 100 000—150 000 personer) — och delvis med utländskt medborgarskap — som är födda i Sverige.

Det är icke alltid givet att alla per-

soner som är födda i ett visst land har landets huvudspråk som modersmål. Bland de finlandsfödda återfinns sålunda en stor grupp svenskspråkiga. I samband med krigsslutet 1945 överfördes ca 14 000 judar till Sverige. En stor del av dessa bor kvar i Sverige och återfinns i statistiken som födda i Tyskland, Polen m. fl. länder. Bland dem som är födda i Amerika torde de flesta vara avkomlingar till svensk-amerikaner.

Åldersfördelningen för de i utlandet födda liksom för utlänningarna avviker mycket starkt från hela befolkningens åldersfördelning. Såsom framgår av tabellerna 11:2 och 11:3, är de

Tabell 11:2. Utrikes födda personer efter kön och ålder den 1 november 1960

Alder	Män	Kvinnor	Bägge könen	I % av hela befolkningen i motsv. ålder
0—4	2 488	2 387	4 875	1,0
5—9	4 794	4 551	9 345	1,8
10—14	6 198	5 888	12 086	2,0
15—19	7 731	8 789	16 520	2,8
20—24	14 203	17 480	31 683	6,8
25—49	74 650	88 315	162 965	6,5
50—64	17 985	25 182	43 167	3,1
65—	6 767	12 471	19 238	2,1
Samtliga	134 816	165 063	299 879	4,0

Tabell 11:3. Utländska medborgare och statslösa efter kön och ålder den 1 november 1960

Alder	Män	Kvinnor	Bägge könen	I % av hela befolkningen i motsv. ålder
0—4	12 163	11 667	23 830	4,7
5—9	8 887	8 446	17 333	3,2
10—14	6 263	5 929	12 192	2,0
15—19	4 756	6 230	10 986	1,8
20—24	9 543	12 660	22 203	4,8
25—49	49 041	41 585	90 626	3,6
50—64	5 516	5 115	10 631	0,8
65—	1 177	1 643	2 820	0,3
Samtliga	97 346	93 275	190 621	2,5

mest arbetsföra åldrarna 20—49 år starkt överrepresenterade, medan antalet åldringar än så länge är mycket litet. Av särskilt intresse är uppgiften att av alla barn i åldern 0—4 år var år 1960 4,7 % utlänningar, medan bara 1,0 % av dessa barn var födda i utlan-

det. Detta innebär att det stora flertalet av de utländska barnen är födda i Sverige, medan de barn som i Sverige naturaliserade personer av utländsk härkomst har fått i Sverige inte alls kommer till synes i dessa tabeller.

De utrikes födda personerna är fram-

Tabell 11:4. Utrikes födda och utlänningar i olika län samt städer med över 50 000 invånare den 1 november 1960

Län/stad	Utrikes födda		Utländska medborgare	
	antal	% av hela befolkningen	antal	% av hela befolkningen
Stockholms stad	55 927	6,9	31 400	3,9
Stockholms län	35 051	7,6	24 560	5,3
Uppsala län	5 421	3,2	3 163	1,9
Södermanlands län	11 135	4,9	7 828	3,4
Östergötlands län	8 866	2,5	5 475	1,5
Jönköpings län	6 629	2,3	3 916	1,4
Kronobergs län	2 999	1,9	1 757	1,1
Kalmar län	3 810	1,6	1 743	0,7
Gotlands län	1 124	2,1	244	0,4
Blekinge län	2 658	1,8	1 388	1,0
Kristianstads län	5 155	2,0	2 535	1,0
Malmöhus län	25 609	4,1	15 895	2,5
Hallands län	4 286	2,5	2 420	1,4
Göteborgs och Bohus län	29 912	4,8	20 070	3,2
Älvsborgs län	15 810	4,2	10 108	2,7
Skaraborgs län	4 824	1,9	2 883	1,2
Värmlands län	11 783	4,0	7 064	2,4
Örebro län	10 947	4,2	8 108	3,1
Västmanlands län	18 504	8,0	15 387	6,6
Kopparbergs län	11 700	4,1	9 354	3,3
Gävleborgs län	6 596	2,3	4 412	1,5
Västernorrlands län	5 482	1,9	3 412	1,2
Jämtlands län	2 682	1,9	1 354	1,0
Västerbottens län	3 456	1,4	1 733	0,7
Norrbottnens län	9 513	3,6	4 412	1,7
Hela riket	299 879	4,0	190 621	2,5
därav:				
Göteborg	19 785	4,9	13 472	3,3
Malmö	11 480	5,0	6 945	3,0
Norrköping	3 301	3,6	1 735	1,9
Västerås	6 259	8,0	4 877	6,3
Uppsala	3 092	4,0	1 423	1,8
Hälsingborg	3 333	4,4	1 644	2,1
Örebro	2 533	3,4	1 278	1,7
Borås	5 974	8,9	4 534	6,7
Linköping	1 442	2,2	866	1,3
Eskilstuna	4 121	7,0	2 499	4,3
Gävle	1 740	3,2	1 057	1,9
Solna	3 826	7,5	2 543	5,0
Jönköping	1 713	3,4	978	1,9

Källa: Folkräkningen 1960. Beträffande utländska medborgare del IV tab. 27, beträffande utrikes födda i städer del X tab. 27, i övrigt råtabeller.

för allt bosatta i tätorter. Sålunda fanns år 1960 124 537 utlandsfödda personer (41,5 %) i städer med över 50 000 invånare, medan dessa städers hela befolkning utgjorde endast 29,2 % av hela befolkningen i riket.

Den största andelen utlandsfödda personer bland de större städerna hade år 1960 Borås med 8,9 %. Bland de olika länen hade Västmanlands län den största andelen utlandsfödda med 8 %. I tabell 11:4 har sammanförts uppgifter från 1960 års folkräkning visande antalet och andelen utlandsfödda respektive utländska medborgare i olika län samt i de större städerna.

11.2.2 Invandringen till Sverige

Under 1950-talet hade Sverige en nettoinvandring av ca 10 000 personer per år. Bakom detta antal döljer sig en invandring av 20 000—30 000 personer och en utvandring av ca 15 000 personer per år. Eftersom antalet utflyttade svenska medborgare hela perioden

har överstigit antalet inflyttade svenska medborgare är nettoinvandringen av utländska medborgare större än den sammanlagda nettoinvandringen. I tabell 11:5 visas in- och utvandringen dels totalt, dels med avseende på utländska medborgare åren 1955—1964.

Invandringen har växlat starkt från år till år och syns stå i samband med konjunkturutvecklingen såväl i Sverige som i utvandringsländerna. Den ökning av invandringen som skedde 1964 har fortsatt under 1965. Invandringen under 1965 var således enligt preliminära siffror 51 595 personer med ett totalt invandringsöverskott av 35 586 personer, vilket är det högsta värde som någonsin registrerats för invandringen till Sverige under ett år.

Olika länders betydelse i in- och utvandringen belyses av tabell 11:6 som visar registrerade in- respektive utvandrade utländska medborgare under 10-årsperioden 1955—1964 efter medborgarskap.

Tabell 11:5. In- och utvandringen totalt och med hänsyn till utländska medborgare åren 1955—1964

År	Den totala invandringen	Invandringen av utländska medborgare	Den totala utvandringen	Utvandringen av utländska medborgare	Det totala invandringsöverskottet	Invandringsöverskottet av utländska medborgare
1955	30 069	27 522	12 675	8 821	17 394	18 701
1956	28 029	25 753	14 737	10 507	13 292	15 246
1957	33 023	30 648	15 071	9 818	17 952	20 830
1958	22 097	19 337	14 247	9 696	7 850	9 641
1959	19 089	16 512	15 607	10 820	3 482	5 692
1960	26 143	23 209	15 138	10 494	11 005	12 715
1961	29 619	26 604	15 019	10 854	14 600	15 750
1962	25 084	22 165	14 928	10 861	10 156	11 304
1963	26 950	23 791	15 340	10 813	11 610	12 978
1964	38 334	34 933	15 705	11 074	22 629	23 859
Genomsnittligt per år 1955—1964	27 844	25 047	14 847	10 376	12 997	14 672

Källa: SOS, Befolkningsrörelsen 1955—1960.
Folkmängdens förändringar 1961—1964.

Tabell 11:6. Utländska medborgare som registrerats som in- respektive utflyttade åren 1955—1964 efter medborgarskap

Medborgarskap	Invandrade	Utvandrade	Invandrings- överskott
Danmark	35 270	22 412	12 858
Finland	109 958	32 868	77 090
Norge	20 103	10 725	9 378
Italien	6 073	2 628	3 445
Polen	1 499	651	848
Tyskland	29 711	18 310	11 401
Ungern	8 462	844	7 618
Övriga europeiska länder	28 392	11 235	17 157
USA	6 512	2 566	3 944
Övriga länder	4 494	1 519	2 975
Samtliga länder	250 474	103 758	146 716

I tabell 11:6 redovisade siffror ger emellertid inte en fullständig bild av förändringarna i antalet utländska medborgare i Sverige. Dels blir en del i verkligheten utflyttade personer ej registrerade som sådana utan överförs till »bok över obefintliga». (Detta gäller speciellt medborgare i de nordiska grannländerna för vilka ingen kontroll förekommer vid gränserna.) Dels ökas antalet utländska medborgare inte obetydligt genom födselar i Sverige. (Enligt 1960 års folkräkning fanns i Sverige 23 830 utländska medborgare i åldern 0—4 år, men endast 4 875 barn i denna ålder var födda utomlands.) Vidare sker en avgång genom att ca 9 000 personer per år under den senare tiden har upptagits till svenska medborgare samt naturligtvis genom att utländska medborgare avlider.

Av särskilt intresse är i detta sammanhang in- och utvandringen av barn, både i förskoleåldern och i skolpliktig ålder. De uppgifter som finns om de in- och utflyttades ålder tillåter inte någon redovisning efter medborgarskap. Den invandring och utvandring som redovisas i tabell 11:7 avser således både svenska och utländska med-

borgare. Det är dock möjligt att särredovisa omflyttningen av barn under 15 års ålder med hänsyn till in- respektive utflyttningsland. Under åren 1951—1960 registrerades sålunda 18 252 barn under 15 års ålder som inflyttade från Finland, medan under samma tid 6 148 barn flyttade ut till Finland. (SOS, Befolkningsrörelsen, översikt för åren 1951—1960, tabell 29.)

Av tabell 11:7 framgår att på senare tid årligen 2 000—2 500 barn i skolpliktig ålder kommit in i landet. Av hela antalet invandrare har ca 11 % varit svenska medborgare. Invandringen av utländska barn i skolpliktig ålder har — om man antar att andelen svenska medborgare är lika stor bland de invandrade barnen som bland alla invandrare — varit ca 1 800—2 200 barn per år. Antalet inflyttade barn i förskoleåldern har varit något större än invandringen av skolpliktiga barn, ca 3 000 barn per år.

Att invandringen av barn är förhållandevis låg förklaras av att en stor del av invandrarna utgörs av unga ogifta personer eller gifta personer som till större delen ännu ej har hunnit få barn.

Tabell 11:7. Som in- respektive utvandrade registrerade personer i åldern 0—15 år åren 1955—1964

År	Invandrade					Utvandrade				
	0—3 år	4—6 år	7—9 år	10—12 år	13—15 år	0—3 år	4—6 år	7—9 år	10—12 år	13—15 år
1955	1 621	1 143	916	577	523	898	561	410	269	235
1956	1 697	1 145	864	638	505	1 092	690	512	341	266
1957	2 150	1 464	1 127	890	682	1 026	633	463	320	228
1958	1 437	899	671	572	476	1 086	671	439	336	263
1959	1 327	785	623	454	444	1 314	736	574	389	282
1960	2 068	1 245	893	671	656	1 317	820	544	377	299
1961	2 156	1 440	1 009	767	745	1 374	825	610	373	311
1962	1 732	1 179	825	591	627	1 317	811	569	390	275
1963	1 952	1 201	846	653	648	1 299	813	580	417	318
1964	3 132	1 822	1 331	1 009	898	1 483	816	583	351	244
Genomsnittligt per år 1955—1964	1 927	1 232	911	682	620	1 221	738	528	356	272

Källa: SOS, Befolkningsrörelsen 1955—1960.
Folkmängdens förändringar 1961—1964.

11.2.3 Återutvandringen från Sverige

En studie av återutflyttningen från Sverige har gjorts med hjälp av det i Statistiska centralbyrån förda befolkningsregistret över den 15 i en månad födda personer (Ture Widstam, In-

vandringen till Sverige och återutvandringen under 1950-talet, Statistisk tidskrift, nr 5 år 1962). Följande tablå är hämtad från denna uppsats och visar återutvandringen från Sverige, åren 1951—1960, efter vistelsetid i landet:

Invand- ringsår	Invandrare av utländsk nationalitet, födda den 15 (beräknade tal)	Därav återutvandrat efter				Samtliga återut- vandr.	i % av invand- rarna
		0—1 år	2—3 år	4—5 år	minst 6 år		
1951	966	96	182	55	50	383	39,6
1952	800	95	103	42	39	279	34,9
1953	562	56	77	34	24	191	34,0
1954	605	77	106	34	10	227	37,5
1955	904	108	147	91	—	346	38,3
1956	846	104	139	52	—	295	34,9
1957	1 007	98	170	—	—	268	26,6
1958	635	91	64	—	—	155	24,4
1959	543	56	—	—	—	56	10,3
1960	763	26	—	—	—	26	3,4

Som framgår av tablå har av de personer som 1951 flyttade in i landet, dvs. registrerades som inflyttade (den faktiska inflyttningen kan ha skett tidigare), ca 40 % åter lämnat landet inom nio år. Utflyttningen är störst under de

tre första åren efter inflyttningen för att sedan kontinuerligt avta. Återflyttningen varierar med de inflyttades nationalitet. I följande tablå visas invandrare och återutvandrare 1951—1960 efter medborgarskap:

Nationalitetsland	Invandrare av utländsk nationalitet, födda den 15 (beräknade tal)	Därav återut- vandrade	
		Antal	i %
Danmark	1 266	497	39,3
Finland	3 048	667	21,9
Norge	659	209	31,7
Italien	158	46	29,1
Tyskland	1 258	477	37,9
Ungern	259	18	6,9
Övriga europeiska ...	707	235	33,2
Utomeuropeiska	276	77	27,9
Samtliga	7 631	2 226	29,2

11.2.4 Den framtida invandringen

Som framgår av här redovisade siffror har invandringen till Sverige under de senaste åren varierat mycket kraftigt. Nettoinvandringen av utländska medborgare sjönk från 20 830 personer år 1957 till endast 5 692 personer år 1959 för att år 1964 stiga ända till 23 859 personer. Denna stegring av invandringen har fortsatt under år 1965.

I den prognos över Sveriges beräknade framtida folkmängd som Statistiska centralbyrån har gjort (SM B 1963:12) räknas med en nettoinvandring av 10 000 personer per år fram till år 1980. Hur osäkra sådana beräkningar är visas bl. a. av att 1959 års långtidsutredning i sitt betänkande (SOU 1962:10) ansåg antagandet om en nettoinvandring av 10 000 personer per år »snarast vara ett antagande i överkant». Den verkliga inflyttningen fram till 1965 har dock varit betydligt högre.

Då den framtida invandringen beror ej endast på konjunkturutvecklingen i Sverige och i utvandringsländerna utan även på den politik som Sverige och dessa länder för beträffande in- och utvandringen, är det omöjligt att närmare uppskatta den framtida utvecklingen.

1960 års arbetsmarknadsutredning diskuterar i sitt betänkande (Arbetsmarknadspolitik, SOU 1965:9) rekryteringen av utländsk arbetskraft till Sverige och berör därvid även frågan om dessa människor skall avses stanna i Sverige. Utredningen skriver (sid. 437):

Ett ökat utbyte av arbetskraft mellan ekonomiskt mindre utvecklade länder och länder med hög industriell utveckling kan vidare underlätta för de förra att inhämta de högindustrialiserade ländernas tekniska och ekonomiska försprång. En betydande del av den flyttande arbetskraften är inställd på att efter ett antal år återvända till sina respektive hemländer. Under förutsättning att de under sin vistelse i invandringslandet varit sysselsatta inom tekniskt välutvecklade branscher, kommer de därvid att i det egna landet utgöra ett inslag av yrkesutbildad arbetskraft med industriell vana.... Denna effekt av arbetskraftens internationella rörlighet borde kunna förstärkas genom att de mottagande länderna medvetet tar med denna aspekt i sin planering av rekrytering och omhändertagande av den utländska arbetskraften. Det bör vara möjligt att överenskomma med emigrationsländernas myndigheter om att åtminstone delvis inrikta uttagningen av arbetskraft på personer, som på förhand är inställda på att återvända till hemlandet och betraktar vistelsen i mottagarlandet som tidsbegränsad.

1960 års arbetsmarknadsutredning baserade sina förslag på antagandet om en

sjunkande nettoinvandring till Sverige. Under 1964 och i ännu högre grad under 1965 ökade emellertid invandringen till Sverige kraftigt, främst av sydeuropeer. I Kungl. Maj:ts proposition nr 52 år 1966 angående riktlinjer för arbetsmarknadspolitiken m. m. anför chefen för inrikesdepartementet följande om invandringspolitiken:

Mycket talar för att det under den senaste tiden starkt ökade intresset för emigration till Sverige från Sydeuropa inte är en tillfällig företeelse. Från de jugoslaviska myndigheternas sida har sålunda framhållits att en relativt långsiktig utvandring från detta land torde kunna förutses och att många utvandrare sannolikt kommer att vara intresserade av bosättning i vårt land. Detsamma torde i viss mån gälla Grekland och Turkiet. Det finns således faktorer som talar för att immigrationen kommer att utvecklas annorlunda än utredningen har antagit. Detta ökar enligt min mening behovet att planera invandringen bättre. De riktlinjer härför som utredningen har skisserat kan jag i allt väsentligt godta.

Invandringens omfattning bör bli beroende av möjligheterna att bereda arbete och bostäder. Någon kvotering bör alltså inte förekomma vare sig totalt eller för enskilda länder.

Utredningen har framhållit att liberaliseringen av flyttningsrörelserna över gränserna bör fortskrida och att Sverige bör stödja de internationella strävandena i denna riktning. Jag delar denna uppfattning. Som jag inledningsvis berört har de nordiska länderna gjort en pionjärinsats på detta område genom att skapa en gemensam arbetsmarknad. Sverige har också inom olika internationella organ understött strävandena att liberalisera den internationella arbetsmarknaden.

Om arbetskraftens internationella rörlighet allmänt kommer att öka, torde svensk arbetskraft komma att söka sig till andra länder och utländsk arbetskraft komma till Sverige i ökad omfattning. En sådan ökad framtida invandring skulle ställa samhället inför problem av helt nya dimensioner.

11.3 Minoriteterna i Sverige

Två olika slag av åtgärder på skolans område kan övervägas för de inflyttades barn, dels åtgärder som avser att underlätta barnens anpassning i det svenska skolväsendet, t. ex. anordnande av stöd- undervisning i svenska, dels åtgärder för att låta barnen bibehålla kontakten med föräldrarnas kulturella miljö, t. ex. införande av undervisning i barnens modersmål.

Såsom dock framgår av 11.2.3 återutvandrarna många från Sverige. En målsättning för undervisningen av barn som avses stanna i Sverige kan därför inte utan vidare avse samtliga skolpliktiga (=kyrkobokförda) barn i Sverige. Av de invandrade som utvandrare efter en kortare tids vistelse här vet vissa på förhand att de kommer att vistas i landet endast en kortare tid. Detta gäller t. ex. utländska tjänstemän samt tekniker och andra befattningshavare vid företag. För dessa grupper finns redan nu specialskolor såsom Anglo-American School i Stockholm och Engelska skolan i Göteborg, Tyska skolan och Cours Français (av den franska skolan) i Stockholm. Dessa skolor kan sägas utgöra en motsvarighet till de svenska skolorna i utlandet. För det relativt obetydliga antal svenska föräldrar som utnyttjar dessa skolor anser sig utredningen i innevarande läge icke böra föreslå särskilda regler.

Huruvida barnet »avses stanna i Sverige» kan inte bedömas beträffande varje enskilt barn. Då de utländska föräldrar som inte avser att stanna i Sverige rimligen måste få ge sina barn en icke-svensk skolgång, bör föräldrarnas frihet att låta sina barn fullgöra skolplikt vid utländska skolor i Sverige inte begränsas. De åtgärder utredningen i kap. 13 föreslår avser därför huvudsakligen de barn som »avses stanna i Sverige». Då de här nämnda utländska sko-

lorna i Sverige framför allt är inrättade för barn vilkas föräldrar mera kortvarigt vistas i landet, bör utredningens uppdrag icke tolkas så att det omfattar dessa skolor.

11.3.1 Inflyttade språkliga minoriteter

Som framgår av den redovisning av invandringen till Sverige som här gjorts (jfr 11.1—11.2) utgör de inflyttade en stor grupp i samhället. Då de invandrade i allmänhet är tämligen unga personer, måste man räkna med att antalet barn av utländsk härkomst blir stort. Enligt folkräkningen 1960 var närmare 5 % av alla barn i åldern 0—4 år utländska medborgare. Som utländska medborgare har då de barn räknats vilkas fader är utländsk medborgare. Tar man hänsyn även till de barn som har naturaliserad svensk medborgare till fader samt de barn vilkas moder är inflyttad, torde man kunna räkna med att 10—15 % av samtliga barn i de yngre åldersgrupperna har en eller två föräldrar som har flyttat in till Sverige.

En stor del av dessa barn torde vara endast svenskspråkiga, en del är tvåspråkiga, dvs. behärskar både föräldrarnas språk och svenska, medan åter andra endast kan sitt modersmål när de kommer i skolpliktig ålder.

Några uppgifter om hur stora dessa kategorier är kan för närvarande ej erhållas. De sifferuppgifter som eventuellt kan fås av olika företrädare för berörda språkliga minoriteter torde böra tas med rätt stor reservation beroende såväl på definitionssvårigheter som på svårigheter att insamla erforderliga uppgifter.

För att erhålla underlag för sina bedömningar har utredningen övervägt att utföra mera omfattande undersökningar bland till Sverige inflyttade personer. Kostnadsberäkningar och undersök-

ningsplaner som Statistiska centralbyråns utredningsinstitut sammanställde på utredningens uppdrag visade emellertid att sådana undersökningar skulle bli både kostsamma och tidskrävande. Då utredningens direktiv är begränsade endast till skolgången och inte avser hela frågan om de invandrades anpassning i Sverige, har utredningen icke ansett det försvarligt att själv ta initiativ till sådana omfattande undersökningar. Däremot har utredningen under hand till inrikesministern överlämnat förslag till en större undersökning om de invandrades anpassningssituation i Sverige.¹

Bland de inflyttade finns dock troligen ett icke obetydligt antal personer som har övergett sitt modersmål och använder svenska i sitt dagliga umgänge, medan andra umgås framför allt med sina landsmän och då använder sitt modersmål. En rik flora av minoritetsföreningar med olika syften har uppstått. Likaledes utges i Sverige på olika språk tidningar, tidskrifter och böcker avsedda för här bosatta minoritetsgrupper. Regelbundna sändningar på olika språk via svensk regionalradio förekommer även (se bil. 7).

De grupper det här är fråga om är sinsemellan mycket olika, inte endast till antalet utan kanske ännu mera till sin sammansättning med avseende på ålder, utbildning, tidpunkt för ankomsten till Sverige och anledningen till att de kom hit. Vissa grupper kom som flyktingar vid krigsslutet. Ibland anlände så gott som hela gruppen samtidigt och vanligen fanns i gruppen ett stort inslag av personer med framskjuten po-

¹ En promemoria från Statistiska Centralbyråns utredningsinstitut angående förutsättningarna för en intervjuundersökning bland immigranterna i Sverige ingår i utredningens till riksarkivet överlämnade material.

sition i det tidigare hemlandet. Andra minoritetsgrupper består huvudsakligen av personer som sökt sig till Sverige för att här finna en bättre utkomst än i sitt hemland. Alders- och civilståndssammansättningen visar stora variationer mellan invandrare från olika länder. Förmodligen är variationen stor även beträffande andelen invandrare med högre utbildning. Dessa olikheter, liksom de olikheter i bosättningens stabilitet som återspeglas även av återutvandringen från Sverige (se 11.2.3), torde innebära att olika minoritetsgruppers önskemål och möjligheter att uppehålla en egen kulturverksamhet måste variera avsevärt. I än högre grad torde de enskilda individernas inställning till dessa frågor variera.

Medan alla invandrade av praktiska skäl torde vara angelägna att lära sig svenska, syns benägenheten att anta svenska seder och svensk livsyn vara olika. Vissa vill bevara sitt modersmål och uppfostra sina barn i sina egna traditioner under avståndstagande från fullständig försvenskning, medan andra anser en fullständig språklig och kulturell övergång eftersträfvansvärd. Mellan dessa båda ytterligheter finns olika grader av assimilationsbenägenhet. Troligt är att de flesta önskar söka sig fram till en kompromiss.

Några direkta undersökningar av assimilationsprocessen i Sverige föreligger inte. I en undersökning av finskspråkiga invandrare som pol. mag. Vilho A. Koiranen utförde år 1960 berörs emellertid föräldrarnas attityder beträffande barnens uppfostran. Undersökningen bygger på 400 intervjuer med finskspråkiga invandrare utan högskoleexamen på fyra orter i Sverige. Ur en redovisning av undersökningens resultat (Dagens Nyheter den 2/11 1960) kan i sammanhanget citeras följande:

På frågan om barn till finska föräldrar borde uppfostras »finskt» eller »svenskt» ställde sig 2/3 av de intervjuade på den »finska» sidan, medan 1/3 var osäkra eller ansåg »svensk» uppfostran bättre. När man frågade de intervjuade om de ansåg det vara en stor olycka att finska föräldrars barn försvenskade delade sig opinionen så, att hälften tyckte det var en olycka, medan andra hälften ansåg att det inte var det.

Några undersökningar av i vilken utsträckning i Sverige uppvuxna barn till invandrare vill bevara kontakten med sitt modersmål och ursprungsgruppens aktivitet har utredningen inte kunnat finna. Man kan dock förmoda att barnen i en del minoritetsfamiljer icke vill uppfostras i familjens nedärvda kultur och språk, även om föräldrarna önskar att traditionerna skall upprätthållas.

De åtgärder inom undervisningens område som kan anses önskvärda kan icke avse samtliga barn till inflyttade. Speciella åtgärder kan naturligt nog endast komma i fråga om barnens föräldrar i samråd med barnet så önskar. Detta medför att tillhörighet till en »minoritet» ej kan definieras genom utländsk härstamning, inflyttning till Sverige inom en viss tid eller dylikt. En person kan endast anses tillhöra en viss språklig minoritet om han själv känner sig tillhöra minoriteten i fråga. Av samma skäl som orsakar svårigheter att definiera begreppet utlandssvensk finner utredningen inga objektiva kriterier för att hänföra en person till viss minoritet.

En sådan definition av begreppet minoritet, som utredningen finner vara lämplig främst emedan den inte medför risk för diskriminering, gör det ytterst svårt att få en överblick över vilka minoriteter som finns i riket och hur många personer dessa omfattar. De uppgifter som kan erhållas av olika företrädare för minoritetsgrupperna grundar sig vanligen på uppskattningar utan

hänsyn till de enskilda personernas egen uppfattning om sin gruppstillhörighet.

Såsom framgår av framställningen i detta kapitel har utredningen inte närmare kunnat beräkna antalet personer som tillhör olika språkliga minoriteter. Även om detta i och för sig är otillfredsställande, innebär det inte att underlag saknas för överväganden och förslag inom undervisningens område för barn tillhörande dessa minoriteter.

Utredningen har genom kontakter med skolmyndigheter och genom uppgifter som erhållits från olika representanter för minoritetsgrupper i Sverige funnit att önskemål om speciella åtgärder inom undervisningen finns. Större minoriteter som har sådana önskemål är den finskspråkiga, liksom den italienska, estniska, ungerska och polska gruppen. De tyskspråkiga utgör en stor grupp, som dock är splittrad på invandrare från flera länder och vars behov är svårbedömt. Genom den ständigt pågående invandringen har tillkommit nya grupper såsom greker, turkar och jugoslaver, vilkas aktuella anpassningsproblem i hög grad engagerat samhället. Antalet barn i skolåldern i dessa grupper är dock ännu relativt litet. För flertalet av dessa minoriteter gäller att de nuvarande anordningarna för undervisning i »nationella» ämnen är begränsade. Vissa direkta önskemål om längre gående åtgärder syns likväl ha framförts till de svenska myndigheterna endast i begränsad omfattning (se kapitel 12). Utredningen utgår ifrån att de önskemål som kan finnas hos flertalet av dessa minoriteter ryms inom de förslag som diskuteras i kap. 12 och 13 och har inte funnit det nödvändigt att försöka genomföra någon mera omfattande kartläggning av minoriteternas organisation och önskemål, vilket skulle ha stött på stora svårigheter och inneburit

ett avsevärt arbete. Inte heller torde en sådan kartläggning ha kunnat läggas till grund för direkta beräkningar av omfattningen av föreslagna åtgärder.

Den framtida utvecklingen och den kvantitativa omfattningen av de åtgärder som kan föranledas av utredningens förslag i kap. 13 blir beroende av de berörda föräldrarnas inställning till dessa frågor och kan för närvarande inte överblickas.

Enligt utredningens bedömande är det endast två språkliga minoriteter som i detta hänseende intar en särställning och vilkas problem därför måste behandlas delvis separat, nämligen den finskspråkiga och den estniskspråkiga gruppen i Sverige. Den finskspråkiga gruppen står i en särställning genom sin storlek och närheten till Finland. Hänsyn torde av reciprocitetsskäl också böra tas till de lagar och den hävd som i Finland tillgodoser de svensktalandes intressen.

Den estniska gruppen har visat sig vara starkt engagerad i undervisningsfrågor och har — till stor del med egna resurser men även med stöd från svenska statliga och kommunala myndigheter — för sina barn skapat utbildningsmöjligheter vilkas motsvarighet saknas för andra inflyttade minoriteter. Om dessa två grupper lämnas därför här något utförligare upplysningar.

11.3.1.1 *Finskspråkiga i Sverige*

Den finska invandringen till Sverige har pågått under hela efterkrigstiden. Med stöd av uppgifter från arbetsmarknadsstyrelsen uppskattar Centralförbundet för finska föreningar i Sverige antalet finländska arbetstagare i Sverige till 75 000—80 000 och hela antalet finländare, inberäknat barn, till ungefär 300 000. De finsktalande immigranterna, som torde utgöra den övervägande huvuddelen, är spridda över hela landet

men koncentrerade till industriområden, framför allt Stockholm med omgivning, städerna i mälardalen, Bergslagen, örebrotrakten, Borås, Skövde och Göteborg.

Lokala finska föreningar finns på många orter i landet och 51 sådana föreningar är sammanslutna till Centralförbundet för finska föreningar i Sverige, som är den enda finska sammanslutningen på riksbasis. Utöver de anslutna 51 föreningarna har Centralförbundets kansli kännedom om 22 finska sammanslutningar. De av förbundet sålunda kända 73 finska sammanslutningarna i Sverige har inalles omkring 17 000 medlemmar.

Centralförbundets syfte är enligt dess stadgar:

... att vårda finska traditioner och kulturella strävanden bland finnarna i Sverige, befrämja till Sverige flyttande finnar anpassning i det svenska samhället samt arbeta för att de finska immigranterna i möjligaste mån skulle bilda en tvåspråkig befolkningsgrupp, vilken i praktiken skulle förverkliga ett nordiskt samarbete.

11.3.1.2 *Estniskspråkiga i Sverige*

I samband med krigshandlingarna i Estland under det andra världskriget sökte ca 27 000 ester asyl i Sverige. För närvarande uppskattas antalet ester i Sverige till mellan 19 000 och 22 000 personer, om man inräknar i Sverige födda barn till estniska föräldrar. Genom den koncentrerade inflyttningen och genom att en stor del av flyktingarna hade relativt hög skolutbildning — vilket även medfört att en osedvanligt stor del av de estniska ungdomarna i Sverige sökt sig till gymnasium och olika högskolor — har utbildningsfrågorna fått en mycket framskjuten ställning inom den estniska gruppen i Sverige. Till den starka sammanhållningen bidrog till en början vad man inom gruppen torde ha uppfattat som en

oviss politisk situation. Numera är esterna till övervägande del svenska medborgare. Man beräknar att bortåt 200 olika föreningar är verksamma bland esterna i Sverige, däribland även en scoutkår med ca 800 medlemmar. På undervisningens område har särskilt Estniska Kommittén och Esternas Representation i Sverige varit verksamma.

Estniska Kommittén bildades 1944. För närvarande har organisationen ca 400 medlemmar. Medlemmarna väljer 60 delegerade till kommitténs centralråd, vilket i sin tur utser styrelse och andra organ. Statsbidraget till de estniska grundskolorna utbetalas genom Estniska Kommittén, likaså har Kommittén i skilda sammanhang fått statsbidrag för sin bildnings- och ungdomsverksamhet.

Esternas Representation i Sverige (grundad 1956) är formellt ingen organisation i vanlig mening. Representationen är ett representantskap bestående av 100 delegerade valda genom allmänna val vart fjärde år. Samtliga i Sverige bosatta ester som har fyllt 20 år har rätt att delta i valet. Vid senaste valtillfället, år 1962, avgav 4 506 personer sina röster.

11.3.2 *Religiösa minoriteter i Sverige*

1958 års utredning kyrka-stat ger i sitt betänkande Kyrkor och samfund i Sverige (SOU 1963:39) en översikt över olika religiösa samfund i Sverige. Dessa indelas i följande stora grupper:

- 1) Svenska kyrkan
- 2) Rörelser i nära anslutning till svenska kyrkan till vilka räknas Missionssällskapet Bibeltrogna vänner, Östra Smålands missionsförening och laestadianska grupper.
- 3) De fria evangeliska samfunden, dvs. Evangeliska fosterlandsstiftelsen, Svenska missionsförbundet, Svenska alliansmissionen, Metodistkyrkan, Frälsningsarmén, Svenska baptistsamfundet, Fri-baptistsamfundet, Helgelseförbundet, Pingströrelsen och Örebromissionen.
- 4) Övriga samfund och rörelser till vilka räknas: Romersk-katolska kyrkan, Orto-

doxa kyrkan, De mosaiska församlingarna, Adventistsamfundet i Sverige, Jehovas vittnen, Mormonkyrkan och Moralsk upprustning.

Av de ovan uppräknade samfunden torde den romersk-katolska kyrkan i Sverige, den ortodoxa kyrkan och de mosaiska församlingarna till stor del bestå av till Sverige inflyttade personer även om inflyttningen för en del av medlemmarna kan ligga långt tillbaka i tiden. Bland medlemmarna i dessa samfund ingår även personer som har annat modersmål än svenska och som därför kan anse sig tillhöra även en språklig minoritet.

Antalet muhammedaner i Sverige torde ha varit mycket litet fram till de senaste årens inflyttning av sydeuropéer bland vilka vissa är muhammedaner. Dessa syns dock ännu så länge inte ha fast organiserad församlingsverksamhet i Sverige. Detsamma är fallet beträffande buddisterna. I få fall har personer av dessa bekännelser ansökt om befrielse från kristendomsundervisning i grundskolan för sina barn. Några uppgifter om antalet sådana trosbekännare i Sverige kan utredningen inte lämna.

Särskilda åtgärder inom undervisningen kan enligt utredningens bedömning komma i fråga endast för barn tillhörande något av samfunden under punkt 4 ovan liksom naturligtvis för barn till andra trosbekännare med från den svenska kyrkans lära starkt avvikande trosuppfattning såsom muhammedaner och buddister.

Utredningens arbete skall enligt direktiven avse i första hand »nyinflyttade grupper vilkas barn av religiösa skäl kan behöva beredas särskild skolgång». För fullständighetens skull lämnas dock här uppgifter om samtliga de samfund som kan komma i fråga. Beskrivningarna grundar sig dels på betänkan det Kyrkor och samfund i Sve-

rige, dels på upplysningar utredningen erhållit från samfunden.

11.3.2.1 Romersk-katolska kyrkan

Sverige utgör enligt det katolska biskopsämbetets uppgifter i februari 1966 ett romersk-katolskt stift under ledning av en biskop med säte i Stockholm. I stiftet finns 22 församlingar och särskilda katolska själasörjare finns för nästan alla utländska grupper i Sverige.

Antalet medlemmar är 34 951 personer, av vilka 27 308 är utlänningar och 7 643 svenskar. Antalet katoliker i landet förmodas vara avsevärt högre än antalet medlemmar i församlingarna. Antalet konversioner under tiden 1 juli 1940—30 juni 1960 var 2 746 och antalet utträdde under samma tid 679.

11.3.2.2 Ortodoxa kyrkan

representeras i Sverige av 3 samfund, Grekisk-katolska ortodoxa församlingen med 1 259 medlemmar år 1959, den Estniska Ortodoxa Kyrkan med ca 3 000 medlemmar samt Finska Ortodoxa Församlingen med ca 1 500 medlemmar enligt 1958 års utredning kyrka-stat.

11.3.2.3 De mosaiska församlingarna

Enligt uppgifter från de mosaiska församlingarnas centralråd i januari 1966 har församlingen i Stockholm ca 5 600 medlemmar, församlingen i Göteborg 1 580 medlemmar och den i Malmö 1 600 medlemmar. Dessutom finns mindre församlingar i Norrköping, Karlskrona, Kalmar, Karlstad och Sundsvall. Även ett antal mindre bosättningscentra finns, vilka sorterar under Stockholms, Göteborgs och Malmö församlingar.

11.3.2.4 Adventistsamfundet i Sverige

är närmast en kristen kyrka med huvudintresse kring frågan om Jesu återkomst och med en starkt gammaltestamentlig anknytning. Det har sålunda sin helgdag på lördagen och dess medlemmar förpliktar sig till avhållsamhet från exempelvis svinkött. Medlemmarna är vapenvägrare. År 1959 hade samfundet 3 224 vuxna medlemmar.

11.3.2.5 Jehovas vittnen

i Sverige utgör en del av den världsomfattande religiösa rörelse vars arbete leds av The Watch Tower and Tract Society med

huvudkvarter i Brooklyn, N. Y., USA. Rörelsen räknas vanligen inte som kristen, oaktat Jehovas vittnen i sin förkunnelse i stor utsträckning arbetar med samma stoff som de kristna samfundet. I förhållande till staten intar rörelsen en särpräglad och i viss mån avvisande hållning. Dess be-kännare vägrar fullgöra varje form av värn-plikt. Samfundet har inte medlemmar i egentlig mening utan »en församling av Je-hovas vittnen utgörs av ett antal förkun-nare» och »antalet förkunnare som utgör en församling erhålls genom att man räknar antalet kort i det löpande förkunnarregist-ret». Nämda register revideras månad för

månad med hänsyn till förkunnarnas aktiva tjänstgöring.

Det största antal förkunnare som någon månad rapporterats är 9 500 med en genom-snittlig verksamhetstid av drygt åtta tim-mar under samma månad. Medeltalet av förkunnare per månad under år 1961 ut-gjorde 8 412.

11.3.2.6 *Mormonkyrkan,*

eller Jesu Kristi Kyrka av Sista Dagars He-liga, är en egen från USA härrörande reli-gionsbildning med kristna inslag. Samfun-dets medlemsantal i Sverige har hösten 1962 uppgivits till ca 3 000.

11.3.2.7 *Evangeliska församlingen i Sverige*

Evangeliska församlingen i Sverige är en kristen församling som grundades 1810. Den har idag cirka 1,5 miljoner medlemmar i Sverige och är den största kristna församlingen i landet. Församlingen är medlem i Svenska kyrkan och har en nära samarbetsförhållande med denna. Församlingen har en rik verksamhet inom kyrkans olika verksamhetsområden och har ett stort inflyande på den svenska kyrkans utveckling.

11.3.2.8 *Evangeliska församlingen i Norge*

Evangeliska församlingen i Norge är en kristen församling som grundades 1810. Den har idag cirka 1,5 miljoner medlemmar i Norge och är den största kristna församlingen i landet. Församlingen är medlem i Svenska kyrkan och har en nära samarbetsförhållande med denna. Församlingen har en rik verksamhet inom kyrkans olika verksamhetsområden och har ett stort inflyande på den svenska kyrkans utveckling.

11.3.2.9 *Evangeliska församlingen i Danmark*

Evangeliska församlingen i Danmark är en kristen församling som grundades 1810. Den har idag cirka 1,5 miljoner medlemmar i Danmark och är den största kristna församlingen i landet. Församlingen är medlem i Svenska kyrkan och har en nära samarbetsförhållande med denna. Församlingen har en rik verksamhet inom kyrkans olika verksamhetsområden och har ett stort inflyande på den svenska kyrkans utveckling.

11.3.2.10 *Evangeliska församlingen i Finland*

Evangeliska församlingen i Finland är en kristen församling som grundades 1810. Den har idag cirka 1,5 miljoner medlemmar i Finland och är den största kristna församlingen i landet. Församlingen är medlem i Svenska kyrkan och har en nära samarbetsförhållande med denna. Församlingen har en rik verksamhet inom kyrkans olika verksamhetsområden och har ett stort inflyande på den svenska kyrkans utveckling.

11.3.2.11 *Evangeliska församlingen i Island*

Evangeliska församlingen i Island är en kristen församling som grundades 1810. Den har idag cirka 1,5 miljoner medlemmar i Island och är den största kristna församlingen i landet. Församlingen är medlem i Svenska kyrkan och har en nära samarbetsförhållande med denna. Församlingen har en rik verksamhet inom kyrkans olika verksamhetsområden och har ett stort inflyande på den svenska kyrkans utveckling.

11.3.2.12 *Evangeliska församlingen i Norge*

Inflyttade språkliga minoriteters skolgång. Nuvarande förhållanden och önskemål

12.1 Nuvarande förhållanden

Det övervägande flertalet barn tillhörande inflyttade språkliga minoriteter fullgör sin skolplikt i det allmänna svenska skolväsendet. För dessa kan två frågor uppställas, nämligen dels hur inskolning och undervisning i svenska ordnas, dels hur kontakten med deras egna språk och kulturer upprätthålls.

Utredningen har inhämtat upplysningar bl.a. i en enkät till de lokala skolstyrelserna hösten 1964. Från skolöverstyrelsen har vidare erhållits upplysningar rörande samma spörsmål. Förfrågningar till minoritetssammanslutningar som givit fylligare resultat avser finskspråkiga invandrare och ester. Skriftliga svar har sålunda kommit från Centralförbundet för finska föreningar i Sverige och beträffande esterna från Esternas representation i Sverige och Estniska kommittén. Den senare har liksom Estniska skolan i Stockholm och Estniska gymnasiet dessutom i särskilda skrivelser till utredningen framlagt vissa synpunkter.

Utredningen har i övrigt sökt bilda sig en uppfattning om vidtagna åtgärder och kvarstående önskemål beträffande de inflyttade minoriteternas skolsituation genom att studera dessa frågor på några orter, främst Borås och Västerås, med ett stort inslag av olika minoriteter. På grund av de skiftande förhållandena och det särskilt för vissa grupper starkt begränsade underla-

get har utredningen inte kunnat eftersträva någon systematiskt kvantitativ redovisning i dessa avseenden.

I det följande behandlas först förhållandena inom det allmänna skolväsendet, dels med avseende på åtgärder för att introducera inflyttade barn i det svenska skolväsendet (12.1.1), dels med avseende på möjligheterna för barn till inflyttade att välja sitt modersmål som undervisningsämne på högstadiet och i gymnasiet (12.1.2). Därefter redovisas åtgärder utanför den ordinarie undervisningen (12.1.3) vilka i första hand tillgodoser behovet av kontakt med minoriteternas egna språk och kulturer. Slutligen behandlas de särskilda minoritetsskolor (12.1.4) som finns inrättade endast för den estniskspråkiga minoriteten.

12.1.1 Introduktion i det svenska skolväsendet

För de utländska barn som tillsammans med sina föräldrar anländer till Sverige är det av vikt att snabbt bli hemmastadda i den svenska skolan och i den nya kamratkretsen. Ett villkor för att detta skall kunna ske är att de med minsta möjliga dröjsmål lär sig att förstå och själva tala svenska språket. Detta är av betydelse inte bara för deras förmåga att följa med i undervisningen, dra nytta av den och intressera sig för den, utan även för deras kontakt med jämnåriga svenska kamrater och med vuxna i sam-

hället. Barnens möte med det svenska samhället får inte av dem upplevas som en chock utan anpassningen måste ske så mjukt som möjligt. Den process varmed utländska barn förs in i det svenska skolväsendet kallas i det följande för inskolningen och har till syfte att ge dessa barn största möjliga utbyte av skolgången i den svenska skolan och bästa möjliga anpassning i det svenska samhället. De åtgärder som behövs för inskolningen är dels undervisning i svenska språket, dels undervisning om förhållandena i Sverige, dels stödundervisning i olika läroämnen till barn från utländska skolsystem.

De flesta inflyttade skolpliktiga barn inplaceras för närvarande i vanliga klasser samtidigt som de erhåller särskild stödundervisning i svenska. Som framgår av framställningen i det följande har dock även försök gjorts att

lösa vissa minoritetsbarns skolproblem genom att samla dem i särskilda klasser.

12.1.1.1 Stödundervisning i svenska

Enligt Kungligt brev av den 16.6.1966 får inom det obligatoriska skolväsendet för utländska eller statslösa elever samt svenska elever som intagits från utländska skolor anordnas stödundervisning under högst sex veckotimmar per undervisningsgrupp. Närmare föreskrifter om sådan stödundervisning meddelas av skolöverstyrelsen.

I samband med den enkät som Statistiska centralbyråns utredningsinstitut på utredningens uppdrag skickade ut till skolcheferna i alla kommuner i november 1964 ombads skolcheferna att genom rektorerna inhämta upplysningar om barn som på grund av bristande kunskaper i svenska språket hade så-

Tabell 12:1 Barn med bristande kunskap i svenska språket efter nationalitet och årskurs höstterminen 1964

Hemland (Nationalitet)	Årskurs				Gymn.	Okänd	Summa
	1	2—3	4—6	7—9			
Danmark	15	30	35	11			91
England	3	2	12	1			18
Finland	382	461	511	226	1	8	1589
Grekland	10	15	16	4	1		46
Italien	5	18	17	11			51
Jugoslavien	32	33	46	29	1	4	145
Norge	3	9	9	6	2		29
Polen	5	12	13	11	2		43
Spanien	7	12	11	5	1		36
Turkiet	2	4	4	3			13
Tyskland	17	29	30	4	1		81
Ungern	11	19	18	11	2		61
USA	13	30	28	17	5		93
Österrike	2	2	9		1		14
Andra europeiska länder	12	21	25	15	1		74
Övriga	4	13	15	3	4		39
Härtill kommer:							
Utlandssvenskar	4	7	7	6	1	1	26
Zigenare	10	4	4				18
Summa	537	721	810	363	23	13	2467
%	21,8	29,2	32,8	14,7	0,9	0,5	100,0

Tabell 12:2 Barn med bristande kunskap i svenska språket efter årskurs och vidtagen åtgärd höstterminen 1964

Årskurs	Ingen åtgärd		Stöd-undervisning		Specialklass, lägre klass		Hjälp-i undervisning		Övrigt		Summa	
	antal	%	antal	%	antal	%	antal	%	antal	%	antal	%
1	72	13	402	75	32	6	10	2	21	4	537	100
2—3	66	9	576	80	48	7	17	2	14	2	721	100
4—6	89	11	628	78	40	5	18	2	35	4	810	100
7—9	34	9	284	78	14	4	7	2	24	7	363	100
gymn.	11	..	1	..	0	..	6	..	5	..	23	100
okänd	0	..	11	..	0	..	0	..	2	..	13	100
Samtliga	272	11	1902	77	134	5	58	2	101	4	2467	100

dana svårigheter att rektor ansåg att speciell undervisning behövdes.

Skolcheferna i 344 kommuner rapporterade att tillsammans 2 467 sådana barn fanns. Uppgift lämnades samtidigt om barnens nationalitet och om de åtgärder beträffande undervisningen som vidtagits för deras räkning. Uppgifterna avser höstterminen 1964.

I tabell 1 redovisas barnen efter årskurs och nationalitet. En oproportionellt stor andel av samtliga barn tillhör årskurs 1, vilket kan tolkas så att en del av dessa barn har vuxit upp i Sverige utan att lära sig svenska. Finnarna dominerar i alla åldrar utom bland gymnasieeleverna. 64,4 % av samtliga barn är finnar. I gruppen »andra europeiska länder» och »övriga» ingår en del barn i blandäktenskap (mellan t.ex. en finne och en turk).

Tabell 2 visar de åtgärder som skolorna vidtagit för att lära barnen svenska. Tre fjärdedelar av barnen får stöd-undervisning. De 134 barn som placerats i specialklass eller i lägre årskurs är ofta finnar bosatta i sådana kommuner där endast ett eller ett par sådana barn finns.

I tabell 3 redovisas de kommuner

som har rapporterat barn med bristande kunskap i svenska efter antalet sådana barn i kommunen. Flertalet kommuner har endast ett litet antal sådana barn. 70 % av kommunerna har rapporterat högst fem barn och 31 % av kommunerna uppger endast 1 barn.

De kommuner som redovisar det

Tabell 12:3 Kommuner som redovisat elever med bristande kunskap i svenska språket efter antal uppgivna barn höstterminen 1964

Antal barn	Antal kommuner
1	107
2	60
3	35
4	26
5	14
6	19
7	8
8	6
9	12
10—14	19
15—19	8
20—29	19
30—49	7
50—99	2
100—	2
Samtliga	344

största antalet elever med bristande kunskap i svenska språket är Malmö (110 elever) och Stockholm (100 elever). Övriga kommuner med större inslag av sådana elever är främst industriorter samt några kommuner runt Stockholm och Göteborg.

12.1.1.2 *Andra inskolningsåtgärder*

I sådana fall då ett större antal barn tillhört samma minoritet har vissa försök gjorts att placera minoritetsbarnen i särskilda klasser.

I Borås gjordes exempelvis ett försök med en rent finsk klass som enligt planerna skulle fungera en termin varefter eleverna skulle inplaceras i ordinarie klasser. Klassen kunde dock ej upplösas efter första terminen utan fick även andra terminen fortsätta som finskspråkig klass. Genom detta arrangemang blev dock dessa barn så isolerade från de svenskspråkiga barnen att stora inskolningsproblem återstod efter läsårets slut. Metoden bedömdes därför som mindre lämplig och frångicks efterföljande läsår. De finska barnen placerades då åter direkt i svenska klasser. Även detta visade sig medföra störningar och förseningar i skolarbetet. Under det senast förflutna läsåret har man därför experimenterat med olika lösningar som lett fram till ett beslut att för läsåret 1966/67 upprätta två genomgångsklasser med tvåspråkiga lärare för finskspråkiga barn med bristande kunskap i svenska språket. Dessa barn skall under högst 3 månader inskolas på finska men successivt övergå till svenska språket. De har hela tiden även tillgång till kompletterande stödundervisning i svenska. Dessa klasser har förlagts till en central skola i staden för att minska resvägen till och från skolan. För att få genomgångsklasserna insprängda i svensk-språkig omgivning har klassrum fri-

ställts för dem genom att vissa svenska klasser flyttats till tillfälligt förhyrda lokaler. En klass omfattar årskurserna 1—3 och en klass årskurs 4 och högre. Man beräknar att elevantalet i den lägre klassen skall vara högst 25 elever och i den högre högst 30.

Under läsåret 1965/66 har man i Västerås anordnat en s.k. inflyttningsklass med en svensk-finskspråkig lärare. Samtliga inflyttade elever har placerats i denna klass, som startade med ett fåtal elever men snabbt växte till att omfatta ca 15—20 elever. I denna klass har elever med annat modersmål än svenska fått maximal hjälp vid inskolningen eftersom det låga elevantalet medgivit en mera personlig handledning. Erfarenheterna är mycket positiva och verksamheten planeras fortsätta även nästkommande läsår. De elever som behövt stödundervisning i svenska har erhållit sådan med upp till 2 timmar i veckan.

Klasser för finskspråkiga barn har förekommit på flera platser, däribland även mindre tätorter och landsbygdskommuner såsom Studsvik och Indalsliden. För närvarande pågår försök med sådana klasser också i Eskilstuna. I flera kommuner där klasser för inflyttade barn har anordnats har skolcheferna uppgivit att försöken har lämnat mindre gynnsamma resultat i jämförelse med vanlig skolgång kombinerad med stöd-undervisning.

För att ytterligare underlätta för elever med annat modersmål än svenska att erhålla stödundervisning utan alltför stora resproblem och tidsförluster har man i Västerås övervägt att införa en ambulerande språklinik. Denna skulle möjliggöra för eleverna att vistas maximal tid i den ordinarie klassen och endast utnyttja eljest undervisningsfria timmar för stödundervisningen i svenska.

Utöver stödundervisning i svenska har — bl. a. i Västerås — förekommit stödundervisning i engelska.

Statsbidrag till sådan stödundervisning har utgått enligt ämbetsskrivelse den 6.11.1964 vari länskolnämnd be- myndigades medge

att i grundskola anordnas stödunder- visning för elev, som intagits däri från utländsk skola och som till en mindre del icke innehar det av klassen i övrigt in- hämtade kunskapsmättet.

(Dessa bestämmelser har ändrats ge- nom K. br. 16.6.1966. Jfr 12.1.1.)

I såväl Borås som Västerås har man pöngterat värdet av att de utländska föräldrarna blir väl mottagna vid den första kontakten med skolan och att de goda relationerna med skolan vid- makthålls efter det att eleverna börjat skolgången. I Västerås betonades värdet av lämplig personal i mottagarfunktio- nen och i Borås framhölls att man bildat en finsk föräldraförening som omfattar samtliga skolor i staden. Detta senare initiativ har givit föräldrarna möjlig- heter att såväl sinsemellan som med företrädare för skolstyrelsen diskutera igenom de problem i skolan som är spe- ciella för de inflyttade barnen.

12.1.2 Tillval av modersmålet i den allmänna skolan

Under vissa betingelser kan minori- tetsbarn på högstadiet och i gymna- siet erhålla undervisning i sitt moders- mål. I grundskolan kan väljas finska och i gymnasiet ytterligare andra språk. Dessa möjligheter är dock be- gränsade med hänsyn till tillgängliga lärarkrafter och gällande bestämmelser rörande antal elever i undervisnings- grupp.

12.1.2.1 Obligatoriska skolan

Enligt 5 kap. 11 § 2 mom. skolstadgan må i kommun med delvis finsktalande

befolkning finska ingå i tillvalsgrupp. Bestämmelserna innebär att finskan kan ersätta annat ämne i tillvalsgrup- perna 7:3 och 8:3. I årskurs 7 erhål- ler ämnet antingen 3 timmar, varvid det ersätter tyska/franska, eller 2 tim- mar, varvid det ersätter maskinskriv- ning. I årskurs 8 erhåller finskan 2 timmar och ersätter samma ämnen som i årskurs 7.

Andra språk som talas av mera be- tydande minoriteter i Sverige kan för närvarande ej ingå i tillvalsgrupp och möjligheterna att välja finska syns ha utnyttjats i mycket liten utsträckning, förmodligen delvis beroende på att finska på högstadiet inte kunnat väl- jas inom sådan studiegång som nor- malt leder till gymnasiet enligt dess tidigare organisation. Skolchefen i Ha- paranda anförde i denna fråga i sitt svar på utredningens enkät:

Några finsktalande föräldrar har önskat undervisning i finska på högstadiet. Antalet anmälda elever har dock varit så litet, att de icke har kunnat bilda en statsbidragsberättigad grupp. Någon under- visning i finska språket på högstadiet har därför icke kunnat anordnas. Vid gymna- siet förekommer frivillig undervisning i finska. Statsbidrag till undervisning i finska borde på högstadiet få utgå även för grupper med mindre än fem elever.

Centralförbundet för finska förening- ar i Sverige skriver:

Erfarenheterna man hittills haft, har visat, att Skolöverstyrelsens hittillsvaran- de skrivelser och direktiv i de finska bar- nens nuvarande möjligheter att få t.ex. undervisning i finska, i många fall för- irrat sig i grottekvarnen eller försvunnit och blivit bortglömda i skolornas arkiv utan att de kommit varken till vederbö- rande lokala skolmyndigheters eller ännu mindre föräldrarnas kännedom.

12.1.2.2 Gymnasiet

Skolstadgan (enligt nuvarande lydelse, SFS 1966:114) föreskriver i 7 §:

I gymnasiet meddelas undervisning i föl- jande ämnen, nämligen de allmänna läro-

ämnena svenska, finska, engelska, tyska, franska, spanska, portugisiska italienska, ryska, allmän språkkunskap... och i 10 §:

Elev får deltaga frivilligt i undervisning i ett eller flera av de ämnen som anges i 7 § och som ej äro obligatoriska för honom (frivilliga ämnen), i den mån han kan antagas vara i stånd att på tillfredsställande sätt tillgodogöra sig undervisningen i såväl de obligatoriska som det eller de frivilliga ämnena (utökad studiekurs). På samma villkor må elev, i fråga om obligatoriskt ämne i vilket undervisning kan meddelas enligt skilda kurser, deltaga frivilligt i undervisning enligt kurs som ej är obligatorisk för honom.

Beslut om utökad studiekurs meddelas av rektor. I ärendet skall rektor eller lärare som rektor bestämmer samråda med eleven och, ifråga om elev som icke fyllt 21 år, elevens föräldrar. Rektor skall höra klasskonferensen.

Spanska förekommer f. n. som läroämne vid ett 80-tal gymnasier i landet, medan ryska läses vid ett 40-tal skolor. Italienska har förekommit vid 2 à 3 gymnasier under de senaste åren och finska väljs regelbundet av ett antal elever vid gymnasierna i Kiruna och Haparanda.

12.1.3 Åtgärder utanför den ordinarie skolundervisningen

Viss kompletteringsundervisning har anordnats av föräldrar eller av olika minoritetsföreningar och bekostas i allmänhet även av dessa. Organisationen av denna verksamhet är mycket olika inom olika grupper och på olika orter. Den vanligaste formen av sådan kompletterande undervisning syns förekomma i s. k. kompletteringsskolor, som arbetar en eller två gånger i veckan under skolåret, men även feriekurser förekommer. Dessutom undervisas säkerligen ett stort antal minoritetsbarn i sitt modersmål i sina hem av föräldrarna. Sådan undervisning tycks dock ej ha organiserats centralt av någon minoritetsgrupp.

12.1.3.1 Kompletteringsskolor

Med kompletteringsskola förstås här en undervisningsform där barn inom viss minoritetsgrupp samlas, vanligen en eller två gånger per vecka, och under 2 à 3 timmar får undervisning i sitt modersmål och andra ämnen som hör samman med föräldrarnas kulturella bakgrund, främst ursprungslandets historia och geografi. Lektionerna förläggs antingen till kvällstid efter den normala skoltidens slut eller till söndagar. Såväl undervisningens innehåll som dess organisation växlar starkt. På många håll används skollokaler för denna verksamhet, varvid lokalerna vanligen disponeras kostnadsfritt.

Någon fullständig kartläggning av denna verksamhet har inte kunnat ske. Utredningen har dock dels genom uppgifter från skolcheferna i berörda kommuner, dels genom uppgifter från minoritetsrepresentanter kunnat konstatera att sådan verksamhet bedrivs i avsevärd omfattning. I Västerås har exempelvis sådan undervisning bedrivits på ett flertal olika språk med de olika nationaliteternas klubbar och föreningar som huvudansvariga. I några fall har verksamheten organiserats genom de olika kyrkornas försorg. Club italiano har organiserat undervisning i italienska språket, lettiska föreningen i samarbete med lettiska kyrkan undervisning i lettiska språket, historia, litteratur och teater, tyska föreningen anordnar eftermiddags-»skolor» vilka också är öppna för svenska elever. Även polska, ungerska och finska organisationer har anordnat kompletterande undervisning främst i respektive modersmål men också i övriga ämnen med anknytning till respektive länders historia och kultur. Kommunala bidrag har utgått till verksamheten.

12.1.3.2 *Ferieskolor*

En annan form av kompletterande undervisning som vissa minoriteter anordnat i Sverige är kurser på ferietid, vid vilka elever från olika orter sammanförts och förlagts i internat. Sådana kurser har anordnats åtminstone för finskspråkiga, estniskspråkiga och lettiska ungdomar i Sverige. Ibland har dessa kurser haft till syfte även att utbilda ungdomsledare.

Centralförbundet för finska föreningar i Sverige har under 7 somrar anordnat lägerskolor om 10 dagar för finsktalande barn huvudsakligen från mellansvenska orter. Vid dessa lägerskolor har mottagits barn från sådana kommuner som lämnat bidrag, i allmänhet 15 kronor per barn och dag, till verksamheten. Dessutom har olika lokala finska föreningar ordnat sommarläger för föreningens barn i egen regi, oftast med ekonomiskt bidrag från vederbörande kommun. Som ledare har verkat ungdomsledarutbildade personer och andra ledarkrafter inom föreningen. Vissa föreningar har även organiserat läger för finskspråkiga konfirmander, där finskspråkiga präster inom den svenska kyrkan eller finska prästmän fungerat som ledare.

Enligt en skriftlig redogörelse för ett läger i Kolsva år 1965 omfattade den direkta undervisningen i finska 2 lektionstimmar per dag. Dessutom förekom dagligen en sångtimme samt i stor utsträckning grupparbeten kring ämnen med finsk anknytning. Som exempel härpå nämns att barnen fick tillverka en reliefkarta av Finland i storleken 120 x 80 cm. Barnen i lägret var mellan 11 och 15 år gamla, varför de måste indelas i olika åldersgrupper. Huvudparten av tiden i lägerskolan ägnades åt lekar och idrott.

För sommaren 1966 planerar centralförbundet att anordna två lägerskolor

för finska barn i Sverige, en för yngre och en för äldre barn, varjämte en del äldre ungdomar skall delta i en ungdomsledarkurs i St. Mickel i Finland.

Under benämningen Estniska folkhögskolan har under de senaste åtta åren ordnats sommarkurser för estnisk ungdom i åldern 17—30 år. Bakom verksamheten står Esternas representation i Sverige. Kurserna har varat i tre veckor och omfattat ämnena estniska språket, estnisk litteratur, historia, geografi, kulturhistoria, information om de nuvarande förhållandena i Estland, beskrivning av de estniska grupperna och deras verksamhet i Sverige och andra västländer, svensk samhällslära, föreningsteknik och internationella problem. Vissa år har även socialpsykologi, nationalekonomi och andra allmänorienterande ämnen förekommit. På senare år har antalet deltagare varit 20—25 per år, av vilka de flesta varit gymnasister och studenter. Som lärare har vanligen verkat yngre och äldre akademiker. Lärarna har inte erhållit lön för sitt arbete. Statliga eller kommunala bidrag har inte utgått till denna verksamhet.

12.1.4 *Särskilda minoritetsskolor*

Bortsett från vissa provisoriska skolor som inrättats i flyktingläger har särskilda skolor inrättats endast för den estniskspråkiga minoriteten. Kort tid efter det att de förläggningar där de estniska flyktingarna samlades 1944 hade upplösts, var sju estniskspråkiga skolor i verksamhet i landet. För närvarande finns sådana skolor i Stockholm och Göteborg.

12.1.4.1 *Den estniska grundskolan i Stockholm*

Estniska skolan i Stockholm har drivits sedan år 1945. Skolan omfattar låg- och

mellanstadium av grundskolan. Läsåret 1965/66 hade skolan 160 elever fördelade på 8 klasser. Under de sista 15 åren har elevantalet varierat mellan 149 och 200.

Den nuvarande läroplanen för den estniska skolan fastställdes år 1963. I samtliga årskurser ingår undervisning såväl på som i estniska. Detta har åstadkommits på bekostnad av timantalet för svenska och övningsämnen varjämte på lågstadiet hela antalet veckotimmar har ökat.

Om undervisningens uppläggning meddelar skolans ledning:

Undervisningen i skolan sker såväl på estniska som på svenska. I de första klasserna på lågstadiet undervisas huvudsakligen på estniska i alla ämnen utom i svenska språket. I vissa ämnesdelar sker dock undervisningen även på svenska, t.ex. i kristendom, där barnen läser berättelser på både estniska och svenska. På så sätt lär de sig att behärska båda språken och kan utan svårighet följa undervisningen även om två språk skulle användas under samma lektionstimme. I de högre klasserna överväger svenskan som undervisnings-språk, bl.a. på grund av att endast svensk-språkiga läroböcker finns tillgängliga i flertalet ämnen. Genom att använda estniskan i spridda moment av undervisningen lär sig barnen i de högre klasserna terminologien i matematik, naturkunskap, geografi, historia och kristendom på båda språken. Läskurserna i samtliga klasser ansluter sig till de enligt skolform Aa för respektive klasser i grundskolan föreskrivna läroböckerna enligt Kungl. skolöverstyrelsens läroplan för grundskolan.

Undervisningen i estniska språket följer i stort sett samma riktlinjer som undervisningen i svenska i svenska skolor.

Sedan läsåret 1954/55 erhåller skolan statsbidrag till sin verksamhet. Eleverna erlägger terminsavgift med 75 kronor men familjer med två eller flera barn i skolan erlägger endast en terminsavgift.

Mindre bemedlade erhåller nedsätt-

ning i eller befrielse från terminsavgiften.

För läsåret 1965/66 hade skolan följande inkomster:

Statsanslag	kr. 155 000:—
Anslag från Stockholms stad (för kalenderåret 1965)	40 000:—
Intäkt av terminsavgifter ...	12 000:—
Bidrag från Föreningen Estniska skolans vänner	4 000:—
Summa kronor	211 000:—

Skolans lokaler har av Stockholms stads skoldirektion ställts till förfogande kostnadsfritt. Dessutom ger Stockholms stad samma skolsociala förmåner till skolans elever som till övriga skolbarn i Stockholm såsom fria resor för elever bosatta i Stockholm, fria läroböcker och undervisningsmateriel, fri läkar- och tandvård samt fria skolmåltider. Ungefär en tredjedel av eleverna är bosatta i Stockholms grannkommuner. De flesta av dessa kommuner lämnar bidrag till elevernas resor till skolan.

Estniska skolan i Stockholm lyder administrativt under Estniska skolans styrelse. Styrelsens ledamöter representerar och utses av Estniska Kommittén, Estniska kommitténs skolkommision, Estniska skolans föräldrakommitté samt Föreningen estniska skolans vänner. Skolans rektor tillhör styrelsen.

12.1.4.2. Estniska skolan i Göteborg

Estniska skolan i Göteborg började sin verksamhet år 1960 sedan riksdagen bifallit en motion om statligt bidrag till en sådan skola. Läsåret 1965/66 omfattar skolan 6 klasser med tillsammans 85 elever.

Statsbidraget till skolan i Göteborg var för budgetåret 1965/66 100 000 kronor. Dessutom får skolan ett mindre anslag från Göteborgs stad (3 048 kronor för läsåret 1964/65) varjämte kommunen betalar en lärarlön (i svenska), upplä-

ter lokaler kostnadsfritt och beviljar eleverna samma skolsociala förmåner som övriga barn. Läroplanen är densamma som gäller för estniska skolan i Stockholm och undervisningen i övrigt följer samma mönster.

Skolans styrelse, som har sju leda-möter, utses av Estniska kommittén.

12.1.4.3 *Estniska gymnasiet*

Estniska gymnasiet i Stockholm, som grundlades år 1945 hade vårterminen 1966 31 elever fördelade på tre årskurser med 8, 12 respektive 11 elever i årskurserna I—III.

Sedan 1961 står gymnasiet under SÖ:s inseeende. Skolan arbetar på kvällstid och disponerar kostnadsfritt lokaler som upplåts av Stockholms skoldirektion. För budgetåret 1965/66 erhöill skolan 44 000 kronor i statsanslag. Terminsavgiften vid skolan är 285 kronor.

Elevkåren består i allmänhet till 2/3 av estniskspråkig ungdom bosatt i Stockholm och till 1/3 av sådan ungdom från andra delar av landet. Arbetet bedrivs huvudsakligen efter det svenska gymnasiets läroplan för allmänna linjen. Elever har avlagt examen framför allt enligt fordringarna på social gren men vissa elever har även examinerats enligt fordringarna på real-linjens biologiska gren. Undervisningen sker på estniska, och i enlighet härmed utbyts även det skriftliga provet i svenska i studentexamen mot ett motsvarande prov i estniska. Undervisningen i svenska har samma timtal som i övriga gymnasier. Den tid som ägnas åt undervisning i estniska språket, estnisk historia och geografi samt estnisk samhällskunskap tas från övningsämnen, som ej alls förekommer vid skolan. Skolarbetet omfattar 32 veckotimmar för eleverna på samtliga tre årskurser, vilket innebär att det

sammanlagda timtalet (96 vtr) understiger timtalet i det hittillsvarande svenska gymnasiet. Undervisningen är helt förlagd till kvällstid beroende på lokal- och personalförhållanden.

Studentexamen från Estniska gymnasiet, vilken även omfattar muntligt förhör i svenska, berättigar till inträde vid svenska universitet och högskolor på samma sätt som svensk studentexamen.

12.2 *Önskemål om särskild undervisning*

Såsom framgår av beskrivningen av minoriteterna i kap. 11 och översikten över nu vidtagna åtgärder i syfte att ge minoritetsbarnen kompletterande undervisning i deras modersmål önskar många inflyttade föräldrar att barnen skall bevara kontakt med föräldrarnas språk och kulturella miljö. Hos en del grupper har detta lett till mer eller mindre omfattande undervisningsverksamhet.

I utredningens enkät till skolcheferna i landet tillfrågades dessa, huruvida önskemål om speciella åtgärder från skolans sida, i syfte att bereda språkliga minoriteters barn undervisning i eller på modersmålet, hade framförts från barnens föräldrar eller från organisationer. Sådana önskemål har emellertid registrerats endast i några få fall och har därvid avsett bidrag till redan bedriven verksamhet. Det förhållandet att flera minoriteter har anordnat mer eller mindre skolmässig undervisning av barnen på nationell grund får tas som ett tecken på att aktivt intresse för sådan undervisning finns, även om detta inte har kommit till uttryck i hänvändelser till skolmyndigheter eller andra myndigheter.

I den mån de representanter för

språkliga minoriteter som utredningen varit i kontakt med uttalar sig om syftet med den kompletterande undervisningen av minoritetens barn, deklarerar man att målet för undervisningen bör vara att låta barnen bibehålla och utveckla sina kunskaper i modersmålet så att de växer upp tvåspråkiga. Detta motiveras dels med åsikten att det är samhällets skyldighet att — så långt det är praktiskt möjligt — låta föräldrarnas (den språkliga minoritetens) önskemål vara avgörande för barnens uppfostran, dels med pedagogiska och utvecklingspsykologiska argument. Av orsaker som redovisats tidigare bygger den följande framställningen av önskemålen huvudsakligen på uppgifter om de finska och estniska grupperna i Sverige.

Centralförbundet för finska föreningar i Sverige, vars syfte bl.a. är att verka för att de finska invandrarna i Sverige bildar en tvåspråkig befolkningsgrupp (se 11.3.1.1), skriver om undervisningssituationen för finskspråkiga barn:

Många föräldrar är allvarligt bekymrade för sina barns skolgång, speciellt i de fall föräldrarna har avsikter att förr eller senare återvända till Finland. Man upptäcker, att barnen lär sig svenska på relativt kort tid åtminstone i den mån, att de kan umgås med sina svenska kamrater, och även följa undervisningen i skolan. Man är dock hela tiden medveten om, att svenskan kanske inte är helt korrekt och att en hel del av de kunskaper speciellt i läsåmnen, som meddelas i skolan, går barnen förbi, då deras språkkunskap är begränsad, när det gäller språket utöver det, som talas i kamratkretsen. Samtidigt glömmes barnen finskan och kunskapsinhämtandet kan ej heller ske på detta språk. Olyckligast måste det utan tvekan bli för de barn, som mitt i sin skolgång flyttar tillbaka till Finland.

Centralförbundet uttrycker även farhågor för att många begåvningar bland de finska barnen genom de olyckliga

skolförhållandena inte får utvecklas. Kan man i stället tillvarata dessa barns språkkunskaper, skriver förbundet, kommer Sverige inom kort att få akademiskt utbildade personer som sedan barnsben behärskar både svenska och finska. Detta skulle innebära en positiv tillgång både för Sverige och för det internordiska samarbetet.

Esternas representation anger sin uppfattning om önskemålen inom den estniska gruppen i Sverige på följande sätt:

Vad beträffar den sista fråga som utredningen önskar besvarad, nämligen vilka önskemål som finns i den estniskspråkiga gruppen i Sverige, kan den inte besvaras generellt. Liksom i alla andra grupper av tillräcklig storlek går åsikterna om barnens uppfostran isär. Enligt vår åsikt är det inte heller nödvändigt att alla personer som på ett eller annat sätt kan betecknas som estniskspråkiga är ense om en viss åtgärd för att denna skall vara befogad. Vi vill hävda, att anordningar på skolans område för språkliga minoriteters barn bör vidtagas om en tillräckligt stor grupp föräldrar så önskar, även om den gruppen skulle vara en minoritet av minoritetsgruppen.

Av den estniskspråkiga befolkningen i Sverige torde en mycket stor majoritet i princip önska, att deras barn skall bibehålla sina kunskaper i modersmålet och växa upp tvåspråkiga. Detta förutsätter i de allra flesta fall skolmässig undervisning i det estniska språket och därtill hörande ämnen.

— — — — —
Vi anser modersmålet vara en omistlig beståndsdel i en människas utveckling och hävdar därför, att i princip all undervisning på lägre stadier bör meddelas på barnens modersmål.

12.2.1 Önskemål om egna skolor

Önskemål som rör egna skolor för heltidsundervisning har efter vad utredningen kunnat konstatera framförts till svenska myndigheter endast av den estniskspråkiga minoriteten. Dessa öns-

kemål avser främst att konsolidera de nu existerande skolornas verksamhet och bygga ut låg- och mellanstadieskolorna till fullständiga nioåriga grundskolor.

Styrelsen för Estniska skolan i Stockholm anför att den har för avsikt att även framdeles driva skolan som en privatskola med syfte att tillgodose i Stockholm och dess grannkommuner bosatta estniska barns undervisningsbehov. Styrelsen vill om möjligt bygga ut skolan till att omfatta även högstadiet. Som de mest angelägna önskemålen anför styrelsen dels att bidragen till skolan skall höjas så att lärarna kan erhålla samma lön som motsvarande lärare i kommunala skolor, dels att lärartjänstgöring i skolan skall tillgodoräknas som tjänstgöringsår vid meritberäkning, dels att pensionsfrågan skall lösas för de lärare som för närvarande tjänstgör vid skolan.

Samma önskemål framförs även av Estniska kommittén. Dessutom anser kommittén att högstadium bör inrättas i Stockholm och att till detta skall knytas ett internat så att även barn från skolan i Göteborg och estniska elever från andra orter kan mottagas där. Esternas representation anser att fullständiga estniskspråkiga grundskolor bör inrättas på de orter där underlaget av estniska barn är tillräckligt stort. Därvid förutsätts att högstadiet drivs i samarbete med en vanlig högstadieskola så att de estniskspråkiga eleverna får samma valmöjligheter på högstadiet som andra svenska elever. Vidare anför:

Administrativt bör skolorna ej lyda under lokala kommunala skolstyrelser utan sortera direkt under Skolöverstyrelsen, varvid de estniska föräldrarnas medinflytande på skolans administration måste tillgodoses samt hela verksamheten bekostas med statsmedel. Detta innebär, att den mall för minoritetsskolor som tillskapats för nomadskolan bör tillämpas även

för de estniska skolorna. En konsulenttjänst för de estniska skolorna bör inrättas hos Skolöverstyrelsen för att tillhandahålla konsultation och expertis.

Beträffande Estniska gymnasiet har skolans styrelse i skrivelser som ingivits till utredningen framhållit den stora betydelse skolan haft och fortfarande har såsom den enda skola där estniskspråkiga ungdomar i Sverige kan erhålla gymnasieundervisning på sitt modersmål. Styrelsen vill fortsätta den nuvarande verksamheten och anhallter om ökat stöd därför. Den önskar även få möjlighet att i anslutning till skolan inrätta ett elevhem för estniska ungdomar från andra orter. Även Estniska kommittén och Esternas representation anser Estniska gymnasiet fylla en viktig uppgift. Representationen anför dock att organisationsformen och arbetsförhållandena vid skolan för närvarande knappast kan anses tillfredsställande och finner att skolan lämpligen bör organiseras som internatskola i samarbete med något svenskt internatgymnasium.

Centralförbundet för finska föreningar i Sverige framför i sitt svar på utredningens förfrågan inga önskemål om finska skolor i Sverige men föreslår inrättande av finskspråkiga klasser:

Centralförbundet anser att barn från hitflyttade finska familjer ej bör föras till vanliga svenska skolklasser och absolut ej i hjälpklasser utan att, där barnens antal det medger, de bör sammanföras till finskspråkiga klasser, där de vid den vanliga undervisningen får även undervisning i svenska under normala språkundervisningsformer. Enligt språkforskningsexperten bör barn undervisas på sitt modersmål och på grund av dessa expertutlåtanden anser centralförbundet, att barnen skall undervisas på finska i klasserna 1—3 i grundskolan. Härefter torde det finnas möjligheter att på ett smidigt sätt låta barnen övergå till svenskspråkiga normalklasser, varvid de dock fortfarande bör åt-

njuta undervisning i finska under hela grundskoletiden och vidare även i gymnasiet.

12.2.2 Önskemål om åtgärder inom den normala skolundervisningen

Minoriteternas önskemål om åtgärder inom det normala skolväsendet omfattar, så vitt utredningen kan bedöma, dels önskemål om nybörjarundervisning på modersmålet, dels önskemål om viss undervisning i modersmålet och därtill hörande ämnen i högre årskurser av grundskolan.

Representanter för de finska och estniska minoriteterna har sålunda framfört förslag som syftar till att den första undervisningen inom skolan skall meddelas på modersmålet. Den lösning de därvid rekommenderat har förutsatt separata klasser eller skolor. Önskemål om en sådan nybörjarundervisning på modersmålet finns även bland andra invandrade grupper, och detta önskemål kommer troligen att bli mera framträdande när ett större antal barn i de mera nyinflyttade grupperna kommer upp i skolåldern. Möjligheten att välja finska som andra språk i grundskolan har uppmärksammats först under de senaste åren och från finskt håll har påpekats vikten av att föräldrarna och de lokala skolmyndigheterna informeras om denna möjlighet och verkligen utnyttjar den.

På samma sätt bör enligt representanter för minoriteterna informationen förbättras om möjligheterna att välja finska, italienska och andra språk inom gymnasiet. (Jfr citat under 12.1.2.1).

Esternas representation framför önskemål om att skolan skall tillhandahålla viss undervisning i estniska språket och andra estniska ämnen under hela grundskoletiden. Man föreslår att 3—4 timmar per vecka skall få bytas ut mot sådan undervisning för de estniska

barnen. Om detta inte är möjligt att genomföra under den schemabundna tiden — t.ex. på grund av att antalet barn i varje klass eller årskurs är för litet — föreslår representationen att undervisningen skall förläggas till icke schemabunden tid men att barnen skall erhålla motsvarande befrielse från övriga lektioner. Därigenom skulle man kunna samla elever från flera klasser och årskurser och erhålla tillräckligt elevunderlag för undervisningen.

12.2.3 Kompletteringskolor

Den vanligast förekommande undervisningen i minoritetsbarnens modersmål är för närvarande den som bedrivs i de kompletteringskolor som anordnats av många grupper och som på vissa håll understöds av ekonomiska bidrag från kommunen.

De önskemål som framförs beträffande denna undervisningsform är vanligen att bidrag skall utgå till lärarlöner och andra omkostnader.

12.2.4 Feriekurser och lägerskolor

Där det finns ett intresse för att bevara den nationella kulturen, torde också finnas ett allmänt intresse för feriekurser o.dyl. ehuru på grund av kostnader och administrativa svårigheter dylika önskemål icke i större omfattning förverkligats.

Esternas representation anser att feriekurser visat sig vara den bästa formen av kompletterande undervisning i och på estniska för ungdomar i gymnasiala skolor. Sådana kurser bör dock enligt representationen anordnas även för elever från grundskolans mellan- och högstadier, särskilt med tanke på elever som bor på orter där någon estnisk undervisning genom skolans försorg inte kan anordnas. Representationen anser vidare att verksamheten

bör anordnas i samarbete med folkhögskolor.

Centralförbundet för finska föreningar anser att lägerskolor för finskspråkiga barn bör inrättas på olika håll i landet så länge reguljär undervisning i och på finska inte har anordnats i grundskolan. Dessa lägerskolor bör enligt centralförbundet bekostas med statsmedel.

12.2.5 Övriga önskemål

De ytterligare önskemål som utredningen kunnat erhålla kännedom om rör förskolor, undervisningsmateriel, lärarutbildning och biblioteksverksamhet. Dessutom har uttryckts önskemål om utbildning av ungdomsledare och om stöd för åtgärder av folkbildningskaraktär. Utredningens arbete avser endast undervisning som ingår i eller kan sägas komplettera den undervisning som ges i obligatoriska och gymnasiala skolor i Sverige, varför en del av dessa önskemål faller utanför utredningens arbetsområde.

Från några minoriteter har önskemål även framförts om att den behandling deras ursprungsländers geografi och historia får enligt kursplanerna skall göras fylligare eller att framställningar i använda läroböcker skall ändras.

Beträffande förskolor lämnar Ester-nas representation följande upplysning:

Några lekskolor (förskolor) för estniska barn existerar inte för närvarande, men sådana har varit verksamma under vissa perioder på flera orter, och planer finns för närvarande att upprätta en sådan skola i Stockholm. Särskilt för barn som senare fortsätter sin skolgång i svenskspråkiga skolor anser vi en sådan förskoleverksamhet mycket lämplig, om

denna samordnas med viss undervisning i det estniska språket. En första läsundervisning kunde enligt vår åsikt i sådana lekskolor ske i 5—6-årsåldern.

Centralförbundet för finska föreningar pekar på bristerna i planeringen för finskspråkiga barn och efterlyser som nämnts även ökad informationsverksamhet bland föräldrarna. Centralförbundet anser att dessa uppgifter bör åvila skolöverstyrelsen och att »upplysningen naturligtvis bör ske på finska och blanketter m.m. i saken vara avfattade på finska».

Beträffande lärarutbildningen för undervisning av finskspråkiga barn ansluter sig centralförbundet till ett uttalande från Svenska Föreningen Nordens årsmöte 1965 varur kan citeras följande:

Ett centralt problem utgör de finsktalande barnens skolsituation. Det gäller här att genom särskild handledning och stöd-undervisning främja barnens anpassning i skolan, samtidigt som man genom undervisning i finska söker bevara barnens kunskaper i modersmålet. För denna verksamhet bör tillgången på lärare i finska avsevärt förbättras. Detta synes lämpligast kunna ske genom att vid ett folkskoleseminarium särskild utbildning anordnas för att täcka hela landets behov av lärare i finska. Då en sådan lärarutbildning bör förekomma i anslutning till en övnings-skola med god tillgång på finsktalande elever, synes folkskoleseminariet i Haparanda erbjuda särskilda förutsättningar för handhavandet av denna utbildning.

I övrigt har önskemål framförts att bidrag skall beviljas till särskilda kurser för sådan lärarutbildning och att lärarkurser skall anordnas på samma sätt som vidareutbildning nu och i framtiden ges åt övriga lärare med otillräcklig kompetens i läroämnen för den nya skolan.

Inflyttade språkliga minoriteters skolgång Utredningens överväganden och förslag

13.1 Målsättningen för undervisningen av inflyttade minoriteters barn

Den allmänna målsättning — att meddela elever kunskaper och öva deras färdigheter samt att i samarbete med hemmen främja elevernas utveckling till harmoniska människor och till dugliga och ansvarskännande samhällsmedlemmar — som ligger till grund för det svenska skolväsendet måste ligga till grund även för de åtgärder inom undervisningens ram som avser barn till inflyttade minoriteter. Dessa barn måste tillförsäkras lika god utbildning som övriga barn i Sverige och samma fostran till samhörighet med samhället.

Frågan om det svenska samhällets inställning till de språkliga minoriteter som bildats i Sverige genom invandringen under och efter andra världskriget är kontroversiell, vilket återspeglas även i den debatt i denna fråga som förts under senare år. Det är givet att undervisningens utformning för minoritetsbarnen — med det stora inflytande som skolmiljön och undervisningens innehåll har på barnet — i hög grad kommer att bestämma dessa barns förhållande till sitt modersmål och föräldrarnas kulturella miljö lika väl som deras inställning till det samhälle de lever i.

Utredningen finner att skolan i möjligaste mån bör inta en neutral håll-

ning i fråga om den grad av assimilering som eftersträvas av barnet och dess föräldrar. Arten och omfattningen av de åtgärder som genom skolornas försorg bör vidtas för invandrade språkliga minoriteters barn måste avvägas främst med hänsyn till barnens bästa men även till de önskemål föräldrarna kan ha och till samhällets krav på ändamålsenlig skolutbildning. Därvid bör enligt utredningens uppfattning det enskilda barnets bästa och dess möjligheter att utvecklas under möjligast gynnsamma betingelser komma i främsta rummet.

Utredningen förutsätter att samtliga skolpliktiga barn och ungdomar tillhörande minoritetsgrupper som vistas i Sverige och som inte fullgör skolplikt inom de utländska skolor som finns här, skall hjälpas att uppnå effektiv behärskning av svenska språket och tillfredsställande kunskaper om svenska förhållanden.

Utredningen har emellertid även den uppfattningen att samhällets uppgifter när det gäller minoriteters barn inte upphör med åtgärder som åsyftar att så snabbt och så effektivt som möjligt bibringa dem kunskaper i svenska och om svenska förhållanden. Det bör dessutom vara samhället angeläget att i görligaste mån tillgodose det intresse som omfattas av stora minoritetsgrupper att få sina barn undervisade i modersmålet och i andra ämnen som för dessa grupper är av central betydelse.

Kunskap i andra språk än svenska och kännedom om förhållandena i andra länder betraktar utredningen dessutom som ett tillskott till landets kulturella resurser och anser därför att strävandena att uppnå eller behålla sådana kunskaper skall uppmuntras.

För sådana språkliga minoriteter som omfattar ett större antal människor bör, anser utredningen, möjligheterna att vidmakthålla språkkunnighet och kulturkunskaper tillgodoses redan inom det allmänna skolväsendet.

13.2 *Psykologiska och pedagogiska synpunkter*

13.2.1 *Tvåspråkighet och dess konsekvenser för undervisningen*

De flesta av de barn som berörs av diskussionen här är födda i Sverige eller har kommit till Sverige före uppnådd skolålder. Vissa sådana barn behärskar enbart sitt modersmål när de uppnår skolåldern, medan andra är tvåspråkiga, och en del enbart eller nästan enbart svenskspråkiga. En del av de barn som höstterminen 1964 uppgavs ha bristande kunskaper i svenska (se tabell 12:1) måste ha växt upp i Sverige.

Uppläggningsen av undervisningen för barn som till modersmålet har ett annat språk än landets officiella har uppmärksamats och diskuterats mycket i internationella sammanhang. År 1951 anordnade UNESCO en kongress om tvåspråkiga barns undervisning, varvid experternas ståndpunkt sammanfattades i bl.a. följande uttalanden:

(The use of Vernacular Languages in Education, Paris 1953, även på svenska som bilaga till betänkandet Samernas skolgång, SOU 1960: 41):

1. Modersmålet är en människas naturliga uttrycksmedel, och ett av hennes första behov är att till fullo utveckla sin uttrycksförmåga.

2. Varje elev bör börja sin egentliga undervisning på sitt modersmål.

I sin bok *Språket och människan* (Lund, 1964) har professorn i fonetik vid Lunds universitet Bertil Malmberg en passus om tvåspråkighet som i detta sammanhang kan vara värd att citeras:

Av det som har sagts ovan (kap. 5 och 6), blir det också klart, vilken roll modersmålet spelar i individens andliga utveckling. Det är via modersmålets ord och begrepp, som det lilla barnet steg för steg vinner förtrogenhet med den miljö, i vilken det lever och där det en gång skall verka. Det är genom att stegvis vidga kontakterna från det mest närliggande och konkreta till mera fjärran liggande och mera abstrakta områden, som individen efter hand växer in i ett samhälle och dess kulturtradition. Vägen till abstraktionerna, till allmänbegreppen och det högre tankelivet går genom det närliggande och konkreta, det som först blir upplevt och begripet. Därför innebär elementär skolundervisning på ett annat språk än barnets modersmål ett allvarligt avsteg från den elementära pedagogiska regel, som säger, att man skall gå från det kända till det okända. Endast modersmålet kan med sin anknytning till barnets egen miljö och erfarenheter introducera detta i de abstrakta begreppens och den högre kulturens värld.

Risken med en sådan artificiell grund för den högre utbildningen är, att denna resulterar i all bildnings värsta fiende — halvutbildningen. Det är i insikten härom, som Unesco anbefallt barnens modersmål som undervisningsspråk i alla de fall, där detta över huvud är möjligt. En allvarlig svårighet att förverkliga detta program utgör på många håll befolkningens egen motvilja mot undervisning på ett språk, som de själva tror är mindervärdigt och underlägset det »fina» kulturspråket.

Så lär det förhålla sig med Nordafrikas berber i förhållande till kulturspråket arabiskan. Och det är inte utan, att samma befängda mentalitet möter i våra egna finskbygder i Norrbotten. Vad man i vårt land har gjort för språkminoriteternas självklara rätt, tillfredsställer inte de blygsammaste anspråk på anständig mi-

noritetspolitik. Det är språkmännens plikt att upplysa dels myndigheterna, dels den berörda befolkningen själv — inte minst de lokala lärarna på lågstadiet — om modersmålets allt överskuggande betydelse för människans andliga utveckling.

I en not tillägger författaren:

Tvärtemot vad man ibland tycks inbillas sig, innebär solida kunskaper i det egentliga modersmålets (hemspråkets) tal och skrift en tillgång, då det blir fråga om att senare lära sig behärska landets officiella språk. Att bibringa de finsktalande barnen i Norrbotten säkra kunskaper i finskt tal- och skriftspråk, innan de får stifta bekantskap med svenska, är alltså en säkrare väg till full behärskning av svenskan, än vad ett svenskstudium direkt på det outvecklade och torftiga finska barnspråk, som de små kommer till skolan med, innebär.

En av de forskare som i Sverige torde ha ägnat sig mest åt tvåspråkighetens problem, preceptor Els Oksaar vid Stockholms universitet, sammanfattar de forskningar, som gjorts på detta område på följande sätt i en artikel i *Språklärarnas medlemsblad* nr 19, 1963:

1) De flesta senare arbeten betonar att tvåspråkighet är en stor tillgång, har positiva verkningar på intellektet, ger en mera nyanserad uppfattning av världen än behärskandet av ett språk gör. Den gynnar barnets analytiska förmåga och gör det lättare att lära ett tredje språk.

2) En mindre grupp betonar att den har negativa verkningar, barnet förs mot personlighetsklyvning och kan behärska varken det ena eller det andra språket riktigt. Vid observationer — med underlag av verbala tester, vars tillräcklighet man överhuvudtaget kan diskutera — (de flesta är gjorda på tjuugo- och trettioalet) togs emellertid ingen hänsyn till arten av tvåspråkighet, ordningsföljden för språkens inlärande, inlärningsmiljön, uppfostran och andra viktiga faktorer.

Senare undersökningar, som genomförts med stringentare metoder framhåller med skärpa att tvåspråkigheten inte är skadlig för utvecklingen. Vi kan nämna forskare som Arsenian och Spoerl. De flesta senare undersökningar visar också att

tvåspråkighet hos barn ibland kan vara ett litet handikapp under de första skolåren, men att detta är övergående. Men också här står problemet i relation till barnets hemmiljö, både socialt och ekonomiskt. Själva frågeställningen: *skadlig* eller *icke skadlig* är för övrigt föga tillfredsställande. För det första måste ju i så fall eventuella negativa drag sättas i relation till de värden som tvåspråkigheten ger, och de uppvägs av de positiva. Och för det andra är det alltid tänkbart att biculturella aspekter bidragit till dessa negativa resultat. Det fordras ännu många metodiskt stringenta experimentalpsykologiska och sociala undersökningar i frågan. Alltför litet har också de tvåspråkiga själva deltagit i diskussionen.

Att nybörjarundervisning på modersmålet sannolikt är att föredra även när skillnaden mellan modersmålet och det ordinarie skolspråket är liten framgår av en undersökning som utförts bland barn som talar den från rikssvenskan avvikande Pite-dialekten och där resultatet av inläringen blev bättre om barnen till en början undervisades på sin egen dialekt. (Tore Österberg, *Bilingualism and the First School Language*, Umeå 1961).

De flesta barn som är aktuella i detta sammanhang torde dock redan innan de börjar skolan vara tvåspråkiga. De nackdelar som då kan vara förknipade med nybörjarundervisning på svenska måste rimligen vara mindre än om barnet vid inskolningen endast behärskar sitt modersmål. I brist på undersökningar inom detta område saknas saklig grund för att avgöra när det ena eller andra språket skulle ge bättre undervisningsresultat. Vidare måste de språkpedagogiska synpunkterna vägas mot andra pedagogiska synpunkter.

13.2.2 Sam- och särundervisning av minoriteters barn

Varje åtgärd inom undervisningen som riktar sig enbart till barn med annat

modersmål än svenska måste med nödvändighet innebära att dessa elever skils från undervisningen i den klass där de annars skulle undervisas. Ett förverkligande av fullständig nybörjarundervisning på modersmålet måste således medföra att särskilda undervisningsavdelningar skapas för minoriteternas barn, vilket enligt utredningens uppfattning inger starka betänkligheter. Det värde som ligger i att barn från olika grupper inom samhället undervisas gemensamt i skolan utgör en icke obetydlig del i de tankegångar som ligger till grund för de nyligen företagna skolreformerna. Avsteg därifrån syns därför böra göras i minsta möjliga omfattning.

Från de minoritetsskolor som utredningen besökt har hävdats att dessa skolor överbryggar motsättningar mellan familjens och det omgivande samhällets värderingar i de fall där dessa skillnader kan vara av mera avgörande betydelse. Därmed anser man att helt separat skolgång för minoritetsbarn i längden kan medföra en bättre anpassning till samhället än inplacering i en klass där alla eller det övervägande flertalet av kamraterna, liksom ofta nog även läraren, upplever det avvikande barnet som främmande. För läraren kan ett sådant barn framstå som ett besvärande inslag i arbetet, genom att det kräver extra uppmärksamhet och därför antingen stör studiarbetet för den övriga klassen eller inte erhåller den handledning det behöver.

Man anser också att barnet i stället för att inlemmas i klassgemenskapen kan bli isolerat i klassen och utsatt för kamraternas åtlöje. Härigenom kan den allmänna anpassningen till skolan och studierna försvåras.

Liknande resonemang anförs av 1957

års nomadskoleutredning (SOU 1960: 41, sid. 72.)

Då ett barn börjar skolan, försätts det, alldeles oavsett språkförhållandena, i en ny och ovan situation, ställs inför andra, mera skärpta krav än i hemmet och får sin plats i en vidgad, till stor del främmande krets av barn och vuxna människor. Miljöytet betyder stundom anpassningssvårigheter. Som bekant försöker man numera föra in barnet i skolans värld på ett så varsamt sätt som möjligt och lägger ned stor möda på att göra nybörjaren trygg och hemmastadd i den nya omgivningen. En särskild påfrestning måste de barn råka ut för, som i och med inträdet i skolan försätts i en främmande språkmiljö och som inte under en längre eller kortare tid kan tala och förstå lärare och kamrater. Enstaka barn med annat språk än skolspråket blir isolerade i klassen ända till dess de lärt sig detta och då de omsider blir i stånd att meddela sig med de andra, talar de länge med en mer eller mindre utpräglad brytning, som lika mycket som tystnaden i början röjer deras särställning och hindrar dem från att smälta samman med klassen. Om i samma skola går flera barn med annat språk än det läraren och de flesta kamraterna använder, så sluter de sig gärna på rasterna tillsammans i en grupp för sig, där de kan tala sitt eget språk och uppleva gemenskap; en sådan gruppbildning fördröjer å andra sidan deras inlärande av det nya språket. Att en del barn inte kan taga med sig sitt hemspråk till skolan och in i klassrummet, verkar ofördelaktigt även på ett annat sätt. Då modersmålet där inte förekommer vare sig som undervisningsämne eller samtalspråk, så uppleves detta så att det inte »duger» i skolan, att det är mindre värt än det nya språk som läraren och kamraterna talar. Med en sådan nedvärdering av hemspråket och därmed av en viktig beståndsdel i barndomsmiljön skapas sannolikt gärna en känsla av otrygghet och rotlöshet, som knappast kan vara gynnsam för personlighetsutvecklingen.

Omständigheterna kan föranleda en människa att lära sig ett nytt språk och kanske t.o.m. lägga bort sitt modersmål, men språkbytet bör inte påtvingas henne på ett sådant sätt, att hon förledes till att skämmas för sitt ursprung och till att ta avstånd från sin uppväxtmiljö.

Den fara för personlighetsutvecklingen som nomadskoleutredningen pekar på — och som var en av motiveringarna bakom den helt separata skolgången för samernas barn som skapades genom nomadskolereformen 1962 — kan naturligtvis vara aktuell för alla språkligt eller kulturellt avvikande minoriteters barn. Sådana negativa verkningar bör dock kunna motverkas i skolan genom att förhållandet ägnas större uppmärksamhet.

Framför allt måste man undvika att barnet i skolmiljön får uppleva att en nedvärdering sker av dess modersmål och bakgrund. Detta bör kunna motverkas genom att man framhäver för barnet och dess kamrater det värde som ligger i att kunna andra språk och det naturliga i att olika folk och personer använder olika språk. Det händer i svenska skolor att lärare söker förmå icke-svenskspråkiga föräldrar att tala svenska med sina barn i syfte att barnen skall lära sig svenska, eller förbjuder icke-svenskspråkiga barn att sinesmellan använda sitt modersmål. Även om detta sker i all välmening, finner utredningen att sådan påverkan är skadlig och under inga förhållanden bör tillåtas.

Mot argumenten för särundervisning måste ställas de principiella önskemålen om gemensam undervisning.

Vidare kan man inte bortse från att särundervisning av språkliga minoriteters barn kan medföra en viss isoleering från samhälle och kamrater som inger betänkligheter även av utvecklingspsykologisk och pedagogisk art. Den ibland framförda synpunkten att minoritetsbarn kräver extra uppmärksamhet från lärarens sida och därför kan anses som besvärande för arbetet, kan enligt utredningens uppfattning inte åberopas som stöd för särundervisning, eftersom läroplanens grund-

läggande föreskrifter om individualisering av skolans arbete just har till uppgift att anpassa undervisningen efter enskilda elevers olika behov och förutsättningar. Utredningen finner därför att minoriteternas barn i regel — under hänsynstagande till deras berättigade önskemål om undervisning i modersmålet — i största möjliga utsträckning bör undervisas i den klass där de normalt hör hemma. Från denna grundregel kan undantag ske när speciella förhållanden så påkallar.

13.3 Utredningens förslag

13.3.1 Nybörjarundervisning av tvåspråkiga eller icke-svenskspråkiga barn

Utredningen anser det lyckligast om i Sverige bosatta barn med annat modersmål än svenska lär sig svenska redan innan de kommer upp i skolåldern. Vidare finner utredningen att pedagogiska skäl talar för att den första läsundervisningen om möjligt bör ske på det språk som barnet använder lättast för att bilda nya begrepp på dvs. i vanliga fall föräldrarnas hemspråk. I den mån detta språk är ett annat än svenska bör den första läsundervisningen ske på barnets modersmål. För att tillgodose dessa önskemål föreslår utredningen dels att möjligheter skapas att samla dessa barn redan i förskoleåldern *till delvis skolmässig undervisning*, dels att i de fall då sådan förskoleundervisning inte kan ordnas den första läsundervisningen sker individuellt, enskilt eller i grupp.

13.3.1.1 Förskoleundervisning

I många länder börjar skolplikten redan vid 5 eller 6 års ålder. I den nuvarande förskoleverksamheten i Sverige ingår ej skolmässig undervisning. Enligt utredningens uppfattning syns

dock inga allvarliga invändningar finnas mot att mera skolmässig verksamhet anordnas för barn redan i fem- eller sexårsåldern. Då skolplikten inte gärna kan utsträckas för en speciell grupp av elever, måste emellertid denna undervisning — så länge nuvarande ålder för intagning i skolan gäller — ske på frivillig basis.

Genom att i denna tidiga ålder inlemmas i en svensk kamratkrets lär sig barnet utan större besvär att tala svenska. En sådan åtgärd bedöms ur pedagogiska-psykologiska synvinklar vara av stor betydelse i syfte att underlätta barnets senare anpassning till skolan och samhället.

Utredningen utgår ifrån att hela förskoleväsendet kommer att expandera i tämligen snabb takt. Det syns då utredningen ytterst angeläget att de kommuner som har ett större inslag av icke-svenskspråkiga barn vidtar särskilda åtgärder i syfte att införa dessa barn i förskoleverksamheten.

För att eleverna skall få den första läsundervisningen på sitt modersmål och inte få den första kontakten med det skrivna språket via ett främmande språk föreslår utredningen att läsundervisning anordnas för icke-svenskspråkiga barn redan i förskolan, dock först från femårsåldern. För varje grupp om minst 5 barn vilkas föräldrar önskar att barnen skall få undervisning på ett visst språk bör sådan läsundervisning anordnas med en timme per dag inom förskolan/daghemmet. Lokal bör ställas till förfogande av förskolan eller av annan kommunal skola om dess lokaler är lämpligt belägna. Lärarkrafter till undervisningen bör anskaffas genom skolstyrelsens försorg och statsbidrag till undervisningen utgå enligt samma grunder som till undervisning inom det allmänna skolväsendet. Skolstyrelsen bör vara huvud-

man för undervisningen, som skall stå under länsskolnämndens och skolöverstyrelsens inseende liksom annan skolundervisning.

13.3.1.2 Nybörjarundervisning i skolan

Det är inte troligt att man genom en sådan läsundervisning i förskolan som föreslås i avsnitt 13.3.1.1 kan nå samtliga icke-svenskspråkiga barn som växer upp i Sverige.

Dessutom kommer ett mindre antal barn till Sverige just när de uppnår skolåldern eller strax innan. I nybörjarklasserna kommer troligen att finnas barn som icke alls eller mycket bristfälligt kan svenska.

Utredningen anser det önskvärt att dessa barn får den första läsundervisningen på sitt modersmål, eventuellt samtidigt som de lär sig läsa på svenska, och utredningen har övervägt olika möjligheter att åstadkomma detta. I princip tar utredningen emellertid avstånd från åtgärder inom skolan som kan bidra till en isolering av minoritetsbarnen dels från majoriteten av svenska barn, dels från andra minoriteters barn. Att skapa särskilda klasser av barnen inom en minoritet finner utredningen därför inte vara en åtgärd som gynnar dessa barns utveckling och anpassning. Att förebygga isolering och samtidigt gynna barnens möjlighet att bibehålla sitt språkliga och kulturella arv möter emellertid organisatoriska och pedagogiska svårigheter.

Utredningen har inte kunnat finna en helt tillfredsställande lösning på problemet, men föreslår att man prövar olika sätt för att bedriva den första läsundervisningen på modersmålet utan att splittra klasserna. Därvid vill utredningen peka på följande möjligheter.

Om flera icke-svenskspråkiga barn med samma modersmål finns i en klass,

torde man kunna undervisa dessa elever i en grupp för sig under förslagsvis två veckotimmar, varvid undervisningen främst bör syfta till att lära dem läsa på modersmålet. Därvid bör främst sådana timmar utbytas som för den övriga klassen företrädesvis används för läsövningar på svenska. Denna lösning förutsätter tillgång till lärare som kan barnets modersmål och syftar till en parallell lästräning på modersmålet och på svenska. Svårigheten med denna metod är att all undervisning på lågstadiet är starkt integrerad. Läsundervisningen utsträcks åtminstone under det första året ofta över hela skolschemat så att varje elev individuellt får sin dagliga lästund insprängd i den övriga undervisningen. Lösningen förutsätter därför en noggrann planering och ett intimt samarbete mellan klassläraren och minoritetsbarnens speciallärare.

En annan möjlighet som bör prövas är att genom en utvecklad metodik och lämpliga, främst audiovisuella hjälpmedel åstadkomma att läsundervisningen kan försiggå parallellt på modersmålet och på svenska inom klassen.

Detta innebär att en grupp exempelvis finska barn skulle kunna få hjälp av sin lärare i skolan med att läsa finska läseböcker inom ramen för den individualisering som tillämpas i lågstadiundervisningen.

Vid tillämpning av båda förfaringsätten bör de två veckotimmar som i årskurserna 1 och 2 står till lärarens förfogande för stödundervisning kunna utnyttjas.

Utredningen föreslår att åt skolöverstyrelsen uppdras att genom försöksverksamhet utvärdera i vilken utsträckning här nämnda eller andra vägar är framkomliga för att tillgodose icke-svenskkunniga barns behov av läsundervisning på modersmålet.

13.3.2. Introduktion av inflyttade barn i det svenska skolväsendet

Inskolningen av icke-svenskspråkiga barn eller barn med dåliga kunskaper i svenska språket bör ske på olika sätt med hänsyn till barnets ålder och även till dess individuella förutsättningar. Beträffande nybörjarundervisning och förskoleundervisning av sådana barn har utredningen i 13.3.1 föreslagit vissa åtgärder. För barn som kommer till Sverige sedan de påbörjat skolgången i utländsk skola samt för sådana nybörjare för vilka åtgärder enligt 13.3.1 av praktiska skäl inte kan vidtas föreslår utredningen dels stödundervisning i svenska och andra ämnen i huvudsak enligt de nuvarande riktlinjerna för denna undervisning (avsnitt 13.3.2.1 och 13.3.2.2), dels särskilda introduktionskurser för en del inflyttade elever (avsnitt 13.3.2.3). I ett särskilt avsnitt (13.3.2.4) föreslår utredningen regler för intagning av utländska elever i icke-obligatoriska skolor i Sverige.

13.3.2.1 Stödundervisning

Enligt de nuvarande statsbidragsreglerna utgår bidrag inom det allmänna skolväsendet för upp till sex timmars stödundervisning i veckan för varje grupp av utländska och statslösa elever. Gruppernas storlek och sammansättning bestäms av den lokala skolstyrelsen. Utredningen finner denna bestämmelse vara tillfyllest och föreslår ingen ändring däri. Utformningen av stödundervisningen måste med nödvändighet variera på olika orter, bl. a. med hänsyn till tillgängliga lärarkrafter och andra lokala förhållanden. Samtliga barn som är i behov av stödundervisning i svenska bör erhålla sådan undervisning även om det rör sig om en enda elev.

Såsom framgår av framställningen i

kapitel 12 har man i flera kommuner gjort försök med särskilda genomgångsklasser för icke-svenskspråkiga barn, vanligtvis på så sätt att man samlat elever med gemensamt modersmål i samma klass. Erfarenheterna från denna form av inskolning skiftar. Utredningen finner icke att tillräckliga erfarenheter av sådana genomgångsklasser hittills vunnits för att deras värde skall kunna bedömas. Det är därför angeläget att de kommuner där dessa försök pågår fortsätter försöksverksamheten i samråd med berörda länskolnämnder och skolöverstyrelsen.

Inom skolöverstyrelsen, liksom vid vissa lokala skolor och inom studieförbunden arbetar man på att utveckla materiel för undervisning i svenska av inflyttade barn och vuxna.

Utredningen är av den bestämda uppfattningen att man inte lämpligen kan använda samma slags materiel för elever med olika modersmål även om den är avsedd att användas i en direkt språkmetodik. Utredningen finner det således nödvändigt att läroböcker och annan materiel, främst för audiovisuell undervisning exempelvis i inlärningsstudio utarbetas separat för elever med olika modersmål åtminstone för de språk som talas av större grupper av invandrare. I första hand gäller detta finskspråkiga elever, vilkas språkliga förutsättningar och vanor skiljer sig från de elevers som har ett indoeuropeiskt språk som modersmål.

I gymnasiet och fackskolan anordnas jämlikt 11 kap. 27 § och 15 kap 20 § skolstadgan stödundervisning för elever som har svårigheter att tillgodgöra sig undervisningen. Närmare föreskrifter om denna stödundervisning meddelas av skolöverstyrelsen.

Utredningen föreslår att stödundervisning skall kunna anordnas även vid yrkesskolor.

13.3.2.2 *Introduktionskurser för skolgång*

Utredningen föreslår att för inflyttande ungdomar i *högstadietåldern* särskilda introduktionskurser anordnas med en längd av en månad. Under denna kurs, som helst bör ledas av en till svenska förhållanden väl anpassad person av elevernas egen nationalitet, bör undervisning i svenska språket och i svensk samhällskunskap ske enligt samma principer som beträffande stödundervisningen i skolorna men givetvis på en nivå som är avpassad för dessa ungdomars utvecklingsstadium.

Efter introduktionskursens slut kan ungdomarna sändas ut till de högsta skolor som de enligt den svenska skolorganisationen skall tillhöra. Inskolningen kan emellertid ej betraktas som avslutad i och med att själva introduktionskursen avslutats. En del av svenskundervisningen bör under hela det första året av ungdomarnas vistelse i landet bedrivas i särskilda grupper och om möjligt under ledning av en lärare av deras egen nationalitet eller under ledning av en lärare som behärskar deras modersmål. Härvid utnyttjas de sex veckotimmar till vilka statsbidrag kan erhållas.

Dessa introduktionskurser bör förläggas till någon eller några skolor inom de län dit den huvudsakliga inflyttningen sker från en nation. Länskolnämnderna bör inventera behovet av sådana kurser och samordna åtgärderna för de utländska barnen inom och mellan de olika länen.

Sådana introduktionskurser som föreslås anordnade för elever i *högstadietåldern* bör — om behov därav föreligger — även kunna utnyttjas av ungdomar som avser att söka inträde i gymnasial skola i Sverige. Om behov därav uppstår i framtiden, bör även

övervägas huruvida särskilda introduktionskurser bör anordnas för sådana ungdomar.

13.3.2.3 *Intagning av inflyttade ungdomar i icke-obligatoriska skolor*

Utredningen har övervägt huruvida inflyttade ungdomar i gymnasieåldern bör medges rätt att intas i första årskursen av gymnasiala skolor enligt samma principer som i kap. 4 föreslagits gälla för utlandssvenska elever från utländska skolor. Emellertid kan det förutsättas att sådana ungdomar då de saknar kunskaper i svenska och om svenska förhållanden inte har möjlighet att omedelbart efter inflyttningen tillgodogöra sig den krävande undervisningen i gymnasiala skolor. I den mån inflyttande föräldrar vid sin ankomst till Sverige åtföljs av barn inriktade på intellektuellt krävande gymnasial skolgång — vilket syns förekomma relativt sällan — syns de i stället böra beredas tillfälle att under acklimatiseringsperioden följa undervisningen på en lämplig gymnasieförberedande linje av årskurs 9, eventuellt efter en introduktionskurs av det slag som föreslås i 13.3.2.2. Under denna inskolningsperiod bör de givetvis åtnjuta den stödundervisning till vilken de är berättigade.

Efter inskolningsperioden i årskurs 9 bör de erhålla betyg i likhet med resten av klassen, varefter deras gymnasieintagning bör ske på grundval av dessa betyg. Behörighetskraven bör dock för dessa elever inte tillämpas rigoröst, utan om deras allmänna förutsättningar av intagningsnämnden bedöms som goda bör de i likhet med utlandssvenska elever kunna intas som extra elever trots undermeritering i enstaka ämnen. Frågan om den definitiva intagningen bör avgöras efter det

första läsåret. Normalt bör sådan intagning som här avses dock förutsätta markerad övermeritering i andra ämnen. Det bör ankomma på skolöverstyrelsen att till ledning för intagningsnämnderna utfärda instruktioner i förevarande avseende.

I högre årskurs av gymnasial skola bör intagning göras av rektor i mån av plats. Utlandsskolnämnden bör genom den erfarenhet den samlar kunna ge råd beträffande lämplig skolform och lämpligt stadium.

13.3.3 *Kompletterande undervisning av språkliga minoriteters barn*

13.3.3.1 *Val av språk på högstadiet och i gymnasial skola*

Redan nu finns för barn i delvis finskspråkiga kommuner möjlighet att på högstadiet välja finska i tillvalsgrupp (jfr 12.1.2.1). Utredningen föreslår att denna möjlighet utvidgas till att gälla även andra språk där erforderliga förutsättningar finns.

Som framhållits i det föregående har det visat sig svårt att anordna undervisning i finska, då antalet barn som anmäler sig sällan uppgår till det fastställda minimiantalet. Utredningen föreslår därför att statsbidrag skall utgå till sådan undervisning redan när 3 barn har anmält sig.

I gymnasiet kan obligatorisk eller frivillig undervisning anordnas i finska, portugisiska, italienska, ryska och andra främmande språk (jfr 12.1.2.2). Även här föreslår utredningen att i de fall då det valda språket utgör elevernas modersmål statsbidrag skall utgå till denna undervisning redan när 3 elever har anmält sig. Förekomsten av ungdomar med sådana »mindre vanliga» språk som modersmål bör även kunna stimulera svenska elever att läsa dessa språk, då tillfälle härtill erbjuds.

13.3.3.2 *Kompletterande undervisning och utbyte av ämnen*

Som framgår av avsnitt 12.1.3.1 har flera olika språkliga minoriteter på eget initiativ anordnat frivillig kompletterande undervisning för sina barn utanför den schemabundna tiden i grundskolan. Statsbidrag för denna verksamhet har utgått endast i den mån verksamheten har lagts upp i studie-cirkelform. En förutsättning därför är att deltagarna har fyllt eller under kalenderåret fyller 14 år.

Då syftet med studiecirkel inte är att bedriva skolmässig undervisning utan då man med sådan cirkel menar »en kamratkrets för gemensamma, planmässigt bedrivna studier över ett på förhand angivet ämne eller problemområde», torde kompletteringsskolorna vanligen inte innehållsmässigt uppfylla villkoren för statsbidrag enligt KK 1963:463 om bidrag till det fria och frivilliga folkbildningsarbetet.

Utredningen anser att åtgärder i syfte att tillgodose minoritetsbarnens behov av undervisning i modersmålet och andra »nationella» ämnen lämpligen bör vidtas genom skolan. Undervisning utom schematid bör så långt möjligt undvikas. Specialundervisning anordnad för minoriteternas barn bör därför kompenseras genom en reduktion av den schemabundna tiden i övrigt. *Utredningen föreslår* därför att den ordinarie undervisningen upp till två veckotimmar per årskurs får utbytas mot undervisning i härkomstlandets språk, historia, geografi, musik etc. Reduktionen av den läroplansmässiga undervisningen bör enligt utredningens uppfattning härvid ej gå ut över den knappt tillmätta tiden för övningsämnen i grundskolan, utan avse läroämnena. Utöver den tid av upp till två veckotimmar per årskurs som skall

motsvaras av en reduktion av den schemabundna tiden bör få anordnas ytterligare upp till två veckotimmars frivillig undervisning utanför den schemabundna tiden.

Det bör ankomma på skolstyrelsen att i samråd med de föräldrar som önskar denna speciella undervisning för sina barn bestämma vilket ämne (vilka ämnen) på timplanen — dock ej i första hand eller huvudsakligen svenska, engelska eller matematik — som skall reduceras och hur den speciella undervisningen skall organiseras.

Lärare för den sålunda anordnade undervisningen bör anställas av skolstyrelsen och statsbidrag föreslås utgå efter samma regler som gäller för statsbidrag till övrig undervisning.

En förutsättning för verksamheten är naturligtvis att lämpliga lärarkrafter kan engageras.

Som villkor för statsbidrag bör gälla att minst 5 elever — samma antal som enligt 5 kap. 25 § skolstadgan gäller för anordnande av tillvalsgrupp i grundskolan — deltar i undervisningen. Det bör ankomma på skolöverstyrelsen att utarbeta förebilder till läroplaner och ge anvisningar för denna undervisning liksom, i mån av behov, sörja för att behövlig undervisningsmateriel finns tillgänglig (jfr avsnitt 13.3.5).

För elever i de gymnasiala skolorna torde dessas speciella undervisningsbehov i modersmålet och andra »nationella» ämnen tillfredsställas — i den mån så inte sker genom möjligheter till språkstudier enligt 13.3.3.1 — inte i första hand genom skolan, utan via det frivilliga folkbildningsarbetet.

Verksamheten bör generöst understödjas av samhället inom ramen för gällande bidragsbestämmelser. Jfr även 13.3.3.3.

13.3.3.3 *Ferieundervisning*

För en del minoritetsbarn i grundskolan torde gälla att kompletterande undervisning enligt 13.3.3.2 ej kan anordnas för dem på grund av för litet deltagarantal eller svårigheter att er-hålla lärare. För elever i de gymnasiala skolorna måste man i allmänhet förutsätta att deras speciella undervisningsbehov inte kan tillfredsställas under läsåret.

En möjlighet att även för sådana barn anordna undervisning i modersmålet och andra »nationella» ämnen är att förlägga denna undervisning till ferietid och då samla eleverna från större områden.

Utredningen föreslår att ferieundervisning skall kunna meddelas dels för elever i grundskolans mellan- och högstadium, dels för ungdomar i åldern 17—25 år.

Feriekurserna för grundskoleelever kan få en karaktär som närmast anknyter till lägerskoleidén. Friluftsliv och aktiv idrott bör beredas stort utrymme jämsides med en mera skolmässigt ordnad undervisning. De anläggningar som används för lägerskolor inom grundskolans läroplansmässiga undervisning bör kunna utnyttjas även för denna verksamhet liksom folkhögskoleanläggningar och sommarlovskolonier.

Feriekurserna för gymnasieelever och andra ungdomar bör ha karaktär av folkhögskolekurser och kan lämpligen anordnas i samarbete med folkhögskolor. Huvudman för verksamheten föreslås kunna vara dels minoritetssammanslutning, dels kommunal myndighet samt för ungdomskurser även folkhögskolor och studieförbund.

Kurserna bör omfatta en tid av minst sex dagar och högst 28 dagar. Närmare anvisningar bör utfärdas av skol-

överstyrelsen som även bör godkänna kursplan för verksamheten.

Statsbidrag bör utgå dels för att täcka lärarlönerna samt dels som ett grundbelopp per deltagare och dag. Elevavgifter förutsätts täcka större delen av inackorderingskostnaderna.

Verksamheten bör till att börja med ha karaktär av försöksverksamhet. Medel bör ställas till skolöverstyrelsens förfogande för anslag till denna verksamhet.

13.3.4 *Särskilda skolor för inflyttade språkliga minoriteters barn*

I prop. 1962:54 angående reformering av den obligatoriska skolan m.m. anför departementschefen om privata skolor (s. 366 f.),

att statsbidrag ine bör utgå annat än i de fall, då det finns stark pedagogisk motivering eller andra liknande särskilda skäl för ett bidrag.

Som första grupp privata skolor, för vilka statsbidrag kan tänkas utgå, nämner departementschefen »experiment- eller friskolor». Han fortsätter:

Bland andra särskilda skäl som kan tänkas motivera statsbidrag till privat externatskola vill jag nämna det förhållandet, att skolan är avsedd för en minoritet, exempelvis en s.k. nationalitetsskola. Även om dylika förhållanden knappast kan tänkas ha samma tyngd som de nyssnämnda, torde dock statsbidrag undantagsvis kunna ifrågakomma därest i det enskilda fallet skäl därtill skulle finnas föreligga.

Särskilda utskottet (SäU 1962:1 s. 176) anslöt sig till vad departementschefen sålunda yttrat och tillfogade, att det jämställde konfessionella skolor med nationalitetsskolor.

Riksdagen anslöt sig till utskottets mening.

Utredningen har (jfr 13.2.2) intagit den principiella ståndpunkten att de inflyttade språkliga minoriteternas

barn bör undervisas tillsammans med övriga barn. Inrättande av nya minoritetsskolor föreslås därför inte. Utredningens ställningstagande begränsas till de skolor för språkliga minoriteter som för närvarande är verksamma.

13.3.4.1 *De estniska grundskolorna i Stockholm och Göteborg*

Den estniska skolan i Stockholm har existerat sedan 1945 medan skolan i Göteborg inrättades 1960 sedan riksdagen beslutat om statsbidrag till denna skola (12.1.4).

När statsbidrag 1955 beviljades till estniska skolan i Stockholm förklarade sig chefen för ecklesiastikdepartementet icke beredd att tillstyrka att bidrag till lärarlöner beräknades efter samma grunder som för kommunala skolor. I stället har bidraget till skolan utgått med ett fast belopp per år. Innan skolan fick statsbidrag stod Föreningen Estniska skolans vänner för kostnaderna utöver terminsavgifterna. Föreningen står fortfarande för de kostnader som inte täcks genom bidrag eller terminsavgifter. Skolans ekonomiska ställning uppges vara ansträngd, vilket bl.a. resulterat i att skolan inte kan erbjuda konkurrenskraftiga löner.

De estniska skolorna i Stockholm och Göteborg har en markant ställning i vårt skolväsende genom att kommunerna, fastän skolorna är privatskolor, håller skolorna med lokaler och även ger bidrag till lärarlöner och vissa andra utgifter.

Styrelsen för Estniska skolan i Stockholm och Estniska kommittén föreslår (12.2.1) att de estniska skolorna skall fortsätta sin verksamhet som privatskolor. Esternas representation anser däremot att skolornas administration bör ändras och skolorna få samma ställning som nomadskolan.

Utredningen vill framhålla att vissa

skäl kan anföras för att de estniska skolorna får en särställning. Att esterna kommit till Sverige som politiska flyktingar är ett förhållande som även gäller för andra minoriteter; likaledes att de av politiska skäl alltså är avskärmade från sitt hemland. Men esterna har traditionella förbindelser på det kulturella området med Sverige i en utsträckning som endast kan jämföras med finländarnas. En förenande länk har härvid den svenska befolkningsgruppen i Estland utgjort och det bör i sammanhanget erinras om de långt gående förmåner på bl.a. skolans område som republiken Estland beviljade svenskarna liksom övriga minoriteter i landet. Slutligen må nämnas att de estniska föräldrarna i Sverige själva liksom den estniska minoriteten i dess helhet visat ett starkt intresse för skolfrågor och i detta avseende gjort beaktansvärda egna insatser.

Med hänsyn till utredningens i det föregående uttalade principiella inställning i fråga om separata skolor för minoriteter anser utredningen emellertid att det statliga bidraget till de estniska skolorna inte bör få en mera permanent karaktär än hittills eller regleras i författning. En sådan omläggning skulle kunna åberopas som prejudikat av andra minoriteter. *Utredningen föreslår* därför att statsbidrag skall kunna utgå under samma former som hittills, dvs. med visst belopp som fastställs för ett år i sänder med hänsyn till skolans elevantal och pedagogiska standard.

Så länge statsbidrag utgår bör skolplikt få fullgöras vid skolorna.

En förutsättning för att detta statsbidrag alltså skall utgå är emellertid att krav uppställs på lärarnas utbildning. Som villkor för statsbidrag bör därför gälla att lärarna är behöriga

till motsvarande tjänster i grundskolan eller erhållit dispens till sådana. För dessa lärare bör också tjänstgöring vid estnisk skola i merithänseende jämsställas med motsvarande tjänstgöring i grundskolan.

Lärarna vid de estniska skolorna har för närvarande lägre lön än motsvarande lärare i grundskolan. En viss höjning av statsbidraget är beslutad för läsåret 1966/67 med hänsyn till höjda lärarlönkostnader. *Utredningen förutsätter* att vid framtida beslut om statsbidrag till skolorna hänsyn tas till de höjningar av kostnaderna för lärarlöner som betingas av det av utredningen föreslagna kravet på lärarnas behörighet. Därvid förutsätter utredningen ått de kommunala bidrag som nu i olika former utgår till skolorna alltjämt kommer att utgå.

Från estniskt håll har upprepade gånger önskemål framförts att de estniska skolorna, som nu omfattar låg- och mellanstadium av grundskolan, skall byggas ut att omfatta även högstadium. Vid behandling av prop. 1962:54 om grundskolereformen motionerades om inrättande av högstadium vid den estniska skolan i Stockholm. Särskilda utskottet avstyrkte i sitt utlåtande (nr 1 år 1962, sid. 176) inrättande av sådant högstadium, då elevunderlaget inte medgav en organisation inom vars ram tillvalsmöjligheter i önskvärd omfattning kunde erbjudas. Utskottet fann dock att

i den mån skolan framdeles — t.ex. genom samarbete med andra skolor — kan redovisa en från de synpunkter som ligger till grund för skolreformen tillfredsställande organisation, bör emellertid frågan om statsbidrag kunna upptas till förnyad prövning.

De förslag som nu framförs från estniskt håll (se 12.2.1) går ut på att de estniska skolorna skall samarbeta med vanlig grundskola med högstadium,

varigenom de estniska eleverna erhåller fullgoda valmöjligheter.

Utredningen finner en sådan lösning tillfredsställande. De estniska skolorna behöver alltså icke heller framdeles omfatta mer än låg- och mellanstadierna. Vid övergången till högstadiet bör klass från estnisk skola såvitt möjligt hållas samman så att den bildar egen klass även i den vanliga grundskolan. Vid undervisning i tillvalsämnen sammanförs eleverna med andra elever och bildar grupper tillsammans med dem. Möjligheterna till kompletterande undervisning enligt utredningens förslag i 13.3.3.2 syns även kunna bli goda för eleverna i en sådan estnisk klass.

13.3.4.2 *Estniska gymnasiet*

I avsnitt 12.1.4.3 beskrivs det estniska gymnasiet verksamhet i Stockholm. Från skolans ledning har man uttryckt önskemål om att fortsätta verksamheten under nuvarande former och har för ändamålet sökt ökade statsanslag. De estniska organisationer som utredningen hört har påpekat vikten av att fortsatt gymnasial utbildning i och på estniska bereds estnisk ungdom i Sverige.

I skolöverstyrelsens petita för budgetåret 1966/67 föreslogs ett anslag på 44 000 kronor till Estniska gymnasiet. Departementschefen föreslog dock i stället att Kungl. Maj:t bör äga besluta om erforderligt bidragsbelopp till det estniska gymnasiet

i första hand under hänsynstagande till fullföljandet av undervisningen för elever som redan intagits i gymnasiet.

Riksdagen beslöt i enlighet med departementschefens förslag.

Såsom framgår av beskrivningen av det estniska gymnasiet är elevunderlaget för detta så litet att endast tredjedelen av en normalklass kan fyllas inom varje årskurs. Att under sådana

förhållanden fortsätta driften av gymnasiet skulle innebära höga kostnader såväl för skolans huvudman som för samhället och för elevernas målsmän. Genom att undervisningen är förlagd till kvällstid och genom att antalet veckotimmar är mindre än i vanliga gymnasier blir skolgången påfrestande för eleverna. Skolan kan heller inte i sin nuvarande form anpassas efter det nya gymnasiet utan skulle, om den fortsatte sin verksamhet, genom sina bristfälliga resurser och fåtaliga möjligheter till linje- och grenval te sig som en allmänt otillfredsställande skolform.

En del av de önskemål som ligger bakom Estniska gymnasiets tillkomst måste även anses bli tillfredsställda om utredningens förslag till möjligheter att välja estniska som undervisningsämne i gymnasiet och om bidrag till särskilda feriekurser för ungdom i gymnasieåldern vinner beaktande (se avsnitt 13.3.3.1 och 13.3.3.3).

Vill man bibehålla möjligheten till en helt eller delvis estniskspråkig gymnasieutbildning i Sverige, måste sådan utbildningsmöjlighet anordnas som en integrerad del i en större gymnasieskola, antingen ett vanligt gymnasium, internatgymnasium eller eventuellt vuxenutbildningsanstalt. Utredningen anser sig dock inte ha skäl att ta initiativ till att sådan utbildningsmöjlighet anordnas eller att framlägga förslag därom.

Utredningen föreslår därför att statsstödet till Estniska gymnasiet i Stockholm upphör sedan de elever som nu går i skolan förts fram till studentexamen. De sista elever som enligt gamla bestämmelser intagits i första årskursen i Estniska gymnasiet skall planenligt utexamineras våren 1968, dvs. samtidigt som de sista eleverna från det gamla gymnasiet utexamineras. Utredningen utgår ifrån att anslagen till

skolan under denna övergångsperiod beräknas så, att eleverna tillförsäkras tillfredsställande möjlighet att avsluta den påbörjade skolgången.

13.3.5 Anskaffning av läroböcker och annan undervisningsmateriel

För undervisning i barnens modersmål och om ursprungslandets kultur, historia och geografi krävs läroböcker och annan undervisningsmateriel på vederbörande språk.

I en del fall torde man kunna använda böcker och annan undervisningsmateriel som är framställd i utlandet. Om så bedöms kunna ske bör ansträngningar göras att genom överenskommelser på diplomatisk väg erhålla kostnadsfria leveranser från de aktuella länderna.

Eftersom dock undervisningen måste anknyta till barnens egna erfarenheter från den miljö de lever i, kan sådana utländska skolböcker under vissa omständigheter visa sig mindre lämpliga. Speciellt måste detta gälla beträffande skolböcker i länder där man inte har samma krav på undervisningens objektivitet som i Sverige, t.ex. länder med icke-demokratiskt statskick. Det bör ankomma på skolöverstyrelsen att från fall till fall bedöma om undervisningsmateriel från visst land motsvarar rimliga krav på objektivitet. I de fall då skolböcker och annan materiel på något språk inte kan anskaffas i utlandet bör skolöverstyrelsen i mån av resurser ta initiativ till att sådan materiel framställs i Sverige. I vissa fall kan man dock förmoda att initiativet kommer att ligga hos minoritetsammanslutningar och skolföreningar.

Den materiel som erfordras för undervisningen i svenska av utländska barn bör arbetas fram av skolöverstyrelsen i samarbete med Svenska Institutet och andra institutioner eller

myndigheter som vunnit erfarenhet av utlänningsproblemet i Sverige. För den pedagogiska delen av arbetet bör samarbete ske med lärarhögskolorna och den erfarenhet som vunnits av ovan nämnda institutioner bör utnyttjas. Inlärningsstudiomaterielen kan eventuellt utarbetas på exempelvis tre nivåer: en kurs som vänder sig närmast till vardera låg- och mellanstadiebarnen samt en kurs som vänder sig till de vuxna. Den materiel som är lämpad för vuxna torde kunna användas även för högstadie- och gymnasieungdom. Man bör uppmärksamt följa resultaten av undervisningen för att utröna hur långt differentieringen av kurserna bör drivas. Beträffande materielen för den svenska samhällsorienteringen för utländsk ungdom torde denna böra differentieras i högre grad än språkundervisningsmaterielen. Gemensamt för all denna materiel bör vara att den skall ha ett praktiskt och konkret syfte.

13.3.6 Behov av lärare och lärarutbildning

Ett villkor för att de föreslagna åtgärderna för minoriteternas barn skall kunna vidtas såsom föreslås är att lärare kan anskaffas i tillräckligt antal. För de barn som skall läras läsa på sitt eget språk erfordras särskilda lärare, som helst förutom barnens språk bör behärska svenska åtminstone relativt väl.

Den elementära undervisningen i svenska bör helst handhas av svenska lärare som behärskar barnens modersmål eller av landsmän till barnen som behärskar svenska.

Viktigare än att de behärskar barnens språk är dock att de behärskar en god metodik vid undervisningen, som bör bedrivas enligt direktmetod, och att de är allmänt goda pedagoger och psykologer.

För introduktionskurserna för högstadieelever bör såväl infödda svenska lärare engageras som utländska sådana vilka anpassat sig väl i Sverige.

Vid rekryteringen av lärare med utländskt ursprung har länskolnämnderna en viktig uppgift att fylla.

Vid varje länskolnämnd bör ett register upprättas över personer som är användbara som lärare för undervisning av barn av en viss nationalitet. När behov av en utlänningslärare uppstår, bör de kommunala skolmyndigheterna kunna kontakta länskolnämnden och där få uppgift om en lärare som är bosatt på resavstånd från den skola där undervisningen behövs. Eftersom denna undervisning endast sällan torde kunna fylla en heltidstjänst, syns det vara lämpligt att för uppgiften söka engagera studerande, pensionärer eller andra som kan disponera lämpligt antal timmar för ändamålet.

Rekryteringen av dessa kan tillgå så att länskolnämnden till kommunerna utsänder formulär att ifyllas av personer som är villiga och anser sig lämpade att bestrida undervisningen.

Dessa formulär kan sedan genom skolornas försorg distribueras till sådana familjer av utländsk härkomst som redan vistats några år i Sverige och där man väl lärt sig behärska svenska språket. Blanketterna bör ifyllas med uppgifter om studiebakgrund i hemlandet och om den tid som vederbörande anser sig ha till sitt förfogande för undervisning. Bland de sålunda anmälda utväljs sedan sådana som bedöms ha tillräcklig skolutbildning för att lämpa sig för uppgiften. Dessa sänds till av skolöverstyrelsen särskilt anordnade pedagogiska kurser för att där under exempelvis tre veckor eller en månad utbildas till lärare i svenska och svensk samhällskunskap. På detta

sätt kan inom landet utvecklas ett nät av undervisningsberedskap för utläningar och deras barn. Vid tjänstgöring bör lärarna avlönas som andra timlärare på motsvarande stadium. Vid de introduktionskurser som föreslås anordnade för högstadiel elever bör lärarna ha en teoretisk bakgrund ungefär motsvarande studentexamen i hemlandet medan lägre kompetens kan godtas för låg- och mellanstadielärarna. Ett nära samarbete och allmän samverkan mellan kommuner och mellan länskolnämnder krävs för att denna organisation skall fungera tillfredsställande.

Sedan eleverna fått sina första kunskaper i svenska bör dock svenskundervisningen handhas av infödda svenska lärare så att elevernas språk-

behärskning kan bli fullständig, idiomatisk och så vitt möjligt fri från främmande brytning.

Import av lärare från de berörda länderna¹ kan måhända i viss utsträckning vara möjlig, men i allmänhet torde undervisningen få meddelas av andra bildade personer av barnens egen nationalitet som erhållit pedagogisk utbildning på sätt som här föreslagits.

¹ I den rapport till Finlands skolstyrelse, som avgavs av skolråden Klas Wallin och Velo Nurmi samt överinspektör Erkki Aho efter dessas studiebesök i Sverige på inbjudan av skolöverstyrelsen i mars 1966, förordas bland annat att förhandlingar skall föras med skolmyndigheterna i Sverige angående övergång av finländska lärare i det svenska undervisningsväsendets tjänst, "närmast för kurativt arbete som lärare i finska".

De religiösa minoriteternas skolgång

14.1. Nuvarande förhållanden med avseende på religionsundervisning och religionsfrihet i skolor i Sverige

14.1.1 Morgonsamling respektive gemensam samling

14.1.1.1 I grundskolan.

Enligt skolstadgan (5 kap. 35 §) skall före dagens första lektion för *morgonsamling* användas »en tid av högst 10 minuter eller, om samlingen är gemensam för flera klasser eller eljest särskilda skäl äro därtill, högst 15 minuter». Gemensam morgonsamling skall ledas »i den ordning rektor bestämmer av lärare i kristendomskunskap, annan därtill villig lärare eller annan lämplig person».

Den vanliga formen av morgonbön i de svenska skolorna har varit att samlingen inletts med psalmsång, varefter en betraktelse eller utläggning av biblisk text gjorts av förrättaren, som ofta avslutat sitt anförande med en bön och låtit eleverna återigen sjunga en psalm som avslutning. Detta är förmodligen alltjämt den vanligaste utformningen av *morgonsamlingarna*, men inslag av profan karaktär torde öka. I de lägre årskurserna torde bönestunder inom klassens ram ej vara ovanliga. De problem som kan uppstå i förhållande till religionsfrihetens princip har uppmärksamrats. Sålunda framlades i prop. nr 136 år 1962 förslag till ny skollag. I sitt utlåtande (nr 2) i anled-

ning av denna proposition uttalade särskilda utskottet, att utskottet i likhet med departementschefen ansåg,

»att planläggningen av skolans morgonsamlingar borde kännetecknas av en objektivitet liknande den som borde komma till uttryck vid kristendomsundervisningen. Enligt utskottets mening borde skolledningen och berörda lärare sträva efter att ge morgonsamlingarna en sådan utformning, att de allra flesta elever kunde deltaga däri utan att känna samvetsbetyngligheter. Av särskild vikt var också, uttalade utskottet, att morgonsamlingarna utformades på ett värdigt sätt för att fylla sitt ändamål att under en kort stund före dagens arbete ge tillfälle till en gemensam inre samling och koncentration.

Utskottet ansåg det emellertid inte kunna undvikas, att morgonsamlingar, med den planering som utskottet förordat, stundom fick en sådan utformning med antingen religiösa eller andra inslag, som mer eller mindre stred mot vad som var förenligt med vissa elevers eller deras föräldrars religiösa uppfattning eller inställning till livsåskådningsfrågor över huvud... Utskottet sade sig vilja — med utgångspunkt i den angivna principiella inställningen, vilken syntes vara väl förenlig med de tankegångar som låg till grund för besluten av 1950 och 1951 års riksdagar i de föreliggande frågorna — förorda att bestämmelsen gavs den utformningen, att elev på begäran av föräldrarna kunde befrias från deltagande i morgonsamling, om skäl därtill förelåg. I denna regel innefattades även de fall, då befrielse borde meddelas med hänsyn till skäl av praktisk art, såsom då elev hade lång resväg till skolan eller dylikt».

Riksdagen beslöt i enlighet med utskottets förslag.

Sådan befrielse torde medges alla som anför samvetsbetänkligheter mot deltagande som skäl för befrielse.

14.1.1.2 I gymnasiet och fackskolan

I det gamla allmänna gymnasiet gäller samma regler beträffande morgonsamling som i grundskolan. I det nya gymnasiet och fackskolan skall morgonsamling i den traditionella formen inte förekomma. Däremot skall s.k. gemensamma samlingar äga rum. De gemensamma samlingarna behöver inte förläggas till morgonen före undervisningens början utan bör gärna äga rum på annan tid när samtliga elever kan närvara. Gemensam samling föreslås ske en eller ett par gånger per vecka och vara 10—15 minuter. Beträffande utformningen av den gemensamma samlingen uttalade departementschefen i propositionen om de gymnasiala skolorna (1964: 171, sid. 373):

»Vad GU anfört om den gemensamma samlingens innehåll ger enligt min mening i det stora hela tillräckliga hållpunkter för den vidare utvecklingen. Några centralt utformade detaljerade anvisningar bör tills vidare inte utfärdas. Behovet av sådana kan bedömas med säkerhet först sedan erfarenheter föreligger. Stor frihet bör ges skolan att inom ramen för allmänna — t.ex. i läroplanen givna — riktlinjer utforma verksamheten. I några yttranden synes vissa uttalanden av GU närmast ha tolkats så att enligt utredningens mening ämnen med etisk eller religiös anknytning inte borde få beröras vid gemensam samling. För egen del tolkar jag inte GU på detta sätt. Jag anser att i den mån samlingar ägnas mer allmänna ämnen och frågor, som inte omedelbart berör skolans arbete eller planerna härför, kan och bör dessa självfallet inte begränsas till vissa ämnesområden eller generellt utesluta andra.

Av vikt är emellertid att den gemensamma samlingen varken genom sitt innehåll eller sin utformning strider mot vad som är förenligt med vissa elevers religiösa uppfattning eller inställning i livsåskådningsfrågor över huvud. Vid sådant för-

hållande finns anledning räkna med att befrielse från gemensam samling behöver meddelas enbart med hänsyn till skäl av praktisk art. Det måste beaktas att en av de gemensamma samlingarnas viktigaste uppgifter är att ge information i förskolarbetet betydelsefulla frågor. Samlingarna måste därför förläggas så att befrielse i möjligaste mån undvikas».

Gymnasieutredningen föreslog att elever för vilka religiösa spörsmål är ett både personligt och gemensamt intresse, bör få möjlighet att inom skolan anordna religiösa samlingsstunder av frivillig karaktär. Departementschefen anslöt sig till denna ståndpunkt.

Sådana möjligheter skall givetvis stå till alla elevers förfogande oavsett religiös bekännelse. Detta erbjuder en hittills föga utnyttjad möjlighet för religiösa minoriteter att i de gymnasiala skolorna anordna samlingsstunder av konfessionell karaktär.

14.1.2 Kristendoms-kunskaps- respektive religionskunskapsundervisningen

14.1.2.1 Bestämmelserna om kristendomsundervisningen i grundskolan.

I grundskolans läroplan anges följande målsättning för undervisning i kristendoms-kunskap:

Undervisningen i kristendoms-kunskap har till uppgift att orientera eleverna om de bibliska skrifternas huvudsakliga innehåll, om kristen tro och etik, om huvud dragen av kristendomens historia och samskapsformer samt om viktiga icke-kristna religioner. Den skall också ge kännedom om de strömningar, som satt de religiösa sanningarnas värde i fråga, samt ge inblick i nutidens etiska och religiösa grundfrågor och tankeströmningar. Undervisningen skall vara objektiv i den meningen, att den meddelar sakliga kunskaper om olika trosåskådningars innebörd och innehåll utan att auktoritativt söka påverka eleverna att omfatta en viss åskådning. Den skall vara präglad av vidsynhet och tolerans. Den bör ske på ett sådant sätt, att eleverna uppfattar frågeställningarnas allvar och betydelse, och så, att den främjar deras personliga utveckling och bidrar

till att skapa förståelse för värdet av en personlig livsåskådning liksom förståelse och respekt för olika uppfattningar i livsåskådningsfrågor.

Arbetet i kristendomskunskap bör inriktas på att bibringa eleverna sådana färdigheter, att de kan självständigt förvärva kunskaper.

Kristendomsundervisningen i grundskolan har således inte ett missionerande syfte (till skillnad mot kristendomsundervisningen i äldre tider). Ändock utgör kristendomen, sådan den framträder inom den svenska kyrkan, det helt dominerande ämnesinnehållet i undervisningen; icke-kristna religioner och icke-evangeliska kristna kyrkor behandlas enligt läroplanen enbart i årskurs 7.

Skollagens 27 §, andra stycket, föreskriver:

Elev skall på föräldrarnas begäran befrias från att delta i undervisningen i kristendomskunskap, om eleven tillhör trossamfund, som fått konungens tillstånd att i skolans ställe ombesörja religionsundervisningen.

Kungl. Maj:t har genom ämbetskrivelse 17.4.1953 medgivit katolska kyrkan i Sverige samt de mosaiska församlingarna i Stockholm, Göteborg och Malmö att i skolans ställe ombesörja religionsundervisning på följande villkor:

a) skolöverstyrelsen och vederbörande lokala skolmyndighet skall äga rätt att taga kännedom om undervisningen.

b) undervisningen skall — med den olikhet, som föranledes av skillnaden i religiös uppfattning — i huvudsak motsvara undervisningen i kristendomskunskap i skolorna.

c) lärjungarna skola erhålla erforderliga intyg rörande undervisningen.

Den av samfunden ordnade religionsundervisningen sker i s.k. religions-skolor. Dessa arbetar antingen under läsåret (på kvällstid samt på lördagar och söndagar) eller som kurser under sommarferierna, varvid elever från

många olika skolor och kommuner samlas. Några statsbidrag utgår inte till samfunden för denna undervisning.

Skolstadgans 2 kapitel 15 § föreskriver om denna undervisning:

Elev, som enligt 27 § andra stycket skollagen befriats från undervisning i kristendomskunskap eller religionskunskap skall genom föräldrarnas försorg få religionsundervisning samt förete intyg, att han bevästat undervisningen.

Om annat ej anges i denna stadga eller annan bestämmelse som Kungl. Maj:t meddelar, behandlas sådan elev i fråga om betyg, intagning, uppflyttning och slutbetyg som om det ämne, i vilket han befriats från undervisning, ej ingick i läroplanen.

Vitsord, som kan ha avgivits om religionsundervisningen utanför skolan, införs ej i skolans betygskatalog eller i det av skolan utfärdade betyget.

Befrielse för barn till föräldrar inom andra samfund än mosaiska och katolska församlingar har medgivits av Kungl. Maj:t i vissa fall. Detta har gällt barn till exempelvis muhammedanska föräldrar. Under de senaste åren har däremot alla ansökningar om befrielse från kristendomsundervisningen eller delar därav som gjorts av föräldrar tillhörande frikyrkosamfund i Sverige inte föranlett någon Kungl. Maj:ts åtgärd. Skolöverstyrelsen har i sina remissvar på senare år konsekvent hävdad att kristendomsundervisningen så som den numera är utformad i den obligatoriska skolan inte kan vara stötande för någons religiösa uppfattning. Med en sådan motivering avslogs år 1965 även en ansökan från sällskapet Vaktornet om tillstånd att i skolans ställe anordna religionsundervisning för barn till föräldrar tillhörande Jehovas vittnen.

Kungl. Maj:ts beslut i dessa frågor syns innebära att endast föräldrar med trosuppfattning som väsentligen bygger på en annan grund än den evangeliska

kristendomen kan erhålla befrielse från kristendomsundervisningen för sina barn. Vid skolöverstyrelsens bedömning av hithörande ärenden syns även föräldrarnas egenskap av utlandsfödda eller infödda svenskar ha haft en viss betydelse i det att befrielse tillstyrks i större omfattning åt inflyttade.

14.1.2.2 Bestämmelserna om religionsundervisningen i gymnasiet och fackskolan.

Bestämmelserna om befrielse från kristendomsundervisning i grundskolan gällde även ämnet i gymnasiet. I det nya gymnasiet har i stället för kristendoms-kunskap införts religionskunskap. I propositionen angående reformeringen av de gymnasiala skolorna m.m. (1964:171) anförde chefen för ecklesiastikdepartementet därom (sid. 288):

Det nuvarande ämnet kristendoms-kunskap har enligt vad GU visat inte förmått hävda sig gentemot de flesta övriga ämnen i konkurrensen om elevernas intresse. En betydande omläggning är inte minst med hänsyn härtill motiverad. Självfallet måste på det gymnasiala stadiet liksom i grundskolan kristendomen behandlas, men en förskjutning i riktning mot relativt större utrymme för behandling av andra religioner finner jag angelägen i linje med vad jag tidigare anförts om att internationella förhållanden bör ägnas ökad uppmärksamhet på gymnasiestadiet.

och vidare (sid. 291):

Vad jag förut anförts om innehållet i ämnet religionskunskap föranleder icke till

att frågan om befrielse från undervisning i ämnet skall bedömas på annat sätt än vad som gäller i fråga om ämnet kristendoms-kunskap.

I utskottets utlåtande vidrörs inte frågan om befrielse från undervisningen i religionskunskap. Befrielse från denna undervisning skall således kunna beviljas i det nya gymnasiet på samma grunder som i grundskolan, alltså i praktiken endast för ungdom inom de katolska och mosaiska församlingarna.

14.1.2.3 Omfattningen av den särskilda religionsundervisningen.

Enligt uppgift från skolcheferna i landet var höstterminen 1964 1 592 elever befriade från kristendomsundervisning. Fördelningen på olika åldrar och samfund framgår av tablan nedan. (Till gymnasiet har förts även elever i gymnasieåldern i andra skolformer, exempelvis eleverna i flickskolans och den 4-åriga realskolans avgångsklasser.)

Av de 29 barn som enligt skolchefernas uppgifter var befriade från kristendomsundervisningen och tillhörde andra trossamfund än de mosaiska eller romersk-katolska uppgavs 5 vara muhammedaner, medan två tillhörde den grekisk-katolska kyrkan, en var hindu, 10 sjundedagsadventister, fyra Jehovas vittnen och två enligt uppgift »svedenborgare». Dessutom uppgavs att sju barn till sjundedagsadventister var befriade

Stadium	Samfund			Samtliga
	Mosaiska trosbek.	Katoliker	Övriga	
Lågstadiet	85	89	10	184
mellanstadiet	204	270	9	483
högstadiet	263	337	7	607
gymnasiet	205	110	3	318
Samtliga	757	806	29	1 592

från skolarbetet på lördagar men deltog i kristendomsundervisningen.

Att antalet befriade elever på högstadiet överstiger motsvarande antal på mellanstadiet kan förklaras av att de speciella skolorna för dessa trosbekännare endast omfattar 6 årskurser. Det låga antalet befriade elever på lågstadiet är däremot förvånande. Förklaringen kan eventuellt vara att föräldrarna inte anser att religionsundervisningen har så stor betydelse på lågstadiet.

I de flesta kommuner är antalet befriade elever lågt. Det högsta antalet har Stockholm med 339 befriade elever. I nedanstående uppställning visas de kommuner som har uppgett befrielse

Antal elever	Antal kommuner med befriade	
	katolska elever	mosaiska elever
1	33	17
2	10	10
3	12	5
4	8	—
5	6	4
6—10	14	8
11—15	4	4
16—20	3	2
21—50	4	1
51—100	1	—
över 100	2	3
Summa kommuner	97	54

för katolska respektive mosaiska trosbekännare efter antalet befriade elever. Därvid har elever i samtliga årskurser och skolor i kommunen sammanförts.

I sammanlagt 119 kommuner hade elever befriats från kristendomsundervisningen hösten 1964.

De kommuner som har största antalet från kristendomsundervisningen befriade elever är följande:

Katoliker	
Stockholm	140
Malmö	105
Göteborg	73
Västerås	47
Lund	33
Norrköping	24
Hälsingborg	23
Gävle	20

Mosaiska trosbekännare	
Stockholm	192
Malmö	187
Göteborg	113
Borås	43
Hälsingborg	20

De uppgifter om religionsundervisningens omfattning som utredningen har fått från de mosaiska församlingarna och det katolska biskopsämbetet avviker starkt från de uppgifter som erhållits genom skolcheferna. Skillnaden kan inte förklaras enbart av att uppgifterna från församlingarna avser läsåret 1965/66, medan skolchefernas uppgifter hänför sig till höstterminen 1964.

Enligt de mosaiska församlingarna deltog följande antal elever i undervisningen:

Undervisning anordnad av församlingen i	Antal barn	Därav som uppges även delta i skolans kristendomsunderv.	Barn som enl. uppgift är befriade från kristendomsundervisning
Stockholm	ca 600	ca 20%	ca 480
Göteborg	253	—	253
Malmö	305	ca 5%	ca 290
Sommarlägret som anordnas av församlingen i Stockholm	ca 300	—	ca 300
Samtliga	ca 1 450	—	ca 1 300

Enligt församlingarna borde således ca 1 300 barn av mosaisk trosbekän-nelse vara befriade från kristendoms-undervisningen, medan skolorna uppger ca 750. Troligen åtnjuter en del av de 300 barn som enligt översikten har vistats i ferieskolorna religions-undervisning av samfundet även under terminerna, varför hela antalet bör reduceras något. Vidare kan en del av differensen möjligen förklaras med att troligen ett större antal barn än församlingarna uppger deltar både i församlingarnas undervisning och i kristendomsundervisningen i skolan. De mycket olika uppgifter om sådan dubbel religionsundervisning som de olika församlingarna har lämnat kan tyda på detta.

Enligt det katolska biskopsämbetet uppgår antalet barn »som borde deltaga i av församlingarna anordnad religionsundervisning» till 4 234. I själva verket erhåller enligt biskopsämbetet endast 2 910 barn sådan undervisning. Skillnaden förklaras av de stora avstånden till katolska prästgårdar. I en del fall förmodas även föräldrarna ställa sig likgiltiga till den katolska undervisningen. Av de barn som erhåller katolsk religionsundervisning uppges 2/3 vara befriade från kristendomsundervisningen. Detta borde innebära att ca 1 940 katolska barn är befriade från kristendomsundervisningen, medan enligt skolchefernas uppgifter antalet sådana barn var endast ca 800.

Följande beskrivningar har lämnats av de former i vilka religionsundervisningen bedrivs.

Av de mosaiska församlingarna:

Undervisningen sker huvudsakligast i form av eftermiddagsskolor, varvid eleverna i klasserna 1—7 undervisas två lektioner per vecka, och i klasserna 8—12 en 60 minuters lektion per vecka. I viss utsträckning sker också undervisning på söndagsförmiddagar. Ferieundervisning

sker under sommar- och vinterlov företrädesvis på Mosaiska församlingens i Stockholm barn- och ungdomsläger i Glämsta.

Av det katolska biskopsämbetet:

Särskild religionsundervisning för skolor ungdom är anordnad i samtliga katolska församlingar, såväl i form av eftermiddagsskolor som feriekurser. Uppskattningsvis är barnen fördelade på 400 grupper. Eleverna undervisas av präster och församlingssystrar. Antalet undervisningstimmar per elev och år är cirka 33, d.v.s. 1 timma i veckan. Undervisningen meddelas efter den ordinarie skolundervisningens slut. Eleverna uppdelas i grupper svarande mot undervisningsstadiet. Den religionsundervisning, som meddelas på feriekurser, är ej inräknad i ovanstående timtal. Här är undervisningen mera omfattande.

Kostnaderna för denna undervisning uppges av de mosaiska församlingarna vara 307 033 kronor (ferieundervisningen ej inräknad), dvs. 265 kronor per år och elev. Den katolska undervisningen uppges kosta ca 80 000 kronor per år, dvs. ca 27:50 kronor per elev och år. Den stora skillnaden beror delvis på att den judiska undervisningen är mera omfattande, men huvudsakligen på att några lönekostnader troligen inte är inräknade i den av det katolska biskopsämbetet uppgivna kostnaden. Elevavgifter erläggs inte för denna religionsundervisning.

14.1.3 Särskilda skolor för religiösa minoriteters barn

De båda samfund som har rätt att i stället för skolans kristendomsundervisning ge barnen egen religionsundervisning har även upprättat egna skolor. I Stockholm finns sålunda en skola (Hillelskolan) där kristendoms-kunskap är ersatt av judendoms-kunskap (+ hebreiska). I Stockholm och Göteborg finns skolor där undervisningen i kristendoms-kunskap utgår från den romersk-katolska läran. Dessa skolor har godkänts av vederbörande skolsty-

relse enligt skollagens 34 § för fullgörande av skolplikt.

14.1.3.1 Hillelskolan

Hillelskolan — judisk grundskola i Stockholm — grundades år 1955 på föreningen Chinuchs (=det hebreiska ordet för fosteran) initiativ. Föreningen är skolans huvudman och driver även en judisk lek-skola. Skolan har lokaler i Judaica-huset, som förutom Hillelskolan inrymmer den judiska lekskolan, lokaler för olika ungdomsföreningar, klubbrum för vuxna, samlings-salar och expeditiionslokaler för en rad judiska föreningar.

Hillelskolan är organiserad som en grundskola med enkelt låg- och mellan-stadium. Elevantalet var läsåret 1965/66 102. Statsbidrag utgår för budgetåret 1966/67 med 130 000 kronor. Rektorn och flertalet lärare är icke-judiska svenska folk-skollärare. Skolan är konfessionslös, dvs. den ålägger inte barnen någon religions-utövning. Undervisningen i judendom är upplysande och i läroplanen ingår även undervisning i främmande religioner. Ett stort antal av Hillelskolans elever kommer från hem där föräldrarna är religiöst indifferent eller ateister. Föräldrarna uppges placera sina barn i Hillelskolan för att dessa skall få kunskap i judisk historia och kultur samt om landet Israel och övriga judiska centra i världen. Sådan kunskap uppfattas som nödvändig för att barnen skall kunna förstå sin fam-
milj och bakgrund.

Undervisningen är väsentligen densamma som vid vanliga grundskolor med undantag för de modifikationer som förorsakas av att ämnena hebreiska och judendoms-kunskap upptagits på läroplanen. Dessa ämnen inkräktar huvudsakligen på tiden för hembygdkunskap, svenska och övningsämnen.

En stor del av eleverna i skolan är barn till föräldrar som kommit till Sverige efter kriget. Man anser att skolan är en särskilt stor tillgång för dessa barn, eftersom den blir en brygga mellan hemmet och den svenska kulturmiljön. Allmänt anser skolans ledning att man genom Hillelskolan kan skapa en naturlig kontakt mellan det svenska och det speciellt judiska som gör att barnen på ett bättre sätt passas in även i det svenska samhället.

14.1.3.2 De katolska skolorna i Stockholm och Göteborg

De två katolska skolorna i Sverige — S:t Eriks skola i Stockholm och Drottning Astrids skola i Göteborg — är bägge organiserade som grundskolor med enkla låg- och mellanstadier. Skolan i Göteborg hade läsåret 1965/66 123 elever, skolan i Stockholm 101 elever. Av eleverna i Stockholm uppges 18 vara svenskar och 83 utlänningar av 15 olika nationaliteter. I både Göteborg och Stockholm drivs även flickinternat för elever i skolorna samt lek-skolor. År 1965 började man i Enske-de bygga ett nytt skolhus för S:t Eriks katolska skola. Skolan är dimensionerad för en 9-årig katolsk grundskola med tillhörande grupprum och alla erforderliga ämneslokaler och skall tas i bruk läsåret 1967/68. Byggnaden skall även användas för ett barndaghem, en barnträdgård och ett eftermiddagshem. Statsbidrag utgår inte till de katolska skolorna men däremot tillhandahåller kommunerna vissa förmåner såsom skolmåltider och fria läroböcker.

Enligt beslut av Stockholms skoldirektion den 17 juni 1965 har S:t Eriks katolska skola meddelats godkännande som skolpliktsskola i avvaktan på resultatet av 1964 års utlands- och internatskoleutrednings arbete.

Enligt uppgift från föreståndarinnan vid S:t Eriks katolska skola är 20 av flickorna i skolan inackorderade i elevhemmet. Av dessa är 8 från flyktinghem, 4 från hem där föräldrarna invandrat under de senaste tre åren. Ingen av flickorna kommer från hem där någon av föräldrarna är konvertit.

I anslutning till S:t Eriks katolska skola drivs i kyrkans fastighet en lek-skola, där 90 % av barnen är icke-katoliker.

Föreståndarinnan uppges att undervisningen i kristendoms-kunskap i skolan är objektiv i läroplanens mening, då den objektivt framställer de katolska dogmer-na liksom lärosatser inom andra religioner och även behandlar sådana riktningar som satt de kristna sanningarna i fråga. Undervisningen uppges följa läroplanens anvisningar även i det avseendet att man inte påverkar eleverna i trosfrågor.

Skolans främsta uppgift är enligt föreståndarinnan att utgöra en trygg punkt för elever från katolska länder som flyttar till Sverige, där beteenden och värderingar i vissa fall avviker starkt från familjens.

Objektivt kunde vid utredningens besök i skolan konstateras att eleverna syntes komma från mycket olika och delvis särpräglade miljöer. Skolan gav ett intryck av internationell skola, där avvikelser i yttre avseende eller i fråga om kultur inte väckte uppmärksamhet utan där själva miljön liksom undervisningen uppmuntrade och nödvändiggjorde tolerans och vidsynhet. Detta intryck var starkare än sådant intryck av religiös och ideologisk likriktning som eventuellt kunnat befaras men som vid några timmars studium av verksamheten vid skolan och elevhemmet knappast kom till synes.

Skolans lokaler är förslitna och föråldrade. Utrustningen i övrigt syns även vara bristfällig. Undervisningsmetoderna syns inte bygga på i Sverige vedertagna principer, exempelvis om åskådlighet. En rörlig gruppering i klassrummet vid lågstadieundervisningen omöjliggjordes av en trång lokal i förening med stort elevantal (36 elever) i b-klassen. Skoldirektionens AV-central står dock till skolans disposition liksom andra för stadens skolor gemensamma resurser. Lärarna vid skolan har antingen utländsk eller svensk lärarutbildning. En av dem är svensk fil. mag. De kallas till studiedagar men har hittills inte fått delta i några pedagogiska sommarkurser, vilket de livligt beklagade.

Elevernas attityd mot lärarna var markerat respektfull och förtroendefull.

Särskild uppmärksamhet ägnas vid skolan åt att snabbt hjälpa eleverna till anpassning framför allt genom att lära dem svenska. Att någon tid inackordera dem i elevhemmet anses vara en värdefull åtgärd för att underlätta såväl den allmänna anpassningen som inlärandet av svenska språket.

En framställning om statsbidrag till driften av S:t Eriks katolska skola har av ecklesiastikdepartementet överlämnats till utredningen att tagas i beaktande vid utredningsuppdragets fullgörande.

14.2. Utredningens överväganden och förslag

I den allmänna debatten om kristendomsundervisningen hävdas icke sällan att den faktiska undervisningen ofta icke är objektiv i den betydelse läroplanen föreskriver. Om sådana av-

vikelser från givna bestämmelser kan påvisas i den faktiska undervisningen, är det givetvis angeläget att förverkligandet av läroplanens intentioner eftersträvas. Utredningen har emellertid enligt sina direktiv i uppdrag att överväga behovet av *särskilda åtgärder* av religiösa skäl inom undervisningen. Utredningens överväganden och förslag kan därför knappast sätta i fråga det nuvarande systemet i stort utan måste utgå ifrån gällande kursplaner rörande kristendoms- respektive religionskunskapsundervisningen och övriga bestämmelser bl. a. om morgonsamling. Någon anledning för denna utredning att föreslå ändringar i läroplaner syns ej föreligga. Däremot förutsätter utredningen att även hithörande frågor kommer att beaktas vid den allmänna revision av läroplan för grundskolan som förebådas av skolöverstyrelsen.

Utredningen syns emellertid böra beakta sig med följande frågor:

- a) befrielse från morgonsamling respektive allmän samling,
- b) befrielse från undervisning i kristendomskunskap och religionskunskap,
- c) inrättande av särskilda skolor för religiösa minoriteters barn.

14.2.1 Morgonsamling (i grundskolan)

De bestämmelser som refererats i 14.1.1 ger barn till religiösa minoriteter möjlighet att befrias från deltagande i morgonsamling, om föräldrarna begär sådan befrielse på grund av att innehåll i morgonsamlingen icke är förenligt med deras egen eller barnens religiösa uppfattning. *Utredningen finner icke anledning föreslå någon ändring av de nuvarande bestämmelserna i fråga om befrielse från morgonsamling.*

14.2.2 Gemensam samling (i gymnasiala skolor)

Den gemensamma samling som i de nya gymnasiet delvis skall ersätta mor-

gongsamling har ett helt annat syfte än denna hade. Även om vid gemensam samling ibland religiösa frågor eller livsåskådningsfrågor torde komma att behandlas, får innehållet inte vara stötande för någons religiösa uppfattning. Därmed finns ingen anledning att befria vissa elever från gemensam samling. *Utredningen föreslår* i likhet med departementschefen i propositionen om det nya gymnasiet (jfr 14.1.1.2) att befrielse från gemensam samling skall ifrågakomma endast av praktiska skäl.

14.2.3 Religionsundervisningen

Det är uppenbart med hänsyn till tidigare redovisade uppgifter om elevantal m.m. (se avsnitt 14.1.2), att det är praktiskt ogenomförbart att inom skolans ram anordna särskild religionsundervisning för mosaiska eller katolska trosbekännare om man har anspråk på att tillgodose alla eller större delen av de elever vilkas föräldrar har önskemål om sådan undervisning. Med deras nuvarande spridning på olika kommuner och olika skolor och klasser skulle sådan undervisning inom skolan nästan innebära att varje barn finge undervisas för sig. Även om man försökte samla elever med samma trosbekännelse i vissa klasser, skulle acceptabelt underlag erhållas endast i storstäderna.

Trots att de mosaiska och katolska trosbekännarna tycks vara tämligen koncentrerade till vissa större städer — av de barn som enligt skolcheferna var befriade från kristendomsundervisning återfanns 1964 73 % av de judiska och 58 % av de katolska barnen i kommuner med minst 20 befriade barn — är det vidare uppenbart att någon ordnad religionsundervisning av alla eller flertalet barn som för närvarande är befriade från kristendomsundervisningen av praktiska skäl inte kan ske under den normala skoltiden.

Om de nuvarande reglerna för befrielse från kristendoms(religionsundervisnings)undervisning skall följas, måste den speciella religionsundervisningen dels förläggas utom schematid, dels — för vissa barn — ske under ferietid i form av kurser eller lägerskolor till vilka barn från olika orter kan sammanföras.

Av en del minoritetsrepresentanter har hävdats att den nuvarande ordningen — där hänsyn icke tas till betyg från samfundens egen religionsundervisning vid övergång till högre skolor — missgynnar deras barn. Av denna anledning uppges även en del barn i dessa samfund i avgångsklasser i grundskolan delta i kristendomsundervisningen. Denna synpunkt torde inte vara relevant. Från 1966 läggs betygsmedeltalet till grund för gymnasieintagningen. De elever som är befriade från kristendomsundervisning behandlas därvid som om detta ämne inte inginge i läroplanen. Då enligt uppgift från intagningsnämnden för Stockholms stad höga betyg i kristendomsundervisning är sällsynta, syns inte någon orättvisa här ske mot de elever som är befriade från kristendomsundervisningen.

En förändring av nuvarande regler för befrielse från kristendomsundervisning och särskild religionsundervisning syns innebära stora organisatoriska svårigheter. Eftersom en utredning om kyrkans förhållande till staten för närvarande pågår, då i detta sammanhang även kristendomsundervisningen har diskuterats (Kristendomsundervisningen, betänkande av 1958 års utredning kyrka-stat, SOU 1964:30) och då frågan om religionsundervisning under de senaste åren har tilldragit sig ett stort intresse, förutsetter utredningen att hela frågan om religionsundervisningen inom en nära

framtid åter kan komma att tas upp. I ett sådant läge vill *utredningen* för närvarande inte framlägga några förslag som innebär större förändringar av den nuvarande religionsundervisningen utan *föreslår* att nuvarande bestämmelser tills vidare skall fortsätta att gälla.

14.2.4 Särskilda skolor för religiösa minoritetens barn

Bland de minoriteter som av religiösa skäl önskar separat undervisning för barnen är för närvarande endast romerska katoliker och judar tillräckligt talrika för att kunna driva egna grundskolor och även för dem är detta möjligt endast i Stockholm och eventuellt i Göteborg och Malmö. Det kan dock tänkas att framdeles även inflyttningen av muhammedaner eller grekisk-katolska trosbekännare blir så omfattande att frågan aktualiseras.

Beträffande dessa skolor bör två frågor uppmärksammas, nämligen dels huruvida skolplikten skall få fullgöras där, dels huruvida statsbidrag skall utgå till dem.

I fråga om skolplikten kan denna enligt 33 § skollagen fullgöras »i enskild statsunderstödd skola enligt bestämmelser, som utfärdas av Konungen eller den myndighet Konungen förordnar». I annan enskild skola — dvs. icke statsunderstödd skola — kan enligt 34 § skollagen skolplikt fullgöras

om skolan godkänts för ändamålet. Godkännande skall meddelas, om skolans undervisning till art, omfattning och allmän inriktning väsentligen motsvarar grundskolans och skolan förestås av person, vilken äger erforderlig skicklighet för undervisningen och är väl lämpad att förestå skola.

Godkännandet skall enligt 10 § skollagen meddelas av skolstyrelsen. Över skolstyrelsens beslut kan besvär anföras hos läns skolnämnden.

Dessa bestämmelser har utformats i anslutning till artikel 2 i tilläggsprotokollet den 20 mars 1952 till Europarådets konvention av den 4 nov. 1950 angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna. I nämnda artikel uttalas bl.a. att staten skall respektera föräldrarnas rätt att tillförsäkra sina barn en uppfostran och undervisning som står i överensstämmelse med föräldrarnas religiösa och filosofiska övertygelse. Sverige har den 22 juni 1953 ratificerat tilläggsprotokollet med den reservationen att

Sverige icke kan medgiva föräldrar rätt att under hänvisning till sin filosofiska övertygelse för sina barn erhålla befrielse från skyldigheten att delta i delar av de allmänna skolornas undervisning samt att befrielse från skyldigheten att delta i samma skolors kristendomsundervisning endast kan medgivas för barn med annan trosbekännelse än svenska kyrkans, för vilka tillfredsställande religionsundervisning är anordnad.

Enligt utredningens mening har lagstiftningen om rätten att driva enskilda skolor och att där fullgöra skolplikt en sådan utformning att de religiösa minoriteternas önskemål att anordna konfessionella skolor kan bli tillgodosedda. Utredningen förutsätter att myndigheterna vid sin prövning av frågan om godkännande av en konfessionell skola godtar sådana avvikelser från grundskolan som erfordras för att bereda barnen särskild religionsundervisning och undervisning i ämnen av särskild betydelse för gruppen i fråga. Utredningen finner alltså ej motiverat att föreslå ändring i nuvarande bestämmelser om rätten att anordna enskilda skolor för konfessionella minoriteter.

I fråga om statsbidrag till konfessionella skolor vill utredningen först erinra om att utredningen intagit den

principiella ståndpunkten att de inflyttade språkliga minoriteternas barn bör undervisas tillsammans med övriga barn och att utredningen därför inte är beredd att föreslå inrättande av nya minoritetsskolor (13.2.2 och 13.3.3). De skäl som utredningen anfört för denna ståndpunkt gäller även i allt väsentligt i fråga om religiösa minoriteter.

Den undervisning som inom grundskolan och gymnasiala skolor meddelas i religiösa frågor och livsåskådningsfrågor skall enligt gällande läroplaner vara neutral. De religiösa minoriteternas barn bör därför kunna fullgöra sin skolgång inom det allmänna skolväsendets ram utan att undervisningen som regel kan anses strida mot föräldrarnas religiösa och filosofiska övertygelse. Därtill kommer att befrielse från undervisningen i kristendomskunskap eller religionskunskap kan beviljas vissa religiösa minoriteter. Att Sverige anslutit sig till Europarådets ovan nämnda deklaration innebär icke att staten iklätt sig några förpliktelser att bekosta undervisning som föräldrarna på grund av sin religiösa eller filosofiska övertygelse kan önska anordna vid sidan av det allmänna skolväsendet.

Utredningen intar därför den principiella ståndpunkten att statsbidrag ej bör utgå till konfessionella skolor.

Den judiska Hillelskolan intar emellertid en särställning. En stor del av eleverna är barn till föräldrar som kommit till Sverige efter andra världskriget under sådana förhållanden, att sambandet med deras tidigare miljö radikalt brutits, och som därför måste anses ha ett särskilt påtagligt behov av egna kulturella institutioner här. I sammanhanget måste även beaktas att begreppet judendom har en icke blott religiös utan även allmänt historisk och kulturell innebörd. Undervisning

meddelas i Hillelskolan utom i judendomskunskap även i hebreiska, judarnas historia och kultur och om landet Israel. *Utredningen föreslår* att statsbidrag skall utgå till skolan under samma former som hittills, dvs. med visst belopp som fastställs för ett år i sänder med hänsyn till skolans elevantal och pedagogiska standard.

Vad som här anförts beträffande Hillelskolan syns även till stor del gälla S:t Eriks katolska skola. Såsom framgår av avsnitt 14.1.3.2 kommer en del av de barn, som går i katolska skolan och samtidigt bor i dess elevhem, från flyktingfamiljer och från familjer där föräldrarna är nyinvandrade. Intet av dessa barn kommer från hem där föräldrarna är konvertiter. Skolan ser som en väsentlig del av sin uppgift att med stöd av sin elevhemsverksamhet lösa de övergångsproblem som kan uppkomma för barn till föräldrar som inflyttar från något av de katolska länderna för att i Sverige skaffa sig en bättre utkomst eller för att här få en fristad.

Från skolans sida deklarerar man att man är fullt villig att där ta emot elever även från icke-katolska hem om de av skolan i övrigt tillämpade kriterierna för intagning är uppfyllda. Som viktigaste skäl för intagning anges behovet av en trygg miljö där eleven kan åtnjuta den allmänna omvårdnad som lättast kan tillgodoses i en liten skola med vana vid elever från miljöer som avviker från det svenska genomsnittet. Utredningen finner att man icke kan bortse från det stora värdet av alla initiativ för att åstadkomma denna trygghet för invandrade barn. Lika litet torde man kunna bortse från den betydelse som en gemenskap i kamratmiljön byggd på kulturell eller religiös grund kan ha för tryggheten hos dessa barn under en anpassningsperiod.

Utredningen föreslår att statsbidrag skall utgå under en försöksperiod av tre år till S:t Erik katolska skola och det katolska elevhemmet. Med hänsyn till bidragets temporära karaktär syns det lämpligt att ansluta skolan till en bidragsform som framtvingar en omprövning inom kort tid. Bidraget bör därför utgå från anslaget *Privatskolor: Bidrag till vissa internatskolor m.m.*, varvid bidragsbeloppet skall beräknas efter de elever som tillhör såväl skolan som elevhemmet och vilkas föräldrar är flyktingar eller har invandrat under de senaste tre åren räknat från elevernas intagning i skolan. Det här föreslagna statsbidraget, som begränsas till låg- och mellanstadiet, bör enligt utredningens mening förenas med en regelbunden inspektionsverksamhet från skolmyndigheternas sida. Denna bör bl.a. syfta till att vinna klarhet i frågan om det från katolska kyrkans sida föreligger planer på att utnyttja denna och andra skolor i Sverige i direkt missionerande syfte eller om man driver skolan som en serviceåtgärd åt grupper som i egenskap av politiska

flyktingar eller frivilligt sökt sig till Sverige och som upplever barnens övergång till svensk skola som problematisk. Utredningen har för sin del antagit att det senare är förhållandet och grundar denna uppfattning på de upplysningar som utredningen erhållit om skolans och elevhemmets funktion och om deras föreståndare, lärare och övriga personal. Utredningens förslag om ett försöksvis utgående statsbidrag bör ej få tjäna som utgångspunkt för uppriktande av nya konfessionsbundna skolor och utredningen skulle betrakta en utveckling mot ett kvantitativt betydande konfessionsskoleinslag i svenskt skolväsen som olycklig.

Så länge statsbidrag utgår till Hillelskolan och S:t Eriks katolska skola bör skolplikt få fullgöras där. Beträffande båda skolorna vill utredningen till särskilt beaktande framhålla att skolornas standard vad gäller ämnen och kurser, utrustning och lärarkvalifikationer måste kunna jämföras med det allmänna skolväsendets så att barnen icke blir lidande på särplaceringen.

Sammanfattning av förslagen i avdelning II

15.1. Förslag om inflyttade språkliga minoriteters barns skolgång

Det allmänna mål utredningen uppställt för de åtgärder som föreslås rörande skolgången för de inflyttade minoriteternas barn är att dessa barn skall hjälpas att uppnå effektiv behärskning av svenska språket och tillfredsställande kunskaper om svenska förhållanden. Samtidigt bör de — om föräldrarna och de själva så önskar — beredas möjlighet till studier i gruppens nationella språk och kultur.

15.1.1 Förskolor och nybörjarundervisning

Utredningen finner det angeläget att invandrade icke-svenskspråkiga barn kan intas i förskolorna (daghemmen) för att redan innan de börjar skolan få kontakt med sin svenska omgivning. I samband därmed föreslår utredningen — av psykologisk-pedagogiska skäl — att för dessa barn skolmässig läsundervisning på modersmålet anordnas redan i den senare förskoleåldern.

Utredningen avvisar i princip tanken på särskilda skolor eller klasser för minoriteternas barn men föreslår att skolöverstyrelsen erhåller i uppdrag att genom försöksverksamhet utvärdera i vilken utsträckning läsundervisning på modersmålet åt icke-svenskspråkiga barn kan anordnas inom den sammanhållna klassens ram.

15.1.2 Introduktion i svenska skolor av inflyttade icke-svenskspråkiga barn

För att underlätta övergången till svensk skola för barn som flyttar till Sverige sedan de uppnått skolåldern föreslår utredningen att stödundervisning skall kunna anordnas inom det obligatoriska skolväsendet och samtliga gymnasiala skolformer enligt i huvudsak nuvarande bestämmelser. Dessutom föreslås att särskilda introduktionskurser av en månads längd anordnas för inflyttade ungdomar i högstadieåldern.

Beträffande intagning i gymnasial skola föreslår utredningen att de sökande som tidigare inte har gått i svensk skola bereds tillfälle att under en aklimatiseringsperiod följa undervisningen på en lämplig gymnasieförberedande linje av årskurs 9, varefter gymnasieintagning sker på grundval av betygen från denna klass. Behörighetskraven bör för sådana elever dock inte tillämpas rigoröst.

15.1.3 Kompletterande undervisning åt språkliga minoriteters barn m. m.

I syfte att ge inflyttade språkliga minoriteters barn möjlighet att under skolmässiga förhållanden erhålla undervisning i sitt modersmål föreslår utredningen att utöver finska även *andra språk skall kunna väljas* på högstadiet. Beträffande sådan undervisning, liksom för undervisning i finska, portugisiska, italienska, ryska och andra främman-

de språk i gymnasium, föreslår utredningen att — i den mån det valda språket är elevernas modersmål — statsbidragsberättigad undervisningsgrupp skall kunna bildas när minst 3 elever anmält sig till deltagande.

Vidare föreslår utredningen att den ordinarie undervisningen med upp till två veckotimmar per årskurs får *utbytas* mot undervisning i härkomstlandets språk, historia, geografi och samhällskunskap. Härutöver bör ytterligare upp till två timmars frivillig undervisning *utanför den schemabundna tiden* få anordnas i liknande ämnen. Statsbidrag till sådan undervisning föreslås utgå efter samma regler som gäller för statsbidrag till övrig undervisning.

Utöver de av skolan ordnade undervisningsmöjligheterna för minoritetsbarn föreslår utredningen att *feriekurser* skall kunna anordnas dels för elever på grundskolans mellan- och högstadium, dels för ungdomar i åldern 17—25 år. Statsbidrag bör därvid utgå främst för att täcka lärarlönerna. Verksamheten bör till en början ha karaktär av försöksverksamhet.

Det bör ankomma på skolöverstyrelsen att anskaffa lämplig undervisningsmateriel för undervisning av minoriteternas barn, liksom att anordna pedagogiska kurser för utbildning av lämpliga personer av barnens egen nationalitet till lärare.

15.1.4 Särskilda skolor för språkliga minoriteters barn

Beträffande de estniska grundskolorna i Stockholm och Göteborg föreslår utredningen att statsbidrag skall kunna utgå i samma form som hittills, dvs.

för låg- och mellanstadium med visst belopp som fastställs för ett år i sänder. Utredningen finner dock att som villkor för statsbidrag bör gälla att lärarna i dessa skolor är behöriga till motsvarande tjänster i grundskolan eller erhållit dispens till sådan tjänst. Tjänstgöring vid de estniska skolorna bör då också meritmässigt jämföras med motsvarande tjänstgöring i grundskolan. Utredningen förutsätter att vid framtida beslut om statsbidrag till skolorna hänsyn tas till de höjningar av kostnaderna som kan betingas av det av utredningen föreslagna kravet på lärarnas behörighet.

För estniska gymnasiets del föreslår utredningen att statsbidrag till verksamheten skall utgå till skolan tills skolans nuvarande elever förts fram till studentexamen.

15.2 Religiösa minoriteternas barns skolgång

Beträffande de religiösa minoriteternas barns skolgång föreslår utredningen ingen förändring i de nuvarande bestämmelserna om befrielse från kristendoms- (religionskunskaps-) undervisningen och befrielse från morgonsamling.

Utredningen avvisar i princip särskilda skolor för religiösa minoriteternas barn. Utredningen finner dock särskilda skäl föranleda att den judiska Hillelskolan även i fortsättningen bör åtnjuta statsbidrag. Av liknande skäl finner utredningen att även till S:t Eriks katolska skola i Stockholm bör utgå ett visst begränsat statsbidrag under en försöksperiod på tre år.

Reservationer

Statsbidrag till Hillelskolan och S:t Eriks katolska skola (jfr kap. 14)

Ledamöterna Fältheim och Myrdal

har önskat införa följande formulering som ersättning för majoritetens formuleringar omedelbart efter deklarationen rörande utredningens principiella inställning till konfessionella skolor (sid. 280—281):

”De skolor som hittills arbetat på konfessionell grund i Sverige är Hillelskolan i Stockholm, S:t Eriks katolska skola i Stockholm samt Drottning Astrids skola i Göteborg.

Till motivering för undantag från den ovan anförda principiella inställningen för en eller flera av dessa skolor har anförts att de i viss utsträckning omhändertar barn till flyktingar och nyinvandrade, för vilka de första åren i Sverige bjuder på särskilda anpassningsproblem. Ett av utredningens syften har emellertid just varit att fullständiga de nyligen beslutade reformerna av den allmänna svenska skolan på sådant sätt att dels barnens ”inskolning” underlättas, dels särskilda stödåtgärder vidtas för att ge barn från främmande kulturell miljö möjlighet att bevara viss kontakt med dennas traditioner, främst genom språkstudium i särskilda grupper, men även med kompletterande separerat religionsundervisning.

Särskilt de två storstäder där ifrågasvarande skolor är belägna syns ha mycket goda möjligheter att på ett individuellt sätt ta hänsyn till och skapa trygghet för de elevkategorier det här är fråga om. Dessa barn syns för övrigt långtifrån utgöra skolornas hela

klientel och dessutom vara få i jämförelse med de många som ingår i andra skolor.

Om statsbidrag beviljades med hänsyn speciellt till dessa barn och de konfessionella skolorna därmed finge möjlighet att erbjuda betydligt flera barn att få fullgöra sin skolplikt därstädes, vore detta enligt utredningens mening en orimlig konsekvens. Därmed skulle en icke obetydlig risk uppstå för utvecklandet i vårt land av ett parallellskolesystem.

I den mån föräldrarna till dessa skolors elever inte åberopar ovan berörda sociala utan i stället religiösa skäl, syns utredningens principiella inställning ännu mindre kunna rubbas. Om vissa föräldrar finner den svenska skolans religionsundervisning vara så stötande att den uppfattas som ett hinder för att placera barnen där, bör utrönas huruvida skolreformens krav på tolerans och objektivitet efterlevs, eller i yttersta fall, huruvida skolans undervisningsplaner eventuellt bör omprövas, så att än starkare garantier skapas, att alla barn som bor i Sverige må där kunna fullgöra sin skolplikt utan inkräkning på religionsfrihetens principer. En sådan omprövning blir törhända ändå nödvändig i vårt allt rörigare samhälle.

För att i princip alla barn skall kunna tas emot i den svenska grundskolan, måste skolan vara sådan, att olika barns intressen och behov kan tillgodoses

därinom. Åtgärder bör därför vidtas, vilka gör det naturligt för varje barn att få sin utbildning inom grundskolan. Så bör t.ex. främlingars inträde i skolan ytterligare underlättas och deras personliga trygghetsbehov alltmer beaktas. Vid en omprövning av religionsfrihetens tillämpning bör även utredas huruvida inte tillfälle till undervisning i den religion de nytilkomna barnen omfattar bör kunna beredas i likhet med den kompletterande undervisning utredningen föreslagit för språkliga minoriteter (13.3.3.2).

Utredningen tillstyrker alltså inte statsbidrag för S:t Erik katolska skola (framställning gjord den 5.11.1962). För Hillelskolan måste samma princip gälla, dock att eftersom skolan redan åtnjuter statsbidrag sådant må kunna fortsätta att utgå i proportion till de elever som redan intagits i skolan så att de får tillfälle att där fullfölja sina studier till slutet av den 6-åriga grundskola

för vilken undervisningen nu är upplagd.

I den mån här ifrågavarande skolor skulle fungera som och önska klassificera sig som 'utländska skolor' — se ovan 11.3 — har utredningen ingenting att invända. Detta blir av betydelse för avgörande om skolpliktens fullgörande; denna rättighet skulle alltså ej motiveras av att statsbidrag beviljats utan skulle i stället gälla i första hand barn som inte avses skola stanna i Sverige."

Ledamoten Gustavsson:

"Med instämmande i den principiella inställning till konfessionsskolor som deklarerats av reservanterna Fältheim och Myrdal vill jag dock framhålla att Hillelskolan mera får ses som en minoritetsskola jämförd med exempelvis den estniska och därför även i fortsättningen bör erhålla statsbidrag enligt de principer som utredningens majoritet stannat för."

Undervisningen av minoriteternas barn (jfr kap. 13)

Ledamoten Karling

De förslag till åtgärder för att ordna de utländska minoriteternas skolförhållanden som av utredningen framlägges har två syften. Det ena är att bibringa de utländska barnen kunskaper i svenska språket och insikter i svenska förhållanden så att de så snabbt som möjligt kan finna sig till rätta i det svenska samhället. Det andra syftet är att söka tillgodose minoriteternas önskemål, i den mån de kommer till uttryck, om en undervisning i och på modersmålet. De förslag som framlägges för att tillgodose det förstnämnda syftemålet torde enligt min mening vara ändamåls- enliga och lämpligt avpassade. Där- emot anser jag att de förslag till åtgärder, som framlägges för att tillgodo- se minoriteternas eget kulturliv och

grunden för detta, nämligen moders- målet, icke är tillfredsställande.

De åtgärder som av utredningen föreslås i sistnämnda avseende är följande: Icke-svenskspråkiga barn skall, om föräldrarna så önskar, redan i förskole- åldern beredas plats i förskolor eller daghem för att där i mån av tillgång på lämpliga lärare meddelas undervisning i modersmålet. I den övriga verksamheten vid förskolan eller elevhemmet skall de deltaga tillsammans med de svenska barnen. En liknande undervisning föreslås även kunna anordnas inom grundskolans första klasser under förutsättning att minst fem elever anmälts för sådan undervisning i modersmålet. Utredningen tänker sig möjligheten av att minoriteters barn även under de följande åren i grund-

skolan skall kunna meddelas undervisning i modersmålet om tillräckligt antal intresserade anmäler sig och förutsättningar i övrigt är för handen. Förslagsvis två veckotimmar skulle kunna tagas i anspråk för detta ändamål, timmar som föreslås kunna tagas från den tid som för de svenska barnen anslagits för läsning på svenska. Utredningen tänker sig också möjligheten av att med hjälp av audiovisuella medel bedriva samtidig undervisning i klassen på såväl svenska som på den i klassen aktuella minoritetens modersmål.

De föreslagna åtgärderna har framför allt den svagheten att de har karaktären av nödfallsåtgärder och att de icke ger uttryck för en positiv föresats att verkligen lösa minoriteternas undervisningsproblem. Delvis har de föreslagna åtgärderna snarare karaktären av att vara ett led i utredningens huvudintresse, när det gäller minoriteterna, nämligen barnens inskolning i det svenska samhället än av ett konstruktivt försök att vara dem till hjälp i deras eget kulturarbete. Dessutom torde de föreslagna åtgärderna medföra en splittring och försvagning av undervisningen som helhet. Att minoritetsbarnens modersmålsundervisning skall tas från den tid som ägnas läsövningar i svenska torde motverka önskemålet att ge barnen en så god undervisning i vårt språk som möjligt. De pedagogiska och organisatoriska problem som är förknippade

med utredningens förslag till ordnandet av minoriteternas undervisning i modersmålet syns dessutom vara av den art att de måhända icke alltid kan lösas.

För att tillgodose de större minoritetsgruppernas i kap. 12 redovisade önskemål angående skolundervisning i eget språk och eget kulturarv kräves sålunda andra åtgärder från samhällets sida. Enligt min uppfattning bör det för vårt folk vara en självklar plikt att i görligaste mån söka tillgodose minoriteternas eget kulturliv. Det innebär inte endast ett givande utan också ett tagande. En positiv och konstruktiv inställning till minoritetsgruppernas vilja att ge sina barn undervisning på modersmålet och på så sätt ge dem möjlighet att odla ett eget kulturarv är enligt min mening en viktigare princip än några nu gällande regler för skolans organisation. Om minoriteternas skolfråga bäst kan lösas genom inrättande av särskilda klassavdelningar inom grundskolans låg- och mellanstadium — och många skäl talar för en dylik uppfattning — bör enligt min mening sådana klassavdelningar komma till stånd. En förutsättning härför är givetvis att elevunderlaget är tillräckligt. För undervisning på modersmålet för högstadiet och mera mogen ungdom torde de åtgärder vara tillräckliga som av utredningen föreslås.

AVDELNING III

Författningsförslag. Översiktlig sammanfattning och
kostnadsberäkningar

ANDELNING III

Förbättringsförslag. Översiktlig sammanfattning och
kostnadsberäkningar

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100

Förslag till Kungl. Maj:ts kungörelse om undervisning åt utlandssvenskars barn

Allmänna bestämmelser

1 §.

Barn och ungdom, vilkas föräldrar äro utlandssvenskar, äga rätt att få svensk undervisning enligt bestämmelserna i denna kungörelse.

2 §.

Närmast under Kungl. Maj:t utövas ledningen och tillsynen av verksamhet enligt denna kungörelse av en särskild nämnd, utlandsskolnämnden.

Nämnden utfärdar de anvisningar och fastställer de formulär som fordras för tillämpningen av kungörelsen.

3 §.

Med utlandssvensk förstås den som är bosatt eller under längre tid vistas i utlandet och som är eller har varit svensk medborgare eller på annat sätt har nära anknytning till Sverige.

Kräver fråga om någon är utlandssvensk särskild prövning, ankommer det på utlandsskolnämnden att avgöra frågan.

Med svensk elev förstås i denna kungörelse elev, vilkens föräldrar äro utlandssvenskar.

Åtgärder i utlandet

Svensk undervisning i utlandet

Grundläggande bestämmelser

4 §.

I utlandet anordnas statsunderstödd svensk undervisning i följande former:

a) svensk grundskola, som kan vara

förenad med svensk förskola (utlandsskola),

b) undervisning i grupp,

c) skola för barn från olika länder (internationell skola) i vilken ingår undervisning i svenska språket och om svenska förhållanden.

d) korrespondensundervisning som handledes av lärare eller föräldrar,

e) undervisning som vid sidan av skolgång meddelas i svenska språket och om svenska förhållanden.

5 §.

Barn och ungdom mottagas efter ansökan i undervisning som anordnas enligt 4 §, om de ha den ålder och de förutsättningar att följa undervisningen som särskilt föreskrives.

6 §.

För undervisning och förskoleverksamhet enligt 4 § får ej uttagas avgift.

Utlandsskolan

Inrättande av utlandsskola

7 §.

I skolenhet av utlandsskolan ingår låg- och mellanstadierna av svensk grundskola. I skolenheten kan ingå svensk förskoleverksamhet och, om särskilda skäl föreligga, högstadium av grundskolan.

Om synnerliga skäl föreligga, kan i undantagsfall utlandsskola omfatta svensk gymnasial skola.

8 §.

Skolenhet av utlandsskolan får inrättas,

om antalet elever på låg- och mellansta-dierna av grundskolan beräknas mera varaktigt uppgå till minst tolv.

Förskoleverksamhet får anordnas, om antalet barn beräknas bli minst åtta.

Högstadium av grundskolan får anordnas, om antalet elever beräknas bli minst fem i varje årskurs.

Stadium av grundskolan och förskoleverksamhet får bibehållas i utlandsskola även om elevantalet under något läsår är lägre än som anges i första till tredje styckena.

9 §.

Skolenhet av utlandsskolan inrättas efter medgivande av utlandsskolnämnden. I samband med inrättandet fastställer nämnden skolans organisation.

Huvudman m. m.

10 §.

Huvudman för skolenhet av utlandsskolan är en för driften av skolenheten bildad förening. Utlandsskolnämnden kan bestämma, att skolenheter inom visst område skola ha samma huvudman. Huvudmannen svarar för de kostnader för skolenheten och därtill hörande verksamhet, som ej täckas av andra medel.

Förening skall ha minst 10 medlemmar.

För förening skall finnas en styrelse med säte i det land där skolan finnes.

Utlandsskolnämnden fastställer stadgar för förening.

11 §.

Ärende som ankommer på förening avgöres på föreningsstämma, om annat ej följer av bestämmelserna i 12 och 13 §§.

12 §.

Av styrelsen avgöras frågor om förvaltning och verkställighet, intagning av elever och skiljande av elev från skolan, angelägenheter som föreningsstämman hänskjuter till styrelsen.

13 §.

Styrelsen skall

tillse att verksamheten vid skolenheten bedrivs ändamålsenligt och gällande föreskrifter iakttagas,

anskaffa lämpliga lokaler till skolan och möblerade bostäder till lärarna,

verka för samarbete mellan hem och skola,

lämna utlandsskolnämnden begärda uppgifter och verkställa nämndens beslut rörande skolan.

Styrelsens ledamöter skola skaffa sig personlig kännedom om verksamheten vid skolenheten.

14 §.

Styrelsen äger överlämna åt ledamot av styrelsen att avgöra ärende eller grupp av ärenden, som ej är av beskaffenhet att prövningen bör ankomma på styrelsen.

15 §.

Styrelsen skall bestå av sju ledamöter. Av dessa utser utlandsskolnämnden en ledamot och föreningsstämman fem ledamöter. Studierektor är självskriven ledamot. Av de ledamöter som stämman utser skola minst tre vara föräldrar till elever vid skolenheten.

Ordförande i styrelsen väljes av stämman bland de ledamöter som utses av nämnden eller stämman. Styrelsen utser inom sig vice ordförande och andra funktionärer.

För varje ledamot som utses av nämnden eller stämman väljes i samma ordning en suppleant.

Ordförande och övriga ledamöter samt suppleanter utses för högst tre år. Ledamot får vara ordförande högst sex år i följd.

16 §.

Ledamot av styrelsen får ej närvara, när styrelsen behandlar ärende, som personligen rör honom eller någon ho-

nom närstående, som avses i 4 kap. 13 § 2. rättegångsbalken.

17 §.

Styrelsen sammanträder på kallelse av ordföranden.

Styrelsen är beslutför, när ordföranden eller vice ordföranden och minst tre andra ledamöter äro närvarande.

Som styrelsens beslut gäller den mening varom de flesta förena sig eller, vid lika röstetal, den mening som ordföranden biträder.

18 §.

Ärende avgöres efter föredragning som ankommer på studierektor eller på särskilt förordnad föredragande. Genom särskilt beslut får medges, att ärende som handläggas enligt 14 § avgöres utan föredragning.

Ordförande får själv övertaga beredning och föredragning av ärende.

19 §.

Vid sammanträde med styrelsen föres protokoll.

Om någon som deltagit i den slutliga handläggningen av ärende eller föredraganden har skiljaktig mening, skall denna antecknas till protokollet.

Grundskolan

20 §.

Vid skolenhet av utlandsskolan skall grundskolan i fråga om arbete och elever anordnas och drivas enligt väsentligen de grunder som tillämpas för grundskolan i Sverige. Specialundervisning och särskild undervisning meddelas dock endast i mån av tillgång på lärare.

Närmare föreskrifter om verksamheten meddelas av utlandsskolnämnden.

21 §.

Om särskilda skäl föreligga, får elev skiljas från skolenheten.

Förskolan

22 §.

Verksamheten i förskolan vid skolenhet av utlandsskolan bedrivs enligt de grunder som tillämpas för lekskolor och daghem i Sverige, varvid beaktas de särskilda förhållandena i det land där skolan är belägen. Om skolplikten i detta land inträder vid lägre ålder än i Sverige, bör verksamheten om möjligt anordnas så att barn till utlandssvenskar kunna fullgöra sin skolplikt i förskolan vid skolenheten av utlandsskolan.

Verksamheten i förskolan pågår under omkring 39 veckor om året och skall om möjligt förläggas till den tid som utgör läsåret för grundskolan av skolenheten. Verksamheten omfattar tre till fem timmar om dagen under fem arbetsdagar i veckan.

23 §.

I förskolan mottagas barn som äro minst tre år och ej uppnått den för grundskolan gällande skolåldern.

Antalet grupper i förskolan bestämes av utlandsskolnämnden.

Skolhälsovård

24 §.

För elever vid utlandsskolan, inberäknat förskolan, anordnas skolhälsovård.

Denna har till ändamål att bevara elevernas själsliga och kroppsliga hälsa och verka för sunda levnadsvanor hos dem. Den skall främst vara av förebyggande natur och ej avse egentlig sjukvård.

25 §.

För skolhälsovården skall finnas en skolläkare. Skolsköterska bör kunna anlitas vid förekommande behov.

Där förhållandena det medge, bör hållas regelbundet återkommande läkarmottagning.

26 §.

Elev skall läkarundersökas vid intag-

ning i utlandsskola och därefter vartannat år.

Dessutom skall elev, som är klen, sjuk eller sjukdomshotad (kontrollbarn), läkarundersökas så ofta skolläkaren finner det behövt. Undersökning skall även ske av elever, som studierektor, lärare eller föräldrarna särskilt hänvisat till skolläkaren eller som denne eljest finner vara i behov av undersökning.

Elevhem

27 §.

I anslutning till skolenhet av utlandsskolan kan efter medgivande av Kungl. Maj:t inrättas elevhem.

Elevhem har samma huvudman och styrelse som skolenheten.

28 §.

Elevhem organiseras och drives väsentligen enligt de grunder som tillämpas för elevhem i Sverige med beaktande av de särskilda förhållandena i det land där hemmet finnes.

För varje elevhem fastställer utlandsskolnämnden ett reglemente med närmare bestämmelser om verksamheten.

29 §.

I elevhem mottages elev i utlandsskolan samt i mån av plats annan svensk elev och, om särskilda skäl föreligga, annan studerande från Sverige eller annat nordiskt land.

Undervisning i grupp

30 §.

Undervisning i grupp enligt 4 § b) får anordnas på ort i utlandet, där utlandsskola finnes.

Undervisningen kan omfatta förskoleverksamhet och grundskoleundervisning enligt de närmare föreskrifter utlandsskolnämnden meddelar.

31 §.

Undervisning i grupp anordnas efter medgivande av utlandsskolnämnden, om särskilda skäl föreligga och antalet

barn som skola deltaga är lägst sex.

Huvudman är förening eller enskild person som nämnden godtagit.

Internationell skola

32 §.

Internationell skola skall i fråga om läroplan, intagning av elever, elevernas fostran och arbetets allmänna inriktning väsentligen motsvara svensk grundskola eller gymnasial skola.

I skolan kan ingå förskoleverksamhet, om första läsundervisning, i den mån sådan förekommer för svensk elev, meddelas på svenska språket.

33 §.

Internationell skola skall uppfylla de villkor, som ställas på svensk utlandsskola, om utlandsskolnämnden ej medger undantag.

Undervisning i svenska språket och om svenska förhållanden skall meddelas svensk elev i en omfattning som utlandsskolnämnden godtagit.

34 §.

Svensk undervisning vid internationell skola inrättas efter medgivande av utlandsskolnämnden, som även fastställer avdelningens organisation.

Som villkor för godkännande gäller, att för elev räknat bidragen för icke svenska elever ej äro lägre än svenska statens bidrag för svenska elever.

35 §.

Skolhälsovård enligt 24—26 §§ kan efter medgivande av utlandsskolnämnden anordnas för svensk elev vid internationell skola.

Annan undervisning

36 §.

Korrespondensundervisning i ämne eller ämnen, som ingå i läroplanen för svensk grundskola eller gymnasial skola, kan av utlandsskolnämnden anordnas i anslutning till utlandsskola eller undervisning i grupp eller genom di-

rikt kontakt med eleven och dennes föräldrar.

37 §.

Undervisning i svenska språket och om svenska förhållanden bör, där så kan ske, av utlandsskolnämnden anordnas för svenska elever i utländsk skola.

Nordisk samverkan

38 §.

Utlandsskolnämnden skall verka för att undervisning och därtill hörande verksamhet samordnas för utlandssvenskars barn och barn till medborgare i andra nordiska länder på samma ort i utlandet.

39 §.

Om Kungl. Maj:t så bestämmer, intagas i utlandsskola barn, vilkas föräldrar äro i utlandet bosatta medborgare i annat nordiskt land, på samma villkor som svenska elever.

Utlandsskola bör medverka till att stödundervisning i annat nordiskt lands språk kommer till stånd, om erforderlig undervisning i språket ej meddelas på orten.

Personal i utlandet

Utlandsskolan

Allmänna bestämmelser

40 §.

Vid utlandsskolan finnas studierektorer, lärare och annan erforderlig personal.

Studierektor och lärare äro statligt anställda hos utlandsskolnämnden.

Annan personal är anställd hos huvudmannen.

41 §.

I fråga om anställda vid utlandsskolan äga bestämmelserna i 8 kap. 2—5 §§ skolstadgan den 6 juni 1962 (nr 439) motsvarande tillämpning.

42 §.

För studierektor och lärare jämställes tjänstgöring i utlandsskolan med mot-

svarande tjänstgöring i skola i Sverige, om annat ej anges.

Studierektor

43 §.

Vid varje skolenhet finnes en arvodes-tjänst som studierektor. Tjänsten är för-enad med lärartjänst vid skolenheten. Om särskilda skäl föreligga och innehavaren har erforderlig lärarutbildning, kan arvodestjänsten som studierektor vara fristående.

44 §.

Studierektor skall närmast under styrelsen för skolenheten

a) utöva den pedagogiska ledningen och tillsynen över skolenheten,

b) främja samarbetet mellan hemmen och skolan,

c) i samråd med skolläkaren vaka över de hygieniska förhållandena i skolan,

d) sörja för att böcker och annan undervisningsmateriel anskaffas och användes på lämpligt sätt,

e) under ferietid fullgöra uppgifter som höra till hans arbete och som ej lämpligen kunna fullgöras under läs-året.

45 §.

I fråga om skolförvaltningen skall studierektor särskilt

a) besluta i ärende som styrelsen enligt 14 § överlämnar åt honom,

b) vara styrelsens sekreterare, om styrelsen ej utser annan,

c) ha tillsyn över lokaler, inredning och undervisningsmateriel samt regelbundet inventera dessa tillgångar.

46 §.

För studierektors tjänsteutövning gäller utöver bestämmelserna i 44 och 45 §§ den instruktion, som styrelsen fastställer med ledning av en av utlandsskolnämnden utfärdad normalinstruktion.

Studierektors undervisningsskyldighet på tjänsten som lärare nedsättes av

utlandsskolnämnden med 2—8 veckotimmar.

Lärare

47 §.

I utlandsskolan finnas statliga tjänster som förskollärare, småskollärare, folk-skollärare, lärare i läroämnena, lärare i yrkesämnena och övningslärare.

48 §.

Lärare anställas som extra ordinarie eller extra lärare med minst halv tjänstgöring.

Den som i Sverige innehar ordinarie tjänst som lärare, för vilken avlöningsförmånerna fastställas under medverkan av Kungl. Maj:t eller myndighet som Kungl. Maj:t bestämmer, kan, om han beviljas tjänstledighet, efter ansökan förordnas att uppehålla tjänst som lärare vid utlandsskolan.

Dessutom kan lärare anställas som timplärare eller pensionsavgången lärare.

49 §.

Tjänst som lärare vid utlandsskolan inrättas efter beslut av utlandsskolnämnden.

Vid utlandsskola med minst 12 elever på grundskolans låg- och mellanstadier får i mån av behov två heltidstjänster som lärare inrättas.

50 §.

Tjänst som lärare avser tjänstgöring i utlandsskolan och, om så erfordras, undervisning enligt 4 § b)—e). Förordnande om tjänstgöring gäller tills vidare och för viss ort.

51 §.

I fråga om behörighet till lärartjänst skola bestämmelserna för motsvarande tjänst vid förskolan eller grundskolan i Sverige tillämpas.

Om särskilda skäl föreligga, kan utlandsskolnämnden medge sökande befrielse från behörighetsvillkor.

52 §.

Bestämmelserna om lärares allmänna

åligganden i 8 kap. 11—18 §§ skolstadgan äga motsvarande tillämpning på lärare vid utlandsskolan.

Lärare är skyldig att, om så erfordras, meddela undervisning dels i ämne eller på stadium, som ej ingår i tjänsten men där läraren kan anses äga förutsättningar att undervisa, dels i svenska språket och om svenska förhållanden åt svenska elever i annan skola än utlandsskola.

53 §.

Lärare är även skyldig att, om så erfordras, vid korrespondensundervisning handleda elev i utlandsskola eller annan elev. Vid sådan handledning anses antal elever svara mot antal veckotimmar enligt följande uppställning

Antal elever	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Antal veckotimmar	3	6	8	10	12	14	16	18	20	22	23	24

54 §.

Lärare, som medgivits rätt till ersättning för resa till och från Sverige under sommarferie, är skyldig att enligt utlandsskolnämndens bestämmande under ferien delta i lärarfortbildning av sådant slag, som normalt anordnas för svenska lärare.

55 §.

I tjänst som lärare kan ingå att meddela undervisning åt vuxna i svenska språket och om svenska förhållanden samt tjänstgöring som avser allmän information om svenska förhållanden.

56 §.

Heltidsanställd lärare är skyldig att mottaga möblerad tjänstebostad som anvisas honom.

Kan överenskommelse om hyran för bostaden ej träffas, bestämmer utlandsskolnämnden hyran.

Tjänstetillsättning

57 §.

Tjänst som studierektor eller lärare tillsättes av utlandsskolnämnden genom förordnande för högst tre år.

På heltidstjänst och tjänst som studierektor får förordnandetiden sammanlagt omfatta högst sex år. Därefter kan ytterligare förordnande meddelas först sedan läraren tjänstgjort inom skolväsendet i Sverige under minst två läsår. Om särskilda skäl föreligga, kan utlandsskolnämnden nedsätta sist nämnda tid.

58 §.

Tjänst som studierektor eller lärare vid utlandsskolan kungöres till ansökan ledig i den ordning utlandsskolnämnden bestämmer.

59 §.

Bestämmelserna om befordringsgrunder i 25 kap. 11 och 25 §§ skolstadgan äga motsvarande tillämpning i fråga om studierektor och lärare vid utlandsskolan, varvid tjänsternas speciella karaktär skall beaktas.

Styrelsen för den skolenhet, vid vilken tjänstgöringen skall förläggas, skall beredas tillfälle yttra sig över sökande till tjänsten. I brådskande fall får dock förordnande meddelas utan att yttrande från styrelsen inhämtats.

60 §.

Tjänst tillträdes utan hinder av att förordnandet på tjänsten ej vunnit laga kraft. Har den förordnade tillträtt tjänsten och blir efter besvär annan förordnad, skall för denne gälla den tillträdesdag utlandsskolnämnden bestämmer.

61 §.

Utan hinder av bestämmelserna i 57—60 §§ får enligt utlandsskolnämndens bestämmande styrelsen förordna timlärare eller pensionsavgången lärare för högst ett läsår i sänder.

62 §.

Annan personal vid utlandsskola än studierektor och lärare anställs av styrelsen.

Ledighet och vikariat

63 §.

Tjänstledighet för studierektor och lärare beviljas under tid, som ensam eller i omedelbar följd med tidigare tjänstledighet omfattar högst sex månader, av styrelsen samt under längre tid av utlandsskolnämnden.

64 §.

Vikarie för studierektor eller lärare förordnas av styrelsen, om denna beviljat tjänstledigheten, och i annat fall av utlandsskolnämnden.

65 §.

Studierektor samt ordinarie och extra ordinarie lärare äga åtnjuta ferier under den tid av året som ej utgör läsår, om annat ej följer av denna kungörelse eller annan bestämmelse som Kungl. Maj:t meddelar.

Annan undervisning

66 §.

Lärare som fordras för undervisning enligt 4 § b)—e) äro statligt anställda hos utlandsskolnämnden.

Bestämmelserna i 41, 42, 47—61 och 64—65 §§ skola i tillämpliga delar gälla för lärare som avses i första stycket. Närmare föreskrifter om sådan lärares anställnings- och tjänstgöringsförhållanden meddelas av utlandsskolnämnden. Om minst 12 elever deltaga i lärarledd korrespondensundervisning på en ort, kan särskild tjänst som handledare inrättas.

Finnas minst 12 elever vid internationell skola, kan i mån av behov två heltidstjänster som lärare inrättas.

Elevhem

67 §.

Vid elevhem finnes en statlig tjänst som

föreståndare. Är antalet platser i hemmet minst 30, får efter medgivande av utlandsskolnämnden inrättas en statlig tjänst som biträdande föreståndare.

Annan erforderlig personal vid hemmet är anställd hos huvudmannen.

68 §.

Utlandsskolnämnden meddelar närmare bestämmelser om föreståndare och biträdande föreståndare.

Statsbidrag m. m.*Studierektorer och lärare*

69 §.

Kostnad för avlöningsförmåner till studierektor och lärare för undervisning enligt 4 § bestrides av statsmedel.

70 §.

Kostnad för flyttning ersättes heltidsanställd lärare i samband med att tjänst på ort i utlandet tillträdes eller frånträdes. Frånträdes tjänst före utgången av tiden för förordnandet, prövar utlandsskolnämnden om ersättning skall utgå.

71 §.

Heltidsanställd lärare erhåller ersättning för kostnad för resor vartannat år till och från Sverige under sommarferierna.

Lokaler m. m.

72 §.

Skolenhet av utlandsskolan skall ha tillgång till lämplig mark samt vara försedd med lokaler, inredning, bibliotek och annan utrustning, som fordras för en tidsenlig utbildning.

Skolenhet skall förläggas till plats, som är lämplig med hänsyn till elevernas resor.

73 §.

Till huvudman för utlandsskola utgår statsbidrag till hyra av mark och lokaler för skolenheten med högst hela kostnaden.

Beslut om statsbidrag meddelas av utlandsskolnämnden. Om bestämmelserna i 72 § ej äro helt uppfyllda, äger nämnden minska eller innehålla statsbidraget.

74 §.

Efter medgivande av Kungl. Maj:t utgår statsbidrag till huvudman för utlandsskola för förvärv av mark och lokaler för skolenheten eller tillhandahåller svenska staten huvudmannen mark och lokaler.

75 §.

Till huvudman för internationell skola kan för kostnad för mark och lokaler för skolenheten utgå statsbidrag som utlandsskolnämnden bestämmer.

Hyres mark och lokaler, äga bestämmelserna i 73 § motsvarande tillämpning. Statsbidrag får då ej utgå till större del av kostnaden än som motsvarar andelen svenska elever i skolenheten.

76 §.

Kräves särskild lokal för undervisning i grupp eller för undervisning, som vid sidan av annan skolgång meddelas i svenska språket och om svenska förhållanden, utgår statsbidrag enligt utlandsskolnämndens bestämmande för kostnad för hyra av lokalen.

Skolhälsovård

77 §.

Till kostnad för skolhälsovård enligt 24—26 och 35 §§ utgår statsbidrag med 10 kronor för elev och läsår.

Undervisningsmateriel

78 §.

Kostnad för stadigvarande undervisningsmateriel för undervisning som avses i 4 § bestrides av statsmedel. Som sådan materiel räknas även skolbibliotek och laboratorieutrustning.

Materielen tillhandahålles av utlands-

skolnämnden eller anskaffas i utlandet enligt nämndens anvisningar.

79 §.

Elev skall i skälig omfattning tillhandahållas materiel som fordras för en tidsenlig undervisning enligt 4 §, inberäknat utländska läroböcker som ej strida mot den uppfattning om ungdomens fostran och utbildning som råder i Sverige.

Materielen tillhandahålles genom utlandsskolnämndens försorg eller anskaffas i utlandet.

Kostnad för läroböcker och korrespondenskurser bestrides av statsmedel. För annan materiel utgår statsbidrag med 40 kronor för elev och läsår.

Skolskjutsar

80 §.

Kostnad för svensk elevs dagliga resor med allmänna färdmedel mellan hemmet och utlandsskola, internationell skola eller lokal för undervisning i grupp bestrides av statsmedel. Användes särskilt färdmedel, utgår ersättning enligt grunder som utlandsskolnämnden bestämmer, dock med högst 3 kronor för elev och dag.

Skolmåltider

81 §.

Anordnas skolmåltider vid utlandsskola och stå måltiderna öppna för alla elever som önska deltaga däri, utgår statsbidrag med 1 krona för elev och läsdag. Detsamma gäller i fråga om svenska elever vid internationell skola.

Elevhem

82 §.

Vid elevhem som är knutet till utlandsskola utgår av statsmedel ersättning för kostnad för avlönande av föreståndare och biträdande föreståndare. I övrigt utgår statsbidrag om Kungl. Maj:t så bestämmer.

Åtgärder i Sverige

Information

83 §.

Genom utlandsskolnämndens försorg sammanställas uppgifter om möjligheterna för utlandssvenskars barn att få svensk undervisning i utlandet och i Sverige. Sammanställningarna tillhandahållas utlandssvenskarna på lämpligt sätt.

84 §.

Utlandsskolnämnden skall, i mån av tillgång på personal och medel, stå utlandssvenskar till tjänst med enskild upplysning och rådgivning i frågor rörande deras barns skolgång.

Intagning i skolor i Sverige

Intagning i kommunala skolor

85 §.

Vid intagning av elever i gymnasium, fackskola eller yrkesskola med kommun som huvudman jämställas barn och ungdom, vilkas föräldrar äro utlandssvenskar, med dem som tillhöra skolans elevområde.

Motsvarande gäller i fråga om intagning i landstingskommuns yrkesskola.

86 §.

Den som genomgått årskurs 9 i grundskolan av utlandsskolan eller motsvarande årskurs av internationell skola som anordnats enligt 4 § och 32—34 §§ efter att de två senaste åren ha varit elev i sådan skola äger rätt att intagas i årskurs 1 av kommunalt gymnasium, om han fyller behörighetsvillkoren i 12 kap. 1 § skolstadgan, och i årskurs 1 av kommunal fackskola, om han fyller behörighetsvillkoren i 16 kap. 1 § skolstadgan.

87 §.

Utlandssvensk, som genomgått utländsk eller internationell skola, som ej kan jämföras med svensk grundskola, intages som elev i svensk grundskola eller

som extra elev i kommunalt gymnasium eller kommunal fackskola i årskurs och linje eller tillvalsgrupp, som finnes vara lämpligast för honom.

Bristande kunskaper i svenska, svensk historia, svensk geografi, svensk samhällskunskap eller kristendomskunskap (religionskunskap) skall ej medföra annan placering än sökanden önskar, om han förutses kunna komplettera bristerna under det första året i skolan.

I ärende om intagning enligt denna paragraf skall, om så erfordras, yttrande inhämtas av utlandsskolnämnden.

Extra elev enligt första stycket antages efter ett års skolgång eller tidigare som elev vid gymnasiet eller fackskolan, om han då i fråga om kunskaper fyller villkoren härför. Prövningen ankommer på kollegiet.

88 §.

Vid intagning av utlandssvenskars barn i gymnasium eller fackskola med kommun som huvudman gäller, att antalet elever i klass får ökas med högst tre utöver eljest för klassen föreskrivet högsta antal samt att sådan intagning, efter medgivande av skolöverstyrelsen, kan föranleda att ytterligare klass anordnas.

Intagning i vissa internatskolor

89 §.

Efter medgivande av Kungl. Maj:t kan vid statsunderstödd privatskola med elevhem (internatskola) högst 60 procent av platserna vid internatet förbehållas utlandssvenskars barn.

På platser som avses i första stycket intagas elever av en central intagningsnämnd eller, om intagning sker under pågående läsår, av utlandsskolnämnden.

Instruktion för den centrala intagningsnämndens arbete fastställs av skolöverstyrelsen efter förslag av utlandsskolnämnden.

90 §.

Ordförande i central intagningsnämnd enligt 89 § är utlandsskolnämndens ordförande. Ledamöter äro rektorerna i de internatskolor som mottaga eleverna och, enligt utlandsskolnämndens bestämmande, representant för annat elevhem, som i större utsträckning mottager utlandssvenskars barn. Sådan representant utses av styrelsen för elevhemmet.

Sekreterare är utlandsskolinspektören.

91 §.

Ansökan om intagning i internatskola, som avses i 89 §, ställes till utlandsskolnämnden.

Vid intagningen skola behörighetsvillkoren för intagning i motsvarande skolor i det allmänna skolväsendet och bestämmelserna i 85—88 §§ i tillämpliga delar gälla.

Vid läsårets början skola enligt skolöverstyrelsens bestämmande sammanlagt högst 15 av de för utlandssvenskarnas barn avsedda platserna i internatskolorna hållas obesatta i grundskola, gymnasium och fackskola för att kunna besättas under pågående läsår.

Pedagogiska åtgärder

92 §.

Genom utlandsskolnämndens försorg få på sommaren anordnas preparandkurser för utlandssvenskars barn som efter längre vistelse i utlandet ämna söka vinna inträde i skolväsendet i Sverige.

Kurser anordnas i ämnen där starkt behov av kompletterande undervisning föreligger.

Kurserna stå i mån av plats öppna även för barn till utlänningar, som inflyttat till Sverige.

För undervisningen vid kurserna får avgift ej uttagas.

93 §.

För barn och ungdom, vilkas föräldrar

äro utlandssvenskar och som vistats i utlandet under längre tid, anordnas stödundervisning enligt föreskrifter som skolöverstyrelsen meddelar. Sådan stöd- undervisning kan anordnas för kortare tid än en termin.

Inackordering

Inackorderingshem

94 §.

Utlandsskolnämnden skall skaffa upp- gifter om lämpliga inackorderingshem för barn och ungdom som ha utlands- svenska föräldrar. Uppgifter böra i för- sta hand inhämtas från orter med gym- nasiala skolor av olika slag, där utlands- svenskars barn förutses vilja fullgöra sin skolgång.

95 §.

Utlandsskolnämnden skall på begäran lämna utlandssvensk uppgift om inac- korderingshem. På nämnden skall ej ankomma att biträda vid träffande av avtal om inackordering.

I fråga om tillsyn av inackorderade elever i det allmänna skolväsendet gälla särskilda bestämmelser som skolöver- styrelsen meddelar.

Elevhem

96 §.

Utlandsskolnämnden skall verka för att platser vid elevhem stå till utlands- svenskarnas förfogande.

97 §.

Efter medgivande av Kungl. Maj:t in- rättas särskilda elevhem med platser för utlandssvenskars barn. Om sådana elevhem och elevhem vid internatskolor enligt 89 § gälla särskilda bestämmelser som Kungl. Maj:t meddelar.

Sådana elevhem äro knutna till det allmänna skolväsendet i kommunen.

98 §.

Om vid statsunderstött elevhem, som är knutet till det allmänna skolväsendet,

och som ej avses i 97 §, platser ej kunna besättas, skall detta anmälas till ut- landsskolnämnden. Nämnden äger be- sätta platserna med utlandssvenskars barn.

Statsbidrag m. m.

99 §.

För elev eller extra elev, vilkens för- äldrar äro utlandssvenskar, vid gymna- sium, fackskola eller yrkesskola med kommun som huvudman, utgår stats- bidrag till huvudmannen enligt grunder och med belopp som gäller i fråga om ersättning, som annan kommun skall erlægga, när elever från kommunen gå i den gymnasiala skolan.

Statsbidrag enligt motsvarande grun- der utgår, då elev med utlandssvenska föräldrar intagas i landstingskommuns yrkesskola eller i enskild skola.

Ersättning enligt denna paragraf ut- betalas av utlandsskolnämnden.

100 §.

För undervisningen vid internatskola som avses i 89 § utgår statsbidrag, var- vid bestämmelserna i kungörelsen den 4 mars 1966 (nr 115) om statsbidrag till driftkostnader för gymnasiala skolor skola äga motsvarande tillämpning.

Finnas vid skolan elever som intagits i elevhemmet enligt styrelsens bestäm- mande, minskas statsbidraget enligt första stycket i förhållande till antalet sådana elever. Minskningen bestämmes med hänsyn till antalet elever vid läs- årets början.

101 §.

Till skollokaler och stadigvarande un- dervisningsmateriel vid internatskola utgår statsbidrag med belopp som Kungl. Maj:t för varje särskilt fall be- stämmer.

I fråga om internatskolas elevhem ut- går statsbidrag enligt särskilda bestäm- melser som Kungl. Maj:t meddelar.

102 §.

Kostnad för preparandkurser enligt 92 § bestrides av statsmedel, i den mån avgift för inackordering ej uttages.

Till kostnad för stödundervisning enligt 93 § utgår statsbidrag enligt de grunder som eljest gälla för undervisningen vid skolan.

Besvär

103 §.

Talan mot beslut av styrelsen för utlandsskola föres hos utlandsskolnämnden genom besvär.

Förslag till Kungl. Maj:ts instruktion för utlandsskolnämnden

Inledande bestämmelser

1 §.

Allmänna verksstadgan den 3 december 1965 (nr 600) skall, med undantag av 3 § 2 och 9 § samt i övrigt på sätt som följer av denna instruktion, tillämpas på utlandsskolnämnden.

Med chefen förstås vid tillämpningen av 5 § verksstadgan nämndens ordförande och i övrigt utlandsskolinspektören.

2 §.

Uppgifter

Nämnden har till uppgift att enligt kungörelsen den — — — (nr) om undervisning åt utlandssvenskars barn utöva ledningen och tillsynen av verksamheten enligt kungörelsen.

3 §.

Det åligger nämnden särskilt att

verka för att arbetet bedrivs ändamålsenligt och tillse att det fortgår enligt gällande föreskrifter,

tillse att lämpliga lärare anställas för undervisningen i utlandet av utlandssvenskars barn,

främja lärarnas fortbildning,

vaka över anskaffningen av pedagogiska hjälpmedel för undervisningen i utlandet,

bedriva upplysningsverksamhet om möjligheterna att bereda utlandssvenskars barn svensk undervisning i utlandet och i Sverige,

i fråga om elever från utländska skol-system svara för pedagogisk rådgivning

rörande undervisningen i svenska skolor samt verka för att deras skolgång i Sverige underlättas,

före den 1 juni till skolöverstyrelsen avge förslag till anslagsframställningar hos nästa års riksdag,

svara för den omedelbara inspektionen av utlandsskolorna och annan undervisning i utlandet under nämndens inseende.

4 §.

Nämnden äger av skolor under inseende av skolöverstyrelsen eller annan central förvaltningsmyndighet få upplysningar om undervisningen av utlandssvenskars barn.

5 §.

Nämnden äger rätt att av skolnämnden för Stockholms stad och Stockholms län få biträde i utbildningsfrågor och med fortbildningen av lärare vid utlandsskolorna.

Organisation

6 §.

Nämnden består av ordförande och fyra andra ledamöter. Nämnden utser inom sig vice ordförande.

För var och en av ledamöterna skall finnas en personlig suppleant.

7 §.

Hos nämnden finnes en utlandsskolinspektör. Inspektören är chef för nämndens kansli.

8 §.

Hos nämnden äro i övrigt anställda tjänstemän enligt personalförteckning

och annan personal i mån av behov och tillgång på medel.

I mån av behov och tillgång på medel äger nämnden anlita experter och sakkunniga.

Ärendenas handläggning

9 §.

Av nämnden i plenum avgöras

1. frågor om inrättande av skolenhet av utlandsskolan, om stadgar för förening som är huvudman för utlandsskola och om statsbidrag till internationell skola,

2. pedagogiska frågor av allmän eller principiell natur,

3. frågor om reglemente för elevhem i utlandet,

4. frågor om normalinstruktion för studierektor och föreskrifter om anställnings- och tjänstgöringsförhållanden för lärare i utlandet,

5. frågor om förordnande av studierektor eller lärare för minst ett läsår,

6. frågor om disciplinstraff, åtalsanmälan, flyttningsskyldighet, avstängning från tjänsten eller läkarundersökning,

7. besvärsmål,

8. frågor om anslag till nämndens verksamhet,

9. frågor om tillsättning av tjänster hos nämnden och tillkallande av experter och sakkunniga,

10. frågor om yttrande över betänkande,

11. andra frågor av större vikt.

10 §.

Nämnden sammanträder i plenum på kallelse av ordföranden.

Utlandsskolinspektören äger rätt att deltaga i nämndens överläggningar.

11 §.

I pleniärende är nämnden beslutför, när ordföranden eller vice ordföranden och minst två andra ledamöter äro närvarande. Viktigare pedagogisk fråga

får ej avgöras utan att en av de ledamöter, som tillsatts efter förslag av skolöverstyrelsen enligt 20 §, deltagar i handläggningen.

Som nämndens beslut gäller den mening varom de flesta förena sig eller, vid lika röstetal, den mening som ordföranden biträder. Om omröstning i fråga som avses i 9 § 6 gälla särskilda bestämmelser.

12 §.

Ärende, som icke skall avgöras i plenum, avgöres enligt nämndens bestämmande av ledamot i nämnden, utlandsskolinspektören eller annan tjänsteman hos nämnden.

13 §.

I ordförandens frånvaro må ej fattas beslut i pleniärende av större vikt, som kan anstå utan olägenhet, eller utan hans medgivande vidtagas åtgärd, som rubbar eller ändrar av nämnden meddelade föreskrifter eller tillämpade grunder.

14 §.

Ärende avgöres efter föredragning som ankommer på utlandsskolinspektören eller på särskilt förordnad föredragande. Nämnden får medge, att ärende som handlägges enligt 12 § avgöres utan föredragning.

15 §.

Om någon som närvarit vid den slutliga handläggningen av ärende eller föredraganden har skiljaktig mening, skall denna antecknas.

16 §.

Ordföranden, utlandsskolinspektören eller, efter beslut av inspektören, annan tjänsteman äger infordra förklaring, upplysning eller yttrande i ärende hos nämnden.

Inspektion m. m.

17 §.

Nämndens inspekterande verksamhet utövas av utlandsskolinspektören eller

särskilt tillkallade experter. Som expert må nämnden utse ledamot i nämnden.

18 §.

Vid utlandsskola skall förrättas inspektion eller göras besök om möjligt minst en gång vart tredje år samt eljest då särskild anledning därtill förekommer.

Nämnden skall årligen fastställa resplan för regelbundna inspektioner och besök.

Redogörelse för inspektion eller besök skall inom sex månader tillställas nämnden.

19 §.

I fråga om inspektion och besök vid utlandsskola eller inspektion av annan svensk undervisning i utlandet skola bestämmelserna i 19—21 §§ instruktionen för länsskolnämnderna den 3 december 1965 (nr 741) i tillämpliga delar gälla.

Tjänstetillsättning

20 §.

Styrelsens ordförande och övriga ledamöter samt suppleanter för dem förordnas av Kungl. Maj:t för högst fyra år i sänder.

Av ledamöterna förordnas en efter förslag av Utlandssvenskarnas förening och två efter förslag av skolöverstyrelsen. I samma ordning förordnas suppleanter.

21 §.

Tjänst som utlandsskolinspektör tillsättes av Kungl. Maj:t efter förslag av utlandsskolnämnden. Tjänsten tillsättes genom förordnande för viss tid. Fortsatt förordnande kan meddelas, om det finnes vara till fördel för nämndens verksamhet.

Övriga tjänster tillsätts och annan personal antages av nämnden.

22 §.

Behörig till tjänst som utlandsskolinspektör är den som är behörig till ordinarie tjänst såsom småskollärare, folkskollärare eller lärare i läroämnen vid grundskolan och har erfarenhet av undervisning inom grundskolan.

Besvär

23 §.

Talan mot nämndens beslut föres hos Kungl. Maj:t genom besvär, om annat ej är föreskrivet.

I fråga om sådant beslut om eller förslag till tjänstetillsättning eller sådant beslut att icke tillsätta tjänst som tillkännages genom anslag eller kungöres i Post- och Inrikes Tidningar räknas besvärstiden från den dag då anslaget skedde hos den myndighet som meddelat beslutet eller avgivit förslaget eller då kungörandet skedde. Detsamma gäller beslut om långtidsvikariat som tillsättes i samma ordning som tjänsten.

Förslag till Kungl. Maj:ts kungörelse om elevhem av rikskaraktär

Allmänna bestämmelser

1 §.

För barn och ungdom som ha utlands-svenska föräldrar eller ha styrkt behov av miljöbyte anordnas elevhem enligt bestämmelserna i denna kungörelse. Sådant elevhem kan ingå som enhet i elevhem med även andra elever.

I fråga om elevhem vid vissa internatskolor iakttagas bestämmelserna i 37—40 §§.

2 §.

Huvudman för elevhem enligt 1 § är den kommun där elevhemmet finnes. Styrelse för elevhem är skolstyrelsen i kommunen.

Om särskilda skäl föreligga, kan landstingskommun, enskild stiftelse eller enskild förening vara huvudman för elevhem. Styrelse för sådant elevhem utses av huvudmannen.

3 §.

Elevhem inrättas efter medgivande av Kungl. Maj:t.

4 §.

Elevhem står under inseende av skolöverstyrelsen och länskolnämnd.

5 §.

Bedrives ej verksamheten vid elevhem på tillfredsställande sätt, skall länskolnämnden förelägga styrelsen att vidtaga erforderliga åtgärder.

6 §.

Erforderliga föreskrifter om elevhem meddelas av styrelsen i reglemente med

ledning av normalreglemente som skolöverstyrelsen utfärdar.

Intagning i elevhem

7 §.

I elevhem enligt 1 § mottagas barn och ungdom för skolgång i grundskolan, kommunal gymnasial skola eller landstingskommuns yrkesskola.

Elev vid enskild skola under skolöverstyrelsens inseende som är behörig att intagas i motsvarande kommunala skola får även mottagas i elevhemmet.

Vid intagning i elevhem skall i första hand beaktas sökandens behov av inackordering i elevhemmet.

8 §.

Av platserna i elevhem skola omkring 60 procent förbehållas utlandssvenskars barn och återstående platser besättas med elever, som äro i styrkt behov av miljöbyte.

I den mån platserna ej besättas med elever som avses i första stycket, kan i elevhem mottagas elever från orter utan tillgång till den skolutbildning som erbjudes på den ort där elevhemmet finnes.

9 §.

I elevhem intagas utlandssvenskars barn av en central intagningsnämnd eller utlandsskolnämnden enligt bestämmelserna för intagning av sådana barn i vissa internatskolor.

På övriga platser intagas elever av en intagningsnämnd, som består av tre ledamöter. Ordförande är rektor vid

skola som intager elever inackorderade i elevhemmet. Ordföranden utses av styrelsen för elevhemmet. En ledamot är skolkurator eller skolpsykolog som styrelsen för hemmet utser eller, om landstinget är huvudman för hemmet, länskolpsykologen. En ledamot utses av länskolnämnden.

Elevhems utformning

10 §.

Elevhem inrättas på ort, vars skolväsen ger goda möjligheter till val mellan olika utbildningsvägar.

11 §.

Elevhem omfattar högst omkring 120 elevplatser fördelade på enheter med 30—40 platser.

12 §.

I varje enhet och elevhem böra rymmas tjänstebostäder för föreståndare och biträdande föreståndare.

13 §.

Elevhem skall ha erforderliga utrymmen för studier och fritidssysselsättning samt i sin närhet ha tillgång till plats för lekar och idrott utomhus.

Verksamheten vid elevhem

14 §.

Verksamheten vid elevhem syftar till att ge eleverna kärleksfull omvårdnad och en god hemmiljö.

15 §.

I frågor som röra elevernas vård och uppfostran skall personalen samarbeta med föräldrarna. Föräldrarna skola ofördröjligen underrättas om svårare sjukdom eller olycksfall som drabbar elev och om åtgärder som vidtagas i anledning härav.

Personalen skall verka för gott samarbete mellan skola och elevhem.

16 §.

Eleverna skola i erforderlig omfattning beredas tillfälle till studier, lek och annan fritidssysselsättning.

I elevhem skola finnas lämpliga anordningar för spel och idrott.

17 §.

Under vistelsen i elevhem skola elever som gå i grundskolan få fri omvårdnad, däri inbegripet erforderlig läkarvård.

Eleverna skola, om så lämpligen kan ske, i elevhemmet få handledning i förekommande husliga göromål.

18 §.

Elev skall rätta sig efter de ordningsföreskrifter som gälla för elevhemmet, visa aktning och lydnad för hemmets personal samt eftersträva ett gott förhållande till övriga elever.

Kroppslig bestraffning eller kränkande behandling av elev får ej förekomma.

19 §.

Eleverna skola uppmuntras att aktivt medverka till att upprätthålla ordningen i elevhemmet.

20 §.

Verksamheten vid elevhem skall fortgå under den tid som läsåret omfattar för eleverna i hemmet.

Åtgärder för elevs tillrättaförande

21 §.

Har elev begått förseelse eller uppträtt olämpligt, skall föreståndaren genom samtal med eleven söka utreda orsaken till hans beteende, klargöra innebörden av det inträffade för honom och varna för upprepning.

22 §.

Vid upprepade förseelser eller fortsatt olämpligt uppträdande liksom vid allvarligare förseelse hänskjutes saken till förste föreståndaren, som skall utreda orsaken till beteendet i samverkan med föreståndaren, elevens lärare och föräldrar, skolläkaren, skolpsykolog och kurator samt vidtaga de åtgärder han finner vara lämpliga.

23 §.

Vinnes ej syftet med åtgärder enligt 22 §, hänskjutes ärendet till styrelsen. Styrelsen kan skilja eleven från elevhemmet.

24 §.

Föräldrarna skola snarast underrättas om åtgärd enligt 22 eller 23 §.

Personal

25 §.

I elevhem finnes en tjänst som förste föreståndare samt i varje enhet av hemmet en tjänst som föreståndare och en tjänst som biträdande föreståndare.

Dessutom skall i elevhem finnas annan erforderlig personal.

26 §.

I stället för tjänst med heltidstjänstgöring får inrättas deltidstjänster med sammanlagt heltidstjänstgöring.

27 §.

Kommunaltjänstemannalagen den 3 juni 1965 (nr 275) skall tillämpas på anställning som tjänsteman vid elevhem enligt denna kungörelse även då elevhemmet har enskild huvudman.

Stadgan den 3 december 1965 (nr 602) om vissa tjänstemän hos kommuner m. fl. skall, med undantag av 9 § och i övrigt på sätt som följer av bestämmelserna nedan i denna kungörelse, tillämpas på förste föreståndare, föreståndare och biträdande föreståndare.

28 §.

Tjänst som förste föreståndare, föreståndare eller biträdande föreståndare inrättas som ordinarie, extra ordinarie eller extra eller i fråga om deltidstjänst som arvodestjänst.

Ordinarie tjänst tillsättes med förordnande tills vidare.

29 §.

Behörig till tjänst som avses i 28 § är den som

a) är fri från sjukdom eller lyte, som medför olämplighet för tjänsten,

b) äger god förmåga att leda personal och gott sätt att behandla barn och ungdom,

c) i fråga om tjänst som förste föreståndare, har genomgått treårig utbildning som socialpedagog vid sociala barna- och ungdomsvårdsseminariet i Stockholm och, i fråga om annan tjänst, har med goda vitsord genomgått minst ettårig kurs vid skola för utbildning av internatföreståndare som staten godkänt eller äger därmed jämförlig utbildning,

d) har utbildning i barnpsykologi och barnsjukvård,

e) har praktisk erfarenhet av internatarbete bland barn och ungdom.

Om särskilda skäl föreligga, äger styrelsen medge dispens från villkor, som avses i första stycket c)—e).

30 §.

Tjänst som avses i 28 § tillsättes av styrelsen.

I fråga om tjänst som skall kungöras till ansökan ledig utfärdar styrelsen kungörelse i Post- och Inrikes Tidningar med föreläggande av tre veckors ansökningstid, räknat från dagen för kungörandet. Kungörandet anslås i styrelsens expedition.

Tillkännagivande av styrelsens beslut om tillsättning av sådan tjänst eller beslut att icke tillsätta tjänsten anslås i styrelsens expedition med uppgift om den dag då anslaget skedde.

31 §.

Äligganden för förste föreståndare, föreståndare och biträdande föreståndare anges i instruktion, som styrelsen antager med ledning av normalinstruktion som skolöverstyrelsen utfärdar. Instruktionen skall fastställas av länskolnämnden.

32 §.

Tjänsteman som anges i 31 § skall under tid närmast före och efter termin ombesörja det arbete, som fordras för verksamhetens påbörjande och avslutande.

Under var och en av nio kalendermånader varje läsår får han utan att vara tjänstledig vara fri från tjänstgöring högst fyra dygn, varav högst två i följd.

33 §.

Föreståndare skall fullgöra förste föreståndares åligganden, då dennes tjänst är ledig eller tjänstens innehavare är tjänstledig eller fri från tjänstgöring enligt 32 § andra stycket.

Detsamma gäller biträdande föreståndare i fråga om föreståndares åligganden.

34 §.

Åligganden för övrig personal anges i instruktion som styrelsen antager efter förslag av förste föreståndaren.

35 §.

Om ledighet och vikariat för tjänsteman som anges i 31 § beslutar styrelsen.

36 §.

I frågor som avses i 23 och 25 §§ stadgan om vissa tjänstemän hos kommuner m. fl. beslutar länsskolnämnden.

Fråga om läkarundersökning och avstängning enligt 26 § nämnda stadga prövas av skolöverstyrelsen.

Vissa internatskolor

37 §.

I statsunderstödd privatskola med elevhem (internatskola), där enligt särskilda bestämmelser platser förbehållas utlandssvenskars barn, skola återstående platser intill 90 procent av det sammanlagda antalet platser vid internatet förbehållas

dels elever med styrkt behov av miljöbyte,

dels elever, som i hemorten eller dess närhet ej ha tillgång till den skolutbildning som internatskolan erbjuder och för vilka annan lämplig inackordering ej kunnat ordnas.

Efter medgivande av styrelsen för skolan kunna i första stycket angivna elever intagas även på övriga platser vid internatet som ej förbehållas utlandssvenskars barn.

38 §.

I internatskola, som avses i 37 §, skall utom skolläkaren finnas en heltidsanställd sjuksköterska. Om skolläkaren ej är utbildad barnpsykiater, skall finnas tillgång till rådgivande psykiater eller psykolog.

Dessutom skola finnas tjänster som fritidsledare som motsvara sammanlagt en hel tjänst.

39 §.

I internatskola intagas elever, som avses i 37 §, av en intagningsnämnd, som består av rektor tillika ordförande, skolläkaren, eller, om denne ej är utbildad barnpsykiater, skolans rådgivande psykiater eller psykolog och en ledamot som länsskolnämnden utser.

Övriga elever, som ej äro barn till utlandssvenskar, intagas enligt bestämmande av styrelsen för skolan.

40 §.

Bestämmelserna i 8 §, 9 § andra stycket, 10 § och 17 § första stycket äga icke tillämpning i fråga om internatskola.

Statsbidrag m. m.

41 §.

Till kostnad för lokaler för elevhem samt till inredning och inventarier utgår statsbidrag med belopp, som bestämmas av Kungl. Maj:t i varje särskilt fall.

42 §.

Till kostnad för driften av elevhem utgår statsbidrag för redovisningsår med

årslönen för dels en tjänst som förste föreståndare, dels en tjänst som föreståndare och en tjänst som biträdande föreståndare för varje fullt 30-tal elever, dels en tjänst som föreståndare, om överskjutande elevantal är minst 15. Årslönen beräknas efter högsta löneklassen för ordinarie tjänst. Bidraget bestämmes med hänsyn till antalet elever vid läsårets början.

Dessutom utgår statsbidrag med belopp, som motsvarar kostnad för personal som avses i 38 §.

Finns vid elevhemmet elever som ej avses i 1 § eller, i fråga om elevhem vid internatskola, elever som intagits enligt styrelsens bestämmande, minskas statsbidrag enligt denna paragraf i förhållande till antalet sådana elever vid läsårets början.

43 §.

Statsbidrag enligt 42 § rekvideras av styrelsen kvartalsvis under sista månaden i kvartalet samt utbetalas av länsstyrelsen.

44 §.

För elev som avses i 1 § erlägges elevavgift som utlandsskolnämnden fastställer. Avgiften skall väsentligen motsvara beräknad kostnad för uppehälle. Elevavgift erlägges dock ej av den som går i kommuns grundskola.

Vid internatskola bestämmer huvudmannen elevavgiften för elev, som ej avses i 1 §.

45 §.

Huvudman för elevhem äger rätt till ersättning för kostnad för elev vid hemmet som ej täckes enligt 41—44 §§.

Ersättningen utges av den kommun

som enligt 46 § skollagen skall utge ersättning för elevens skolgång eller, i fråga om utlandssvenskars barn, av staten.

Ersättning enligt denna paragraf fastställs av utlandsskolnämnden.

46 §.

Plats i elevhem vid internatskola som enligt särskilda bestämmelser vid läsårets början hålles öppen för att under läsåret kunna besättas med utlandssvenskars barn, medräknas vid bestämmande av statsbidrag enligt 42 § och ersättning enligt 45 §. Elevavgift enligt 44 § erlägges av staten under den tid platsen är obesatt.

Besvär

47 §.

Om annat ej följer av lagen den 3 juni 1965 (nr 276) om inskränkning i rätten att föra talan mot offentlig arbetsgivares beslut, föres talan mot beslut av styrelsen för elevhem enligt denna kungörelse hos länskolnämnden genom besvär, då beslutet rör

- a) skiljande av elev från elevhemmet,
- b) anställningsform, avlöningsförmån eller antagande av instruktion för förste föreståndare, föreståndare eller biträdande föreståndare,
- c) anställning, tjänstledighet, vikariat eller avgång för tjänsteman som avses i punkten b).

I fråga om sådant beslut om tjänstetillsättning eller sådant beslut att icke tillsätta tjänst som tillkännages genom anslag räknas besvärstiden från den dag då anslaget skedde hos styrelsen. Detsamma gäller beslut om långtidsvikariat som tillsättes i samma ordning som tjänsten.

Specialmotivering till författningsförslagen

Allmänna synpunkter

Utredningens förslag till åtgärder för undervisning och utbildning av utlandssvenskarnas barn liksom förslaget rörande vissa elevhem förutsätter en närmare reglering av frågorna i författning. Utredningen framlägger förslag till sådana författningar för att underlätta överblicken av detaljerna av reformen.

Utredningen har sålunda i en författning sammanfört bestämmelserna om olika åtgärder för undervisning och utbildning av utlandssvenskars barn i utlandet och här i landet. För utlandssvenskarna liksom även för svenska skolmyndigheter torde det bli enklast att kunna hämta erforderliga uppgifter ur en enda författning. Vidare framlägger utredningen förslag till instruktion för utlandsskolnämnden. Slutligen har utredningen i en särskild författning samlat de bestämmelser som föranleds av förslagen rörande särskilda elevhem knutna till allmänna skolor eller privata skolor och avsedda i första hand för utlandssvenskars barn och elever i behov av miljöbyte.

De åtgärder utredningen föreslår på andra områden förutsätter endast ett mindre antal författningsbestämmelser. Utredningen har ej ansett det erforderligt att framlägga förslag till dessa bestämmelser.

Kungörelse om undervisning åt utlandssvenskars barn

Allmänna bestämmelser

1 §. Genom stadgandet får utlandssvenskars barn en rätt till svensk undervisning med de begränsningar som framgår av kungörelsen.

2 §. Skälen för inrättande av en särskild nämnd, utlandsskolnämnden, för utlandssvenskarnas skolfrågor redovisas i 3.1. Nämnden har en självständig ställning. Den är ej underställd skolöverstyrelsen och dess ledamöter utses av Kungl. Maj:t som framgår av instruktionen. Givetvis måste ett nära samarbete ske med skolöverstyrelsen i olika frågor. Medel till nämndens verksamhet är avsedda att anvisas under riksstatsanslaget till länskolnämnderna och medel till utlandsskolorna och annan svensk undervisning i utlandet skall anvisas under grundskoleanslaget. Nämnden har därför att hos skolöverstyrelsen ange sina anslagsbehov.

Bestämmelsen om anvisningar i andra stycket motsvarar skolöverstyrelsens befogenheter enligt 1 kap. 6 § skolstadgan.

3 §. Begreppet utlandssvensk behandlas i 1.1. Om endast en av föräldrarna flyttar till utlandet och den andra stannar i Sverige, kan barnen ej anses som utlandssvenska, om de bor här i landet. Detta gäller även om de ej bor hos den av föräldrarna som stannat kvar i Sverige.

För att i fråga om svensk undervisning i utlandet förenkla författningstexterna används uttrycket svensk elev för den som är barn till utlandsvensk.

Åtgärder i utlandet

4 §. Det har ansetts lämpligt att först presentera de olika former i vilka svensk undervisning meddelas i utlandet. Uppräkningen innebär även en viss definition av de olika undervisningsformerna. De behandlas under följande avsnitt: a) utlandsskola 3.1.1, b) undervisning i grupp 3.3.2, c) internationell skola 3.2.1, d) korrespondensundervisning 3.3.3, e) undervisning vid sidan av skolgång 3.3.1.

5 §. Det har ansetts angeläget att markera att varje barn till utlandsvensk har rätt att få del av svensk undervisning i utlandet, i den mån sådan undervisning anordnas på orten och eleven fyller eljest gällande villkor för att delta i undervisningen.

6 §. Bestämmelsen motsvarar 28 § skollagen. Avgiftsfriheten gäller endast själva undervisningen och förskoleverksamheten. I fråga om skolsociala anordningar kan avgifter förekomma.

7—9 §§. Dessa frågor behandlas i 3.1.1 och i fråga om inrättande av utlandsskola i 3.1.6.1.

Bestämmelsen i 8 § första stycket innebär att utlandsskola får inrättas, om antalet elever är 12 och alla tillhör lågstadiet eller alla tillhör mellanstadiet eller eleverna är fördelade på båda stadierna.

10—11 §§. Huvudman för skolenhet av utlandsskolan skall vara en särskild förening som ej har andra uppgifter (3.1.5). Den bör ha rättskapacitet, vilket prövas enligt rättsreglerna i det land där skolenheten och föreningen finns. Vid fastställande av stadgar för föreningen måste utlandsskolnämnden tillse att villkoren härför blir uppfyllda.

Föreningen skall ha det ekonomiska ansvaret för skolenheten. I praktiken blir detta ansvar ej så stort, eftersom studierektor och lärare skall vara statligt anställda och få sin lön från utlandsskolnämnden utan medverkan av föreningen. Därjämte utgår statsbidrag till skollokaler och pedagogisk utrustning m.m. Det ekonomiska ansvaret innebär dock, att föreningen måste skaffa medel från olika håll, t.ex. genom föreningsavgifter. En förutsättning för inrättande av skolenhet av utlandsskola bör emellertid vara, att intresset för skolan på den utländska orten är så stort att tillräckliga ekonomiska garantier ställs för verksamheten av enskilda, olika organisationer eller affärsföretag.

Det är önskvärt att föräldrarna till eleverna blir medlemmar i föreningen men det får ej uppställas som ett villkor för att barnen skall få tillträde till skolan. Blir föräldrarna medlemmar innebär det, att de genom föreningsavgifter kan få betala en del av verksamheten, oaktat avgift för undervisningen enligt 6 § ej får uttagas. Med medlem förstås i första hand fysiska personer. Villkoret om 10 medlemmar bör gälla fysiska personer. Som föreningsmedlem bör dock även juridiska personer kunna komma i fråga, t.ex. förening, bolag eller stiftelse, om detta godtas enligt rättsreglerna på den utländska orten.

Utredningen har ansett det vara av vikt att fastslå att avgörandet av föreningens ärenden i sista hand ankommer på en föreningsstämma. Den närmare regleringen om beslutanderätten och om revision bör ske i stadgarna för föreningen.

12—14 §§. Styrelsen för föreningen får enligt dessa bestämmelser två olika uppgifter, nämligen dels att vara föreningsstämmans verkställande organ

med särskild uppgift att sköta föreningens ekonomi, dels att leda skolverksamheten och i viss utsträckning vara utlandsskolnämndens representant.

Styrelsen bör få möjlighet att delegera beslutanderätten i enklare ärenden till en ledamot i styrelsen, t.ex. ordföranden eller studierektor. Då det är avsett att studierektor väsentligen skall ägna sig åt pedagogiska frågor, är det angeläget att styrelsens övriga ledamöter tar aktiv del i arbetet med skötseln av föreningens ekonomiska och praktiska angelägenheter, t.ex. anskaffande av lokaler och kontakter med myndigheterna på orten.

Styrelsen bör ha nära kontakt och ett gott samarbete med den svenska beskickningen eller det svenska konsulatet på orten (3.1.7).

15 §. Utredningen har ansett det vara av vikt att styrelsens sammansättning regleras i detalj i kungörelsen (3.1.5).

16—19 §§. Bestämmelserna har utformats i anslutning till de bestämmelser som i allmänhet tillämpas för styrelser för offentliga institutioner här i landet.

20 §. Vid utlandsskola skall svensk undervisning meddelas väsentligen enligt grundskolans läroplan. Det torde emellertid ej vara möjligt att i alla detaljer följa läroplanens samt skollagens och skolstadgans bestämmelser. Avvikelserna torde ofta betingas av förhållandena på orten. Utredningen har ansett det lämpligast att låta utlandsskolnämnden meddela erforderliga bestämmelser om verksamheten. Dessa kan antingen vara av generell karaktär eller avse förhållandena på viss ort.

Endast i ett hänseende har utredningen intagit en särbestämmelse, nämligen att specialundervisning och sär-

skild undervisning ej kan meddelas annat än i mån av tillgång på lärare.

21 §. Reglerna om skolplikt här i landet innebär att en elev ej kan avstängas från grundskolan. En annan sak är att elever i undantagsfall genom barnavårdsnämndernas försorg överförs till skolor tillhörande barn- och ungdomsvården.

De speciella förhållandena vid utlandsskolorna gör det nödvändigt att öppna en möjlighet att skilja elev från skolenheten. Det är att märka att det enligt skollagen ej föreligger skolplikt vid utlandsskola för utlandssvenskars barn i utlandet.

22—23 §§. Utredningen anser det vara av stor betydelse att det öppnas möjlighet att ordna förskoleverksamhet vid utlandsskolorna (3.1.1). Denna bör anordnas i enlighet med de riktlinjer som nu beslutats för verksamheten vid barnstugor och daghem (prop. 1966:54).

Barn bör mottagas i förskola enligt 23 § ända tills det intages i grundskolan. Intagandet kan uppskjutas ett år för dem som ej är skolmogna. Sådana barn bör under detta år mottagas i förskolan.

24—26 §§. Skolhälsovården behandlas i 3.1.4.5.

27—29 §§. Frågan om elevhem behandlas i 3.1.4.3. Sådant elevhem bör ha samma huvudman och styrelse som skolenheten. För vistelsen vid elevhem bör kunna uttagas avgift, som i varje fall motsvarar kostnaderna för elevens uppehälle.

I den mån det finns plats på elevhemmet bör detta vara öppet även för svenska elever vid andra skolor än utlandsskolan och även för studerande från Sverige eller annat nordiskt land.

30—31 §§. Undervisning i grupp behandlas i 3.3.2.

32—35 §§. Internationella skolor behandlas i 3.2.1.

36 §. Frågan om korrespondensundervisning behandlas i 3.3.3.

37 §. Frågor om kompletterande svensk undervisning behandlas i 3.3.1.

38—39 §§. Frågan om nordisk samverkan beträffande undervisning i utlandet behandlas i 3.2.2. Bestämmelsen i 39 § om mottagande i utlandsskola av barn, vilkas föräldrar är medborgare i annat nordiskt land än Sverige bör endast gälla, om reciprocitet föreligger, dvs. att svenska elever har tillträde till det andra nordiska landets skolor i utlandet.

40 §. Utredningen har av flera skäl ansett det lämpligast att studierektorer och lärare vid utlandsskolan är statligt anställda hos utlandsskolnämnden (3.1.2.1). Detta innebär att statstjänstemannalagen den 3 juni 1965 (nr 274) blir tillämplig på dem. Även statstjänstemannastadgan den 3 december 1965 (nr 601) blir gällande, i den mån avvikande bestämmelser ej meddelas.

Deras anställnings- och avlöningsförhållanden kommer då att regleras i kollektivavtal, bortsett från vissa områden, där enligt 3 § andra stycket statstjänstemannalagen avtal ej får träffas. Sålunda får avtal ej träffas om tjänsteorganisationens utformning, om myndighets arbetsuppgifter, om ledningen och fördelningen av arbetet, arbetstidens förläggning eller rätt till annan ledighet än semester.

Avtal får ej heller träffas om anställnings- och arbetsvillkor som regleras i statstjänstemannalagen eller i författning vartill lagen hänvisar eller enligt lagen tillhör Kungl. Maj:ts, riksdagens eller myndighets beslutanderätt.

Detta medför att bestämmelserna om lärarna i kungörelsen blir ganska begränsade. Då lärarna skall tjänstgöra i en skola som motsvarar svensk grundskola har bestämmelserna utformats i anslutning till skolstadgan.

41 §. De allmänna bestämmelserna i skolstadgan om samarbete med föräldrarna, om skyldighet att tjänstgöra vid varje skolform inom skolenheten, om tuberkuloskontroll och om rätt till tjänstgöringsbetyg bör gälla även för personalen vid utlandsskolan.

42 §. Studierektors och lärares tjänstgöring i utlandsskolan bör jämföras med motsvarande tjänstgöring i svensk skola i fråga om meriter och tjänsteår för uppflyttning i löneklass eller för pension. I fråga om löneklass och pension torde dock frågan regleras i kollektivavtal (3.1.2 och 3.1.2.6).

43—46 §§. Studierektor vid utlandsskola torde i denna egenskap få arbetsuppgifter av ganska ringa omfattning med hänsyn till det låga elevantalet och att vanligen endast en eller två lärare blir underställda honom. Hans väsentliga arbetsuppgifter bör vara av pedagogisk art medan det, som nämnts, bör ankomma på styrelsens övriga ledamöter att handha ekonomiska och administrativa frågor (3.1.2.1 och 3.1.2.7).

Bestämmelserna har utformats med hänsyn till det anförda och i anslutning till motsvarande bestämmelser för skolledare i grundskolan. Det är att märka, att studierektor enligt 44 § e) har viss tjänstgöringsskyldighet under ferietid. Det oaktat bör han kunna åtnjuta ferier (3.1.2.8).

47 §. Vid utlandsskolan bör anställas samma kategorier lärare som vid förskolan och grundskolan i Sverige (3.1.2.1).

48 §. Då lärarnas förordnande vid utlandsskolan skall vara tidsbegränsat (3.1.2.3) bör ordinarie tjänster ej inrättas. Endast anställningsformerna extra ordinarie och extra bör kunna komma i fråga. Emellertid torde tjänsterna i utlandsskolan även sökas av ordinarie lärare vid skolor i Sverige, som

ej vill lämna sina ordinarie tjänster. I den mån de får tjänstledighet bör de kunna förordnas att uppehålla tjänster vid utlandsskolan (3.1.2.8).

Löneförmånerna bestämmes, som nämnts, genom kollektivavtal. Utredningen förutsätter emellertid att löneförmånerna motsvarar dem som lärarna får i Sverige (3.1.2.4).

49—50 §§. Tjänsterna som lärare bör ej begränsas att avse viss skolenhet utan utlandsskolan i dess helhet samt även kunna avse annan undervisning, som avses i 4 §. Därigenom underlättas även möjligheten att förflytta lärare till tjänstgöring på annan ort om detta skulle visa sig nödvändigt (3.1.1 och 3.1.2.6).

51 §. Behörighetsfrågorna behandlas i 3.1.2.1.

52 §. I andra stycket införs en något vidare tjänstgöringsskyldighet än som gäller för motsvarande lärare i Sverige (3.1.2.7).

53 §. Handledd korrespondensundervisning behandlas i 3.1.2.7 och 3.3.3.

54 §. För lärarna bör det föreligga en skyldighet att under ferietid delta i fortbildningskurser i Sverige, om statsverket bekostar resorna (3.1.2.5 och 3.1.2.8).

55 §. Det bör finnas möjlighet att organisera tjänster, vari ingår dels tjänstgöring som lärare för utlandsvenskars barn, dels tjänstgöring som avser allmän information om svenska förhållanden (3.1.2.7).

56 §. Frågan om tjänstebostad behandlas i 3.1.2.5.

57 §. Frågan om den tid förordnande som studierektor eller lärare skall omfatta behandlas i 3.1.2.3.

58 och 59 §§. Enligt 6 § statstjänstemannalagen skall tjänst kungöras ledig till ansökan, om Kungl. Maj:t ej bestämmer annat. För utlandsskolan erfordras speciella bestämmelser (3.1.2.2)

och det bör ankomma på utlandsskolnämnden att utfärda dessa.

60 §. Stadgandet motsvarar 25 kap. 44 § skolstadgan.

61 §. Beträffande timlärare och pensionsavgångna lärare bör utlandsskolnämnden kunna uppdraga åt skolstyrelserna att förordna sådana lärare.

63—65 §§. Frågor om tjänstledighet, vikariat och ferier behandlas i 3.1.2.8. Bestämmelsen i 65 § har utformats i anslutning till 27 kap. 5 § första stycket skolstadgan.

66 §. För lärare, som anställs för annan svensk undervisning i utlandet än undervisning i utlandsskolan, bör i stort sett gälla samma regler som för lärare i utlandsskolan. Deras tjänstgöringsförhållanden måste emellertid komma att avvika från utlandskollärorens. På grund härav bör utlandsskolnämnden få befogenhet att utfärda närmare föreskrifter härom.

Vissa bestämmelser om villkoren för inrättande av lärartjänst har medtagits (3.3.3. och 3.2.1).

67 och 68 §§. Om elevhem inrättas vid utlandskola (3.1.4.3) bör tjänsten som föreståndare vara statlig och statlig tjänst som biträdande föreståndare inrättas om antalet platser är minst 30. Personaltätheten kommer då att motsvara den som gäller enligt stadgan för elevhem inom det obligatoriska skolväsendet här i landet (stadga 1961: 210 ändrad 1964: 442 och 1965: 871). Dessa tjänster bör tillsättas av utlandsskolnämnden. Närmare bestämmelser om tjänsterna bör utfärdas av nämnden.

69 §. Kostnader för avlösningsförmåner till studierektor och lärare bör helt falla på statsverket, eftersom avgifter ej får uttagas för undervisningen.

70 och 71 §§. För att kunna förvärva goda lärarkrafter till utlandsskolan är det av vikt att kostnaderna för flytt-

ning ersättes vid till- och frånträdan-
de av förordnande, även för familje-
medlemmars flyttning. Det är även av
vikt, att lärarna uppehåller kontakt
med skolväsendet i Sverige under för-
ordnandetiden och genomgår någon
fortbildningskurs här vart annat år.
Av skolorganisatoriska skäl har därför
ifrågavarande bestämmelser intagits i
kungörelsen, oaktat dessa ersättnings-
frågor kan bli föremål för kollektiv-
avtal (3.1.2.5).

72—74 §§. Bestämmelserna i 72 §
har utformats i anslutning till 2 kap.
30 § skolstadgan. Dessutom har tillagts
en föreskrift om skolenhetens förlägg-
ning till plats som är lämplig med hän-
syn till elevernas resor. I övrigt hän-
visas till 3.1.3.

75 §. Frågan om statsbidrag till loka-
ler för internationell skola behandlas
i 3.2.1.

76 §. Om särskilda lokaler i något
fall behöver hyras för undervisning i
grupp eller för kompletterande svensk
undervisning utgår statsbidrag för lo-
kalhyra (3.3.1 och 3.3.2).

77 §. Fråga om statsbidrag till skol-
hälsovård behandlas i 3.1.4.5 och 3.2.1.

78 §. Inom grundskolan användes i
ökad omfattning stadigvarande under-
visningsmateriel, t. ex. av typen projek-
torer, radioapparater, TV, bildband och
bandspelare. Hit räknas även skolbib-
liotek och på högstadiet laboratorieu-
rustning. Sådan materiel bör även fin-
nas tillgänglig vid utlandsskolorna och
i erforderlig omfattning vid annan un-
dervisning enligt 4 §. Materielen bör
bekostas av staten och utlandsskol-
nämnden bör svara för anskaffningen
(3.2.1).

Från anslaget Bidrag till folkbibliotek
utgår nu visst bidrag till utlandssko-
lorna. Detta bidrag bör ej längre utgå.

79 §. Frågan om anskaffande av un-

dervisningsmateriel till eleverna be-
handlas i 3.1.4, 3.2.1 och 3.3.2.

80 §. Frågan om statsbidrag till skol-
skjutsar behandlas i 3.1.4.2 och 3.2.1.

81 och 82 §§. Frågor om statsbidrag
till skolmåltider och elevhem behand-
las i 3.1.4.4 och 3.2.1.

Åtgärder i Sverige

83 och 84 §§. Frågor om information
behandlas i 3.1.6.1 och 4.1.1.

85 §. Utlandssvenskars barn bör nu
garanteras en rätt att vinna inträde i
kommunala gymnasiala skolor (4.2.1).
Utredningen föreslår att denna rätt blir
generell och gäller varje sådan skola.
I fråga om intagning bör de jämställas
med elevområdets egna elever, vilkas
rätt till inträde regleras i 45 § första
stycket skollagen. På grund av bestäm-
melserna i 88 § att utöka skolorgani-
sationen torde detta ej medföra olä-
genhet för elevområdets egna elever.

Motsvarande rätt bör gälla i fråga
om inträde i landstingskommuns yr-
kesskola.

Beträffande grundskolan följer av
43 § andra stycket skollagen att ut-
landssvensk elev tillhör det elevområ-
de där han längre tid vistas. I den mån
han är skolpliktig har han alltså både
rätt och skyldighet att gå i grundsko-
lan.

86 §. I de i stadgandet avsedda fal-
len intages elev med utlandssvenska
föräldrar utan konkurrens i fråga om
betygspoäng. Enda villkoret är att han
fyller minimiföreskrifterna om behö-
righet enligt 12 kap. 1 § respektive
16 kap. 1 § skolstadgan (4.2.1 och
9.4.1.2).

87 §. Dessa frågor behandlas i 4.2.1
4.2.2 och 9.4.1.2.

Extra elev skall i statsbidragshänse-
ende jämställas med annan elev.

88 §. Rätten att utöka antalet elever i klasserna och öka antalet klasser behandlas i 4.2.1.

89 §. Dessa frågor behandlas i 4.2.1, 7.4.2.2.1, 9.3.1.2 och 9.4.1.

90 §. Sammansättningen av den centrala intagningsnämnden behandlas i 9.3.1.2.

91 §. Reserverandet av 15 platser behandlas i 9.4.1.

92 och 93 §§. Frågorna om pedagogiska åtgärder behandlas i 4.2.2.

Ersättning för internakostnaden får uttagas.

94 och 95 §§. Information om möjligheterna till inackordering i privata hem behandlas i 4.1.2.

96—98 §§. Bestämmelserna anknäyer till 4.1.2 samt till 8 och 9 kap. Reglerna om intagning i elevhem som ej är anknutna till internatskolor regleras i en särskild kungörelse.

99 §. Ifrågavarande ersättning behandlas i 7.5.2 och 8.5.1.

100 §. Statsbidraget till skoldelen av internatskola behandlas i 7.4.2.2.2 (jfr 7.4.2.1). Beträffande externatelever uttalar i 7.5.3, att i den mån skolmyndigheterna godkänt en internatskola som externatskola för elever från visst område skolan bör för dessa elever åtnjuta statsbidrag till skolverksamheten enligt samma principer som en kommunal skola. Av 7.4.2.3 framgår vidare, att det nya statsbidraget för skoldelen skall i sin helhet tillämpas från och med det första läsåret, då skolan tillämpar det nya intagningsförfarandet.

101 §. Statsbidrag till skollokaler behandlas i 7.4.2.2.4.

102 §. Preparandkurser och stödundervisning behandlas i 4.2.2.

103 §. En generell besvärsmätt har införts beträffande beslut av styrelse för utlandsskola.

Instruktion för utlandsskolnämnden

1 §. Verksstadgan gäller för skolöverstyrelsen och länskolnämnderna. Den bör gälla även för utlandsskolnämnden. Undantag bör göras för 3 § 2 om avgivande av anslagsframställningar m.m. till Kungl. Maj:t, eftersom utlandsskolnämndens anslag ingår som delposter i anslag som skolöverstyrelsen handhar. Vidare bör 7 § om inspektion undantagas, emedan specialbestämmelser finns i 17—19 §§ i instruktionsförslaget för utlandsskolnämnden.

I utlandsskolnämnden bör ordföranden vara i första hand ansvarig för verksamheten. Han bör därför ha ställning som chef enligt 5 § verksstadgan.

2 §. Då bestämmelserna om det allmännas åtgärder beträffande utlandssvenskars barn sammanförts till en kungörelse, bör nämndens uppgifter kunna anges genom en hänvisning till kungörelsen.

3 §. I stadgandet har intagits en del uppgifter för nämnden som ansetts vara av särskild betydelse (3.1.6.1).

4—5 §§. Utlandsskolnämnden bör kunna införskaffa uppgifter om utlandssvenskars barn från skolorna här i landet.

Det är avsett att nämnden skall ha gemensamt kansli med skolnämnden för Stockholms stad och Stockholms län (3.1.6.2).

6—8 §§. Nämndens organisation behandlas i 3.1.6.2.

9—16 §§. Bestämmelserna har utformats i anslutning till instruktioner för andra statsmyndigheter.

17—19 §§. Frågor om inspektion behandlas i 3.1.6.1.

20—22 §§. Frågor om tjänsteställning behandlas i 3.1.6.2 och 3.1.6.3.

Kungörelse om elevhem av riks-karaktär

1 §. Utredningen har i 8 kap. förordat inrättande av till en början tre elevhem av rikskaraktär avsedda i första hand för elever som har utlandssvenska föräldrar eller har styrkt behov av miljöbyte. Syftet har bl.a. varit att dessa elevhem skall bli ett alternativ till internatskolorna för utlandssvenskarna. Utredningen har ansett det erforderligt att framlägga förslag till bestämmelser om dessa elevhem. Dessa bestämmelser bör gälla även för elevhem vid de internatskolor, till vilka utlandssvenskarnas barn hänvisas. För internatskolorna erfordras dock en del särbestämmelser.

2 §. Frågan om huvudman och styrelse behandlas i 8.4.

3 §. Ifrågavarande elevhem kommer att medföra ganska stora kostnader för staten. För inrättande av sådant elevhem bör därför fordras medgivande av Kungl. Maj:t.

4—6 §§. Motsvarande bestämmelser finns i 2 och 3 §§ stadgan för elevhem inom det obligatoriska skolväsendet.

7 §. Vid intagningen av elever i elevhemmet, bör behovet av inackordering i hemmet vara i första hand avgörande, ej sökandens betyg (9.4.2.1 och 9.4.2.2).

8 §. Bestämmelsen gäller ej elevhemmen vid internatskolorna utan avser de elevhem som skall förläggas till orter med ett differentierat skolväsen. Även vid dem bör antalet utlandssvenska elever vara omkring 60 % (4.1.2.). Glesbygdselever torde endast i mindre antal komma att hänvisas till dessa elevhem.

9 §. Den centrala intagningsnämnden för elevhemmen vid internatskolorna regleras i 89 och 90 §§ försla-

get till kungörelse om undervisning av utlandssvenskars barn. Intagningsnämnden för övriga elevhem behandlas i 9.3.2.2.

10—13 §§. Elevhemmens utformning behandlas i 8.3.1.

14—20 §§. Bestämmelserna om verksamheten vid elevhem har utformats i anslutning till 7—13 §§ stadgan för elevhem inom det obligatoriska skolväsendet. Dock har 18 § utformats med ledning av 26 § skollagen.

21—24 §§. Bestämmelserna om åtgärder för elevs tillrättaförande motsvarar väsentligen bestämmelserna i 6 kap. 28—31 §§ skolstadgan.

25—26 §§. Personalbehovet behandlas i 8.3.2.

27 §. Föreståndarpersonalen bör likasom vid elevhem i det obligatoriska skolväsendet inordnas under stadgan om vissa tjänstemän hos kommuner m.fl.

29 och 30 §§. Bestämmelserna motsvarar 21 och 23 §§ stadgan för elevhem inom det obligatoriska skolväsendet (8.3.2.2).

31—34 §§. Bestämmelserna har utformats i anslutning till 17—20 §§ stadgan för elevhem inom det obligatoriska skolväsendet.

35 och 36 §§. Bestämmelserna överensstämmer med 24 och 25 §§ stadgan för elevhem inom det obligatoriska skolväsendet utom att bestämmelse om ferier ej medtagits.

37 §. Frågan om elevkategorier i internatskolas elevhem behandlas i 7.4.2.2.1.

38 §. Ifrågavarande personal behandlas i 7.3.1.2 och 7.3.1.4.

39 §. Förslag om ifrågavarande lokala intagningsnämnd framläggs i 9.3.2.2.

40 §. Som framhålls i 1 § gäller kungörelsen ej i alla delar för internatskolornas elevhem.

41 §. Det har ej ansetts lämpligt att i kungörelsen ange det statsbidrag som kan komma att utgå för byggande av ifrågavarande elevhem (7.4.2.2.4, 8.1.1.2 och 8.1.2.2).

42 §. Frågan om statsbidrag till avlönande av personalen vid elevhem behandlas i 7.4.2.2.3 och 8.5.2.1.

44 §. Elevavgifter behandlas i 8.5.2.1 och 7.5.1. Avgiften åvilar i princip eleven men erläggs i regel av föräldrarna på grund av deras underhållsskyldighet. I vissa fall kan den komma att erläggas av kommunen genom barnavårdsnämnden.

45 §. Rätten till ersättning av annan kommun för elevinackordering behandlas i 6.4.5, 7.5.2, 8.5.1 och 9.2.2.

46 §. Det är här fråga om 15 platser vid elevhem vid internatskolor som enligt 91 § tredje stycket förslaget till kungörelse om undervisning åt utlandsvenskars barn skall hållas öppna vid terminens början (9.4.1). Det har ansetts konsekvent att staten svarar för det inkomstbortfall som härigenom uppstår för elevhemmen.

47 §. Stadgandet har utformats i anslutning till 29 kap. 1 § skolstadgan.

Översiktlig sammanfattning och kostnadsberäkningar

I utredningens direktiv redovisas olika synpunkter på utlandssvenskarnas skolproblem och på skälen för att de utlandssvenska barnens skolmöjligheter bör förbättras. Utredningen har funnit att en sådan förbättring av resurserna är mycket angelägen såväl från *arbetskraftssynpunkt* som från *social och kulturpolitisk synpunkt*. I avd. I av betänkandet har därför gjorts en grundlig genomgång av de problem, som uppställer sig för utlandssvenskar med barn i skolåldern, och härvid har olika vägar anvisats och olika möjligheter beaktats för att i olika avseenden förbättra förhållandena på området. Utredningens förslag syftar såväl till kostnadsminskningar för föräldrarna som till bättre information om skolmöjligheterna och ett allmänt närmande av de utlandssvenska barnens skolvillkor till de hemmasvenska barnens.

Vad de svenska utlandsskolorna beträffar har utredningen emellertid inte sett det angeläget att öka eller ens bibehålla deras nuvarande antal. En nationell skola med ett alltför litet elevantal syns vara en dålig lösning på skolfrågan såväl ekonomiskt som pedagogiskt sett, och utredningen har därför föreslagit vissa ändringar i bestämmelserna för inrättande av utlandsskola.

För närvarande kan svensk utlandsskola inrättas med statsbidrag till lärarlönen redan när den beräknas få ett elevantal av minst sju. Utredningen fö-

reslår nu att svensk *utlandsskola* skall kunna inrättas om det sammanlagda antalet elever på låg- och mellanstadierna av grundskolan beräknas mera varaktigt uppgå till minst 12. Två lärare — en för låg- och en för mellanstadiet — skall finnas vid sådan skola. Dessa skall vara anställda i svensk statstjänst, avlönas som lärare i Sverige och åtnjuta vissa utlandsförmåner. Statsbidrag skall även utgå till böcker och annan materiel och till vissa skol-sociala ändamål samt till lokalkostnader.

Utredningen räknar med att vid nuvarande antal svenska elever detta villkor (12 elever) skulle uppfyllas på ungefär femton orter. Därvid har förutsatts att om det i ett land finns flera skolor som var för sig inte uppnår detta elevantal, dessa skolor i vissa fall skall kunna sammanslås eller ersättas av större skolor, belägna i orter där ett större antal föräldrar är bosatta. Kostnaderna för statligt stöd till ifrågavarande skolor enligt utredningens förslag beräknas till ca 1,7 milj. kr.

Om antalet utlandssvenska barn på en ort är så lågt att utlandsskola ej kan inrättas, skall enligt utredningens förslag *handledd korrespondensundervisning* eller — under förutsättning att antalet elever är minst sex — *undervisning i grupp* i stället få anordnas utan att verksamheten får karaktären av en officiell svensk skola. I vilken omfattning det blir möjligt att på de

orter, där utlandsskola nu finns men elevantalet är för lågt för att utlandsskola enligt utredningens förslag skall kunna inrättas, anordna undervisning i grupp eller handledd korrespondensundervisning är svårt att bedöma. Om undervisning i grupp anordnas på samtliga ifrågavarande orter blir kostnaderna för denna undervisning ca 250 000 kronor.

Statsbidrag föreslås även kunna utgå till *svensk kompletterande undervisning* för svenska barn som går i utländska skolor.

Trots att för närvarande statsbidrag ej kan utgå till svensk förskoleverksamhet utomlands finns sådan anordnad utan stöd från hemlandet på olika platser där en svensk koloni finns och där svensk skola är inrättad. Anledningarna till att det för de utlandssvenska föräldrarna ter sig angeläget att sända barnen till förskola är flera. Dels önskar föräldrarna att barnen tidigt skall komma ut i en svensk kamratkrets för att på så sätt få en förberedelse till den egentliga skolgången i svensk skola, dels kan bosättningslandets lagar föreskriva någon form av skolgång redan från en ålder som ligger lägre än den svenska skolpliktsålderns inträde, varvid valet står mellan svensk förskola bekostad av föräldrarna själva och reguljär skola i det främmande skolväsendet.

Med hänsyn till dessa väl grundade önskemål bland utlandssvenskarna föreslår utredningen att *förskoleverksamhet* skall kunna anordnas vid utlandsskola om barnantalet beräknas bli minst åtta. Utredningen räknar med att underlag för anordnande av förskoleverksamhet kommer att finnas vid ungefär tio utlandsskolor. Kostnaderna för anordnande av förskoleverksamhet i denna omfattning beräknas till ungefär 250 000 kronor.

För budgetåret 1967/68 bör därest statsmakterna beslutar i enlighet med utredningens förslag, för driftkostnader för utlandsskolväsendet beräknas ett medelsbehov av — enligt 1965 års kostnadsläge — 2,2 milj. kr. under anslaget till bidrag till driften av grundskolor m.m. Kostnaderna för statsbidrag till anordnande av svensk undervisning åt svenska barn i utlandet har i prop. 1966:1 (bil. 10, s. 227) beräknats till 520 000 kr. för budgetåret 1966/67. Utredningens förslag rörande utlandsskolväsendet kan väntas medföra en ökning av medelsbehovet under nämnda anslag med ca 1,7 milj. kr för budgetåret 1967/68.

Utredningen räknar beträffande de därpå följande åren med att det av utredningen föreslagna ökade statliga stödet till utlandsskolorganisationen kommer att medföra såväl en ökning av elevantalet vid befintliga utlandsskolor som en ökning av antalet utlandsskolor. En viss ökning av kostnaderna för utlandsskolorganisationen är också att vänta med anledning av att *elevhem* föreslås kunna upprättas vid utlandsskolor och att nya skolkaler torde komma att erfordras på några orter.

Vid oförändrat antal utlandsskolor bör för budgetåret 1970/71 beräknas ett medelsbehov av 2,6 milj. kr. för utlandsskolorganisationen. Nya utlandsskolor torde under tiden fram till budgetåret 1970/71 kunna upprättas på högst tio nya orter. Kostnaderna för en dylik utökning av utlandsskolorganisationen skulle uppgå till närmare en milj. kr. Som ett maximalalternativ räknar utredningen för budgetåret 1970/71 med ett medelsbehov av 3,6 milj. kr. för driftkostnader för utlandsskolorganisationen.

Beträffande medelsbehovet för investeringar förutsätter utredningen att

lokalbehovet för utlandsskolorna för de närmaste åren i huvudsak skall kunna tillgodoses genom förhyrda lokaler.

Den fastare organisationen av utlandsskolväsendet och det ökade statsbidrag till utlandsskolorna som utredningen föreslår liksom den allmänna service för skolinformation som syns nödvändig för utlandssvenskarna kräver att ett särskilt centralt organ inrättas för hithörande uppgifter. Utredningen föreslår därför att en *utlandsskolnämnd* inrättas, bestående av fem ledamöter utsedda av Kungl. Maj:t och utrustad med ett kansli under en ansvarig tjänsteman kallad utlandsskolinspektör.

För denna utlandsskolnämnd räknar utredningen med ett årligt medelsbehov av 90 000 kr. till avlöningar och 30 000 kr. till omkostnader, varav 15 000 kr. för reseersättningar och 15 000 kr. för expenser. För budgetåret 1967/68 räknar utredningen dessutom med ett medelsbehov av 8 000 kr. för engångsanskaffning av kontorsinventarier och annan utrustning.

Utlandsskolnämnden skall enligt utredningens förslag i rationaliserings- och besparingssyfte ha gemensamt kansli med skolnämnden för Stockholms stad och Stockholms län. Kostnaderna för utlandsskolnämnden bör därför bestridas ur anslagen till avlöningar och omkostnader för länskolnämnderna.

Bland de åtgärder som utredningen föreslår för *utlandssvenska barns skolgång här i Sverige* träder de pedagogiska och pedagogiskt administrativa åtgärderna i förgrunden. Sälunda föreslår utredningen att utlandssvenska elever som kommer till svensk gymnasial skola från svensk utlandsskola skall tilldelas plats i önskad skolf orm om han uppfyller gällande behörighetskrav. Om en sådan elev har tillbringat

de närmast föregående skolåren i utländsk skola, skall han ha rättighet att intagas som extra elev. Dessa företräden för de utlandssvenska eleverna har synts utredningen nödvändiga för att dessa elever inte skall vara alltför missgynnade gentemot hemmasvenska elever på grund av sin ofta varierande skolgång i olika skolsystem med olika undervisningsspråk.

För stora grupper barn och ungdom gäller att de för att erhålla lämplig utbildning måste bo inackorderade under studietiden. Detta gäller givetvis utlandssvenska elever men även glesbygdselever, dvs. sådana som ej har tillgång till önskad utbildning på bostadsorten eller i dess närhet, samt elever som av olika sociala och psykologisk-pedagogiska skäl ej kan eller bör bo hos föräldrarna. Den senare gruppen har utredningen betecknat med termen *elever med dokumenterat behov av miljöbyte*. För dessa och de utlandssvenska eleverna, som kännetecknas av att deras vistelse i inackorderingshemmet vanligen varar hela terminen — i motsats till glesbygdseleverna som ofta vistas i sina riktiga hem under veckosluten — anser utredningen att valmöjlighet mellan internatskola och inackordering i elevhem vid allmän skola bör finnas.

För att tillgodose detta behov föreslås att tre *elevhem* med sammanlagt omkring 180 platser upprättas. Statsbidrag till driftkostnader för dessa elevhem föreslås utgå med belopp motsvarande lönekostnaderna för en föreståndare och en biträdande föreståndare för varje trettioal elever samt för en förste elevhemsföreståndare per elevhemsanläggning. Kostnaderna för ifrågavarande statsbidrag beräknas till ca 260 000 kr. Utredningen räknar med att elevhemmen skall vara färdiga att tas i bruk tidigast budgetåret 1969/70. Kostnader för statsbidrag till *driftkost-*

nader för elevhemmen uppkommer alltså tidigast fr.o.m. nämnda budgetår.

Kostnaderna för *uppförande av elevhemmen* beräknas till 5,8 milj. kr. Statsbidrag till dessa kostnader beräknas med nu gällande statsbidragsregler uppgå till ca 4,5 milj. kr. Av sistnämnda belopp kan 3,4 milj. kr. väntas falla på budgetåret 1968/69 och 1,1 milj. kr. på budgetåret 1969/70.

Till utlandssvenska barn utgår normalt inte barnbidrag. Däremot kan studiebidrag med därtill hörande inackorderingstillägg utgå till ungdom i högre skolor, även om de är utlandssvenskar. Utredningen föreslår att ett särskilt inackorderingsbidrag om 175 kr. i månaden eller 1 575 kr. per år skall utgå till utlandssvenska elever på grundskolestadiet som fullgör sin skolgång i Sverige och som behöver skolinackordering. Utredningen beräknar kostnaderna för detta inackorderingsbidrag till ca 0,6 milj. kr. för budgetåret 1967/68 och till ca 1,0 milj. kr för budgetåret 1970/71.

För sådana elever som har lång väg till skolan, dvs. sådana som utredningen betecknar *glesbygdselever* och för elever som har dokumenterat behov av skolinackordering inom den egna kommunen eller gymnasierregionen föreslår utredningen att kommunerna själva skall vidta erforderliga åtgärder för att förbättra inackorderingsmöjligheterna och att regionala och lokala skolmyndigheter i samarbete med sociala myndigheter skall svara för den nödvändiga planeringen härför. Utredningen har emellertid funnit att klara principer beträffande de ekonomiska åliggandena beträffande skolinackordering bör gälla. För dessa elever — vare sig de inackorderas i de ovan föreslagna nya elevhemmen av rikskaraktär eller i regionalt inrättade elevhem — föreslås att hemkommunen till *huvudman*

för *elevhem* skall lämna ekonomiskt bidrag till kostnader för inackordering. I fråga om utlandssvenska elever föreslås att motsvarande ersättning skall bestridas av statsmedel. Utredningen uppskattar kostnaderna för ifrågavarande ersättning för utlandssvenska elever till ca 0,8 milj. kr för budgetåret 1967/68 och till något över en milj. kr. för budgetåret 1970/71.

Om en hemmasvensk elev hänvisas till skolgång i annan kommun än hemkommunen, har den senare att till skolkommunen erlägga viss fastställd ersättning. Eftersom många utlandssvenskar inte har sådan anknytning till Sverige att någon särskild kommun kan betraktas som hemkommun, föreslår utredningen att *statsbidrag för undervisning av utlandssvenska elever* i gymnasiala skolor skall utgå med samma belopp som den ovan nämnda kommunala ersättningen. Kostnaderna för detta statsbidrag uppskattas till ca 0,5 milj. kr. för budgetåret 1967/68 och till något över 0,6 milj. kr. för budgetåret 1970/71.

Någon motsvarande ersättning vid skolgång i obligatorisk skola är inte påkallad, eftersom kommun är skyldig bereda elever som bor inom kommunen skolgång i obligatorisk skola.

Även internatskolorna har enligt utredningens bedömning en viktig uppgift att fylla genom att bereda utlandssvenska elever och elever i behov av miljöbyte lämplig skolgång. För att internatskolorna efter de nya skolreformernas genomförande skall framstå som fullt jämställda med andra skolformer måste dock deras elever ha samma valmöjligheter som andra elever. Då en internatskola inte lämpligen kan göras så stor att den ensam kan erbjuda alla valmöjligheter, bl.a. skolgång i fackskola och yrkesskola, föreslår utredningen att internatskolorna skall

samarbeta antingen med kommunens (eller en närbelägen kommuns) skolväsende eller med annan internatskola.

Internatplatserna i dessa skolor beräknas i framtiden utnyttjas främst för utlandssvenska elever (med upp till 60 % av platserna) samt för elever med dokumenterat behov av miljöbyte. Glesbygdselever skall normalt beredas skolgång i den gymnasiala skola till vilkens elevområde de hör. Placering i internatskola bör för denna grupp normalt förekomma endast om lämplig inackordering i anslutning till hemortens gymnasiala skola inte kan beredas. Intagning av utlandssvenska elever i internatskolorna och elevhemmen skall ske genom en speciell central intagningsnämnd medan hemmasvenska elever med behov av skolinackordering skall intas genom intagningsnämnder vid de olika skolorna.

Utredningen föreslår att internatskola som ställer minst 90 % av internatplatserna till förfogande för utlandssvenska elever samt elever med dokumenterat behov av miljöbyte skall få statsbidrag till driftkostnaderna. Detta statsbidrag skall i huvudsak utgå enligt samma grunder som gäller för statsbidrag till kommunala skolor och med den procentandel av bidragsunderlaget som svarar mot andelen internatelever som intagits av de ovan berörda intagningsnämnderna. Bidraget kommer således att utgöra minst 90 % av bidragsunderlaget. Upp till 10 % av eleverna får intas i sådan internatskola genom skolans egen försorg utan att dokumenterat behov av skolinackordering föreligger. För dessa elever skall dock ej statsbidrag utgå. Statsbidrag föreslås även till driften av elevhem knutna till sådan internatskola.

I avvaktan på erfarenheter om behovet av internatskoleplatser för utlands-

svenska elever samt elever med dokumenterat behov av miljöbyte föreslås att Sigtunaskolan, Solbacka läroverk och Viggbyholmsskolan, vilka för närvarande erhåller statsbidrag ur anslaget till bidrag till vissa internatskolor m.m. (statsbidrag med 5 kr. per elev och dag av läsåret), även om de icke tas i anspråk för ifrågavarande elevkategorier, under en övergångsperiod skall få ökat statligt stöd genom att överföras till anslaget till bidrag till vissa privatskolor (statsbidrag med högst 78 procent av skolornas bidragsunderlag).

Kostnaderna för statsbidrag enligt av utredningen föreslagna grunder för de fyra skolor, som enligt utredningens bedömning i första hand bör tas i anspråk för ovannämnda elevkategorier, nämligen Sigtuna humanistiska läroverk, Sigtunaskolan, Viggbyholmsskolan och Grännaskolan, beräknas vid nuvarande elevantal till ca 5,6 milj. kr., vilket är ca 3,7 milj. kr. mer än vad som nu utgår i statsbidrag till dessa skolor. De nya statsbidragsbestämmelserna avses i fråga om statsbidrag till lärarlöner samt till kostnader för läkare, sjuksköterskor och fritidsledare komma att tillämpas för hela skolan fr.o.m. det budgetår en skola infogas i den nya organisationen samt i fråga om bidrag till elevhem årskurs för årskurs. Om dessa fyra skolor tas i anspråk i den nya organisationen fr.o.m. budgetåret 1967/68 kan detta beräknas medföra en kostnadsökning för statsverket för nämnda budgetår med ca 2,9 milj. kr. samt för budgetåren 1968/70 med ytterligare 0,4 milj. kr. för varje budgetår.

Kostnaderna för överförande av Solbacka läroverk till privatskoleanslaget beräknas till 370 000 kr.

Infogas även Solbacka läroverk och Lundsbergs skola i den av utredning-

en föreslagna organisationen för undervisning av utlandssvenska elever samt elever med dokumenterat behov av miljöbyte ökar statsbidragskostnaderna med ytterligare ca 1,1 milj. kr.

För byggnads- och utrustningsändamål vid privatskolor har 1964 års riksdag anvisat 5 milj. kr. Ifrågavarande medel bör enligt utredningens mening främst användas vid de internatskolor som kan väntas komma att utnyttjas huvudsakligen för utlandssvenska elever och elever med dokumenterat behov av miljöbyte. Utredningen räknar därför för de närmaste budgetåren inte med något ytterligare medelsbehov för investeringar vid ifrågavarande skolor.

Utredningen föreslår att för utlandssvenska barn skall anordnas *preparandkurser* på sommaren i ämnen där starkt behov av kompletterande undervisning föreligger. Utredningen framlägger även förslag om *stödundervisning* för sådana barn. Enligt 11 kap.

27 § samt 15 kap. 20 § skolstadgan kan stödundervisning redan nu anordnas i gymnasiet och fackskolan. Genom beslut den 16 juni 1966 har Kungl. Maj:t meddelat bestämmelser angående stödundervisning inom det obligatoriska skolväsendet samt gymnasier och fackskolor för utländska elever och elever som intagits från utländska skolor. Enligt utredningens förslag skall stödundervisning kunna anordnas även för elev i yrkesskola.

Utredningen har, bl.a. med hänsyn till att preparandkurser delvis ersätter stödundervisning, inte beräknat några särskilda kostnader för anordnandet av preparandkurser. Omfattningen av stödundervisning för utlandssvenska elever vid yrkesskolor torde, åtminstone under de närmaste åren, inte få sådan omfattning att det finns anledning att beräkna särskilda medel för sådan undervisning.

Beträffande *inflyttade språkliga mi-*

Kostnadsöversikt

Ändamål	Beräknad kostnad		
	1966/67	1967/68	1970/71
Svensk undervisning åt svenska barn i utlandet	0,5	2,2	2,6—3,6
Utlandsskolnämnden	—	0,1	0,1
Driftkostnader för tre elevhem för utlandssvenska elever samt för elever med dokumenterat behov av miljöbyte	—	—	0,3
Inackorderingsbidrag till utlandssvenska elever	—	0,6	1,0
Statsbidrag till huvudman för elevhem för kostnader för inackordering av utlandssvenska elever	—	0,8	1,1
Statsbidrag för undervisning av utlandssvenska elever ...	—	0,5	0,6
Statsbidrag till vissa internatskolor (Sigtuna humanistiska läroverk, Sigtunaskolan, Viggbyholmsskolan, Gränaskolan, Solbacka läroverk och Lundsbergs skola) ¹	3,1	6,4	7,2—8,3
Preparandkurser och stödundervisning för utlandssvenska barn	—*	—	—
Undervisning för religiösa minoriteters barn	—*	—	—
Undervisning för inflyttade språkliga minoriteters barn	0,1	0,1	0,1
Summa milj. kronor	3,7	10,7	13,0—15,1

* Kostnaderna ej kända

¹ Utom de skolor som i första hand beräknas ingå i den av utredningen förutsedda organisationen har här medtagits Solbacka läroverk och Lundsbergs skola. Medräknas ej dessa senare skolor, gäller för budgetåret 1970/71 den lägre siffran.

minoritetens barns skolgång finner utredningen att pedagogiska-utvecklingspsykologiska skäl talar för att barnen till att börja med undervisas på det språk som används som samtalspråk i hemmet. Pedagogiskt sett viktigare syns det dock vara att minoritetsbarn vid skolgången inte isoleras från andra barn. Utredningen avvisar därför i princip åtgärder som kan medföra en sådan isolering, såsom särskilda skolor eller klasser för barn inom språkliga minoritetsgrupper. Samma princip bör gälla även för undervisningen av barn vilkas föräldrar tillhör religiösa minoriteter.

För att likväl kunna tillgodose de språkpedagogiska synpunkterna betonas utredningen vikten av att icke-svenskspråkiga barn bereds möjlighet att gå i förskola (vistas i daghem) tillsammans med svenskspråkiga kamrater. I samband med förskoleverksamheten bör även läsundervisning på barnens eget modersmål anordnas.

Beträffande nybörjarundervisningen inom den obligatoriska skolan föreslår utredningen att skolöverstyrelsen skall få i uppdrag att pröva olika sätt att tillgodose de icke-svenskspråkiga barnens behov av att få den första läsundervisningen på sitt modersmål.

För barn som kommit till Sverige sedan de påbörjat sin skolgång i utländsk skola föreslås dels stödundervisning i svenska och andra ämnen i huvudsak enligt nuvarande riktlinjer, dels — såvitt gäller ungdomar i högstadietiden — särskilda introduktionskurser på längst en månad.

Viss kompletterande undervisning bör även kunna anordnas i grundskolan för minoritetsbarn på så sätt att upp till två timmar per vecka av den ordinarie undervisningstiden får utbytas mot undervisning i barnens modersmål och

»nationella» ämnen. Utöver dessa två timmar bör sådan undervisning få anordnas ytterligare två timmar per vecka utanför den ordinarie schematiden.

För elever i grundskolans mellan- och högstadium och för ungdomar i åldern 17—25 år föreslås vidare att särskilda feriekurser skall kunna anordnas varvid statsbidrag bör utgå främst till lärarlönerna. De estniska skolorna i Stockholm och Göteborg föreslås få statsbidrag på samma sätt som tidigare, dvs. med belopp som fastställs för ett år i sänder. Det nu utgående statsbidraget till estniska gymnasiet föreslås däremot upphöra. Utredningen har inte funnit det möjligt att göra några närmare beräkningar av kostnaderna för förslagen beträffande undervisning för inflyttade språkliga minoritetens barn. Kostnaderna för genomförande av dessa förslag torde emellertid inte bli av sådan storleksordning att hänsyn till förslagen behöver tas vid bedömningen av medelsbehoven under de anslag, ur vilka dessa kostnader skall bestridas.

Beträffande undervisningen av de religiösa minoriteternas barn föreslår utredningen att nu gällande regler för befrielse från skolans kristendomsundervisning (resp. religionskunskapsundervisning i gymnasial skola) och från morgonsamling skall bibehållas.

För närvarande utgår ur anslaget till bidrag till driften av grundskolor m.m. statsbidrag till en *konfessionell skola*, den judiska Hillelskolan. Statsbidraget, som fastställs för ett år i sänder, utgår för budgetåret 1966/67 med 130 000 kr. Utredningen föreslår att statsbidrag skall utgå till denna skola i samma former som hittills.

Slutligen föreslår utredningen att under en försöksperiod av tre år skall utgå statsbidrag ur anslaget till bidrag till vissa internatskolor m.m. till S:t

Eriks katolska skola i Stockholm och det till skolan hörande katolska elevhemmet. Bidraget föreslås utgå endast för elever som tillhör såväl skolan som elevhemmet och vilkas föräldrar är flyktingar eller har invandrat tidigast tre år före elevernas intagning i skolan. Kostnaderna för statsbidrag enligt

utredningens förslag till S:t Eriks katolska skola kan beräknas till ca 16 000 kr.

Utredningens förslag beräknas sammanlagt medföra kostnadsökningar av för budgetåret 1967/68 ca 7 milj. kronor och för budgetåret 1970/71 högst ca 11 milj. kronor.

Handwritten text at the top of the page, appearing to be a list or index of items, possibly related to a collection or inventory.

Main body of handwritten text, organized into a list or index format. The entries are arranged vertically and appear to be numbered or categorized.

AVDELNING IV

Bilagor

12

APPENDIX IV

Blagor

2005/12

BILAGA 1

Utlandssvenskars skolgång

En enkätundersökning bland utlandssvenska föräldrar med barn i svenska skolor

Uppdraget

Under sommaren 1964 prövade utredningsinstitutet på uppdrag av 1964 års utlands- och internatskoleutredning olika vägar att genomföra en enkätundersökning bland utlandssvenskarna. Den tänkta undersökningen avsågs bli representativ för hela gruppen utlandssvenskar, varvid begreppet utlandssvensk definierades som

alla från Sverige utflyttade svenska medborgare som fyllt 21 år och som varit frånvarande från Sverige ett år eller mera eller som dokumenterat sin avsikt att vistas utomlands ett år eller mera.

Man diskuterade olika möjligheter att åstadkomma ett sådant önskat urval, varvid man kom fram till att den enda möjliga urvalsramen var det register över alla emigranter som fanns på statistiska centralbyrån (numera vid den Centrala folkbokförings- och uppbördsnämnden). I detta register finns alla personer upptagna som från och med 1947 har registrerats som utvandrare från Sverige. Populationen skulle således begränsas till personer som har utvandrat 1947 eller senare, en begränsning som inte ansågs medföra någon större nackdel. För att pröva emigrantregistrets användbarhet som urvalsram gjordes ett provurval som omfattade alla personer födda under 4 slumpmässigt utvalda dagar åren 1899—1943. Sammanlagt erhöles på så sätt 375 namn på från Sverige utflyttade personer. Tyvärr visade det sig dels

att det inte var möjligt att, utan besvärliga kontroller, särskilja svenska medborgare bland personer utvandrade före 1950, dels att adresser i tillgängliga register endast kunde återfinnas för ett fåtal av de utvalda personerna. I de register som fanns tillgängliga på Utlandssvenskarnas Förening och utrikesdepartementet kunde sålunda mindre än 7 % av (troliga) svenska medborgare bland emigranterna återfinnas.

Genom kontakter med svenska föreningar i utlandet, passregistret, m.fl. källor hade adresserna för ännu ett antal av de utvalda personerna troligen kunnat anskaffas. Möjligheterna att på så sätt erhålla ett tillfredsställande urval utlandssvenskar ansågs dock så små och kostnaderna för ett sådant urval så stora, att emigrantregistret bedömdes vara olämpligt som urvalsram. Då någon annan metod att åstadkomma det önskade urvalet inte hade framkommit under arbetets gång tvingades utredningsinstitutet konstatera att någon representativ undersökning av utlandssvenskar inte kunde genomföras (i PM av den 25.8.1964).

Någon möjlighet att genomföra en undersökning av alla utlandssvenskar enligt den tidigare anförda definitionen fanns således inte.

Bland utlandssvenskarna fanns dock vissa kategorier som kunde nås genom en undersökning. Av dessa kan nämnas föräldrar till barn i svenska skolor och medlemmar i Utlandssvenskar-

nas Förening. Då utredningen främst var intresserad av de utlandssvenska barnens skolgång gav utredningen på hösten 1964 i uppdrag åt utredningsinstitutet att genomföra en enkätundersökning bland de utlandssvenska föräldrar som under en viss tid hade barn i svensk skola av något slag. Inom utredningsinstitutet har förste aktuarie Sven Reinans haft närmaste ansvaret för enkätens genomförande och författat föreliggande rapport.

Det bör betonas att den valda uppställningen av undersökningen av tidskäl icke kunnat testas i en provundersökning. Detta och övriga föreliggande speciella omständigheter, främst kontaktsvårigheterna med enkätpersonerna, har gjort att stora besvärligheter kunde förutses i undersökningen liksom bristfälligheter i resultaten. Att undersökningen trots detta genomfördes får ses mot bakgrunden av utredningens stora behov av ifrågavarande information.

Undersökningens population

Undersökningen är en totalundersökning av alla utlandssvenska familjer som vid förfrågan uppgavs ha barn i

- a) svensk skola i utlandet,
- b) internatskola i Sverige eller
- c) övriga almäna skolor i Sverige.

Redan innan beslut fattades om enkätundersökningen bland de utlandssvenska föräldrarna hade utredningen på våren 1964 skickat ut en förfrågan till samtliga då existerande svenska skolor i utlandet, varvid bl.a. målsmännens namn och adresser efterfrågades. Då det ansågs olämpligt att upprepa denna förfrågan på hösten 1964 kom förfrågningarna till de olika skolformerna att delvis avse olika tider. Uppgifterna från de flesta svenska skolor i utlandet avser vårterminen 1964. Till skolorna i Teheran, Hong-Kong och

Poona, som började sin verksamhet under år 1964 skickades förfrågningar senare och uppgifterna därifrån avser höstterminen 1964 eller vårterminen 1965. En del skolor som börjat sin verksamhet först 1965 eller senare har inte kunnat tagas med i undersökningen. Uppgifter om målsmännen inkom från samtliga tillskrivna skolor utom skolorna i Teheran och Poona.

Till de utlandssvenska skolorna räknas i denna undersökning även de skolor i Liberia som drives av Lamcobolaget och som numera är att betrakta som internationella skolor med stark svensk anknytning. Likaså medtogs den svenska skolan i Mexico, som är en eftermiddagsskola med kompletterande undervisning i svenska.

Förfrågan till internatskolorna skickades ut hösten 1964 och avsåg elever vars föräldrar var bosatta utomlands höstterminen 1964. Uppgifter från övriga skolor i Sverige hämtades in genom en enkät till samtliga skolchefer i landet i november 1964 varvid bl.a. efterfrågades namn och adress på i utlandet bosatta målsmän till elever i olika skolor i kommunen.

Uppgifterna från de olika skolorna sammanfördes i ett register över utlandssvenska föräldrar, vilket fick ligga till grund för enkäten. Vissa brister vidlåder detta register. Genom att förfrågningarna till de svenska skolorna i utlandet i de flesta fall avsåg en tidigare tidpunkt än förfrågningarna till de andra skolorna, har föräldrarna till sådana elever som började i första årskursen höstterminen 1964 i de tillfrågade skolorna kommit med i registret bara för en del av skolorna. Vidare är uppgifterna från internatskolorna och särskilt från de övriga skolorna i Sverige behäftade med vissa fel. Således har ibland familjer medtagits i vilka även barnet har flyttat

Tabell 1. Antal utlandssvenska familjer och barn varom uppgift erhöles vid förfrågningar i svenska skolor av olika slag.

Skolform	Antal familjer	Antal barn i dessa familjer i skolformer i fråga
Svenska utlandsskolor	255	318
S. k. Lamco-skolor	138	197
Internatskolor i Sverige	285	343
Övriga skolor i Sverige	135	160
Samtliga skolor	813	1 018

utomlands, eller där endast en av föräldrarna är bosatt utomlands.

Sammanlagt erhöles från de olika skolorna uppgift om 813 familjer.

Enligt den definition på begreppet utlandssvensk som framkom vid utredningens fortsatta arbete betraktades som »utlandssvensk» varje person som »kände» samhörighet med Sverige och som var bosatt utanför Sverige minst ett år, oavsett medborgarskap och eventuell mantalsskrivning i Sverige. Några familjer där föräldrarna var danska, norska eller finska medborgare med barn i svenska skolor i utlandet tillhörde enligt denna definition inte populationen och togs bort vid bearbetningen. Familjer där endast en av föräldrarna var bosatt i utlandet ansågs inte vara utlandssvenska familjer och ingick inte i undersökningen.

För familjer med barn i olika former av svensk skola inkom i viss utsträckning adressuppgifter från mer än en skola. Sedan alla dubletter plockats bort, liksom de familjer som egentligen inte tillhörde populationen, återstod 690 familjer som sålunda utgjorde undersökningens population.

Enkätformuläret

I samarbete med 1964 års utlands- och internatskoleutredning utarbetades ett

enkätformulär avsett att skickas till de utvalda familjerna med post. I formuläret begärdes personuppgifter om hustrun resp. mannen i familjen, uppgifter om antal barn samt en kartläggning av barnens skolgång för varje barn som gått i skola sedan föräldrarna flyttade utomlands. Vidare frågades efter föräldrarnas åsikt om kvalitén på undervisning m.m. i svensk utlandsskola i de fall familjen hade erfarenhet av sådan skola, samt om föräldrarnas önskemål om barnens skolgång. Om alla barn som gick i skola läsåret 1963/64 begärdes även en utförlig redogörelse för skolkostnaderna.

Innan enkätformuläret trycktes provades det genom att ett femtontal nyligen hemflyttade utlandssvenskar med barn i skolåldern, vilkas adresser erhöles genom Utlandssvenskarnas Förening, fyllde i detsamma.

Vid bearbetningen av enkätens resultat har det i några fall visat sig att andra indelningar av tillgängliga uppgifter och även andra frågeställningar än vad som ingick i enkätformuläret hade varit behövliga beroende på att en del frågeställningar under utredningsarbetets gång har utkristalliserats på ett klarare sätt och utredningsarbetet fått en delvis annan inriktning än vad som förutsågs när enkätformuläret sammanställdes.

Enkätens genomförande

Provningen av formuläret samt tryckningen medförde att den första skrivelsen till de i undersökningen ingående familjerna kunde skickas ut först i april 1965. Sedan skickades flera påminnelser under sommaren och hösten 1965. Insamlingen av materialet avslutades vid årsskiftet 1965/66. Enstaka formulär som inkommit senare har inte tagits med i bearbetningen.

Bortfall

Sammanlagt inkom 520 tillfredsställande ifyllda formulär från de 690 familjer som ingick i populationen. Svarsprocenten är således 75,4. En fjärdedel av de tillfrågade familjerna underlät att besvara enkäten. Det verkliga bortfallet måste dock vara betydligt lägre, då ibland dem som inte besvarade enkäten, säkerligen ingick en del familjer som egentligen inte tillhörde populationen. Till den låga svarsprocenten kan även ha bidragit att en del familjer bodde i länder med oroliga förhållanden eller mindre väl ordnad postgång.

Att bland dem som inte besvarade enkäten en stor del var sådana som ansåg att enkäten inte angick deras förhållanden, framgår bl. a. av skillna-

derna i svarsprocent mellan familjer vilkas adresser erhållits genom olika skolor som visas i tabell 2. Genom att adresser på en del familjer erhållits genom flera skolformer, är dock dessa siffror ej helt jämförbara.

Bortfallet blev således störst bland de familjer vars adresser erhållits genom de s.k. Lamco-skolorna som egentligen inte är svenska skolor och för vilka enkätformulärets frågor inte passade helt, samt skolorna i Sverige där troligen en del familjer uppgetts genom misstag från skolchefernas sida.

Bearbetningen

Formulären granskades och kodades manuellt varefter hålkort framställdes avseende dels de uttagna familjerna, dels alla barn som hade gått i skola sedan föräldrarna flyttade utomlands. Tabeller framställdes maskinellt.

Någon upräkning av de redovisade siffrorna för att kompensera bortfallet har inte skett. De absoluta tal som redovisas i det följande är således genomgående för låga.

Mätfelen

Genom att undersökningen är en totalundersökning förekommer ingen slumpvariation i tabellerna. I en del

Tabell 2. Antal utlandssvenska familjer som har uttagits genom olika skolformer och som besvarat enkäten. (Familjer om vilka uppgift erhöles genom två eller flera skolor redovisas endast under en skolform.)

Adressen har erhållits genom	Antal ursprungli- gen uttagna	Antal som har be- svarat enkäten	Bortfall	
			antal	%
Svensk utlandsskola i Europa	84	60	24	28,6
Svensk utlandsskola utanför Europa	112	88	24	21,4
S. k. Lamco-skolor i Liberia	131	86	45	34,4
Internatskolor i Sverige	253	212	41	16,2
Övriga skolor i Sverige	110	74	36	32,7
Samtliga	690	520	170	24,6

fall har uppgifter lämnats (och redovisas i tabellerna) som är uppenbart orimliga. Så har t.ex. för elever i årskurs 2 uppgetts att de »bott för sig själva». Omfattningen av sådana mätfel har inte kunnat uppskattas, men de torde endast i ringa omfattning påverka enkätens resultat.

Genom att förfrågningarna om målsmännen skickades ut till skolorna vid olika tidpunkter och genom att den ekonomiska redovisningen av barnens skolgång knöts till läsåret 1963/64 kom vissa felaktigheter in i redovisningen. De elever som läsåret 1963/64 gick i avslutningsklasserna i de olika skolorna har således haft en mindre chans att komma med i enkäten eftersom en del av dessa elever inte längre tillhörde elevkåren vid någon av de ifrågavarande skolorna i de fall förfrågan till skolan sändes höstterminen 1964. Antalet elever i internatskolor och i vanliga skolor i Sverige läsåret 1963/64 var således troligen större än vad som framgår av tabell 19 och det redovisade bortfallet.

Den stora rörlighet de utlandssvenska familjerna visade sig ha är vidare en faktor som kan ha medfört vissa felaktigheter i redovisningen. Flyttningarna mellan olika länder och skolor kom ofta mitt inne i ett skolår. Kodningen och redovisningen kunde dock ske endast med hänsyn till hela läsåret. Av de föräldrar som ett visst år redovisats som boende i t.ex. Sverige har en del i verkligheten varit här endast en del av året.

Enkätens resultat

Familjernas sammansättning m. m.

Av de sammanlagt 520 familjerna som ingick i undersökningen var 505 fullständiga familjer för vilka uppgift fanns om både modern och fadern. I

6 fall saknades modern och i 4 fall fadern. I ytterligare 3 fall saknades uppgifter om modern och i 2 fall om fadern. Sammanlagt hade dessa familjer 978 barn som gick i skola läsåret 1963/64.

Föräldrarnas bostadsland

Genom att uppgifterna om de utlandssvenska föräldrarna erhöles från skolorna upp till över ett år före enkätens besvarande var 32 familjer — 6 % av samtliga — bosatta i Sverige när de besvarade enkäten. Det gällde då vanligen familjer som varit ett par år i utlandet i något svenskt företags tjänst, men även några missionärsfamiljer finns med. Missionärerna är nämligen ofta ute 3—4 år varefter de vistas ett år i Sverige. Det är möjligt att bland de familjer som uttogs till undersökningen ingick familjer som vid uttagningstillfället var hemma i Sverige, men av skolan trots detta ansågs vara »utlandssvenska».

De 520 familjernas fördelning på olika bosättningsländer framgår av tabell 3.

Det höga antalet familjer i Afrika beror på att Lamco-skolorna i Liberia togs med bland de skolor från vilka uppgifter om föräldrarna begärdes. Över hälften av familjerna i Afrika är bosatta i Liberia.

Den bild av bosättningen man får av tabell 3 är inte karakteristisk för samtliga utlandssvenskar. Den största utvandringen från Sverige har således skett till USA, men dessa familjer är endast fåtaligt representerade i vårt material. Skillnaderna här beror naturligtvis på de olika skolförhållandena i olika länder. Medan utlandssvenskarna i USA i stor utsträckning uppskattar landets skolväsen och följaktligen sätter sina barn i amerikanska skolor, torde flertalet utlandssvenska

Tabell 3. Utlandssvenska familjer med något barn i någon form av svensk skola efter bostadsland.

Bosättningsland	Familjer	
	antal	%
Tyskland	19	4
England	26	5
Frankrike	25	5
Portugal-Spanien	30	6
Övriga europeiska länder	69	13
Afrika	171	33
Asien	70	13
USA och Canada	24	5
Sydamerika och Australien	54	10
Hade återkommit till Sverige vid undersökningstillfället	32	6
Samtliga	520	100

barn i t.ex. Sydamerika gå i olika slags privatskolor i bosättningslandet eller skickas hem för skolgång i Sverige. Därigenom har Sydamerika blivit representerat i vårt material med ett större antal familjer än USA.

Föräldrarnas medborgarskapsförhållanden

Enligt definitionen ansågs även utländska medborgare vara utlandssvenskar om de hade anknytning till Sverige eller »kände» sig vara svenskar. Andelen utländska medborgare är dock låg i materialet. I 93 % av familjerna är både fadern och modern svenska medborgare och i endast 5 familjer (1 %) är bägge föräldrarna utländska medborgare. Det förekommer lika ofta att modern som fadern är utländsk medborgare i de familjer där bara ena parten är svensk medborgare.

Föräldrarnas språkmiljö

Bägge föräldrarna tillfrågades vilket språk som normalt hade använts i deras föräldrahem under deras uppväxttid. Vanligen är de personer som har

växt upp med ett annat språk än svenska av utländsk härstamning, men det förekommer även något fall där i utlandet bosatta svenskar har talat ett utländskt språk med sina barn under uppväxttiden.

Det stora flertalet har — som framgår av tabell 4 — växt upp svenskspråkiga. I 9 familjer har dock bägge föräldrarna haft annat språk än svenska som talspråk under barndomen. I flera fall gäller det personer som har invandrat till Sverige och sedan åter utvandrat men behållit kontakten med Sverige bl.a. så att deras barn går i någon svensk skola.

Faderns yrke i de utlandssvenska familjerna

I enkäterna insamlades uppgift om faderns yrke i de fall fader fanns. Vid kodningen sammanfördes yrkena i olika grupper. Därvid användes en yrkesgruppering som utformats av prof. Gösta Carlsson¹).

¹ Se t.ex. Svensk samhällsstruktur i sociologisk belysning. Stockholm 1959, sid. 382.

Tabell 4. Föräldrarna i de utlandssvenska familjerna med något barn i svensk skola efter vilket språk som talades i deras föräldrahem under deras uppväxttid.

Språk som talades i föräldrahemmet	Modern		Fadern	
	antal	%	antal	%
svenska	442	85	477	92
norska el. danska	13	2	6	1
finska	3	1	2	0
tyska	13	2	10	2
engelska	11	2	9	2
franska	8	2	2	0
spanska	6	1	—	—
annat	14	3	6	1
förälder eller uppgift saknas	10	2	8	2
Samtliga	520	100	520	100

Tabell 5. Utlandssvenska familjer med något barn i svensk skola efter faderns yrke.

Faderns yrke	% familjer
ägare eller ledare av större företag, högre tjänstemän	63
övriga tjänstemän	31
mindre företagare, arbetare ...	4
ej yrkesverks. eller uppgift saknas	1
Samtliga	100

Fördelningen efter yrkena är mycket jämn i samtliga bosättningsområden utom i Afrika, där andelen lägre

tjänstemän och arbetare är större beroende på de Lamco-anställda.

De utlandssvenska föräldrarnas ålder

Den skillnad som märks i yrkessammansättningen mellan Afrika och andra länder kommer till synes även i ålderssammansättningen. I tabell 6 visas faderns ålder i de familjer där uppgift om fader finns.

Utflyttningsår och bosättnings stabilitet

För många utlandssvenskar gäller att de har bott i utlandet under olika perioder av sitt liv. En del är även födda i utlandet men har då vanli-

Tabell 6. Faderns ålder i de utlandssvenska familjer där fader finnes efter bostadsland.

Bosatt i	Ålder						Samtliga	
	—39 år		40—49 år		50— år			
	antal	%	antal	%	antal	%	antal	%
Europa	24	14	85	52	56	34	165	100
Afrika	60	35	83	49	28	16	171	100
Asien	10	14	34	49	26	37	70	100
USA och Canada	2	(8)	11	(46)	11	(46)	24	100
Sydamerika och Australien	8	15	22	42	23	43	53	100
Har återkommit till Sverige ...	7	23	14	45	10	32	31	100
Samtliga	111	22	249	48	154	30	514	100

gen senare under kortare eller längre perioder bott i Sverige. Detta gör det svårt att erhålla någon enhetlig bild av längden av deras utlandsvistelse. I enkäten ombads både fadern och modern i de aktuella familjerna att uppge under vilka år de hade bott i utlandet och i vilka länder. Bearbetningen av uppgifterna har skett med utgångspunkt från uppgiftslämnarnas första bosättning i utlandet omfattande minst ett år. Efter denna första utlandsvistelse kan dock personerna i fråga åter ha vistats i Sverige under kortare eller längre perioder.

Då i populationen endast ingick familjer med barn i skolåldern är det vidare givet att andelen utvandrare från 1930-talet och tidigare måste bli låg.

I några fall saknas uppgift om utflyttningsår. I tabell 7 visas tiden för utflyttningen för samtliga familjer efter faderns utflyttningsår om uppgift därom funnits, i annat fall har moderns utflyttningsår använts.

I tabell 8 redovisas utflyttningsåret i relation till bostadsland vid enkätens besvarande. I tabellen ingår endast de familjer där uppgift om faderns flytning finns.

Tabell 7. Utlandssvenska familjer med något barn i svensk skola efter första utflyttningsåret från Sverige.

Tidpunkt	Utflyttade familjer	
	antal	%
1964	26	5
1962—63	94	18
1960—61	34	7
1955—59	67	13
1950—54	62	12
1940—49	129	25
1930—39	36	7
före 1930	22	4
född utomlands	40	8
uppgift saknas	10	2
Samtliga	520	100

Den starkt stegrade utflyttningen till Afrika under senare år är särskilt koncentrerad till åren 1962—63 och beror på att de anställda i Lamco-bolaget i Liberia i stor utsträckning har börjat sina anställningar där dessa år. Men även bortsett från Lamco-bolagets verksamhet är t.ex. Afrika ett vanligare bostadsland för de nyutflyttade än USA, där ett större antal tidigare utflyttade föräldrar finns. Detta behöver inte betyda att utvandringen från Sverige i sin helhet har svängt. Det kan bero på, att till Afrika flyttade föräldrar är me-

Tabell 8. Utlandssvenska familjer med något barn i svensk skola efter faderns utflyttningsår från Sverige och bostadsland.

Bostadsland i	Utflyttningsår					Samtliga	
	1960—64	1950—59	1940—49	före 1940	född utomlands	Antal	%
	%	%	%	%	%		
Europa	28	27	32	53	42	164	33
Afrika	55	28	23	12	21	163	33
Asien	6	16	19	18	13	68	14
Amerika o. Australien	4	24	17	12	24	75	15
Har återkommit till Sverige	7	6	9	4	—	31	6
Samtliga							
%	100	100	100	100	100	—	100
antal	152	127	127	57	38	501	—

ra benägna att sätta sina barn i svenska skolor, och därför har kommit med i vår undersökning i större omfattning.

Utlandssvenska familjer i vårt material (se tabell 9) som har flyttat ut tidigare har i mycket stor utsträckning efter utflyttningen varit bosatta i två eller flera utländska länder. Till stor del beror detta förmodligen på att ett stort antal diplomater och representanter för större svenska företag finns med bland dessa familjer.

Av de tidigare utflyttade utlands-

svenskarna har de flesta efter den första bosättningen i utlandet vid något tillfälle varit bosatta i Sverige under minst ett år. I tabell 10 visas hur stor andel av fäderna i de familjer där uppgift därom finns som har varit bosatta i Sverige efter den första utländska bosättningen.

Framtida bosättningsplaner

Av de 475 familjer som var bosatta utomlands när de besvarade enkäten och som har lämnat uppgift om sina framtida bosättningsplaner uppgav en-

Tabell 9. Utlandssvenska familjer med något barn i svensk skola efter utflyttningsår från Sverige och bosättningens stabilitet i utlandet.

Utflyttningsår	Har varit bosatt		Samtliga	
	endast i utflyttningslandet %	i två eller flera utländska länder %	antal	%
1960—64	92	8	151	100
1955—59	48	52	65	100
1950—54	26	74	62	100
1940—49	17	83	126	100
före 1940	4	96	57	100
födda utomlands	—	100	37	100
Samtliga	42	58	498	100

Tabell 10. Utlandssvenska familjer med något barn i svensk skola efter första utflyttningsåret för fadern och senare bosättning i Sverige.

Utflyttningsår	Har tidvis bott i Sverige %	Har ej sedan utflyttningen bott i Sverige %	Samtliga		
			antal	%	
1960—64	3	97	148	100	
1955—59	34	66	65	100	
1950—54	56	44	62	100	
1940—49	72	28	125	100	
före 1940	84	16	56	100	
födda utomlands	73	27	37	100	
Samtliga	46	54	—	100	
	% antal	226	267	493	—

dast 41 familjer (9 %) att de inte hade för avsikt att återvända till Sverige. (Tabell 11). Däremot uppgav hela 49 % att de inte visste om de skulle återvända. Stora skillnader föreligger här mellan utlandssvenskar bosatta på olika håll i världen. I Afrika uppger väsentligt flera att de skall återvända inom kort. Denna höga siffra torde dock nästan helt bero på de Lamcoanställda i Liberia.

De utlandssvenska familjernas inställning till barnens fostran att känna sig som svenskar

I enkäten ingick en fråga som närmast avsåg att mäta föräldrarnas attityd med avseende på svensk uppfostran för barnen. Frågan lydde: Anser Ni att utlandssvenska föräldrar, som avser att stanna hela livet i det främmande landet, bör fostra sina barn till att känna sig som svenskar?

Eftersom samtliga tillfrågade hade något barn i någon svensk skolförform kan personer som är helt negativa till svensk uppfostran knappast tänkas förekomma i materialet. Genom att frågan avsåg föräldrar som har för avsikt att stanna hela livet i utlandet,

kan dock även negativa svar förekomma.

Av de 495 föräldrar som besvarade frågan svarade 394 (80 %) jakande, 46 familjer (9 %) svarade »vet inte, kan inte ta ställning», medan 55 familjer (11 %) var negativt inställda till barnens uppfostran till svenskar om föräldrarna har för avsikt att stanna i utlandet. Flertalet av de föräldrar det här är fråga om tycks således anse att den känslomässiga bindningen vid Sverige i sig själv är värdefull.

Några skillnader beroende på bostadsland framträder ej i attityderna till svensk uppfostran.

Utlandssvenska elevers skolgång

Olika skolformer m. m.

För att belysa de utlandssvenska elevernas skolgång har materialet bearbetats på olika sätt. Dels har bearbetningarna avsett samtliga de barn till utlandssvenska familjer som besvarade vår enkät och som hade gått i skola medan föräldrarna var utlandssvenskar. Dessa uppgifter omfattar således även barn som redan avslutat sin skolgång, dock ej barn vilkas skolgång avslutats redan innan föräldrarna (förs-

Tabell 11. I utlandet bosatta utlandssvenska familjer med något barn i svensk skola efter framtida bosättningsplatser och nuvarande bostadsland.

Bosatt i	Har ej för avsikt att återvända %	Har ej planerat, vet ej %	Skall återvända			Samtliga	
			inom 1 år	ej inom 1 år men inom 3 år	senare eller vet ej		
			%	%	%	antal	%
Europa	17	53	14	7	9	166	100
Afrika	1	37	42	18	2	163	100
Asien	—	51	24	10	15	68	100
Amerika o. Australien	13	49	17	8	14	78	100
Samtliga %	9	47	25	11	8	—	100
antal	41	221	120	54	39	475	—

ta gången) flyttade utomlands. Dels har uppgifter om skolgången läsåret 1963/64 bearbetats för de barn som då gick i skola.

I redovisningarna kommer att användas begreppen »skolform» och »skolår». Med skolform avses den typ av skola vederbörande elev går i varvid följande indelning har använts:

1. *»Vanlig» skola i Sverige.* Hit har förts alla skolor i Sverige som ej är internatskolor eller utländska (internationella) skolor. »Vanlig» skola kan således, beroende på hur länge eleven har gått i skola, innebära grundskola (folk-, enhetsskola), realskola, flickskola, allmänt gymnasium eller fackgymnasium. Även privata externatskolor ingår bland »vanliga» skolor i Sverige. Elever som bor i elevhem knutna till kommunala gymnasier eller liknande har ansetts tillhöra »vanlig» skola i Sverige.

2. *Internatskola i Sverige.* Hit har förts de realskolor och gymnasier som arbetar som internatskolor.

3. *Utländsk skola i Sverige.* Hit har förts de enstaka elever som har gått i engelska skolan i Stockholm. Eftersom antalet elever det gäller är mycket lågt, redovisas skolformen inte i översikter och tabeller, utan dessa elever har förts till gruppen »Ej inhemsk utländsk skola».

4. *Svensk skola i utlandet.* Hit har förts främst de svenskspråkiga skolor i utlandet som av 1964 års utlands- och internatskoleutredning hänförs till svenska skolor i utlandet. De två skolor som Lamco-bolaget driver i Liberia har ej ansetts vara svenska skolor i utlandet utan har hänförs till »ej inhemsk utländsk skola».

5. *Ej inhemsk utländsk skola.* Hit har förts dels i egentlig mening »internationella» skolor såsom de s.k. Lamco-skolorna i Liberia, dels olika i utlan-

det verksamma skolor som ej har landets huvudspråk som undervisningsspråk.

I enkätformuläret har denna skolform kallats för »internationell skola».

6. *Inhemsk utländsk skola.* Hit har förts alla skolor i utlandet som har bedömts höra till landets normala skolväsende. Skillnader mellan sådana skolor och den föregående gruppen »ej inhemsk utländsk skola» har huvudsakligen varit undervisningsspråket.

7. *Undervisning utom skola.* I ett mindre antal fall har de utlandssvenska eleverna inte gått i skola utan undervisats i hemmet, vanligen av föräldrarna men ibland av en guvernant eller genom korrespondensstudier. Alla sådana fall har förts till denna grupp.

Indelningen efter skolform har vanligen gjorts efter de uppgifter som föräldrarna lämnat om barnets skolgång. Eftersom dessa uppgifter ofta är tämligen knapphändiga, är det troligt att i en del fall skolformen har angetts felaktigt. Det är således troligt att elever som bott i elevhem vid vanliga skolor i Sverige i något fall har uppgetts gå i »internatskola». Av uppgifterna i enkätformuläret framgår inte alltid inackorderingsformen för elever som går i vanliga skolor i Sverige. Någon redovisning av dessa elever efter inackorderingsform är således inte möjlig.

Med skolår avses antalet år vederbörande elev har gått i skola inberäknat det pågående året. En sådan indelning blir approximativt lika med en indelning efter årskurs. I rätt många fall är dock de utlandssvenska elevernas skolgång genom täta byten av skolform fördröjd. Någon möjlighet att använda årskursbegreppet fanns ej då det var omöjligt att översätta årskursbeteckningarna i olika länders skolsystem till en enhetlig skala.

Beträffande skolgången läsåret 1963/64 har dock vid indelningen efter skolstadium i möjligaste mån hänsyn tagits till årskurs för de elever som då gick i svenska skolor.

Ytterligare en svårighet i sammanhanget är att byte av skolform ofta har skett mitt i ett skolår. Registreringen av skolform kunde dock endast ske efter hela skolår. Därvid har man försökt ange den skolform där barnet gick större delen av ifrågavarande läsår.

Byte av skolformer m. m.

De utlandssvenska elevernas skolgång präglas av att de flesta eleverna byter skolform och ofta även bostadsland en eller flera gånger. Flertalet av de barn i vårt material vilkas föräldrar bodde i utlandet under barnens första skolår har gått i skola i utlandet under dessa år. När barnen kommit upp i högstadiet kommer redan en stor del av dem till skolor i Sverige, och på gymnasietadiet blir skolgång i Sverige vanligast. Här måste man dock hålla i minnet att de elever som går i utländska gymnasieskolor inte har haft samma chans att komma med i vårt urval, varför denna beskrivning inte utan vidare kan anses gälla hela gruppen utlandssvenskar.

I tabell 12 visas andelen elever i olika skolformer under olika skolår. Uppgifterna avser inte ett visst år, utan samtliga barn i vårt material ingår under de år då föräldrarna har varit bosatta i utlandet. Samma barn kan sålunda vara redovisade under flera skolår.

I tabell 12 ingår ej de skolår barnen har gått i skola i Sverige innan föräldrarna flyttade utomlands. Siffrorna ovan ger därför inte någon bild av dessa barns skolgång utan visar val av skolform för barn i viss ålder i utlandssvenska familjer med något barn i svensk skola. I tabell 13 visas utlandssvenska elever efter skolår (antal år de har gått i skola läsåret 1964/65 eller det sista året de gick i skola) och hur många år de har gått i skola i Sverige. I de högre klasserna har som synes de flesta barnen någon erfarenhet av skolgång i Sverige.

På grund av föräldrarnas stora rörlighet, som ofta medför Sverigevistelser av olika längd, gäller för många utlandssvenska barn att skolgången i utlandet kan ha växlat med skolgång i Sverige flera gånger. Det är inte heller ovanligt att eleven vid föräldrarnas utflyttning fått följa med och gått ett eller ett par år i utländsk skola för

Tabell 12. Utlandssvenska elevers skolgång under de år föräldrarna har varit bosatta i utlandet efter stadium och skolform. Procent.

	Skolår			
	1—3 %	4—6 %	7—9 %	10—14 %
"Vanlig" skola i Sverige	3	5	11	26
Internatskola i Sverige	0	9	32	51
Svensk skola i utlandet	35	29	14	3
Ej inhemsk utländsk skola	35	31	22	8
Inhemsk utländsk skola	26	25	19	11
Undervisning utom skola	2	1	2	1
Samtliga	100	100	100	100

Tabell 13. Utlandssvenska elever efter skolår och antal år de har gått i skola i Sverige. Procent.

Skolår	Antal år i skola i Sverige						Samtliga	
	0	1	2—3	4—6	7—9	10—14	Antal	%
1	94	6	—	—	—	—	64	100
2	80	19	1	—	—	—	90	100
3	46	36	18	—	—	—	97	100
4	51	16	32	—	—	—	68	100
5	38	19	31	12	—	—	68	100
6	28	14	21	37	—	—	76	100
7	29	17	16	37	1	—	87	100
8	35	14	14	29	8	—	77	100
9	23	10	30	20	17	—	93	100
10	30	5	21	17	25	3	102	100
11	23	8	8	23	25	14	88	100
12	23	7	12	23	17	19	101	100
13	17	—	14	18	25	25	71	100
14	24	4	15	15	20	24	55	100

att sedan skickas hem till Sverige för skolgång, eller att eleven stannat i skola i Sverige när föräldrarna efter någon tids vistelse i Sverige åter utflyttat. Beträffande de barn som gått i skola i Sverige medan föräldrarna bott utomlands kan man således inte påstå att de i allmänhet skickats till Sverige i en viss ålder, eller att de stannat i sin gamla skola när föräldrarna flyttat ut. Variationerna i de enskilda fallen är mycket stora. De flesta sådana elever är

dock i gymnasie- eller högstadieålder. Yngre barn undervisas sällan i skolor i Sverige medan föräldrarna är bosatta utomlands.

Den stora rörligheten belyses i tabellerna 14 och 15. I tabell 14 redovisas antal olika skolformer eleverna har gått i. Tabell 15 anger antal byten mellan olika skolformer. Här bör observeras att antalet byten mellan olika skolor kan vara mycket högre än antalet byten mellan olika skolformer. Byten

Tabell 14. Utlandssvenska elever efter skolår och antal skolformer de har gått i. Procent.

Skolår	Har gått i ... olika skolformer				Samtliga	
	1	2	3	4	Antal	%
1	100	—	—	—	64	100
2	77	23	—	—	90	100
3	40	58	2	—	97	100
4	38	57	4	—	68	100
5	31	62	7	—	68	100
6	14	61	22	3	76	100
7	7	59	29	6	87	100
8	6	61	30	3	77	100
9	8	59	25	9	93	100
10	7	49	35	9	102	100
11	8	53	32	7	88	100
12	13	48	33	7	101	100
13	11	48	34	7	71	100
14	13	38	40	9	55	100

Tabell 15. Utlandssvenska elever efter skolår och antal byten mellan olika skolformer. Procent.

Skolår	Antal byten av skolform					Samtliga
	0	1	2	3	4 o. fl.	
1	100	—	—	—	—	100
2	77	23	—	—	—	100
3	40	52	8	—	—	100
4	38	51	10	—	—	100
5	31	47	21	1	—	100
6	14	39	38	7	1	100
7	7	46	34	11	2	100
8	6	49	32	10	1	100
9	8	41	30	17	4	100
10	7	40	28	16	9	100
11	8	39	34	14	6	100
12	13	31	33	14	10	100
13	11	24	40	9	16	100
14	13	20	36	24	7	100

mellan t.ex. olika utländska skolor kommer inte till synes i tabellerna.

I enstaka fall kan de utlandssvenska eleverna ha bytt skolform nästan varje läsår. En elev som gick i skola sjunde året hade således bytt skolform 5 gånger.

Övergången mellan olika skolformer tycks ofta inte ske vid övergången

Tabell 16. Elever i svenska skolor i utlandet och internatskolor i Sverige efter skolår och skolform året innan.

Skolår	Andel elever som gick i samma skolform året innan	
	Svenska skolor i utlandet %	Internatskolor i Sverige %
2	79	—
3	74	..
4	76	..
5	74	27
6	81	49
7	82	59
8	84	66
9	77	77
10	73
11	76
12	86
13	87
14	—	97

mellan olika stadier utan bero mera på utflyttning och andra omständigheter. I tabell 16 visas andelen elever i svenska skolor i utlandet och internatskolor i Sverige som året innan gick i samma skolform enligt de definitioner som givits i det föregående. Som synes har i de svenska skolorna i utlandet årligen ca en femtedel av eleverna året innan gått i en skola som ej varit svensk skola i utlandet.

Barnens bostadsform under skoltiden

För alla barn frågades inte bara efter skolformen för varje år barnet gått i skola, utan även var barnet då bodde. Följande svarsalternativ gavs: hemma; i internat; inackordering; för sig själv. Elever som har bott i elevhem har troligen redovisats under »i internat».

Uppgifterna är bearbetade för andra, femte, åttonde, elfte och trettonde skolåret. För det sistnämnda året är antalet elever dock så litet att uppgifterna ej kan redovisas. Resultatet framgår av tabell 17. Att några elever uppgavs »bo för sig själv» under andra och femte skolåret måste bero på att

Tabell 17. Utlandssvenska barn som har gått i skola i utlandet efter skolform, skolår och bostadsform under skolåret.

Skolform skolår	Bostadsform				Samtliga	
	bor hemma	bor i in- ternat	bor in- ackor- derad	bor för sig själv	Antal	%
	%	%	%	%		
Svensk skola i utlandet						
2:a skolåret	58	40	2	—	215	100
5:e »	55	42	3	—	156	100
8:e »	57	41	2	—	56	100
”Vanlig” skola i utlandet						
2:a skolåret	95	3	0	2	165	100
5:e »	89	8	1	2	133	100
8:e »	86	12	—	2	84	100
11:e »	(68)	(19)	(6)	(6)	31	100
Ej inhemsk skola i utlandet						
2:a skolåret	95	4	0	—	214	100
5:e »	98	2	0	—	171	100
8:e »	90	6	2	—	94	100
11:e »	(76)	(12)	(12)	—	25	100

föräldrarna har missuppfattat innebörden i frågan.

Att en så stor andel elever i svenska skolor i utlandet bodde i internat beror på det stora antal elever som är inackorderade i de svenska skolorna i Afrika och Asien. Skolorna i Europa har för närvarande inga elevhem. Någon skillnad mellan barnens bostadsform efter kön finns inte i lägre åldrar. På gymnasiestadiet kan möjligen flera flickor som går i icke-svenska skolor i utlandet vara inackorderade vid skolan, men de absoluta talen är alltför låga för mera långtgående slutsatser.

De flesta elever som uppges ha gått i vanliga skolor i Sverige har bott hemma. I flertalet fall gäller det skolgång innan föräldrarna flyttade ut, eller när de tillfälligt har återkommit. I tabell 18 visas den uppgivna bostadsformen för de barn som inte har bott hemma.

Utlandssvenska barns skolgång läsåret 1963/64

Hela materialet omfattar 978 barn som uppges ha gått i skola läsåret 1963/64. För två barn är dock ej uppgifterna om skolform etc. fullständiga, varför dessa elever ej redovisas i tabellerna.

Tabell 18. Utlandssvenska elever i externatskolor i Sverige med föräldrarna bosatta utomlands efter skolår och uppgiven bostadsform. Absoluta tal.

Skolår	Bor			Samtliga
	i elevhem (i internat)	inackor- derade	för sig själv	
2	5	6	3	14
5	10	9	3	22
8	7	35	2	44
11	2	46	14	62

Elevernas fördelning på olika skolformer är styrd av urvalsmetodiken. De barn som redovisas som elever i icke-svenska skolor måste för att alls ha kommit med ha syskon som går i någon form av svensk skola. Barnen i de familjer, där inget barn går i svensk skola, har inte kunnat komma med i urvalet. Fördelningen av barnen efter olika skolformer skulle därför troligen ha blivit en helt annan, om undersökningen hade kunnat göras representativ för hela gruppen »utlandssvenskar».

Då urvalsförfarandet innebär att de i enkäten ingående familjerna hade minst ett barn i någon svensk skola antingen vår- eller höstterminen 1964, medan uppgifterna i detta avsnitt belyser förhållandena läsåret 1963/64 har inte alla utlandssvenska elever i svenska skolor haft samma chans att komma med i enkäten. Uppgifterna i detta av-

snitt är därför osäkrare än enkätens övriga resultat.

Av de 978 redovisade barnen är 562 pojkar och 416 flickor. Då det inte är troligt att en sådan könsfördelning har uppstått av slump, måste förklaringen troligen sökas i att de utlandssvenska föräldrarna i större utsträckning är angelägna att ge pojkarna en »svensk» utbildning. Barnen i de familjer som endast har flickor har därmed kommit med i undersökningen i mindre utsträckning. I materialet kan dock inte någon tydlig överrepresentation av flickor i de icke-svenska skolformerna upptäckas.

Hela materialets fördelning efter skolstadium och skolform samt kön framgår av tabell 19. De tre elever som redovisas på gymnasiestadiet i svensk utlandsskola, är troligen sådana elever som läser per korrespondens och får viss hjälp av lärare i en svensk skola i utlandet.

Tabell 19. Utlandssvenska barn läsåret 1963/64 efter skolform, skolstadium och kön.

Skolform	Absoluta tal						Relativa tal							
	Lågsta- diel	Mellan- stadiet	Högsta- diel	Gymnasie- åldern	Samtliga	Därav		Lågsta- diel	Mellan- stadiet	Högsta- diel	Gymnasie- åldern	Samtliga	Därav	
						flickor	pojkar						flickor	pojkar
Svensk skola i utlandet	92	74	42	3	211	95	116	44	35	20	1	100	45	55
'Vanlig' skola i Sverige	39	38	37	67	181	88	93	22	21	20	37	100	49	51
Internatskola i Sverige	—	21	93	134	248	75	173	—	8	37	54	100	30	70
Inhemsk skola i värdlandet	32	41	26	18	117	49	68	27	35	22	15	100	42	58
Ej inhemsk skola i värdlandet	77	69	47	20	213	106	107	36	32	22	9	100	50	50
Hemundervisning ...	2	2	2	1	7	2	5	100
Samtliga	242	245	247	243	977			25	25	25	25	100		
därav: flickor ...	104	107	103	101		415		43	44	42	42		42	
pojkar ...	138	138	144	142			562	57	56	58	58			58

I tabell 20 redovisas barnen efter skolform och föräldrarnas bostadsland.

Uppgifterna om skolgång för barn i de familjer där föräldrarna uppges bosatta i Sverige under läsåret är svårtolkade. En stor del av dessa föräldrar har troligen flyttat ut under skolåret, men då barnet större delen av året gått i skola i Sverige, har denna skolgång angetts för hela året. Motsvarande kan naturligtvis gälla för barn

i de familjer som under året har flyttat in i Sverige.

Kostnaderna för utlandssvenska barns skolgång läsåret 1963/64

I enkäten ombads de utlandssvenska föräldrarna att lämna detaljerade uppgifter om kostnaderna för barnens skolgång läsåret 1963/64. Läsåret 1963/64 valdes för att samtliga kostnadsuppgifter skulle vara tillgängliga. Genom att insamlandet av data tog längre tid

Tabell 20. Utlandssvenska barn läsåret 1963/64 efter skolform och föräldrarnas bosättningsland.

Skolform	Har återkommit till Sverige eller är tillfälligt här	Föräldrarnas bosättningsland									Samtliga
		Tyskland	England	Frankrike	Portugal eller Spanien	Övriga europeiska länder	Afrika	Asien	USA eller Kanada	Sydamerika eller Australien	
Absoluta tal:											
Svensk skola i utlandet	6	8	25	26	34	—	75	37	—	—	211
"Vanlig" skola i Sverige	94	9	2	2	3	22	18	16	1	13	180
Internatskola i Sverige	7	11	10	10	12	57	25	45	26	45	248
Inhemsk skola i utlandet	2	8	16	7	7	32	5	—	27	13	117
Ej inhemsk skola i utlandet ...	1	4	—	—	13	14	123	25	2	31	213
Hemundervisning	—	—	—	—	—	—	6	1	—	—	7
Samtliga	110	40	53	45	69	125	252	124	56	102	976
Relativa tal:											
Svensk skola i utlandet	3	4	12	12	16	—	36	18	—	—	100
"Vanlig" skola i Sverige	52	5	1	1	2	12	10	9	—	7	100
Internatskola i Sverige	3	4	4	4	5	23	10	18	10	18	100
Inhemsk skola i utlandet	2	7	14	6	6	27	4	—	23	11	100
Ej inhemsk skola i utlandet ...	—	2	—	—	6	7	58	13	1	15	100
Hemundervisning	—	—	—	—	—	—	—	—	100
Samtliga	11	4	5	5	7	13	26	13	6	10	100

än beräknat, så att en stor del av enkäterna besvarades först sedan läsåret 1964/65 var avslutat, är det möjligt att föräldrarna i en del fall i stället har lämnat uppgifter om läsåret 1964/65. Det är dock inte möjligt att kontrollera i vilken omfattning så kan ha skett.

I många fall har de utlandssvenska föräldrarna underlåtit att lämna de begärda kostnadsuppgifterna. I många fall beror detta på att arbetsgivaren står för alla kostnader eller på att skolkostnaderna inte kan redovisas skilda från de kostnader föräldrarna normalt har för sina barn. Av 978 barn lämnades för 540 (55 %) sådana uppgifter att dessa kunde bearbetas med hänsyn till enskilda kostnadsposter; i ytterligare 57 fall lämnades uppgift om totalkostnad, men inte om olika delposter. Av tabell 21 framgår i vilken utsträckning uppgifter om kostnaderna har lämnats för olika skolformer och stadier.

Att beträffande »ej inhemsk skola i värdlandet» i så många fall uppges att

arbetsgivaren står för alla kostnader, beror på att de s.k. Lamco-skolorna i Liberia finns med i denna grupp. Genom att de skolor som i redovisningen sammanförts i samma skolform kan vara av mycket varierande typ, är jämförelser både inom en skolform och mellan olika skolformer svåra att genomföra. En annan svårighet är att föräldrarna har tagit upp kostnadsposter i mycket olika omfattning. I samma skola kan uppgiften om totalkostnaden variera högst avsevärt genom att föräldrar i ett fall har tagit upp »resor» eller »övriga kostnader» till avsevärda belopp, medan andra föräldrar — till synes i samma situation — ej har tagit upp några sådana kostnader. Både delposterna och den totala kostnaden, liksom föräldrarnas självkostnad, kan variera högst avsevärt även inom samma skola och åldersstadium.

I tabell 22 visas den genomsnittliga uppgivna totalkostnaden för de elever

Tabell 21. Utlandssvenska elever läsåret 1963/64 efter skolform och efter huruvida uppgift finns om kostnaderna för skolgången.

Skolform	Fullständiga uppgifter finns		Endast uppgift om totalkostnad finns		Arbetsgivaren står för kostnaden (kan ej uppges)		Utgifter som vid vanlig skolgång i Sverige (kan ej uppges)		Uppgift saknas		Samtliga	
		%		%		%		%		%		%
Svensk skola i utlandet	154	73	9	4	25	12	11	5	12	6	211	100
Hemundervisning	2	..	—	—	—	—	2	..	3	..	7	100
Ej inhemsk skola i värdlandet	89	42	3	1	90	42	17	8	14	7	213	100
Internatskolor ...	176	71	30	12	21	8	5	2	16	6	248	100
”Vanlig” skola i Sverige	52	29	8	4	4	2	98	54	19	10	181	100
”Vanlig” skola i utlandet	67	57	6	5	3	2	32	27	9	8	117	100
Samtliga	540	55	56	6	143	15	165	17	73	7	977	100

Tabell 22. *Genomsnittlig uppgiven totalkostnad för utlandssvenska barns skolgång läsåret 1963/64. Avser elever för vilka fullständiga kostnadsuppgifter finns; efter skolform och stadium.*

Skolform	Genomsnittlig total kostnad i kronor för skolgången läsåret 1963/64 för barn			
	på låg- stadiet	på mellan- stadiet	på hög- stadiet	i gymnasie- åldern
Svenska skolor i Europa	1 070	974	1 210	. .
Svenska skolor i Afrika och Asien	1 500	1 760	2 070	. .
Ej inhemska skolor i värdlandet	1 730	2 380	2 230	1 990
"Vanlig" skola i Sverige	1 310	4 990	4 830
Internatskola i Sverige	—	8 810	9 320	10 130
Inhemska skolor i värdlandet ...	870	1 770	2 750	3 910

läsåret 1963/64 för vilka fullständiga kostnadsuppgifter har lämnats.

I det följande lämnas uppgifter om de redovisade kostnaderna beträffande de barn för vilka kostnadsredovisningen är fullständig för svenska skolor i utlandet och internatskolor i Sverige.

Kostnader för skolgång vid svenska utlandsskolor

De kostnader föräldrarna till barn i svenska skolor i utlandet har uppgivit sig ha för läsåret 1963/64 varierar starkt såväl individuellt som mellan de olika skolorna.

Den relativa betydelsen av olika

kostnadsposter framgår av tabell 23 som visar hur många procent olika delkostnader utgör av den totala redovisade kostnaden för skolgång på olika stadier i svenska skolor dels i Europa, dels i Afrika och Asien.

Medan i de svenska utlandsskolorna i Europa ungefär halva kostnaden faller på avgifter för själva undervisningen, och dagliga resor utgör en betydande kostnadspost, är för skolorna i Afrika och Asien inackorderingskostnaden den som belastar föräldrarna mest; därefter kommer kostnaderna för barnens hemresor vid ferier och först på tredje plats kostnaderna för själva undervisningen. Dessa skillnader förkla-

Tabell 23. *Uppgivna kostnadsposters relativa betydelse för elever i svenska skolor i utlandet läsåret 1963/64.*

Skola/stadium	Kostnader för						Totalt %
	undervisning %	inackordering %	läroböcker %	dagliga resor %	resor vid ferier %	övriga kostnader %	
<i>Skolor i Europa</i>							
lågstadium	48	—	5	38	—	10	100
mellanstadium	50	1	9	20	—	20	100
högstadium	51	—	11	17	—	21	100
<i>Skolor i Afrika och Asien</i>							
lågstadium	13	47	2	4	29	5	100
mellanstadium	16	52	3	8	22	7	100
högstadium	31	31	17	—	15	6	100

ras av den olika karaktär de svenska skolorna i Europa respektive Afrika-Asien har. Medan skolorna i Europa för det mesta är tämligen stora och ligger i orter med stor svensk bosättning, är många av skolorna i Afrika mycket små och ligger på orter där den svenska bosättningen är mycket begränsad.

Uppgifterna i tabell 23 belyser i stort olika kostnadsposters betydelse vid skolgången i svenska skolor i utlandet. För de individuella familjerna varierar fördelningen mellan de olika delkostnaderna, liksom de absoluta beloppen, starkt. Den totala uppgivna kostnaden för skolgången i svensk utlandsskola i Europa på lågstadiet varierar t.ex. från 260 kronor till 3 230 kronor. I de fall resekostnader vid ferier ingår i totalbeloppet utgör de en mycket stor post. Medan föräldrarna till nästan samtliga elever i svenska skolor i Europa uppger att de har kost-

nader för själva undervisningen, är det en stor del av föräldrarna till elever i skolorna i Afrika och Asien som uppger att undervisningen inte kostar någonting. I en del fall kan undervisningskostnaderna vara inbakade i de inackorderingskostnader som många föräldrar med barn i svenska skolor i Afrika och Asien rapporterar. Av tabell 24 framgår för hur många elever i de svenska utlandsskolorna olika slags kostnader uppges.

Som framgår av tabell 24 uppges inackorderingskostnader för endast en elev i de svenska skolorna i Europa, medan sådan utgift uppges för närmare tre fjärdedelar av eleverna i skolorna i Afrika och Asien. Vidare lägger man märke till att bidrag från arbetsgivaren till barnens skolgång är mycket vanligare för barnen i skolorna i Afrika och Asien än i Europa.

I några fall är bidragen från arbetsgivaren (resp. andra bidrag) lika stora

Tabell 24. Antal elever i utlandssvenska skolor läsåret 1963/64 för vilka fullständiga kostnadsuppgifter för skolgången föreligger; efter vilka delkostnader och bidrag som har uppgivits. Absoluta tal.

Kostnadsslag	Skolor i Europa				Skolor i Afrika-Asien			
	stadium				låg	mel- lan	hög	samtl.
	låg	mel- lan	hög	samtl.				
för undervisningen	37	25	18	80	11	17	13	41
inackordering	—	1	—	1	18	25	10	53
läroböcker	27	22	18	67	10	14	12	36
dagliga resor	28	22	12	62	6	4	4	14
resor vid ferier	—	—	—	—	18	24	11	53
övriga utgifter	17	15	13	45	8	12	11	31
Hela antalet elever för vilka uppgifter finns	37	26	18	81	26	30	16	72
får								
bidrag från arbetsgivaren	7	8	4	19	17	17	5	39
andra bidrag	—	—	2	2	—	4	3	7
Föräldrarna uppger sig ha kostnader för skolgången	37	22	16	75	26	29	16	71

eller t.o.m. större än de uppgivna kostnaderna. En del av de föräldrar som har lämnat uppgifter om barnens skolkostnader, har således inte någon »egenkostnad». I sammanhanget bör även observeras, att många föräldrar uppger att alla kostnaderna bestrides av arbetsgivaren, och därför inte har lämnat specificerade kostnadsuppgifter. (Se tabell 21).

Att uppgifterna om förekomst av resekostnader skiljer sig starkt för eleverna i skolorna i Europa jämfört med eleverna i skolorna i Afrika-Asien, följer av den olika inackorderingsgraden.

De uppgivna totalkostnaderna för skolgången i Afrika och Asien är i genomsnitt högre än kostnaderna för skolgången i skolorna i Europa. Skillnaderna i t.ex. de direkta kostnaderna för undervisningen är dock inte så stora som kan tyckas framgå av tabell 23. För t.ex. lågstadiets del är den redovisade genomsnittliga kostnaden för

undervisningen i skolorna i Europa 510 kronor, och i skolorna i Afrika och Asien (i de fall där sådan kostnad redovisas) 450 kronor per läsår.

Kostnader för skolgång i internatskolor i Sverige

I tabell 25 visas storleken av de totala kostnader som föräldrar till elever i internatskolor i Sverige har uppgivit för skolgången.

En del av de lägsta uppgivna totalkostnaderna verkar inte troliga. Man kan förmoda att det i en del fall är fråga om elever som fått stipendier genom skolan, varvid föräldrarna uppgivit endast den del av kostnaden, som betalats av dem själva. Några av de högsta uppgivna totalkostnaderna beror på mycket höga resekostnader vid ferier.

Fördelar man de uppgivna kostnaderna efter olika delposter (tabell 26) ser man, att ungefär 70 % av kostna-

Tabell 25. Uppgivna kostnader för skolgången vid internatskola i Sverige för utlandssvenska elever, efter stadium.

Stadium	Antal uppgifter	Lägsta uppgivna kostnad	Högsta uppgivna kostnad	Genomsnittskostnad	Medianvärde
mellanstadiet	16	6 100	11 490	8 810	9 400
högstadiet	70	4 400	17 130	9 320	9 000
gymnasiet	90	3 400	17 000	10 130	10 000

Tabell 26. Olika kostnadsposters relativa betydelse för totalkostnaden för utlandssvenska elevers skolgång. Avser internatskola i Sverige läsåret 1963/64, efter stadium.

Stadium	Kostnad för				
	Undervisning och inackordering	Läroböcker	Resor vid ferier	Övriga utgifter	Total kostnad
	%	%	%	%	%
mellanstadiet	69	4	20	7	100
högstadiet	66	4	24	7	100
gymnasiet	69	4	19	8	100

derna hänför sig till själva undervisningen och inackorderingen, medan resorna vid ferierna står för en femtedel av kostnaderna.

De mycket varierande uppgifterna om kostnaden för resor vid ferier samt för »övrige utgifter» gör att de redovisade totalkostnaderna måste anses som tämligen osäkra. I enstaka fall har således »övrige kostnader» upptagits till flera tusen kronor, medan i andra fall inga som helst sådana kostnader har tagits med. Resekostnaderna överstiger i flera fall 10 000 kronor per år.

Av de föräldrar som har redovisat kostnaderna för skolgången vid internatskolor fullständigt var det endast 11 % som uppgav att de hade betalat alla kostnaderna själva. De övriga uppgav antingen att arbetsgivaren bidragit till kostnaderna, eller att stipendier utgått från annat håll. I många fall uppgavs att bidrag från såväl arbetsgivaren som andra utgått. Därtill kommer att i många fall arbetsgivaren ensam uppgavs stå för kostnaderna (se tabell 21).

För elever på mellanstadiet står arbetsgivarna för en större andel av de totala kostnaderna än för elever på högre stadier. (Se tabell 27). Detta kan tolkas så, att de utlandssvenska föräldrarna är mindre benägna att sända elever i mellanstadieåldern än äldre elever på egen bekostnad till internatskola i Sverige.

I enstaka fall överstiger även för internatskoleelever liksom för elever i svenska skolor i utlandet bidraget från arbetsgivaren och mottagna stipendier den totala kostnad föräldrarna uppges ha haft för barnets skolgång.

Föräldrarnas önskemål om barnens skolgång

Föräldrarna i de utlandssvenska familjerna tillfrågades vilken skolgång de helst skulle välja för barn på olika skolstadier. Av tabell 28 framgår andelen utlandssvenska föräldrar som i första hand valde en viss skolgång. Uppgifter saknas för ca 10 % av föräldrarna beträffande alla åldersstadier beroende på att vissa föräldrar besvarade frågan endast med hänsyn till de åldersstadier de själva hade erfarenhet av.

Vissa skillnader i val av skolform kan skönjas beroende på bostadsland, men då antalet uppgiftslämnare var lågt för varje enskilt land, var en bearbetning efter bostadsland vanskelig att genomföra. Det framgår dock att i Portugal-Spanien, liksom i Asien och i viss mån i Afrika, skolgång i inhemska skola i värdlandet ej önskades. Däremot var föräldrarna i USA och Canada, samt i viss mån i England, Tyskland och Frankrike mera benägna att acceptera skolgång i inhemska skola. Tendensen att i första hand välja skolgång i svensk

Tabell 27. Kostnadsfördelningen mellan föräldrar, arbetsgivare och andra bidragsgivare beträffande kostnaderna för utlandssvenska elevers skolgång. Avser internatskolor i Sverige läsåret 1963/64, efter stadium.

Stadium	... % av kostnaderna bestrides av			
	föräldrarna	arbetsgivaren	andra	samtliga
mellanstadiet	51	46	3	100
högstadiet	71	21	8	100
gymnasiet	65	24	11	100

Tabell 28. Utlandssvenska föräldrars val av skolform för sina barn efter barnens ålder.

Skolform	För barn			
	på lågstadiet %	på mellan- stadiet %	på högstadiet %	i gymnasie- åldern %
Svensk skola i värdlandet	66	61	42	24
Nordisk skola i värdlandet	1	2	2	1
Inhemsk skola i värdlandet	7	5	3	1
Internationell skola i värdlandet ¹	16	18	14	6
Internatskola i Sverige	0	4	28	47
"Vanlig" skola i Sverige med in- ackordering	0	0	3	10
Uppgift saknas	9	11	9	11
Samtliga	100	100	100	100

¹ I enkäten användes termen "internationell skola" för den skolform som annars har kallats för "ej inhemsk skola i värdlandet".

skola i bostadslandet var särskilt markerad i Portugal-Spanien, medan i de amerikanska länderna sådan skolgång önskades i mindre utsträckning. En sådan skillnad kan bero på enkätpopulationens sammansättning. Familjerna i de amerikanska länderna var främst sådana som hade barn i internatskolor i Sverige.

De s.k. Lamco-skolorna i Liberia har förts till gruppen »ej inhemska skolor i värdlandet». Dessa skolor hade tidigare en mera utpräglad svensk inriktning, men är numera internationella med engelska som huvudsakligt undervisningsspråk. En del föräldrar med

tidigare erfarenhet av dessa skolor kan således ha betraktat skolorna som svenska skolor, medan huvudparten av föräldrarna troligen har upplevt skolorna som »internationella». Det är av intresse att notera — som framgår av tabell 29 — att föräldrarna med erfarenhet av Lamco-skolorna valde »internationell skola i värdlandet» i större utsträckning än övriga utlandssvenska föräldrar. Majoriteten av dem valde dock fortfarande i första hand skolgång i svensk skola i värdlandet.

Tabell 28 visar val av skolform i första hand. I enkäten gavs de utlandssvenska föräldrarna möjlighet att väl-

Tabell 29. Utlandssvenska föräldrars val av skolgång i internationell skola och erfarenhet av de s. k. Lamco-skolorna i Liberia.

	Väljer i första hand "internationell skola i värdlandet" för barn på		
	lågstadiet %	mellan- stadiet %	högstadiet %
Har erfarenhet av Lamco-skolorna	33	37	28
Har ej erfarenhet av Lamco-skolorna	12	13	11
Samtliga	16	18	14

ja skola även i andra och tredje hand. Närmare en tredjedel av föräldrarna har dock underlåtit att besvara frågorna om val i andra och tredje hand.

Nordisk skola i värdlandet, som valdes i mycket liten utsträckning i första hand, valdes av ett stort antal föräldrar i andra hand; likaså var internationell skola i värdlandet en mera eftersökt skolform för grundskoleelever vid val i andra och tredje hand. Föräldrarnas val av skolform bestämdes således i hög grad av att de ville ha barnen boende hos sig under grundskoleåldern. Föräldrar som i första hand valde svensk skola i värdlandet, valde i andra hand nordisk skola eller annan skola i värdlandet framför att skicka barnen till Sverige.

I tabell 30 har uppgifterna om val i första, andra och tredje hand sammanförts. Tabellen belyser den starka preferens för skolgång i värdlandet som de utlandssvenska föräldrarna visar beträffande barn i låg- och mellanstadieåldrarna. Tabellen bygger på samtliga gjorda val i första, andra respektive tredje hand, varvid dessa val värderats lika.

Val av inackorderingsform

Samtliga föräldrar — alltså även de som inte önskade att deras barn skul-

le inackorderas i Sverige i samband med skolgång här — tillfrågades vilken inackorderingsform de föredrog om »Ni har eller skulle vara tvungen att ha barnen inackorderade i Sverige». Frågan ställdes för olika åldersstadier och föräldrarna fick välja mellan tre möjligheter, inackordering i privat familj, ej släkting; inackordering hos släkt och inackordering i elevhem eller skolhushåll. Sistnämnda inackorderingsform beskrevs som »kommunalt eller privat anordnat hem» för inackordering av flera skolbarn. Det förutsattes att hemmet förestods av kompetent person. Föräldrarnas val framgår av tabell 31. Bland dem för vilka uppgift saknas ingår föräldrar som sade sig inte under några omständigheter vilja inackordera barn (på ett visst åldersstadium).

När man läser tabell 31 bör man hålla i minnet att mycket få av föräldrarna verkligen hade sina barn inackorderade i Sverige för skolgång här eller önskade sådan skolgång för dem. Frågeställningen var således tämligen hypotetisk för dem och troligen saknade de närmare kunskap om och erfarenhet av vad olika slags inackordering innebär och hur lämplig inackordering i Sverige kunde ordnas. Det är dock tydligt att de utlandssvenska föräldrarna till barn i låg- och mellanstadiet i första hand kan tänka sig in-

Tabell 30. Utlandssvenska föräldrars val av skolgång för barn i olika åldrar. Se texten.

Avser	Väljer skolgång i värdlandet		Väljer skolgång i Sverige	Samtliga
	i inhemsk skola	i ej inhemsk skola		
	%	%	%	%
lågstadiet	10,2	83,1	6,6	100
mellanstadiet	8,8	81,5	9,7	100
högstadiet	4,4	64,2	31,4	100
gymnasieåldern	3,3	46,3	50,4	100

Tabell 31. Utlandssvenska föräldrars val av skolinackordering i Sverige om "de har eller skulle vara tvungna att ha" barnen inackorderade i Sverige.

Väljer	För barn			
	på lågstadiet %	på mellan- stadiet %	på högstadiet %	i gymnasie- åldern %
Privat inackordering, ej släkt ...	10	13	13	13
Privat inackordering hos släkt ...	62	52	30	19
Elevhem	14	20	46	56
Uppgift saknas	15	15	12	12
Samtliga	100	100	100	100

ackordering hos släktingar, medan för högstadie- och gymnasieelever elevhem är mest attraktivt.

Åsikt om kompletterande svensk undervisning

Följande fråga ingick i formuläret:

På en del platser där utlandssvenskar bor i större antal har man ordnat undervisning i svenska språket, svensk historia och samhällslära etc. för barn som går i utländska eller internationella skolor. Denna undervisning har omfattat några timmar per vecka. Vad anser Ni om sådan kompletterande undervisning?

Av de 403 föräldrapar som besvarade frågan ansåg en stor majoritet, 87 %, att sådan kompletterande undervisning var värdefull, 6 % trodde att den skulle bli alltför ansträngande för barnen, men endast 6 familjer, 1 %, ansåg att sådan undervisning ej var önskvärd.

Det är dock ett betydligt mindre antal föräldrar som uppgav att deras barns skolgång hade ändrats, om möjlighet till kompletterande undervisning hade funnits. Endast 18 % av dem som var positiva till kompletterande undervisning uppgav att så hade blivit fallet. I några fall kunde tillgång till kompletterande undervisning ha inneburit att ett barn, som då gick i svensk utlandsskola, i stället hade gått i utländsk skola.

Föräldrarnas åsikt om de svenska utlandsskolorna

De föräldrar som vid undersökningstillfället hade eller tidigare hade haft barn i någon svensk skola i utlandet tillfrågades om de var nöjda eller missnöjda med vissa angivna egenskaper hos skolan.

De framförda åsikterna framgår av tabellerna 32, 33 och 34. Omdömena avsåg bland annat »anordningar för skolmåltider, skolhälsovård och kommunikationer till och från skolan». För flertalet skolor gällde att särskilda anordningar inte hade vidtagits för skolmåltider, skolhälsovård eller skolskjutsar. Svaren beträffande dessa egenskaper är således svårtolkade. Missnöje kan innebära att anordningen finns, men anses vara av dålig kvalitet, men det kan också innebära att anordningen saknas. Något särskilt svarsalternativ för »anordningen saknas» var inte medtaget i formuläret, men en del av föräldrarna har själva påpekat detta i sina kommentarer.

De utlandssvenska föräldrar som har uttalat sig om skolorna i Europa visade ett något större missnöje med skolorna än föräldrarna med erfarenhet från skolorna i Afrika och Asien. Detta återspeglar dock troligen inte någon verklig standardskillnad mellan skolor-

na utan mera föräldrarnas aspirationsgrad på skolornas utrustning och verksamhet. Medan föräldrarna både i Europa och Afrika-Asien i mycket stor utsträckning var mycket nöjda eller

nöjda med skolornas pedagogiska arbete och fostran av eleverna, visades ett utbrett missnöje beträffande skolornas materiella utrustning och lokaler.

Tabell 32. Omdömen om svenska skolor i Europa, givna av utlandssvenska föräldrar med erfarenhet av dessa skolor.

Omdömet avser	Andelen föräldrar som anger sig vara				Samtliga %
	mycket nöjd eller nöjd	något så när nöjd	missnöjd eller myc- ket miss- nöjd	anordning- en saknas vid skolan eller upp- gift saknas	
	%	%	%	%	
Kvaliteten på undervisningen	73	21	3	2	100
Allmän fostran och omvårdnad	86	10	1	3	100
Ordningen i skolan	80	14	4	1	100
Skollokalerna	26	39	36	—	100
Pedagogisk utrustning	16	50	33	1	100
Anordningar för skolmål- tider	42	18	9	31	100
Skolhälsovård	24	18	21	37	100
Kommunikationer från och till skolan	30	19	19	32	100

Tabell 33. Omdömen om svenska skolor i Afrika och Asien, givna av utlandssvenska föräldrar med erfarenhet av dessa skolor.

Omdömet avser	Andelen föräldrar som anger sig vara				Samtliga %
	mycket nöjd eller nöjd	något så när nöjd	missnöjd eller myc- ket miss- nöjd	anordning- en saknas vid skolan eller upp- gift saknas	
	%	%	%	%	
Kvaliteten på undervisningen	89	8	—	4	100
Allmän fostran och omvårdnad	90	9	—	2	100
Ordningen i skolan	91	5	2	2	100
Skollokalerna	40	38	19	3	100
Pedagogisk utrustning	37	42	12	9	100
Anordningar för skolmål- tider	46	5	5	45	100
Skolhälsovård	41	11	10	37	100
Kommunikationer från och till skolan	26	20	13	41	100

Tabell 34. Omdömen om de s. k. Lamco-skolorna i Liberia, givna av utlandssvenska föräldrar med erfarenhet av dessa skolor.

Omdömet avser	Andelen föräldrar som anger sig vara				Samtliga %
	mycket nöjd eller nöjd	något så när nöjd	missnöjd eller myc- ket miss- nöjd	anordning- en saknas vid skolan eller upp- gift saknas	
	%	%	%	%	
Kvaliteten på undervisningen	61	27	3	10	100
Allmän fostran och omvård- nad	63	22	4	11	100
Ordningen i skolan	55	30	6	9	100
Skollokaler	65	11	15	10	100
Pedagogisk utrustning	56	20	10	14	100
Anordningar för skolmål- tider	1	2	15	82	100
Skolhälsovård	46	7	12	35	100
Kommunikationer från och till skolan	43	15	19	23	100

BILAGA 2

Resultat av utrikesdepartementets enkät till utlandsrepresentationerna beträffande antal svenskar i olika länder och deras intresse för svensk undervisning

Genom utrikesdepartementets försorg tillställdes våren 1965 svenska beskickningschefer och konsulter följande frågor:

1. Hur många svenskar finns i Edert (Edra) verksamhetsland
 - a) registrerade i nationalitetsmatriklar?
 - b) totalt enligt Edra ungefärliga beräkningar?

Anm. Med svenskar avses inte nödvändigtvis svenska medborgare utan även sådana personer som på grund av språk och kulturell anknytning kan betraktas som svenskar.

2. Finns i Edert (Edra) verksamhetsland orter eller distrikt, där svenskkolonien är så talrik och så koncentrerad att förutsättningar finns för att grunda en svensk skola eller anordna svensk eftermiddagsundervisning för svenska barn som går i utländsk skola?

3. Har föräldrarna själva visat intresse för svensk undervisning av något slag inom landet?

4. Skulle det finnas intresse för svensk undervisning av något slag för en större grupp elever (15 å 20) i åldern 7—15 år om sådan undervisning erbjöds till ett billigt pris eller helt fritt och vore av ungefär samma kvalitet som i skola i Sverige?

Anm.: Innan fråga nr 4 besvaras förutsättes att kontakt tages med svenskförening/ar/ om sådan/a/ finns eller eljest med ett antal svenska föräldrar av olika sociala kategorier i landet.

De svar som har inkommit från utlandsrepresentationerna grundar sig på mer eller mindre noggranna undersökningar och redovisas i följande uppställning:

Land	Antal svenska medborgare enl. nationalitetsmatrikeln	Uppskattat totalt antal	Intresse för svensk undervisning
EUROPA			
Belgien	uppgift saknas	ca 550 varav ca 400 i Bryssel	Intresse finns, dokumenterat bland annat genom att eftermiddagsundervisning i svenska har ordnats
Bulgarien	Endast	ambassadpersonal	—
Danmark		ca 15 000 i Köpenhamn	Nej, barnen går i danska skolor
Finland	3 000	5—6 000	Nej
Frankrike		2 300	Skola finns i Paris
Grekland	46	89	Nej, alltför få barn
Irland	31	ca 75	Tidigare ej intresse. Nu intr. väckt. Väntad ökning av antalet svenskar i Dublin
Island	—	34 svenskor gifta m. islänn.	Ja. Möjl. finns ordna undervisn. i svenska i st. f. danska i skolorna
Italien	690	ca 900	Ja
Jugoslavien	15	ca 30	Nej, inga barn i skolåldern
Nederländerna	Uppgift ej lämnad		Ja, på vissa villkor
Norge	6 325		Nej
Polen	11	ca 40	Nej, för få barn
Portugal (inkl. Madeira, Angola, Moçambique)	156	222	Skola finns i Parede, F.n. 11 elever
Rumänien	Endast	ambassadpersonal	
Schweiz (inkl. Liechtenstein)	1 755	2 200	Nej, relevantalet knappast stort el. koncentrerat nog. Schw. skolor ansträngande
Sovjetunionen		50—70 i Moskva	Ja, men hittills för få barn
Spanien			
Madrid			Skola finns
Mallorca	90	150	Nej, få barn, alla under skolåldern
Valencia, Bilbao	17		Nej
Barcelona	200	150	Nej, för få barn (högst 14) för spridda
Malaga	175	250	Ja, e.m.-undervisn. som komplement t. den spanska skolunderv. Troligen för få barn, då svenskarna mest är pensionärer
Las Palmas	198	ca 80	Enl. undersökn. för Folkuniversitetet ca 25 barn med intr. för svenskundervisn. ¹
Storbritannien			Skola finns i London
Tjeckoslovakien	27	37	Nej
Turkiet	30	40	Nej, för liten koloni
Ungern	Endast	ambassadpersonal	Nej
Västtyskland	—	ca 4 000	Skola finns i Hamb. Stort intr. i Frankfurt. Sporadiskt intr. i Bonn. Övr. områden ej känt
Väst-Berlin	269	ca 300	Skola finns. 10 elever. Önskvärt att den kan fortsätta
Öst-Berlin	17	—	
Tyska Demokr. Republ. (DDR)	52	—	

¹ Svensk skola har inrättats senare.

Land	Antal svenska medborgare enl. nationalitetsmatrikeln	Uppskattat totalt antal	Intresse för svensk undervisning
Österrike	ca 175	ca 375	Närmare hälften av sv. medb. ej svenskfödda. Ej intresse. Tillräckl. antal barn endast i Wien
AFRIKA			
Algeriet	30	ca 50	Nej, för få barn. Vistelsen i Alg. vanligen kort
Egypten	182	ca 165	Nej, för få barn. Försök gjorts med em-undervisn. men upphört. F.n. 12 barn i Kairo
Elfenbenskusten	4 + amb.personal		Nej
Etiopien	—	ca 350	3 (grund-)skolor finns. Intr. för svensk undervisn. på högre nivå. 27 elever finns på gymn. stadiet
Kenya (inkl. Uganda o. Zambia)	—	ca 310	Intresse finns i Nairobi. Kommer att öka p.g.a. nytt biståndsprojekt
Kongo (Leopoldville o. Brazzaville)		ca 300	Skola finns i Pointe-Noire
Liberia		ca 1 200	Svenska skolor finns
Marocko	fåtal		Nej
Nigeria	60-tal	60-tal	Nej, för få barn, alltför spridda. Intresse för korrespondensundervisning
Sydafrikanska republiken		ca 450	Ja, i Johannesburg. Ca 25 elever
Tanzania	72	295	Missionssamfunden har egna skolor. Intr. visat från ett håll. Svårighet med stora avstånd
Tunisien	265	ca 300	Skola finns i Sfax. Intresse för sv. skola i Tunis. Knappast 15 elever
ASIEN			
Hongkong	156	165	Skola för SENTAB-anställda finns. Kan ej utnyttjas av andra barn p.g.a. läget
Indien	424	424	3 svenska skolor finns där även några barn från Ceylon går
Ceylon	65	65	
Nepal	4	4	
Indonesien	12	30	Nej, för få barn
Irak	57	57	Nej, för få barn
Iran	113	130	Ja, stort intr. i Teheran. Svensk skola finns sedan 1964
Israel	100	(kan ej anges)	Nej
Japan	44	ca 215	Skola finns i Sagamihara. Intr. för svensk undervisning även på andra håll. Kolonin väntas öka
Kina	7 + amb.personal		Nej
Libanon	106	106	Ja

Land	Antal svenska medborgare enl. nationalitetsmatrikeln	Uppskattat totalt antal	Intresse för svensk undervisning
Thailand	—	161	Spontant intr. ej visat. Underlag tillräckligt i Bangkok. Svenskar stannar oftast kort tid. Troligt att intr. kan finnas.
Malaysia		62	
Burma, Laos, Vietnam		3	
AMERIKA			
Argentina	ca 800	ca 1 400 + ca 800 sv.-ättlingar i Misiones	Ja, för privat undervisning. Laghinder samt praktiska hinder för svensk skola
Brasilien	248 + 293 barn	ca 1 300 svenska medborgare i delstaterna Sao Paulo, Parana och Nato Crosso	Starkt intresse för svensk skola finns i Sao Paulo där tillräckligt elevunderlag finns
Canada	Uppgift ej	lämnad	Nej, för långa avstånd, m.m.
Centralamerika		ca 40	Nej
Chile	155	ca 200	Nej, för få barn
Colombia inkl. Panama		ca 300	Ja, efterm.-undervisning finns i Bogotá sedan -62. Bör få stöd. Ca 25 elever
Ecuador	17	50	Nej, för få elever
Guatemala		40	Nej
Mexico (inkl. Cuba o. Belize)	150 familjer	ca 460	Svensk efterm.-undervisning finns. Därutöver ej intresse.
Peru	—	—	Underlag endast i Lima. Litet intresse bl. föräldrarna. ca 30 barn
Uruguay	49	ca 65	Nej, för få barn
Venezuela		ca 200	Ja. Underlag tillräckl. endast i Caracas
USA		211 000*	Ej intr. för sv. skolor, men stort intr. för svenskunderv. för vuxna, lokalt även för barn
AUSTRALIEN	ca 240	ca 700	Nej
NYA ZEELAND	115	(väsentligt lägre då många har dubbelt medborgarskap)	Nej

* Uppgiften avser i Sverige födda personer enligt 1960 års folkräkning.

Översikt över andra länders utlandsskolsystem

1. Utredningens undersökning

Med bistånd av utrikesdepartementet har Utlands- och internatskoleutredningen inhämtat informationer om de skolor för undervisning av det egna landets medborgare utomlands som drivs av länderna Belgien, Frankrike, Italien, Nederländerna, Sovjetunionen, Storbritannien och USA. Till de svenska beskickningarna i dessa länder vidarebefordrades nedanstående av utredningen formulerade frågor.

1. Hur många statsunderstödda utlandsskolor finns som är avsedda för det egna landets utomlands boende medborgare och hur många elever har dessa skolor?

2. Vem står som huvudman för utlandsskolorna? (Lokal förening? Ambassad? Institution i moderlandet?)

3. Vem står som arbetsgivare i förhållande till lärarna? (Huvudman i den utrikes orten? Institution i moderlandet?)

4. Anställningsformen för lärarna: (Får lärarna korttidsförordnanden som sedan inte kan förlängas eller kan de i princip stanna på utlandstjänst hela livet?)

5. Hur ligger lärarnas löneförmåner och sociala förmåner i relation till motsvarande förmåner i hemlandet?

6. Disponerar skolorna egna lokaler inom vederbörande beskickning eller

hyr skolorna lokaler självständigt? I vilken utsträckning förvärvar skolorna egna fastigheter för skolverksamheten?

7. I vilken utsträckning får eleverna sociala förmåner utöver undervisningen? (Exempelvis fria läroböcker, skolhälsovård, tandvård, skolmåltider, skolskjutsar.)

8. I vilken utsträckning undervisas i värdlandets språk (språket i det land där skolan är belägen)?

9. Av vilken storleksordning är föräldrarnas kostnader för barnens undervisning?

10. I vilken utsträckning ingriper moderlandet i skolans skötsel? Inspekteras skolan av representant för hemlandets skolväsen?

Var handläggs följande ärenden:

Tillsättning av rektor?

Tillsättning av lärare?

Fastställande av läsårets längd?

Fastställande av kursplaner?

11. I vilka avseenden står moderlandet helt för kostnaderna? (Exempelvis: lokalkostnader, lärarlöner, skolskjuts-kostnader, lärobokskostnader, kostnader för undervisningsmateriel, skolhälsovård, tandvård, skolbibliotek och skolmåltider.)

12. Överensstämmer utlandsskolornas kursplaner med hemlandsskolornas, så att övergång när som helst kan ske utan svårighet mellan utlandsskola och hemlandsskola?

2. Belgiens utlandsskolsystem

Statsunderstödda belgiska utlandsskolor förekommer icke, bortsett från skolorna för barn till personal i NATO-styrkorna i Tyskland.

3. Frankrikes utlandsskolsystem

Två slag av franska utlandsskolor kan särskiljas. Den första kategorin lyder under utrikesministeriet och är avsedd för undervisning i franska språket åt icke-franska barn. Den andra kategorin sorterar under såväl utrikesministeriet som undervisningsministeriet. Dessa skolor är avsedda för franska barn i främmande länder. Syftet är att tillförsäkra franska barn som bor utomlands en undervisning motsvarande den som ges i Frankrike och att underlätta deras fortsatta studier i hemlandet. Utlandsskolorna får sedan 1961 statsbidrag från undervisningsministeriet.

För närvarande finns ett sextiotal franska utlandsskolor med cirka 3 000 elever. Huvudman för skolorna är i allmänhet en lokal förening, som även är arbetsgivare för lärarna. Dessa senare anställs genom korttidsförordnanden om ett år som kan förlängas av huvudmannen.

Lärarnas sociala förmåner liksom löneförmånerna motsvarar dem som åtnjuts av den lärarpersonal som av utrikesministeriet anställts för den förstnämnda kategorin av skolor. De sociala förmånerna ligger på samma nivå som motsvarande förmåner i hemlandet, medan lönerna ligger något lägre än hemmalönerna. Detta kompenseras dock av utlandstillägg.

Ett fåtal utlandsskolor är inrymda i beskickningsfastigheter, men i allmänhet disponerar utlandsskolorna förhyrda lokaler.

Eleverna är olycksfallsförsäkrade och

kan erhålla studiebidrag eller stipendier. Andra förmåner såsom fria läroböcker, hälsovård, måltider, skolskjutsar förekommer inte

Undervisning i värdlandets språk ges i allmänhet endast om språket ingår i kursplanen för motsvarande skolform i hemlandet. Undantag förekommer dock, och vissa skolor tillhandahåller kompletterande kurser i värdlandets språk.

Föräldrarnas kostnader för barnens undervisning varierar från skola till skola och är beroende av skolans budget. Elevavgifterna är dock till följd av statsbidraget i allmänhet lägre än avgifterna i privata skolor i hemlandet.

Skolans skötsel sker på det lokala planet, men beskickningspersonal (i allmänhet kulturattachén) tillhör skolstyrelsen eller tjänstgör som inspektör. Skolorna inspekteras dessutom av i detta syfte från hemlandet utsända skolinspektörer. Tillsättning av rektor och lärare samt fastställande av läsårets längd handläggs lokalt dock i samråd med undervisningsministeriet, som även fastställer kursplanerna på sådant sätt att övergång mellan utlandsskolan och hemmaskola när som helst kan ske utan svårighet.

Moderlandet står inte i något avseende helt för kostnaderna. I bästa fall täcker statsbidraget cirka 50 % av skolans budget.

Detta är vad som framgår av det officiella franska svaret på utredningens förfrågan. Att krav på större statsstöd till de franska utlandsskolorna finns framgår av ett referat av en debatt i nationalförsamlingen, som fanns intaget i *La Voix de France*, no. 197, Janvier 1965, organ för Union des Français de l'étranger. Senatens Longchambon yttrade i korthet följande.

Undervisningen av utlandsfranska barn utgör inget problem i Afrika och på Ma-

dagaskar, där en fullständig skolorganisation har byggts upp av franska staten. Utanför dessa områden finns emellertid registrerade i runt tal 500 000 fransmän. 36 000 barn går i franska skolor i dessa områden. 1962/63 beviljades till dessa barn stipendier för 5,5 miljoner francs. Antalet stipendier, hela eller partiella, utgjorde 6 500. Medeltalet av stipendiebeloppen per barn blir sålunda 850 fr. 82 % av eleverna i skolor utanför Frankrike saknar bidrag till skolgång, och för dessa bekostas sålunda skolgången helt av föräldrarna.

Emellertid har registreringstvånget av utlandsfransmän hos fransk myndighet upphävts, och antalet utlandsfransmän är betydligt större än som framgår av franska officiella siffror. 40 000 fransmän finns officiellt registrerade i Nordamerika, men senaste folkräkningen i USA visar att det finns 108 000 personer av fransk nationalitet i landet. Vid alla beräkningar utgår man emellertid från det officiella totalantalet av 500 000

I Frankrike är 21 % av befolkningen i skolåldern. Utgår man från att åldersfördelningen är densamma bland utlandsfransmännen, betyder detta, att det finns 100 000 franska skolbarn utomlands, av vilka endast 36 000 går i franska skolor. I den franska budgeten kostar skolgången för varje registrerat utlandsfranskt barn 150 fr, medan varje hemmafranskt barns skolgång kostar 1 500. Denna njugghet mot utlandsfransmännen motiveras med att dessa inte betalar skatt. Hr Longchambon framhåller emellertid att detta resonemang är felaktigt ur många synpunkter och går i detalj in på vilka inkomster och utgifter staten har för utlandsfransmännen. De gör värnplikt, de använder inte de franska vägnarna eller de franska sjukhusen, de skyddas varken av den franska polisen eller den franska socialförsäkringen. De betalar i viss utsträckning skatt: pensioner och livräntor som betalas till utlandsfransmän beläggs med en källskatt på 24 %, löner till tjänstemän i fransk utlandstjänst beskattas vid källan med 5 %.

Den fördubbling av stipendiegivningen som man begär skulle endast kosta staten tiondelen av de inkomster den får av utlandsfransmännen.

Finansieringsproblem vore emellertid inte de enda problemen för utlandsskolorna. De franska skolföreningar som bildats utomlands behövde även hjälp med organisa-

tionsfrågor och pedagogiska frågor för att bringa skolornas kvalitet i nivå med skolor i Frankrike. Hr Longchambon föreslog, att en särskild inspektör skulle tillsättas, vilken skulle förses med tillräckliga reseanslag för att kunna resa omkring till alla franska utlandsskolor, hjälpa till vid startandet av sådana, kontrollera dem förlöpande och utgöra ett moraliskt stöd. Genom ett permanent organ för organisation, pedagogisk kontroll och ekonomiskt stöd åt utlandsskolorna skulle undervisningsministeriet bättre kunna på ett värdigt sätt bära det ansvar det har gentemot utlandsfransmännens barn.

I fortsättningen utspann sig en diskussion mellan Hr Longchambon och finansminister Boulin rörande den eftersläpning i utbetalningen av beviljade stipendier, vilken medfört att ett antal elever vid de franska läroverken i Wien, Rom och Bryssel av ekonomiska skäl måst sluta skolan.

4. Italiens utlandsskolsystem

Såsom italienska skolor i utlandet betraktas såväl de rent statliga skolorna, vilka i alla hänseenden är beroende av den italienska staten, som de privata skolor som är statligt erkända och erhåller olika former av statsbidrag. Om båda dessa kategorier sammanräknas, är antalet italienska skolor i utlandet — folkskolor och högre skolor — omkring 160. Alla dessa skolor följer emellertid inte i alla detaljer det italienska systemet i fråga om undervisningsplaner och organisation utan har i vissa delar anknutit till det lands skolsystem där de är belägna. De är i första hand avsedda för italienska lärjungar men elevklientelet utgörs ofta till stor del av ungdom från trakten.

Summan av de elever som går i italienska skolor i utlandet är cirka 35 000, av vilka 22 000 går i skolor i Europa, Afrika och Asien och 13 000 i skolor i Latinamerika. Dessutom finns eftermiddagskurser för barn till italienska

arbetare i Västeuropa med sammanlagt cirka 20 000 elever.

De italienska utlandsskolorna är underställda utrikesministeriet, som utövar kontroll över skolorna genom konsulatet, som har ansvaret för inspektionen av skolorna.

Lärarna kan vara både ordinarie och icke-ordinarie. De ordinarie utsänds av utrikesministeriet och väljs bland dem som tillhör undervisningsministeriets rulla. De icke-ordinarie anställs av konsulatet medelst kontrakt på i allmänhet ett år. De ordinarie lärarnas anställningsvillkor är reglerade genom lag. Arbetsgivare för lärarna är i första hand rektor, i andra hand konsuln i hans egenskap av skolinspektör.

De ordinarie lärare som sänds till utlandet erhåller förutom hemmalönen ett ortstillägg, som varierar med anställningsorten. I egenskap av stats-tjänstemän åtnjuter de ordinarie lärarna sådana sociala förmåner och försäkringar som tillkommer alla stats-tjänstemän i Italien. De lokalanställda lärarna åtnjuter de försäkringar som regleras av lagarna på platsen.

Åtskilliga italienska statliga skolor i utlandet är inrymda i byggnader som ägs av italienska staten, medan andra skolor arbetar i förhyrda lokaler.

Alla elever i folkskolorna får fria läroböcker, och på högre stadier är läroböckerna fria för barn i mindre bemedlade familjer. Vissa skolor ombesörjer skolskjuts om så erfordras. Läkarevård lämnas alltid.

Nästan överallt fordras enligt lokala lagar att ett visst antal timmar ägnas åt undervisning i värdlandets språk. Sådan undervisning ingår därför alltid i det ordinarie skolschemat. Detta nödvändiggörs dessutom av den omständigheten att undervisningen följs av ett visst antal elever från värdlandet.

För elever på folkskolestadiet (det

obligatoriska skolstadiet) är skolgången kostnadsfri, men i de högre skolorna erläggs samma elevavgifter som i motsvarande skolor i Italien.

De statliga skolorna är helt beroende av den italienska myndigheten som givetvis handlar inom ramen för de lokala lagarna. Med vissa mellanrum inspekterar myndigheten utlandsskolorna i samarbete med det italienska undervisningsministeriet.

Rektor och lärare tillsätts av utrikesministeriet i samarbete med undervisningsministeriet och konsulatet. Undervisningstid, schema etc. bestäms likaledes av utrikesministeriet i samråd med undervisningsministeriet.

Kostnaderna för lokaler, personal, undervisningsmateriel, sjukvård, bibliotek och allmänna utgifter åvilar helt och hållet staten i de statliga skolorna. Skolskjuts och skolmåltider tillhandahålls mot betalning.

Examina som avlagts vid statliga eller statligt erkända privata skolor utomlands gäller i alla stycken i Italien. Läro- och kursplaner är i huvudsak desamma som i Italien med sådana ändringar som betingas av undervisningen i värdlandets språk e.d. Den högre undervisningen (i gymnasier och tekniska institut) är fyraårig i stället för femårig som i Italien.

5. Nederländernas utlandsskol-system

Nederländsk skolungdom erhåller undervisning

a) i Tyskland, vid statliga holländska skolor för lägre undervisning (lager ondervije) och fortsatt undervisning (voortgeset ondervije) vid de militära baserna.

Det fanns våren 1965 11 skolor för lägre och 2 för fortsatt undervisning;

i september skulle två nya skolor för fortsatt undervisning upprättas och ett antal skolor utvidgas.

Antalet elever per skola varierar mellan 20 och 120.

Det totala antalet elever är cirka 600.

b) i länder anslutna till EEC, vid Europaskolor med nederländska avdelningar för lägre och högre undervisning (middelbaar ondervije). Nedan anges ortsnamn och elevantalet vid början av läsåret 1964/65:

c) i Frankrike, vid Nato-skolorna i Fontainebleau och St. Germain en Laye, med cirka 56 elever i den högre och 50 i den lägre undervisningen respektive cirka 85 elever i den högre och 50 i den lägre undervisningen.

De nederländska skolorna i Tyskland är statliga skolor som står under undervisningsministeriets tillsyn och förvaltning. Europaskolorna har beskrivits i kap. 2.

Nato-skolorna i Frankrike är franska skolor av internationell karaktär. Till dessa skolor är knutna nederländska avdelningar för högre och lägre undervisning. Skolorna står under franska regeringens tillsyn och förvaltning.

Lärarna vid skolorna i Tyskland, vid Europaskolorna och vid Natoskolorna i Frankrike står i holländska undervisningsministeriets tjänst.

Anställningskontrakten förutser en utlandsvistelse under visst antal år, ej vederbörandes hela tjänstetid.

Lärarna i Tyskland och Frankrike er-

håller förutom sin nederländska lön ett dyrortstillägg, anpassat till respektive lands levnadskostnadsindex. Lärarna vid Europaskolorna avlönas i enlighet med ett av styrelsen för dem fastställt löneereglemente.

Byggnaderna för de nederländska skolorna i Tyskland har anskaffats för den nederländska regeringens räkning. För de mindre skolorna hyrs om möjligt tyska skollokaler. I länder där det finns Europaskolor ansvarar landets regering för skolbyggnaderna. Nato-skolorna i Frankrike är franska statliga skolor.

Det tillkommer skolan att sörja för kostnaderna för böcker och andra hjälpmedel liksom för transport av eleverna från och till skolorna, i varje fall i fråga om de lägre skolorna. För de högre gäller delvis andra regler.

Undervisningsprogrammet för de nederländska skolorna i Tyskland är det samma som i Nederländerna. Möjlighet finns att utanför skolschemats ram er-hålla undervisning i tyska.

Undervisningsprogrammet i Europaskolornas fyra olika språkavdelningar är samordnat och lika omfattande för varje språk. Alla elever som följer den lägre undervisningen får dagligen lektioner i ett andra språk (för de nederländska eleverna franska eller tyska). Detta andra språk används även som neutralt språk under de s.k. europeiska timmarna, i den lägre undervisningen för muntlig framställning, i den

Skolorort	Förskola	Lägre underv.	Fortsatt underv. på real-skolestadium	Högre underv.
Bryssel	29	137	—	137
Mol	18	37	—	14
Luxemburg	27	75	4	70
Varese	18	46	—	38
Karlsruhe	3	6	—	5
Bergen (Ned.)	11	15	—	3

högre för ämnen såsom historia, geografi och naturhistoria.

De nederländska eleverna vid Nato-skolorna i Frankrike följer till största delen det franska undervisningsprogrammet samt erhåller kompletterande undervisning av de nederländska lärarna med nederländska som neutralt språk.

Den nederländska undervisningen i Tyskland är kostnadsfri. Vid Europaskolorna uppgår avgiften till 3 000 belgiska francs per elev i de högre och 750 belgiska francs per elev i de lägre skolorna, med reduktion i fall av flera barn från samma familj.

Tillsynen av den nederländska undervisningen i Tyskland, vid Europaskolorna och vid Nato-skolorna i Frankrike utövas av därtill utsedda medlemmar av undervisningsinspektionen i Nederländerna.

Undervisningsministern anställer lärarna. Skolår och läroplan fastställs för de nederländska skolorna i Tyskland av den nederländske inspektorn i samråd med rektorerna, för Europaskolorna av styrelsen och för Natoländerna av de franska myndigheterna. Vid sistnämnda skolor ges kompletterande undervisning av nederländska lärare. Programmet för denna undervisning fastställs av nederländska sakkunniga.

Den nederländska regeringen svarar för *alla* kostnader för den nederländska undervisningen i Tyskland. Skolmåltider tillhandahålls ej.

Kostnaderna för Europaskolorna delas av de deltagande länderna. Varje land ger bland annat ett bidrag lika stort som den lön, som de utsända lärarna skulle ha erhållit i hemlandet.

Det må särskilt framhållas att den nederländska undervisningen är inriktad på att med minsta möjliga tidsförlust infoga de elever som återvänder

till Nederländerna i det nederländska skolsystemet.

Nedan följer i översättning ett avsnitt ur holländska ekonomiministeriets officiösa bulletin "Economische Voorlichting", nr 25 den 23. 6. 1965 om *Nederländsk undervisning i främmande länder och IVIO-hemundervisning för nederländska barn i utlandet.*

»För nederländare som sänds till främmande land eller som eljest kortare eller längre tid bosätter sig i utlandet med sin familj uppstår i många fall, åtminstone om de har barn i skolåldern, problemet att barnen kommer efter i förhållande till den nederländska undervisningen. När de återvänder till vårt land uppstår svårigheter, såsom att barnen inte kan följa med i den klass där de placeras; de måste kanske gå om. Detta och annat innebär en fördröjd start med avseende på fortsatta studier och förvärvsarbete.

För att överbrygga dessa svårigheter — åtminstone i fråga om den lägre undervisningen — har Institutet för individuell undervisning i Amsterdam (Instituut voor Individueel Ondervije) utarbetat speciella lärokurser som skall sätta föräldrarna i tillfälle att själva ge sina barn i åldern 5 till 14 år en sådan undervisning att deras skolutbildning löper parallellt med undervisningen i Nederländerna. Kunskapsstoffet har sammanställts och utarbetats i lektioner av pedagoger och lärare som undervisar holländare i utlandet och/eller verkat i transatlantiska länder och som därför känner till de aktuella förhållandena och vet vad som behövs för att hålla barnen i nivå med den nederländska skolgången.

Kärnan i IVIO:s hemundervisning — kallat IVIO:s världsskola — är ett modifierat Dalton-uppgiftssystem, ett system tillrättalagt för en rent individuell undervisning och inriktat på ett dyna-

miskt och skapande inlärande av ämnet (många klistrings-, tecknings- och samlingsuppgifter). En omfattande, för varje timme utarbetad handledning hjälper föräldrarna med den pedagogiska behandlingen av kunskapsstoffet.

Stiftelsen tillhandahåller böcker, skrivböcker och den materiel som är nödvändig för hemarbete och månatliga prov. Proven rättas av IVIO och på grundval av resultatet erhåller föräldrarna eventuellt nödvändiga råd.

På här angivet sätt erbjuds de holländska utlandsbarnen möjlighet att följa en undervisning som är likvärdig med den som ges i de nederländska skolorna och efter avslutandet av densamma kan de utan svårighet följa den högre undervisningen.

För familjer som vistas i länder, där nederländska barn erhåller tillfredsställande kunskap och utveckling i skolorna på platsen, har IVIO utarbetat en kurs som kallas "Modersmålet". Det praktiska livet visar nämligen att övningar i och kännedom om det holländska språket även i dylika fall kommer till korta. Ofta begränsas användningen av holländskan till samtal vid matbordet. För att barnen skall kunna fortsätta studierna i Nederländerna har IVIO fullständigt bearbetat tredje t. o. m. sjätte årskursens kurs i nederländska språket, på basis av ovannämnda hemundervisningsprincip.

En fullständig hemundervisningskurs från IVIO:s världsskola kostar fl. 400:— per år och kursen "Modersmålet" fl. 900:— per år.»

6. Schweiz' utlandsskolsystem

Om de schweiziska utlandsskolorna har utredningen inhämtat informationer genom skrifterna *Les écoles suisses à l'étranger* (även på tyska), särtryck ur *Archiv für das schweizerische Unter-*

richtswesen, och *Hilfskomitee für Auslandsschweizerschulen* av Dr. med. Franz Wyss.

Antalet för närvarande erkända schweiziska utlandsskolor är 15, nämligen skolorna i Kairo, Alexandria, Catania, Neapel, Rom, Florens, Genua, Milano, Luino, Barcelona, Bangkok, Santiago de Chile, Rio de Janeiro, Lima och Bogotá. Sju av skolorna är sålunda belägna i Italien. Förutom dessa skolor finns på olika håll i världen skolor som drivs av enskilda schweiziska firmor med stor utlandsrepresentation och schweiziska högre handelsskolor i exempelvis Paris och London. Läsåret 1958/59 (då skolorna i Bangkok och Rio de Janeiro ännu ej startats) fanns sammanlagt 894 schweiziska barn och 2 196 utländska barn i de erkända schweiziska utlandsskolorna.

Även de erkända schweiziska utlandsskolorna är att betrakta som privat-skolor. De drivs av skolföreningar, som inom sig väljer en skolkommitté som har ansvaret för skolans ledning. Skolorna är alltså principiellt fria i sin organisation, men schweiziska staten har som statsbidragsvillkor uppställt vissa rambestämmelser. Skolföreningarna är även arbetsgivare för lärarna.

Lärarna vid utlandsskolorna är dels lärare från Schweiz, dels lärare från värdlandet. Rekruteringen av lärare från hemlandet möter svårigheter, beroende dels på lärarbrist i Schweiz, dels på dåliga löner vid utlandstjänstgöringen. Med hänsyn till de ofta dryga reskostnaderna för lärare med familjer önskar man från skolföreningarnas sida inte anställa lärare på alltför kort tid. Man räknar med en normal anställningstid av 4 à 5 år. En bidragande orsak till att man vill behålla lärarna längre än ett à två år är att man anser att läraren blir fullt effektiv först då han ordentligt lärt sig värdlandets

språk. Detta gäller både i skolor där undervisningen sker på värdlandets språk och i skolor där undervisnings-språket är ett av de språk som talas i Schweiz. Kontrakt skrivs i allmänhet inte på kortare tid än tre år, och kontrakten skrivs alltid med hänsynstagande till värdlandets rättsförhållanden, vilka även följs vid alla tvister mellan lärare och skolkommitté. En statlig pensionsförsäkring för utlands-lärare instiftades år 1947.

De flesta av de schweiziska utlands-skolorna arbetar i skolhus som ägs av skolföreningarna, men i några fall har man hyrt lokaler i ett hyreshus. Vissa av skolhusen har donerats av utlands-schweizare.

Elevavgifterna varierar allt efter stadium mellan 300 och 600 francs per år och elev. Icke-schweiziska barn betalar högre avgift.

Undervisningen ansluter så mycket som möjligt till schweiziska läroplaner, men den uppvisar rätt stora lokala variationer. Framför allt syns undervisningen i språk ägnas mycket stort utrymme. Detta hänger samman med att man dels måste undervisa i de i Schweiz använda språken dels med hänsyn till elever från värdlandet måste undervisa i värdlandets språk. Undervisningsspråket varierar i de olika skolorna. I vissa är något av de schweiziska språken undervisnings-språk, i andra har man valt att undervisa på landets språk. Övergång till skola i Schweiz kan ibland försvåras av bristande kunskaper i realämnen.

Som villkor för statsbidrag gäller att skolan meddelar tillräcklig undervisning i schweizisk historia, geografi och samhällskunskap och svarar för elementär undervisning i ett av de schweiziska språken. Så vitt möjligt skall även schweizisk folksång bedrivas.

Skolorna står under uppsikt av de schweiziska beskickningarna i första hand och i sista hand är de underställda det schweiziska inrikesdepartementet. Från schweiziska staten kan följande bidrag erhållas: till byggnad, underhåll och utvidgning av skolhus, till undervisningsmateriel för undervisningen i de tre hemlandsspråken, till reskostnader för nyanställda lärare och deras familjer, till ferieresor för lärare i transatlantiska länder, till driftskostnader i relation till antalet schweiziska elever och till driftunderskott.

7. Sovjetunionens utlandsskolsystem

Som svar på den förfrågan som av svenska ambassaden riktats till sovjetiska undervisningsministeriet har meddelats, att de skolor som finns inrättade för undervisning av sovjetiska barn i utlandet är statligt finansierade och följer i sitt undervisnings-, uppfostrings- och metodiska arbete de för samtliga sovjetiska skolor gällande kursplanerna och instruktionerna.

8. Storbritanniens utlandsskolsystem

Brittiska försvarsdepartementet driver 161 primär- och sekundärskolor i anslutning till truppförläggningar utomlands. Elevantalet vid dessa skolor är 49 000. Skolorna administreras av en särskild avdelning inom försvarsdepartementet.

Lärarna rekryteras i hemlandet och utnämns av försvarsdepartementet till största delen, men en liten del anställs lokalt. Kontraktstiden är 3 år, men kontraktet kan under vissa villkor förlängas till 6 år och i undantagsfall till 9 år. Utnämningen sker efter intervju inför en valnämnd. På lärarlönerna utgår utlandstillägg.

Undervisningen bedrivs i baracker eller i lokaler i familjebostadshus. Läroböcker, hälso- och tandvård och skolskjutsar är kostnadsfria. Fria skolmältider har införts i brittiska Rhenarmén och planer finns på att genomföra skolmältider även vid övriga skolor. Undervisningen är kostnadsfri för barn till föräldrar i brittisk tjänst och även för barn till viss personal vid brittiska beskickningar.

Undervisningen följer i huvudsak brittiska undervisningsplaner. Undervisning i värdlandets språk förekommer även ofta. Rektor fastställer kursplanerna för varje skola.

Ett antal skolor får understöd från British Council, men dessa skolor är inte avsedda huvudsakligen för brittiska barn. Tvärtom är ett villkor för stöd att skolorna normalt har 40 % elever från värdlandet.

Följande villkor måste uppfyllas för att hjälp skall utgå från British Council:

Skolan skall

- a) inte drivas med vinst,
- b) skötas effektivt och ekonomiskt,
- c) upprätthålla en tillfredsställande standard på undervisningen,
- d) rekrytera en del av eleverna bland barn till invånare i landet (40 % har kommit att betraktas som ett minimum),

e) inte vara självförsörjande eller kunna lita till andra inkomstkällor. Ett vanligt villkor för hjälp är att British Council får granska räkenskaperna och får tillsätta en representant i skolans styrelse.

Stödet till dessa skolor består huvudsakligen av bidrag till nya byggnader, regelbundna årliga bidrag till driften och till vetenskaplig och annan utrustning. Rekrytering av brittiska lärare till dessa skolor är även en viktig form för stödet. Hjälp ges även lokalt av British

Council i form av pedagogiska råd, böcker och utrustning och utlåning av bildband m.m.

Härutöver finns privata skolor som drivs av brittiska medborgare för brittiska barn i utlandet, men dessa skolor får icke finansiellt stöd från staten.

9. Förbundsrepubliken Tysklands utlandsskolsystem

De av tyska utrikesministeriet understödda skolorna är sådana allmänbildande skolor på utländsk botten där tyska språket särskilt omhuldas. Under förutsättning att dessa skolor till sin uppbyggnad, till undervisningens innehåll, undervisningsmetoder och bildningsmål ansluter sig till jämförbara skolor inom Tyska förbundsrepubliken, kan de, om de uppfyller vissa personella och materiella förutsättningar, bli erkända som tyska utlandsskolor.

De tyska skolorna i utlandet är av tre slag, nämligen:

1. Tyska utlandsskolor, vilka motsvarar tysk folkskola.

2. Högre tyska utlandsskolor, vilka omfattar fyraårig grundskola och sexårig högre skola och leder till "Schlussprüfung" (realexamen).

3. Högre tyska utlandsskolor, fullständiga läroanstalter, som omfattar fyraårig grundskola och fullständigt nioårigt gymnasium fram till "Reifeprüfung" (studentexamen).

Innan en tysk utlandsskola blir erkänd genomgår den en uppbyggnadsperiod, som sträcker sig över flera år. Därför kan ibland en skola vara erkänd som utlandsskola men därutöver ha ett högre stadium som är under uppbyggnad och icke är erkänt utan drivs privat.

De tyska utlandsskolorna lyder pedagogiskt under ett utlandsskoleutskott

som är underställt kulturministerkonferensen. Tyska utrikesdepartementet är ansvarigt för följande frågor rörande de utlandsskolorna:

Juridisk rådgivning till privata huvudmän vid grundandet och ledningen av de tyska skolorna i utlandet,

utsändandet av sådana lärare som av de tyska kulturministerierna beviljats tjänstledighet för tjänstgöring vid tyska utlandsskolor,

utlandsskolläraernas rättsskydd, anskaffning och utsändning av undervisningshjälpmedel,

beviljande av finansiella bidrag av förbundsrepublikens medel, inklusive reseersättningar till inspektörer som skall närvara vid provningar.

I alla principiella frågor rörande tyska utlandsskolor äger samråd rum mellan utrikesdepartementet och kulturministerkonferensen. All brevväxling i tjänsten mellan kulturministerkonferensen å ena sidan och huvudmännen, rektorerna och lärarna vid utlandsskolorna å andra sidan går i princip via utrikesdepartementet.

Det är att märka, att de principer som gäller för tyska utlandsskolor icke är tillämpliga på tyska minoritetsskolor i gränstrakter under utländsk förvaltning.

Lärarna vid de tyska utlandsskolorna rekryteras via de olika tyska ländernas kulturministerier, vilka tar emot och vidarebefordrar anmälningar från lärare som är villiga att åta sig utlandstjänstgöring. Vederbörande ministerium har att noga granska lärarnas meriter och personliga egenskaper och avge omdöme om deras lämplighet för utlandstjänst. Sedan utlandsskoleutskottet tillsatt läraren, beviljas han tjänstledighet för tiden för förordnandet — 3 år — med försäkran om rätt till återinträde i den gamla tjänsten och rätt att räkna tjänsteår under tjänstgöringen utom-

lands. Om förordnandet gäller rektorstjänst är förordnandetiden 5 år.

Utredningen har vid besök närmare studerat de tyska skolorna i Madrid, Paris och Stockholm.

9.1 Tyska skolan i Madrid

Den tyska skolan i Madrid är belägen i en ny byggnad av högsta kvalitet vilken helt uppförts av tyska staten och kostat cirka 7 1/2 miljoner DM. Skolan består av Kindergarten, Grundschule och fullständig Oberschule. Huvudman är en skolförening, som uppbär de tyska statsbidragen, vilka täcker samtliga kostnader utöver elevavgifterna. Rektor är oberoende av skolföreningens styrelse i pedagogiska frågor. Samtliga befattningshavare från förvaltningspersonal till lärare och rektor uppbär dubbel lön mot i Tyskland, och man har inga svårigheter att skaffa lärare. Finansieringen från tysk sida är i allt mycket frikostig.

Religionsundervisning finns för såväl protestanter som katoliker. Rektor är katolik, vilket är regel när skolan ligger i ett katolskt land. Alla tyskspråkiga har lika rätt till inträde. I andra hand tas spanska barn in. 65 % av eleverna är spanjorer. Även andra elever som förstår tyska tillräckligt kan vinna inträde, och skolan har ett fyrtiotal svenska medborgare bland eleverna. De spanska eleverna undervisas av spanska lärare men enligt tyska kursplaner och enligt tyska principer. Eftersom spansk lag inte tillåter samskola, har man skild undervisning i årskurserna 1—4. På högre stadium har man samundervisning — emot den spanska lagen — i de klasser där inga spanjorer finns, i övriga skild undervisning.

Skolans styrelse består av 5 tyskar och 4 utländska medborgare, av vilka alla dock måste kunna tala tyska. Ord-

föranden är tysk. Tyske kulturattachén och rektor är rådgivande ledamöter utan rösträtt.

Studentexamen anställs varje år under ledning av en inspektör från Schulausschuss, dvs. det organ som under Ständige Konferenz der Kultusminister der Länder har inseedet över samtliga tyska utlandsskolor.

9.2 Tyska skolan i Paris

Tyska skolan i Paris, som tidigare innehade lokaler i Neuilly, flyttades 1961 till St. Cloud, där ett tvåvåningshus av villatyp jämte en tomt på två hektar inköpts av tyska staten till ett pris av 270 F/kvm. Inköpssumman uppgick följaktligen till 5,4 milj. francs.

Elevavgifterna uppgår till 25 F/månad och barn. Reduktion ges för syskon. Skolskjutsen är avgiftsfri. Läroböckerna betalas av föräldrarna.

Elevantalet, som läsåret 1964/65 var omkring 350, ökar starkt, och man planerar skolbygge på tomten för 500 elever. Den dominerande målsmannakategorin utgörs av inflyttade tyska köpmän. Vidare förekommer tjänstemän vid politiska och andra organisationer samt företag.

Skolan är organiserad med förskola, fyraårig folkskola (Grundschule) och fullständig Oberschule, den sistnämnda under utbyggnad. Vid skolan finns anställda cirka 20 lärare, varav en infödd fransk lärare, som avlönas av franska staten och utses av Académie de Paris.

Eleverna går vanligen i skolan endast några år, varefter de återvänder till skola i Tyskland. Undervisningssystemet ansluter till tyskt mönster men har ett starkt inslag av fransk undervisning. Som helhet förefaller de organisatoriska och pedagogiska problemen i den tyska och den svenska skolan i Paris vara likartade, skillnaden i storlek till trots.

Skolans placering i västerförort intill Paris har föranletts av att tyskarnas bosättning är koncentrerad till de västra förorterna. För barnen från Paris har inrättats skolskjuts med en buss, ägd av skolan, som tar 60 barn och trafikerar sträckan Pte Champerré — Pte d'Orléans. Åtskilliga barn måste nå busslinjen med andra kommunikationsmedel.

Tvåvåningsbyggnaden innehåller administrationslokaler och bostäder, medan undervisningen bedrivs i paviljongbyggnader av fransk tillverkning, vardera innehållande 3 klassrum om cirka 60 kvm. Skolan saknar gymnastiksal men har överenskommit med staden St. Cloud om att få utnyttja en kommunal idrottsplats 2 timmar per vecka. Kostnaden härför uppgår till 200 francs per år.

Skolan tillhandahåller inga måltider, eftersom lokaler för tillagning och utspisning saknas. Skoldagen är koncentrerad och slutar i allmänhet kl. 13. Läsveckan omfattar sex dagar.

9.3 Tyska skolan i Stockholm

Läroplanen vid Tyska skolan i Stockholm utgör en kompromiss mellan läroplanerna i några tyska stater. Härutöver läses 4 veckotimmar svenska från och med andra skolåret. Övergång till tyska skolor är möjlig. På folkskolestadiet vållar övergången inga svårigheter men vid övergång på gymnasie-stadiet kan svårigheter uppstå, om ett nyspråkligt gymnasium inte finns på den ort dit eleverna flyttar i Tyskland. Likaledes har sådana elever som kommer från ett humanistiskt gymnasium i Tyskland vissa svårigheter vid övergång till det humanistiska i Stockholm. Övergång förekommer ibland mellan olika tyska utlandsskolor, med skiftande resultat, eftersom många utlands-

skolor har en starkare anpassning till värdlandets skolväsen.

Den mognadsprövning (Abitur) som avläggs vid den tyska skolan innefattar utom tyska ämnen även svenska, svensk historia och svensk samhällskunskap och är i Sverige jämställd med studentexamen. Vissa svårigheter vållar värderingen av denna examen för inträde vid högskolor, men rektor har en känsla av att eleverna från tyska skolan blir väl behandlade vid inträdeskonkurrensen.

Den lägre prövningen (Mittlere Reife) kombineras med en svensk realexamen för de elever som så önskar.

Lärarna vid skolan utses av skolans styrelse efter ansökan. Utnämningen skall godkännas av tyska utrikesdepartementet och av skolöverstyrelsen. Kontraktstiden är 3 år med möjlighet till högst 2 års förlängning. Efter utlandstjänsten, under vilken läraren i allmänhet är tjänstledig från sin befattning i Tyskland, måste läraren arbeta några år i Tyskland, innan han åter kan få söka till utlandsskola. Rektorer-na kan ofta stanna vid skolan längre tid. Svenska lärare undervisar i de svenska ämnena.

Lärarnas löner motsvarar den lön de skulle ha haft i Tyskland efter standardutjämnning. Dessutom åtnjuter lärarna hyresbidrag och ersättning för familjens reskostnader. För familjeförsörjare tillkommer barntillägg, hushållstillägg och flyttningersättning. Skatt betalas i Sverige.

Rektor undervisar 12 veckotimmar, folkskollärarna 29—30, realskollärarna 27—28 och gymnasielärarna 24—25.

Tyska skolan lyder administrativt under tyska utrikesdepartementet och pedagogiskt under Ständige Konferenz der Kultusminister. Denna konferens kontrollerar genom sitt Schulausschuss i Hamburg skolans undervisning, fram-

för allt genom en inspektör (Kultusminister eller Ministerialrat eller Schulrat) som är närvarande vid examinationen. Varje inspektör har inseedet över 3—4 skolor. Skolutskottet har ett nära samarbete med utrikesdepartementets skolavdelning i Bonn.

Av de nuvarande eleverna är 112 rent tyskspråkiga, 58 kan betraktas som tvåspråkiga (svenska-tyska) och 65 har annat modersmål än tyska eller svenska. Skolan har lika många kvinnliga som manliga elever.

Alla elever har religionsundervisning 2 veckotimmar. Både katolsk och protestantisk undervisning förekommer.

Ett hundratal av barnen har svenskt medborgarskap och 20—30 har rent svenska föräldrar. De barn som tidigare gått i skola i Tyskland är i minoritet. Ingen östtysk elev finns i skolan för närvarande. Atmosfären är opolitisk enligt rektor.

Umgångesspråket eleverna emellan är i allmänhet svenska. De tvåspråkiga eleverna lär sig engelska fortare enligt rektors uppfattning. De visar även en större frimodighet och är mera språk-samma, men de stavar inte något av språken bra. Man kan även märka att språkliga vändningar och konstruktioner i ett språk överflyttas även till andra språk av dessa elever, så att språken griper in i varandra. Tyskläraren måste ständigt arbeta på att vidga elevernas tyska ordförråd, men man har inga extra tysktimmar i förhållande till antalet på de tyska läroplanerna. För de rent svenskspråkiga förekommer dock extrakurser på frivillig basis i folkskolan.

Huvudman är Tyska skolföreningen, som hyr skollokaler av Stockholms stad. Skolföreningen är svenskt rätts- subjekt och har 80 medlemmar. Rektor är inte styrelseledamot men kallas till sammanträdena. Styrelsen rättar sig ef-

ter rektors åsikter i pedagogiska frågor och tillgodoser om det är möjligt alla hans krav på pedagogisk utrustning. Rektor rådgör med ordföranden före varje större inköp men har i övrigt anslag för förbrukningsmaterial.

Några av skolföreningens styrelseledamöter är föräldrar men alla föräldrar är inte medlemmar i skolföreningen.

Förhållandet mellan skolstyrelsen och tyska myndigheter regleras av *Hinweise für das Auslandsschulwesen*, herausgegeben vom Auswärtigen Amt, Oktober 1964.

Terminsavgiften är i årskurserna 1—4 150 kr och i de högre årskurserna 250 kr. Syskonrabatt lämnas. Skolskjutsar är inte ordnade, men spårvägskort får eleverna lösa på samma villkor som om de ginge i svensk skola. Skolmältiden är likaledes kostnadsfri.

Lokalerna får anses hålla normal svensk standard, och utrustningen i institutionerna syntes vara av ungefär samma klass som i en svensk skola något under genomsnittet.

Skolan har skolläkare och skolsköterska som andra skolor i Sverige.

Internatskolornas framtida organisation

1. Översikt över internatskolorna

Då utredningen haft att söka bedöma i vilken mån nu befintliga internatskolor lämpligen kan utnyttjas för att tillgodose det »riksbehov» av inackorderingsplatser som kan förutses för utlandssvenskars barn och elever med behov av radikalt miljöbyte, har utredningen måst ta hänsyn till huruvida skolorna nu uppfyller eller har utsikter att relativt omedelbart kunna uppfylla de av utredningen uppställda kriterierna. Dessa är, kort sammanfattade, att skolorna skall

- a) underställas intagningsnämnd,
- b) ställa till förfogande platser för utlandssvenska elever och elever med dokumentera behov av miljöbyte i sådan utsträckning att dessa elever tillsammans utgör 90 % av skolans internatelever.
- c) vara samskolor
- d) vara belägna i relativ närhet till Stockholm, Göteborg eller Malmö,
- e) samordnas med ortens skolväsen så att så vitt möjligt fullständiga valmöjligheter skall kunna erbjudas på det gymnasiala stadiet,
- f) i undervisningen och i umgänget med eleverna iakta de krav på objektivitet som gäller i skolväsendet i övrigt.

Dessa kriterier kan ingen nu bestående internatskola på egen hand uppfylla. Med hänsyn till förutsättningarna att företa sådan omorganisation att kriterierna blir uppfyllda, kan de befintliga internatskolorna grupperas i olika kategorier.

I kategori I syns böra placeras de två *Sigtunainternaten*. De är redan samskolor, ligger nära Stockholm och har den ojämförligt största andelen utlandssvenska elever (65 % i Sigtuna humanistiska läroverk och 34 % i Sigtuna-skolan). Efter samorganisation med ortens skolväsen bör deras platsantal, omkring 580, kunna ställas till »riksklientelets» förfogande.

I en kategori II syns böra placeras *Viggbyholmsskolan* och *Grännaskolan*. Även dessa skolor är eftersökta av utlandssvenska föräldrar (19 % respektive 25 % utlandssvenska elever), de har en internationell inriktning och är samskolor. Möjligheten till samorganisation med den närliggande traktens skolväsen är givetvis betydligt större för *Viggbyholmsskolan*. Om deras internatplatser kan ställas till förfogande för täckande av riksbehovet, ökar det platsantal som kan utnyttjas med nära 400, tillsammans med skolorna i kategori I alltså omkring 1 000 efter någon mindre utbyggnad.

Till en kategori III syns böra föras de tre övriga internatskolor som har statsunderstödda gymnasielinjer.

Lundsbergs skola har ett relativt stort inslag av utlandssvenska elever (för närvarande 18 %,) medan de två övriga haft ett ringa antal sådana elever (*Solbacka* 3 % och *Fjellstedtska skolan* i *Uppsala* 4 %). Ingen av dem erbjuder internatplatser för flickor, och de torde i och för sig icke vara särskilt

benägna att företa en så väsentlig omläggning som krävs för att göra dem till saminternatskolor.

De två förstnämnda fyller icke kriteriet om relativ närbelägenhet till de orter de utlandssvenska elevernas föräldrar i övervägande grad besöker. I förhållande till de övriga kriterierna måste de bedömas från fall till fall. *Lundsbergs skola* har möjlighet att samverka med Storfors kommun på grundskolenivå, men däremot icke på det gymnasiala stadiet. Skall samverkan förekomma med kommunalt skolväsen på det gymnasiala stadiet måste sådan samverkan inledas med Kristinehamns stad. Avståndet dit är emellertid 3 mil, varför eleverna för att kunna gå i fackskola och yrkesskola samt på vissa gymnasielinjer måste resa med skolbussar till Kristinehamn, om sådan samverkan inleds. Från skolstyrelsens sida har man framhåvt att det icke är önskvärt att ett alltför stort antal elever får företa sådana dagliga resor emedan sammanhållningen inom internatskolan i så fall äventyras. Antalet internatskoleplatser vid skolan är 248.

För *Solbacka läroverks* del kan en viss samverkan beräknas ske på gymnasiestadiet med gymnasiet i Strängnäs, där gymnasieunderlaget är svagt och endast medger 4 nybörjaravdelningar 1966. På grundskolenivå måste ett samarbete vad högstadiet beträffar ske med Daga kommuns högstadium som icke är förlagt till kommunen utan till Gnesta. Allt samarbete mellan Solbacka läroverk och en kommunal skola måste således innebära resor för eleverna utom i den mån samverkan sker på mellanstadiet.

En möjlighet till samverkan är att de båda här nämnda internatskolorna inrättas med två eller tre gymnasielinjer vardera och att man samarbetar på

så sätt att man hänvisar eleverna från den ena skolan till den andra alltefter deras val. Sådan samverkan syns vara mindre lämplig från pedagogisk synpunkt och skolorna är heller inte själva positivt inställda till ett sådant utbyte. Problemet med fackskola och yrkesskola skulle dessutom kvarstå. Antalet internatplatser vid Solbacka läroverk är 329.

Fjellstedtska skolan är en typisk »rörelseskola». Den är sedan gammalt speciellt inriktad på undervisning för blivande teologie studerande. För läsåret 1966/67 har Kungl. Maj:t medgivit att i årskurs 1 förutom en humanistisk linje med helklassisk inriktning och en samhällsvetenskaplig linje även må vara inrättad en klass med studiegång enligt i huvudsak nu gällande läroplan.

Skolans internatlokaler är gamla och torde få betraktas som uttjänta. Skolan är relativt liten (119 internatelever). Samordning med Uppsala skolväsen vore visserligen tänkbar, men samtidigt kan sägas att skolans läge i en stad med synnerligen väl utvecklat skolsystem även bjuder som alternativt att ifrågakvarande elevers behov av undervisning kunde i stort tillgodoses genom skolgång i kommunens skolor förenad med omhändertagande i ett elevhem.

Till en kategori IV hänförs övriga skolor. Ingen av dem har statsbidrag för undervisning på det gymnasiala stadiet.

Ekebyholmsskolan är en rörelseskola som drivs av adventistsamfundet och har examensrätt för studentexamen. Inom realskolan förekommer samarbete med kommunen på så sätt att externat-elever från Rimbo tas emot där. Sedan grundskola genomförts i kommunen är detta samarbete mindre aktuellt.

Båstad internatskola startades höstterminen 1964 och har för närvarande 83 elever. Skolan är byggd på principen

att bostäder som sommartid används för turiständamål under vintern utnyttjas för internatändamål. Koncentrationsläsning tillämpas och studentexamen avläggs genom särskilda prövningar vid gymnasiet i Halmstad. Skolan har ännu inte hunnit uppvisa bedömbara resultat av sin verksamhet.

Mariannelundsskolan har för närvarande intet gymnasium och några möjligheter att skolan genom samarbete med kommunalt skolväsen skall kunna utvecklas till ett internatgymnasium syns inte föreligga. Eleverna vid skolan är något äldre än vid vanliga skolor och framför allt är man inriktad på att snabbt driva fram dessa till realexamen. I viss mån torde dess verksamhet kunna betecknas som vuxenutbildning.

Osby samskola är realskola. Gymnasieberättigade elever från Osby studerar f.n. i Hässleholm eller Älmhult. Enligt ett riksdagsbeslut från 1962 skall gymnasium startas vid skolan samtidigt med att grundskola genomförs i Osby köping. Sedan detta riksdagsbeslut fattats har emellertid den nya gymnasieorganisationen beslutats och frågan om gymnasium därmed kommit i ett nytt läge. Ett verkställande av riksdagsbeslutet skulle i nuvarande situation vålla stora svårigheter beträffande den gymnasiala planeringen inom regionen. Skolbyggnaden är föråldrad och av elevhemmen är ett likaledes föråldrat medan ett annat av hemmen är av medelmåttig standard och det tredje fullt modernt.

Om Osby samskola önskar fortsätta sin verksamhet bland elever i samma åldersstadium som den nu vänder sig till, kan detta kanske vara möjligt genom ett samarbete mellan samskolan och Osby köping. När grundskolan i Osby köping når högstadiet skulle Osby samskola samtidigt kunna avvecklas

som skola. Däremot kunde elevhemsverksamheten fortgå och elevhemmen motta elever för undervisning i kommunens skolväsen. Köpingens högstadium skulle därigenom kunna vinna i styrka och även internateleverna skulle genom samarbetet få flera valmöjligheter och, liksom nu är fallet, blandas på ett välgörande sätt med ungdom som bor i trakten.

Då det kan anses önskvärt att internateleverna får en fast punkt i internatet och inte behöver byta vistelseort i och med att de övergår från högstadium till gymnasium, vore det lämpligt att internateleverna kunde bo kvar på Osby samskolas internat även under gymnasieåren. Avståndet till Älmhult är relativt litet och restiden kort, varför det syns möjligt att de gör sällskap med sina gamla klasskamrater från högstadiet och övergår till gymnasiet i Älmhult.

Restenässkolan är för närvarande en realskola men skolans ledning hyser planer på att ombilda skolan till internatskola på det gymnasiala stadiet där undervisningen väsentligen skall byggas på korrespondensundervisning. Liknande planer har yppats beträffande *Anundsjöbygdens realskola*. *Restenässkolan* har goda såväl skol- som elevhemsbyggnader medan *Anundsjöbygdens realskola* som största tillgång har ett modernt elevhem för ett 60-tal elever.

Solviks kristliga folkhögskola som nu bedriver viss realskoleverksamhet torde komma att övergå till ren folkhögskola.

De tre sistnämnda skolorna är rörelseskolor.

Närmare detaljer om de olika internatskolornas organisation och verksamhet återfinns i beskrivningarna av skolorna i kap. 7.

2. Behovet av internatskoleplatser

2.1 Utlandssvenska elever

Försök till beräkningar av det framtida antalet utlandssvenska elever i skolor i Sverige stöter på stora svårigheter. Den framtida utvecklingen är omöjlig att förutse och torde bli starkt beroende av vilka reformer som genomförs för att underlätta skolgång i Sverige för utlandssvenska elever, och även beräkningar av det nuvarande antalet utlandssvenska elever — som eventuella prognoser måste utgå ifrån — är förenade med svårigheter. I de följande beräkningarna, som närmast har karakter av en uppskattning av en möjlig utveckling och inte utgör en prognos i vanlig mening, utgår vi beträffande antalet internatskoleelever från skolornas uppgifter höstterminen 1965 (se tabell 7:4). Beträffande antalet utlandssvenska elever i allmänna skolor utgår vi från det antal elever som uppgavs gå i allmänna skolor i Sverige läsåret 1963/64 enligt utredningens enkät till utlandssvenska föräldrar (se bilaga 1). Vid en direkt förfrågan till skolorna (i en enkät hösten 1964) redovisades sammanlagt 160 elever på samtliga stadier i allmänna skolor i Sverige med föräldrar bosatta utomlands. Vid enkäten erhöles

uppgifter om 181 sådana elever. Av dessa var 142 elever på mellanstadiet eller högre stadium. Vi har valt att utgå från den senare uppgiften. Även denna sifferuppgift är osäker och kan vara för låg. (Se bilaga 1 om mätfelelen.)

Antalet utlandssvenska elever i skolorna i Sverige som ligger till grund för följande beräkningar framgår av tabell 1.

2.1.1. Mellanstadiet

Det kan förutsättas att antalet utlandssvenska mellanstadiel elever i skolor i Sverige inte nämnvärt ökas, eftersom möjligheterna till svensk undervisning utomlands förbättras. För närvarande finns i skolor i Sverige 51 pojkar och 28 flickor. Vi antar som trolig utveckling att läsåret 1970/71 antalet pojkar är oförändrat, medan antalet flickor har blivit lika stort som antalet pojkar, så att det sammanlagda elevantalet är 102. Utvecklingen kan ske enligt tabell 2. Fördelningen av eleverna på olika årskurser inom stadiet kan förutsättas bli jämn.

2.1.2. Högstadiet

I beräkningarna av det framtida utlandssvenska elevantalet syns det troligt att en utjämning efter könen sker

Tabell 1. Antal utlandssvenska elever i skolor i Sverige som ligger till grund för utredningens uppskattningar av antalet utlandssvenska elever.

Skolform kön	Stadium			Summa
	mellan-	hög-	gymnasie-	
Internatskola	41	184	232	457
därav: pojkar	31	136	150	317
flickor	10	48	82	140
Vanlig skola	38	37	67	142
därav: pojkar	20	12	36	68
flickor	18	25	31	74
Alla elever	79	221	299	599
därav: pojkar	51	148	186	385
flickor	28	73	113	214

Tabell 2. Antagen utveckling av antalet utlandssvenska elever på mellanstadiet i skolor i Sverige.

Läsår	Antal elever	Därav	
		pojkar	flickor
1965/66	79	51	28
1966/67	82	51	31
1967/68	85	51	34
1968/69	91	51	40
1969/70	97	51	46
1970/71	102	51	51

av antalet utlandssvenska elever i skolorna i Sverige. Liksom för mellanstadiet räknar vi därför med att läsåret 1970/71 lika många flickor som pojkar skall finnas på de olika stadierna och skolorna. Vi förutsätter att en ökning sker av antalet pojkar, samtidigt som antalet flickor ökas kraftigare från 1967/68 då utredningens förslag trätt i kraft till läsåret 1970/71. Om vi antar att antalet pojkar på högstadiet ökar med 25 % fram till 1970/71 kan den framtida utvecklingen av antalet utlandssvenska elever på högstadiet ske enligt tabell 3.

Liksom i fråga om mellanstadiet kan vi anta att fördelningen av eleverna på de olika årskurserna blir jämn.

2.1.3. Gymnasiala stadiet

Vi förutsätter liksom beträffande högstadiet, att antalet utlandssvenska poj-

Tabell 3. Antagen utveckling av antalet utlandssvenska elever på högstadiet i skolor i Sverige.

Läsår	Antal elever	Därav	
		pojkar	flickor
1965/66	221	148	73
1966/67	232	152	80
1967/68	243	156	87
1968/69	286	166	120
1969/70	328	176	152
1970/71	370	185	185

kar i skolor i Sverige ökar med 25 % fram till år 1970/71 och att antalet flickor då har blivit lika stort som antalet pojkar. En möjlig utveckling under dessa antaganden visas i tabell 4.

Tabell 4. Antagen utveckling av antalet utlandssvenska elever i gymnasieåldern i skolor i Sverige.

Läsår	Antal elever	Därav	
		pojkar	flickor
1965/66	299	186	113
1966/67	316	191	125
1967/68	333	196	137
1968/69	377	209	168
1969/70	421	221	200
1970/71	466	233	233

Det totala antalet utlandssvenska elever på mellan- och högstadierna samt i gymnasial skola fram till läsåret 1970/71 under de gjorda antagandena framgår av tabell 5.

Tabell 5. Antagen utveckling av antalet utlandssvenska elever i skolor i Sverige.

Läsår	Antal elever i			Totalt	Därav	
	mellan-stadium	hög-stadium	gymn. skola		pojkar	flickor
1965/66	79	221	299	599	385	214
1966/67	82	232	316	630	394	236
1967/68	85	243	333	661	403	258
1968/69	91	286	377	754	426	328
1969/70	97	328	421	846	448	398
1970/71	102	370	466	938	469	469

2.2. Internatklientelets sammansättning

Om antagandet görs att hela utlandssvenska elevklientelet skall tillgodoses dels genom placering i internatskolor, dels genom placering i de elevhem av rikskaraktär som utredningen föreslår måste till antalet utlandssvenska elever läggas ett visst antal hemmasvenska elever, så att andelen utlandssvenska elever inte överstiger 60 % i de olika anläggningarna.

Beträffande mellanstadiet är behovet av platser för hemmasvenska elever svårbedömt. Dels torde sådana platser bli mindre eftersökta än platser på högstadiet, dels finns det viss anledning att räkna med att de utlandssvenska mellanstadieelever som söker plats i internatskola i Sverige oftare än utlandssvenska elever på högre stadier har kommit från skolor i Sverige. Detta skulle innebära att behovet av inslag av hemmasvenska elever inte blir lika stort. Med samma regler som för högstadiet (60 % utlandssvenska elever, 40 % hemmasvenska elever) skulle det totala platsbehovet på mellanstadiet bli 170 läsåret 1970/71. För närvarande finns i internatskolorna på mellanstadiet 160 elever. Dessa elever är fördelade på årskurserna 5 och 6, medan årskurs 4 inte finns i internatskolorna. Vi antar som en sannolik utveckling, att det totala elevantalet på mellanstadiet

blir lika stort som för närvarande, dvs. 160 elever, varvid dessa elever läsåret 1970/71 är fördelade ungefär jämnt mellan årskurserna inom stadiet.

Sammanlagda antalet behövliga platser i internaten av rikskaraktär, om de skulle tillgodose samtliga utlandssvenska elever, blir då under den antagna utvecklingen av antalet utlandssvenska elever summan av utlandssvenska elever enligt tab. 5 och hemmasvenska elever enligt tabell 6. Detta totalantal har räknats fram i tabell 7.

Av platsbehovet enligt tabell 7 skall 180 platser för elever på högstadiet och i gymnasial skola beredas i de elevhem av rikskaraktär som enligt utredningens förslag skall upprättas. Dessa elevhem beräknas kunna tas i bruk höstterminen 1969. Antalet platser som behövs i internatskolorna om dessa skulle omhänderta samtliga övriga utlandssvenska elever minskar således för läsåren 1969/70 och 1970/71 i motsvarande grad (tab. 8). Platserna förutsätts bli fördelade proportionellt mellan elever på högstadiet och elever i gymnasial skola.

3. Beräkning av antalet internat-skoleelever läsåret 1970/71 enligt olika utvecklingsmöjligheter

Som framgår av framställningen i kap. 1 har utredningen icke kunnat beräkna

Tabell 6. Antal hemmasvenska elever som behövs i internatskolorna på högstadiet och i gymnasial skola för att andelen utlandssvenska elever skall bli högst 60 % under den antagna utvecklingen.

Läsår	Högstadiet		Gymnasial skola		Totalt	Därav	
	pojkar	flickor	pojkar	flickor		pojkar	flickor
1965/66	98	49	124	75	346	222	124
1966/67	101	54	127	83	365	228	137
1967/68	104	58	131	91	384	235	149
1968/69	110	80	139	112	441	249	192
1969/70	117	101	147	133	498	264	234
1970/71	123	123	155	155	556	278	278

Tabell 7. Antalet behövliga internatplatser av rikskaraktär under antagen utveckling av antalet utlandssvenska elever i skolor i Sverige.

Läsår	Antal elever i			Totalt	Därav	
	mellan- stadium	hög- stadium	gymn. skola		pojkar	flickor
1965/66	124	368	498	990	636	354
1966/67	129	387	526	1 042	651	391
1967/68	133	405	555	1 093	667	426
1968/69	143	476	628	1 247	704	543
1969/70	152	546	701	1 399	741	658
1970/71	160	616	776	1 552	776	776

Tabell 8. Antalet behövliga platser i internatskolor läsåren 1969/70 och 1970/71 under antagen utveckling sedan 180 elever (79 på högstadiet och 101 i gymnasial skola) beräknas ha överförts till elevhem.

Läsår	Antal elever i			Totalt	Därav	
	mellan- stadium	hög- stadium	gymn. skola		pojkar	flickor
1969/70	152	467	600	1 219	651	568
1970/71	160	537	675	1 372	686	686

hur stor ökningen av antalet utlandssvenskar under de närmaste åren kommer att bli. Ej heller kan det säkert förutses vilken inverkan de av utredningen föreslagna förbättrade villkoren för de utlandssvenska eleverna kommer att ha på benägenheten att förlägga skolgången till Sverige.

Utredningen har funnit skäl företa beräkningar under förutsättning att antalet utlandssvenska manliga elever i svenska skolor år 1970/71 har ökat med 10, 25 eller 50 %. Behovet av internatplatser för flickor förutsätts vid sagda tidpunkt vara lika stort som behovet av platser för pojkar. Det bör noteras att denna speciella förutsättning ökar platsbehovet avsevärt även om det antas att ökningen av manliga elever blir 0. På mellanstadiet torde ingen ökning av behovet av platser för pojkar komma att ske medan däremot platsbehovet för flickor torde komma att stiga så att det även på detta stadium blir lika stort som för pojkar.

Uppskattade antalet utlandssvenska elever i skolor i Sverige, om vi antar att antalet flickor blir lika stort som antalet pojkar, och att pojkarnas antal ökas med 0,10,25 och 50 % framgår av tabell 9.

För en beräkning av antalet behövliga internatplatser under dessa olika antaganden om den procentuella ökningen och under antagande att samtliga utlandssvenska elever bereds plats i elevhem av rikskaraktär eller internatskola måste till ovanstående siffror läggas behövligt antal hemmasvenska elever samt de då erhållna antalen minskas med det antal elever som skall placeras i elevhemmen. Dessa beräkningar redovisas i tabell 10.

Till de här gjorda överslagsberäkningarna bör noteras att ett visst antal av dessa elever även i framtiden kommer att åtnjuta privat inackordering. Detta medför en reduktion av talen, vilken utredningen dock icke kan precisera.

Tabell 9. Antal utlandssvenska elever i skolor i Sverige under antagen utveckling och med 0, 10, 25 och 50 % ökning av antalet pojkar.

Stadium antagen % ökning av antalet pojkar	antal elever 1970/71			Ökning från nuvarande
	pojkar	flickor	summa	
Högstadiet				
0 %	148	148	296	75
10 %	163	163	326	105
25 %	185	185	370	149
50 %	222	222	444	223
Gymnasium				
0 %	186	186	372	73
10 %	205	205	410	111
25 %	233	233	466	167
50 %	279	279	558	259

Tabell 10. Beräkningar av behövliga antalet internatskoleplatser läsåret 1970/71 under olika antaganden.

Stadium antagen % ökning av antalet pojkar	Antal utlands- svenska elever	Tillskott hemma- svenskar	Avgår till elev- hem	Åter- stående plats- behov
Högstadium				
0 %	296	197	79	414
10 %	326	217	79	464
25 %	370	246	79	537
50 %	444	296	79	661
Gymnasium				
0 %	372	248	101	519
10 %	410	273	101	582
25 %	466	310	101	675
50 %	558	372	101	829

4. Möjligheter att tillgodose behovet

När det gäller att dimensionera den internatskoleorganisation som behövs för det av utredningen behandlade »riksklientelet», önskar utredningen först påminna om att en del utlandssvenska elever även i fortsättningen kommer att föredra privat inackordering. Hittills har denna (privata) inackorderingsform utnyttjats av nära en tredjedel av de utlandssvenska eleverna i svenska skolor. Vidare har utredningen som nämnts föreslagit upprättandet

av tre nya elevhem på orter med fullständigt skolväsen.

När man bedömer platsbehovet vid internatskolor finns två möjligheter. Dels kan man dimensionera organisationen i överkant, så att ett antal platser ständigt står lediga eller utnyttjas på ett mindre ändamålsenligt sätt. Dels kan man dimensionera organisationen i underkant, varvid man riskerar att på kort sikt ett underskott på platser kan uppstå medan man på något längre sikt kan fortskrida till att utvidga organisationen. Utredningens maximibe-

räkning ger vid handen att om platsbehovet för manliga utlandssvenska elever ökar med 50 %, hela antalet platser som skulle behövas ökar från nuvarande ca 770 till 1 650 med tillägget av 40 % hemmasvenska elever. I så fall skulle inte endast de fyra internatskolor som uppförts i kategorierna I och II behöva tas i anspråk utan även de i Solbacka och Lundsberg, dvs. sammanlagt 1 546 platser.

Med hänsyn till de många osäkra faktorer som ingår i de teoretiska räkneexemplen, icke minst förutsättningen att flickornas antal mycket snabbt skulle uppnå paritet med pojkarnas och att inga utlandssvenska elever beräknas utnyttja privat inackordering kan sålunda beräkningar enligt utredningens mening inte läggas till grund för förslag om den framtida dimensioneringen av internatskolorna. Utredningens förslag (se 7.4.2.3) går i stället ut på att i första hand de fyra skolor

som utredningen tidigare hänfört till kategori I och II skall utnyttjas för att tillgodose det utlandssvenska klientelet. Dessa fyra skolor kan erbjuda sammanlagt 969 platser. Om detta platsantal visar sig vara för litet, kan ytterligare internatskolor infogas i det nya statsbidragssystemet. I första hand kan då skolorna i Lundsberg och Solbacka komma i fråga.

För att ge en överblick över hur internatskolorna skulle kunna organiseras under olika förutsättningar har i tabellerna 11—16 skisserats olika alternativ. Alternativ I förutsätter att de berörda internatskolorna har samma stadier som f. n., dock med något ändrad fördelning mellan de olika stadierna. Alternativ II förutsätter att Solbacka och Lundsberg blir mellan- och högstadieskolor medan de övriga får en efter behovet varierad organisation med gymnasium och högstadium. Platsbehovet är bedömt efter läsåret 1970/71.

Tabell 11. Alternativ Ia)

Ökning med 10 % på högstadiet och gymnasiala stadiet. Mellanstadiet oförändrat.

Skola	Mellanst.		Högst.		Gymn.st.		Summa		
	p	fl	p	fl	p	fl	p	fl	totalt
Sigtuna hum.	19	19	65	65	65	65	149	149	298
Sigtunaskolan	23	24	55	55	62	61	140	140	280
Vigbyholmsskolan	6	6	53	54	78	78	137	138	275
Gränna	—	—	—	—	58	58	58	58	116
Summa platser i dessa fyra skolor	48	49	173	174	263	262	484	485	969
Solbacka	5	5	50	49	110	110	165	164	329
Lundsberg	26	26	38	37	60	61	124	124	248
Summa platser i samtliga sex skolor	79	80	261	260	433	433	773	773	1 546
Behov	80	80	232	232	291	291	603	603	1 206
Över- respektive underskott	-1	0	+29	+28	+142	+142	+170	+170	+340

Enligt detta alternativ är antalet elever på de olika stadierna detsamma som det var i verkligheten läsåret 1965/66.

Tabell 12. Alternativ Ib)

Ökning med 25 % på högstadiet och gymnasiala stadiet. Mellanstadiet oförändrat.

Skola	Mellanst.		Högst.		Gymn.st.		Summa		totalt
	p	fl	p	fl	p	fl	p	fl	
Sigtuna hum.	19	19	65	65	65	65	149	149	298
Sigtunaskolan	23	24	55	55	62	61	140	140	280
Viggbyholmsskolan	6	6	66	67	65	65	137	138	275
Gränna	—	—	—	—	58	58	58	58	116
Summa platser i dessa fyra skolor	48	49	186	187	250	249	484	485	969
Solbacka	5	5	50	49	110	110	165	164	329
Lundsberg	26	26	38	37	60	61	124	124	248
Summa platser i samtliga sex skolor	79	80	274	273	420	420	773	773	1 546
Behov	80	80	269	268	338	337	687	685	1 372
Över- respektive underskott	—1	0	+5	+5	+82	+83	+86	+88	+174

I detta alternativ är fördelningen av platserna mellan de olika stadierna i huvudsak densamma som läsåret 1965/66. Endast vid Viggbyholmsskolan har 26 elever överförs från gymnasiala stadiet till högstadiet.

Tabell 13. Alternativ Ic)

Ökning med 50 % på högstadiet och gymnasiala stadiet. Mellanstadiet oförändrat.

Skola	Mellanst.		Högst.		Gymn.st.		Summa		totalt
	p	fl	p	fl	p	fl	p	fl	
Sigtuna hum.	19	19	65	65	65	65	149	149	298
Sigtunaskolan	23	24	55	55	62	61	140	140	280
Viggbyholmsskolan	6	6	66	67	65	65	137	138	275
Gränna	—	—	—	—	58	58	58	58	116
Summa platser i dessa fyra skolor	48	49	186	187	250	249	484	485	969
Solbacka	5	5	94	93	66	66	165	164	329
Lundsberg	26	26	38	37	60	61	124	124	248
Summa platser i samtliga sex skolor	79	80	318	317	376	376	773	773	1 546
Behov	80	80	331	330	415	414	826	824	1 650
Över- respektive underskott	—1	0	—13	—13	—39	—38	—53	—51	—104

Enligt detta alternativ är organisationen densamma som enligt Ib) för samtliga skolor utom Solbacka läroverk, där 88 elever överflyttats från gymnasiala stadiet till högstadiet. Platsbristen har fördelats mellan högstadiet och gymnasiala stadiet.

Tabell 14. Alternativ IIa)

Ökning med 10 % på högstadiet och gymnasiala stadiet, mellanstadiet oförändrat.

Skola	Mellanst.		Högst.		Gymn.st.		Summa		
	p	fl	p	fl	p	fl	p	fl	totalt
Sigtuna hum.	—	—	—	—	149	149	149	149	298
Sigtunaskolan	—	—	24	24	116	116	140	140	280
Viggbyholmsskolan	—	—	—	—	137	138	137	138	275
Gränna	—	—	—	—	58	58	58	58	116
Summa platser i dessa fyra skolor	—	—	24	24	460	461	484	485	969
Solbacka	40	40	125	124	—	—	165	164	329
Lundsberg	40	40	84	84	—	—	124	124	248
Summa platser i samtliga sex skolor	80	80	233	232	460	461	773	773	1 546
Behov	80	80	232	232	291	291	603	603	1 206
Över- respektive underskott	0	0	+1	0	+169	+170	+170	+170	+340

Detta alternativ innebär en relativt blygsam ökning av antalet utlandssvenska elever i skolor i Sverige. Lundsberg och Solbacka är, liksom i alternativ IIb) och IIc) rena mellan- och högstadieskolor. Sigtunaskolan har högstadium och gymnasium och övriga endast gymnasium.

Tabell 15. Alternativ IIb)

Ökning med 25 % på högstadiet och gymnasiala stadiet. Mellanstadiet oförändrat.

Skola	Mellanst.		Högst.		Gymn.st.		Summa		
	p	fl	p	fl	p	fl	p	fl	totalt
Sigtuna hum.	—	—	—	—	149	149	149	149	298
Sigtunaskolan	—	—	65	64	75	76	140	140	280
Viggbyholmsskolan	—	—	—	—	137	138	137	138	275
Gränna	—	—	—	—	58	58	58	58	116
Summa platser i dessa fyra skolor	—	—	65	64	419	421	484	485	969
Solbacka	40	40	125	124	—	—	165	164	329
Lundsberg	40	40	84	84	—	—	124	124	248
Summa platser i samtliga sex skolor	80	80	274	272	419	421	773	773	1 546
Behov	80	80	269	268	338	337	687	685	1 372
Över- respektive underskott	0	0	+5	+4	+81	+84	+86	+88	+174

I detta alternativ har Sigtunaskolan fått ett större högstadium än i II a). Platsöverskottet har förlagts till gymnasiestadiet.

Tabell 16. Alternativ IIc)

Ökning med 50 % på högstadiet och gymnasiala stadiet. Mellanstadiet oförändrat.

Skola	Mellanst.		Högst.		Gymn.st.		Summa		
	p	fl	p	fl	p	fl	p	fl	totalt
Sigtuna hum.	—	—	45	45	104	104	149	149	298
Sigtunaskolan	—	—	45	45	95	95	140	140	280
Viggbyholmsskolan	—	—	43	43	94	95	137	138	275
Gränna	—	—	—	—	58	58	58	58	116
Summa platser i dessa fyra skolor	—	—	133	133	351	352	484	485	969
Solbacka	40	40	125	124	—	—	165	164	329
Lundsberg	40	40	84	84	—	—	124	124	248
Summa platser i samtliga sex skolor	80	80	342	341	351	352	773	773	1 546
Behov	80	80	331	330	415	414	826	824	1 650
Över- respektive underskott	0	0	+11	+11	-64	-62	-53	-51	-104

I detta alternativ — maximalalternativet enligt utredningens uppfattning — har samtliga skolor utom Grännaskolan fått högstadium. Platsbristen har på så sätt förlagts till gymnasiala stadiet.

BILAGA 5

Reglemente för Jämtlands läns landstings elevhem för lärjungar vid kommunala gymnasiet i Strömsund

§ 1

Elevhemmet äges av Jämtlands läns landsting, som jämlikt Kungl. Maj:ts beslut den 25 maj 1962 tilldelats statsbidrag till uppförande av hemmet.

Hemmet är beläget å stadsäga 293 A i Strömsund.

§ 2

Elevhemmet är avsett att bereda ur hygienisk och ekonomisk synpunkt förmånliga bostadsmöjligheter för elever vid kommunala gymnasiet i Strömsund, vilka under sin vistelse vid läroanstalten äro hänvisade till inackordering.

Därest elevhemmets samtliga inackorderingsplatser ej blir ianspråktagna av elever vid kommunala gymnasiet i Strömsund, skall jämväl elever vid samrealskolan i Ström och vid grundskolans högstadium beredas inackordering under i föregående stycke angiven förutsättning.

Ansökan om inträde i elevhemmet skall i god tid före varje läsårs eller termins början ingivas till elevhemmets styrelse. Beslut om intagning av lärjungar fattas i samråd med rektorn vid kommunala gymnasiet i Strömsund.

§ 3

Överinseendet av elevhemmet utövas av Kungl. Skolöverstyrelsen. Rektor vid kommunala gymnasiet i Strömsund är inspektor för hemmet.

§ 4

I elevhemmet finnes plats för 30 manliga och 30 kvinnliga elever. Understiger

antalet intagna elever 35, skall Kungl. Skolöverstyrelsen därom underrättas.

§ 5

Verksamheten vid elevhemmet är ej avsedd att lämna ekonomisk vinst men avgifterna skall täcka utgifterna för driften i den mån dessa ej täckas genom anslag. Ränta på fastighetsvärde och på i elevhemmet i övrigt nedlagda kostnader anses ej som utgift vid avgifternas beräkning. Avgifterna, vilka innefatta ersättning för bostad, värme, lyse, kost och vatten, fastställas för kalenderår av landstinget. Förslag om höjning av avgifterna skall underställas Kungl. Skolöverstyrelsen för godkännande.

§ 6

Elevhemmets styrelse utses av Jämtlands läns landsting. Styrelsen bör bestå av för ungdomens fostran och undervisning intresserade personer.

§ 7

För den närmaste skötseln och ledningen av hemmet anställs en föreståndarinna.

Då befattningen som föreståndarinna skall tillsättas, utfärdar styrelsen kungörelse härom i den tidning, där officiella meddelanden skall kungöras, samt i den mån styrelsen finner lämpligt, även i andra tidningar. Ansökningstiden skall omfatta minst 20 dagar, räknat från den dag, då kungörelsen varit införd i tidning för officiella meddelanden.

Sökanden skall vid sin ansökan i huvudskrift eller bestyrkt avskrift foga åldersbetyg samt i bestyrkt avskrift de övriga handlingar, hon önskar åberopa.

Efter ansökningstidens utgång prövar styrelsen de inkomna ansökningshandlingarna och tillsätter befattningen. Antagen befattningshavare skall före anställningens tillträde avlämna godtagbart friskintyg. Föreståndarinnan tillsättes medelst förordnande för viss tid, ej understigande 1 år, eller tills vidare med minst 3 månaders uppsägningstid. Styrelsens beslut skall underställas Kungl. Skolöverstyrelsen för godkännande.

Föreståndarinnan, som tillsatts för viss tid, må av styrelsen utan tjänstens ledigförklarande kunna erhålla förnyat förordnande å densamma.

Ledighet för föreståndarinnan beviljas av styrelsen. Vid ledighet under sammanlagt längre tid än sex månader av läsår eller kalenderår skall styrelsens beslut därom dock underställas Kungl. Skolöverstyrelsen för godkännande.

Vikarie å befattningen förordnas av styrelsen. Erfordras vikarie för längre tid än sex månader av läsår eller kalenderår skall styrelsens beslut härom dock underställas Kungl. Skolöverstyrelsen för godkännande.

Önskar föreståndarinnan entledigande från sin befattning, har hon att med iakttagande av tre månaders uppsägningstid därom göra ansökan hos styrelsen.

Om avsked för föreståndarinnan beslutar styrelsen.

§ 8

Vid elevhemmet skall tjänstepersonal vara anställd i den omfattning landstinget efter styrelsens hörande beslutar.

Tjänstepersonal tillsättes och entledigas av styrelsen efter förslag av föreståndarinnan. Avlöningsförmåner för

tjänstepersonalen skall utgå enligt för landstingets befattningshavare gällande tjänstereglemente och kollektivavtal.

§ 9

Styrelsen åligger att vaka över, att elevhemmet motsvarar sin uppgift och att dess verksamhet fortgår i överensstämmelse med gällande föreskrifter.

Därvid har styrelsen att särskilt tillse: att eleverna beredas god tillsyn och vård,

föreståndarinnan och tjänstepersonalen med nit och plikttrohet utföra sina åligganden.

På styrelsen ankommer vidare bland annat

att ansöka om statsbidrag till föreståndarinnans avlöning,

före den 15 maj till landstinget avlämna förslag till utgifts- och inkomststat för följande kalenderår samt att därvid föreslå inackorderingsavgiftens storlek,

med tillsättande av föreståndarinnan och övrig personal taga den befattning som i §§ 7 och 8 säges samt

efter varje läsårs slut låta verkställa besiktning av elevhemmets lokaler och inventarier ävensom vidtaga därav påkallade åtgärder.

§ 10

Elevhemmets räkenskaper föres på sätt förvaltningsutskottet beslutar.

§ 11

Föreståndarinnan åligger:

att ägna de å elevhemmet inackorderade god vård och tillsyn och bland dem söka skapa trevnad och hemkänsla,

med klok omtanke och ekonomisk beräkning handha hemmets dagliga skötsel, ansvara för att eleverna erhåller tillräcklig och fullvärdig kost, vaka över att ordning råder inom hemmet och att delgiva eleverna de ordningsföreskrifter, som styrelsen meddelar,

ansvara för att såväl den dagliga städningen och renhållningen som den minst en gång per läsår återkommande storstädningen verkställs,

vid sjukdomsfall lämna vård och vid behov tillkalla läkare,

föra liggare över intagna elever med datum för ankomst och avresa samt

i övrigt fullgöra de åligganden, som föreskrives i av styrelsen utfärdad instruktion.

§ 12

1. Finner styrelsen giltig anledning till anmärkning mot föreståndarinnan på grund av fel eller försummelse i tjänsten eller på grund av hennes vandel, må styrelsen tilldela henne skriftlig, i styrelsens protokoll intagen föreställning och varning.

2. Låter sig föreståndarinnan därav ej rätta, eller är förseelsen av särskilt svårartad beskaffenhet, må styrelsen skilja henne från befattningen. Beslut, varigenom föreståndarinnan skiljes från tjänsten, skall underställas skolöverstyrelsen för prövning och godkännande.

3. Gör sig föreståndarinnan skyldig till svårare förseelse av sådan art, att hennes fortsatta utövande av befattningen anses vara till uppenbar skada för hemmets verksamhet, skall styrelsen tills vidare och intill dess målet blivit slutligen avgjort avstänga henne från tjänstgöring samt av hennes löneförmåner innehålla så mycket, som erfordras för vikaries avlönande.

4. Har vikarie för föreståndarinnan visat sig olämplig för befattningen, må styrelsen skilja vikarien från förordnandet.

§ 13

Har i elevhemmet intagen elev gjort sig skyldig till förseelse eller visat mindre gott uppförande, äger föreståndarinnan, vid svårare fall styrelsen, på lämpligt sätt meddela eleven föreställning eller varning. Låter elev sig därav ej rätta eller övar elev skadligt inflytande på sina kamrater, må styrelsen skilja eleven från hemmet.

BILAGA 6

PM om tjänstgöringstid för vårdpersonal vid elevhem

Utredningen beräknar att föreståndaren bör ha skyldighet att vistas på hemmet vardagar kl. 7—8 och 16—22, lördagar (om de är skolfria) kl. 10—24 och söndagar kl. 11—22. Detta utgör en sammanlagd veckotjänstgöring av 60 timmar.

Med det beräkningssätt som inom socialstyrelsen tillämpas för sådan tjänstgöring, dvs. att nattjour räknas som halv tjänstgöring, uppgår vecko-

tjänstgöringen, nätterna till måndag—fredag kl. 22—7, natten till lördag kl. 22—10 samt natten till söndag kl. 00—11, till 68 timmar, dvs. 34 tjänstgöringstimmor. Vid varje elevhem omfattar tjänstgöringen för hempersonalen totalt 60 + 34 = 94 timmar per vecka, vilket innebär något mer än två hela tjänster (jfr översikten över föreståndarnas tjänstgöring).

Vid anläggningar med olika antal

Antal elevhem vid anläggningen; tjänstemän	Tjänstgöring under skoldagen, veckotim.	Jourtjänstgöring, veckotim.	Full-aktiv tjänstgöring, veckotim.	Summa tjänstgöring, veckotimmar	Antal tjänstemän	Antal veckotim. vid 40 tim./person och överblivna veckotim.
1 elevhem ¹ 1 förste föreståndare 1 förestånd. 1 bitr. förest.	40	68/2=34	60	134	3	120+14
2 elevhem 1 förste förest. 2 förestånd. 2 bitr. förest.	40	2×68/2=68	2×60=120	228	5	200+28
3 elevhem 1 förste förest. 3 förestånd. 3 bitr. förest. + 1 arbetsledare	40	3×68/2=102	3×60=180	322	8	320+2
4 elevhem 1 förste förest. 4 förestånd. 4 bitr. förest. + 1 arbetsledare	40	4×68/2=136	4×60=240	416	10	400+16

¹ Organisation med ett elevhem beräknas inte förekomma, men har medtagits för jämförelsens skull.

Anm.: Jfr även schematisk plan vid sid. 195.

elevhem omfattar tjänstgöringen det antal timmar som anges i sammanställningen s. 388.

Vid anläggning med 3 eller 4 elevhem förutsätts en arbetsledare vara anställd. Varje tjänsteman förutsätts ha 40 veckotimmars tjänstgöring. För överskjutande

timmar anställs tillfällig personal.

I sammanställningen har ej gjorts försök till sådan uppdelning av tjänstgöringen, att varje tjänsteman får femdagars arbetsvecka. Sådan fördelning torde emellertid endast medföra smärre modifieringar i arbetskraftsbehovet.

Befordring	Antal tjänstemän	Antal timmar	Antal timmar
1	1	40	40
2	1	40	40
3	1	40	40
4	1	40	40
5	1	40	40

BILAGA 7

Förteckning över radiosändningar samt utgivning av böcker, tidningar och tidskrifter på främmande språk i Sverige

I tablan nedan har ställts samman de uppgifter utredningen har kunnat erhålla om tidningar-tidskrifter, böcker och radioprogram som produceras av och för olika språkliga minoritetsgrupper i Sverige. Förteckningen torde inte vara fullständig.

Ett fåtal uppgifter om tidningar-tidskrifter har hämtats från "Inländsk tidningstaxa 1966", medan huvuddelen av uppgifterna härrör från boken Svenska

minoriteter (red. av David Schwarz, Stockholm 1966) samt direkta upplysningar från representanter för de språkliga minoriteterna. Uppgifterna avser både tryckta och stencilerade publikationer.

Uppgifterna om bokutgivningen grundar sig på uppgifter i boken Svenska minoriteter och upplysningar från olika minoritetsrepresentanter.

Uppgifterna om radiosändningarna har erhållits från Sveriges Radio.

Språk	Gruppen har tidningar-tidskrifter eller bulletiner	Böcker på gruppens språk utges i Sverige	Radiosändningar för gruppen förekommer
finska	x 1	—	x
estniska	x 1 2	x	—
ungerska	x 2	x	—
italienska	x 2	—	x
serbo-kroatiska	x 2	—	x
slovenska	x 2	—	—
grekiska	—	—	x
polska	x 2	—	—
lettiska	x 1 2	x	—

1 Enligt Inländsk tidningstaxa 1966

2 Enligt "Svenska minoriteter"

NORDISK UDREDNINGSSERIE (NU) 1966

1. La Coopération internordique.

STATENS

OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1966

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen)

Justitiedepartementet

Lagberedningar. 1. Utsökningsrätt IV. [7] 2. Utsökningsrätt V. [38]
Hyreslagstiftningssakkunniga. 1. Ny Hyreslagstiftning. [14] 2. Undersökning angående hyressplittningen. [15]
Arbetspromemorier i författningsfrågan. [17]
Decentralisering av naturalisationsärenden m. m. [20]
1963 års markvärdekommitté. 1. Markfrågan I. [23]
2. Markfrågan II. Bilagor. [24]
Atomansvarighet III. [29]
Vägfraktaavtalet I. [36]

Utrikesdepartementet

Internationellt fredsforskningsinstitut i Sverige. [5]

Försvarsdepartementet

Tygförvaltningens centrala organisation. [11]
Strategi i väst och öst. [18]
Skeppsholmens framtida användning. [27]
Militärsjukvården. [35]

Socialdepartementet

Förenklad statsbidragsgivning till hälso- och sjukvården. [6]
Omsorger om psykiskt utvecklingshämjade. [9]
Läkemedelsförmånen. [28]
Kommunerna och ungdomen. [32]
De statliga undervisningssjukhusens organisation. [37]
Vård utom skola av ungdomsvårdsskoleelever. [43]
Aktiv åldringsvård och handikappvård. [45]
Smittskyddslagstiftning. [50]
Yrkesskadeförsäkring. [54]

Kommunikationsdepartementet

Friluftslivet i Sverige. Del III. Anläggningar för det rörliga friluftslivet m. m. [33]
Luftfartsverkets ekonomi och organisation. [34]
Fordonskombinationer. [41]

Finansdepartementet

1965 års långtidsutredning 1. Svensk ekonomi 1966—1970. [1] 2. Export och import 1966—1970. Bilaga 1. [2] 3. Tillgången på arbetskraft 1960—1980. Bilaga 2. [8] 4. Handelns arbetskrafts- och investeringsbehov fram till 1970. Bilaga 3. [10] 5. Utvecklingstendenser inom undervisning, hälso- och sjukvård samt socialvård 1966—1970. Bilaga 6. [13] 6. Framtidsperspektiv för svensk industri 1965—1980. Bilaga 4. [51]
Ny myntserie. [4]
Ny folkbokföringsförordning m. m. [16]
Statliga betänkan den 1961—1965. [19]
Oljebranschen. [21]
Konsumtionskrediter i Sverige. [42]
Värdesäkring av trafiklivräntor. [53]

Ecklesiastikdepartementet

Yrkesutbildningen. [3]
Arbetspsykologisk verksamhet. [40]
1962 års ungdomsutredning. III. 1. Ungdomens förenings- och fritidsliv. [47]
Skolgång borta och hemma. [55]

Jordbruksdepartementet

Renbetesmarkerna. [12]
Bostadsarrande m. m. [26]
1960 års jordbruksutredning. 1. Den framtida jordbrukspolitiken. A. [30] 2. Den framtida jordbrukspolitiken. B. [31]
Jaktstadgan m. m. [46]
Lantbruksnämndernas nya organisation m. m. [49]
Skoglig forskning. [52]

Handelsdepartementet

Ellagstiftningsutredningen. 1. Lagstiftning mot radio störningar. [22] 2. Lagstiftning om elektriska anläggningar. [39]
Sällskapsresor. [25]
Prissamverkan och konkurrens. [48]

Inrikesdepartementet

Bostadspolitiskt kreditstöd. [44]

